

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

КРАЄЗНАВСТВО ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

Щорічник

Випуск 1

Переяслав – Кам'янець-Подільський

2019

УДК 94:908](477.41-22)(058)

К 78

*Видання засноване Національним історико-етнографічним заповідником
«Переяслав» у 2019 р. (протокол засідання Вченої ради № 5 від 1 жовтня 2019 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №24282-14122 Р від 23 грудня 2019 р.*

Редакційна колегія:

Вовкодав В. О., Вовкодав С. М., канд. іст. наук Гайдаєнко І. В., Горбовий О. А. (відповідальний секретар), канд. іст. наук, проф. Колибенко О. В., канд. іст. наук, доц. Лукашевич О. М. (голова), канд. іст. наук, Нагайко Т. Ю. (відповідальний редактор), Нагайко К. М.

Випуск 1

Рецензенти:

д-р. іст. наук, доц. Демуз І. О.,
канд. іст. наук, с.н.с. Бажан О. Г.

К 78 Краєзнавство Переяславщини : щорічник / [упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий ; відп. ред. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав (Київ. обл.) ; Кам'янець-Подільський (Хмельниц. обл.) : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. 296 с.

У виданні публікуються наукові дослідження у галузі історичного краєзнавства та суміжних напрямків, документальні джерела, що стосуються історичної Переяславщини, наводяться довідкові відомості щодо краєзнавчої бібліографії, пошукових студій, заходів тощо.

Для науковців, студентів гуманітарних факультетів, музейних працівників, краєзнавців.

ISSN 2709-815X

© НІЕЗ «Переяслав», 2019

© Автори публікацій, 2019

ЗМІСТ

Передмова (<i>Тарас Нагайко</i>)	5
------------------------------------	---

Студії

Переяславська земля у другій половині XIII–XIV ст.: кордони та заселення (<i>Андрій Блануца</i>)	10
Олексій Васильович Воблий: доля педагога (<i>Олексій Воблий</i>)	14
Затоплене Придніпров'я: збереження архітектурних пам'яток у музеях просто неба (1927–1980 рр.) (<i>Олександр Горбовий</i>)	18
Пам'ятки НІЕЗ «Переяслав» у мюзиклі «Сорочинський ярмарок» (<i>Єгор Єгоров</i>)	23
Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в публікаціях газети «Вісник Переяславщини»: до питання створення та функціонування (<i>Олена Жам</i>)	33
Мотиви рідного краю в поезії Наталії Лівницької-Холодної (<i>Олег Коломієць</i>)	38
Військові походи козаків Переяславського полку в 1680–1690-их рр. (<i>В'ячеслав Лоха</i>)	45
Розвиток краєзнавства на Переяславщині: загальний огляд (<i>Тарас Нагайко</i>)	52
Особливості художнього моделювання об'єктів архітектури Переяслава у творах українських письменників (<i>Володимир Подрига</i>)	59
Видання 50–90 рр. XX ст. як джерело дослідження розвитку музейної справи на Переяславщині (<i>Наталія Ревега</i>)	66
Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» – вагомий чинник краєзнавчих досліджень Переяславщини та України (<i>Юрій Фігурний</i>)	71
До історії школи села Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області (<i>Наталія Шкіра</i>)	76

Джерела

Відомість про власників маєтностей другої полкової сотні Переяславського полку 1765 року (<i>Юрій Коржов</i>)	88
Сповідні розписи Вознесенського собору м. Переяслава за 1834 р. та 1840 р. (<i>Андрій Кравцов</i>)	95
Стенограма інтерв'ю із Палагуютою Миколою Петровичем (1928–2012)	102

Словник

Священнослужителі, церковнослужителі та старости Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту (за матеріалами полтавських єпархіальних відомостей) (<i>Наталія Ревега</i>)	126
--	-----

Краєзнавчі зустрічі

Стенограма засідання круглого столу з нагоди пошанування постаті Петра Панфиловича Дремлюги (1899–1991)	132
---	-----

Наукова спадщина

Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку XVI в. (<i>Олександр Андріяшев</i>)	148
---	-----

Довідково-бібліографічні відомості

Список видань серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» за 2015–2019 рр.	170
Бібліографія з історії Переяславщини за 2018 р.	171
Анотований покажчик згадок про Переяславщину в наукових публікаціях за 2018 р.	196
Анотований покажчик публікацій джерел за 2018 р.: Переяславщина (документи, листи тощо)	218
Анотований список краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	222
Іменний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	237
Географічний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	249
Предметно-тематичний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	255
Огляди, рецензії, інформація	
Краєзнавчий хронограф – 2018	272
У НІЕЗ «Переяслав» відбувся круглий стіл за підсумками археологічного сезону 2017 р. (Тарас Нагайко)	280
Лекція для воїнів-артилеристів: «Переяслав у історії: міфи, реальність та історична пам'ять» (Тарас Нагайко)	280
У НІЕЗ «Переяслав» відбувся круглий стіл «Фактор простору в історичних дослідженнях» (Тарас Нагайко)	281
Переяславу 1111 років (Наталія Шкіра)	281
Відбулася перша презентація виставки «Краєзнавство Переяславщини» (Наталія Ревега)	282
Працівники НІЕЗ «Переяслав» узяли участь у всеукраїнській науковій конференції (Тарас Нагайко)	282
Вікіпроект «Переяслав» (Тарас Нагайко)	283
17 жовтня відбувся VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» (Тарас Нагайко)	284
Відбувся круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті» (Тарас Нагайко)	285
Стартував науково-просвітницький проект «Краєзнавчі зустрічі» (Тарас Нагайко)	286
Відбувся краєзнавчий круглий стіл «Затоплені села Переяславщини» (Тарас Нагайко)	287
Побачила світ чергова книга серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» (Тарас Нагайко)	288
Список членів Переяслав-Хмельницького міського осередку Київської обласної організації Національної спілки краєзнавців України станом на 2018 рік	290
Відомості про авторів	294

ПЕРЕДМОВА

Історичне минуле Переяславщини повсякчас становило предмет значної уваги дослідницької спільноти. Адже цей край здавна відіграв важливе значення для розвитку культури та духовності наших пращурів. Обов'язок сучасників вивчати досвід їхнього буття та об'єктивно висвітлювати здобутки тих багатьох поколінь, які проживали на вказаній території. Найдавніші поселенські структури, зафіксовані археологічними дослідженнями, засвідчують наявність тут глибинних традицій побутування людини. У цій частині Середнього Подніпров'я відбувався тривалий та складний процес етногенезу – від прадавніх мешканців прильодовикових рівнин до сучасного міського населення. Сформований тут сегмент осілого населення за тривалий час накопичив у собі ментальні особливості багатьох народів, пройшовши шлях від родоплеменного суспільства до державного ладу. Перші виявлені на Переяславщині стоянки людей сягають доби пізнього кам'яного віку – близько 15 тис. років тому. Трипільські житла, городища скіфського часу, зарубинецькі могильники, ранньослов'янські поселення демонструють той величезний шлях історичного розвитку, який пройшла Переяславщина до появи тут міського центру. Перші з відомих писемних відомостей про нього відносяться до князівських часів. Так, найдавніше письмове датування існування Переяслава зауважується літописцем по відношенню до 907 р. На кінець X ст. – 992/993 рр. – на місці впадання Альти у Трубіж з'явилася потужна фортеця, заснована Володимиром Великим на південно-східному кордоні давньоруської держави. Упродовж X–XIII ст. поруч з Києвом та Черніговом Переяслав існував як один з головних політичних, економічних та культурних центрів Русі. Сформоване в середині XI ст. Переяславське князівство поруч з Києвом та Черніговом поширювало свій вплив далеко за межі власних кордонів. У контексті важливих історичних подій відомості про Переяславщину зафіксовано в іноземних джерелах: дипломатичних документах, хроніках, подорожніх записах мандрівників та торговців. У різночасових редакціях літописних зводів відображено дипломатичні зносини, військові походи, назви храмів, населених пунктів Переяславської землі тощо. Переяславські князі неодноразово

разово посідали великокняжий стіл, як-то Всеволод Ярославич (1076–1077, 1078–1093), Володимир Всеволодович (Мономах) (1113–1125), Ярополк Володимирович (1132–1139), Юрій Володимирович (Довгорукий) (1149–1151, 1155–1157), Мстислав Ізяславич (1167–1169, 1170) та ін. У 1187 р., у зв'язку зі смертю переяславського князя Володимира Глібовича, зафіксована найдавніша письмова згадка етноніму «Україна». З 1239 р. почався занепад Переяславського князівства, зумовлений руйнуванням стольного міста монгольським військом Батия.

Відродження краю пов'язане з потраплянням його території під політично-економічний вплив сусідніх держав, а також формуванням козацтва на цих землях. Литовсько-польська та козацька доба явила Переяславщину ареною значної кількості важливих військових та політичних подій. У 1585 р. Переяславу надано Магдебурзьке право. У період XVII–XVIII ст. місто стає центром однойменного полку (1625–1783). Тут відбувалися козацькі ради, де обиралися українські гетьмани та приймалися важливі політичні рішення, звідси розпочиналися військові походи задля зміцнення авторитету козацької держави. Неодноразово в козацьку добу Переяславщина виступала ареною військових протистоянь, зокрема тут відбувалися селянсько-козацькі повстання, протистояння між українськими, польськими, московськими та іншими військами. З цим краєм невід'ємно пов'язані імена відомих діячів, як-то Т. Федоровича, Б. Хмельницького, Ю. Хмельницького, І. Виговського, І. Мазепи та багатьох інших.

У другій половині XVIII ст. відбулося поглинання Переяславщини у складі інших українських земель Гетьманщини Московським царством, а згодом – Російською імперією. Припинивши бути прикордонним містом, Переяслав втратив значення важливого військово-політичного центру й набув адміністративного статусу звичайного повітового центру в Полтавській губернії. Втім минуле, значна кількість історичних пам'яток зробили Переяславщину об'єктом наукових пошуків багатьох дослідників старовини.

У новітню добу Переяславщина стала частиною Київщини. Під час Другої світової війни, у вересні-жовтні 1943 р., у районі Переяслава від-

булося форсування Дніпра радянськими військами. Так звана операція «Букринський плацдарм» стала однією з наймасштабніших трагедій в історії військових протистоянь. Кількість її жертв вимірюється сотнями тисяч загиблих. Через втілення відповідної ідеологічної доктрини в радянський час за Переяславом закріпилося значення місця єднання «братніх народів». Це відобразилося у зміні назв міста та району – Переяслав-Хмельницький – та облаштуванні на Переяславщині низки відповідних меморіальних комплексів.

Сьогодні Переяславщина є важливим історичним та культурно-туристичним регіоном України, а місто Переяслав виступає відомим центром вітчизняної музейної галузі. Значний вплив на це справила діяльність Героя України М. І. Сікорського, під керівництвом якого створено десятки різноманітних музеїв. Значущі події минулого, комплекси історичних пам'яток, перебування тут таких культурних геніїв, як Г. Сковорода, Т. Шевченко, Шолом-Алейхем, зумовили утворення у межах міста Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Саме в ньому на сьогодні сконцентровано велику кількість старожитностей, які приваблюють як професійних дослідників, так і туристів.

***

За структурою перший випуск щорічника «Краєзнавство Переяславщини» складається з наступних частин: «Студії», «Джерела», «Словник», «Краєзнавчі зустрічі», «Наукова спадщина», «Довідково-бібліографічні відомості», «Огляди, рецензії, інформація». Також подано відомості про авторів.

У частині «Студії» публікуються наукові статті за результатами доповідей учасників круглого столу «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті (До 100-річчя музейної справи на Переяславщині; до 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського)», що відбувся 17 жовтня 2018 р. у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

У частині «Джерела» представлено документи вітчизняних архівів та інші матеріали, що розкривають маловідомі сторінки історії Переяславщини. Зокрема, публікуються документи з Центрального державного історичного архіву

України в м. Києві – рапорт сотенного правління Другої полкової сотні Переяславського полку Комісії по створенню Генеральної ревізії в Переяславському полку 1765 р. та відомість Другої полкової сотні Переяславського полку, датована 27 листопада 1765 р. Оригінали зберігаються у справі 288 фонду 57 («Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр.»). В останній наявна інформація про житлові споруди та земельні володіння київських та переяславських монастирів, лейб-кірасирського полку, козацької старшини та священників, школи й шпиталі, розташовані в місті Переяславі та селах Виповзки, Вінинці, Комарівка, Лецьки, Мала Каратуль, Підварки, Пологи-Вергуни, Пологи-Чобітьки, Пологи-Яненки, Помоклі, Хоцьки та Циблі. Також публікуються два документи, що зберігаються в Державному архіві Полтавської області – сповідні розписи переяславського Свято-Вознесенського собору за 1834 р. та 1840 р. У них, зокрема, зафіксовано склад соборного причту, хору та служників; чиновників, що працювали в Полтавській духовній консисторії та членів їх сімей. Опубліковано стенограму інтерв'ю, записаного в 1996 р. з колишнім працівником Переяслав-Хмельницького державного історичного музею Палагутою М. П. (1928–2012), де повідомляється про історію музейної справи на Переяславщині, окремі музеї, їх експозиції, об'єкти тощо.

У частині «Словник» подано відомості щодо священнослужителів, церковнослужителів та старост Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту за матеріалами «Полтавських єпархіальних відомостей». Зокрема, наведено інформацію про вісімнадцять осіб кліру, чотирьох церковних старост та одного помічника старости за період 1866–1917 рр.

У частині «Краєзнавчі зустрічі» наведено стенограму круглого столу з нагоди пошанування постаті педагога, художника, учасника бою під Крутами П. П. Дремлюги (1899–1991). Захід відбувся 18 жовтня 2018 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» у межах початку науково-просвітницького проекту «Краєзнавчі зустрічі», започаткованого науково-дослідним відділом історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

У частині *«Наукова спадщина»* публікується повний текст статті О. М. Андріяшева «Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку XVI в.», що була надрукована в 1931 р. у XXVI книзі «Записок історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук». Нею автор продовжив цикл наукових студій, присвячених історичним землям України. Раніше, у 1887 р., 1926 р. та 1929 р., з'явилися праці, присвячені відповідно Волинській, Київській та Сіверській землям.

Частина *«Довідково-бібліографічні відомості»* містить інформацію щодо краєзнавчих публікацій. Зокрема, наведено перелік праць видавничої серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» за 2015–2019 рр. (11 позицій); загальний список наукової та науково-популярної бібліографії з історії Переяславщини (монографії, каталоги, путівники, словники, довідники, покажчики, документи, мемуари, статті тощо), що вийшла друком у 2018 р. (244 позицій); анотований список окремих наукових публікацій, де вміщено згадки про події, об'єкти та осіб, що пов'язані з історією Переяславщини (126 позицій); анотований покажчик публікацій документальних джерел (13 позицій); анотований список краєзнавчих матеріалів газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р. (110 позицій). У квадратних дужках римськими цифрами зазначено категорії згідно з визначеними рубриками. Також публікуються покажчики до зазначеного списку: іменний (964 позиції), географічно-топонімічний (421 позиція),

предметно-тематичний (893 позиції). Інформація у покажчиках згрупована за алфавітним принципом із зазначенням номеру джерела з анотованого списку. В основу предметно-тематичного покажчика покладено поділ на відповідні категорії.

У частині *«Огляди, рецензії, інформація»* публікуються: краєзнавчий хронограф – інформація про науково-просвітницькі та меморіальні заходи, які відбулися на Переяславщині та поза її межами упродовж 2018 р. Їх змістове наповнення стосується історично-культурних аспектів життя краю: конференції, круглі столи, семінари, лекції, тематичні екскурсії, виставки, святкування, зустрічі, зібрання тощо; матеріали з сайту Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», що висвітлюють окремі події та заходи краєзнавчого спрямування, які відбулися упродовж 2018 р. Також наведено список членів Переяслав-Хмельницького міського осередку Київської обласної організації Національної спілки краєзнавців України станом на 2018 р.

Сподіваємося, що поява щорічника «Краєзнавство Переяславщини» сприятиме розвитку регіональних історико-краєзнавчих студій, оприлюдненню результатів наукових досліджень, публікації джерел та відомостей що стосуються історії краю.

Тарас Нагайко

СТУДІЇ

Андрій Блануца

м. Київ

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА ЗЕМЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII–XIV СТ.: КОРДОНИ ТА ЗАСЕЛЕННЯ*

У статті розглядаються та аналізуються факти, зокрема, історіографічні гіпотези, про тяглість політичного та економічного життя на території Переяславського князівства після монгольського завоювання 1239 р. та до часу політичного підпорядкування Великому князівству Литовському в XIV ст.

Ключові слова: Переяславська земля, Переяславське князівство, Задніпров'я, Золота Орда, Велике князівство Литовське.

В історіографії тривалий час побутує думка про тотальний занепад Переяславської землі після монгольського завоювання Русі. Цьому сприяли такі фактори, як зникнення Переяслава та Переяславської землі з писемних джерел, бідність археологічних артефактів, відсутність систематичних досліджень указанного періоду історії. Як наслідок, ученим більш зручно студіювати історії Переяславщини в литовську добу в контексті історії Київської землі та Задніпров'я у більш ширшому геополітичному значенні. Сам же термін «Задніпров'я» активно увійшов до наукового лексикону після публікації у «Словнику географічному» А. Яблоновським відповідного гасла, а тема історії Переяславської землі в контексті історії Лівобережної України републікована в одному із номерів «Киевской старины»¹.

Тож чи існувало життя (політичне, економічне, соціальне тощо) на території колишнього Переяславського князівства в татарську і литовську добу? Для цього перш за все потрібно окреслити кордони, територію Переяславської землі. Цьому питанню ґрунтовне дослідження присвятив О. Андріяшев, результати якого опублікував у 1926 р. у збірнику «Київ та його околиця в історії і пам'ятках»². У широкому значенні О. Андрі-

яшев так писав про географічні та геополітичні особливості Переяславської землі: «Південна частина Лівобережної України за старих часів зваляся від імени свого головного міста Переяслава, – Переяславською землею або Переяславським князівством. Країна ця мала цілу низку особливості, що різко відрізняли її від усіх інших частин старої удільної Русі. Розташована на крайньому південному сході Руської землі, на пограниччю з ворожим слов'янським степом і його ордами кочовиків, що безупинно насувалися, вона завсіди перша приймала на себе їхні удари й це її становище відбилося на її устрою, і на побуті людности, і на місці, що вона його посідала поміж іншими князівствами старої Русі. Територія країни була надзвичайно невизначена, тільки на заході, вздовж Дніпра, та на півночі, вздовж допливу Десни р. Остра, вона була більш-менш стала й можна було деякою мірою визначити її межі. Що ж до півдня та сходу, то тут територія за часів ворожих натисків іноді звужувалася так, що Переяслав ставав за прикордонне місто, то знову поширювалася, коли кочовики відходили на свої кочовиська й давали людности довгий перепочинок. Усеню країну було вкрито різними фортецями. На мапі Переяславщини ми бачимо тепер велику силу різних городищ та валів»³. Особливості політичного устрою та управління автор характеризував наступним чином: «Князі різних родів заступають один одного на Переяславському столі без ніякої послідовності, в залежності тільки від ходу політичної боротьби за великокнязівський стіл. Сама історія Переяславщини є значною мірою історія Київського великого князювання, що за привіску до нього вона

* Положення, які наведені автором у цій праці, також опубліковано в другому розділі його монографії: Блануца А. Переяславська земля у татарську і литовську добу (друга половина XIII – 60-ті роки XVI ст.). Переяслав-Хмельницький, НІЕЗ «Переяслав», 2018. 75 с.

¹ Яблоновский А. Левобережная Украина в XV–XVIII ст. *Киевская старина*. 1896. Т. LIII. С. 85–101.

² Андріяшев О. Нарис історії колонізації Київської землі до початку XVI віку. *Київ та його околиця в історії і пам'ятках*. К., 1926. С. 1–29.

³ Там само. С. 1.

начебто була»⁴. Тож у литовську добу історія Переяславщини студіюється вченими в контексті історії Київського князівства чи воєводства.

Згідно із картою, розробленою О. Андріяшевим, «Переяславська земля передтатарської доби» територія Переяславщини пронизана середніми лівими притоками Дніпра: річками Трубежем, Недрою, Альтою, Супоєм, Сулою з Ромном, Удаєм, Сліпородом і Оржицею. Межі Переяславщини більш-менш точно можна зазначити тільки на заході та на півночі, де на допомогу приходять історико-географічні дані Київського князівства. Решту меж можна накреслити лиш приблизно. Вишукування однакових або схожих назв пунктів на карті для Переяславщини мало коли може стати у нагоді». Тому О. Андріяшев звертав увагу швидше на різні археологічні прикмети старовинних поселень, – «городищ та могил, ніж схожість імен із сучасними поселеннями»⁵. Згідно із таким принципом автор визначає населені пункти, які існували до початку XVI ст. Так, між Дніпром та його течіями р. Трубежем та р. Супоєм розташовувалися Переяслав, Корань, Кудново, Стряков, Янчино, Заруби, Мажево сільце, Остерський Городок. Місцевість між Переяславом, Остерським Городком і Дніпром була, на думку О. Андріяшева, найзалюднішою частиною Переяславської землі. На р. Альті знаходилося поселення Лто (у районі сучасного м. Борисполя), фортеця Баруч (сучасна Баришівка), на р. Руді, притоці р. Трубежа, стояло місто Носів (городище біля містечка Гоголів). Поблизу були фортеці Бронькняж, Городок та Ніжатин. На р. Супої були м. Русотин, що міститься у городищі біля с. Бикова, і місто Песочен⁶.

Територія між Супоєм та Сулою характеризується тією особливістю, що за літописними повідомленнями тут не згадується жодне поселення. На території ж Посулля (р. Сула та р. Удай) відомі міста Песочен, Переволока та Прилука, а також Пирятин, Ромни, Снятин, Лубни, Воїнь, Синець, Сніпород. Літопис також подає відомості про містечко Серебряне (сучасне містечко Срі-

бне), Малотин, Ворониці. Загалом, за дослідженням О. Андріяшева, «стародавня Переяславська земля охоплювала мало не весь Переяславський повіт, увесь Золотоніський, Прилуцький, Пирятинський, частину Роменського, Лохвицького і невеликі західні частини Хорольського й Кременчуцького повітів кол. Полтавської губ., а так само південні частини Остерського, Козелецького, Ніженського й Борзненського пов. кол. Чернігівської губ.»⁷.

Таким чином, для встановлення особливостей заселення та життя на визначеній території Переяславського князівства в другій половині XIII – першій половині XVI ст. (час політичного підпорядкування імперії Золота Орда та Великому князівству Литовському) головною задачею постає встановлення фактів, які б надали відповідні підстави перманентного життя на території Переяславщини.

Вся історія Переяславського князівства часів Русі влучно охарактеризована О. Андріяшевим однією фразою: «князі Переяславські не так «князували», як «стерегли» руську землю». З цих слів видно, що Переяславське князівство було буферною зоною між слов'янським та кочовим світом. Така геополітична обставина і зумовила специфіку заселення цієї території. Тож які факти дають підстави нам думати про політичне та соціально економічне життя Переяславщини після монгольського завоювання та тотального спустошення краю?

Одним із перших таких фактів є літописне повідомлення за 1250 рік, яке цитується різними ученими в різний час. Згідно з ним, князь Данило Романович, їдучи до Батія, деякий час перебував у Переяславі, де тоді був передовий татарський загін темника Куремси⁸. Отже, цей факт указує на те, що місто не було вщент зруйноване і тут продовжувалося життя. Згаданий у літописі загін, дав підстави О. Андріяшеву вважати, що «татарський авангард залишався на Лівобережжю аж до початку XIV в., а може ще й далі»⁹. Певним доказом цього може слугувати ще одне літописне повідомлення, яке припадає на 1269 рік: «Постави

⁴ Андріяшев О. Нарис історії колонізації... С. 1.

⁵ Там само. С. 5–6.

⁶ Там само. С. 8–10.

⁷ Там само. С. 13.

⁸ Там само. С. 19; Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2012. Число 12. С. 97.

⁹ Андріяшев О. Нарис історії колонізації... С. 20.

митрополитів єпископом Феогнаста Руському Переяславлю и Сараю». Об'єднану сарайсько-переяславську єпархію було встановлено для тієї руської людності, що залишилася в місцевостях, де оселилися татари, а також тут проживали і русичі, які вціліли після руйнацій. Вони якимось чином пристосувалися до нових умов і їх тут було вже не так і мало. О. Андріяшев також звернув увагу, що на Переяславщині до сучасних днів збереглося чимало різних географічних назв поселень, які ще відомі з літопису, наприклад, сам Переяслав, Прилука, Пирятин, Ромен та ін. І коли б усе населення загинуло, то ці назви не могли б зберегтися і загинули так само, як загинули імена багатьох безіменних городищ, що їх так багато на території колишньої Переяславщини¹⁰. На думку Г. Козубовського, створення сарайсько-переяславської єпархії могло бути свідченням значної уваги золотоординської адміністрації до стратегічно важливої території на західних кордонах Золотої Орди. Пізніше значна частина Переяславського Лівобережжя відійшла безпосередньо до складу Сарайської тьми¹¹.

В історіографії побутує думка про політико-адміністративне підпорядкування Переяславщини Курському князівству упродовж 1245–1285 рр. Зокрема, Г. Козубовський, опираючись на літописні повідомлення за 1286 р. про події на Посем'ї, а також на праці В. Ляскоронського та М. Єльнікова, припускає, що після значних спустошень внаслідок походу на Литву в 1275 р. територій Лівобережжя та основних міст-фортець Західної і Південної Переяславщини, Курське і Путивльське Посем'я залишалося осередком пе-

вної влади на Лівобережжі, і до складу якого входила значна частина Переяславського князівства¹².

Існує версія й про підпорядкування Переяславщини до складу Путивльського князівства на рубежі XIII–XIV ст. Вчені пов'язують це із утвердженням у цей час у Київському князівстві нової путивльської за походженням князівської династії¹³. Певні напрацювання в археологічних дослідженнях Переяславщини дають підстави вченим на основі різних археологічних артефактів говорити про політичне та економічне життя Переяславського князівства в XIII–XV ст.¹⁴.

Наприкінці XIII ст. у Золотій Орді посилюються відцентрові тенденції внаслідок запеклої боротьби за владу кланів Токту та Ногая. Відтоді на руські землі активну увагу звертає молода держава Велике князівство Литовське, що змушує золотоординців або силою, або дипломатичними засобами відступати з руських земель. Період першої половини XIV ст. визнається у системі геополітичних взаємовідносин між ВКЛ та Золотою Ордою у формі розподілу територій і сфер впливу на руські землі. Київська земля з кінця 20-их рр. XIV ст. була розділена на литовську та ординську сфери володарювання, а сам Київ знаходився під безпосередньою владою Орди, так як там сидів баскак¹⁵. Проникнення ВКЛ на руські землі за визначенням вчених відбувалося поетапно. Наприклад, похід литовського князя Гедиміна в Центральну Україну в 20-их рр. XIV ст. не отримав однозначної оцінки серед вчених, одні його визнають, інші заперечують. Г. Козубовському найбільш аргументованою видається гіпотеза про етапність наступів литовських князів та

¹⁰ Андріяшев О. Нарис історії колонізації... С. 19–20; Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 97.

¹¹ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 97.

¹² Там само. С. 97–98; Ляскоронський В. История Переяславской земли с древнейших времен до половины XIII столетия. К., 1897. С. 212; Єльніков М. Золотоординські часи на українських землях. К., 2008. С. 165.

¹³ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 99; Бодрухін В. Переяславщина за татарських часів. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 13. С. 147–152; Войтович Л. В. Княжа доба на Русі. Портрети еліти. Біла Церква, 2006. С. 415.

¹⁴ Юрченко О. В., Вовкодав С. М. До питання про існування Переяслава в другій половині XIII–XV ст. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2004. Вип. 15. С. 31–37; Юрченко О. В. Давньоруська спадщина пізньосередньовічного Переяслава. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2005. Вип. 16. С. 155; Юрченко О. Політична історія Переяславщини другої половини XIII–XVI ст. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2002. Вип. 13. С. 152–162; Сікорський М. І., Швидкий Д. Г. На землі Переяславській. К., 1983. С. 56–56; Сас П. М. Феодальні міста України в кінці XV – 60-х роках XVI вв. К., 1989. – С. 11, 213, 215; Колибенко О., Колибенко О. Археологічні дослідження Переяслав-Хмельницького педагогічного університету (1993–2005). *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2007. Вип. 19. С. 89–102; Кучера М. П. Давньоруські городища в західній частині Переяславщини. *Археологія*. 1978. Вип. 25. С. 25; Кулатова І., Мироненко К., Супруненко О. Давньоруські старожитності Кременчуцького Подніпров'я. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2005. Вип. 16. С. 228–231; Супруненко О. Б. Нові знахідки на Полтавщині. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я*. К. – Полтава. 2010. С. 34–83.

¹⁵ Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. К., 1987. С. 29–30.

існування різночасових походів у першій половині XIV ст. (трьох чи чотирьох). А опираючись на працю Р. Зотова вчений констатує факт, що чисельні представники різних князівських родів (чернігівських, курських, путивльських, рильських та глухівських) могли мати окремі наділи на території Переяславського князівства¹⁶. Це свідчить про політичне та економічне життя Переяславщини в першій половині XIV ст.

Кульмінаційною точкою в остаточному підпорядкуванні Київської землі (і Переяславщини в її складі) ВКЛ став похід влітку-восени 1362 р. великого князя литовського Ольгерда на руські землі. У відомій битві на Синіх Водах об'єднане литовсько-руське військо розбило ординську армію, а під час походу на Коршів (Лівобережжя, східні кордони колишньої Переяславської землі) від ординців була звільнена більша частина України. Традиційно вважається, що разом із Київщиною перейшла в залежність від литовських князів і давня Переяславщина¹⁷.

Влітку 1362 р. більша частина Переяславської землі разом із територією південної частини Чернігово-Сіверської землі оволоділо Велике князівство Литовське. Ольгерд після походу посадив на київський стіл свого сина Володимира і напевно більша частина Переяславщини увійшла до його володінь. Володимир Ольгердович закріпився на київському столі більше 30 років. Такий тривалий період правління став можливим завдяки провадженню виваженої, консолідуючої політики київським князем. Про його статус свідчить і випуск власної монети, яка була розповсюджена на території Середньої Наддніпрянщини та Лівобережжі¹⁸. Завдяки новим знахідкам монетних скарбів та їх дослідження, дають підстави вченим говорити про певний економічний розвиток Переяславського князівства в цей період. Зокрема, ґрунтовний аналіз монетного скарбу, знайденого

поблизу с. Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області здійснили відомі вчені С. Беляєва та А. Кубишев¹⁹. На Комарівському та Озарицькому поселеннях вченими зафіксовані металургійні комплекси другої половини XIII–XIV ст.²⁰, що також свідчить про продовження економічного життя у регіоні.

На думку Г. Козубовського, чудовою ілюстрацією економічних та політичних процесів на Переяславщині на межі 70–80-их рр. XIV ст. є Борщівський скарб 1948 р., що був виявлений біля мосту через р. Трубіж на кордоні Київської, Чернігівської та Переяславської земель, де серед 113 срібних монет представлено три монети карбування київського князя Володимира Ольгердовича, а також вперше зафіксовано знахідку срібних празьких грошів на Лівобережжі України (на території Переяславського князівства)²¹.

Певний вплив на політичну та економічну ситуацію на Переяславщині мали події 90-их рр. XIV ст., коли в Золотій Орді відбувалася запекла боротьба за владу. Влітку 1395 р. Київщина та Переяславщина стали ареною боїв армії Тамерлана проти Таш-Тимура²².

Аналіз різних точок зору вчених, літописних повідомлень та нумізматичних знахідок на території Середнього Подніпров'я дали підстави Г. Козубовському зробити висновок про перманентне відродження життя на території Переяславщини в XIV ст.²³.

Таким чином, низка фактів політичного та економічного характеру вказують на тяглість історії Переяславської землі від монгольського завоювання і до кінця XIV ст. Життя на Переяславщині продовжувалося і в новій державі імперського типу – Великому князівстві Литовському, яке поетапно підпорядковувало руські землі упродовж XIV ст.

¹⁶ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 100; Зотов Р. В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и Черниговском княжестве в татарское время. СПб., 1892. С. 90–118, 207, 295–299.

¹⁷ Шабульдо Ф. М. Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв'язання. К., 1998. С. 13–21; Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. К., 1998. С. 73–78; Грушевський М. Історія України-Русі. К., 1993. Т. IV. С. 78.

¹⁸ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 101–102.

¹⁹ Беляєва С. О., Кубишев А. І. Поселення Дніпровського Лівобережжя X–XV ст. (за матеріалами поселень поблизу сіл Комарівка та Озаричі). – К.: Наукова думка, 1995. – 110 с.

²⁰ Там само. С. 93.

²¹ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. ... С. 105.

²² Там само. С. 105.

²³ Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. .... С. 96–109.

ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ ВОБЛІЙ: ДОЛЯ ПЕДАГОГА*

У статті висвітлено аспекти життя Олексія Васильовича Воблого (1881–1937) – церковно-служителя, педагога. З вересня 1897 р. до серпня 1900 р. працював у селах Переяславського повіту: Пилипчич та Хоцьки.

Ключові слова: Олексій Васильович Воблій, педагог, освіта, Переяславський повіт, Пилипчич, Хоцьки.

Історичні події ХХ ст. кидали Україну, як розбурхані хвилі, на різні береги. В обставинах цих історичних буревіїв, політичних змін школа втрачала свій справжній орієнтир, губила свою істинну освітньо-виховну місію. І пагубні наслідки від цих різких політичних віянь добре засвідчуються станом духовності сучасного суспільства.

Та не все ще втрачено! Революція гідності збудила віру, надію та бажання знайти вихід, дороговказ для правильного курсу розвитку суспільства і шкільного виховання. Міцним стимулом для змін у шкільній освіті є прагнення знати справжню історію свого народу, відмежуватися від заідеологізованих поглядів на історію, шукати в минулому зерна правди, справедливості, мудрості, гуманізму.

Увагу на проблеми шкільної освіти звертає книга «Церковні школи в Україні (кінець ХVІІІ – поч. ХХ ст.): забутий світ», автором якої є Володимир Перерва, видана у м. Біла Церква в 2014 р. Гортаючи сторінки цієї праці, ми розуміємо, що існує значний, досі недосліджений пласт історії нашої країни – народна освіта. Книга запалює читача подвижництвом народних учителів, їх жертовною працею на ниві освіти, збуджує думку про результативність поєднання двох місій – Священника та Вчителя. Прикладом цього є особистість «відомого педагога з Полтавської єпархії»

Воблого Олексія Васильовича¹.

О. В. Воблій народився у 1881 р. в сім'ї священника, в козацькому селі Сталева Долина Криківської волості Кременчуцького повіту Полтавської губернії (нині с. Весела Долина Глобинського району Полтавської області). Навчався в Полтавському духовному училищі, звідки звільнився за клопотанням батька. Для продовження освіти вступив до Лубенської Братської Учительської школи при Мгарському монастирі. Звільнився з другого класу за сімейними обставинами. За результатами навчання отримав свідоцтво вчителя однокласної церковно-приходської школи.

Кар'єра молодого вчителя розпочалася на Переяславщині. Прилуцький єпископ, вікарій Полтавської єпархії Филип Бекаревич 18 вересня 1897 р. направив шістнадцятирічного юнака псаломщиком в Свято-Михайлівську церкву с. Пилипчич Переяславського повіту. З 1 жовтня О. В. Воблій став учителем місцевої церковно-приходської школи. Там він перебував до осені 1899 р. З вересня 1899 р. його переведено до Свято-Михайлівської церкви в с. Хоцьки, розташованого у 24 верстах від Переяслава². З 16 жовтня за розпорядженням єпархіального керівництва він займає посаду першого псаломщика в цій церкві. У Хоцьках О. В. Воблій пробув близько року³. Щодо обох храмів збереглася інформація відносно кількості прихожан та встановленого окладу для псаломщиків. Отже, в Архістратиго-Михайлівській церкві с. Пилипчич, збудованій у 1856 р., з кількістю в одну тисячу прихожан псаломщик, отримував 100 крб.⁴ А у Михайлівській церкві с. Хоцьки, збудованій у 1885 р., з кількістю прихожан понад три тисячі триста осіб, зарплата псаломщиків становила відповідно 1-му –

* Першу редакцію статті див.: Вобла Л., Воблій О. Доля народного вчителя. *Сумщина*. 20 вересня 2018. № 38. С. 6.

¹ Перерва В. С. Церковні школи в Україні (кінець ХVІІІ – поч. ХХ ст.): забутий світ. Біла Церква: Видавець Пшонцівський О. В., 2014. Т. 1. Загальна частина. 576 с. С. 128, 291, 340.

² Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1899. № 27. С. 808.

³ Формулярный список о службе чина духовного ведомства Воблого Алексея Васильевича, псаломщика церкви села Волошиновки Роменского уезда, Полтавской епархии и губернии // РГИА (Российский государственный исторический архив). Ф. 796. Оп. 436. Д. 1407. Л. 2.

⁴ Клирова книжка Полтавской епархии на 1902 год. Полтава, 1902. С. 470.

53 крб. та 2-му – 36 крб. У селі функціонувало Земське училище та діяла церковна бібліотека⁵.

Вочевидь, саме про свій власний досвід життя на Переяславщині повідомляв О. В. Воблій у публікаціях: «Письмо в редакцию», «Немного о псаломщике», «О монастырских сборщиках» та «Из сельской жизни» (див. «Список публікацій Воблого Олексія Васильовича»). Їх він написав у селі Волошинівка Роменського повіту. Але в силу деяких подробиць, можна припустити, що він змальовував сцени життя з місць своєї попередньої роботи, а саме з сіл Пилипчич та Хоцьки Переяславського повіту, звичайно ж і з рідного села Стальова Долина Глобинського повіту, де він жив до вступу на навчання до Полтави та с. Волошинівка. Як працювалося юнаку на Переяславщині ми дізнаємося з його статті «Немного о псаломщике», яку він опублікував у 1906 р. У ній він аналізує умови, в яких опинився на початку свого кар'єрного шляху. «Нужно угождать всем и каждому, хоть это и противно твоим убеждениям», – так молодий псаломщик-вчитель змальовує свої перші кроки самостійного життя⁶.

З 31 серпня 1900 р. О. В. Воблій покинув Переяславщину, перейшовши на місце першого псаломщика в Покровській церкві с. Волошинівка на Роменщині. Водночас, він як учитель працює у Волошинівській жіночій церковно-приходській школі⁷. Одинадцять років наполегливої праці продемонстрували небайдужість до обраного фаху, до учнів, місцевих дітей села Волошинівка, до проблем в буденному житті селян, критика старих методів навчання – все це ми відчуваємо в статтях Воблого Олексія Васильовича, які дивом збереглися в Київському та Полтавському Державних архівах та архіві при краєзнавчому музеї міста Ромни.

З прискіпливістю він ставився до справи встановлення часу заснування села і зробив висновки, що «заснування села Волошинівка можна віднести до 1500–1512 рр., а церква в селі вже існувала на кінець XVI ст.». З особливою любов'ю описував вчитель природу села Волошинівки, його ярів, лісів, річку Голенку, ставок у центрі села, який селяни називають «морем», навіть тутешнє повітря: «Гористость местности и скудость воды в Волошиновке искупаются хорошим, здоровым воздухом. Вследствие этого здесь, в сравнении с другими окружными селами, меньше эпидемических заболеваний. Школьные дети, по замечанию напр., о. уездного наблюдателя, выглядят значительно лучше, здоровее детей соседних сел»⁸.

Праця вчителя-дослідника в Волошинівці співпала з третьою реконструкцією місцевої Покровської церкви в 1907–1909 рр. О. В. Воблій у статті «Покровская церковь и приход села Волошиновка, Роменского уезда, Полтавской епархии (Церковно-исторический и статистический опыт)» описав етапи її будівництва⁹. У цей період в Волошинівці споруджується будинок для сімей учителів. За повідомленням директора Волошинівської школи В. Я. Носенка, на проєкті будівлі є правки та підписи вчителя. За результатами педагогічної, громадської, наукової діяльності, «за труды по народному образованию», як написано в преамбулі «за ходатайством Синоду», Олексія Воблого, тридцятирічного вчителя Волошинівської жіночої церковно-приходської школи, у 1911 р. за царським указом, було нагороджено срібною медаллю «За Усердіє»¹⁰.

Після Волошинівки О. В. Воблого направлено псаломщиком в Різдво-Богородицьку церкву

⁵ Клирова книжка Полтавской епархии на 1902 год. Полтава, 1902. С. 454.

⁶ Воблій А. Немного о псаломщике. *Полтавские епархиальные ведомости*. 1906. № 8. 10 марта. Часть неофициальная. С. 398.

⁷ Формулярный список о службе чина духовного ведомства Воблого Алексея Васильевича, псаломщика церкви села Волошиновки Роменского уезда, Полтавской епархии и губернии // РГИА (Российский государственный исторический архив). Ф. 796. Оп. 436. Д. 1407. Л. 2.

⁸ Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт). [Часть 1]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1914. № 2. С. 92.

⁹ Там само. С. 91–99; Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 2]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1914. № 4. С. 232–239; Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 3]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1914. № 6. С. 371–376; Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 4]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1914. № 13. С. 794–799; Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 5]. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1914. № 14. С. 841–843.

¹⁰ [Немає автора] Высочайшая награда. *Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная*. 1911. № 11–12. С. 683–684.

села Василівка Полтавського повіту, на батьківщину Миколи Гоголя, а також вчителем в місцеву церковно-приходську школу¹¹. У 1915 р. його посилають на фронт Першої світової війни¹².

Після Жовтневої революції він повертається у Василівку, де працює уповноваженим з організації дитячого будинку ім. М. Гоголя разом з колегою Антоном Семеновичем Макаренком, що був уповноваженим з організації дитячого будинку ім. М. Горького в сусідньому селі Ковалівка. Він долає величезні труднощі, в яких опинився дитбудинок в результаті розрухи та голоду: «Допоможіть дітям, я вже сам лишився без чобіт, так як свою зарплату віддаю для потреб дітей-сиріт»¹³, – волає він в заяві до влади від 15 листопада 1922 р. Цей документ зберігся в Полтавському архіві¹⁴.

Самовіддана праця не врятувала його від політичних переслідувань, як священнослужителя в минулому. У 1924 р. його було позбавлено виборчого права¹⁵, а в 1925-му – заарештовано¹⁶. Уникаючи переслідувань, разом з молодою сім'єю, він опиняється в таврійському селі Піскошино (тепер Запорізька область). Там очолює семирічну школу. «Удивительной души был человек!», – писав про О. В. Воблого А. Володін у нарисі «Подвиг батька»¹⁷. Один із його вихованців, Олександр Яковенко, став Героєм Радянського Союзу (помертно) за подвиг у Другій світовій війні. У другій половині 1920-их рр. його разом з молодшим братом О. В. Воблий узяв під опіку як сиріт. Про це розповідає один зі стендів краєзнавчого музею с. Піскошене Веселівського району Запорізької області.

Коли почався голод 1932–1933 рр., О. В. Воблий не вагався, він розумів, що треба робити. Організував при школі їдальню, жертвував всім, що було в сім'ї. Поселив у своїй кімнаті четверо осиротілих дітей, харчував, піклувався про них. Жодна дитина с. Піскошино в роки Голодомору не

померла! Ці свідчення опубліковано в багатьох книгах пам'яті Запорізької та Дніпропетровської областей.

У 1937 р. розпочалася нова хвиля політичних репресій, О. В. Воблого «запросили» в м. Мелітополь. Звідти він вже не повернувся.

У 1993 р. мешканці с. Піскошино, ті, хто вижив під час голоду, разом зі своїми дітьми та онуками прийшли до школи, щоб вклонитися пам'яті свого рятівника Воблого Олексія Васильовича. Про це у листопаді 1993 р. писала газета «Колос» Веселівського району Запорізької області. І ця традиція продовжується до цього часу.

Пам'ять про народного вчителя Воблого Олексія Васильовича жива з-поміж людей. Його жертовна праця на ниві освіти переконує в невмирущості високих духовних проявів, спонукає до наслідування, до духовного поступу заради кращого майбутнього. Ім'я О. В. Воблого занесено до Книги Національної пам'яті «Людяність у нелюдський час. Доброчинці в часи Голодомору»¹⁸. У 2019 р. онуки Андрій та Олексій ініціювали перед президентом України питання щодо увічнення пам'яті народного вчителя Воблого Олексія Васильовича (1881–1937) та присвоєння йому звання Героя України (помертно) як рятівника дітей під час голодоморів 1921–1922 рр. та 1932–1933 рр., закатованого радянською владою в травні 1937 р.

Список публікацій

Воблого Олексія Васильовича

1. Воблий А. Письмо в редакцію. 1905 г. 15 октября / Алексей Васильевич Воблий // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1905. – № 36 (20 декабря). – Часть неофициальная. – С. 1455–1456.
2. Воблий А. Немного о псаломщике / Алексей Васильевич Воблий // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1906. – № 8 (10 марта). – Часть неофициальная. – С. 398–400.

¹¹ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости*. Часть официальная. 1911. № 29. С. 2002–2003.

¹² Отчет о состоянии церковных школ Полтавской епархии за 1914-1915 учебный год (продолжение). *Полтавския епархиальныя ведомости*. Часть официальная. 1916. № 11. С. 823.

¹³ Тут використано не пряму цитату – Ред.

¹⁴ ДАПО (Державний архів Полтавської області). Ф. Р-134. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 29.

¹⁵ ДАПО. Ф. Р-363. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 11.

¹⁶ ДАПО. Ф. Р-134. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 200.

¹⁷ Володін А. Подвиг отца. *Навечно в строю*. М. 1973. Книга шестая. С. 249–257.

¹⁸ Людяність у нелюдський час. 2-ге вид., перероб. і доп. / Упоряд.: В. С. Тилішак, В. М. Яременко. Український інститут національної пам'яті. К.: Смолоскип, 2018. 288 с. (Див.: С. 29, С. 215, С. 216, С. 255–258).

3. Воблый А. Некоторые недостатки церковной школы / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1906. – № 31 (1 ноября). – Часть неофициальная. – С. 1249–1255.
4. Воблый А. К жалобам Его Преосвященству некоторых псаломщиков на курсах пения на Шведской могиле. 23 декабря 1906 г. / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1907. – № 2 (10 января). – Часть неофициальная. – С. 87–91.
5. Воблый А. О монастырских сборщиках / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1908. – № 7 (1 марта). – Часть неофициальная. – С. 288–293.
6. Воблый А. К вопросу о пересмотре программ церковно-приходских школ. 1909 г. 1 марта / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1909. – № 9 (20 марта). – Часть неофициальная. – С. 401–407.
7. Воблый А. Бесправные люди. (Благосклонному вниманию Епархиального Съезда) / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1909. – № 19 (20 марта). – Часть неофициальная. – С. 842–850.
8. Воблый А. Из сельской жизни / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1910. – № 6 (20 февраля). – Часть неофициальная. – С. 425–430.
9. Воблый А. В. 7 Сентября в селе Карпиловке Прилукского уезда. 1910 г. 24 Сентября, с. Волошиновка / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1910. – № 31 (1 ноября). – Часть неофициальная. – С. 2072–2078.
10. Воблый А. Новые дни в жизни церковной школы [часть 1] / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1910. – № 31 (1 ноября). – Часть неофициальная. – С. 2050–2059.
11. Воблый А. Новые дни в жизни церковной школы [часть 2] / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1910. – № 32 (10 ноября). – Часть неофициальная. – С. 2127–2136.
12. Воблый А. Из отношений к пастырям / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1910. – № 34 (1 декабря). – Часть неофициальная. – С. 2276–2279.
13. Воблый А. Не без добрых душ на свете / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1911. – № 11–12 (10–20 апреля). – Часть неофициальная. – С. 770–773.
14. Воблый А. Один в поле не воин / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1912. – № 34 (1 декабря). – Часть неофициальная. – С. 2316–2326.
15. Воблый А. Из сельской церковно-приходской жизни / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1913. – № 8 (10 марта). – Часть неофициальная. – С. 556–565.
16. Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт). [Часть 1] // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1914. – № 2 (12 января). – Часть неофициальная. – С. 91–99.
17. Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 2] // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1914. – № 4 (26 января). – Часть неофициальная. – С. 232–239.
18. Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 3] // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1914. – № 6 (9 февраля). – Часть неофициальная. – С. 371–376.
19. Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 4] // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1914. – № 13 (30 марта). – Часть неофициальная. – С. 794–799.
20. Покровская церковь и приход села Волошиновки, Роменского уезда, Полтавской епархии. (Церковно-исторический и статистический опыт) [Часть 5] // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1914. – № 14 (6 апреля). – Часть неофициальная. – С. 841–843.
21. Воблый А. О языке преподавания в мало-российских школах / Алексей Васильевич Воблый // *Полтавские епархиальные ведомости*. – 1915. – № 3 (1 февраля). – Часть неофициальная. – С. 196–207.

Олександр Горбовий
м. Переяслав

ЗАТОПЛЕНЕ ПРИДНІПРОВ'Я: ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У МУЗЕЯХ ПРОСТО НЕБА (1927–1980 РР.)

У статті висловлено припущення, що нестача коштів не дозволила створити парк-музей колишнього Запоріжжя із зони затоплення Дніпрельстану. Натомість у м. Переяславі-Хмельницькому паралельно із створенням Канівського водосховища (1964–1976 рр.) було сформовано перший в Україні скансен (1964–1971 рр.), у якому чверть пам'яток перевезена із зони затоплення. Також було збудовано експериментально-показове с. Циблі (1964–1972 рр.), яке разом із містом та його скансеном до 1980 р. входило до одного туристичного маршруту.

Ключові слова: скансен, Переяслав-Хмельницький, Канівське водосховище, Дніпрельстан.

У ХХ ст. українську частину русла Дніпра було майже повністю зарегульовано каскадом із шести водосховищ: Дніпровське (1932 р.), Каховське (1952–1956 рр.), Кременчуцьке (1959–1961 рр.), Дніпродзержинське (1964 р.), Київське (1964–1966 рр.), Канівське (1972–1978 рр.). Вони

спричинили затоплення біля 473 населених пунктів (повністю або частково)¹. Така кардинальна реконструкція великої кількості поселенських структур тісно пов'язувалася із проблемами збереження архітектурних пам'яток.

Історіографія питання включає широке коло літератури. Серед дослідників процесу створення дніпровських водосховищ слід назвати Ю. Бакшеєва², Б. Дем'яненка³ та багато інших. Загальна історія скансенів розглядалася З. Гудченко⁴, А. Данилюком⁵ та іншими авторами. Переяславський скансен вивчали Г. Козій⁶, О. Жам⁷ та багато інших. Також вони фрагментарно розглядали проблему впливу на його формування великого гідротехнічного будівництва. Спроба спеціального його розгляду представлена в О. Горбового⁸. Джерельна база: спогади (С. Верговський⁹, В. Воловик¹⁰, Г. Козій¹¹, С. Сорокова¹²), архівні матеріали¹³, особистий архів Г. Козій¹⁴. У зв'язку із схваленням у 2016 р. «Програми розвитку гідроенергетики до 2026 р.» видається актуальним

¹ Бакшеєв Е. А. Днепровские водохранилища и их народнохозяйственный эффект: воспоминания и размышления проектировщика. 2-е, доп. изд. К.: Довіра, 2008. С. 63; Технічний архів ПАТ «Укргідропроєкт». Од. зб. 16457 (276^а-7-T2). Арк. 33.

² Там само. 159 с.

³ Дем'яненко Б., Дем'яненко В. Заходи республіканського компартійного керівництва щодо будівництва та переселення села Циблі Переяслав-Хмельницького району (1967-1972 рр.). *Наукові записки з української історії*. 2012. Вип. 32. С. 177–184.

⁴ Гудченко З. С. Музеї народної архітектури України. К.: Будівельник, 1981. 117 с.

⁵ Данилюк А. Г. Українські скансени: історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006. 104 с.

⁶ Козій Г. І. Краєзнавець Федот Іщенко: його концепція музею народної архітектури та побуту у Переяславі. *Народна культура України: традиції і сучасність*: Матеріали Міжнародної наукової конференції, 8–10 жовтня 2009 р. К.: ПВП «Задруга». С. 112–120.

⁷ Жам О. М., Ткаченко Н. Г. М. І. Сікорський – творець скансену на Татарській горі. *Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу* / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О. М. Жам; збір матеріал. Н. Г. Ткаченко. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. С. 73–138.

⁸ Горбовий О. А. М. І. Сікорський як рятівник історико-культурної спадщини затопленого Придніпров'я (1950-ті – І-е десятиліття 2000-х рр.). *Краєзнавство*. 2013. № 4 (85). С. 111–117.

⁹ Верговський С. В. Його не можна ні залакати, ні купити, ні зупинити. *Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу* / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О. М. Жам; збір матеріал. Н. Г. Ткаченко. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. С. 270–280.

¹⁰ Воловик В. Ф. Людина легендарна, і сам був творцем легенд. *Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу* / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О. М. Жам; збір матеріал. Н. Г. Ткаченко. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. С. 322–342.

¹¹ Інтерв'ю з Козій Г. І. *Особистий архів Горбового О. А.* 90.59 хв.

¹² Інтерв'ю з Сороковою С. Ф. *Особистий архів Горбового О. А.* 265.04 хв.

¹³ Технічний архів ПАТ «Укргідропроєкт». Од. зб. 16457 (276^а-7-T2). 44 арк.; ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. Х. Од. зб. 14085. Арк. 5, 5 зв.; Од. зб. 14178. Арк. 19–20; Од. зб. 14220. Арк. 104–108; Од. зб. 14227. Арк. 119.

¹⁴ Іщенко Є. Ф. До проєкту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку-музею просто неба. *Особистий архів Козій Г. І.* Переяслав-Хмельницький, 1969. 35 с.; Козій Г. І. Перелік архітектурних пам'яток Музею народної архітектури і побуту Середньої Наддніпрянщини. Рукопис. *Особистий архів Г. І. Козій*. 2013. 24 с.

детальніше висвітлити зв'язок гідробудівництва та формування скансенів.

У 1891 р. А. Газеліус заснував широко відомий музей під відкритим небом – «Скансен» (нині на 30 га розміщується понад 150 будівель), який вважається родоначальником всіх наступних музеїв такого типу. Поступово ідея мистецької цінності пам'яток народного зодчества та необхідності їх експозиції на відкритому повітрі розвивалася і на українському Придніпров'ї. Уже на початку ХХ ст. М. Біляшівський просив дозволу створити парк-музей на нинішній вул. Грушевського в Києві. Але, на жаль, цей задум не вдалося реалізувати. У 1910 р. у Катеринославі (нині – м. Дніпро) Д. Яворницький підготував для відвідувачів виставки типову садибу селянина із Мішуриноного Рогу¹⁵.

На початку 1927 р. у зв'язку із будівництвом Дніпрельстану ВУАК (Всеукраїнський археологічний комітет) направив Комісії Дніпрельстану при ВУАН (Всеукраїнська Академія наук України) свої плани стосовно дослідницьких робіт на Дніпрельстані: «систематичні досліді, археологічні та мистецькі, розкопи, обміри, фотографування, замальовка, врятування окремих комплексів пам'яток побуту, що їх треба буде перенести до Дніпропетровського, для утворення в ньому Музею Парку кол. Запоріжжя, нарешті придбання речей старовини та побуту і видання опрацьованих і здобутих матеріалів – вимагають великих сум, які за наблизним обрахунком ВУАКу складуть понад 200000 карб.»¹⁶.

Саме на 1927 р. ВУАК потребував на археологічні досліді – 21990 карб. та на створення Музею-парку кол. Запоріжжя – 26576 карб. Загалом Комісія Дніпрельстану розраховувала залучити на досліді 1927 р. біля 112 тис. карб.: більшість досліджень – від 1040 карб. (на історично-географічні студії) до 5495 карб. (на досліді Інституту

водного господарства), за винятком планів ВУАКу та геології (26788 карб.). Однак, у 1927–1928 р. їй не виділили фінансування, а у 1929 р. – лише 1 тис. карб.¹⁷.

Паралельно в 1927 р. Укрнаука Наркомпросу УРСР створила спеціальну історико-археологічну та етнографічну експедицію під керівництвом Д. Яворницького. Уряд профінансував її роботу на суми, які до того археологам ніколи не виділялися: у 1927 р. – 3096 карб., 1928 р. – 30 тис. карб., а 1929 р. – 13 тис. карб.¹⁸. Але їм також раніше ніколи не доводилося виконувати такий великий обсяг робіт. Трудових, грошових, часових та інших ресурсів катастрофічно не вистачало. Ймовірно, саме тому музей-парк так і не створили. Із фондів Дніпрельстану на наукові дослідження кошти не виділялися через бажання скоротити кошторис будівництва, який і так часто критикували через надто велику суму¹⁹.

Тим не менше споруди із чаші водосховищ інколи намагалися пристосувати для культурних потреб. Кічкаський дослідник Г. Мартенс «не хотів розлучатися зі своїм будиночком, який ним перетворено на музей пам'ятних місцевої природи, археології та історії»²⁰. Влітку 1930 р. було створено Музей Дніпровського будівництва, але через брак приміщень багато експонатів втрачалося²¹.

У другій пол. ХХ ст. було створено ще 5 великих водосховищ на Дніпрі (у т.ч. найбільші – Каховське та Кременчуцьке). Паралельно відразу після Другої світової війни О. Довженко запропонував створити музей під відкритим небом у Києві, але безрезультатно. М. Рильський, К. Гуслистий, Я. Прилипко, В. Василевська активно підтримували ідею створити музей просто неба в межах виставки передового досвіду в народному господарстві УРСР (почала діяти із 1958 р.). На жаль, цю ініціативу теж не вдалося реалізувати²².

¹⁵ Данилюк А.Г. Українські скансени: історія виникнення... С. 25–26.

¹⁶ ІР НБУВ. Ф. Х. Од.зб. 14178. Арк. 19–20.

¹⁷ ІР НБУВ. Ф. Х. Од.зб. 14220. Арк. 104–108.

¹⁸ ІР НБУВ. Ф. Х. Од.зб. 4227. Арк. 119; Матвієвський П. 25-річчя Дніпропетровського кураєвого історично-археологічного музею. *Збірник Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею* / За гол. ред. проф. Д. І. Яворницького. Т. 1. Дніпропетровське: [Дніпропетровський краєвий історико-археологічний музей], 1929. С. 32–33.

¹⁹ ІР НБУВ. Ф. Х. Од.зб. 14085. Арк. 5, 5 зв.

²⁰ Сиявський А. С. До руху населення в Степовій Україні: Зрушення серед меннонітів. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*: Збірник наук. праць. Вип. 19: Географія. Чернівці: ЧДУ, 1997. С. 103.

²¹ Шевченко В.І. До історії Дніпробудівського музею. *Музейний вісник*. 2006. № 6. С. 114–121.

²² Данилюк А. Г. Українські скансени: історія... С. 29.

Переяславський краєзнавець Є. Іщенко теж зацікавився ідеєю створення музею під відкритим небом з 1954 р.²³. У часи української революції (1917–1918 рр.) він служив у армії УНР та паралельно навчався на підготовчих курсах при Київському університеті Святого Володимира, щоб стати істориком (зокрема, слухав лекції М. Біляшівського)²⁴. У 1960–1965 рр. він склав ескізний проект «Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку-музею просто неба» площею 1950 га (у тексті неточність – «2050 га»)²⁵.

Тим часом у 1954 р. В. Заболотній та І. Гончар запропонували М. Сікорському створити на базі Михайлівської церкви відділ етнографії Середньої Наддніпряниці. Цю ідею реалізували 7 жовтня 1958 р. Спочатку відділ наповнювався лише пам'ятками народного побуту²⁶. У січні 1961 р., за пропозицією Є. Іщенка, до його експозиції додали архітектурні об'єкти (млин та комора)²⁷. Тоді ж він поділився своєю ідеєю про створення експозиції типового Наддніпрянського села на Татарській горі (один із можливих варіантів) площею до 500 га. М. Жам згадував з цього приводу: «Ідея сподобалася і захопила М. Сікорського, як і посяла сумніви щодо реального втілення їх в життя...»²⁸. А вже 5–17 червня 1962 р. на Всесоюзній нараді етнографів у музеї-скансені в Ризі М. Жам повідомив присутнім «про наміри створення музею під відкритим небом на мальовничій околиці м. Переяслав-Хмельницького, на Татарській горі, і що питання про виділення земельної ділянки для створення музею вже вирішуються. Наші плани знайшли розуміння і підтримку в учасників Всесоюзного форуму»²⁹.

Переяславські активісти та музейники вирішили пов'язати створення нового музею з відзначенням ювілею 150-річчя від дня народження

Т. Шевченка (9 березня 1964 р.). Але виділення землі все одно проходило з великими труднощами. Якщо в 1962 р. мова йшла про 25 га лише для першої черги будівництва (по закону більше не можна було), то в 1963 р. ледве виділили 5 га. Надзвичайно важливу допомогу в цьому процесі надав заступник голови Ради Міністрів УРСР П. Тронько, який у березні 1963 р. приїхав у складі комісії із К. Гуслистим та І. Гончарем до Переяслава. Також у травні 1963 р. ініціативу підтримав Голова Урядового Шевченківського Комітету УРСР М. Бажан. Після виділення землі проект музею розробила вчена Рада: кандидат архітектури Г. Борисевич, краєзнавець Є. Іщенко, етнограф М. Жам, історик М. Палагута, кандидат історичних наук Р. Юра, директор історичного музею М. Сікорський (голова)³⁰.

У 1965 р. Михайло Іванович писав: «Працівниками музею разом з активом музейної Ради розплановано майбутній етнографічний парк із врахуванням класової диференціації пореформеного села. Будуть експонуватися селянські житла, господарські будівлі та громадські споруди, найтипівіші для Середнього Подніпров'я середини ХІХ ст.»³¹.

У 1965–1966 рр. для скансену виділили додатково ще 5 га землі, а в 1970 р. – 13 га (загалом стало 23 га)³². У 1971 р. його офіційно відкрили для відвідувачів. На сьогодні в ньому зберігається близько 140 «будівельних об'єктів»³³. Із них – 38 одиниць (близько ¼ від загалу) із зони затоплення Переяслав-Хмельницького району (сіл Андруші, В'юнище, Городище, Козинці та Циблі), а також Бориспільського району (с. Рудяки, де проживали родичі Є.Ф. Іщенка³⁴): 2 церкви та 1 церковна сторожка, 10 хат, 2 громадські будівлі та 23 присадибні споруди – погребі, сажки, комори, клуні та повітки³⁵.

²³ Іщенко Є. Ф. До проекту першого... С. 2.

²⁴ Козій Г. І. Краєзнавець Федот Іщенко... С. 112.

²⁵ Іщенко Є.Ф. До проекту першого... С. 31–32.

²⁶ Жам О. М. М. І. Сікорський – творець скансену... С. 74–75.

²⁷ Розум І. По мудрість і красу: Перший на Україні музей просто неба. *Наука і суспільство*. 1969. № 1. С. 31–32.

²⁸ Жам О. М. М. І. Сікорський – творець скансену... С. 83.

²⁹ Там само. С. 80.

³⁰ Там само. С. 86–92.

³¹ Сікорський М. І., Жам М. І. Етнографічний відділ Переяслав-Хмельницького історичного музею. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 1. С. 106.

³² Жам О. М. М. І. Сікорський – творець скансену... С. 103–104.

³³ Гудченко З. С. Музеї народної архітектури... С. 74.

³⁴ Інтерв'ю з Козій Г. І. *Особистий архів Горбового О. А.* Хв. 14.50.

³⁵ Козій Г. І. Перелік архітектурних пам'яток Музею народної архітектури і побуту Середньої Наддніпряниці. Рукопис. *Особистий архів Г. І. Козій*. 2013. 24 с.

У 1963 р. архітектор «Діпросільгогспу» С. Верговський (сам був родом із поліського села) займався будівництвом сільського громадського центру в с. Моринцях до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка. Активна діяльність переяславців «як психологічний злам» надихнула його та ще кількох осіб (В. Мешкова, Е. Васковський, І. Кулик) музеєфікувати місцеву стару хату, хоча це було нелегко зробити, оскільки її не було в офіційно погодженій програмі урочистостей. Успішно реалізувавши свій задум, десь через місяць після ювілею (квітень 1964 р.) С. Верговський та Ю. Панько подали до ЦК України лист-пропозицію про створення національного скансену в Києві. Гострота такої проблеми обґрунтовувалася масовим виселенням сіл із зони затоплення Київського водосховища, на якій почали підготовчі роботи ще в 1960 р. Але їм відмовили, а натомість С. Верговський познайомився із М. Сікорським, який відразу поцікавився у нього про можливість фінансування музеєфікації будівель із коштів для переселення. На жаль, цю думку не вдалося реалізувати. Але між ними склалося активне співробітництво по створенню переяславського скансену³⁶.

26 лютого 1969 р. уряд УРСР прийняв рішення про створення Державного музею народної архітектури та побуту України, а 17 липня 1976 р. для відвідувачів відкрили його першу чергу³⁷. У 1970 р. П. Тронько запропонував М. Сікорському очолити створення скансену в Києві, але він відмовився, оскільки хотів завершити свою роботу в Переяславі. Натомість, між обома колективами склалася тісна співпраця³⁸.

Тим часом у 1964 р. почали створювати Канівську ГЕС, води якої мали затопити кілька сіл Переяслав-Хмельницького району Київської області. З 1964 р. у с. Циблі (Старі) почала працювати бригада плановиків Укрдніпросільбуду (зокрема, Ю. Панько), які наносили на карту та в натуру вулиці експериментально-показового с. Циблі (Нові). Вони розміщувалися неподалік старого населеного пункту на його колгоспних землях.

Сюди мали переселити жителів затоплених сіл Циблі (Старі), В'юнище, Городище, Козинці, Комарівка, Зарубенці. Його спорудили в 1967–1972 рр., а в 1976 р. було остаточно затоплена чаша Канівського водосховища³⁹.

Жителька с. Циблі (переселенка із затопленого с. Зарубенці) С. Сорокова згадувала, що спочатку с. Циблі (Нові) в якості експериментального села входили до туристичного маршруту разом із Переяславом-Хмельницьким (історичне, музейне місто). До них приїжджали різні закордонні делегації (болгари кубинці тощо), але лише приблизно до 1980 р., а потім їх виключили із маршруту. Коли приїхала делегація кубинців, то з Переяслава вони спочатку заїхали в Музей під відкритим небом, а потім уже до с. Циблі⁴⁰.

З. Гудченко при описі Переяслав-Хмельницького скансену наводить цікаву деталь: «Інтер'єри більшості архітектурних об'єктів обладнані відповідно до первинного призначення будівель. Але вони мають подвійне призначення: суто архітектурну експозицію та виставочних приміщень. У будинку колишньої парафіяльної школи виставка старовинних рушників та інших вишиваних виробів, у панському будинку з Іванкова – твори народного мистецтва нашого часу»⁴¹. У Музеї під відкритим небом така практика перетворення частини архітектурних пам'яток на своєрідні «музеї у музеях» була започаткована в кінці 1970-их рр.⁴².

Згідно з нею, екстер'єром музейної композиції була архітектурна пам'ятка дерев'яного зодчества. А інтер'єром – експозиції по окремих темах, які за своїм змістом могли бути досить далекими від призначення самого приміщення, у якому вони розміщувалися. Наприклад, Музей історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини в будинку із с. Помоклі, але Музей М. Бенардоса (винахідника електричного дугового зварювання) в будинку поміщика із с. Вороньків, Музей космосу в церкві святої Параскеви із затопленого с. В'юнище тощо. Взагалі із 4 церков, які експо-

³⁶ Верговський С. В. Його не можна... С. 270–278.

³⁷ Маньковська Р. Внесок академіка НАН України П. Т. Тронька в теорію і практику музейної справи України. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2010. Вип. 36. С. 53.

³⁸ Жам О. М. М. І. Сікорський... С. 113.

³⁹ Дем'яненко Б. Заходи республіканського компартійного... С. 179–181.

⁴⁰ Інтер'ю з Сороковою С. Ф. *Особистий архів Горбового О. А.* Хв. 226.55–235.00.

⁴¹ Гудченко З. С. Музеї народної архітектури... С. 74.

⁴² Жам О. М. М. І. Сікорський... С. 114.

нуються у переяславському скансені, в одній знаходиться Музей космосу, в іншій правлять службу, а ще дві входять до комплексу Музею історії української православної церкви. Таким чином, значно збагачувався музейний тематичний ряд, відвідувачі отримали змогу ознайомитися з колекціями, які в іншому разі через брак приміщень не змогли би виставити для огляду. Врешті-решт у реальному житті будівлі дуже часто використовуються у різних цілях, не дивлячись на їх архітектурні особливості.

Загроза затоплення суттєво здешевлювала споруди, які треба було обов'язково знести. Але часу для їх перевезення було зовсім небагато, що значно ускладнювало їх врятування музейниками⁴³.

Отже, ініціатива стосовно створення скансену (музею-парку) висувалася ще в зв'язку із будівництвом Дніпрельстану, але через недостатність фінансування вона не була реалізована. Натомість, перший в Україні музей під відкритим небом було створено у Переяславі-Хмельницькому (1964–1971 рр.) під час будівництва Канівського водосховища (1964–1976 рр.), неподалік його зони затоплення. Еволюція становлення такого музейного закладу ішла кількома окремими

шляхами, які, перетнувшись, дали потрібний результат. Зокрема, громадська первинна ініціатива переяславця Є. Іщенка, етнографічна активність музейних працівників Переяслава, підтримка київськими культурними діячами (П. Тронько, М. Рильський та ін.) ідеї будівництва скансену загалом та конкретно переяславського, діяльність архітекторів Діпросільбуду (С. Верговський, Ю. Панько та інші), які поряд із будівництвом нових сільських жител намагалися зберегти пам'ять і про старі оселі. Створення Київського та Канівського водосховищ підсилило дані ініціативи та забезпечило їх експонатами. А саме: із зони затоплення Канівської ГЕС до музею просто неба перевезли 38 архітектурних пам'яток (1/4 від загалу). У кінці 1970-их рр. частину з них використали як резервне приміщення для експозицій нових музеїв. На Переяславщині у зв'язку із Канівським водосховищем також було споруджено с. Циблі (Нові). До 1980 р. воно входило до туристичного маршруту Переяслав – Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці – експериментально-показове с. Циблі, який демонстрував відвідувачам старе та нове обличчя села.

⁴³ Игнатуша А., Тедеев А. Днепрогес в судьбах немецких колонистов Запорожского и Днепропетровского округов. *Немецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення*. К.; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. С. 350; Воловик В. Ф. Людина легендарна, і... С. 338–339.

Єгор Єгоров
м. Переяслав

ПАМ'ЯТКИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» У МЮЗИКЛІ «СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК»

У статті розкривається роль НІЕЗ «Переяслав» у створенні мюзиклу «Сорочинський ярмарок». Проводиться аналіз фільму, визначено сцени, зняті на території НІЕЗ «Переяслав» та об'єкти, що були задіяні у зйомках.

Ключові слова: пам'ятки, НІЕЗ «Переяслав», музей просто неба, скансен, Сорочинський ярмарок, мюзикл, кіно, зйомки.

У контексті вивчення фільмографії, створеної на базі переяславських музеїв (кінофільми, серіали, телепередачі), на прикладі мюзиклу «Сорочинський ярмарок», здійснено спробу проаналізувати комплекс пам'яток НІЕЗ «Переяслав». До уваги взято інтер'єрні та екстер'єрні сцени фільму. На момент написання статті автору відомо про понад п'ятдесят відповідних відеоджерел.

З часу появи в телевізійному просторі мюзикл «Сорочинський ярмарок» набув неабиякої популярності з-поміж глядачів. Популярний склад акторів, задіяних у зйомках, забезпечив фільму значний успіх. Великою мірою він сприяв популяризації як Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, так і НІЕЗ «Переяслав» в цілому. Через показ у телефірах різних телеканалів інформація про цей розважальний продукт неодноразово з'являлася у друкованих засобах масової інформації. Важливе значення у створенні відповідного колориту мали пам'ятки архітектури, експоновані в переяславському скансені та поза ним.

Основним джерелом інформації для подальшого аналізу виступили безпосередньо сцени мюзиклу, відзняті в Переяславі, а також публікації у місцевій пресі.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – один з найбільших музейних комплексів України, де зосереджено значну кількість пам'яток народної архітектури та побуту. Особливе місце в його структурі займає Музей народної архітектури та побуду Середньої

Наддніпрянщини. Заснований у 1964 р. він став першим музеєм просто неба в Україні. Скансен створювався при безпосередній участі корифеїв вітчизняної музейної справи – М. І. Сікорського, П. Т. Тронька, Є. Ф. Іщенко, М. І. Жама та інших. Розташований на околиці міста Переяслава в урочищі Гора, сьогодні він має площу 24,2 га та структурно поділений на п'ять розділів: матеріальна культура найдавнішого часу, ремесла та промисли, вітряки, 12 тематичних музеїв та основний розділ – українське село Середньої Наддніпрянщини II пол. XIX – поч. XX ст. У забудові він має майдан, центральну вулицю та кутки, характерні для українського села Середньої Наддніпрянщини. До експозиції музею входить: 385 пам'яток народної архітектури XVII–XIX ст., 20 дворів з хатами та господарськими будівлями, 25 різноманітних установок та майстерень, понад 20 тис. творів народного мистецтва, знярядь праці, речей побуту та вжитку¹. Саме тому на базі заповідника було створено велику кількість художніх і документальних фільмів, серіалів та телевізійних програм.

Зйомки мюзиклу «Сорочинський ярмарок» на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини тривали упродовж 26 червня – 12 липня 2004 р.². Фільм було знято на замовлення телеканалу «Інтер» режисером Семеном Горим за мотивами однойменної повісті М. В. Гоголя³. Прем'єра мюзиклу відбулась 1 січня 2005 р. До знімальної групи фільму увійшли: режисер-постановник Семен Горим, сценаристи: Аркадій Гарцман, Ігор Шуб, Семен Горим, оператор-постановник Олексій Степанов, художник-постановник Віталій Ясько, музика і вірші Костянтина Меладзе, художник по костюмах Анжела Лисиця, художник-гример Анжела Посохова, звукорежисери: Олександр Цельмер, Любов Цельмер, продюсерська група: Сергій Амелічев,

¹ Сікорський М. І., Шимченко Д. К. Переяславські музеї просто неба / ред. О. Помойницький. [Б. м.]: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 3.

² Батрак В. 17 днів, які потрясли Переяслав... «Вісник Переяславицини». 2004. 16 липня. С. 11.

³ [Інф. «ВП»] «Сорочинський ярмарок» приїхав до Переяслава. «Вісник Переяславицини». 2004. 30 червня. С. 2.

Ольга Менская. Продюсерами мюзиклу виступили Тарас Гавриляк та Влад Ряшин.

У зйомках кінофільму були задіяні відомі артисти та співаки української та російської естради: Георгій Хостікоєв – Грицько, Надія (Мейхер) Грановська – Параска, Софія Ротару – циганка, Валерій Меладзе – чорт, Андрій Данилко – Хівря, Андрій Федорцов – москаль, Анатолій Дяченко – Черевик, Юрій Гальцев – піп, Сергій Мельниченко – кум Цибуля, Ніна Білоконь – кума Цибуля, Ірина Білик – співачка Ліона, Віктор Цекало – шинкар, Василь Баша – Козак, Володимир Задніпровський – московський купець, Віра Брежнєва – Мотря, Світлана Лобода – Горпина, Руслана Писанка – актриса на ярмарку, Юрій Радковський, Ярослав Гуревич – друзі Грицька, Петро Чорний – циган, Георгій Дрозд – кравець, Володимир Горобей – Писар, Людмила Ігнатенко – мати шинкаря, Любов Богдан – дружина шинкаря, Йосип Найдук – пан, Лілія Майборода – крамарка, Андрій Криворучко – фотограф та інші.

Зйомки мюзиклу проходили як у павільйонах кіностудії імені О. П. Довженка, так і під відкритим небом, зокрема, в переяславському скансені. Активну участь у зйомках брали працівники музею (двадцять осіб)⁴ та місцеві жителі (в масових сценах фільму було задіяно більше чотирьохсот осіб)⁵.

При створенні окремих епізодів фільму, в якості екстер'єрів були використані краєвиди (плани) та об'єкти НІЕЗ «Переяслав». До основних його сцен потрапили наступні локації: садиба заможного селянина-промисловця та базарна площа (ярмарковий майдан). До першої локації увійшли об'єкти: хата заможного селянина-промисловця із с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області, повітка-олійниця та погрібник із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. (Див. Додаток). До другої – крамниця (лавка) з с. Ярешки Барішівського р-ну Київської області, крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., будівля сільської управи з с. В'юнище

Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., реконструкція торгових рядів (Див. Додаток).

Основне дійство фільму, безпосередньо ярмарок, знімалося у центральній частині музею на ярмарковій площі (центральному майдані). Епізоди, відзняті на цій локації, можна побачити протягом усього мюзиклу. Зокрема, на початку фільму саме на базарній площі відбувається перша поява персонажів мюзиклу. Так, у кадрі вперше з'являються персонажі: фотограф (Андрій Криворучко), пан (Йосип Найдук), циганка (Софія Ротару), циган (Петро Чорний), кума Цибуля (Ніна Білоконь), чорт (Валерій Меладзе), Піп (Юрій Гальцев), московський купець (Володимир Задніпровський), козак (Василь Баша), шинкар (Віктор Цекало), дружина шинкаря (Любов Богдан), кравець (Георгій Дрозд), кум Цибуля (Сергій Мельниченко), актриса на ярмарку (Руслана Писанка). Також саме на цій локації в одній із сцен фільму (18 хв 23 с – 21 хв 51 с) Москаль (Андрей Федорцов) та актриса (Руслана Писанка) виконують пісню К. Меладзе «Нормально».

Упродовж фільму у сценах, що були зняті на цій локації з'являються такі пам'ятки: Крамниця (лавка) з с. Ярешки Барішівського району Київської обл., Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., торгові ряди, альтанка (Див. Додаток).

Наступна локація – садиба заможного селянина промисловця. Вона з'являється у кадрі на початку фільму. У короткому епізоді (2 хв 17 с – 2 хв 24 с), в кадрі на передньому плані, ми бачимо молодих людей, які збирають яблука, а на задньому – повітка-олійниця (Див. Додаток).

Наступним об'єктом цієї локації, що фігурує у фільмі є погрібник с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії середини ХІХ ст. (Див. Додаток). Цей об'єкт з'являється у короткому епізоді (27 хв 14 с – 27 хв 52 с), що супроводжує розповідь козака (Василь Баша) про «чортівщину». Цей епізод є екранізацією, що відтворює сюжет з повісті М. В. Гоголя «Сорочинський

⁴ Фрагменти сценарію фільму з нотатками М. С. Свитко. *Особистий архів Є. Г. Єгорова*. С. 9, 12, 16.

⁵ Набок В. Любов Богдан: «Мені сподобалися переяславці!». *«Вісник Переяславщини»*. 2004. 9 липня. С. 11.

ярмарок», а оповідач (козак) говорить словами одного з персонажів твору: «...Засідатель – щоб він не дїждав більше витирати губи після панської слив'янки – одвїв для ярмарку прокляте місце, на якому, хоч лусни, ні зернини не продаси. Бачиш ти отой старий розвалений сарай, що генген стоїть під горою? В тому сараї й водяться чортячі штуки; і жоден ярмарок на цьому місці не минав без біди. Вчора волосний писар проходив пізно ввечері, коли зирк, – аж у вікно на даху висунулось свиняче рило та й рохнуло так, що йому мороз пішов за спиною; так і жди, що знову з'явиться червона свитка!»⁶. У самому ж епізоді ми бачимо волосного писаря (Володимир Горобей), що йде повз погрібник наспівуючи: «Ой хто п'є – тому наливайте... Хто не п'є – тому не давайте...»⁷. Зупинившись біля «сараю», він бачить як дверцята погрібника раптом відчиняються і назовні вивалюється «нечиста сила» – чоловіча фігура у чорному з свинячою головою. Побачивши це писар починає чимдуж тікати.

Одним з основних об'єктів, що був використаний у зйомках мюзиклу, є хата заможного селянина-промисловця с. Єрківці Переяславського повіту Полтавської губернії 60-х рр. XIX ст. (Див. Додаток). Цей об'єкт неодноразово фігурує у кадрах фільму, а перша його поява відбувається у сцені сварки Хіврі (Андрій Данилко) з Саватієм (Анатолій Дяченко) з приводу сватання їхньої доньки Параски (42 хв 32с – 47 хв 27 с). Визначена сцена також є екранізацією епізоду з твору М. В. Гоголя⁸. У мюзиклі сварка відбувається саме на фоні хати заможного селянина-промисловця. Під час сварки персонаж Андрія Данилко (Хівря) виконує пісню К. Меладзе «Ти напився як свиня». Також ця пам'ятка присутня у сцені монологу Саватія Черевика до пса Бровка (50 хв 28 с – 51 хв 29 с).

Об'єктами, що фігурують у сцені зустрічі Хіврі (Андрій Данилко) з попом (Юрій Гальцев) (55 хв 51 с – 56 хв 11 с) є Трьохсвятительська церква та хата заможного селянина-промисловця. Сцена була знята за мотивами твору М. В. Гоголя.

Інтер'єрні сцени фільму також були відзняті у хаті заможного селянина-промисловця. Зокрема, сцена спілкування Хіврі з попом з подальшим його переховуванням під столом від неочікуваних гостей, гадання та розповідь кума Цибулі про червону свитку, що закінчується її появою та несамовитою втечею героїв.

Поза визначеними локаціями у зйомках фігурують наступні пам'ятки: Трьохсвятительська церква 1651 р. із с. Пищики Сквирського району Київської області, вітряний млин кін. XIX ст. із с. Ярославець Кролевецького р-ну Сумської обл., вітряний млин поч. XX ст. із с. Попівка Хорольський р-н Полтавська обл., корчма поч. XIX ст. із м. Переяслав, садиба заможного селянина-землевласника, двір олійника, двір безземельника, альтанка (Див. Додаток). Також у кадрах з'являються Вознесенський собор та дзвіниця Вознесенського собору, що розташовані у центральній частині міста Переяслава (Див. Додаток).

Наступним епізодом, події якого відбуваються в оточенні об'єктів переяславського музею просто неба, є арешт москалем Саватія Черевика та кума Цибулі. За сценарієм, москаль разом з своїми помічниками знаходить Черевика і Цибулю та звинувачує їх у крадіжці коней у циган. Москаль зачитує підозрюваним їхні права та розпочинає обшук, під час якого знаходить у кума Цибулі рукав від червоної свитки. Побачивши свитку, кум та Черевик починають тікати. Розпочинається несамовита гонитва, що закінчується арештом. Під час гонитви та арешту у кадрі з'являються наступні пам'ятки: вітряний млин кін. XIX ст. із с. Ярославець Кролевецького р-ну Сумської обл., вітряний млин поч. XX ст. із с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл., корчма II пол. XIX ст. із м. Переяслава, садиба заможного селянина-землевласника, садиба олійника II пол. XIX ст., хата селянина-безземельника II пол. XIX ст. із с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. та альтанка (Див. Додаток).

Завершальний епізод фільму присвячений весіллю головних героїв мюзиклу Грицька та Параски, також має низку кадрів, у яких з'являються:

⁶ Гоголь Микола Васильович. Зібрання творів: у 7 т. / голова ред. кол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наукова думка, 2008–2009. Т. 1: Вечори на хуторі біля Диканьки / упоряд. П. В. Михед. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2008. С. 42.

⁷ Фрагмент сценарію фільму з нотатками М. С. Свитко. *Особистий архів Є. Г. Єгорова*. С. 14.

⁸ Гоголь Микола Васильович. Зібрання творів: у 7 т. ... С. 44.

садиба заможного селянина-промисловця, Трьохсвятительська церква, вітряний млин поч. ХХ ст. із с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл. (Див. Додаток). Під час епізоду головні герої фільму: циганка, чорт, Хівря, Параска, Мотря та Горпина виконують пісню Д. Гольде, К. Меладзе «Не купишь любовь».

Отже, зважаючи на все вищезазначене, можна з впевненістю стверджувати, що при створенні мюзиклу «Сорочинський ярмарок» комплекс пам'яток НІЕЗ «Переяслав» відіграв далеко не останню, а подекуди й провідну роль. На користь цього свідчить подяка від знімальної групи у фінальних титрах фільму: «Особая благодарность за оказанную помощь в съемках фильма Директору Музея народной архитектуры и быта Украины (г. Переяслав-Хмельницкий) Михаилу Ивановичу Сикорскому». Лєвова частка сцен фільму була відзнята у «декораціях» музею просто неба, саме на фоні пам'яток заповідника, що надало фільму неповторного колориту та атмосфери українського села ХІХ ст.

ДОДАТОК

Відомості щодо пам'яток НІЕЗ «Переяслав», що були задіяні у зйомках мюзиклу «Сорочинський ярмарок»⁹

Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁰

Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кін. ХІХ ст.). Адміністративна споруда. Розташована на рівнинній відкритій території площею 95,5 м² в центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у центральній частині музею, на базарній площі. Збудована в кінці ХІХ ст. в с. В'юнище, Переяславського повіту, Полтавської губернії сільськими майстрами. Хата чотирикамерна: канцелярія, сіни, холодна, комірчина. Власне «хата» – збудована в «зруб», сіни – «в

шули». Стіни хати оббиті дранкою «шерцовкою», мазані товстим шаром глини та білені. Чільна і тильна сторона сіней не мазані і не білені. Хата має 7 вікон на 6 шибок: 3 – на чільній стороні, 3 – на причілках, 1 – на тильній стороні. Навколо стін – призьба: на чільній та на тильній стороні з дошок, на причілкових – з лози. Дах чотирисхилий, критий очеретом по латах. Перевезена, встановлена та реконструйована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1971–1972 рр. Управа розташована на рівнинній, відкритій місцевості, на території базарної площі, в центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини ліворуч від центрального шляху. З північного боку територія ділянки, на якій розташована будівля, межує із центральною дорогою Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, із східного – базарною площею, із західного і південного боків – дедропарком.

Вознесенський собор 1700 р.¹¹

Пам'ятка національного значення. Центральна будівля ансамблю колишнього Вознесенського монастиря, знаходиться в центральній частині м. Переяслава. Споруда цегляна, викладена на піщано-вапняному розчині, потинькована і вапнована, на підвалі. Розміри собору: довжина – 29,4 м, ширина – 24,15 м, висота з хрестом – 42 м.

В плані собор хрещатий, західна частина вдовжена. Вхідні кути заповнені апсидами однакової висоти, вужчими за головні рамена. Наріжні фасади оформлені широкими пілястрами. Портали входів в собор прикрашені рослинним орнаментом. Над північним, південним та західним порталами розташовані великі прямокутні віконні прорізи, обрамлені наличниками складної будови, карнизами і оздоблені ліпними головками херувимів, над якими розташовані свічкоподібні елементи. Віконні прорізи різної форми і розмірів, що розташовані у два яруси по площині стін головних рамен та апсид, оздоблені прямо-

⁹ Тексти додатку сформовано за службовою документацією Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

¹⁰ Паспорт об'єкта культурної спадщини Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3.

¹¹ Паспорт об'єкта культурної спадщини Вознесенський собор // НІЕЗ «Переяслав». С. 1; Паспорт пам'ятки архітектури та містобудування національного значення Вознесенський собор 1700 р. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–4.

кутними, на півциркульними і трикутними сандриками. Підвіконний простір віконних порізів першого ярусу оздоблений фігурними нішами. Над віконними прорізами другого ярусу під профільним карнизом розташовані ніші у вигляді візантійського хреста.

Над середохрестям споруди розташований світловий барабан, який завершується двоярусною видовженою ребристою банею та глухим ліхтарем з маківкою і хрестом. Об'єми гілок хреста завершені фігурними бароковими фронтонами, а двоповерхові кутові камери – наметовими дашками.

Внутрішній простір собору поділений чотирма опорними стовпами на декілька композиційно пов'язаних між собою просторових об'ємів.

Центральний квадрат за допомогою трикутних парусів переходить у восьмикутний барабан з боковими вітварями, які з'єднуються за допомогою аркад. Перекрита нава зімкнута склепінням, західне рамено – циліндричним.

Головний вітвар має напівсферичне склепіння, що бере початок з профільованого карнизу. Північний та південний вітварні стовпи переходять у підпружні арки, утворюючи великий головний вітвар та два бічних. Кожен парус восьмерика прикрашений медальйоном, обрамлений ліпним рослинним орнаментом.

Завдяки особливому ладу пропорцій, оригінальній композиції мас, архітектурним деталям і декору, собор належить до видатних споруд барокової архітектури доби українського Відродження.

Собор був побудований у 1695–1700 рр. коштом гетьмана Івана Мазепи, навколо якого сформувався ансамбль нового чоловічого монастиря, який став резиденцією правлячого архієрея і поклав початок створенню нового центра міста північніше цитаделі. З 1738 р. при монастирі діяв Колегіум – одна з найвищих шкіл України XVIII ст., який у 1776 р. був перетворений на духовну семінарію. В період 1753–1754 рр. в Колегіумі викладав філософ Григорій Сковорода. Остаточного вигляду монастир набув після будівництва дзвіниці у 1770–1776 рр. Під час Другої світової війни собор зазнав значних пошкоджень: по

стінах пішли вертикальні тріщини, купол отримав пробоїни, була повністю зруйнована різниця. У 1946 році була проведена перша реставрація собору. У 1962 році всередині храму був забілений стінопис. З 1946 р. по 1974 р. собор був зачинений і використовувався як складське приміщення. У 1975 р. у приміщенні головної нави була відкрита музейна експозиція – діорама «Битва за Дніпро в районі Букринського плацдарму», в підземному склепі – меморіал «вічного вогню» пам'яті загиблим воїнам та місцевим жителям. Ці об'єкти експонуються і сьогодні.

Вітряний млин (с. Ярославець Крелевецького р-ну Сумської обл.) кін. XIX ст.¹²

Вітряк шатрової конструкції («голландка»), восьмигранний, чотирикрилий, на один постав. В основі невисокий зрубний восьмерик. Над ним піднімається восьмикутний двоярусний каркас, звужений до верху і обшитий вертикально дошкою-шалівкою. Дах конічної форми, двосхилий, з ломаними фронтонами, критий залізом. На рівні зрубного восьмерика – вхідні двері, двостворчаті, скріплені горизонтально металевими пластинами. Заводня складається з трьох жердин, нижні кінці яких скріплені, а верхні розведені та прикріплені до даху з крилами. Висота – 5,60 м. Довжина основи – 5 м. Ширина основи – 4,80 м. Площа – 24 кв. м. Об'єм – 134 м³. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у західній частині музею, обабіч центрального тракту. Із північного боку межує із хатою бідняка (с. Єрківці, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), зі східного боку – вітряним млином (с. Попівка, Хорольський р-н, Полтавська обл.). Збудований в кін. XIX ст. місцевими майстрами на кошти заможного селянина. Призначався для помелу зерна селянами за «мірчук» (1/10 частина перемеленого зерна). У плані забудови знаходився на околиці села. Під час колективізації був усупільнений. До 1968 р. належав колгоспу ім. Щорса. Використовувався для помелу зерна господарства і колгоспників. Переве-

¹² Облікова картка об'єкта культурної спадщини Вітряний млин з с. ЯрославецьКрелевецького р-ну Сумської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

зений, встановлений та реконструйований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1968 р.

Вітряний млин (с. Попівка Хорольського р-ну Полтавська обл.) поч. ХХ ст.¹³

Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у західній частині музею. Зі східного боку межує із хатою ткача (с. В'юнище, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), з північно-західного боку – із хатою бідняка (с. Єрківці, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), із західного – вітряним млином (с. Ярославець, Кролевецький р-н, Сумська обл.). Збудований на поч. ХХ ст. місцевими майстрами на кошти братів-середняків. Під час колективізації був усупільнений. До 1969 р. належав колгоспу «Червона Зірка». Використовувався для помолу зерна господарства і колгоспників. Перевезений, встановлений та реконструйований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1969 р. У плані забудови знаходився на околиці села, на підвищенні. Вітряк стовпової конструкції, одноповерховий, каркасний, вертикально шальований дошками, чотиригранний, шестикрилий, на один постав. Зведений на високому зрубному колодязі. Покрівля двохскатна, металева. На чільній стороні ганок з дахом. Висота – 2,87 м. Довжина – 5,25 м. Ширина – 3,70 м. Площа – 19,5 м². Об'єм – 58,5 м³.

Дзвіниця Вознесенського собору (1770–1776 рр.) ХVІІІ ст.¹⁴

Культова споруда. Пам'ятка культурної спадщини національного значення (1770–1776 рр. ХVІІІ ст.) розташована у центральній частині м. Переяслава, історичному середмісті біля центрального майдану (вул. Сковороди, 54). Будівлі Вознесенського собору та дзвіниці є містобудівною домікантою в загальній структурі міста та

входить до комплексу пам'яток Вознесенського монастиря.

З 1953 по 1986 рр. дзвіниця була переобладнана і використовувалась як водонапірна башта. На сьогоднішній день будівля дзвіниці використовується за призначенням релігійною громадою міста Переяслава.

Крамниця (лавка) з с. Яreshки Баришівського району Київської обл.¹⁵

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець ХVІІІ ст.). Громадська споруда для розміщення та продажу різноманітних товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан з головного тракту (перша в ряду). Рублена, однодільна будівля з дубового бруса, в'язаного в замки з короткими випусками («з лишком»), на кам'яних опорах. Два верхні вінці зрубу винесені назовні, за рахунок чого утворений вузький піддашок, підтримуваний з боків двома підкосами (кронштейнами), які розміщені і закріплені під кутом до передньої стіни. Піддашок прикрашений різьбою по дереву (підкоси декоративно оформлені). З чола по центру влаштовані дерев'яні двері з обох боків, від яких по одному великому вікну з залізними однопільними віконницями, які обладнані металевими смужками (штабами). Двері також з метою забезпечення безпеки приміщення, оббиті металом та мають потрійні штаби (шпуги). Підлога з дошок, стеля дощана, дах чотирихилий, критий покрівельним залізом. Розміри об'єкту: довжина – 5,35 м, ширина – 3,85 м, висота – 2,15 м, площа – 20,6 м².

Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁶

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець ХІХ ст.). Господарська споруда

¹³ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Вітряний млин з с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

¹⁴ Паспорт об'єкта культурної спадщини Дзвіниця Вознесенського собору // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁵ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Яreshки Баришівського району Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

¹⁶ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан, з боку головного тракту (друга в ряду). Збудована у зруб «з лишком». Фасад складений із пиляних плах, решта стін – тесані колоди. У плані споруда прямокутної форми, встановлена на кам'яних брилах. Складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці, та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим металом «в замок». Освітлюється двома вікнами на чотири шибки: одне влаштоване з чола (праворуч від дверей), друге – на правому причілку. На обох причілкових стінах – по душнику. Підлога дощана. Стеля виготовлена з шалівки. Двері однопільні широкі дерев'яні. Розміри: довжина – 6,96 м, ширина – 5,60 м, ширина ганку – 1,36 м, висота – 2,36 м, загальна площа – 46,4 м².

Крамниця (лавка)

з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁷

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець XIX ст.). Громадська споруда для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан, з боку головного тракту (третя в ряду, поряд з торговими рядами). Будівля складена в зруб (простий замок з короткими випусками) із дуже широких пиляних плах. У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим «бляхою» «в замок». На кам'яних опорах. Двері

дерев'яні двопільні на залізних навісах, що переходять у скоби для замків, посередині обладнані металевою пластиною (штабою). Освітлюється одним вікном з чільного боку (праворуч від дверей). Віконниці двопільні на металевій штабі. Верхній наличник вікна оздоблений ромбовидним орнаментом. Підлога дощана. Розміри: довжина – 7 м, ширина – 6,25 м, висота – 2,3 м, площа – 32,8 м².

Крамниця-комора

з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁸

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (90-ті рр. XIX ст.). Громадська, господарська споруда для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності, зберігання запасів зерна, цінного господарського інвентарю. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею на базарній площі, поряд з торговими рядами. Рублена будівля із тесаних дубових брусів з «лишком». У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири фігурні стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним двоххилим дахом на кроквах, фронти дерев'яні. Комора вкрита «бляхою». Фронтон та проміжки між стовпами вгорі прикрашені наскрізною різьбою. Стовпи посередині також оздоблені різьбою. Підлога дощана. Стеля виготовлена з шалівки. Двері дощані. Розміри: довжина – 5,90 м, ширина – 5,05 м, висота – 2,50 м, ширина ганку – 1,30 м, площа – 30 м². Перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1976 р.

Корчма¹⁹

Корчма – громадська будівля для відпочинку, розваг та спільних зібрань, ночівлі подорожую-

¹⁷ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁸ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁹ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Корчма // НІЕЗ «Переяслав». С. 2, 3.

чих. Побудована у м. Переяславі (друга половина XIX ст.) і перевезена в музей у 1975 р. Розташована у південно-західній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Споруда п'ятикамерна: власне корчма, дві кімнати для приїжджих, кімната господаря, приміщення для саней, карет, шарабанів. У зрубній прибудові розташована продуктова комора. Стіни корчми складені в зруб, мазані та білені зовні та зсередини. Вікон у будівлі 11, всі на чотири шибки, за винятком дальньої кімнати для приїжджих, задня стіна якої оздоблена вікном на шість шибок. У «власне корчмі» – чотири вікна, два з яких розміщені на чільній стіні та оздоблені одноствулковими віконницями з замальовками на козацьку тематику. У кімнаті для господарів одне вікно, у ближній кімнаті для приїжджих – чотири, два з яких на чільній стіні, аналогічно прикрашені віконницями. Дальня кімната для приїжджих оздоблена двома вікнами, одне з яких на шість шибок. Двері, що ведуть до «власне корчми» та кімнат для приїжджих, – одноствулкові, фільончасті. Дах корчми – стрімкий, чотирихилий, з очерету. На гребені влаштовані два димоходи. Призьба відсутня. Чільний бік споруди по всій довжині прикрашений галереєю, сім круглих стовпів якої підтримують дах. Підлога галереї дощана, крім заїзду. Розміри споруди: довжина – 17,48 м, ширина – 11,10 м, висота – 2,85 м, площа – 194 м². Розміри прибудови: довжина – 5,10 м, ширина – 3,53 м, висота – 2,20 м, площа – 15,79 м².

Повітка-олійниця із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл.²⁰

Повітка-олійниця – типова оригінальна промислова установка характерна для двору заможного селянина-промисловця XVIII-XIX ст. Збудована в першій половині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії в садибі прадіда Якова Собка місцевими майстрами. У 1930 р. дворище Собка було усупільнене, воно стало базою для створеного колгоспу. Олійниця використовувалась за призначенням до 50-

х рр. XX ст. Перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту в 1965 р. Прямокутна будівля. Розміри: довжина – 11,87 м, ширина – 6,30 м., висота – 1,78 м, площа – 74,78 м². Стіни будівлі каркасні, вертикально зашиті дошкою-шалівкою. Споруда має двоє дверей (одні – для входу, другі – для виносу олії). Дах чотирихилий, очеретяний. Всередині повітки міститься дубовий прес XVIII ст. (довжина – 9 м, діаметр – 70 см), призначений для видобутку олії.

Погрібник з с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл.²¹

Пам'ятка культурної спадщини місцевого значення (середина XIX ст.), що входить до комплексу споруд «Садиба заможного селянина промисловця». Погрібник – наземна, однодільна зрубна господарська будівля квадратної форми. Дах двохилий до фронтонів, покритий очеретом. З чільної сторони – невеликі дверцята. Призначався для збереження кисломолочних продуктів, городини та квашні. Розміри: довжина – 2,97 м, ширина – 4,15 м, висота – 1,05 м, площа – 12,32 м². Збудований в середині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії, в садибі заможного селянина Собка П. В. Перевезений та встановлений на території музею народної архітектури та побуту в жовтні 1968 р. Розташований в північно-західній частині музею на території садиби заможного селянина-промисловця.

Садиба селянина олійника²²

Садиба селянина олійника розташована у центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». До її складу входить: хата, комора та клуня з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району Київської обл. (друга половина XIX ст.).

Хата – чотиридільного типу: хата, хатина, сіни, прихатня комора. Побудована з не товстих тесаних, соснових колод в шули. Стіни усіх кімнат хати дранковані, мазані глиною та білені зо-

²⁰ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Повітка-олійниця із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1; Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця» // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–4.

²¹ Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця». С. 1–2, 4.

²² Облікова картка об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба селянина олійника» // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3.

вні і з середини. Знизу зовні, навколо стін, невисока, широка глинобитна призьба, із фасаду і правого причілка обрамлена дошкою, із тильної сторони і лівого причілку цеглою та підведена жовтою глиною. Хата має сім вікон, чотири у «власне хаті», три у хатині. Дах чотирихилий, на кроквах, критий очеретом по латах. Хата (с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.) – двокамерна споруда типу: хата + сіни. Стіни хати складені в зруб, стіни сіней складені в шули, нижні частини яких закріплені в другу підвалину, далі – горизонтальна закидка. Стіни хати зовні та всередині шеретовані, мазані та білені, стіни сіней зовні шеретовані, мазані та білені, за виключенням чільної стіни, що зашпарована. Вікон – чотири на шість шибок, всі в житловій кімнаті: 1 – на причілковій стіні, 2 – на фасадній, 1 – на задній. Хата має одні широкі вхідні двері, які розміщені в сінях. Крокви врубані у верхні вінці зрубу. Дах хати чотирихилий, покритий очеретом. Для утеплення стін та їх міцності довкола будівлі влаштована глинобитна засипна призьба з червоною підводкою, оббита дошками. В середині хати розташована експозиція житла селянина олійника, що містить численні знаряддя праці та пристрої для олійного промислу. Розміри: довжина – 11,05 м, ширина – 6,80 м, висота – 2,66 м, площа – 75,14 м².

Торгові ряди²³

Реконструкція пам'ятки народної архітектури середини XIX ст. збудована реставраторами музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини на території базарної площі в 1976 р. Розміри: довжина ряду – 37 м; ширина ряду – 1,1 м; ширина полиць – 1,0 м; висота ряду 1,8 м.

Хата заможного селянина-промисловця з с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.²⁴

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення. Збудована в 60-х рр. XIX ст. в с. Єрківці

Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Хата займала центральне місце в садибі, знаходилася в глибині двору, вікнами виходила на південний схід. Перевезена та встановлена на територію садиби заможного селянина-промисловця Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1966 р. Хата – п'ятикамерна споруда: хата, ванькір, хатина, сіни, комора. В плані прямокутної форми. Стіни з соснових тесаних колод, покладених в дубові шули, шпаровані, мазані, білені зовні і з середини. Стеля в хаті дощана покладена в розбіжку на сволоки і стіни, зверху вальковані, знизу шпарована і побілена. Освітлюється 6 вікнами на чотири шибки з віконницями: два на чільній стіні, два на тильній (задній), два на лівій причілковій. Хата має одні двері посеред чільної стіни. Над дверима збудований невеликий напіввідкритий ганок на чотирьох пиляних фігурних стовпцях, вкритий бляхою. Дах чотирихилий на кроквах, критий очеретом по латах, гребінь придавлений дерев'яними «півзинами» з дощаним димарем. Крокви врубані у верхні вінці верхньої обв'язки. Підлога хати глинобитна, на ганку – дощана. Навколо нижніх вінців хати, оббита дошками глинобитна призьба з червоною підводкою. В середині хати розташована експозиція житла заможного селянина-промисловця. В коморі представлено домашнє начиння, господарський реманент. Розміри: довжина – 12,78 м, ширина – 7,10 м, висота – 2,20 м. Площа – 90,3 м².

Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.²⁵

Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., побудована в 1889 р. (друга половина XIX ст.)²⁶. Демонтована, перевезена і встановлена на території музею в 1973 р. Розташована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етног-

²³Акт обстеження та переоцінки торгових рядів базарної площі музею народної архітектури і побуту від 1.02.1997 р. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

²⁴Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця» // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3; Паспорт об'єкта культурної спадщини Хата заможного селянина-промисловця з с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3.

²⁵Облікова картка об'єкта культурної спадщини Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

²⁶Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба... С. 32.

рафічного заповідника «Переяслав» у центральній частині. Хата – трьохкамерна будівля типу: хата + сіни + комірчина, збудована в шули, причілковою стороною розміщена до центральної дороги, вхід до хати прямо з двору. Стіни хати мазані й білені. Довкола стін хати заплетена лісою широка глинобитна призьба, підведена рукою глиною. Освітлюється чотирма вікнами (одне на напільній стіні, одне – на причілковій, два – на фасадній стіні) на чотири шибки. Дах чотирихилий, покритий очеретом. Розміри: довжина – 9,95 м, ширина – 6,08 м, висота – 1,92 м, площа – 121 м².

Хата заможного селянина-землевласника з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.²⁷

Хата з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (кінець XIX ст.) перевезена у 1974 р.²⁸. Розташована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико етнографічного заповідника «Переяслав» в південно-західній частині музею, в південній частині великого відкритого дворища заможного селянина-землевласника. Чільна стіна хати орієнтована на північний схід. П'ятикамерна споруда. Стіни з соснових тесаних плах, покладених у дубові шули, шпарованні, мазані, білені зовні і з середини. Освітлюється 11 великими вікнами на три шибки: п'ять – на чільній стіні, три – на тильній (задній), три – на лівій причілковій. Хата має дві двері. Одні – посеред чільної стіни, інші – в правій причілковій. Над дверима збудовані невеликі ганки вкриті бляхою. Дах чотирихилий критий металом. З чільного боку даху розташовані два віконця-віддушника для освітлення та вентиляції горища. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки. Навколо хати засипна призьба з дубових дошок. В середині хати розміщена експозиція житла заможного селянина-землевласника. Розміри: довжина – 12,9 м, ширина – 8,65 м, висота – 4,5 м. Площа – 121,7 м².

Трьохсвятительська церква²⁹

Козацька церква 1651 р., пам'ятка архітектури національного значення, розташована на території музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у північній частині.

Перевезена до музею у 1983 р. з с. Піщики, Сквирського району, Київської області³⁰. У приміщенні церкви було створено Музей українського рушника, відкриття якого припало на 1995 р.³¹ Музей функціонує і сьогодні та входить до двадцяти тематичних музеїв, розміщених на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. У музеї експонується до 1000 рушників, притаманних Середньому Подніпров'ю: Київській, Чернігівській, Полтавській та Черкаській областям та Полісся³².

Церква дерев'яна, тридільна, триверха, на основі трьох зрубів з дубових тесаних, щільно припасованих колод. Зруби усіх трьох дільниць прямокутні, мають однакову висоту. Установлена на цегляному фундаменті з виступаючим цоколем. Зовні церква обшита горизонтально шалівкою; наріжники обшиті вертикальною дошкою по всій висоті. Розміри: притвор: довжина – 4,16 м, ширина – 4,0 м, площа – 18,72 м²; нава: довжина – 6,02 м, ширина – 5,35 м, площа – 31,8 м²; вівтар: довжина – 3,85 м, ширина – 3,70 м, площа – 14,44 м², ганок (паперть) – 11,2 м². Загальна площа 76,16 м². Освітлюється п'ятьма прямокутними вікнами, розміщеними у верхній частині зрубу стін вівтаря та нави, а притвор (бабинець) – напівкруглим вікном, яке знаходиться над вхідними дверима. Двері – двостулкові, дубові, оббиті зовні залізом. Верхи двозаломні під залізним покриттям. Центральний восьмерик ширший і вищий. Маківки вивершені хрестами складного профілю (ковані). Перед притвором – ганок (паперть) з шістьма східцями та двосхилим дахом, який тримається на шести різьблених колонах. Фронтони у верхній та нижній частині ганку прикрашені декоративною накладною різьбою.

²⁷Облікова картка об'єкта культурної спадщини Хата заможного селянина-землевласника з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. С. 1–2; Паспорт об'єкта культурної спадщини Садиба заможного селянина-землевласника. С. 1–4.

²⁸Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба ... С. 23.

²⁹Облікова картка пам'ятки архітектури та містобудування національного значення Церква Трьохсвятительська // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3; Паспорт об'єкта культурної спадщини Церква Трьохсвятительська // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3.

³⁰Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба... С. 14.

³¹Переяслав мовою музеїв / Ред. О. Помийницький. Київ: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 29.

³²Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба ... С. 14.

Олена Жам
м. Переяслав

МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ В ПУБЛІКАЦІЯХ ГАЗЕТИ «ВІСНИК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ»: ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті розглядаються публікації з газети «Вісник Переяславщини», присвячені історії створення та діяльності Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в м. Переяслав-Хмельницький.

Ключові слова: Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, скансен, газета «Вісник Переяславщини», публікації, рубрики.

Суттєвим доповненням джерельної бази у вивченні становлення й розвитку Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» є періодична преса. В основному це публікації Переяслав-Хмельницької міськрайонної газети «Комуністична праця» (з 1991 р. «Вісник Переяславщини»). Основна увага в них звернена на висвітлення новин у діяльності Заповідника, здобутки в розбудові переяславського скансену, музеєфікацію пам'яток, створення нових музейних експозицій, звіти про етнографічні експедиції й поповнення колекцій, популяризацію музейних масових заходів і відомих осіб. Цінність цих джерел для вивчення заявленої проблематики беззаперечна. Газетні публікації мають вагоме значення для нашого дослідження, адже носять конкретний характер і написані на основі значного фактичного матеріалу, що робить їх інформаційно наповненими.

Основна кількість публікацій оприлюднена в рамках рубрики «Люби і знай свій рідний край», яку започаткував у 1975 р. місцевий краєзнавець Микола Петрович Палагута (1932–2012 рр.). Цій рубриці щомісяця присвячувалася одна сторінка розвороту газети. Три роки поспіль рубрика нагороджувалася дипломом I-го ступеня на респуб-

ліканському конкурсі по збереженню і пропаганді пам'яток культурної спадщини. Потім, чотири роки поспіль, – отримувала диплом II-го ступеню. За період існування рубрики, з 1975 р. по 2001 р., було опубліковано десятки статей, заміток, нарисів, повідомлень з історії створення та діяльності скансену. Активними дописувачами були наукові працівники Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника, які переважно були членами Українського товариства охорони пам'яток, зокрема, історичної та археологічної секцій¹.

Рубрика «Люби і знай свій рідний край» включала кілька підрубрик: «Наші земляки», «Люди землі Переяславської», «Відомі імена Переяслава», «Музейні будні», «Музеї Переяслава», «Історія сіл району», «Цікаві знахідки», «Нові експонати», «Розповідають експонати», «Гості міста», «З історії міста», «Цікаві події», «Краєзнавча робота», «З літопису всенародного подвигу» та ін. Більшість цих підрубрик містили публікації про переяславський скансен.

Найчисельнішу групу складають статті, замітки, повідомлення, нариси, які інформують читачів про пам'ятки музею народної архітектури та побуту, музейні експедиції, нові експозиції, цікаві експонати. Так, 11.02.1967 р. у газеті «Комуністична праця» була опублікована стаття М. Жама «Хата-штаб Котовського» про історію музеєфікації житлової споруди з с. Вабля Бородянского району Київської області. Перевезли хату до Переяслава та відновили на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в стислі терміни: листопад 1965 р. – квітень 1966 р.². Цій пам'ятці в 1974 р.

¹Жам О. М. Краєзнавча рубрика «Люби і знай свій рідний край» газети «Вісник Переяславщини»: історія створення. *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті*: Матеріали круглого столу, 16 жовт. 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький / [Редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упоряд. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. 154 с. (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; Вип. 3). С. 51–54.

²Жам М. І. Хата-штаб Котовського. *Комуністична праця*. 1967. 11 лютого. С. 2.

присвятила свою статтю Л. Годліна «І оживає легенда...»³. В липні 1974 р. М. Палагута (псевдонім Чалий) в статті «Нова експозиція» розповів про перевезення та встановлення в 1971–1972 рр. хати з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району та створення в ній експозиції житла майстра-столяра. Хата була придбана в жителя цього села Г. Буряк. Вона збудована наприкінці XIX ст. місцевими майстрами на замовлення її батьків⁴. Впродовж 1975 р. на шпальтах газети були опубліковані статті М. Жама: «Унікальна знахідка» (про реконструкцію житлової та господарської споруд X ст. з Подолу) та «Чудовий витвір народу» (про колекцію вітряних млинів скансену)⁵. Згодом, у 1993 р., М. Михняк продовжив висвітлення теми пам'яток млинарства в статті «Колись млинів було вдосталь. А тепер хоч купуй у Сікорського»⁶. У жовтні 1975 р. М. Палагута опублікував статтю «Цікаві знахідки», в якій висвітлив історію перевезення до музею комори 1875 р. з Подолу і хати мірошника з с. Сомкова Долина Переяслав-Хмельницького району⁷. Наприкінці 1975 р. Н. Манжула підготувала статтю «Чудове творіння» про церкву Св. Георгія, перевезену до музею в 1969–1970 рр. з с. Андруші Переяслав-Хмельницького району⁸. На початку 1976 р. була оприлюднена стаття М. Жама «Витвір народних умільців», у якій автор описав пристрої для виготовлення олії з музейної колекції, а також згадав про повітку-олійницю з с. Рудяків Бориспільського району на території двору селянина-промисловця⁹. Після тривалої перерви, в травні 1984 р., В. Вороньцька підготувала замітку «Комунари», в якій стисло висвітлила історію музеєфікації хати комунарів, що знаходилася

на хуторі поблизу с. Стовпяги Переяслав-Хмельницького району. Відомо, що комуна була організована в 1925 р., а в 1929 р. збудований будинок з трьох усупільнених «куркульських» хат для спільного проживання 8 сімей. У серпні 1965 р. пам'ятка перевезена на територію скансену¹⁰. Музеєфікації церкви з с. Сухий Яр Ставищанського району Київської області приділив увагу О. Мельник в статті «Під новий музей», оприлюдненій в 1985 р. Церква збудована в 1774 р., в 1985–1986 рр. перевезена на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини для експозиції Музею історії релігії та атеїзму¹¹. Історію музеєфікації першої пам'ятки музею – гамазею з с. Пристроми Переяслав-Хмельницького району – детально висвітлив М. Палагута в 2004 р. у статті «Перший об'єкт музею». На територію скансену гамазей перевезений і встановлений у лютому-березні 1964 р.¹².

Окремий блок публікацій складають статті-звіти про музейні експедиції, організовані з метою виявлення і збору етнографічних матеріалів (предметів музейного значення, польових записів, фото- та відеофіксації) для експозицій переяславського скансену. Першу статтю такого плану підготував у 1966 р. М. Палагута під назвою «Наукова експедиція»¹³. У 1975–1976 рр. були опубліковані статті М. Жама, Н. Манжули, О. Юзвікової про етнографічні експедиції на Полтавщину (Глобінський район) та Черкащину (Чорнобаївський район)¹⁴.

Дуже цікавим видається сегмент публікацій, присвячених історії становлення й раннього періоду діяльності Музею народної архітектури та

³ Годліна Л. О. І оживає легенда... [Про хату Г. Котовського]. *Комуністична праця*. 1974. 11 квітня.

⁴ Чалий [Палагута М. П.] Нова експозиція [Про садибу столяра]. *Комуністична праця*. 1974. 4 липня.

⁵ Жам М. І. Чудовий витвір народу [Про вітряки]. *Комуністична праця*. 1975. 19 квітня; Жам М. І. Унікальна знахідка [Про житло з Подолу X ст.]. *Комуністична праця*. 1975. 10 липня.

⁶ Михняк М. Колись млинів було вдосталь. А тепер хоч купуй у Сікорського. *Вісник Переяславщини*. 1993. 11 листопада.

⁷ Чалий [Палагута М. П.] Цікаві знахідки [Про комору з Подолу 1875 р. і хату мірошника з с. Сомкова Долина Переяслав-Хм. р-ну]. *Комуністична праця*. 1975. 21 жовтня.

⁸ Манжула Н. В. Чудове творіння [Про Андрушівську церкву]. *Комуністична праця*. 1975. 27 листопада.

⁹ Жам М. І. Витвір народних умільців [Про олійницю]. *Комуністична праця*. 1976. 26 лютого.

¹⁰ Вороньцька В. Я. Комунари. *Комуністична праця*. 1984. 29 травня.

¹¹ Мельник О. М. Під новий музей [Про церкву з с. Сухий Яр Ставищанського р-ну Київської обл.]. *Комуністична праця*. 1985. 20 листопада.

¹² Палагута М. П. Перший об'єкт музею [Про гамазей з с. Пристроми Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.]. *Вісник Переяславщини*. 2004. 10 лютого.

¹³ Палагута М. П. Наукова експедиція. *Комуністична праця*. 1966. 28 липня.

¹⁴ Жам М. І. Поповнення експозиції [Про експедицію в Глобінський р-н Полтавської обл.]. *Комуністична праця*. 1975. 7 червня; Манжула Н. В. Цікаві знахідки [Про експедицію на Полтавщину з метою збору експонатів для скансену]. *Комуністична праця*. 1976. 27 листопада; Юзвікова О. І. Новини музею [Про експедицію в Чорнобаївський р-н Черкаської обл.]. *Комуністична праця*. 1976. 25 червня.

побуту Середньої Наддніпрянщини. Привертають увагу статті В. Юзвікова «Закладка парку розпочата» (1963 р.), М. Палагути «Тобі, Великий Кобзарю» (1963 р.) та А. Неліна «Вшанування пам'яті Тараса» (1964 р.), у яких висвітлена історія закладення парку на увіковічнення 150-річчя з дня народження Т. Шевченка і його перебування в Переяславі в 1845 і 1859 рр. Цей етнопарк площею 5 га став першим на території України музеєм під відкритим небом¹⁵. Потрібно виділити статтю В. Ісаченко «Зйомки майбутнього дна Канівського моря» (1966 р.), у якій оприлюднено результати обстеження території, що підлягала затопленню в результаті будівництва Канівського водосховища¹⁶. Окреслена проблематика важлива з огляду на те, що саме з цієї території було перевезено до музею більшість пам'яток. Впродовж 1966–1967 рр. на шпальтах газети «Комуністична праця» публікувалися поодинокі статті про поточний стан розвитку скансену. Це статті В. Данилейка «Все творить народ» (1966 р.), М. Жама «Музей просто неба» (1967 р.), І. Величка «На Татарській горі» (1967 р.)¹⁷. Окрему публікацію переяславському кансену присвятив В. Чорновіл «Музей просто неба» (2003 р.)¹⁸. У ній наведена загальна інформація про музей та дана висока оцінка його творцям. З-поміж газетних публікацій особливе зацікавлення викликає стаття агронома-садівника Я. Безноса «Зона відпочинку» (1976 р.), в якій автор розповів про дендропарк Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, зокрема, зазначив, що на території скансену ви-

саджено 140 видів дерев¹⁹. Досить цікавими та інформативними видаються публікації Г. Козій про історію створення та діяльність переяславського скансену: «Нетлінні скарби бережімо всім миром... Музею під відкритим небом – 35 років» (1999 р.), «Музей і училище: співпраця триває» (2007 р.), «Музей просто неба в Переяславі творили тисячі людей» (2011 р.)²⁰.

Значну увагу автори газетних публікацій приділили фундаторам переяславського скансену. Найкраще дослідники висвітлили внесок Є. Іщенка в його створення. До числа перших дослідників, хто взявся за висвітлення цієї теми, належить О. Якименко. У лютому 1999 р., з нагоди 100-річчя Є. Іщенка, він оприлюднив серію публікацій під загальною назвою «Неначе писанка село...», в яких ознайомив читачів із біографією ювіляра та його здобутками в музейній сфері²¹. Статтю аналогічного змісту О. Якименко опублікував у місцевій газеті «Папірус» під назвою «Хто є першоавтором музею просто неба?»²². До 110-річчя з дня народження Є. Іщенка підготувала публікацію Г. Козій «Найбільше в житті він любив Україну і українське село» (2009 р.), в якій стисло охарактеризувала внесок Є. Іщенка у створення Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини²³. Продовжив висвітлення цієї теми О. Коломієць у публікаціях «Іщенки, або слово про щирого сина та незабутнього батька» (2001 р.) та «Переяславці теж воювали в лавах Армії УНР» (2018 р.)²⁴. О. Коломієць насамперед звернув увагу на громадсько-політичну діяльність Є. Іщенка.

¹⁵ Юзвіков В. Закладка парку розпочата. *Комуністична праця*. 1963. 21 листопада; Палагута М. Тобі, Великий Кобзарю. *Комуністична праця*. 1963. 7 листопада.; Нелін А. Вшанування пам'яті Тараса. *Комуністична праця*. 1964. 10 березня.

¹⁶ Ісаченко В. Зйомки майбутнього дна Канівського моря. *Комуністична праця*. 1966. 7 липня.

¹⁷ Данилейко В. Все творить народ [Про Переяславський музей просто неба]. *Комуністична праця*. 1966. 13 жовтня; Жам М. Музей просто неба. *Комуністична праця*. 1967. 11 травня; Величко І. На Татарській горі. *Комуністична праця*. 1967. 6 квітня.

¹⁸ Чорновіл В. Музей просто неба. *Вісник Переяславицини*. 2003. 23 вересня.

¹⁹ Безнос Я. Зона відпочинку [Про дендропарк]. *Комуністична праця*. 1976. 31 березня.

²⁰ Козій Г. Нетлінні скарби бережімо всім миром... Музею під відкритим небом – 35 років. *Вісник Переяславицини*. 1999. 3 липня; Козій Г. Музей і училище: співпраця триває. *Вісник Переяславицини*. 2007. 15 травня; Козій Г. Музей просто неба в Переяславі творили тисячі людей. *Вісник Переяславицини*. 2011. 17 травня.

²¹ Якименко О. «Неначе писанка село...»: витоки: [до 100-річчя від дня народження Є. Ф. Іщенка]. *Вісник Переяславицини*. 1999. 9 лютого; Якименко О. Неначе писанка село...: мрія втілюється в життя: [до 100-річчя від дня народження Є. Ф. Іщенка]. *Вісник Переяславицини*. 1999. 11 лютого; Якименко О. Неначе писанка село...: В статтях і книгах про музей його не згадують...: [до 100-річчя від дня народження Є. Ф. Іщенка]. *Вісник Переяславицини*. 1999. 16 лютого.

²² Якименко О. Хто є першоавтором музею просто неба?: [до 100-річчя від дня народження Є. Ф. Іщенка]. *Папірус*. 1999. 11 лютого.

²³ Козій Г. І. Найбільше в житті він любив Україну і українське село. До 110-річчя з дня народження Єфрема Іщенка. *Вісник Переяславицини*. 2009. 3 лютого.

²⁴ Коломієць О. Іщенки, або слово про щирого сина та незабутнього батька. *Вісник Переяславицини*. 2001. 12 вересня; Коломієць О. Переяславці теж воювали в лавах Армії УНР. *Вісник Переяславицини*. 2018. 26 січня.

Продовженням науково-популярної серії статей про фундаторів переяславського скансену стала публікація Г. Глушко «Михайло Жам залишив свій слід в Переяславі» (2002 р.)²⁵. У ній авторка висвітлила основні віхи біографії М. Жама – першого завідувача Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, згадала цікаві випадки з його музейних буднів. М. Шкіра, Л. Шкіра та Н. Ткаченко свої публікації присвятили реставратору Ф. Дарді: «Музейних справ майстер: До 77-річчя Ф. Ф. Дарди» (2007 р.), «Федір Дарда врятував для нащадків багато пам'яток. Він був будівничим музею просто неба» (2015 р.)²⁶. Вирізняється інформативністю стаття М. Палагути «Музеї і музейники: невідомі подробиці», опублікована в газеті «Вісник Переяславщини» в 2003 р.²⁷. У ній автор описав шлях становлення скансену від «музею під відкритим небом у мініатюрі на території Михайлівської церкви» до повноцінної експозиції на Татарській горі. Згадав експедиції з метою виявлення пам'яток і предметів музейного значення для скансену. Відзначив музейних подвижників В. Юзвікова, М. Жама, О. Юзвікову, М. Шавейка.

Слід зауважити, що на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини діє 13 тематичних музеїв, історія деяких з них знайшла відображення на шпальтах газети «Вісник Переяславщини». Найбільше публікацій присвячено відкриттю Музею хліба в

жовтні 1984 р. Цю подію висвітлили в своїх публікаціях М. Жам, Л. Набок, В. Цивюк, Н. Грукач²⁸. М. Єрмольєв та М. Палагута представили історію створення Музею прикладного мистецтва радянського часу²⁹. А. Кириченко звернув увагу на історію створення Музею народного сухопутного транспорту та його експонати³⁰.

На сторінках газети «Вісник Переяславщини» в рамках рубрики «Нові експонати» побачили світ публікації, у яких популяризуються музейні предмети (окремі й колекції) етнографічного профілю. Найбільше статей присвячено народному одягу, рушникам, килимам, гончарним виробам, дерев'яній скульптурі³¹. Їх автори – музейні працівники Г. Слюсар, В. Ісак, Л. Годліна, Є. Нестеровська, Л. Набок, В. Дем'янчук, О. Юзвікова та ін. Частим дописувачем рубрики «Нові експонати» була завідувача фондами музею Є. Нестеровська. Вона інформувала читачів про нові надходження до музейного фонду та дякувала людям, які передавали предмети музейного значення до музею³².

Особлива увага в публікаціях приділена повсякденному життю переяславського скансену. Цій тематиці присвячена газетна рубрика «Музейні будні». Серед цих матеріалів варта уваги стаття М. Єрмолаєва «З думою про завтра» (1976 р.), в якій автор – заступник директора Заповідника з наукової роботи – окреслив перспективні плани розвитку скансену³³. Такої тематики поза рубрикою «Музейні будні» торкалася головний редактор газети «Вісник Переяславщини»

²⁵ Глушко Г. І. Михайло Жам залишив свій слід в Переяславі: [слово про колишнього колегу]. *Вісник Переяславщини*. 2002. 6 липня.

²⁶ Шкіра М. В., Шкіра Л. М. Музейних справ майстер: До 77-річчя Ф. Ф. Дарди. *Вісник Переяславщини*. 2007. 13 листопада; Ткаченко Н. Г. Федір Дарда врятував для нащадків багато пам'яток. Він був будівничим музею просто неба. *Вісник Переяславщини*. 2015. 6 лютого.

²⁷ Палагута М. П. Музеї і музейники: невідомі подробиці. *Вісник Переяславщини*. 2003. 4 листопада.

²⁸ Жам М. І. Чотирнадцятий відчиняє двері. *Комуністична праця*. 1984. 13 жовтня; Набок Л. М. Всьому голова. *Комуністична праця*. 1984. 13 жовтня; Цивюк В. Чотирнадцятий музей міста. *Комуністична праця*. 1984. 29 травня; Грукач Н. Просили батько, мати. *Комуністична праця*. 1984. 20 листопада.

²⁹ Єрмольєв М. Наш доробок. *Комуністична праця*. 1977. 27 грудня; Палагута М. П. Новий музей. *Комуністична праця*. 1977. 20 березня.

³⁰ Кириченко А. Шляхи сполучення. І вози, і брички. Трохи історії. *Комуністична праця*. 1990. 6 жовтня.

³¹ Слюсар Г. Краса народного вбрання». *Комуністична праця*. 1975. 23 серпня; Ісак В. Краса народного вбрання [Про поповнення колекції музею одягу]. *Комуністична праця*. 1976. 22 жовтня; Годліна Л. Краса народного вбрання. *Комуністична праця*. 1977. 23 липня; Нестеровська Є. Чудовий витвір народу – рушник. *Комуністична праця*. 1974. 8 серпня; Слюсар Г. Народна вишивка. *Комуністична праця*. 1977. 26 лютого; Слюсар Г. Барви веселки [Про килими]. *Комуністична праця*. 1975. 7 червня; Чердніченко Л. Нові експонати. *Комуністична праця*. 1985. 16 січня; Годліна Л. Самобутнє мистецтво [Про гончарні вироби]. *Комуністична праця*. 1975. 30 січня; Дем'янчук В. Розповідають скульптури. *Комуністична праця*. 1979. 21 листопада; Набок Л. Народних рук творіння [Про зібрання дерев'яної скульптури в музеї народної архітектури та побуту в м. Переяславі-Хмельницькому]. *Комуністична праця*. 1980. 15 лютого; Юзвікова О. Цікава знахідка. *Комуністична праця*. 1975. 23 серпня.

³² Нестеровська Є. Народні скарби. *Комуністична праця*. 1976. 31 березня.; Нестеровська Є. Нові експонати. *Комуністична праця*. 1975. 27 листопада.

³³ Єрмолаєв М. З думою про завтра. *Комуністична праця*. 1976. 27 листопада.

Г. Карпенко. У статті «Ще люблю, іще надіюсь...» (1992 р.) вона оприлюднила розмову з головним хранителем Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника Л. Годліною стосовно планів на поповнення колекцій, створення нових експозицій і вдосконалення наявних³⁴. Великою мірою ці плани стосувалися розвитку переяславського скансену. Також до цікавих і цінних публікацій слід зарахувати статтю Г. Козій про започаткування свята народних умільців у музеї просто неба в 2007 р.³⁵.

Здійснивши стислий аналіз публікацій газети «Вісник Переяславщини», присвячених історії створення та діяльності Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в м. Переяслав-Хмельницький, приходимо до висновку, що більшість з них мають інформативний

характер. Публікації розкривають зміст і характер наукової, експедиційної, експозиційної, виставкової діяльності скансену. Серед вартісних студій виділяються статті М. Палагути, О. Коломійця, М. Жама, Г. Козій, Л. Годліною та інших музейників. Предметом пильного студіювання стали історія становлення й розвитку переяславського скансену, етнографічні експедиції, музеєфікація пам'яток, нові експозиції, цікаві експонати, музейні будні. Комплексне вивчення й введення до наукового обігу вище згаданих публікацій може стати суттєвим доповненням джерельної бази у вивченні становлення й розвитку Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

³⁴Карпенко Г. Іще люблю, іще надіюсь...: [бесіда з гол. хранит. Держ. істор.-культ. заповідника Ларисою Годліною]. *Вісник Переяславщини*. 1992. 1 січня.

³⁵Козій Г. І. Свято народних умільців вирувало в музеї просто неба. *Вісник Переяславщини*. 2007. 28 вересня.

МОТИВИ РІДНОГО КРАЮ В ПОЕЗІЇ НАТАЛІЇ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

У статті розглянуто образи населених пунктів колишньої Полтавської губернії (Ліпляви, Гельмязова, Золотоноші, Переяслава) у творчості поетеси Н. Лівницької-Холодної.

Ключові слова: Переяслав, література, поезія, Н. Холодна-Лівницька.

Сьогодні в нашій стародавній Переяславі про найбільшу письменницю-довгожителю знають куди краще, ніж на початку 1990-их рр. У місцевій пресі про неї було кілька публікацій¹, на стіні міської школи № 2 (колишній жіночій гімназії) прикріплено пам'ятну меморіальну дошку². Згадувалося про неї і в київських періодичних виданнях³ та в деяких антологіях⁴.

Але окремою збіркою її твори так ще й не перевидано, хоча невеликим тиражем видано брошуру, присвячену життю й творчості письменниці, дослідника Леоніда Куценка – в місті Кропивницькому (а тоді – Кіровограді) 2004 р.⁵: як бачимо, ще за життя поетеси.

Перш, ніж розглянути хоча б частку поезії Н. Лівницької-Холодної пронизаної тугою за краєм свого дитинства і юності, тобто наддніпрянського Лівобережжя (Гельмязів, Драбів, Золотоноша, Переяслав), хотів би навести документ, який ніде ще не публікувався – лист Валентини Рубан, доктора мистецтвознавства, до мене від 13 травня 2005 р., в якому повідомлялося про смерть Наталії Андріївни Лівницької-Холодної:

«Дорогий Олеже Радіоновичу!

...Оце отримала з Америки повідомлення, що 26 березня 2005 р. померла Наталя Лівницька-Холодна (народилася 15 червня 1902 р.). Я вирішила і Вас повідомити про цю сумну подію. Сумно, що ті покоління вже практично відійшли

від нас. Мені дуже шкода, що так і не вдалося поспілкуватися з нею – вона сама вже не могла писати, родині було не до того, а жила в будинку для літніх. Поховали її 26 квітня 2005 р. на Українському православному цвинтарі в Бавид Бруку, а панахиду служили 27.04.2005 р. в церкві св. Андрія Первозванного, розписану П. П. Холодним, її чоловіком. Яка була талановита й гарна (які обоє були вродливі!) пара. Сумно. Хай з миром покоїться... Тепер вони знову разом.

З повагою і добрими почуттями! Валентина Рубан, Київ».

До цього часу всі ми вагалися – чи ще жива пані Наталя, адже столітній рубіж рідко хто з нас, українців, долає... І ось – всім сумнівам було покладено край... У ті ж дні я вирушив до Києва. І кого тільки там не зустрічав із наших поважних літераторів – ніхто не знав про смерть найстаршої нашої письменниці! Довелось обдзвонювати київські літературні органи з цим нагальним повідомленням. Я був здивований – чому не спрацювало «Товариство зв'язків з українцями за кордоном», чому американські українці не повідомили громадськість України, а Валентина Василівна Рубан отримала цю звістку в так званім приватнім порядку? І так само приватно від неї довідався про це я сам!

Згадалось, як ще на початку 1990-их рр., на зорі нашої незалежності, коли довідався вперше про письменницю Наталю Лівницьку-Холодну, я написав великого й схвильованого листа до неї, надіславши докторові філології Федору Петровичу Погребеннику. Він отримав мого листа, переслав його до Америки, але зауважив, що пані Наталя не зможе відвідати Україну, бо має вже

¹ Дем'яненко В. Велика родина свідомих українців була вирвана з отчої землі. *Вісник Переяславщини*. 2013. 16 серпня. С. 5; Коломієць О. Пані Наталя... Розповідь про поетесу з діаспори Н. Лівницьку-Холодну. *Вісник Переяславщини*. 1993. 25 березня. С. 3.

² Мільютін Л. Меморіальну дошку Лівницькій-Холодній відкрили в другій школі. *Вісник Переяславщини*. 2009. 22 травня. С. 5.

³ Жежера В. «Я була довго дуже наївною в любовних справах». *Країна: тижневий журнал по-українськи*. Київ, 2012. № 24 (127). С. 54–57; Єременко О. Магія кольорів у ліриці Н. Лівницької-Холодної. *Слово і час*. 2000. № 4. С. 68–72; Пахаренко В. «Долетить на Дніпро луна...» (Поезія Н. Лівницької-Холодної). *Слово і час*. 1992. № 6. С. 20–25.

⁴ Слабошицький М. Остання з великого покоління Наталя Лівницька-Холодна. *25 поетів української діаспори*. Київ: Ярослав Вал, 2006. С. 221–239; Празька поетична школа: антологія. Харків: Веста-Ранок, 2004. 256 с.; Поети Празької школи. Срібні сурми: Антологія / Упорядкування, передмова та літературні силуети М. Ільницького. Київ: Смолоскип, 2009. 916 с.

⁵ Куценка Л. В. Наталя Лівницька-Холодна: Нарис життя і творчості. Кіровоград: Спадщина, 2004. 104 с.

90 літ і слабе здоров'я, недавно поховала чоловіка. Чи дійшов до письменниці лист, чи прочитала вона його – невідомо... Але все ж деяким літераторам з України вдалося відвідати Н. Лівичку-Холодну – і це були для них незабутні, хвилюючі зустрічі.

Незабаром моїм рідним вдалося зробити ксерокопичний відбиток її великої збірки «Поезії старі і нові»⁶ 1986 р., виданої у Нью-Йорку. Деякі з цих текстів я і відібрав для розгляду теми – ностальгії поетеси за рідними, дорогими їй з юних літ місцями, тобто тема втраченої Батьківщини. Плекання в серці й пам'яті картин рідного краю – Ліпляви, Гельмязова, Золотоноші, Переяслава, які в той час адміністративно належали до Полтавської губернії.

У газеті «Вісник Переяславщини» два роки тому наводилися фрагменти з книги споминів її матері – Марії Лівичкої «На грані епох»⁷, де висвітлено життя родини Лівичких та Холодних у Переяславі восени 1919 р. та взимку на початку 1920 р. Отже, тут я в хронологічній послідовності спробую подати тексти поезій Н. Лівичкої-Холодної, присвячених її дорогим місцям.

Уже у своїй першій збірці «Вогонь і попіл»⁸ 1934 р. ми відчуваємо цей біль розлуки за рідним краєм ще молодій тоді емігрантці. Цими пекучими рядками вона й завершує першу авторську книгу:

XIV

...Зайнялись килимові квіти:
Це троянди, а це шипшини...
Як же дивно так довго жити.
Без весни і без України!
Пам'ятаєш? – Дніпро і хутір
(Дай – сльозу тобі, любий, витру)
І в леваді верби забуті,
І весняні дотики вітру.
Пам'ятаєш? – Садки у вишнях,
І Сімнадцятий і прапори.
В наших душах ясних, тодішніх
Стільки мрій було і простору⁹!..

Ще більш таких мотивів бачимо в другій збірці Н. Лівичкої-Холодної «Сім літер»¹⁰ 1937 р. Спробуємо навести їх повніше:

VII

...А там, далеко, ряд вогнів
На тлі вечірнього спокою,
Кружляє рій веселих слів
По темних вулицях рікою.
Десь у садах роса лягла
На пахощі троянд розквітлих.
А в серці жаль, як сиза мла,
За краєм радісним і світлим.
За краєм, що, як Божий рай,
Цвіте блакиттю й сонцем грас,
Де шовк ланів, степів безкрай
І шум шевченківського гаю;
Де ночі тонуть в срібних снах
І ранять жаром під Купала,
Де зацвіла моя весна
І перша туга проспівала¹¹.

IX

О, верб моїх сріблясті довгі віти,
полтавських верб склепіння мовчазні!
так солодко за вами тут тужити
і плакати за вами на весні!
О, краю мій! В словах простих і ніжних
я шлю Тобі весняний мій привіт
і сліз моїх, гарячих і невітшних,
втираю радісно останній слід¹²...

XI

...Як забути безмежжя зелене
й неба синь над вишневим садком?
Як же можеш ти там, без мене,
голубіти весняним Дніпром?
Як же можеш щороку й тепер ти
заливати Ліпльавські луки?
Тільки б глянути там і вмерти!
Тільки б глянути раз навкруги¹³!

XII

О ночі місячні, о ночі України!

⁶ Лівичка-Холодна Н. Поезії, старі і нові. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. 238 с.

⁷ Лоха В. Марія Лівичка: «Весь Переяслав чекав на перемогу українців». *Вісник Переяславщини*. 2015. 9 червня. С. 6; Лівичка М. На грані двох епох. 2-ге видання. Нью-Йорк, 1972. 355 с.

⁸ Лівичка-Холодна Н. Вогонь і попіл. Варшава: Варяг, 1934. 67 с.

⁹ Лівичка-Холодна Н. [Вірш] XIV. *Вогонь і попіл. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 90.

¹⁰ Лівичка-Холодна Н. Сім літер. Варшава: Варяг, 1937. 66 с.

¹¹ Лівичка-Холодна Н. [Вірш] VII. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 96.

¹² Лівичка-Холодна Н. [Вірш] IX. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 96.

¹³ Лівичка-Холодна Н. [Вірш] XI. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 98.

Такі оспівані, такі ясні!
З моєї темної, холодної чужини
складаю вам оці сумні пісні.
Чи довго ж так мені, дитиною й поетом,
тужить за вами в вересневій млі?
І гадувать, як там під зоряним наметом
ясніє осінь на моїй землі¹⁴?

XIII

О ні, не хочу ні Верлена,
ні Мореаса, ні Реньє!
Сьогодні Рильського натхненна
в моїй душі весна встає.
І чую я під гомін міста,
під скрип докучливий пера,
як прокидається барвіста
на Україні мрій пора.
І чую я зітхання трудні
землі, що плідна і глевка,
і вітру подихи могутні
й весняне гавкання Сірка.
І бачу села, що й донині
Дніпро приймають на весні,
і лети бачу журавлині
в блакитній неба даліні.
О краю мій! Весни такої
ніде немає й не було!
І серце згадкою ясною
знов, як троянда, зацвіло¹⁵.

XV

...Лиш вір уперто, вір і знай:
Колись з весною прийде зміна,
І оживе твій світлий край,
що зветься дзвінко: «Україна»¹⁶.

Уже повернено нашій літературі величне ім'я поета Євгена Маланюка. Однак, недостатнім буде уявлення про нього без творчого й людського зв'язку поета з Наталею Лівичською-Холодною. Так само і її поезію неможливо уявити без магічного впливу лірики Маланюка. Їх взаємовпливи – це окрема цікава сторінка в історії української поезії. Особливо в цій відношенні найбільш характерні три поезії Н. Лівичської-Холодної

«Помста» («Вже недовго чекати на чудо»), «Сповідь» («Весняним громом прогрімим...»), «Мирзілля» (зокрема – «...Ти все така ж...»).

Якщо в поезії «ранньої», молодій Наталії Лівичської-Холодної туга за Батьківщиною висловлювалась більш пристрасно, майже із «надриномом», то в свої зрілі роки письменниця показує свої патріотичні почуття більш заглиблено, пофілософському. Однак, від того не зменшується чарівне відчуття поезії Н. Лівичської-Холодної. Ось, наприклад, цікавий вірш із почуттям такої собі самоіронії «В кухні» («Листки з щоденника»), написаний уже в Америці 1952 р., куди перебралась родина письменниці.

На печі шкварчить у ринці масло,
Стіл неприбраний, бите скло... –
Деся далеко – його Переяслав,
під Шевченком – моє село.
«Ти вікно відчинив? Навіщо?» –
«Ось метелик. Хай залетить...»
Бач, скрадається ближче й ближче.
Він маленький і сірий, як ти.
«Адже й він із нью-йоркського бруку!» –
Стук вікна і мовчанки мить
Чую усміх, тепло і руку:
«Ти б навчилася рибу ловить!»¹⁷

1952

Здавалося, що тут такого особливого в цьому вірші? Але якщо вчитатися, то таки слід дещо пояснити. «Його Переяслав» – це місто, в якому зростав чоловік Наталії – художник Петро Холодний. «Під Шевченком – моє село» – це батьківщина Наталії – село Ліплява, неподалік від Канева, де, як відомо, могила Тараса Шевченка. Тобто бачимо, як у емігрантський побут цієї пари вливаються постійні згадки про далеку батьківщину – Лівобережну Україну – «Деся далеко...». А далі – згадка про метелика, який залетів у вікно до помешкання. І ця згадка про метелика – теж не випадкова. Окрім того, що Петро Петрович Холодний був відомим в Америці та Європі художником, його ще знали як власника великої етимологічної колекції жуків і метеликів, які йому неодноразово ставали в пригоді, коли він ілюстрував як художник чимало часописів та

¹⁴ Лівичська-Холодна Н. [Вірш] XII. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. 98.

¹⁵ Лівичська-Холодна Н. [Вірш] XIII. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 98.

¹⁶ Лівичська-Холодна Н. [Вірш] XV. *Сім літер. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 100.

¹⁷ Вірш наведено за: Шевельов Ю. Без назви / sans titre / untitled. *Сучасність*. 1986. Ч. 12 (308). Грудень. С. 14–15.

книжкових видань. А завершується вірш гумористичним побажанням митця своїй дружині навчитися ловити рибу... Так ті люди намагалися не втрачати почуття гумору, долати смуток, жити й творити в ім'я далекої батьківщини.

Зразком родинної лірики в хорошому, добродушному розумінні та значенні цього поняття можна назвати вірш «Батьківщина», також написаний того ж 1952 р. і присвячений Наталією своїм батькам та братові Миколі. Поетеса взяла за епіграф рядок із однойменної поезії Б.-І. Антонича «Що таке батьківщина?» – запитала батька Оля...». У творі шість строф – і всі вони виважені й умотивовані, а водночас щирі, сповнені тепла. Почуття любові до Батьківщини тут поєдналися із любов'ю до своїх близьких, до сім'ї. Знаходимо мотиви жалю за батьківщиною й у циклі «Перекотиполе» 1968 р.

Ностальгія

Я в країні вишневій зросла –
дівча з золотою косою,
повне ніжності і тепла
і несвідомості спокою.
І були коло хати грядки,
а на них чорнобривці й айстри,
а ввечорі батькові казки
з водяником і чугайстром.
Але знявся буревій пожеж,
упали давні твердині,
розкололись мури веж,
і не стало в світі Людини.
Та несила забути лук,
ні того, що нема вже дому,
де лишилась лагідність рук,
де zostались душі хоромі¹⁸.

1968

Сіно

Як запахне, часом, сіном
у завулках чужого міста,
воскресає раптом країна,
Україна моя барвиста.
Я заплющую щільно очі,
вичаровую в пам'яті з'яву:

солов'їні пристрасні ночі
і світанки, що сріблять отаву.
Над отавою сонце сходить,
і спалахують в сріблі брильянти,
у ставку рум'яняться води,
у садах червоніють троянди.
Я знаю – це сон, це мрія:
я розплющу очі – все зникне.
І який це вітер завів
мене під цей сад, ці вікна?
Хтось чужий з тривоною:
«Вам недобре?» – питає стиха.
Усміхнусь: «спасибі, знайду дорогу» –
Не збагнути ж йому мого лиха¹⁹!

1969

Питання

Ти ще навідуєш мене у снах,
мій перелеснику, моя ти мріє.
Чи правду то співається в піснях –
ти купаний в любистку чи шавлії?
Що сталося в останніх тих роках,
коли так гарно нам достигла осінь?
Невже ці зморшки й жили на руках,
чи попів смутку – не бурштин – в волоссі?
Чи ти на краще тільки шлюбував,
як стали ми на рушнику вінчальнім,
і руки нам священник пов'язав
лише на щастя, не на дні прощальні²⁰?

1969

В ті роки бачимо щире зацікавлення Н. Лівичко-Холодної поезією «шістдесятників». Над віршем «І де ж це така взялася ти?» – стоїть дві літери присвяти – «Л. К.», які дають зрозуміти, що вірш присвячено Ліні Костенко. Другий вірш «Виростала і я на землі, що від Бога», теж коронований такими ж літерами – та ще й рядком із вірша молодої тоді поетеси, який став епіграфом до твору Н. Лівичко-Холодної («Я виростала у садах, де груші достигали теплі»).

Виростала і я на землі, що від Бога
мала небо, як золотосиній стяг.
Але кинуто нас дорогами,
що немає з них вороття.
І як десь запахне стигла груша,

¹⁸ Лівичко-Холодна Н. Ностальгія. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 163.

¹⁹ Лівичко-Холодна Н. Сіно. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 164.

²⁰ Лівичко-Холодна Н. Питання. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 171.

то з садів придорожніх, чужих.
А душа поміж мертвими душами
навмання в безпросвіття біжить.
Заблудилась душа у дрібницях,
у міщанських нетрях життя,
але там, де квітує земля пшеницями
мабуть, є ще душі, як той
стяг²¹.

1969

І наступний вірш:

І де ж це така взялась ти?
Така сучасна й така колишня,
в любистку купана, дівчина з рясту,
дівчина-вишня.
Так добре чути твій крок уночі,
як ідеш із піснею на плечі,
як дивишся в душу очима,
що барви взяли в Дніпровій хвилі.
Так добре знати, що такі свої ми,
хоч нас такі прірви ділять²².

1969

Це була, як бачимо, своєрідна творча духовна естафета від покоління 20-их рр. «празької школи» поетів – поколінню «шістдесятників». У ті роки Ліну Костенко припинили в Києві друкувати, а в Америці вийшла її чимала збірка, де було зазначено, що видана вона без відома Ліни Василівни (щоб не нашкодити їй, – такі були тоді часи). Схоже на те, що ця книжка справила на Н. Лівницьку-Холодну велике враження – ото ж і відгукнулася вона своїм поетичним словом на прихід нового покоління в нашу літературу.

Подібне враження на письменницю справила і поезія юного поета 60-их рр. Леоніда Кисельова, життя якого обірвалося дуже рано. Н. Лівницька-Холодна відчула духовне повернення юнака до народних коренів, до української пісні, до українського слова. Пам'ятаєте, як там у Льоні Кисельова:

...Я ніхто для тебе. І дарма
До твоїх долоней серце лине.
Всю її – кохану і єдину –
Винести очима крадькома²³.

І другий вірш поета, написаний раніше російською мовою, але від якого теж відштовхнулася Н. Лівницька-Холодна:

Я позабуду все обиды,
И вдруг напомнят песню мне
На милом и полузабытом,
На украинском языке.
И в комнате, где, как батоны,
Чужие лица без конца,
Взорвутся черные бутоны –
Окаменевшие сердца.
Я постою у края бездны
И вдруг пойму, сломясь в тоске,
Что все на свете – только песня
На украинском языке²⁴.

1963

А ось вірш-відгук Наталі Лівницької-Холодної:

Тим, що там з Нею

Прочитавши Леоніда Кисельова
Чом не винесла її очима,
так як він, у безвість крадькома,
щоб була зо мною, хоч незрима,
а не ця, що тут, чужа й німа.
Щоб казала мені вдень і нічю,
що ростуть іще такі, як він,
із очима, що як зорі вічні,
із любов'ю, що як гнів і чин.
Ти мій сину, моя горда дійсність,
ствердження і доказ і любов:
справді – все на світі тільки пісня
в українській, у найкращій з мов²⁵.

1973

Тож не дарма літня українська письменниця із далекого краю назвала юного поета-шістдесятника, передчасно згаслого, – своїм сином духовним. Вона відчула й усвідомила значення важливого прикладу й повчального уроку Л. Кисельова для багатьох людей, що не збайдужіли до рідної мови, до України. І саме тим для письменниці були такими близькими шістдесятники.

Продовжувала спілкування Н. Лівницька-Холодна і з давніми своїми товаришами й колегами

²¹ Лівницька-Холодна Н. «Виростала і я на землі, що від Бога...». *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 175.

²² Лівницька-Холодна Н. «Виростала і я на землі, що від Бога...». *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 174.

²³ Кисельов Л. В. «Я ніхто для тебе, як Уллєс...». *Тільки двічі живемо... Вірші, проза, спогади про поета* / Упоряд. С. В. Кисельов; Авт. передм. І. М. Дзюба. Київ: «Дніпро», 1991. С. 267.

²⁴ Кисельов Л. В. «Я позабуду все обиды...». *Тільки двічі живемо... Вірші, проза, спогади про поета* / Упоряд. С. В. Кисельов; Авт. передм. І. М. Дзюба. Київ: «Дніпро», 1991. С. 93.

²⁵ Лівницька-Холодна Н. «Виростала і я ... С. 186.

по перу й по долі. Наприклад, із Оксаною Лятуринською, якій присвятила вірш «Півонії» (1972 р.), а також поставила до цього твору епіграф із рядком О. Лятуринської: «І зрине кінь у височинь – як є, в похідній збруї...»

Півонії

Розцвіли в саду півонії,
білі і рожеві.
В жовтих хмарах скачуть коні
й красень лицар на коневі.
Задзвеніли золоті стремена
понад берегами.
Ой пожди, пожди на мене,
не ховайся за морями!
Та нікуди поспішати –
лицар зник у хмарі, гнівний,
не добитися до хати,
що знялась червоним півнем...
Помолюся ж до віконця
і до росяного ранку
і на тій,
що вже нема, іконці
покладу рум'янку²⁶.

1972

Цей твір водночас є модерним (за своїм вираженням і стилістично), а також і глибинно-народним, національним. Це перлина української лірики найвищої проби.

Із Оксаною Лятуринською та з іншими емігрантськими поетами й митцями пані Наталя ділилася своїми споминами про рідний край, про його минуле. Її розповіді хвилювали друзів та земляків. І одна з таких розповідей надихнула написати О. Лятуринську чудовий вірш, який увійшов до кількох поетичних антологій.

Нам любо жити в Переяславі.
Іде сюди із Греків овоч
і грона виноградних лоз,
із Угор – збруя і комоні
і срібло з Чех;
із Руси – куни, біль і соболь,
меди і отроки дружинні.
Нам любо жити в Переяславі.

Сягати любо злотоглав,
багрець і цісарське опліччя.
О, любо нам крізь млу сторіч
велику чатувати звагу!
Ось шлях стовбований на Схід
і стопи Олександра²⁷.

Про цей твір варто буде колись поговорити окремо, бо він «скросний» незвичайно – «під старовину», так би мовити, – а тому на перший погляд, не все так просто в ньому.

Подібні «переяславські» сюжети не важко опосередковано простежити і ще в двох представників «празької школи» – в Олексі Стефановича та в Юрія Дарагана, які до еміграції переїздом мали нагоду бачити Переяслав. Але це теж тема окремої розповіді. Повернемося до сьогоднішньої лірики Н. Лівницької-Холодної.

От і ще кілька таких зразків:

Світ далекий

Сниться все (хоч цілу ніч не спиться)
світ далекий, світ не з цього світу,
той, що впав у пам'яті криницю
й світить з неї місяцем розбитим.
Завиває вітер біля хати,
б'ють у землю блискавиці білі,
а мені вчуваються гармати
й метушня запеклих скорострільів.
А мені не спиться та й не спиться,
заливаються сльозами очі...
За вікном без місяця криниця
вогкої, жаскої ночі²⁸.

1972

Скільки дум недодуманих в вічність кане,
скільки слів не ляже вже на папір!
Але сліз проплакано стільки, що стане
затопити найвище пасмо гір.
Вже життя, як той місяць – колишній –
Швидко-швидко йде на ущерб...
А так хочеться знати:
чи вишні
на Полтавщині родять ще²⁹?

1970

²⁶ Лівницька-Холодна Н. Півонії. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 183.

²⁷ Лятуринська О. «Нам любо жити в Переяславі...». *Княжа емаль*. Торонто: Вид. Орг. Укр. Канади, 1983. С. 81.

²⁸ Лівницька-Холодна Н. Світ далекий. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 180.

²⁹ Лівницька-Холодна Н. «Скільки дум недодуманих в вічність кане...». *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 178.

Безпричальність

Я не рватиму більше квітів
на землі моєї полях.
Але їх так багато в світі
для таких безпричальних, як я.
Я не сію і не збираю,
бідна хата в чужині моя,
але світ від краю до краю
належить таким, як я.
Сходить сонце щодня уранці,
заростає квіттям земля
для дітей, для бурлак, для коханців,
для таких, як я³⁰.

1973

Американський літературознавець і поет українського походження Богдан Рубчак у своїй ґрунтовній передмові до найновішого досі видання творів Н. Лівницької-Холодної «Поезії старі й нові» зазначив: «...поезія є частиною життя – дією, рухом, жестом <...> вона стає втіленням порятунку. <...> Мистецтво допомагає перемогти порожнечу. <...> Прочитавши-переживши з поеткою роман її життя <...> з спогадами про дитинство <...> про тугу за батьківщиною <...> ми починаємо усвідомлювати, що всюди в неї перемагає любов <...> поезія любові стала остаточною перемогою Лівницької-Холодної³¹».

Автобіографічне

Фіолетна повінь – пам'ятаю це
може тільки куточком душі:
мов піском пересипаються,
шарудять комиші.
Вітер пісню котить хвилию
вечорових тиш.
Це тоді під вербою похилою
народився мій перший вірш³².

1969/1984

Червень

Мої п'ятнадцять літ... ще в Україні,
іще під сонцем чистих лук.
Тепер це мерехтіння
в очах, що падає на втому рук.
Це віддзеркалення на плесі,
що часом враз затріпотить,
це образ на поверхні ставу...
і вмить
я чую знову стріли перехресні...
...А червень і тепер такий... Тільки не ті
під вікнами розквітлі дерева³³...

1982

Перед сном

Я дивлюсь на світ очима
води
у ставках Полтавщини.
Вуха мої ловлять
сліди
зайченят на галявинах,
і місяць у повні
дивиться оком Гоголя
в око мені.
Очі мої – очі Чугайстра
з «Лісової пісні»,
вуха мої – солов'їв оркестри
в просторах завислі.
А коли засну
сном без просипу,
встануть зі сну
всі осаули й сотники
мого забутого роду,
стануть навколо гробу,
виймуть моє серце,
і воно полине
на дніпрові піски,
де лягли кістки
моєї родини³⁴.

1985

³⁰ Лівницька-Холодна Н. Безпричальність. *Перекотиполе. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 186.

³¹ Рубчак Б. Серце надвоє роздерте. *Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 54–55, 57.

³² Лівницька-Холодна Н. Автобіографічне. *Остання Дія. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 215.

³³ Лівницька-Холодна Н. Червень. *Остання Дія. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 204.

³⁴ Лівницька-Холодна Н. Перед сном. *Остання Дія. Поезії, старі і нові*. Нью-Йорк: Видання Союзу Українок Америки, 1986. С. 216.

ВІЙСЬКОВІ ПОХОДИ КОЗАКІВ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКУ В 1680–1690-ИХ РР.

У статті на основі архівних джерел, досліджень закордонних та вітчизняних істориків висвітлюються військові походи переяславського козацтва упродовж 1680-1690-их рр.

Кримські (1687 та 1689 рр.) та Азово-Дніпровські (1695-1696 рр.) кампанії та інші військові походи, в яких брали участь переяславські козаки, це героїчна та водночас трагічна сторінка й пам'ять про наших предків, що змушені були воювати за державні інтереси Москви, оскільки російська монархія прагнула здобути собі вихід до Чорного і Азовського морів та закріпитись на узбережжі Північного Причорномор'я. Проте козацтво Переяславського полку активно боролось і проти турецько-татарської агресії, оскільки почастишали напади ханських загонів на Україну.

Ключові слова: козаки, відомості Переяславського полку, походи, українське, козацьке, російське, московське, турецькі, війська, татари, Крим, Туречина, Азов, І. Мазепа.

Безперервні напади кримських татар на територію Гетьманщини на тривалий час спустошували значні площі теренів, підривали на прикордонні господарство українців, робили занадто ризикованою торгівлю купців з комерсантами із країн Близького Сходу та Середземномор'я. На давніх руських землях Півдня постійно відчувалася загроза втрати життя. Також унаслідок перманентних війн, що проводила Російська імперія, переяславські козаки змушені були брати участь у військових кампаніях, водночас захищаючи і свою Батьківщину. Зокрема, в травні 1687 р. московське військо, яке за даними різних джерел, нараховувало від 100 до 150 тис. бійців, під командуванням князя В. Голіцина вирушило з Гетьманщини у Крим. Через декілька днів до них

приєдналося 50-тисячне козацьке військо, яке очолював гетьман І. Самойлович¹.

У рукописній відомості Переяславського полку, що інформує про походи за участю козаків, канцелярист Петро Ващенко пише, що 1687 р. «походь бил под Перекоп...»². Щонайменше 150-тисячне російсько-українське військо в червні з великими труднощами перейшло річки Самару та Кінські Води (нині – Конка) і рушило до р. Карачокрак. Коли дійшли до урочища Великий Луг, недалеко Хортиці почалася степова пожежа, яку навмисно вчинили татари для того, щоб зупинити подальше просування московсько-козацького контингенту. У нестерпних умовах під вогнем палаючої трави, під димовою завісою, у спеку, козаки змушені були просуватися через безводні простори степу. Від їдкового диму в знесилених воїнів боліли очі, спиняло подих. Вони страждали і через зневоднення, нестачу продовольства, тому невдовзі почали гинути люди та коні. Дійшовши майже до Перекопу було вирішено відступати, але, щоб приховати відступ від татар, прикрити головні сили, і ввести ворога в оману послали московських солдатів та козаків – для наступу на турецькі нижньодніпровські фортеці Кизикермен і Таванськ, а також для імітації підготовки до бойових дій³. Переяславці мали діяти разом із чернігівськими, прилуцькими та охочепіхотними козаками під командуванням Г. Самойловича (сина гетьмана І. Самойловича), що мав вийти до Кам'яного Затону і разом із запорожцями вдарити по згаданих фортецях. Під командуванням наказного гетьмана, чернігівського полковника Г. Самойловича цей загін завдав поразки гарнізону Кизикермена в урочищі Каратєбень. Але це був лише локальний успіх, адже козаки так і не дійшли до Криму, а 17 червня після військової ради В. Голіцин наказав відступати.

¹ Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна. К.: Альтернативи, 1999. Т. 8. С. 156. (Україна крізь віки; т. 8).

² Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

³ Дорошенко Д. І. Нарис історії України: у 2-х т. Т. II: Від половини XVII століття. Вид. 2-ге. К.: Глобус, 1992. С. 99–100; Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна... С. 156, 158. (Україна крізь віки; т. 8).

Головні сили рушили назад до р. Самари, а сорокатисячний загін на чолі з чернігівським полковником Г. Самойловичем й околичним Л. Неплюєвим був відряджений до Запоріжжя «для промислу над городками (турецькими) сухим и водным путем»⁴. Козацький 20-тисячний загін мав з'єднатися із запорожцями та захистити Україну від набігів татар⁵.

Таким чином, незважаючи на неймовірні зусилля, витривалість та бойову готовність козаків, Кримський похід зазнав провалу. Російське командування, скориставшись наклепом опозиційної до гетьмана старшини, поклало всю провину за невдачу військової кампанії на І. Самойловича. Тому невдовзі гетьмана та його сина Григорія заарештували та заслали до Сибіру. Московські нелюди жорстоко познущалися над Г. Самойловичем. Із літопису Самовидця відомо що: «старшого сина Григорія взяв з собою околничий до города Сівска (нині – м. Севськ у Брянській області Росії – Авт.), и там по многих спитках (допитах та тортурах – Авт.) голову отняли (відрубали – Авт.), рубаючи разов три задля болшой муки, и так безчестно загребено без похорону, бо не дано и священника, жеби его исповідати»⁶.

У листопаді 1687 р. під командуванням В. Сербина, 1-тисячна козацька кіннота здійснила розвідку до Кизи-Кермену, втративши декілька своїх побратимів. Ретельно оглянувши позиції противника, переяславці довідались, що турки здійснюють фортифікаційні роботи, спрямовані на укріплення своїх фортець⁷.

Кримське ханство, користуючись невдачею першого Кримського походу, і далі робило руйнівні напади на територію України. Український уряд давав рішучу відсіч татарським нападникам. У лютому 1688 р. козацьке військо (полки Лубе-

нський, Миргородський та інші) на чолі з охочокомонним полковником Іллею Новицьким розгромило татарський загін біля гирла р. Тясмина⁸.

На весні 1688 р. І. Мазепа прийняв рішення з усіх полків Гетьманщини згуртувати 20 тисяч козаків для будівництва так званих «городків» – укріплень вздовж р. Самари, що мали спиняти ворожі напади⁹. У рукописній відомості Переяславського полку, повідомляється про те, що в «1688 г. ... построен городъ Самара...»¹⁰. Конкретно, влітку того року була збудована Новобородицька фортеця на р. Самарі, про яку Мазепа писав, що вона буде «в окрестных государствах явна и славна, великим государям к чести, а неприятелям страх и разореніе»¹¹. Хоч фортеця була збудована українським урядом, але її обсадила московська залога (1000 «ратных людей») на чолі з московським комендантом, а царські воєводи Леонтій Неплюєв й Григорій Косагов пильно стежили за зведенням твердині. Будівництво цієї фортеці, а згодом і інших укріплень (фортеця Ново-Сергіївська на р. Самарі, 1689 р.) на кордоні Гетьманщини з Запоріжжям викликало велике невдоволення на Січі й стало одною з головних причин ворожого ставлення Запоріжжя до Мазепи майже до кінця його гетьманування.

Наприкінці вересня того ж року Новицький на чолі кількох козацьких полків (Переяславський, Миргородський та інші) вирушив у похід під турецьку фортецю Очаків, де було зруйновано кілька турецьких поселень, розгромлено татарський загін, який повертався до Криму з Угорщини, маючи великий ясир, взято було полонених і велику здобич. Ці успіхи українського війська особливо виділяються на фоні невдалого походу польської армії під Кам'янцем у 1688 р.¹².

⁴ Галушко О. Участь козаків Чернігівського полку у війнах Росії з Туреччиною та Кримом в останній третині XVII-XVIII ст. *Сіверянський літопис*. 2008. № 5. С. 114.

⁵ Енгель Й.-Х. Історія України та українських козаків / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Східний ін-т українознавства ім. Ковальських, Центр укр. студій ім. Д. І. Багалія Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. [Заг. ред., вступ. ст. В. В. Кравченка; упоряд. Т. О. Чугуя]. Харків: Факт, 2014. С. 359.

⁶ Літопис Самовидця / АН УРСР, Ін-т історії; підгот. Я. І. Дзира. К.: «Наукова думка», 1971. С. 147. (Джерела з історії України).

⁷ Стороженко А. В. Вук Сербин, полковник Переяславській (1675-1682). *Киевская Старина*. 1894. Январь. С. 132.

⁸ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба [Електронний ресурс]. 2 доп. вид. / Ред. Л. Винар; Упорядн. І. Гирич, А. Атаманенко. Нью-Йорк; Київ; Львів; Париж; Торонто, 2001. 464 с. URL: <http://litopys.org.ua/coss3/ohl08.htm>.

⁹ Мельник Л. Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669-1709 pp.): Навч. посібник. К.: ІСДО, 1995. С. 27.

¹⁰ Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

¹¹ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

¹² Там само.

У відомості Переяславського полку йдеться про те, що в «1689 г. второй походъ войскъ великороссийскихъ и малороссийскихъ былъ под Перекопъ при командире князе Голицине и гетмане Мазепе»¹³. Зокрема, на весні 1689 р. російсько-українське військо (150 тис. чоловіків, близько третини контингенту становили козаки, в складі якого перебували і вояки Переяславського полку) вирушило на Крим і в травні дійшло до урочища Зелена Долина (на північ від Перекопського перешийка), де в кривавому бою перемогло загони кримського хана¹⁴.

За описами історика Олександера Оглоблина, звістка про похід українсько-московського війська дуже стурбувала Крим і Туреччину. На допомогу татарам прийшло 50-тисячне військо з Азова. Татарське військо вирушило назустріч Голіцину і стало на Каланчаку. Тут 14 травня, між Зеленою Долиною і Чорною Долиною, на правий фланг українсько-московського війська напав передовий татарський загін. Бій тривав близько 4 годин; татари були розбиті й змушені відступити. 16 травня на Чорній Долині московське і козацьке військо було атаковане головними татарськими силами на чолі з ханом Селім-Гіреєм. Спочатку перевага була на боці татар, але вогонь артилерії відбив татарський наступ. На другий день хан відступив до Каланчака, а 20 травня українсько-московське військо дійшло до Перекопа¹⁵. Наблизившись до укріпленого міста, російсько-українське військо через велику спеку, нестачу води, масовий падіж коней навіть не змогло розпочати штурм фортеці. Трагічні обставини змусили В. Голіцину облишити марні сподівання підкорити ворога й повернутися на Лівобережжя¹⁶.

Чиновники Москви, намагаючись здобути Крим, хотіли спочатку за допомогою козаків закріпитися на узбережжі Чорного моря. У відомості Переяславського полку з цього приводу зазначається, що в «1690 г. за гетмана Мазепи былъ по-

ход под Очаков, где над малороссийскими полками, в комендирахъ находились наказній гетьман Новицкій, асауль генералній Рубан да полковникъ компанейскій Семень Палій. В том же году полки козацкіе ходілі, по очеречно до Самары и для стражи (охорони – Авт.)»¹⁷.

У 1690 р. гетьманські полки та загони правобережних козаків здійснили похід на Газі-Керман, а в 1691 р. – на Аккерман. Найважливішим у цих акціях було об'єднання для спільної боротьби з Туреччиною і Кримом лівобережних козацьких полків з правобережним козацтвом на чолі з полковником Семеном Палієм¹⁸.

Цікаві факти про Переяславщину та козаків містяться у праці «Історія України та українських козаків», визначного історика доби Просвітництва Йоганна-Христіана фон Енгеля (який опрацював широке коло писемних джерел і публікацій різними мовами, переважно польського походження, зосереджених у віденських архівах і бібліотеках, а також російськомовних рукописів з бібліотеки останнього гетьмана Кирила Розумовського), а також у роботі «Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі», талановитого вітчизняного історика, інженера, картографа Олександра Івановича Рігельмана. А саме, взимку 1692 р. кримські й білгородські татари спустошили землі Домонтівської сотні та оскільки вони прочули, що козаки під проводом І. Мазепи готові до зустрічі з ними, то наживали звідти п'ятами. Керманіч булави із своїм військовим контингентом певний час перебував у Переяславі, а вздовж Дніпра на заставах, виставив невеликі сторожові загони, що склалися із переяславських та лубенських козаків. У прилеглих до Дніпра містечках Воронкові та Леплявому також дислокувалися переяславські козаки під командуванням полковника І. Мировича. Генеральний осавул Гамалія з 5-ма тисячами козаків, переслідуючи татар, переправився через скреслий льодом Дніпро та не зміг їх наздогнати¹⁹.

¹³ Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

¹⁴ Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна... С. 158. (Україна крізь віки; т. 8).

¹⁵ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

¹⁶ Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна... С. 158. (Україна крізь віки; т. 8).

¹⁷ Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

¹⁸ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа.

¹⁹ Енгель Й.-Х. Історія України... С. 365; Рігельман О. І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / О. І. Рігельман; вст. ст., упор. та примітки П. М. Саса, В. О. Щербака. К.: Либідь, 1994. С. 506.

Цінними в історичному відношенні є листи Івана Мазепи, в яких він сповіщає московських урядників про ситуацію, яка склалася в Переяславському полку та в Україні, а також описує перебіг бойових дій. Перебуваючи в поході до Переяслава, 17 січня 1692 р. І. Мазепа писав царям, що отримав листа від переяславського полковника з новиною про переправу 12-тисячної білгородської орди через Дністер²⁰. 22 січня 1692 р. – гетьман писав царям, що очолюване ним військо, прибувши під Переяслав, отаборилося за шість миль від міста. За повідомленнями І. Мазепи, відомо, що при ньому знаходилися виборні люди (козаки – Авт.) з різних городових і охотницьких полків та артилерія. Нові відомості про противника не надходили, і гетьман планував близько тижня перебувати на тому місці. Городовим полкам було віддано розпорядження перебувати в боєготовності, не йдучи на з'єднання²¹. Невдовзі татарські чамбули (мобільні загони татарської кінноти – Авт.) з Білгородчини з 27 січня розіслали свої чати під Бубново, Золотоношу, Домонтів та інші населені пункти Переяславського полку. Їх переслідували лівобережні війська на чолі з генеральним військовим осавулом Андрієм Гамалією. Після цього під Бугушевою слобідкою з'явилися кримські татари, а потім нові загони ворога приходили під Кропивну й Золотоношу. На початку лютого гетьман отримав відомості від кошового отамана, що татари з Криму вирушили обома сторонами Дніпра під українські міста. Поодинокі бої з противником продовжувалися аж до кінця лютого. Знаходячись у Переяславі, І. Мазепа продовжував керувати діями козацьких загонів, які посилав проти окремих татарських чамбулів²².

У відповідь в березні 1692 р. відбувся спільний похід лівобережного і правобережного козацтва під Очаків. Дані про це знаходимо в гетьманському посланні московським монархам від 10 квітня 1692 р. Переяславське козацтво під командуванням полковника І. Мировича та бубнівського сотника Д. Деркача, об'єднавшись із

С. Палієм та охочекомонним полковником Г. Пашковським, рушили у військовий похід супроти Білгородської орди. Дійшовши до фортеці Тягинь (нині – с. Тягинка у Херсонській області), розгромили там татарський загін, враховуючи наближення зимових морозів, українські воїни переправились через р. Буг та напали на м. Очаків, що перебував в руках турків, спалили передмістя, взяли велику здобич та полонили більше десятка татар. Про все це і про благополучне повернення військ до Дніпра написав у листі гетьману переяславський полковник²³.

Про боротьбу з військовими силами Кримського ханства інформується у листі І. Мазепи від 31 серпня 1693 р., адресованому російським царям – Івану Олексійовичу та Петру Олексійовичу. У ньому йдеться про те, що послане за наказом І. Мазепи на Правобережжя товариство Переяславського полку натрапило на загін противника з Білгородчини чисельністю в 300 осіб, який повертався з-під Києва з полоненими християнами. У листі не розповідається про збройну сутичку, а лише написано, що переяславські козаки захопили одного «язика» і привезли його до Батурина²⁴.

Повертаючись у Гетьманщину, об'єднане козацьке військо зустрілося в урочищі Кодима (нині – м. Кодима в Одеській області – Авт.) з численними буджацькими силами, які також поверталися у свої улуси, не здійснивши нападу на українські міста, бо отримали відомості про козацький похід. Протистояння тривало два дні. Упродовж першого дня полягло багато козаків і татар, а вночі татари оточили козаків, готуючись до бою наступного дня. Оскільки в полон до татар потрапив один з козаків і розповів про сили й розташування українців, козацьке військо змінило місця дислокації окремих частин, а також укріпилося шанцями. Коли ж уранці татари вдарили по найслабшому, на їхню думку, місцю оточених, то наразилися на опір відбірних козацьких сил і втратили 3-4 тис. людей убитими. Вважаючи, що їх обманув полонений, татари стратили його. Подальші їхні дії були вже не такими напористими, і

²⁰ Листи Івана Мазепи: у 2 т. Т. 2: 1691–1700 / Відп. ред. В. Смолій; Упор. та авт. вступ. дослідж. В. В. Станіславський. К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. С. 16.

²¹ Листи Івана Мазепи... С. 16-17.

²² Там само. С. 17.

²³ Там само. С. 21; Рігельман О. І. Літописна оповідь... С. 506.

²⁴ Листи Івана Мазепи... С. 28.

невдовзі противник залишив козаків. За документацією Малоросійського приказу, в поході взяли участь Переяславський, Київський, Миргородський полки, охотницький полк Г. Пашковського і 1300 правобережних козаків. Загалом військо налічувало 3 тис. осіб та мало 6 гармат. Біля Дубоссар (регіон Придністров'я – Авт.) українці зруйнували татарські поселення, захопили значну кількість коней та худоби. Після цього козаки вирішили переправитися на Лівобережжя, щоб їх не застала в татарських селах орда, яка поверталася з походу із Волині та Полісся. 25 вересня козацьке військо зустрілося із 20-тисячним татарським загоном біля урочища Кодима. Два дні козаки оборонялися у таборі, укріпленому возами й земляними насипами. Втративши вбитими понад тисячу осіб, татари припинили штурми. Козаки ж втратили 40 осіб вбитими і 150 пораненими. Проте є дані і про значно більші їхні втрати – 700 осіб²⁵.

За описами Йоганна-Христіана фон Енгеля, взимку 1694 р. «татари несподівано вторглися навіть в округу Переяслава й поводитися тут дуже люто, то київський (К. Мокієвський – Авт.) і переяславський (І. Мирович – Авт.) полковники об'єднавшись із С. Палієм, помстилися за цю ганьбу на місцевості поблизу Очакова і 300 чоловік турецьких бранців привели з прапорами до Батурина»²⁶.

Коли влітку цього ж року татари були відкриті в Угорщину до турецької армії, І. Мазепа звелів чернігівському полковникові Лизогубу спустошити Буджацьку землю²⁷. Для зупинення нападів татар на початку осені 1694 р. відбувся великий похід козаків Переяславського, Лубенського, Ніжинського, Чернігівського, Фастівського, а також деяких інших полків під головуванням наказного гетьмана Якова Лизогуба проти Буджацької орди. Українські збройні сили досягли в ньому значних успіхів, зокрема, розгромили татарську паланку Ганкушлі²⁸, а загін запорожців навіть перейшов убрід гниле Перекопське море, захопили кілька приморських укріплень, взяли 8 гармат і багато полонених та навантажені

здобиччю вдало повернулися у свої домівки²⁹. У відповідь татари, не маючи змоги пробитися на Лівобережжя, напали на Галичину і страшенно спустошили її³⁰.

Навесні 1695 р. московський уряд вирішив знову спробувати здобути вихід до Азовського моря. Планувалося посилити військові дії проти Туреччини та Кримського ханства, зосередити основну увагу на здобутті фортеці Азов як важливого стратегічного пункту й створити в цьому районі морський флот. Водночас готувався виступ війська в пониззя Дніпра для «промисла над Кримом», щоб відвернути увагу ворога й роз'єднати його сили.

У квітні цього ж року московське військо очолюване Петром I підступило до Азова. На допомогу йому прийшло українське військо на чолі з наказним гетьманом, ніжинським полковником І. Обидовським. Облога Азова тривала до осені. Вдалося заволодіти лише деякими укріпленнями поруч твердині, де й була залишена на зиму частина московського війська.

Значно кращим було становище союзників на Дніпрі. Стотисячне українсько-московське військо на чолі з гетьманом І. Мазепою і Б. Шереметевим вирушило в пониззя Дніпра. У складі козацького війська були лівобережні, слобідські та компанійські полки, а також запорожці (загалом до 20 тис. чоловік). Метою походу було заволодіти турецькими фортецями і позбавити татар можливості допомогти Азову.

У червні й на початку липня 1695 р. московське і частина українського війська переправилися через Дніпро. Переправа відбувалася з великими труднощами – через велику хвилю багато весел були зламані. Поруч р. Омельничка до московського війська приєдналися головні українські сили на чолі з гетьманом І. Мазепою. Об'єднане військо вирушило на південь і 24 липня, підійшовши до Газі-Кермана, розпочало облогу фортеці. У Газі-Кермані була чимала залага з великою артилерією, крім того, недалеко від фортеці знаходилося татарське військо. У таких складних умовах козакам довелося будувати окопи і

²⁵ Листи Івана Мазепи... С. 28–29.

²⁶ Енгель Й.-Х. Історія України... С. 366.

²⁷ Там само. С. 366.

²⁸ Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Гетьманська Україна... С. 158. (Україна крізь віки; т. 8).

²⁹ Там само. С. 366. (Україна крізь віки; т. 8); Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

³⁰ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

так поступово підходити до фортечних мурів. З 25 до 30 липня під безперервним обстрілом ворожих гармат і вдень, і вночі наступало союзне військо, водночас козаки Київського, Чернігівського полків та запорожці не підпускали татар до Газі-Кермана. Проте міцні газі-керманські мури витримали вогонь артилерії. Тоді був зроблений підкоп, який зруйнував надкуткову вежу, і це, разом з посиленням гарматним вогнем, викликало пожежу та вибух порохового складу, від якого частину татар виштовхнуло за стіни міста. Пролом, що утворився від вибуху почало штурмувати козацьке військо, відбувся п'ятигодинний бій, який закінчився відступом решток залоги до «меншого города» (цитаделі). 31 липня захисники Газі-Керману здалися. Переможцям дісталися турецькі прапори, 14 гармат, багато полонених і велика здобич³¹.

У 1695 р. згідно з відомостями Переяславського полку: «поход был под. ... Тавань, Кинзарь (турецькі фортеці – Авт.), послан комендирами над малороссийскими полками (у складі якого воювали і переяславські козаки – Авт.) ..., гетьман Мазепа, да выше писаны ... Рубан і Палій»³².

Після падіння Газі-Кермана капітулювали й невеличкі фортеці – Нусрет-Керман (Мустрит-Кермен, Таванськ) і Мубарек-Керман. Турецьке військо покинуло і останні дві фортеці – Іслам-Керман (Аслан-Кермен, Ослам-городок) і Шах-Керман (Шингирей, Саксагань), вивізши звідти гармати і спаливши будови. Заволодіння усіма турецькими фортецями в пониззі Дніпра відкрило вихід до Чорного моря. Залишивши залогу в Таванську, Мазепа і Шереметев повернулися на Гетьманщину³³, очевидно через не успішні бойові дії російських військ.

Повернувшись в Україну, І. Мазепа відрядив Петру І полковників (переяславського – І. Мировича, київського – К. Мокієвського та чернігівсь-

кого – М. Бороховича) із своїми «трофеями» – захопленими яничарами. «Подарунок» царем був дуже милостиво прийнятий, а гетьман «завоював» значну довіру в нього³⁴, адже І. Мазепа зробив великі «послуги» в здобутті турецьких твердинь, здійснюючи загальне керівництво козацьким військом.

У червні 1696 р. 15-тисячне українське військо в складі Чернігівського (Я. Лизогуб), Гадяцького (М. Борохович), Прилуцького (Д. Горленко (Лазоренко), Лубенського (Л. Свічка), а також компанійського (Федько) й сердюцького (П. Кожуховський) полків на чолі з наказним гетьманом Яковом Лизогубом підійшло нижче Азова й зайняло позиції на Дону³⁵.

Сам І. Мазепа зі своїм підрозділом козаків спільно з боярином Шереметевим із зайнятої на Дніпрі під Кодаком позиції мусили прикривати облогу Азова³⁶. Переяславські козаки також брали участь у 2-му Азовському поході³⁷. Головне завдання українського війська було не давати змоги татарам допомогти Азову. Відбулося кілька сутичок³⁸. 17 липня після зтяжкого 6-годинного бою, незважаючи на усі рови й палісади, мішки з палаючим порохом, що скидали зверху татари, козаки зуміли видертися та закріпитися на валу, зробивши отвори в мурах, вони протиснулися у фортецю³⁹. Уночі після цього бою козаки зайняли турецькі укріплення, захопивши там чотири гармати і чималу здобич, а наступного дня відновили штурм фортеці. Під час бою своєю хоробрістю і талантом полководця особливо відзначився Яків Лизогуб. Знесилені козацькими атаками й налякані мужністю українського війська турки змушені були капітулювати. 19 липня 1696 р. захисники Азова здалися. Вихід до Азовського моря був відкритий⁴⁰.

Варто зауважити, що постійні військові походи потребували значної мобілізації людей, постачання продовольства, коней, зброї та фуражу,

³¹ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

³² Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

³³ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

³⁴ Енгель Й.-Х. Історія України... С. 366.

³⁵ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

³⁶ Енгель Й.-Х. Історія України... С. 366.

³⁷ Відомість Переяславського полку про походи за участю козаків з моменту «возз'єднання» України з Росією. 1758 р. // ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Ф. І. Од. зб. 64344. Арк. 2 зв.

³⁸ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

³⁹ Енгель Й.-Х. Історія України... С. 368.

⁴⁰ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

а тому соціально-економічне становище українців було тяжким і незадовільним. Влітку 1698 р. І. Мазепа скаржився Петру I на те, що: «Протягом 12 років, від початку свого гетьманства, зробив я одинадцять літніх і десять зимових походів, і не важко кожному розсудити, які труднощі, збитки, руйнації від цих безупинних походів терпить Військо Запорозьке і вся Мала Росія»⁴¹. Крім військових тягот, населення зазнало великої шкоди від неврожаю 1698 р., тому незадоволення охоплювало все більш ширші верстви населення і переростало в загальний протест проти подальшого ведення війни.

Кримські та Азово-Дніпровські кампанії розширили володіння Московщини на півдні й збільшували її мілітарно-політичні впливи в Україні і в Чорноморському регіоні. У 1698 р. Молдавія та Валахія визнали зверхність московського царя, тому подальше продовження війни було фактично непотрібне для Московщини. 3 липня

1700 р. у Стамбулі була підписана так звана Константинопольська угода вже на 30-річний термін. Її положення закріплювали Азовську фортецю за царем, однак повертали султанові завойовані за допомогою лівобережного козацтва нижньодніпровські фортеці. Українські інтереси враховувалися лише в одній статті – запорозьким козакам дозволялося займатися мисливством, рибальством і соляним промислом на контрольованій Кримським ханством території, включно до берегів Чорного моря⁴².

Таким чином, російсько-турецькі домовленості завершили війну країн Священної Ліги, до якої були втягнуті й переяславські козаки з Османською імперією. Українське козацтво ціною власного життя та неймовірними зусиллями фактично сприяло зупиненню європейської територіальної експансії османів та значно допомогло здобути урядникам Москви вихід до Чорного і Азовського морів.

⁴¹ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа...

⁴² Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Історія козацтва. Держава – військо – битви. К.: Арій, 2011. С. 282.

Тарас Нагайко
(м. Переяслав)

РОЗВИТОК КРАЄЗНАВСТВА НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

У статті здійснено огляд стану розвитку краєзнавства на Переяславщині. Вказано на основні хронологічні етапи історичних досліджень. Наведено інформацію щодо сучасного стану та перспектив краєзнавчого руху.

Ключові слова: історія, краєзнавство, Переяславщина, дослідження.

Історія Переяславщини невід’ємно пов’язана з суспільним та політичним розвитком України. Саме тут розвивалися культура та духовність наших предків. Звідси бере свій початок традиція української державності. Саме з Переяславщиною пов’язана перша задокументована згадка слова «Україна». Про давнє минуле краю свідчать численні археологічні знахідки, документальні джерела, спогади, перекази, легенди тощо. У давньоруських літописах закарбовано перші письмові відомості про Переяслав як важливий політичний, військовий та адміністративно-економічний центр.

Як адміністративно-територіальна частина Переяславщина входила до складу багатьох державних утворень: Русі, Золотої Орди, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Гетьманщини, Російської імперії, України. Свій слід в історії залишили Переяславське князівство, Переяславське староство, Переяславський полк, Переяславський повіт тощо.

Професійне вивчення історії краю бере свій початок щонайменше з першої половини XIX ст. Саме у цей час з’являються повідомлення дослідників, що діяли за завданням профільних наукових інституцій («Імператорське товариство історії та старожитностей російських», «Тимчасова комісія для розгляду давніх актів»). З-поміж них: Я. І. Благодаров, В. В. Пассек, Т. Г. Шевченко та інші. У 1869–1870 рр., співпрацюючи з «Південно-Західним відділом Російського географічного товариства», Переяславщину досліджував відомий етнограф П. П. Чубинський.

Упродовж XIX ст. – початку XX ст. знакові сюжети з історії Переяславської землі та Переяславського полку потрапляли на сторінки наукових праць відомих істориків М. М. Аркаса, Д. М. Бантиш-Каменського, М. С. Грушевського, М. М. Маркевича та інших.

Перші професійні краєзнавчі студії з історії Переяславщини представлені розвідками М. О. Максимовича¹ та М. І. Костомарова². У контексті вивчення історії Полтавщини відомості про Переяславщину наведено у працях М. І. Арандаренка³, І. Ф. Павловського⁴, Л. В. Падалки⁵ та інших.

На перетині XIX–XX ст. з’являються дослідження В. Г. Ляскоронського⁶, В. О. Пархоменка⁷, А. В. Стороженка⁸, де Переяславщина ви-

¹ Максимович М. А. О древней епархии Переяславской. *Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском Университете*. 1858. Октябрь–Декабрь. Книга четвертая. С. 145–150; Максимович М. А. О городе Переяславе в первоначальные времена. *Киевлянин* : [альманах] / издал Михаил Максимович; Императорский университет Св. Владимира. Москва: В Университетской типографии, Кн. 3. 1850. С. 1–6; Максимович М. А. О празднике св. Бориса под Переяславом. *Киевлянин* : [альманах] / издал Михаил Максимович; Императорский университет Св. Владимира. Москва: В Университетской типографии, Кн. 3. 1850. С. 7–18.

² Костомаров Н. И. Исторический памятник в Переяславе. *Русская старина*. 1883. Т. XXXVIII. С. 686–690; Костомаров Н. И. Поездка в Переяслав. *Исторический вестник*. 1885. Т. XXII. С. 489–508.

³ Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии Николая Арандаренка, составленные в 1846 году : в 3 ч. Полтава : В тип. Губерн. Правления, 1848–1852.

⁴ Павловский И. Ф. Описание городов Полтавской губернии и их окрестностей к 1810 г. Архивный материал. *Труды ПУАК*. Полтава, 1917. Вып. 15. С. 21–103. (Див. С. 76–80)

⁵ Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. Полтава, 1914. 239 с.

⁶ Ляскоронский В. Г. История Переяславльской земли с древнейших времен до половины XIII столетия : монография. 2-е изд. Киев: Тип. Н. А. Гирич, 1903. 422 с.

⁷ Пархоменко В. А. Тысячелетие города Переяслава. Полтава : Электрическая типография Г. И. Маркевича, 1907. 13 с.

⁸ Стороженко А. В. Очерки переяславской старины: исследования, документы и заметки. К.: Типография товарищества Г. Л. Фронцкевича и Ко, 1900. 235 с.; Стороженко А. В. Очерки Переяславщины. *Киевская старина*. 1891. Т. XXXV. С. 195–215.

вчається у контексті окремого історичного регіону⁹. Аспекти культурно-духовного життя краю представлені розвідками П. А. Левицького¹⁰, згадуваних І. Ф. Павловського¹¹ та В. О. Пархоменка¹².

Наукові дослідження з історії Переяславщини продовжили з'являтися у період 20–30 рр. ХХ ст. Цьому сприяла інституалізація академічної науки, поява відповідних дослідницьких осередків та часописів. Передусім це праці О. М. Андріяшева, І. Д. Бойка, К. І. Козубенка, М. М. Ткаченка, С. В. Шамрая та інших.

Репресії проти інтелігенції у 1930-их рр. призупинили розвиток вітчизняного краєзнавства, як академічної галузі. В умовах радянського тоталітаризму утвердилась класова парадигма історичного знання, якій було підпорядковано й сюжети місцевої історії.

Негативний вплив на вивчення історичного минулого Переяславщини мала й Друга світова війна. У період 1940-их рр. з'явилися поодинокі дослідницькі студії, що стосувалися археології, пам'яткознавства, етнографії тощо. У цьому контексті варто вказати на праці Д. В. Найдич¹³, Б. О. Рибакіна¹⁴, М. І. Сімікіна¹⁵.

Наступний етап зацікавленості історією краю припав на другу половину ХХ ст. Святкування на державному рівні 300-річчя Переяславської ради було використане радянськими функціонерами для формування історично-ідеологічного міфу про возз'єднання українського та російського народів.

З нагоди ювілейної дати в 1954 р. про м. Переяслав-Хмельницький з'являються праці О. М. Апанович¹⁶, І. А. Грабовського та І. Н. Днестрова¹⁷, М. Гречини¹⁸.

Упродовж багатьох років краєзнавча діяльність на Переяславщині відбувалася поруч з розвитком музейної справи. Неабияка заслуга в поверненні уваги до місцевої історії належить ентузіастам-подвижникам – М. І. Жаму, Є. Ф. Іщенку, М. І. Сікорському, а також значній кількості інших музейних працівників, що упродовж десятиліть поповнювали скарбницю культурної спадщини українського народу. За період 1950-их – початку 2000-их рр. зусиллями кількох поколінь у Переяславі з'явилося понад двадцять різнопрофільних музеїв – археологічні, етнографічні, меморіальні, технічні та інші. Деякі з них явили собою перші унікальні спроби музеєфікації та музейного будівництва.

Помітна роль у створенні переяславських музеїв належить В. Г. Заболотному, І. О. Дуднику, Т. Г. Мовші та багатьом іншим відомим фахівцям. Так, вагомий внесок у процес будівництва музеїв у Переяславі-Хмельницькому здійснили дослідники-археологи, що вивчали пам'ятки цього краю: М. К. Каргер, П. О. Раппопорт, Є. В. Махно, М. Ю. Брайчевський, Ю. С. Асеев, Р. О. Юра, А. П. Савчук, В. О. Харламов та інші.

Виняткове значення у розвитку музейної справи, а відтак і краєзнавства на Переяславщині відіграла співпраця М. І. Сікорського¹⁹ та

⁹ Див.: Нагайко Т. Історичний розвиток Переяславщини як наукова проблема. *Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції*, [м. Переяслав-Хмельницький], 23 травня 2019 р. / [Упорядник: С.М. Вовкодав]. Переяслав-Хмельницький. С. 63–70.

¹⁰ Левицький П. Прошлое переяславского духовного училища. *Киевская старина*. 1889. Т. XXIV. С. 424–444.

¹¹ Павловский И. Ф. Из первой поры существования Переяславской семинарии. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть неофициальная*. 1878. №2. С. 93–99.

¹² Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733–1785 гг.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени: Опыт церковно-исторического исследования. 2-е изд., перераб. Полтава: Электротип. Г.И. Маркевича, 1910. 182+XXXIII с.

¹³ Найдич Д. В. Работа этнографического отряда комплексной Переяславо-Хмельницкой экспедиции. *Краткие сообщения Института этнографии АН СССР*. Вып. 2. М.: Л.: Изд. АН СССР, 1947. С. 36–42.

¹⁴ Рибаків Б. О. Розкопки в Переяславі-Хмельницькому в 1945 р. *АП УРСР*. 1949. Т. 1. С. 21–25.

¹⁵ Сімікін М. І. Архітектурні пам'ятки Переяслава та його околиць. *Архітектура Радянської України*: орган Спілки радянських архітекторів УРСР. Київ: Мистецтво. № 1 / відп. ред. Г. В. Головка. 1941. 47, [1] с. С. 40–42.

¹⁶ Апанович Е. М. Переяслав-Хмельницький и его исторические памятники. К., 1954. 128 с.

¹⁷ Грабовский И. А., Днестров И. Н. Переяслав-Хмельницкий: архитектурно-исторический очерк. К.: Академия архитектуры Украинской ССР, 1954. 80 с.

¹⁸ Гречина М. Город Переяслав-Хмельницкий. *Архитектура СССР*. 1954. № 1. С. 21–25

¹⁹ З 1951 р. по 2008 р. М. І. Сікорський очолював та розвивав музейний комплекс у Переяславі-Хмельницькому. З 2008 р. до 2011 р. був Почесним генеральним директором НІЕЗ «Переяслав». Указом Президента України Віктора Ющенка № 459/2005 від 11 березня 2005 р. за самовіддане служіння Україні на ниві збереження і увічнення культурної та духовної спадщини українського народу, багаторічну подвижницьку науково-просвітницьку діяльність тодішньому генеральному директору Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» М. І. Сікорському присвоєно звання Герой України з вручен-

П. Т. Тронька²⁰. Розбудова у Переяславі-Хмельницькому непересічного музейного комплексу сприятливо вплинула на розвиток місцевого краєзнавчого руху. Через створення музеїв актуалізувалася проблема пошуку документальних та інших джерел з історії краю. Почали з'являтися відповідні наукові розвідки музейних працівників. Так, у 1959 р. та 1960 р. було надруковано два номери «Наукових записок Переяслав-Хмельницького державного історичного музею»²¹.

Важливим моментом у розвитку краєзнавства на Переяславщині стало створення багатотомного проекту «Історія міст і сіл Української РСР». У 1971 р. вийшла книга, присвячена Київській області²². Поява на сторінках цієї праці відомостей щодо історії Переяслава та сіл Переяслав-Хмельницького району фактично легітимізувала подальший дослідницький інтерес до вивчення регіональних аспектів, пов'язаних з історичним буттям краю²³.

Того ж 1971 р. з'явилась відома праця М. І. Сікорського та Д. Т. Швидкого «На землі Переяславській», яку було перевидано в 1983 р.²⁴

Активну діяльність у галузі популяризації та здійсненні краєзнавчої роботи виконували міс-

цеві т. зв. первинні осередки Українського товариства охорони пам'яток історії та культури²⁵

Важливою ініціативою для розвитку краєзнавства стало започаткування у районній газеті «Комуністична праця» рубрики «Люби і знай рідний край», де упродовж 1974–1991 рр. друкувалися матеріали з історії Переяславщини. Її куратором був колишній працівник Переяслав-Хмельницького історичного музею М. П. Палагута.

Знаковою подією в історії вітчизняного краєзнавчого руху стало проведення 27 березня 1990 р. у Києві I Всеукраїнського краєзнавчого з'їзду, на якому було утворено Всеукраїнську спілку краєзнавців. Її головою став академік П. Т. Тронько. Одним з членів правління організації був М. І. Сікорський.

Зі здобуттям Україною незалежності Переяславщина долучилася до відродження вітчизняного краєзнавства. 21–23 вересня 1992 р. у м. Переяслав-Хмельницький за участі Всеукраїнської спілки краєзнавців, Київської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури на базі тодішніх Переяслав-Хмельницького філіалу Київського державного педагогічного інституту ім. М. Драгоманова²⁶ та Переяслав-Хмельницького державного історико-

---

ням ордена Держави; Див.: Тронько П. Великий син і Герой України. Махінчук М. Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського: Художньо-документальна повість / Вступна стаття Л. І. Андрієвського. К.: Криниця, 2005. 302 с. (серія «Бібліотека Шевченківського комітету»). С. 256–260; Авраменко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Михайла Івановича Сікорського. *Краєзнавство*. 2013. № 4. С. 99–104; Тонконог О., Шакула В. Внесок Михайла Івановича Сікорського у розвиток вітчизняного краєзнавства. *Краєзнавство*. 2011. № 4. С. 171–176.

²⁰ У різний час П. Т. Тронько обіймав посади секретаря Київського обкому КПУ, заступника голови Ради Міністрів УРСР та віце-президента Академії наук УРСР. Упродовж 1990–2011 рр. був головою правління Національної спілки краєзнавців України (до жовтня 2008 р. – Всеукраїнська спілка краєзнавців). 21 серпня 1996 р. Переяслав-Хмельницькою міською радою за активну громадську діяльність у справі охорони пам'яток історії та культури державного історико-культурного заповідника йому було присуджено звання «Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького». Упродовж 1999–2008 рр., як голова НСКУ П. Т. Тронько входив до складу наглядової ради Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». У 2000 р. за визначні особисті заслуги перед Україною у розвитку науки, відродженні та збереженні історико-культурної спадщини українського народу П. Т. Тронько отримав звання Героя України; Див.: Жам О. М., Ткаченко Н. Г. Внесок П. Т. Тронька у створення Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. *Поборник душевного миру*: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Іскать и удивляться значит то же», присвяченої 100-річчю від дня народження Тронька Петра Тимофійовича (с. Сквородинівка, 16 травня 2015 року) Харків: Майдан, 2015. С. 13–16; Есеї переможців конкурсу «Поборник душевного миру» (2014). Харків: Майдан, 2015. С. 13–17; Козій Г. І., Кухарєва Н. М. Петро Тронько і Переяслав. *Краєзнавство*: наук. ж-л. / [гол. ред. П. Тронько]. 2010. № 1–2. С. 26–28; Кухарєва Н. П. Т. Тронько – почесний громадянин Переяслава. *Пам'ять століть*. 2008. № 1–2. С. 129.

²¹ Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Випуск 1. Переяслав-Хмельницький, 1959. 37 с. Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Випуск 2. Переяслав-Хмельницький, 1960. 90 с.

²² Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Київська область / Ред. кол. тома: Рудич Ф. М. (гол. редкол.), Бакуменко П. І., Бачинський П. П., Борщ Ю. Ф. та ін АН УРСР. Інститут історії. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. 791 с.

²³ Демидюк В. І., Сікорський М. І. Переяслав-Хмельницький. *Історія міст і сіл УРСР*: В 26 т.: Київ. обл. К., 1971. С. 496–515.

²⁴ Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. К.: «Наукова думка», 1971. 208 с.; Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. К.: Наукова думка, 1983. 256 с.

²⁵ Жам М. Народна святиня. *Комуністична праця*. 1974. № 23 (8908). 21 лют. С. 2.

²⁶ Філіал засновано 23 червня 1986 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 949. 24 листопада 1993 р. на його базі утворено Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут, якому в 1994 р. присвоєно ім'я Г. С. Сквороди. У 2002 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України на базі інституту створено Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сквороди.

культурного заповідника²⁷ відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури». Зібрання мало наступні секції: археології, історичного краєзнавства, фольклору та етнографії, літературного краєзнавства²⁸.

Цей захід став однією з перших сторінок літопису відновленого краєзнавчого руху України. Він поклав початок консолідації зусиль професіоналів та аматорів краєзнавчого руху на Переяславщині. Це починання отримало продовження у наступних зібраннях (1994, 1996, 1999, 2001, 2007, 2012, 2018).

Окрім того, у м. Переяславі було проведено низку наукових заходів всеукраїнського та міжнародного рівня, де широкого представлення набула тематика історії рідного краю. Зокрема, розглядалися релігійні, етнографічні, краєзнавчі аспекти. Це Всеукраїнська науково-практична конференція «Сфремівські читання. Релігійне життя Переяславської землі (IX–XXI ст.)» (2007, 2009, 2011, 2013, 2015); науково-практична етнографічна конференція «Середня Наддніпрянина: матеріальна і духовна культура» (2008, 2010); круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті» (2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019).

Останній захід традиційно відбувається у межах Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання», який з 2012 р.

проходить щорічно завдяки спільним організаційним зусиллям ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Національної спілки краєзнавців України та ГО «Переяславський скарб».

З 2013 р. НСКУ започатковано щорічну премію імені Героя України Михайла Сікорського. Того ж року у НІЕЗ «Переяслав» було проведено першу міжнародну історико-краєзнавчу конференцію «Наукові студії Михайла Івановича Сікорського», присвячену 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського. Вдруге цей захід відбувся у 2016 р.

У 2018 р. та 2019 р. у НІЕЗ «Переяслав» відбулися круглий стіл та Всеукраїнська наукова конференція з однойменною назвою «Фактор простору в історичних дослідженнях», де також знайшли відображення історико-краєзнавчі студії, що презентували Переяславщину.

Період 1990–2010-их рр. позначився збільшенням кількості краєзнавчих видань та публікацій. Доволі широку палітру сучасних відповідних студій уміщують збірники наукових праць «Наукові записки з української історії», «Переяславіка», «Переяславський літопис». З'явилися видання з історії окремих сіл Переяслав-Хмельницького району²⁹, а також деякі загальні праці

²⁷ Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР № 123 від 13 березня 1979 р. на базі комплексу пам'яток історії та культури м. Переяслава-Хмельницького Київської області було утворено Переяслав-Хмельницький державний історико-культурний заповідник. 15 березня 1999 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 376 його було перейменовано на історико-етнографічний, а 1 червня 1999 р. згідно з Указом Президента України № 598/99 надано національний статус – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

²⁸ Див.: Тези всеукраїнської наукової конференції Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури. Переяслав-Хмельницький, 21–23 вересня 1992 р. 184 с.

²⁹ Краснюк В., Шевченко М. Ташань на землі Переяславській. К.: «Вітчизна», 2005. 192 с.; Набок Л.М., Батрак В.В., Бузян Г.М. Єрковці. Історія села Переяславського краю. К.: Футарі Принт, 2005. 183 с.; Лесик М. «Циблі» – моє рідне село на Переяславщині. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2007. 255 с.; Толочко М. П. Пристроми – село козацьке. К.: АртЕк, 2007. 104 с.; Якименко І. П. Положаї крізь віки (нарис). К.: В-во «Аванпост-прим», 2011. 304 с.; Дикий В. О., Іщенко Д. М., Іщенко Т. Д. На землі Соснівській. Історія. Люди. Переяслав-Хмельницький. КСВ. 2013. 110 с.; Кролевець К., Каплюк В. Сторінки історії Улянівки та Тарасівки. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2014. 256 с.; Сорокова С. Ф. Не летять ластівки у Зарубинці: історико-краєзнавчий нарис / ред.-упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2015. 368 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 1); Коржов Ю. Б. Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю. У 2-х томах. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2017. Т. 1. 280 с. іл. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 4); Гич М. М. Єрковці. Історія села Переяславського краю. Спогади жителів. / історико-документальне видання. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2018. 368 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 10); Коржов Ю. Б. Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю. У 2-х томах. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. Т. 2. 520 с. іл. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 11); Коржов Ю. Б. Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років. Переяславський полк / Упорядник Ю. Б. Коржов. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. 154 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 12); Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах / Упорядник М.К. Михняк. К.: Український пріоритет, 2018. 400 с. (Серія: «Затоплени села Переяславщини»); «Нам Підсінне тепер тільки сниться...» Село у спогадах та документах / Михняк М. К., Зубер С. М. та ін.; за заг. наук. ред.: І. І. Добросок, О. В. Колибенко. К.: «Український пріоритет», 2019. 448 с.

з історії Переяслава³⁰.

Сучасні наукові дослідження з історії Переяславщини представлено також низкою монографічних праць, посібників, словників тощо. Їх автори: М. М. Корінний³¹, В. П. Коцур, О. В. Колибенко та Ол. В. Колибенко³², Л. М. Набок³³, В. А. Лоха³⁴, М. В. Роздобудько³⁵, А. В. Блануца³⁶, С. В. Таранець³⁷, Ю. Ю. Моргунов³⁸ та ін.

Слід зауважити на наявності видань, що розкривають окремі теми в історії краю: голодомор 1932–1933 рр.³⁹, Друга світова війна⁴⁰, розвиток освіти⁴¹, професійний та особистісний вимір⁴² тощо. Окрім зауваженої тематики, на сучасному

етапі з'явилися дослідження в галузі літературознавства, музейної справи, мемуаристика. Втім загальний огляд краєзнавчої бібліографії може стати окремим дослідницьким завданням у межах вивчення розвитку краєзнавства Переяславщини. Про науковий потенціал розвитку краєзнавчих студій на Переяславщині свідчить поява значної кількості дисертаційних досліджень з різних галузей гуманітарних знань (див. Таблиця).

Окремої згадки заслуговує поява в останні роки спеціалізованих видавничих серій. Це «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» (започаткована 2015 р. НІЕЗ «Переяслав») та «Затоплені села Переяславщини» (започаткована

³⁰ Бузян Г. М., Набок Л. М., Роздобудько М. В., Тетеря Д. А. Нариси з історії давнього Переяслава (до 1100-ліття першої літописної згадки). К.: Міленіум, 2007. 264 с.; Переяслав у віках / ред.: В. А. Смолій; Ін-т історії України НАН України, Ін-т археол. НАН України, Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. К.: Світ Успіху, 2007. 424 с.; Ніколенко А. П. Переяславу – 1100 років : монографія. К.: Міленіум, 2007. 296 с.; Короткий нарис історії Переяслава / А. О. Іваненко та ін. ; за гол. ред. О.М. Лукашевича. Переяслав-Хмельницький, 2019. 223 с. (Серія: «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; вип. 8).

³¹ Корінний Н. Н. Переяславская земля, X – первая половина XIII века. К.: Наукова думка, 1992. 312 с.

³² Колибенко О.В., Коцур В.П. Етимологічний словник ойконімів та короткий словник топонімів Переяславщини. Переяслав-Хмельницький, 1995. 57 с.; Колибенко О.В., Колибенко Ол. В. Історико-краєзнавчі дослідження Переяславщини (археологічні джерела): Навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький: ПЦ Ризографіка, 2005. Ч. 1. 114 с.; Колибенко О. В., Коцур В. П. Історико-краєзнавчі дослідження Переяславщини. Ч. 2. Топонімічні джерела: Навчальний посібник. Корсунь-Шевченківський, 2010. 203 с.; Колибенко Ол., Колибенко О. Переяславці княжої доби: Історико-історіографічні портрети. Переяслав-Хмельницький, 2018. 202 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 9).

³³ Набок Л., Колибенко О. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність. К., 2007. 176 с.

³⁴ Лоха В. А. Духовенство, церкви та колегіум міста Переяслава середини XVII–XIX ст.: Монографія / Передмова В. П. Коцура. К.: Міленіум, 2006. 114 с., іл.; Переяславський соціум на перехресті епох: люди, події, факти: монографія / В. П. Коцур, О. І. Гуржій, В. А. Лоха. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2019. 624 с.

³⁵ Роздобудько М. В. Що розповідають та приховують археологічні пам'ятки. К.: Академперіодика, 2015. 303 с.; 48 с. іл.

³⁶ Блануца А. Переяславська земля у татарську і литовську добу (друга половина XIII – 60-ті роки XVI ст.). Переяслав-Хмельницький, НІЕЗ «Переяслав», 2018. 75 с.

³⁷ Таранець С. В. Місто Переяслав та Переяславський повіт у другій половині XIX – на початку XX століття (нариси з історії та культури). Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 232 с.

³⁸ Моргунов Ю. Ю. Историческая география Переяславской земли (Святослав Игоревич – Ярополк Владимирович). Вологда: Древности Севера, 2019. 375 с.

³⁹ Голодовка 1932–1933 роки на Переяславщині : Свідчення / Упоряд. Ю. В. Авраменко, В. М. Гнатюк. К.: Держкомстат України; Нью-Йорк: Видавництво М. Коць, 2000. 445 с.; Голодне розп'яття Переяславщини (історико-документальне видання) / упорядники Батрак В. та інші. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2008. 192 с.; Авраменко Ю. В. Голодомор 1932–33 років в Україні та на Переяславщині. Записи Віри Каплюк свідчень про Голодомор 1932–33 років жителів сіл Натягайлівка, Пологи-Вергуни, Пологи-Яненки, Улянівка, Тарасівка Переяслав-Хмельницького району Київської області. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД». 2008. 240 с.

⁴⁰ Авраменко Ю., Каплюк В. Вони були оstarбайтерами... [Текст] = Sie waren Ostarbeiter... : розповіді колишніх бранців нацист. Німеччини з Переяславщини про їхнє перебування у Третьюму рейху. Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. 255 с.; «Невідомі сторінки історії нашого краю». Примусова праця на Переяславщині у 1941–1943 роках. Спогади, документи, факти. / Редакторка-укладач Ольга Фурманова. К.: ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим», 2013. 150 с.; Бойко Н. А. Букринський плацдарм.1943. Збірник матеріалів. Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2017. 232 с.; Місюра Ю. Німецька окупація Переяслава (Спогади очевидця). Переяслав-Хмельницький: Друкарня ПП «СКД», 2010. 36с.; Переяславська земля часів німецької окупації: Спогади жертв окупаційного режиму / Автори-упорядники: А. Ковальська, О. Свищук. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. 216 с.

⁴¹ Єрковецька школа: 1863–2013. Історико-документальне видання. [Автори-упорядники М. Гич, Л. Набок]. Київ: Київська книжково-журнальна фабрика, 2013. 176 с.; Ковальська А. В. Педагогічні династії м. Переяслава-Хмельницького: історико-ювілейне видання. Київ: Вид-во Міленіум, 2007. 136 с.; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Імена славних сучасників : довідкове видання / авт.-упоряд.: Н. Струк, О. Матвійчук ; ред. П. Кириченко. К.: ТОВ «Світ успіху», 2006. 208 с.; Сто неспокойних творчих літ / Упорядник Гоцкало Г.В. К.: Міленіум, 2007. 124 с., іл.; «Згадай шкільні роки...» До 50-річчя побудови нового приміщення Єрковецької школи: фотоальбом / [Авт.-упоряд. М. М. Гич]. Кам'янець-Подільський: ФОП Буйницький О. А., 2019. 144 с.

⁴² Переяславщина: люди та їхні справи. Історико-публіцистичне видання. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2017. 544 с.; Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський – світоч України. Монографія. К.: НДІУ, 2017. 150 с.; Археологія у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав»:біобібліографічний покажчик / Упорядники: Д. Тетеря, В. Білоусько. Переяслав-Хмельницький, 2018. 228 с.

2018 р. ГО «Старий Дніпро»). До них входять різнопланові за контентом видання, спрямовані на висвітлення історичних аспектів життя краю. У червні 2018 р. у НІЕЗ «Переяслав» було створено науково-дослідний відділ історичного краєзнавства. Зокрема, при ньому започатковано науковий щорічник «Краєзнавство Переяславщини» та спеціалізовану видавничу серію для публікації документальних джерел «Краєзнавчі зошити».

Про розвиток краєзнавства на Переяславщині засвідчує наявність наукових підрозділів (лабораторії та центри) ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: навчально-методична лабораторія «Регіональні особливості розвитку оздоровчо-спортивного туризму та краєзнавчої роботи», «Лабораторія методики біології та краєзнавства», навчально-методична лабораторія археологічних досліджень, навчально-науковий центр усної історії (у 2007, 2010 та 2014 рр. його працівниками опубліковано три випуски історико-краєзнавчого альманаху «Джерела пам'яті»⁴³), навчально-науковий центр генеалогічних досліджень та історичної регіоналістики. На історичному факультеті з 2017 р. для студентів освітнього рівня «бакалавр» було введено спеціалізацію за напрямком «Краєзнавчо-туристична робота».

На кафедрі історії та культури України студентам викладалися дисципліни та спецкурси, програми яких пов'язані з історією Переяславщини: «Культура рідного краю», «Історія Переяславської землі», «Історичне краєзнавство». Окрім них, також викладаються дисципліни: «Туристичні ресурси України», «Козацькі пам'ятки», «Актуальні проблеми та історіографія регіональної історії», «Державно-правове регулювання краєзнавчо-туристичної, музейної роботи», «Туризм і екскурсійна справа».

Підсумовуючи, слід зауважити, що розвиток краєзнавства на Переяславщині обумовлено кількома факторами. По-перше, важливе значення краю у різні історичні періоди та значна кількість пам'яток історії та культури зумовили науковий інтерес широкого кола дослідників. По-друге, існування у Переяславі музейного комплексу національного рівня та вищого навчального закладу створили сприятливі умови для розвитку тут краєзнавчих осередків. Наявність наукового підґрунтя та традицій вивчення культурної спадщини дозволяє сподіватися на подальше поживлення інтересу до інтелектуального осягнення минулого цього краю. А відтак краєзнавчі студії з усією широтою їх спектру повинні заохочуватися як у професійному середовищі, так і з-поміж аматорів краєзнавчого руху.

⁴³ Джерела пам'яті: Історико-краєзнавчий альманах. Тернопіль: Астон, 2007. Вип. 1: Народжені для випробувань / [упоряд.: Т. Ю. Нагайко]. 232 с.; Джерела пам'яті: Історико-краєзнавчий альманах. Корсунь-Шевченківський, 2010. Вип. 2: Остарбайтери: жива правда – живий біль / [упорядник: Т. Ю. Нагайко]. 457 с.; Джерела пам'яті: історико-краєзнавчий альманах / [ред. кол.: В. Коцур (голов. ред.), О. Лисенко, А. Коцур, Т. Нагайко (відповід. ред.) та ін.]. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. Вип. 3: «Та не дарма були ми на землі...». 250 с.

Таблиця

Дисертаційні дослідження 1960–2014 рр. з історії та культури Переяславщини

№	Рік	Автор	Назва
1.	1960	Брахнов Володимир Михайлович	«Говоры Переяслав-Хмельницкого района на Киевщине».
2.	1966	Ковальський Іван С.	«Генеральная опись 1765–1769 годов как источник для изучения социально-экономической истории Левобережной Украины (По документам и материалам Переяславского полка)».
3.	1984	Корінний Микола Миколайович.	«Переяславская земля в X – первой половине XIII вв.».
4.	1995	Трофіменко Геннадій Валерійович	«Архитектура Переяславля Южного X – первой половины XIII веков (по материалам архитектурно- археологических исследований)».
5.	1998	Ластовський Валерій Васильович	«Переяславсько-Бориспільська єпархія у XVIII ст.».
6.	1999	Колибенко Олександр Володимирович	«Історична топографія Переяславля Руського (X – перша половина XIII ст.)».
7.	2003	Іваненко Анатолій Олександрович	«Переяславський козацький полк у військовій та суспільно-політичній системі України (20-ті рр. XVII – кінець XVIII ст.)».
8.	2008	Кривошея Ірина Іванівна	«Козацька старшина Переяславського полку (1648–1782)».
9.	2008	Лоха В'ячеслав Анатолійович	«Еволюція соціальної структури та майновий стан населення Переяслава (1648 – 1785 рр.)».
10.	2009	Колибенко Олена Володимирівна	«Еліта Переяславля Руського в суспільно-політичному житті Русі (друга половина XI – середина XIII ст.)».
11.	2010	Сердюк Ігор Олександрович	«Полкові міста Лівобережної України середини XVIII ст.: історико-демографічний вимір (на прикладі Ніжина, Переяслава й Стародуба)».
12.	2011	Багрій Тетяна Володимирівна	«Розвиток освіти і педагогічної думки на Переяславщині (початок XVIII – перша чверть XX століття)».
13.	2011	Дмитренко Віталій Анатолійович	«Матеріали церковного обліку населення Київської та Переяславсько-Бориспільської єпархій як джерело з соціальної історії Гетьманщини XVIII століття».
14.	2013	Юрченко Олександр Васильович	«Дослідження археологічних пам'яток Переяславщини: історіографія (XIX – початок XXI ст.)».
15.	2014	Сога Людмила Василівна	«М. І. Сікорський: інтелектуальний портрет краєзнавця, організатора музейної справи в Україні (1950-ті – поч. XXI ст.)».

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ АРХІТЕКТУРИ ПЕРЕЯСЛАВА У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті розглянуто узагальнюючі та конкретні різновиди уточнюючої деталі у творах українських письменників стосовно архітектурних пам'яток Переяслава. До констант розгалуженої концептосфери «Архітектура Переяслава» слід віднести Михайлівську церкву, Успенський храм, Вознесенський собор.

Ключові слова: Переяслав, архітектура, церква, література, письменники.

Знання про світ, передовсім його простір, літератори набувають упродовж життя через безпосереднє сприймання, розповіді очевидців; одержують з фольклорних, книжних джерел, тому вони завжди суб'єктивні, а нерідко й недостовірні. Складні процеси перцепції, осмислення дійсності втілюються в концептах свідомості людини, породжують асоціативний зв'язок між словами й образами об'єктів, явищ, тобто процес трансформації матеріального в мисленнєво-духовне явище, формуючи неповторну модель світу.

Існує чимало визначень поняття «концепт», проте майже всі вони співвідносяться з формулюванням Сергія Аскольдова, який вважав, що «концепт есть мысленное образование, которое замещает нам в процессе мысли множество предметов одного и того же рода»¹. Юрій Степанов розширив його зміст, зазначивши, що «концепт – это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека»². Обґрунтувавши думку про тривалість існування концепту як ментального утворення, він мовить про константу, що є, на його думку, домінантою культури і упродовж тривалого часу не зазнає змін³. Зазвичай концептом є мовна одиниця (слово, словосполучення), семантика якої доволі складна, адже формується етнокультурно, й залежить від багатьох факторів, зокрема процесу сприймання світу, способу життя і праці, ментальних рис, її носія. Концепти

взаємодіють один з одним, утворюючи концептосферу.

Беручи до уваги вище наведені міркування, зауважимо, що згадані в аналізованих творах українських письменників об'єкти архітектури Переяслава чи їх образи, створені у віршах, повістях, романах, є складниками концептосфери (мегаобразу), що упорядковується як система взаємопов'язаних змінних і сталих концептів (макро-образів), субконцептів (мікро-образів (деталей, образів)), якими й структурований простір змалюваного міського світу.

Літературна ієрархія концептосфери «Архітектура Переяслава» – доволі громіздка, адже об'єднує такі концепти: «Церковна архітектура», «Світська архітектура», «Земельна архітектура», «Давня архітектура», «Сучасна архітектура», що розгалужуються на низку субконцептів, зокрема «церква», «собор», «дзвіниця», «монастир», «могила», «хата», «вал», «замчище», «острог», які в поезії, прозі, драматургії найчастіше втілюються у вигляді деталей чи образів, зберігаючи етнокультурну специфіку. Так, у повісті Тараса Шевченка «Близнецы» концептосфера «Архітектура Переяслава» складається з концептів «Земельна архітектура», «Церковна архітектура», перший з яких структурується субконцептом «історические могилы», що у творі виявляється як деталь й асоціюється з давниною, минулим, втраченим; другий – розкривається в образах «Вознесенського собору», «Успенської церкви», Борисівського храму, котрі тлумачаться як віра, духовність, надія, пам'ять.

Детально описувати концептосферу «Архітектура Переяслава» доволі складно, тому варто зосередити увагу на способах відтворення в національній словесності її компонентів.

¹ Аскольдов С. Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста [антология]*. М.: Academia, 1997. С. 269.

² Степанов Ю. Константы: Словарь русской культуры [изд. 2-е, испр. и доп.]. М.: Академический проект, 2001. С. 43.

³ Там само. С. 84.

Пам'ятки архітектури Переяслава по-різному відображені у свідомості українських письменників, адже вони по-особливому сприймали реально існуючий простір міста безпосередньо чи за посередництвом джерел інформації. Знання про світ, об'єктивовані у слові, неоднаково втілюються в текстах творів, позаяк цей процес залежить від багатьох факторів. Джерело інформації, творчий задум митця впливають на спосіб осмислення й естетизації побаченого/почутого, тому сприйняте/відчуте завдяки зображально-виражальним засобам мови може бути олітературнене як деталь, охудожнене як образ, опоетизоване як символ у відповідності до досвіду й завдань автора.

Об'єкти архітектури Переяслава літератори найчастіше втілювали за допомогою узагальнюючого чи конкретного різновидів уточнюючої деталі, перший з яких читач повинен ідентифікувати сам (однак через брак слів-маркерів цей процес може викликати труднощі), інший автор розкриває за допомогою подробиць. Саме прийом уточнюючої деталі став у нагоді письменникам, які структурували образи міста тими чи іншими мовленнєво-ментальними конструкціями на позначення типових архітектурних пам'яток.

Узагальнюючий різновид уточнюючої деталі вжито у творах українських літераторів, які, зупиняючи увагу на архітектурі Переяслава, обмежувалися лише згадками про ті чи інші об'єкти. Причин такого підходу є кілька: творчий задум, у відповідності до якого скрупульозно змальовувати їх будови було зайвим; жанр твору, в якому це зробити складно; необізнаність з пам'ятками міста; орієнтація на ідеологічні приписи, бо, наприклад, зображати церкви в радянській літературі було неприйнятно тощо.

У «Повісті минулих літ» узагальнюючими різновидами уточнюючої деталі на позначення ар-

хітектурних об'єктів Переяслава стали згадані літописцем ворота міста, «кам'яні стіни города», мурована баня⁴.

Письменники XIX–XX ст. також досить часто вживають топоси Переяслава. Наприклад, Тарас Шевченко у вірші «Якби-то ти, Богдане п'яний» назвав «замчище»⁵, у повісті «Близнець» – моголи⁶; Олег Князенко у творах «Заспів вершника над Трубежем», «Переяславський сон» – дитинець, вежі⁷; Володимир Малик у романі «Черлені щити» – острог⁸; Микола Боровко у вірші «1068. Альта» – мур, вали⁹; Тарас Шевченко у повісті «Близнець»¹⁰, Іван Гончаренко у творі «В Переяславі»¹¹, Володимир Малик у романі «Черлені щити» – вали¹²; Павло Загребельний у романі «Я, Богдан (сповідь у славі)»¹³, Василь Шевчук у творі «Предтеча»¹⁴, Анатолій Попов у вірші «Переяслав-Хмельницький»¹⁵ – браму міста; Володимир Малик у романі «Черлені щити» – городські заборолла, княжі палати¹⁶, Іван Пільгук у романі «Григорій Сковорода» – «старовинні пам'ятки»¹⁷.

Літератори повідомляють про об'єкти архітектури Переяслава узагальнено, згадуючи мури, вали, ворота, вежі тощо, тому не використовують їх власних назв, не змальовують детально. Вжиті вербальні конструкції на позначення переважно оборонних споруд свідчать про розвинене місто-фортецю, оборонний пункт.

Василь Наріжний у романі «Бурсак», оповідаючи про Переяслав XVII ст., принагідно зосередив увагу на його типовій архітектурі, і лише згадав про храми, будинки містян, які здивували сільського хлопця Неона.

Прозаїк не дотримувався історичної правди, й мовив про церкви знеособлено. Його завдання – створити образ міста як осередку освіти локального середовища українського соціуму першої половини XVII ст., що розвивалася за сприяння

⁴ Переяслав у художній літературі [хрестоматія / упор. В. Подрига]. Переяслав-Хмельницький: СПД Карпук С. В., 2008. С. 9.

⁵ Там само. С. 65.

⁶ Там само. С. 66.

⁷ Там само. С. 148, 154.

⁸ Там само. С. 109.

⁹ Там само. С. 160.

¹⁰ Там само. С. 66.

¹¹ Там само. С. 120.

¹² Там само. С. 109.

¹³ Там само. С. 104.

¹⁴ Там само. С. 96.

¹⁵ Там само. С. 125.

¹⁶ Там само. С. 108–112.

¹⁷ Там само. С. 114.

церковнослужителів. Про це свідчать узагальнюючі різновиди уточнюючої деталі: «церкви», які у творі не поглиблені до рівня конкретних образів, а також «монастир», що не піддається ідентифікації (про припущення мовитиметься далі), адже сьогодні мало відомо про архітектуру міста зазначеного часу.

Микола Костомаров у ремарках, репліках дійових осіб драматичної поеми «Переяславська ніч» часто згадує переяславську церкву, позаяк та є місцем дії, об'єктом, який важливий у творі, проте не настільки, щоб використовувати її власну назву чи детально змальовувати. Вжите слово «церква» – узагальнюючий різновид уточнюючої деталі, за допомогою якого акцентується на православних традиціях міщан.

Іноді письменники створювали узагальнюючі різновиди уточнюючої деталі за допомогою прийому метонімії, тому, мовлячи про Переяслав, застосовували прийом заміщення просторових об'єктів їх частинами: «Лунали дзвони весело, клично...»¹⁸ (Натан Рибак), «...Залишаючи стіни колегіуму»¹⁹ (Іван Пільгук), «над зеленобанним Переяславом»²⁰ (Олег Князенко), «...височать хрести й виблискуює церковна бляха»²¹ (Наталя Павлик).

Загальні назви об'єктів архітектури Переяслава різного часу, вжиті у творах, – це узагальнюючі різновиди уточнюючої деталі, що відображають мовленнєво-культурний досвід нашого народу. Літератори, вживаючи лексеми на позначення предметів архітектури (церква, брама, собор, вал, острог тощо), наголошують на типових об'єктах простору міста, увиразнюють його тисячолітнє минуле, стан культурного розвитку загалом, не деталізуючи.

Конкретний різновид уточнюючої деталі на позначення архітектурних об'єктів часто виявляється у давньоукраїнських пам'ятках, адже ав-

тори не лише називають конкретні споруди, будівничих, меценатів, а й зосереджують увагу на їх важливості для свого часу.

Перші згадки про церковну архітектуру Переяслава зафіксовані в «Повісті минулих літ». Вони доволі стислі, усе ж надзвичайно місткі подробиці формування літературного образу міста як важливого населеного пункту Київської Русі, удільного князівства, що належить до окультуреного християнського простору, оскільки в ньому утверджується православна віра.

Літописці, розуміючи важливість Переяславського князівства в захисті країни, православ'я, детально переповіли про місцевого митрополита Єфрема, діяльність якого була спрямована не лише на розбудову культових об'єктів Переяслава (церков Михайла, Федора Стратилата, Андрія Первозванного), а й оборонних споруд, передовсім стін дитинця²².

Не менш важливими для піднесення православного Переяслава була діяльність князів, які мурували церкви. Так, літописець повідомив, що 1098 р. Володимир «заклав... кам'яну церкву святої Богородиці... на княжій дворі»²³, чим прилучився до традиції попередників розвивати містечтво, дбати про зміцнення православної віри.

У «Київському літописі» автор оповів про пошкодження під час землетрусу церкви святого Михайла²⁴, поховання в ній померлих володарів Андрія Володимировича²⁵ і Володимира Глібовича²⁶, святкування князями празника Хреста Господнього²⁷. Цей храм був місцем молитви православних воїнів, володарів, містян, і вважався сакральним, бо в ньому не лише зберігалася пам'ять про видатних діячів Київської Русі, а й відбувалося їх поминання, а також поклоніння їм. Літописець наголосив, що ця переяславська пам'ятка – свідчення титанічної праці єпископа Єфрема²⁸, стараннями якого утверджувалося православ'я в удільному князівстві Київської Русі.

¹⁸ Переяслав у художній літературі... С. 92.

¹⁹ Там само. С. 118.

²⁰ Там само. С. 154.

²¹ Павлик Н. Сковорода і час. *Павлик Наталя. На прощі життя*. Переяслав-Хмельницький: Вид-во КСВ, 2014. С. 7.

²² Переяслав у художній літературі... С. 9.

²³ Там само. С. 10.

²⁴ Там само. С. 11.

²⁵ Там само. С. 11.

²⁶ Там само. С. 17.

²⁷ Переяслав у художній літературі... С. 15.

²⁸ Там само. С. 11.

За допомогою конкретного різновиду уточнюючої деталі автори літописів увиразнили образ Переяслава як осередку православної віри, оборони країни, адже зазначили час будівництва церков, вжили їх назви, імена меценатів, акцентували на призначенні, важливості для своєї доби. Варто зазначити, що всі названі пам'ятки сьогодні не існують, проте вони назавжди вписані в історію міста, тому їхні назви часто використовуються у художніх творах українських письменників з метою конкретизації зображуваного часу, місця дії тощо.

В українському письменстві XVII–XVIII ст. увага до архітектури Переяслава – принагідна, однак згадані в текстах об'єкти утворені як конкретні різновиди уточнюючої деталі.

У нотатках «Путник Серапіона» оповіджено про подорож до Єрусалиму київського монаха 1749 р., який, перебуваючи в Переяславі, відвідав монастир архистратига Михайла²⁹. У такий спосіб автор створив образ богообраного міста, де зберігаються православні традиції.

У літописі Самійла Величка згадується собор святого Івана Хрестителя, поруч якого Богдан Хмельницький «виголосив як до послів його царської пресвітлої величності, так і до всього козацького війська довгу промову»³⁰, тобто присягнув на вірність московському володареві. Хоча історики Переяслава скептично ставляться до повідомлення літописця про існування церкви Івана Хрестителя в місті, вважаючи його помилкою автора, адже Богдан Хмельницький присягав в Успенському храмі, усе ж потрібно зазначити, що мовно-мисленнева конструкція «у соборі святого Іоана, Господнього хрестителя»³¹ розкриває образ важливого в історії нашого народу населеного пункту, де відбувалася особлива й доленосна подія Гетьманщини, підкреслює важливість клятви Богдана Хмельницького, урочистість заходу (не десь присягав, а в храмі, не у звичайному

храмі, а мученика, предтечі Ісуса Івана Хрестителя), й одночасно виявляє загалом позитивну оцінку цієї події літописцем.

У цьому ж творі мовиться й про обітницю Івана Виговського «там-таки, в Переяславі, в соборній Апостольській церкві»³². З огляду на цей факт, варто припустити, що автор мав на увазі храм того ж таки Івана Хрестителя, вважаючи подію важливою в житті країни.

Конкретний різновид уточнюючої деталі втілений у творах українських письменників XIX–XX ст. приховано й відкрито. Василь Наріжний у романі «Бурсак» згадав «колегіум». Цей конкретний різновид уточнюючої деталі на позначення архітектурного об'єкта Переяслава першої половини XVII ст. ідентифікується як реально існуюча будова лише тоді, коли читач знає, що письменник мав на увазі єзуїтський навчальний заклад, який був відкритий у місті 1635 р.³³, адже змальована сцена побиття на уроці хлопця Неона саме «католицьким монахом»³⁴ допомагає з'ясувати конкретну пам'ятку. З огляду на зазначене варто додати, що монастир, про який автор також згадає у творі, – це єзуїтський кляштор, що міг реально існувати до кінця першої половини XVII ст., адже в Переяславі того часу була католицька громада, навіть діяв костел³⁵. Однак історичних свідчень про нього наразі виявити не вдалося.

Прихований вид конкретного різновиду уточнюючої деталі спостерігається й у трилогії «Богдан Хмельницький» Михайла Старицького, де мовиться про собор, дзвіницю³⁶, вірші «На Переяславській раді» Павла Тичини, у якому згадано собор, з якого виходить Богдан Хмельницький³⁷. Обізнаний з історією читач, за зображеними подіями, згаданими персонажами ідентифікує Успенський храм (збудований у Переяславі коштом Костянтина Острозького наприкінці XVI ст., нині не існує), поруч якого сталася сумнозвісна подія – Переяславська рада (1654).

²⁹ Путник или путешествие во Святую Землю Матронинскаго монастыря инока Серапиона 1749 года. *Чтения в императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском университете*. 1873. Июль–Сентябрь. Кн. 3. С. 78.

³⁰ Переяслав у художній літературі... С. 34.

³¹ Там само. С. 34.

³² Там само. С. 35.

³³ Сікорський М., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. К.: Наукова думка, 1971. С. 49.

³⁴ Наріжний В. Бурсак. *Наріжний В. Т. Избранные сочинения*: В 2 т. М.: Гос. изд-во худ. лит., 1956. С. 13.

³⁵ Сікорський М., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській... С. 49.

³⁶ Переяслав у художній літературі... С. 69.

³⁷ Там само. С. 87.

Відкритий конкретний різновид уточнюючої деталі на позначення об'єктів простору Переяслава у творах українських письменників застосовується досить часто. Так, Павло Загребельний у романі «Я, Богдан (сповідь у славі)», змальовуючи Переяславську раду, називав Успенську церкву³⁸, Натан Рибак у романі «Переяславська рада» також говорить про «собор Успіння»³⁹, Володимир Малик у романі «Черлені щити» згадав Київські ворота⁴⁰. У творі «Мій преславний Переяслав...» Олександр Потапенко нагадав співвітчизникам про «храми і собори Мономаха»⁴¹, які сьогодні відомі лише фахівцям давньої архітектури Переяслава, адже реально не існують. Про деякі з них, як от собор Архистратига Михайла (1068), церкву Богородиці (1098) тощо, мовиться в спеціальній літературі, наприклад, статті Олександра Колибенка «Давньоруські храми Переяслава».

У вірші «В Переяславі» Івана Гончаренка згадка про споруду Івана Мазепи («В будові гетьмана Мазепи / Уже пошарпаня...»⁴²) наштотує читача на думку, що цей об'єкт – Вознесенський собор, збудований можновладцем наприкінці XVII ст.

Іван Пільгук у романі «Григорій Сковорода» також вживає конкретні модифікації уточнюючої деталі: Григорій Сковорода «стояв на площі біля Успенського храму, де Богдан приймав московських посланців. Звідти пішов до прославленої Покровської церкви, збудованої на тому місці, де відбувалось служіння перед виступом Переяславського полку в... Азовський похід... Зацікавився початком будівництва нового приміщення для колегіуму...»⁴³. Згадки про неіснуючі на час написання твору об'єкти Переяслава – прийом змалювання реального образу міста XVIII ст., підкреслення правдивості мовленого.

Іван Кирій в оповіданні «Мандрівник», окреслюючи просторові параметри сюжету твору, зосередив увагу на збережених пам'ятках міста, тому зазначив, що персонаж ішов «повз Троїцьку

церкву», будинок Козачковського, колегіум, у якому колись працював Григорій Сковорода⁴⁴. Названі об'єкти – важливі деталі образу міста початку XX ст. Вони є окрасою Переяслава й сьогодні.

За допомогою конкретного різновиду уточнюючої деталі письменники змалювали Переяслав рельєфно, позаяк об'єкти архітектури міста – важливі топоси, що не лише структурують його літературний образ, окреслюють простір творів, надають конкретики мовленому, а й увиразнюють історичний, культурний, духовний фон часу, про який мовиться, і є свідками богоугодних справ українських можновладців. Згадки про архітектурні пам'ятки увиразнюють ту чи іншу добу, про яку мовиться, конкретизують хронотоп творів, розкривають образ населеного пункту з розвинутою культурою. Названі пам'ятки асоціюються з реальними об'єктами, значна частина яких має своє продовження в часі лише у слові, бо давно безповоротно зруйнована, частина ж є мовчазними свідками минулого.

Образ просторових об'єктів відрізняється від уточнюючої деталі тим, що в ньому концентрується авторський суб'єктивний погляд на предмети, бо важливим є не повідомлення про щось, а реалістичне змалювання об'єкта за допомогою уяви. Однак, як переконуємося на прикладі різножанрових творів, вони можуть доповнювати один одного.

У «Повісті минулих літ» літописець створив лаконічний образ церкви Михайла, зазначивши, що звів її митрополит Єфрем «великою», й «спорядив у ній багате убрання, оздобивши її всякими прикрасами і церковним начинням»⁴⁵. Цей образ дещо поглиблюється у «Галицько-Волинському літописі», адже хроніст, мовлячи про руйнування переяславського храму військом Батия, його пограбування, вказав, що ворог «і начиння церковне незчисленне срібне й золоте, і дороге каміння узяв...»⁴⁶. Для нього ця подія була трагічною. Він

³⁸ Переяслав у художній літературі... С. 107.

³⁹ Там само. С. 92.

⁴⁰ Там само. С. 108–112.

⁴¹ Там само. С. 162.

⁴² Там само. С. 120.

⁴³ Там само. С. 114.

⁴⁴ Кирій І. Мандрівник. *Кирій Іван. Після грози*. К.: Веселка, 1987. С. 83.

⁴⁵ Переяслав у художній літературі... С. 9.

⁴⁶ Там само. С. 18.

розумів, що знищення святині – початок поневолення країни, занепаду православних традицій, які ретельно пропагувалися в країні з кінця X ст. В обох випадках образ немалої й багато оздобленої церкви свідчить про високий економічний, культурний розвиток Переяслава, Київської Русі.

Василь Наріжний у романі «Бурсак», оповідаючи про Переяслав, створив образ будинку бурси, зберігши в його художній структурі історичну, культурну, етнічну, духовну конкретику часу, тобто етнокультурну специфіку: «...при каждой семинарии устроены просторные избы с печью или двумя, окруженные внутри широкими лавками; на счет также монастырей снабжаются они отоплением, и более ничем. Сии-то избы называются бурсами... Это был сарай, состроенный из плетня, обмазанный изнутри и снаружи желтою глиною; крыша была соломенная; двери и четыре круглые окна освещали сие здание...»⁴⁷. Змальоване відповідає типовому облаштуванню житла гуртожитку переяславських бурсаків XVIII ст., увиразнює національну освітню традицію минулого, згідно з якою навчання було доступним навіть бідним селянським дітям, проте мало стосується подій твору, бо вони відбувалися у першій половині XVII ст. Проте цілком реалістичним, що відповідає конкретиці змальованого часу, є створений у романі образ скромного будиночка з воротами переяславського дячка Варули, за допомогою якого прозаїк акцентував на неможливості власника.

Тарас Шевченко у повісті «Близнець» продовжив традицію змальовувати церкви Переяслава, проте не лише називав їх, а й переповів історію створення, зосередився на окремих деталях. Така уважність пояснюється його реалістичним типом мислення, намаганням увиразнити образ обізнаного з місцем дії твору наратора, який свою оповідь про архітектуру Переяслава розпочав зі згадки про церкву в Борисівці, що її побудували переяславці «над тем самым каменным столбом, который знаменовал место убиения невинного Глеба»⁴⁸. Художній образ цього храму автор уви-

разнив за допомогою метафори, епітетів, етнопейзажу, тому змальоване характеризується національним колоритом, правдивістю: «На левом берегу Альты выглядит из-за зеленых верб небольшая беленькая церков»⁴⁹. Як переконуємось, для письменника архітектура Переяслава починається не в межах цього населеного пункту, а поза ним, оскільки для нього є важливим факт вшанування переяславцями перших святих Бориса і Гліба, дотримання православних традицій.

Образи Вознесенського собору й Успенської церкви Переяслава прозаїк створив лаконічно, проте художньо, з використанням зображальних засобів (Вознесенський собор: «...из тумана выходила белая осьмиугольная башня, увенчанная готическим зеленым куполом с золотою главою...»⁵⁰; Успенська церква: «...темная деревянная башня с плоской осьмиугольной крышей полуотделяется от серенького фону»⁵¹), додатково інформації (Вознесенський собор: «Это соборный храм прекрасной, грациозной, полурококо, полу византийской архитектуры, воздвигнутый знаменитым анафемой Иваном Мазепою в 1690 году»⁵²; Успенська церква: «...Успенская церковь, прославленная в 1654 году принятием присяги на верность московскому царю Алексею Михайловичу гетманом Зиновием Богданом Хмельницким со старшинами и с депутатами всех сословий народа украинского»⁵³). Усе це засвідчує, що літератор змалював образи храмів, які важливі не лише як об'єкти мистецтва, а й як історичні пам'ятки, бо пов'язані з діяльністю чільних гетьманів, подіями минулого, традиціями національної православної культури. Саме вони увиразнюють образ Переяслава зображуваного часу.

Письменники XX ст. змальовували архітектурні об'єкти Переяслава у зв'язку з життям і діяльністю видатних українських письменників, конкретизували образ міста.

Лаконічний підхід до створення образів Михайлівського собору, Вознесенського монастиря застосував у художньому життєписі «Григорій Сковорода» Іван Пільгук, який за допомогою

⁴⁷ Переяслав у художній літературі... С. 48–49.

⁴⁸ Там само. С. 66.

⁴⁹ Там само. С. 65–66.

⁵⁰ Там само. С. 66.

⁵¹ Там само. С. 66.

⁵² Там само. С. 66.

⁵³ Там само. С. 66.

прийому метафори, відтворенню деталей надав пам'яткам художньої правдивості: «храм Михаїла змагався своєю красою та іконописним мистецтвом з Софією київською»⁵⁴, «Розкинувся величним ансамблем Вознесенський монастир, приваблюючи зір білизнаю гранчастих, щедро орнаментованих споруд»⁵⁵.

У романі «Переяславські дзвони» Володимир Дарда створив детальний образ будинку родини Козачковських, доповнивши його конкретним різновидом уточнюючої деталі, що виявляється в згадці про Троїцьку церкву: «Будинок одноповерховий з високим ганком, типова провінційна оселя небагатого дворянина або чиновника середнього достатку: батько Козачковського був настоятелем Троїцької церкви, що височіла навпроти, через вулицю. Власне, на клаптику церковної землі й звели цей будинок. Зелений бляшаний дах, два сині димарі, сині вікна із різьблено-зубчатими наличниками. І обов'язкові – теж синє з зеленим – віконниці з масивними металевими прогоничами»⁵⁶. За допомогою опису житла переяславської родини автор відтворив образ міської інтелігенції першої половини XIX ст., що трималася традицій етноархітектури, дбала не про розкіш, а зручність помешкання.

Передаючи право мовити персонажеві священикові Павлу Козачковському, прозаїк створив детальний образ помпезного Вознесенського собору: «Силует цього дивовижного собору своєрідний, у ньому закладено мотив героїчної величі. Струнка верхівка, основний масив споруди дуже високий. Храм сприймається як білий кристал примхливої форми. Його видно здалеку – композиційна домінанта всього міста...»⁵⁷. У цьому

описі автор зосередив увагу на висоті й громіздкості будови, підкресливши барокові ознаки стилю. Доповнює образ собору як найвищої споруди міста опис білостінної кам'яної дзвіниці, яку «видно здалеку, як і дзвіницю київської Печерської лаври...»⁵⁸. Увага до деталей свідчить про розкриття неповторного образу споруди міста, що є його візитівкою.

Отже, у творах українських письменників архітектурні пам'ятки Переяслава олітературнені як узагальнюючі та конкретні різновиди уточнюючої деталі, охудожнені як образи. Це свідчить, що в національному письменстві тривалий час формувалася розгалужена детальна схема концептосфери «Архітектура Переяслава», наскрізними образами (константами) якої є Михайлівська церква, Успенський храм, Вознесенський собор. Змальовуючи образи церков, рідше будинків міста, прозаїки XIX-XX ст. за допомогою епітетів, метафор підкреслили ті чи інші ознаки споруд, переповіли історію їх створення, вважаючи знаковими в житті українського народу, адже в них чи поруч відбувалися славні й ганебні події минулого. В образах змальованих об'єктів (Вознесенського собору, Успенської, Троїцької церков, хати бурсаків, будинку родини Козачковських) зберігається історична, культурна, етнічна, духовна конкретика того чи іншого часу. Увага літераторів до архітектури Переяслава – свідчення їх культурної компетенції, намагання розкрити образ цивілізованого міста, що має розвинену інфраструктуру, спроба рельєфно відобразити колорит того чи іншого періоду його розвитку.

⁵⁴ Переяслав у художній літературі.... С. 114.

⁵⁵ Там само. С. 114.

⁵⁶ Там само. С. 142–143.

⁵⁷ Там само. С. 144.

⁵⁸ Там само. С. 146.

Наталія Ревега

м. Переяслав

ВИДАННЯ 50-90 РР. ХХ СТ. ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ

У статті досліджено видання 50-90 рр. ХХ ст., у яких згадуються музеї м. Переяслава-Хмельницького.

Ключові слова: музей, видання, книга, світлина, Переяслав-Хмельницький.

У Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» лише за 2018 р. видано значну кількість друкованої продукції, через яку можна познайомитись з музеями та їх експозиціями. Майже кожного року Заповідник видає буклети та збірники наукових праць. Такі видання завжди користувалась попитом серед відвідувачів музею. Метою дослідження є представлення літератури 50–90-их рр. ХХ ст., що стосується музеїв м. Переяслава-Хмельницького. Ця публікація є першою спробою автора систематизувати та охарактеризувати такі видання.

У 1946 р. було засновано «Переяслав-Хмельницький краєзнавчий музей». У 1951 р. його очолив М. І. Сікорський: «основну частину добротного будинку лікаря А. О. Козачковського, який був близько знайомий з Т. Г. Шевченком, займав дитячий будинок, а відкритому в 1946 р. музею належало лише три кімнати. Розробленої експозиції, музейних експонатів практично не було. Штат музею складався з чотирьох працівників, у їх розпорядженні було лише 32 експонати»¹. «Завдяки наполегливій праці М. І. Сікорського та його співробітників-однодумців в Переяславі-Хмельницькому було створено історичний музей. Його було урочисто відкрито 13 квітня 1954 р. напередодні святкування 300-річчя Переяславської ради. Рішенням Ради Міністрів СРСР йому було присвоєно III-ю категорію і названо «Переяслав-Хмельницький історичний музей»². До міста почали приїжджати відвідувачі та екскурсійні групи.

У другій половині 1950-их рр. активізувалася науково-видавнича робота.

У 1958 р. виходить друковане видання «Переяслав-Хмельницький державний історичний музей (короткий довідник)». Довідник склали наукові співробітники музею (імена в довіднику не вказані) за редакцією М. І. Сікорського. Це одне з перших видань історичного музею. Наклад 2500 примірників було надруковано в Переяслав-Хмельницькій районній друкарні. Видання мало м'яку палітурку та 69 сторінок, без змісту. У вступі коротко розповідається про історію створення історичного музею та подається перелік експозиційних відділів. У кінці вступу зазначено: «Видання цього путівника музей має на меті ознайомити екскурсантів з тими численними пам'ятками з історії Переяслава, які є в музеї»³. Довідник дає змогу ознайомитися з експозицією історичного музею. У ньому подано опис кожного залу та розміщено 36 чорно-білих фотографій. Його вартість – 75 коп.

У 2004 р.⁴ історичний музей було закрито на реекспозицію, а 18 квітня 2008 р. у цьому приміщенні відкрив свої двері вже Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка.

Того ж 1958 р. Київське обласне видавництво надрукувало книгу «Пам'ятні місця Київської області (короткий путівник)». Автори: Батушан О. Д., Мінц С. Й., Сікорський М. І., відповідальний редактор Чепурний І. Ф. Наклад – 15000 примірників, тверда палітурка, 237 сторінок. Вартість – 7 крб. 95 коп. Путівник знайомить читачів з найважливішими історичними місцями, архітектурою та археологічними пам'ятками на території Київської області. Інформація про місто Переяслав-Хмельницький розміщена з 22 по 58 сторінки. Також у путівнику подано ві-

¹ Мінгазутдінов А. Ф., Латиш Ю. В. Михайло Іванович Сікорський. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. С. 15.

² Там само. С. 23.

³ Переяслав-Хмельницький державний історичний музей (короткий довідник) / За редакцією М. І. Сікорського. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницька райдрукарня, 1958. С. 5.

⁴ Мельник В. Музей Шевченкового Заповіту. *Пам'ять століть*. К.: Фенікс, 2008. № 1–2. С. 218.

домості про Переяслав-Хмельницький державний історичний музей, його експозиційні відділи, представлено три світлини, на яких зображено музейні предмети. У путівнику зазначено: «Музей працює щодня з 10 години ранку до 7 години вечора, крім середи. Музей організовує екскурсії по пам'ятних місцях Переяслав-Хмельницького»⁵.

У 1959 р. вийшов перший номер збірника «Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Випуск 1». Відповідальний за випуск – М. І. Сікорський. У ньому розміщено вісім публікацій на 36-ти сторінках:

- М. І. Сікорський. Селянське повстання в Пологах.
- М. І. Романенко. Перебування Г. С. Сковороди на Переяславщині.
- М. І. Сікорський. Боротьба трудящих за встановлення радянської влади на Переяславщині.
- В. П. Шкулета. Партизанський рух на Переяславщині в роки Великої Вітчизняної війни.
- В. П. Шкулета. Вони форсували Дніпро.
- М. І. Сікорський. Археологічні розкопки в м. Переяслав-Хмельницькому.
- М. І. Сікорський. М. І. Одинець.
- Д. Косарик. О. М. Горький в Переяславі.

У передмові збірника зазначено, що «Стаття М. І. Романенко «Перебування Г. С. Сковороди на Переяславщині» є першою спробою висвітлення питання про перебування видатного українського філософа Г. С. Сковороди в м. Переяславі 1753 р.»⁶.

У 1960 р. вийшов другий збірник: «Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Вип. 2». Відповідальний за випуск – М. І. Сікорський. У збірнику розміщено чотири публікації на 91-ій сторінці:

- М. І. Сікорський, Є. С. Нестеровська, В. А. Юзвікова, М. І. Романенко. Святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією в м. Переяслав-Хмельницькому.

- М. І. Сікорський. Революційний рух чигиринських селян 1875–1879 рр.

- П. Яровий, М. І. Сікорський. Історія села Студеники.

- Д. Р. Юра, М. І. Сікорський, Ю. Асеев. Археологічні розкопки в Переяслав-Хмельницькому.

Збірник був надрукований у місті Переяславі-Хмельницькому, друковане замовлення №1495-200.28.10.60. Вартість збірника 50 коп.

У 1971 р. у видавництві «Наукова думка» вийшло перше ґрунтовне видання про історію Переяслава «На землі Переяславській». Автори: М. І. Сікорський, Д. Т. Швидкий. Наклад – 21 000 примірників, м'яка палітурка, 207 сторінок. У книзі подано 31 світлину із зображенням предметів та об'єктів Переяслав-Хмельницького державного історичного музею та Музею народної архітектури та побуту⁷.

У 1972 р. з'явилося кольорове видання «Переяслав-Хмельницький історичний музей і його філіали». Автори: М. І. Жам, М. І. Сікорський. Буклет було надруковано в м. Києві, у видавництві «Мистецтво». Наклад – 12 250 примірників, вартість одного – 19 коп.

Збірник написаний українською та англійською мовами, містить 22 світлини, серед яких 8 кольорових. На них зображено: вхід до Переяслав-Хмельницького історичного музею, інтер'єр кімнати великого Кобзаря, археологічний відділ історичного музею, який міститься в павільйоні, що збудований над руїнами Спаської церкви, поліська хата Музею народної архітектури та побуту, в'їзд на подвір'я чинбаря, інтер'єр хати середняка та заможного селянина, інтер'єр робочого кабінету В. Заболотного та інші. З тексту стає відомо, що в історичному музеї: «у двадцяти залах розміщено понад 2000 експонатів»⁸. Також розповідається про Музей народної архітектури та побуту, розділи, наявні на той час об'єкти, та вказано, що цей музей налічував 6500 експонатів.

У 1976 р., у Києві, у видавництві політичної літератури України, вийшов короткий путівник

⁵ Пам'ятні місця Київської області (короткий путівник) / О. Д. Батушан, С. Й. Мінц, М. І. Сікорський; відповід. ред. І. Ф. Чепурний. К.: Київське обласне видавництво, 1958. С. 48.

⁶ Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Випуск 1. Переяслав-Хмельницький, 1959 р. С. 3.

⁷ Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. К.: «Наукова думка», 1971. 208 с.

⁸ Жам М. І., Сікорський М. І. Переяслав-Хмельницький історичний музей і його філіали. К.: «Мистецтво», 1972. С. 3.

«Київщина». Автори: М. І. Сікорський, О. Д. Батушан та В. П. Діденко. Наклад – 17 000 примірників, 206 сторінок. Ціна – 1 крб. 04 коп. Інформація про місто Переяслав-Хмельницький та район розміщена з 135 по 148 сторінку. У тексті зазначається: «У 1972 р. в Переяславському колегіумі відкрито меморіальний музей Г. С. Сковороди. <...> У будинку міського лікаря А. Й. Козачковського, де зупинявся Т. Г. Шевченко, тепер міститься історичний музей»⁹. Також вказано, що в місті є меморіальний музей видатного архітектора академіка В. Г. Заболотного, музей українського одягу, музей-діорама, а на площі 30 гектарів розташовано музей народної архітектури та побуту. У путівнику розміщено шість світлин, на яких зображено музеї міста.

У 1978 р. у Києві, у видавництві «Мистецтво» вийшов фотоальбом «Переяслав-Хмельницький» українською та російською мовами. Автор тексту Я. Г. Олейниченко. Наклад – 50 000 примірників, вартість – 40 коп. У ньому вміщено 57 світлин, серед яких 11 кольорових, 26 – стосуються музеїв Переяслава. На світлинах фотоальбому можна побачити: фрагмент діорами «Штурм Дніпра в районі Переяслава-Хмельницького і створення Букринського плацдарму», вічний вогонь у частині підземного ходу Вознесенського собору, де розміщений музей-діорама, розкопки Спаської церкви XI ст. з Археологічного музею, частину експозиції кімнати з Меморіального музею академіка В. Г. Заболотного, вхід до історичного музею та Меморіального музею Г. С. Сковороди, вітряки, Козацьку церкву XVIII ст. та хату столяра Музею народної архітектури та побуту, експозицію музею прикладного мистецтва та Меморіального музею Шолом-Алейхема, інтер'єр Музею етнографії. Також привертає увагу підпис до однієї з світлин: «Серед багатьох цінних експонатів музею космонавтики особливу увагу привертає діючий «Лунохід»¹⁰. На світлинці зображено частину експозиції Музею космонавтики, а саме місяцехід та одяг космонавта. У фотоальбомі зазначено: «Протягом дня навряд чи можна обійти всі

музеї Переяслава-Хмельницького: у місті їх десять. Найпопулярніший серед туристів – перший на Україні музей народної архітектури та побуту»¹¹.

У 1979 р. у Києві, у видавництві «Мистецтво» вийшла книга «До серця кожного: нариси про правофлангових культурно-освітньої роботи Української РСР». Упорядник М. А. Москаленко. Наклад – 9000 примірників, вартість – 55 коп. У книзі 219 сторінок. Ілюстрацій три – вхід до історичного музею, краєвид Державного музею народної архітектури та побуту Середнього Придніпров'я та стіна Державного меморіального музею Г. С. Сковороди. На третій сторінці книги світлина, на якій зображений М. І. Сікорський.

У розділі «Сяйво духовного спалаху» (автор Іван Чумак) зазначається: «Михайло Іванович Сікорський призначається на посаду директора історичного музею міста Переяслава-Хмельницького. <...> На землю цього міста Михайло Іванович ступив уперше. Зупинив одного, другого зустрічного: «Скажіть, будь ласка, де у вас тут історичний музей?» Відповідь була приголомшливою: «А хіба у нас такий є?» <...> ...музей являв собою дві невеличкі кімнати, на стендах виставлено близько чотирьох десятків експонатів... <...> Наступного дня він зібрав на коротку виробничу нараду працівників музею. Виступ Михайла Івановича був коротким... <...> Експонати добуватимемо власними силами...»¹². З 4 по 22 сторінку йде мова про самовіддану працю М. І. Сікорського, створені ним нові музеї та експозиції.

Наступний видавничий етап вирізняється літературою, яка стосується окремих музеїв Переяслава. Так, у 1980 р., у Києві, у видавництві «Реклама», на замовлення Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника виходить брошура «Археологічний відділ» українською та російською мовами. Відповідальний за випуск Г. М. Бузян (музейний працівник), наклад – 100 000 примірників, вартість – 30 коп. У ньому міститься 24 кольорові світлин, на яких

⁹ Сікорський М. І., Батушан О. Д., Діденко В. П. Короткий путівник «Київщина». К.: Видавництво політичної літератури України, 1976. С. 140–141.

¹⁰ Олейниченко Я. Г. Переяслав-Хмельницький фотоальбом. К.: «Мистецтво», 1978. С. 41.

¹¹ Там само. С. 4.

¹² До серця кожного: нариси про правофлангових культурно-освітньої роботи Української РСР / Упорядник М. А. Москаленко. Вип. 2. К.: Мистецтво, 1979. С. 4–5.

зображено музейні предмети археологічного відділу: скляні шашки IV ст. з розкопок Переяслав-Хмельницького могильника ранніх слов'ян, бронзовий свічник та хорос-люстра з розкопок церкви-усипальні XI ст. та інші. У виданні розповідається про археологічний відділ Переяслав-Хмельницького історичного музею та його експонати.

Цього ж року виходить два буклети – «Історичний музей» та «Меморіальний музей Г. С. Сковороди». Буклет «Історичний музей» (укладач Віра Петрівна Ісак) надрукований українською та російською мовами на замовлення Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника видавництвом «Реклама» в Києві. Наклад – 100 000 примірників, вартість – 35 коп. Текст подано на десяти сторінках, додатково вміщено 23 кольорових світлин. На восьми із них зображено експозиції кімнат історичного музею, а на інших – музейні предмети, зокрема, особиста шабля Богдана Хмельницького, портрет Богдана Хмельницького XVII ст. та інші. З тексту дізнаємося, що «За останні роки музей перетворився у великий науково-дослідний і культурно-освітній заклад, який знайомить з історією і культурою краю...»¹³.

Буклет «Меморіальний музей Г. С. Сковороди» (укладач В. М. Дем'янчук), надрукований українською та російською мовами на замовлення Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника в Києві видавництвом «Реклама». Наклад – 100 000 примірників, вартість – 20 коп. Текст подано на десяти сторінках, додатково вміщено 14 кольорових світлин. На шести з них зображено експозиції кімнат, а на інших – музейні предмети: книги XVIII ст., Євангеліє 1731 р. та інші. У тексті буклету подано короткий огляд музею та його експозицій.

У 1981 р. вийшов кольоровий фотоальбом «Музей народної архітектури і побуту в Переяслав-Хмельницькому» українською та англійською мовами у видавництві «Мистецтво». Автор тексту – Анна Іванівна Слюсар. Наклад – 25 000 примірників, вартість – 55 коп. У ньому

вміщено 66 світлин, з них – 11 кольорових. Сторінки у фотоальбомі не пронумеровані (64 сторінки). Текст українською мовою розміщений на чотирьох сторінках, англійський переклад теж має чотири сторінки. У тексті увага зосереджена на об'єктах, які розміщені на території музею. Основним у фотоальбомі є світлини, на яких зображено хати, двори, церкви, вітряки та інтер'єри осель Музею народної архітектури і побуду. Зокрема, в альбомі зазначено, що «Музей народної архітектури і побуду став справжньою скарбницею народного мистецтва, визначним пам'ятником творчому генію українського народу, який, долаючи соціальний і національний гніт, політичне безправ'я, творив шедеври, прикрашав свою землю»¹⁴.

Також у 1981 р. вийшов путівник «Літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди в Переяслав-Хмельницькому» у видавництві «Мистецтво». Автор тексту Венера Мокіївна Дем'янчук. Наклад – 28 000 примірників, вартість – 40 коп. Путівник написаний українською, російською, англійською та німецькою мовами, містить 32 світлин, з них – 4 кольорові. Сторінки в путівнику не пронумеровані (64 сторінки). Текст українською мовою розміщений на чотирьох сторінках, його переклад на інші мови займає по чотири сторінки. У путівнику подано коротку інформацію про експозицію музею: «Співробітники музею відтворили майже у первісному вигляді обстановку келії, в якій жив Г. С. Сковорода, інтер'єр навчального закладу того часу»¹⁵, зокрема, згадується в тексті, що «Створений на честь 250-річчя з дня народження, він висвітлює життя і творчість письменника, його перебування на Переяславщині. Експозиція музею розміщена в колишньому колегіумі, де 1753 р. Григорій Савич читав лекції з поезики»¹⁶.

Також, у 1981 р., у видавництві «Будівельник», вийшла книга «Музеї народної архітектури України». Автор З. С. Гудченко. Наклад – 11 000, обсяг – 120 с. У книзі розглядаються музеї Києва, Львова, Ужгорода, Закарпаття та Переяслава-

¹³ Історичний музей / Уклад. В. П. Ісак. К.: «Реклама», 1980. С. 5.

¹⁴ Музей народної архітектури і побуду в Переяслав-Хмельницькому: фотоальбом / Автор тексту Г. І. Слюсар, упорядкування О. П. Полянського, фото С. С. Крячка. К.: «Мистецтво», 1980. С. 11.

¹⁵ Дем'янчук В. М. Літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди в Переяслав-Хмельницькому: путівник. К.: «Мистецтво», 1981. С. 10–11.

¹⁶ Дем'янчук В. М. Літературно-меморіальний музей... С. 7.

Хмельницького. Інформацію про музеї Переяслав-Хмельницького розміщено з 73 по 89 сторінку. У цьому розділі зазначається: «Задум про створення у Переяслав-Хмельницькому музею просто неба виник у 1964 р. <...> Початок формування експозиції припадає на 1965-1966 рр., коли встановлено перші споруди. Протягом наступних років на Татарській горі виросло «село», в якому налічується 140 будівельних об'єктів»¹⁷. У книзі представлено 13 чорно-білих світлин із зображенням експозицій музеїв та садиб. Окрім цього, подано 8 схематичних планів садиб та інтер'єрів. На початку розділу про музеї Переяслав-Хмельницького розміщений схематичний план скансену.

У 1983 р. перевидано книгу «На землі Переяславській». Автори: М. І. Сікорський, Д. Т. Швидкий, видавництво «Наукова думка». Наклад – 8 000 примірників. У книзі 252 сторінки, подано близько 60 світлин, на яких зображено предмети та об'єкти Переяслав-Хмельницького державного історичного музею та Музею народної архітектури та побуту. У книзі зазначено: «Для її написання використано відому спеціальну літературу, а також неопубліковані матеріали, зокрема рукописні (здебільшого спогади учасників подій), що зберігаються в Переяслав-Хмельницькому історичному музеї, археологічні знахідки тощо»¹⁸.

У цьому ж році у видавництві «Наукова думка» вийшла книга «Музеи под открытым небом». Автор В. Г. Шмелев. Наклад – 1 600 екземплярів. Інформація про музей розміщена на 66–67 сторінках. З тексту дізнаємося, що «В начале 60-х гг. в Переяславе-Хмельницком был заложен первый в республике музей такого типа»¹⁹. Також у книзі є світлина із краєвидом музею під відкритим небом.

У 1989 р. у видавництві ЦК ЛКСМУ «Молодь» вийшла книга «Переяславський скарб». Автор Микола Махінчук. Наклад – 15 000 примірників. На 196 сторінках розповідається про фундатора переяславських музеїв Михайла Івановича Сікорського та його колег. У книзі є кольорові вставки (світлин), на яких зображено експозиції та краєвиди музеїв, а також працівників. На останній сторінці книги зазначено: «Поки ця книга готувалась до друку, невгомний Сікорський зі своїм працьовитим колективом створив ще три музеї...»²⁰.

Отже, упродовж 50–90-их рр. ХХ ст. з'явилися друком видання, присвячені музеям Переяслав-Хмельницького. Як правило, доповнені світлинами, що демонструють розвиток музейної справи на Переяславщині. Їх наявність засвідчує науково-видавничу роботу працівників музеїв. Зауважимо, що перелік проаналізованих видань не є вичерпним.

¹⁷ Гудченко З. С. Музеї народної архітектури України. К.: «Будівельник», 1981. С. 74.

¹⁸ Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. К.: «Наукова думка», 1971. С. 8.

¹⁹ Шмелев В. Г. Музеи под открытым небом. К.: «Наукова думка», 1983. С. 66.

²⁰ Махінчук М. Переяславський скарб. К.: «Молодь», 1989. С. 196.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ФОРУМ «СІКОРСЬКІ ЧИТАННЯ» – ВАГОМИЙ ЧИННИК КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ ТА УКРАЇНИ

У статті аналізується створення і функціонування Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання». Доведено, що цей науково-освітній захід відіграє вагомий роль у краєзнавчих дослідженнях як Переяславщини, зокрема, й України загалом.

Ключові слова: Україна, Переяславщина, українці, Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання», краєзнавство.

27 вересня 2018 р. виповниться вже сім років з того часу, як відлетіла у вирій душа Михайла Івановича Сікорського – Героя України, лауреата Національної Шевченківської премії, заслуженого працівника культури, засновника і почесного директора Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», доцента Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

За цей короткий в історичному ракурсі відривок часу, а саме з 2011 по 2018 рр., Україна й українці пережили чимало злетів і падінь. Революція Гідності, неоголошена гібридна російсько-українська війна, 27-ма річниця відновлення Української держави тощо. Протягом цих семи років українська нація здолала такий шлях, на який інші народи витрачають десятиліття. Україна й українці лише розпочали змінювати себе й оточуючий їх цивілізаційно-геополітичний простір. Цей шлях змін буде довгим і важким. Разом з тим, завдяки українському потенціалу й таким визначним особистостям, зокрема й Михайлові Сікорському, який зробив вагомий внесок у розвиток національної культури, науки і музейної справи, українська політична нація здолає всі перешкоди на своєму шляху та перетворить сучасну корупційну, бідну, кланово-олігархічну країну третього світу в інноваційну, правову, де-

мократичну, духовну, потужну, заможну Українську Самостійну Соборну Державу й потенційного європейського та світового лідера.

Саме тому через рік після смерті М. Сікорського, у вересні 2012 р., Державним вищим навчальним закладом «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» та громадською культурно-просвітницькою організацією «Переяславський Скарб» було узгоджено важливу спільну ініціативу – започаткування Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання», його формат і наповнення. Врешті-решт, уперше він був проведений 7 листопада 2012 р. у переповненому актовому залі переяславського вишу. До проведення цього непересічного науково-освітнього заходу долучилися також Національна спілка краєзнавців України й Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Заступник голови організаційного комітету історико-культурологічного форуму «Сікорські читання», голова громадської культурно-просвітницької організації «Переяславський Скарб», кандидат історичних наук Тарас Нагайко відзначив, що метою проведення цього високоповажного зібрання стало пошанування пам'яті та подвигницького поступу відомого музейного діяча, Героя України – Михайла Сікорського, осмислення його творчого внеску в розвиток вітчизняної музейної справи, збереження та популяризацію української народної культури¹.

У свою чергу, голова організаційного комітету історико-культурологічного форуму, ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Національної академії педагогічних наук Віктор Коцур, зокрема, наголосив: «Сердечно вітаю вас в нашому університеті. Сього-

¹ Нагайко Т. У пам'ять про майстра. «Сікорські читання»: І Всеукраїнський історико-культурологічний форум, 7 листопада 2012 р. Збірка матеріалів / [укл.: О. Шкіра, Л. Губар, Т. Деркач, Т. Нагайко; стенограма А. Шпиля]. Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2013. С. 13–14.

дні прекрасна, велична подія. Ми відкриваємо перший історико-культурологічний форум «Сікорські читання». Сподіваємося, що нинішній форум – це лише перша цеглина в фундаменті наукових досліджень, осмислення наукового, теоретичного методологічного, життєвого, прогресивного подвигу, який здійснив Михайло Іванович Сікорський. Ми сподіваємося, що на цьому форумі спробуємо дати перші наукові, теоретичні, методологічні оцінки ролі і значення Сікорського в національній культурі, національній науці. З іншого боку висловлені будуть побажання, яким чином світлу пам'ять Сікорського пронести упродовж майбутніх десятиріч, століть для того, щоб його внесок був добре розкритий і висвітлений для наступних поколінь. Адже Сікорський має не лише велике значення для нашої культури, але, насамперед, й велике виховне значення, якою має бути творча людина, яким має бути інтелектуальний духовний простір справжнього громадянина нашої Батьківщини. Я сподіваюся, що на перших Сікорських читаннях буде висловлено багато цікавих пропозицій, які ляжуть в основу наступних форумів і збагатять підходи, оцінки, організаційні засади наступних читань і в процесі такої роботи ми будемо відточувати, удосконалювати нашу роботу для того, щоб багатогранно показати феномен Сікорського в нашому культурному, національному, духовному житті»².

Важливою краєзнавчою й музеєзнавчою працею став збірник «Моє життя – мої музеї... Збірка матеріалів на пошану пам'яті Героя України М. І. Сікорського» (Переяслав-Хмельницький, 2012 р.). Це видання безпосередньо пов'язане з початком проведення у 2012 р. Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання» у стінах ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»³. Дещо згодом цей збірник був доопрацьований і перевиданий⁴.

Згодом, 13 жовтня 2017 р., у 94-ті роковини з дня народження Михайла Івановича, у Переяславі-Хмельницькому, вже вшосте відбулися «Сікорські читання». Цей Всеукраїнський історико-культурологічний форум зібрав та поєднав у стінах ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» музейників, освітян, науковців, краєзнавців, культурних і громадських діячів, всіх тих, кому не байдужа доля України і українства⁵.

Активну участь у роботі форуму узяла громадськість міста та району, науковці, музейні працівники, освітяни, студенти. Під час урочистої частини зібрання вітальні промови проголосили ректор університету Віктор Коцур, голова громадської ради Міністерства культури України Богдан Кожушко, громадський та політичний діяч Микола Томенко, генеральний директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» Олексій Лукашевич, заступник міського голови м. Переяслава-Хмельницького Валентина Губенко, голова Національної спілки краєзнавців України Олександр Реєнт. Промовцями вкотре було підкреслено значиму роль та важливість постаті М. Сікорського в розвитку вітчизняної музейної справи та культури загалом⁶.

Один із перших виступаючих, ректор Переяславського університету В. Коцур відзначив: «Шановні колеги, сердечно вітаємо Вас в стінах нашого університету! Шостий історико-культурологічний форум присвячений Михайлові Івановичу Сікорському розкриває нові горизонти пізнання, нові аспекти дослідницьких практик, озброює нас людиною вимірними підходами до життя, науки, здобутків. Один мудрець сказав, що камінь живе довше, ніж людина, але саме людина творить безсмертя у всьому до чого торкається її життєвий подвиг. Життєвий подвиг Михайла Івановича Сікорського окреслений не лише потужним комплексом музеїв, але, насамперед,

² Матеріали пленарного засідання Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання». «Сікорські читання»: I Всеукраїнський історико-культурологічний форум, 7 листопада 2012 р. Збірка матеріалів / [укл.: О. Шкіра, Л. Губар, Т. Деркач, Т. Нагайко; стенограма А. Шпиля]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2013. С. 18.

³ Моє життя – мої музеї... Збірка матеріалів на пошану пам'яті Героя України М. І. Сікорського [упоряд. та коментар О. Горбовий, Т. Нагайко; ред. Т. Нагайко]. Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 236 с.

⁴ Моє життя – мої музеї... [збірник матеріалів до 90-річчя М. І. Сікорського / [упоряд. та коментар О. Горбовий, Т. Нагайко; ред. Т. Нагайко; вступ. ст. Л. Новохатько]. 2-ге вид., перероб. та доп. Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2013. 258 с.

⁵ Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський – світоч України. К.: НДІУ, 2017. С. 6.

⁶ Нагайко Т. Ю. VI «Сікорські читання». «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культуролог. форум, 13 жовтня 2017 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. О. Горбовий, О. Якименко, Ю. Стукало]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди», ГО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький: ФОП Я. М. Домбровська, 2018. С. 6.

тим потужним інтелектуальним простором, культурним, соціокультурним простором, який він створив у нашому місті. Цей простір перейшов рамки міста. Він став тією потужною інтелектуально силою, яка спонукає краєзнавців, музеєзнавців, творчих людей до нових пошуків до нових звершень, до осмислення нашої сутності через музейну справу. Тож бажаю нинішньому форуму насамперед творчості. Вияву нових аспектів і нових моментів, які надихатимуть нас впродовж наступних років. Творчості, натхнення і успіхів роботі форуму!»⁷.

У 2014 році українці стали об'єктом нападу з боку так званої «братньої» Російської Федерації. Вже п'ятий рік триває неоголошена російсько-українська гібридна війна. Щоб перемогти ворога, повернути втрачені території й вибороти мир, потрібна консолідація суспільства і мобілізація всіх наявних ресурсів і сил. Одним із засадничих елементів українськості була, є і буде традиційна культура українського народу.

Саме тому у своєму виступі на історико-культурологічному форумі генеральний директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» Олексій Лукашевич наголосив: «Доброго дня! Доброго дня всім присутнім! Друзі, колеги, вчителі, дуже приємно бачити дійсно в цьому залі тих людей, які закладали фундамент наукової ниви в моєму житті. І так само, я думаю, в науковому житті Тараса Нагайка, який є одним із фундаторів саме цього форуму. Дійсно, ті проблеми, які вже були озвучені щойно і Віктором Петровичем, і Миколою Володимировичем, вони надзвичайно нагальні. Перш за все, хотілося б сказати, що вони багато в чому проходили червоною ниткою у всьому житті Михайла Івановича Сікорського. Його боротьба за українство, за українські знання, за збереження українських традицій – це стало суттю його життя. Той переяславський скарб, який ми сьогодні маємо, він надзвичайно цінний. Ми зобов'язані його підтримувати в належному стані. Дійсно, на цьому тижні була ще одна зустріч у міській раді стосовно перейменування міста, повернення історичної назви місту Переяслав. Я думаю, що на сесії

26 жовтня цього року депутати вже його підтримають, оскільки були проведенні ґрунтовні обговорення з залученням відомих українських науковців. Приїздив і Олександр Петрович Моця до нас. Щодо багатьох моментів у місті, які стосуються перейменування, то навряд чи хтось із мешканців міста говорить: «Я живу у Переяславі-Хмельницькому». Все-таки всі говорять: «Їду до Переяслава, до Переяславського району, до Переяславщини». У цьому контексті хотілося б також доповнити, що люди, які працювали з Михайлом Івановичем говорили також про те, що він так само бачив повернення місту історичної назви. Наводили один надзвичайно яскравий приклад, що книга написана ще в 80-их роках Михайлом Івановичем – «На землі Переяславській». Не «На землі Переяслав-Хмельницькій», не на будь-якій іншій, а саме «На землі Переяславській». Тому хотілося б знову ж таки підтримати цю ініціативу і всіх, хто до цього причетний. А причетні всі мешканці Переяслава. Підтримати депутатів, підтримати всю громадськість і повернути історичну назву нашому місту. У тому числі і в честь пам'яті про Михайла Івановича Сікорського. Знову ж таки вдячний університету, Віктору Петровичу за ту співпрацю, яку ми на сьогодні маємо. За постійну участь студентів у музейному житті, за залучення наших науковців до кращих конференцій, до наукових збірників, які формуються в університеті. Хотілося б побажати всім міцного здоров'я. Запрошую всіх до заповідника, до наших музеїв. Побачите, яка краса сьогодні в музеї просто неба, де йдуть зараз зйомки фільмів, відвідують діти музеї»⁸.

Наступні доповідачі теж наголошували на визначній ролі Михайла Сікорського в збереженні, вивченні й популяризації української духовної і матеріальної культури, а найкращим пам'ятником подвижницькій діяльності М. Сікорського став Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

Під час VI Всеукраїнського історико-культурологічного форуму відбулося покладання квітів до могили Героя України М. Сікорського та чергове (п'яте) вручення Премії імені Героя України

⁷ «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культуролог. форум, 13 жовтня 2017 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. О. Горбовий, О. Якименко, Ю. Стукало]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди», ГО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький: ФОП Я. М. Домбровська, 2018. С. 22.

⁸ «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культуролог. форум, 13 жовтня 2017 р. ... С. 29–30.

Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України, яке урочисто провів його голова – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України Олександр Реєнт. Одним із цьогорічних лауреатів цієї почесної Премії стала колега Михайла Івановича Сікорського – колишня його заступниця з наукової роботи – Віра Петрівна Мельник⁹.

Отримуючи цю поважну відзнаку Віра Петрівна наголосила: «Шановне зібрання, щаслива, що я сьогодні на цьому засіданні. Для мене це нескановано велика честь – отримати цю нагороду. Я думала про те, що найбільше і найкраще, що зробила Національна спілка краєзнавців України і наш Державний педагогічний університет імені Сквороди, і особисто Віктор Петрович Коцур – це заснували цю Премію Героя України Михайла Сікорського. І ще хотілося б мені підтримати Валентину Григорівну і сказати, що разом всі ми повинні докласти зусиль і найменувати наш заповідник іменем Михайла Івановича Сікорського. Це буде справедливо, це буде найкраще»¹⁰.

Надзвичайно цікавим заходом цьогорічних шостих «Сікорських читань» став круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті. (Пам'яті вітчизняних археологів Михайла Сікорського, Михайла Кучери, Олега Сухобокова)». Модерував цей поважний науковий форум – кандидат історичних наук, професор, заступник генерального директора з наукової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – Олександр Володимирович Колибенко. У програмі круглого столу було заявлено низку доповідей, присвячених Михайлу Івановичу. Зокрема такі: «Участь М. І. Сікорського та Переяслав-Хмельницького

історичного музею в археологічних дослідженнях Переяслава 1950-1960-х рр. ХХ ст.» – Бузян Г. М.; «Археологічна спадщина М. І. Сікорського: етнокультурний вимір» – Ю. Фігурний; «Михайло Сікорський – фундатор археологічної школи Переяслава-Хмельницького: історіографія проблеми» – О. Висовень. По завершенню круглого столу доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту Археології НАН України О. Моця наголосив про важливість таких наукових заходів, як для пошанування пам'яті знаних вітчизняних археологів загалом, так і для популяризації археологічної спадщини Михайла Сікорського зокрема. Також Олександр Моця відзначив, що пошанувавши особистість і науковий доробок Михайла Івановича, ми тим самим сприяємо збереженню і вивченню історичної пам'яті про такого визначного сина України, як М. Сікорський¹¹.

Вагомим підсумком проведення «Сікорських читань» стало оприлюднення вже шести наукових видань, присвячених висвітленню здобутків проведених історико-культурологічних форумів¹². Всі ці видання добре відображають план заходів, оприлюднюють стенограму пленарних засідань, наводять інформацію, що висвітлює проведення цих заходів та публікують низку фахових досліджень, присвячених життю та науковій діяльності світоча України – Михайла Сікорського. Маємо надію, що організатори цього надважливого, на нашу думку, історико-культурологічного форуму й надалі будуть вчасно оприлюднювати його цікаві матеріали.

Отже, Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» не лише поща-

⁹ Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський... С. 7–8.

¹⁰ «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культурологічний форум, 13 жовтня 2017 р. ... С. 35.

¹¹ Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський... С. 8.

¹² «Сікорські читання»: V Всеукр. Історико-культурологічний форум, 18 жовтня 2016 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. В. Вовкодав, О. Горбовий]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сквороди», ГО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький: ФОП Я. М. Домбровська, 2017. 68 с.; «Сікорські читання»: I Всеукраїнський історико-культурологічний форум, 7 листопада 2012 р. Збірка матеріалів / [укл.: О. Шкира, Л. Губар, Т. Деркач, Т. Нагайко; стенограма А. Шпиля]. Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2013. 48 с.; «Сікорські читання»: IV Всеукр. Історико-культурологічний форум, 13 жовтня 2015 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. І. Гайдаєнко, О. Горбовий]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сквороди», ГКПО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький: ФОП Я. М. Домбровська, 2016. 48 с.; «Сікорські читання»: II Всеукр. Історико-культурологічний форум, 18 жовтня 2013 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. В. Вовкодав, О. Горбового]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сквороди», ГКПО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2014. 48 с.; «Сікорські читання»: III Всеукр. Історико-культурологічний форум, 13 жовтня 2014 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограм. О. Горбовий]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сквороди», ГКПО «Переяславський Скарб». – Переяслав-Хмельницький: ФОП О. М. Лукашевич, 2015. 68 с.; «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культурологічний форум, 13 жовтня 2017 р. Там само. 52 с.

нове пам'ять Михайла Івановича, сприяє продовженню комплексного вивчення й осягнення життєвого шляху, подвижницької наукової та громадсько-патріотичної діяльності світоча України й української культури, а й поглиблює розвиток краєзнавчих досліджень як Переяславщини, так і України. У багатьох виступах і доповідях оприлюднених під час проведення історико-культурологічного форуму протягом 2012–2017 рр. наголошувалося як на важливості систе-

мною і всебічного дослідження особистості й наукового здобутку Великого Українця, яким без сумніву був, є і буде Михайло Сікорський, так і на інтенсивному розширенні комплексних краєзнавчих і регіональних студій, які допомагають краще пізнавати минуле нашої Батьківщини й формують національно-патріотичний світогляд і державницьке мислення її громадян та сприяють розбудові Самостійної Соборної Української Держави.

Наталія Шкіра

м. Переяслав

ДО ІСТОРІЇ ШКОЛИ СЕЛА ПІДСІННЕ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті описано окремі сторінки історії педагогічного колективу школи села Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, на основі документальних рукописних матеріалів за 1945-1968 навчальні роки. Проведено вивчення та систематизацію матеріалів.

Ключові слова: школа, учень, засідання, урок, вчитель.

З 2010 р. працівники Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» провели ряд заходів з метою створення Музею затоплених водами Канівського водосховища сіл. Науковими співробітниками та громадською організацією «Старий Дніпро» було розроблено ряд запитальників та розпочато збір спогадів про затоплені села Переяславщини. 11 серпня 2013 р. до організаторів заходу «День зустрічі земляків, затоплених водами р. Дніпра сіл» звернувся житель м. Переяслава-Хмельницького Петро Нестерович Роман та передав рукописні матеріали Івана Миколайовича Романа, 1933 р.н., жителя с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району, що з 1965 по 1968 навчальні роки працював вчителем математики та виконував обов'язки директора Підсінської школи. А саме: Книга наказів (1960–1963 рр.) школи с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області; Книга про видачі похвальних грамот школи с. Підсінне; Книга реєстрації видачі свідоцтв; Книга РВНО про призначення вчителів школи с. Підсінне; Книга особового складу вчителів с. Підсінне (1946 р.); Книга протоколів засідань педагогічної ради школи с. Підсінне; Книга наказів по Підсінській школі 1960 р.; Книга обліку учнів за 1963 р.; Книга наказів по Підсінській школі; Накази РВНО про призначення на посади вчителів Підсінської семирічної школи; заяви батьків

тощо. Вони стали об'єктом вивчення історії знищеного села.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на цей час не проводився аналіз таких матеріалів. Їх опрацювання допоможе більш комплексно осягнути життя педагогічного колективу та учнів школи с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, починаючи з 1945 р. і до закриття школи в зв'язку з виселенням жителів та будівництвом Канівської ГЕС (1968 р.). Цей джерелознавчий матеріал не був предметом дослідження, тому детальне вивчення раритетних музейних предметів, які існують в одному екземплярі або в дуже обмеженій кількості, мають виняткову наукову й історичну цінність.

Придніпровське село Підсіне Переяслав-Хмельницького району на Київщині в кінці 1960-их рр. було затоплено водами Канівського водосховища. Підсінська сільська Рада народних депутатів входила до Стовп'язької сільської ради. Поселення було невелике – всього 250 дворів. Довкола нього знаходилися озера, великі луки, кущі лозняка, бурхливі води Дніпра. У селі була дерев'яна церква, яку побудували в XVII ст. і освятили на честь Святого пророка Іллі. У 30-их рр. XX ст. її розібрали атеїсти та побудували з її решток клуб. Поруч стояла школа¹.

За спогадами Черевко Ніни Петрівни (жителька с. Підсінного, 1935 р.н.) її батько Черевко Петро Костьович (1910 р.н.) був учителем Підсінської школи, викладав історію та географію².

Тоболько Марія Василівна (жителька с. Підсінного, 1952 р.н.) згадувала: «Веселе життя було і в школі. У нас був дружний педагогічний колектив. Учителі були взірцем інтелігентності. З них брали приклад не лише діти, а й дорослі. У школі виховувалась любов до праці, повага до старших, взаємовиручка та взаємодопомога»³.

¹ Набок Л. М., Колибенко О. В. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність. К., 2007. С. 145.

² Черевко Н. П. Спогади підсінян [Електронний ресурс]: Старий Дніпро [Веб-сайт]. URL: <http://olddnieper.org.ua/> (дата звернення 18.08.2018).

³ Тоболько М. В. Спогади підсінян [Електронний ресурс]: Старий Дніпро [Веб-сайт]. URL: <http://olddnieper.org.ua/> (дата звернення 18.08.2018).

У 1945–1946 навчальному році в семирічній школі с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області працювали вчителі: Полтавець Марія Семенівна, Потапенко Анна Гнатівна, Бован Євдокія Карпівна, Савенко Марфа Євдокимівна, Трухан Надія Степанівна, Видута Михайло Миколайович, Керекеза Григорій Кирилович. Директором школи була Бойко Парасковія Григорівна.

Особисті дані про вчителів, що працювали у школі с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області з 1 вересня 1946 по 1968 навчальні роки⁴:

Потапенко Ніна Гнатівна, народилася 27 грудня 1903 р. в м. Ялта Кримської АРСР, українка, мала середню освіту, в 1920 р. отримала диплом Ялтинської жіночої гімназії за спеціальністю учитель 1–4 класів, мала загальний педагогічний стаж – 21 рік. Прийнята на посаду 1 вересня 1923 р. (призначена Ржищівським РВНО від 1 вересня 1926 р.). Працювала на посаді вчителя 1–4 класів, проживала в с. Підсінному Переяслав-Хмельницького району Київської області, працювала на посаді до 15 серпня 1955 р.

Трухан Докія Костівна, народилася 3 березня 1920 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, закінчила Київський учительський інститут за спеціальністю учитель математики та фізики, мала загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 2 роки, призначена на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 15 серпня 1944 р. Працювала за спеціальністю учитель математики та фізики 5–7 класів, проживала в с. Підсінне, перебувала на посаді до 15 серпня 1954 р.

Видута Михайло Миколайович, народився в 1912 р. в с. Орлівка Куликівського району Чернігівської області, мав вищу незакінчену освіту, навчався у Чернігівському інституті соціального виховання, працював на посаді учителя історії, географії та конституції 5–7 класів. До приходу в Підсінську школу мав педагогічний стаж 10 років. Був призначений на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 20 серпня 1944 р., проживав в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, помер 6 серпня 1953 р.

Трухан Настя Степанівна, народилася в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, закінчила Черкаський учительський інститут у 1941 р. за спеціальністю учитель української мови і літератури 5–7 класів, мала загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 3 роки, час призначення – 1945 р. Працювала на посаді учителя української мови та літератури 5–7 класів, проживала у с. Підсінному, працювала до 15 липня 1948 р.

Керекеза Григорій Кирилович, народився 11 лютого 1922 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, мав середню освіту, закінчив школу ветеринарних фельдшерів у 1940 р., працював викладачем фізкультури 5–7 класів. Призначений на роботу 24 січня 1946 р. Переяслав-Хмельницький РВНО, мав нагороди: Орден Червоної Зірки, медаль «За відвагу», медаль «За Сталінград», медаль «За победу над Германией». Проживав у с. Підсінне.

Полтавець Марія Семенівна, народилася 28 серпня 1920 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району, в 1937 р. закінчила Переяслав-Хмельницьку педагогічну школу, мала спеціальність учитель 1–4 класів, загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду – 6 років. Призначена Переяслав-Хмельницьким РВНО 25 червня 1946 р., працювала вчителем 1–4 класів, проживала в с. Підсінному.

Приткова Антоніна Костівна, народилася 18 березня 1918 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, в 1940 р. закінчила Київський Державний університет за спеціальністю викладач біології 8–10 класів, мала загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 4 роки. Призначена на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 15 серпня 1946 р. Працювала вчителем природознавства та німецької мови 5–7 класів. Проживала в с. Підсінному.

Петренко Галина Микитівна, народилася у 1919 р. у с. Дем'янці Переяслав-Хмельницького району Київської області, мала середню освіту, в 1937 р. закінчила Переяслав-Хмельницьку педагогічну школу за спеціальністю учитель 1–4 класів, мала загальний педагогічний стаж 6 років. Призначена на посаду Переяслав-Хмельницьким

⁴Книга особового складу вчителів с. Підсінне (розпочато: 1946 р.). *Рукопис*. С. 40.

РВНО 25 серпня 1946 р., працювала в Підсінській школі вчителем 1–4 класів, проживала в с. Підсінне.

Девко Федір Васильович, народився 13 червня 1914 р. в с. Стів'яги Переяслав-Хмельницького району Київської області. Закінчив Київський учительський інститут у 1938 р. Викладач української мови та літератури, загальний педагогічний стаж до приходу в Підсінську школу – 10 років. Призначений на посаду учителя 10 серпня 1946 р. Переяслав-Хмельницьким РВНО, викладач російської мови і літератури 5–7 класів, проживав у с. Підсінне, мав нагороди, зокрема, медаль «За победу над Германией». Призначений на посаду директора школи 10 січня 1947 р.

Богуш Варвара Сергіївна, народилася в м. Переяслав-Хмельницькому, отримала освіту в Черкаському Державному учительському інституті за спеціальністю: викладач російської літератури. До приходу на роботу в Підсінську школу мала 11 років загального стажу педагогічної роботи. 20 серпня 1948 р. вступила на посаду до Підсінської семирічної школи і працювала до 5 листопада 1948 р., проживала в с. Підсінному.

Андрушко Микола Онопрійович, народився 11 травня 1901 р. в с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району Київської області, отримав освіту у Вищому Київському учительському інституті (1939 р.), викладач української мови і літератури, пропрацював на педагогічній ниві 21 рік. Вступив на посаду 8 березня 1949 р. і працював до 1 липня 1949 р., проживав у с. Підсінне. Учасник Великої Вітчизняної війни, мав медаль «За победу над Германией».

Шамшур Марія Григорівна, народилася у 1919 р., закінчила 1 курс Київського педагогічного інституту, спеціальність учитель української мови та літератури 5–7 класів. Призначена на посаду учителя української мови та літератури 5–7 класів Підсінської семирічної школи 25 серпня 1949 р. і працювала до 1 вересня 1951 р.

Дмитренко Микола Орестович, народився у 1910 р., закінчив Херсонський ІНО, викладач російської мови і літератури, до приходу в Підсінську школу мав загальний педагогічний стаж – 13 років. Призначений на посаду 25 серпня 1949 р. Переяслав-Хмельницьким РВНО, працював директором школи та викладачем російської мови та літератури, проживав у с. Підсінному, вибув 1 вересня 1951 р.

Гордієнко Іван Остапович, народився 1929 р. в с. Пристроми Переяслав-Хмельницького району Київської області, мав незакінчену вищу освіту, заочник Київського педагогічного інституту, за спеціальністю вчитель фізики та математики. Призначений на посаду 1 січня 1953 р. і працював до 16 серпня 1955 р., проживав у с. Підсінне.

Бойко Парасковія Григорівна, народилася 1952 р. в с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району, закінчила Станіславський учительський інститут, викладач української літератури, загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду – 7 років. Прийшла на роботу у Підсінську школу 25 серпня 1954 р. і працювала до 16 січня 1956 р. Була директором школи, вчителем української мови, проживала у с. Підсінне.

Білоус Віра Олексіївна, народилася 7 жовтня 1923 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської області, отримала освіту в Переяслав-Хмельницькому педагогічному училищі та закінчила Київський педагогічний інститут, викладач української мови і літератури. Вступила на посаду 18 вересня 1957 р. і працювала до 17 лютого 1958 р.

Вакулєнко Галина Марківна, народилася 20 грудня 1927 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району, в 1960 р. закінчила Луцький педагогічний інститут, викладач російської мови і літератури 5–9 класів. Призначена на посаду 19 червня 1961 р., приступила до роботи 15 серпня 1961 р. Викладач російської мови і літератури 5–9 класів, проживала в с. Підсінне.

Антоненко Ольга Макарівна, народилася 12 квітня 1943 р. в с. Пологи-Вергуни Переяслав-Хмельницького району Київської області, в 1962 р. закінчила Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище, учитель 1–4 класів. Працювала у школі з 15 серпня 1962 р., викладала в 5–8 класах математику та креслення, проживала в с. Підсінне.

Кагарлицька Галина Федорівна, народилася в с. Андруші Переяслав-Хмельницького району Київської області, навчалася заочно в Київському учительському інституті, мала спеціальність викладача української мови і літератури. Працювала учителем російської мови і літератури, призначена на посаду 7 вересня 1951 р., вибула із школи 1 серпня 1953 р.

Нестерець Наталія Михайлівна, народилася 5 вересня 1930 р., закінчила Черкаський учительський інститут у 1953 р., за спеціальністю викладач математики та фізики, мала педагогічного стажу перед приходом до Підсінської школи – 4 роки. Призначена на посаду 1 вересня 1955 р. вчителем математики 5–7 класів і працювала до 25 серпня 1956 р., проживала в с. Підсінне.

Ніцкевич Катерина Іванівна, народилася 23 січня 1929 р., в с. Мала Каратулъ Переяслав-Хмельницького району, закінчила Миколаївський учительський інститут у 1951 р. за спеціальністю викладач математики та фізики, мала загальний педагогічний стаж до призначення на посаду 4 роки. Вступила на посаду вчителя Підсінської школи 25 серпня 1956 р., працювала вчителем математики та фізики 5–7 класів до 24 серпня 1959 р. Мала державні нагороди: Медаль «За доблестний труд у роки Великої Вітчизняної війни», проживала в с. Підсінне.

Охоба Настя Олександрівна, народилася 14 лютого 1922 р. в с. Соснова Переяслав-Хмельницького району Київської області, в 1947 р. закінчила Черкаський учительський інститут за спеціальністю вчитель української мови та літератури, мала загальний педагогічний стаж до призначення вчителем Підсінської семирічної школи 2 роки. Прийнята на посаду 1 серпня 1947 р. і працювала до 1 серпня 1949 р. вчителем української і російської мови та літератури, проживала в с. Підсінному.

Соловей Марія Іванівна, народилася 1920 р. в с. Єрківці Переяслав-Хмельницького району Київської області, навчалася у Черкаському учительському інституті, мала спеціальність викладач української мови і літератури, мала загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 1 рік. Призначена на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 15 серпня 1951 р. і працювала до 1 вересня 1956 р. Була вчителем української мови та літератури 5–7 класів, проживала у с. Підсінному.

Степаненко Василь Володимирович, народився 5 січня 1930 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської області, закінчив Львівський педагогічний інститут у 1958 р. за спеціальністю викладач математики в 5–7 класах, мав загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 6 років. Призначений Переяслав-Хмельницьким РВНО 24 серпня 1959 р. і працював викладачем

фізики і математики в 5–7 класах до 25 серпня 1961 р., проживав у с. Підсінному.

Савенко Лідія Михайлівна, закінчила Переяслав-Хмельницьке педучилище, не мала загального стажу педагогічної роботи до вступу на посаду. Призначена на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 10 листопада 1961 р., працювала викладачем математики, проживала в с. Підсінному.

Трухан Дмитро Петрович, народився 1918 р. в с. Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області, в 1937 р. закінчив Переяслав-Хмельницьку педагогічну школу за спеціальністю учитель 1–4 класів, мав загальний педагогічний стаж до вступу на посаду – 5 років. Призначений Переяслав-Хмельницьким РВНО 20 серпня 1946 р., працював учителем 1–4 класів до 1 квітня 1955 р., проживав у с. Підсінному.

Хоменко Галина Олександрівна, народилася 23 травня 1931 р. в с. Підварки Переяслав-Хмельницького району Київської області, в 1951 р. закінчила Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище, заочно НДПІ за спеціальністю учитель історії та географії, мала загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 2 роки. Прийнята на посаду викладача історії, географії, конституції Підсінської школи 15 серпня 1953 р. і працювала до 15 серпня 1960 р., проживала в с. Підсінне.

Чорноусько Галина Тихонівна, народився 1926 р. в с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району Київської області, навчався у Київському педагогічному інституті за спеціальністю викладач української мови та літератури, мав загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 5 років. Призначений на посаду Переяслав-Хмельницьким РВНО 25 вересня 1950 р. Директор школи, викладач російської мови та літератури (директор школи по 25 серпня 1954 р.), проживала в с. Підсінне.

Якименко Сергій Васильович, народився 1927 р. в с. Андруші Переяслав-Хмельницького району Київської обл., закінчив Луцький педагогічний інститут за спеціальністю викладач історії, мав загальний стаж педагогічної роботи до вступу на посаду 13 років. Призначений на посаду 1 вересня 1961 р., працював на посаді учителя історії, географії, фізики.

Якименко Віра Іванівна, народилася 1938 р. в с. Андруші Переяслав-Хмельницького району

Київської області, закінчила Вищий Білоцерківський сільськогосподарський інститут у 1961 р. за спеціальністю вчений агроном, не мала загаль-

ного стажу педагогічної роботи до вступу на посаду, працювала учителем біології, проживала в с. Підсінне.

Накази Районного відділу народної освіти про призначення на посади вчителів Підсінської семирічної школи¹:

Рік	№ наказу	Текст наказу
1945	159	Директору Підсінської навчальної семирічної школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає у Вашу школу старшою піонервожатою тов. Черевко М. В. До роботи приступити з 15.10.1945 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1946	7	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає у Вашу школу вчителем 1–4 класів тов. Трухана Д. П. до роботи приступити з 20.08.1946 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1946	85	Директору Підсінської школи: Викладачем природознавства, хімії, німецької мови в 5–6 класів призначається Приткова Антоніна Костівна. До роботи приступити з 15 серпня 1946 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1946	97	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає у Вашу школу вчителем 1–4 класів тов. Петренко Г. М. До роботи приступити з 25.08.1946 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1947	12	Призначення: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає директором Підсінської школи Видуту М. М. (тимчасово). До роботи приступити з 12.01.47 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1948	377	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає тов. Черевко Д. В. на посаду вчителя 1–4 кл. До роботи приступити з 5 жовтня 1948 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1948	287	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає тов. Богуш В. С. на посаду викладача мови української та російської 5–7 кл. До роботи приступити з 20 серпня 1948 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1948	391	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає тов. Охоба А. О. на посаду викладача української та російської мови і літератури. До роботи приступити з 22 листопада 1948 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1949	3	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначено тов. Андрушко М. О. на посаду викладача мови і літератури. До роботи приступити 10 березня 1949 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1949	30	Директору Підсінської школи: Переяслав-Хмельницький РВНО призначає тов. Шамшур Марію Григорівну на посаду вчителя української мови та літератури 5–7 кл. Приступити до роботи 20.08.1949 р. (Зав. РВНО Кравченко).
1950	106	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 7 липня 1950 р. Про призначення вчительки Трухан Галини Микитівни на посаду вчителя мови в 5–7 класах в Підсінську семирічну школу. 1. Призначити вчительку Трухан Г. М. на посаду вчителя мови 5–7 (5–6 годин на тиждень) в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити з 25 серпня 1950 р. (Зав. РВНО Кравченко).

¹Накази Переяслав-Хмельницького Районного відділу народної освіти про призначення на посади вчителів Підсінської семирічної школи. Рукопис. С. 12.

1951	204	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 28 серпня 1951 р. Про призначення вчительки Черноусько Галини Тихонівни на посаду директора Підсінської семирічної школи. До роботи приступити 1 вересня 1951 р. Доручити вчительці Черноусько Галині Тихонівні провадити всі грошові операції через філію держбанку, зв'язані з використанням бюджету даної школи. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО Кравченко).
1951	220	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 7 вересня 1951 р. Про призначення вчительки Кагарлицької Галини Федорівни на посаду викладача мови в Підсінську семирічну школу. 1. Призначити вчительку Кагарлицьку Г. Ф. на посаду викладача мови в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити з 7 вересня 1951 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО Кравченко).
1951	89	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 19 серпня 1951 р. Про призначення вчителя Соловей Марії Іванівни на посаду викладача української мови та літератури 5-7 кл. в Підсінську школу. 1. Призначити вчителем Соловей М. І. на посаду викладача української мови і літератури в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити 15.08.1951 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО Кравченко).
1951	50	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 9 липня 1951 р. про призначення вчительки Білодід Марії Леонтіївни на посаду вчителя 1–4 класів в Підсінську семирічну школу. 1. Призначити вчительку Білодід М. Л. на посаду вчителя 1–4 класів в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити 1 серпня 1951 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО Кравченко).
1951	201	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 29 серпня 1951 р. про призначення вчительки Черноусько Галини Тихонівни на посаду директора Підсінської семирічної школи. 1. Призначити вчительку Черноусько Г. Т. на посаду директора в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити з 1 вересня 1951 р. (Зав. Переяслав-Хмельницького РВНО Кравченко).
1953	212	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 12 серпня 1953 р. Про призначення вчительки Хоменко Ганни Олександрівни на посаду викладача історії в Підсінську семирічну школу. 1. Призначити вчительку Хоменко Г. О. на посаду викладача історії в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити з 15.08.1953 р.
1953		Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 1 січня 1953 р. Про призначення вчителя Гордієнка Івана Остаповича на посаду викладача математики в Підсінську семирічну школу. 1. Призначити вчителя Гордієнка Івана Остаповича на посаду ТВО викладача математики 5–7 класів Підсінської семирічної школи. До роботи приступити з 1 січня 1953 р. (Зав. РВНО Резнік).
1954	395	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РВНО від 30.08.1954 р. 1. Призначити вчительку Бойко Параску Григорівну на посаду директора та викладача української мови 5–7 класів підсінської семирічної школи. До роботи приступити з 25.08.1954 р. (Зав. РВНО Д. Яківець).
1955	175	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 30 серпня 1955 р. Призначити тов. Нестерець Наталію Михайлівну на посаду викладача математики і фізики 5–7 кл. Підсінської семирічної школи.

		До роботи приступити з 1 вересня 1955 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким Рай ВНО Д. Яківець).
1955	218	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 21 листопада 1955 р. Відмінити наказ по Підсінській семирічній школі № 34 про призначення тов. Хобти Галини Петрівни викладачем російської мови і літератури в 5 кл., в зв'язку з тим, що тов. Хобта Г. П. не має направлення ОблВНО. Дозволити тимчасово викладати співи в 5–6 класах в даній школі. Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО Д. Яківець.
1956	4	<p>Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 2 січня 1956 р. Про звільнення директора Підсінської семирічної школи Бойко Парасковії Григорівни.</p> <p>1. В зв'язку з тим, що:</p> <p>а/ тов. Бойко П. Г. грубо порушила трудову дисципліну і без дозволу залишила школу в робочий час 10 і 11 листопада 1955 р., виїхавши в с. В'юнище відбувати релігійний обряд «Храм»;</p> <p>б/ тов. Бойко П. Г. аморально себе поводить в селі, мають місце факти побутового розкладу, в зв'язку з цим позбулась авторитету серед населення, учителів та учнів:</p> <p>НАКАЗУЮ:</p> <p>1. За грубе порушення трудової дисципліни, яке виявилось в самовільному залишенні школи в робочий час, за аморальну поведінку в побуті (участь у храмовому святі), звільнити тов. Бойко П. Г. з роботи директора Підсінської сем. школи з 11 січня 1956 р.</p> <p>2. Зважаючи на те, що тов. Бойко П. Г. не можна залишатись далі в Підсінській семирічній школі, перевести її з 12.01.1956 р. з Підсінської семирічної школи в Єрковецьку СШ викладачем української і російської мови з тижневим навантаженням 12 годин.</p> <p>3. Тимчасово виконуючим обов'язки директора Підсінської семирічної школи призначити вчительку цієї ж школи тов. Черевко Галину Тихонівну.</p> <p>4. Передачу-прийом школи провести на протязі 10–11 січня 1956 р. Представником РайВНО при передачі призначити інспектора шкіл тов. Пілля І. С.</p> <p>5. Просити Київський ОблВНО затвердити цей наказ.</p> <p>(Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО Д. Яківець).</p>
1956	61	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 11 серпня 1956 р.: Перевести на посаду т.в.о. директора Підсінської семирічної школи тов. Девка Федора Васильовича. До роботи приступити 13 серпня 1956 р. Прийом школи провести до 15 серпня 1956 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1956	129	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 14 жовтня 1956 р. Призначити на посаду вчителя 1–4 класів Підсінської семирічної школи тов. Трухана Дмитра Петровича. До роботи приступити з 15 жовтня 1956 р. (Т.в.о. Зав. РайВНО І. Лабезний).
1956	57	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти від 26 липня 1956 р. На підставі призначення Київського ОблВНО від 19 липня 1956 р. № 71 призначити тов. Ніцкевич Катерину Іванівну на посаду викладача математики в Підсінську семирічну школу. До роботи приступити з 26 серпня 1956 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).

1957	132	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 16.09.1957 р. Про тимчасове призначення викладача української мови в Підсінську семирічну школу. В зв'язку з перебуванням в дикретній відпустці учительки Підсінської семирічної школи т. Соловей М. І. призначити тимчасово до часу її повернення на посаду викладача української мови 5–7 класів та російської мови 5 класу тов. Білоус В. О. До роботи приступити з 18 листопада 1957 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО Д. Яківець).
1959	111	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 22 серпня 1959 р. Призначити викладачем математики та фізики в Підсінську семирічну школу Степаненка Василя Володимировича. До роботи приступити з 24 серпня 1959 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1961	84	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 19 червня 1961 р. Призначити викладачем російської мови та літератури Підсінської восьмирічної школи Вакуленко Ганну Макарівну. До роботи приступити з 15 серпня 1961 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1961	206	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 20 вересня 1961 р. Призначити тимчасово викладачем математики і фізики Підсінської восьмирічної школи т. Суховієнко Архипа Назаровича. До роботи приступити з 22 вересня 1961 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1961	109	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО 16 серпня 1961 р. Призначити викладачем математики і фізики Підсінської восьмирічної школи т. Вовк Раїсу Максимівну. До роботи приступити з 16 серпня 1961 р. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1961	323	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 13 грудня 1961 р. 1. Призначити тимчасово на посаду вчителя природознавства Підсінської восьмирічної школи т. Якименко /Степаненко/ Віру Іванівну з 13 грудня 1961 р. 2. Наказ по Підсінській восьмирічній школі № 31 від 1.09.1961 р. про призначення т. Якименко /Степаненко/ Віри Іванівни на посаду вчителя природознавства з 1 вересня 1961 р. по 13 грудня 1961 р. затвердити. 3. Тимчасово призначити на посаду вчителя історії Підсінської восьмирічної школи т. Якименко Сергія Васильовича з 13 грудня 1961 р. 4. Наказ по Підсінській восьмирічній школі № 36 від 1.09.1961 р. про призначення т. Якименка Сергія Васильовича з 1-го листопада 1961 р. по 13 грудня 1961 р. затвердити. (Зав. РайВНО Д. Яківець).
1962	142	Наказ по Переяслав-Хмельницькому районному відділу народної освіти про призначення тов. Антоненко Ольги Макарівни на посаду вчителя математики Підсінської восьмирічної школи. До роботи приступити з 15 серпня 1962 р. (Завідуючий Переяслав-Хмельницьким РайВНО Д. Яківець).
1962	86	Секретарю Підсінської дільничної виборчої комісії по виборах до Верховної Ради СРСР. У відповідності до ст. 52 «Положення про вибори до Верховної Ради СРСР» Ви звільняєтеся від основної роботи на 30 днів з 12 лютого 1962 р. по 19 березня 1962 р. із збереженням зарплати по місцю основної роботи. (Секретар райвиконкому П. Романенко).
1962	142	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 10 серпня 1962 р. про призначення тов. Антоненко Ольги Макарівни на посаду вчительки математики до Підсінської восьмирічної школи. До роботи приступити з 15 серпня 1962 р. Підстава – призначення Київського ОблВНО від 11 липня 1962 р. Завідуючий Переяслав-Хмельницьким РайВНО Яківець.

1964	293	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 1 грудня 1964 р. Старшу піонервожатю Велико Каратульської 8-річної школи тов. Шовкошитню Галину Данилівну перевести тимчасово на посаду вчителя математики (на час дикретної відпустки вчительки Степаненко О. М.) Підсінської 8-річної школи. До роботи приступити з 1 грудня 1964 р. Підстава: Заява тов. Шовкошитної Г. Д. (Зав. Переяслав-Хм. РайВНО С. Заїка).
1964	298	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 5 листопада 1964 р. Призначити тимчасово викладачем математики в Підсінській восьмирічній школі т. Савенко Лідію Миколаївну з 9 листопада 1964 р.
1965	159	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 24 серпня 1965 р. Тов. Романа Івана Миколайовича призначити на посаду вчителя математики Підсінської школи. До роботи приступити 25 серпня 1965 р. Підстава: Наказ № 1168 по Київському ОблВНО від 18 серпня 1965 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО С. Заїка).
1965	177	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 27 серпня 1965 р. Вчителя історії та географії Підсінської 8-річної школи тов. Якименка Сергія Васильовича перевести на цю ж посаду до Строківської 8-р. школи. До роботи приступити 26 серпня 1965 р. Підстава: Заява тов. Якименка С. В. Наказ КиївоблВНО № 618 від 27.08.65 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО С. Заїка).
1965	180	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 28 серпня 1965 р. Вчителя Дівичківської 8-р. школи тов. Ставицького Михайла Михайловича перевести на посаду вчителя історії та географії в Підсінську 8-річну школу. До роботи приступити 1.09.1965 р. Підстава: Заява тов. Ставицького М. М. (Зав. Переяслав-Хм. РВНО С. Заїка).
1965	221	Наказ № 221 по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 11 вересня 1965 р. Тов. Романа Івана Миколайовича вчителя математики Підсінської 8-річної школи призначити тимчасово виконувати обов'язки директора цієї школи. До роботи приступити 11 вересня 1965 р. Підстава: Наказ № 1697 по Київському Облвно від 6.09.65 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РВНО С. Заїка).
1965	363	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 17 листопада 1965 р. Тов. Ставицьку Анастасію Савівну призначити тимчасово виконуючий обов'язки вчителя рос.мови Підсінської восьмирічної школи. До роботи приступити 15 листопада 1965 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1966	143	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 30 серпня 1966 р. Вчительку російської мови та літератури Дівичківської 8-річної школи Ставицьку Анастасію Савівну перевести в Підсінську 8-р. школу вчителем російської мови та літератури. До роботи приступити 22 серпня 1966 р. Підстава: Заява тов. Ставицької А. С. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1966	210	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 26 вересня 1966 р. Призначити тимчасово вчителем німецької мови Підсінської 8-р. школи Скляр Лідію Вадимівну. До роботи приступити 15 вересня 1966 р. Підстава: Заява тов. Скляр Л. В. (Зав. Переяслав-Хм. Райвно С. Заїка).
1967	88	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 15 серпня 1967 р. тов. Шинкар Марію Семенівну призначити вчителем німецької мови Підсінської 8-річної школи. До роботи приступити 15 серпня 1967 р. Підстава:

		Наказ № 587 по Київському Облвно від 22 липня 1967 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1967	132	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 23 серпня 1967 р. Вчительку 1-4 класів Підсінської восьмирічної школи тов. Трухан Галину Микитівну перевести для тимчасової заміни декретної відпустки в Переяслав-Хмельницьку СШ № 2. До роботи приступити 1 вересня 1967 р. Підстава: Заява тов. Трухан Г. М. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1967	147	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 5 вересня 1967 р. Тов. Кузьменко Катерину Федорівну призначити вчителем 1-4 класів Підсінської 8-річної школи. До роботи приступити 1 вересня 1967 р. Підстава: Заява тов. Кузьменко К. Ф. (Зав. Переяслав-Хм. РайВНО С. Заїка).
1967	186	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 30 серпня 1967 р. Вчительку математики Підсінської восьмирічної школи тов. Степаненко Ольгу Макарівну звільнити з цієї посади, згідно поданої заяви. На роботі не вважати з 1 вересня 1967 р. Підстава: Заява тов. Степаненко О. М. (Зав. Переяслав-Хм. РайВНО С. Заїка).
1967	152	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 6 вересня 1967 р. Тов. Хасаншину Аліну Іванівну призначити вчителем математики Підсінської 8-річної школи. До роботи приступити 15 серпня 1967 р. Підстава: Наказ № 2059 по Київському Облвно від 29 серпня 1967 р. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1967	188	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 2 жовтня 1967 р. Вчительці математики Підсінської 8-річної школи тов. Хасаншиної А. І. надати відпустку за свій рахунок в зв'язку з малою дитиною. На роботі не вважати з 1 жовня 1967 р. Підстава: Заява тов. Хасаншиної А. І. (В.о. Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО І. Грицан).
1967	276	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 22 серпня 1967 р. Вчителя російської мови та літератури Горбанівської 8-річної школи тов. Сонька Василя Васильовича перевести до Підсінської 8-річної школи цього ж предмету. До роботи приступити 26 серпня 1967 р. Підстава: Заява тов. Сонька В. В. (Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка).
1968	14	Наказ по Переяслав-Хмельницькому РайВНО від 31 січня 1968 р. Тов. Даченко Олександрю Павлівну призначити вчителем 1-4 класів Підсінської 8-р. школи. До роботи приступити 1 лютого 1968 р. Підстава: Заява тов. Даченко О. П. Зав. Переяслав-Хмельницьким РайВНО С. Заїка.

Село Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області зникло в 60-их рр. ХХ ст. під водами Канівського водосховища. Жителі села були відселені в різні регіони УРСР та СРСР, будівлі знищені. Але неможливо стерти

людську пам'ять та сторінки історії. Отже, проаналізовані рукописні Книги школи в подальшому займуть гідне місце в Музеї затоплених водами Канівського водосховища сіл та будуть справжніми носіями історії краю.

ДЖЕРЕЛА

ВІДОМІСТЬ ПРО ВЛАСНИКІВ МАЄТНОСТЕЙ ДРУГОЇ ПОЛКОВОЇ СОТНІ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКУ 1765 РОКУ

У Центральному державному історичному архіві України в м. Києві зберігається фонд з матеріалами Генерального опису Лівобережної України, відомого також під назвою Рум'янцевський опис¹. Для його організації в полках було створено спеціальні органи. Зокрема, указом від 4 жовтня 1765 р. Малоросійська колегія утворила «Комісію по створенню Генеральної ревізії в Переяславському полку»². Приступивши до роботи, комісія надіслала в сотенні правління вимогу: вислати списки власників, різночинців, старшини, виборних козаків і підпомічників, що живуть або мають маєтності на території відповідних сотень³. Одним з таких списків, зроблених на вимогу комісії, є відомість Другої полкової сотні Переяславського полку. Це документ на чотирьох аркушах⁴, створений невідомим писарем. Фрагменти тексту належать писарю Другої полкової сотні Павлу Никифорову, яким і підписано документ. Відомість датована 27 листопада 1765 р., виконана у вигляді таблиці, в окремих стовпцях якої позначено власників маєтностей, кількість будинків тощо. Серед них зазначені земельні володіння козацької старшини (генеральної, полкової та сотенної), козацьких артилеристів, відставних солдат та козаків, священників, монастирів, кірасирського полку та магістрату; відомості про школи й шпитали в населених пунктах Другої полкової сотні. На той час до сотні входили: частина м. Переяслава, села: Виповзки, Войнинці (нині с. Вінинці), Комарівка, Лецьки, Мала Каратуль, Пологи-Вергуни, Пологи-Чобітки, Пологи-Яненки, Помоклі, Хоцьки та Циблі.

Однак відомість не повною мірою відображає власників маєтностей по окремих селах. Так, матеріали Генерального опису с. Виповзок містять описи володінь переяславських полкових канцеляристів Семена Хмельницького⁵ та Якова Михайловського⁶, не вказаних у документі.

Цій відомості передують рапорт сотенного правління Другої полкової сотні про отримання інструкцій з комісії і про надсилання відомості до неї⁷. Зараз ці два документи є частиною справи з копіями матеріалів Другої полкової сотні⁸.

Публікацію документів здійснено академічно-критичним методом згідно з «Правилами видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції»⁹. У тексті збережено наступні літери, що вийшли з ужитку: «є», «ы», «ѣ», «ѝ», «ѡ», «Ѣ», «Ѥ», «Ѧ», «ѧ». У документі вживається літера «и» з надрядковими знаками (крапкою і дужкою над нею, що вказували на йотованість вимови), яка передана знаком «й». У документі також збережено вживання латинської букви «g» на позначення звуку «г» (у слові «Выгура»). Виносні літери і буквосполучення виділені курсивом та внесені в рядок. Твердий та м'який знаки розставлені відповідно до написання. Тверді – вживані в документі в закритих складах при переносі слів не зберігаються і не коментуються. Діакритичні знаки не відтворюються. Єрик переданий курсивним твердим знаком. Скорочення слів під титлом (гпдна – господина; дховного – духовного; мнстра, мнстира – монастира) не розкриваються. Уживане в текстах скорочення – «д» (день) – доповнене крапкою.

¹ ЦДАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ). Ф. 57 (Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 років).

² Ковальський І. С. Проведення генерального опису в Переяславському полку (1765–1768 рр.). *Український історичний журнал*. 1960. № 6. С. 132; Автор вживає у статті назву «Комісія по проведенню Генерального опису в полку Переяславському». При цитуванні, її замінили на більш відповідну назві вживаній у документах.

³ Там само. С. 133.

⁴ ЦДАК України. Ф. 57. Оп. 1. Спр. 288. Арк. 255–258.

⁵ Там само. Спр. 294. Арк. 157–162.

⁶ Там само. Арк. 164–171.

⁷ Там само. Спр. 288. Арк. 254.

⁸ Документи (копії універсалів українських гетьманів і полковників, судових рішень, дарчих, купчих тощо) на підтвердження права власності жителів Другої полкової сотні Переяславського полку. 1729–1768 рр. // ЦДАК України. Ф. 57. Оп. 1. Спр. 288. 307 арк.

⁹ Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Ч. 1. Київ, 1995. С. 11, 30–34.

Помилки писарів не виправляються, увага на них акцентується за допомогою знаку – «[!]», після слова з помилкою. Вживання пунктуаційних знаків, дефісу, великої і малої літери, написання слів подано згідно з вимогами сучасного правопису (у слові «лейбкерасирский», випущено твердий знак). Частини тексту, що написані П. Никифоровим, позначені надрядковими символами «а-а» з обох боків. Заголовки стовпчиків подаються лише на першому аркуші. Нумерацію аркушів

подано у квадратних дужках та виділено жирним шрифтом. У круглих дужках наведено попередню нумерацію документів. Завершення аркушів (крім заключного) позначається двома скісними рисками.

Інформація про частину осіб згаданих у відомості подано в підрядкових коментарях при першій згадці. Джерелом для коментарів взято праці В. В. Кривошеї¹⁰ та І. І. Кривошеї¹¹.

* * *

№ 1

1765 р., листопада не раніше 25¹². – Репорт сотенного правління Другої полкової сотні Переяславського полку Комісії по створенню Генеральної ревізії в Переяславському полку про отримання інструкцій і форм для проведення опису, а також з приводу надсилання відомості про кількість володінь чиновників, духовенства та інших осіб у населених пунктах сотні

[254 (104)] В комісію сочинення въ полку Переясловскомъ Генеральной ревізії

от сотенного Второй полковой сотнѣ правленія

Репортъ

С оной комисіей, отпушеній в силѣ Его сиятельства високопревосходительнѣйшого гдѣна генераль-аншефа, малороссійского генераль-губернатора, Малороссійской коллегіи президента, Украинского и Малороссійского корпусовъ главногo комендира и кавалера, графа Петра Александровича Румянцова инстрѣкцій, о ъчиненій во всемъ полку Переясловскомъ по приложеннымъ при оной формамъ и значащомуся въ той инстрѣкцій наставленію Генеральной описѣ, ордеръ з приложенными трома формами, в

сотенномъ здешномъ правленіи сего ноября 25 д. получень, о якомъ полученій и что повелѣнное по оному ордерѣ в сочиненій надлежащих, какъ по темъ формамъ показано, вѣдомостей надлежащее исполненіе чинено будетъ, о томъ въ онѣю комисію сотенное правленіе репортуєть, а при семъ сколько каковихъ в оной же сотнѣ, какъ въ городѣ Переясловлѣ и на форштатах, такъ и в селах имѣется чиновничих и всякого дѣховного и мирского званія людей жителствъ и владѣній, о томъ і учиненная именнаа вѣдомость прилагается.

Сотникъ полковій Іванъ Гѣлакъ

1765 годѣ

ноябра¹³ д.

№ 478 ВЗК

Помітка угорі документу: Пол. 765 годѣ ноября 29 д. записан и доложен.

Напис у лівому верхньому куті: № 35.

Напис у правому верхньому куті: № 28.

ЦДІАК України. Ф. 57. Оп. 1. Спр. 288. Арк. 254. Оригінал.

¹⁰ Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. Київ, 2010. 792 с.; Кривошея В. В. Генеалогія українського козацтва: Переяславський полк. Київ, 2004. 418 с.

¹¹ Кривошея І. І. Неурядова старшина Української козацької держави (XVII–XVIII ст.) : довідник. Видавець Пшонківський О. В., 2016. Т. 2. 730 с.

¹² Датовано за змістом документу.

¹³ Число не вказано.

№ 2

1765 р., листопада 27. – Відомість Другої полкової сотні Переяславського полку в Комісію по створенню Генеральної ревізії в Переяславському полку про кількість володіння чиновників, духовенства та інших осіб у населених пунктах сотні

[255 (105)] Відомість в Комісію сочинення в полку Переяславському Генеральної ревізії, скільки в сотні Другої полкової ім'ється в городі Переясловлі і в селах какових чиновничих і дрґгихъ всякого духовного і мирского званія людей, жиллихъ домовъ и при онихъ такожъ и особливо скільки чийхъ находится владеній съ їхъ людмы о чемъ ниже значить 1765 годѣ ноября 27 дня.		
	^а Показаніє чиновничихъ, духовного і мирского званія и другыхъ людей домовъ и їхъ владѣній ^а	
	^а Число домов ^а	^а Число владѣній ^а
В городѣ Переяславлѣ		
Гідна полковника Переяславского Симеона Сулими ¹⁴	–	1
Его жъ и за Долгимъ мостомъ на подварках	–	1
Удовствѣющей сотниковой Копцевичевой ¹⁵	1	–
Еи жъ и на подварках Великозамостянских ^а	–	1
Умершой сотниковой Софій Гулаковой ¹⁶	–	1
Писара сотнѣ Второй полковой Павла Никифорова ¹⁷	1	–
Асаула сотенного Ивана Куличевского ¹⁸	1	–
Умершого войскового товариша Ивана Гулака ¹⁹ синовъ Василя ²⁰ , Федора ²¹	1	–
На подваркахъ Великозамостянскихъ		
Киево-Печерского мнстра дворець с посполитими	1	1
Артилерій полковой переясловской асаула Григорія Рубана ²²	–	1
Сѣла Цыбель		
Лейбкєрасирского полку маєтностей Кантакузинскихъ	–	1
Мнстра Михайловского Переясловского	–	1
Священника тамошнего Леонтія Василюва	1	1

¹⁴ Сулима Семен Иванович – розпочав службу в 1722 р. бунчуковим товаришем; баришівський сотник (1729–1737), переяславський полковий обозний (1737–1739), переяславський полковник (1739–1766).

¹⁵ Копцевич Тетяна Яківна (згадується протягом 1734–1767 рр.) – вдова переяславського сотника Копцевича Семена Лаврентійовича.

¹⁶ Гулак Софія Іванівна (1680 р. або 1691 р. – пом. до 1759 р.) – донька переяславського полкового судді Берла Івана Дмитровича, дружина сотника Другої полкової сотні Переяславського полку Гулака Євстратія Івановича II.

¹⁷ Никифоров (Ничипорович) Павло – службу розпочав у 1747 р., писар Другої полкової сотні (1750–1767), писар переяславського комісарства (1774–1781), з 12.1781 р. військовий товариш.

¹⁸ Куличевський Іван – осавул Другої полкової сотні Переяславського полку (1763–1766).

¹⁹ Гулак Іван Євстратійович I (пом. до 1765 р.) – син переяславського сотника Гулака Євстратія Івановича, військовий товариш (1741), абшитований сотник.

²⁰ Гулак Василь Іванович (бл. 1754 р. – після 1795 р.) – син Гулака Івана Євстратійовича I, значковий товариш Переяславського полку, корнет (1782), капітан (1791), в 1795 р. капітан у відставці.

²¹ Гулак Федір Іванович (бл. 1751 р. – бл. 1795 р.) – син Гулака Івана Євстратійовича I, військовий товариш (1778–1781), з 1782 р. переяславський полковий осавул, в 1795 р. секунд-майор.

²² Рубан Григорій Васильович – осавул переяславської полкової артилерії (1752–1765).

Войскового канцеляристи Івана Бахчевського ²³	–	1 //
[255 зв.] Абшитованного значкового товариша Петра Мосціцького ²⁴	1	1
Значкового товариша Пантелимона Мосціцького ²⁵	1	1
Возного подкоморського Золотоноского суда Фєдора Гаптарєвського ²⁶	1	1
Школа того села Цибель, в коєй живеть дячокъ	1	–
Поламара тамошнього Ігната Люлки	1	–
Бунчукового товариша Григорія Іванєнка ²⁷	–	1
Умершого священника цибелского Іюана Осѣнского	–	1
Села Комаровки		
Абшитованного гідна судій воискового генералного Андрея Безбородка ²⁸ при футорѣ	–	1
Гідна полковника переясловского Симєона Сулими	–	1
Бунчукового товариша Григорія Іванєнка в селѣ і при футорѣ	–	1
Гідна обозного полкового переясловского Якіма Канєвського ²⁹	–	1
Войскового товариша Леонтія Петровича ³⁰	–	1
Умершого судій полкового переясловского Константина Лѣсенєвича ³¹ в селѣ и при футорѣ	–	1
Писара полкового чернѣговского Якімовича ³²	–	1
Мнстра Катєдрального Переясловского в футорѣ	–	1
Удовствуюющей сотниковой Копцевичевой	–	1
Абшитованного протопопи переясловского Андрея Берли ³³ при футорѣ	–	1
Поповича переясловского Алексѣя Прохоровича	–	1
Мнстра Києво-Мижигорского при фѣторѣ	–	1 //
[256 (106)] Священника Воскрєсенского Переясловского Стефана Грєчки	–	1
Священника комаровского Андрея Федорова	1	1

²³ Бахчевський Іван Олександрович (1723–1776) – син священнонамісника, навчався у Києво-Могилянській академії (1736–1742), службу розпочав з 15 грудня 1741 р., військовий канцелярист (1742–1767), земський суддя Переяславського повіту (1767–1773), з липня 1773 р. – абшитований полковий суддя.

²⁴ Мосціцький Петро Миколайович (до 1721 р. – після 1767 р.) – син переяславського протопопа, значковий товариш (1730–?), в 1765 р. абшитований значковий товариш.

²⁵ Мосціцький Пантелеймон Іванович – син значкового товариша, значковий товариш Переяславського полку (1743–1765), мав родовий герб.

²⁶ Гаптарєвський (Гаптаренко, Гафаренко) Федір Степанович – шляхтич, син переяславського городового отамана Степана Максимовича Гаптарєнка, онук Максима Яновича Гафара; значковий товариш (1743–1764), возний Золотоніського підкоморського повітового суду (1764–1772), поручник (1790), дворянин.

²⁷ Іванєнко Григорій Григорійович (бл. 1720 р. – після 1790 р.) – волох, син полковника брацлавського, з 06.1739 військовий канцелярист, бунчуковий товариш (1741–1770), переяславський полковник (березень 1770 р. – 1782 р.), статський радник.

²⁸ Безбородько Андрій Якович (1711–1780) – службу розпочав в 1730 р. у Генеральній військовій канцелярії (ГВК), з 1733 р. старший військовий канцелярист, в 1741–1742 рр. та з 1750 р. генеральний військовий писар, з 1762 р. абшитований генеральний суддя.

²⁹ Канєвський (Канієвський) Яким Мануйлович (1705 р. – 14 листопада 1769 р.) – шляхтич, службу розпочав із 1733 р. військовим канцеляристом, переяславський полковий писар (1740–1750), переяславський полковий суддя (11.1751 – 04.1764), переяславський полковий обозний (квітень 1764 р. – 1769 р.).

³⁰ Петрович Леонтій – у 1765 р. військовий товариш; значковий товариш Переяславського полку, мав підданих у с. Калениках, м-ку. Гельмязові та с. Пристромах, приїжджі двори в с. Великій Каратулі та с. Комарівці.

³¹ Лєсенєвич Костянтин Олексійович (1694 р. або 1701 р. – бл. 1757 р.) – службу розпочав у 1725 р. військовим канцеляристом ГВК, з 1732 р. значковий товариш, з 1735 р. переяславський полковий писар, в 1739–1751 рр. переяславський полковий суддя.

³² Якімович Андрій Гордійович (пом. до 1779 р.) – військовий канцелярист ГВК (1754), чернігівський полковий писар (1754 р. – січень 1767 р.), бунчуковий товариш.

³³ Берло Андрій Іванович – син переяславського полкового судді Берла Івана Дмитровича, бунчуковий товариш (1721 р.), з 1721 р. священник Успенської церкви м. Переяслава, з 1731 р. переяславський протопоп, у 1765 р. абшитований переяславський протопоп.

Дячка Дем'яна Мельниченка	1	–
Удовствующою Андреевой Гулаковой ³⁴	–	1
Магистрата Переясловського	–	1
Сотника полкового Івана Гулака ³⁵	–	1
Попа Троєцького Переясловського Алексѣя Прохоровича	–	1
Села Хоціокъ		
Хоружого полкового переясловського Стефана Іляшенка ³⁶	–	1
Гідна обозного полкового переясловського Якіма Канїєвського	–	1
Гідна судій земського переясловського Стефана Карлѣцького ³⁷	–	1
Сотника полкового переясловського Івана Гулака	–	1
Священника хоцьковського Михайла Федорова з його братами	1	1
Умершого судій полкового Константина Лѣсеневича	–	1
Умершого генерала Вишневського ³⁸	–	1
Києво-Печерського мнстра	–	1
Умершого артилерій полкової переясловської пушкарка Дороша Сєзченка синовъ его і братанича	1	1 //
[256 зв.] Школа, в нєй живуть школьники	1	–
Шпиталь, в которомъ живуть искалѣченніє и болніє старци	1	–
Села Пологъ-Яненокъ		
Лейбкєрасирського полку Кантокузинских [!] маєтностей	–	1
Сотника полкового Івана Гулака	–	1
Значкового товариша Михаїла Лисєвича ³⁹	1	1
Умершого священника тамошнього Василія Василієва, удовствующої попадѣ его Єкатерины з зятємъ єї священникомъ Григоріємъ Прохоровичємъ	1	1
Возного земського переясловського Іосифа Бохановського ⁴⁰	1	1
Возного сотнѣ Второй полковой Леонтія Стручка ⁴¹	1	–
Понамара тамошнього Дороша Сєменєнка	1	–
Школа, в коєй живуть школьники	1	–
Шпиталь, в нємъ живуть болніє и калѣки	1	–
Села Пологъ-Вєргуновъ		
Лейбкєрасирського [!] полку Кантакузинскихъ маєтностей	–	1
Сотника полкового переясловського Івана Гулака	–	1
Поповича Артєма Василюєва	1	–

³⁴ Дружина Гулака Андрія Євстратійовича (пом. до 1765 р.).

³⁵ Гулак Іван Євстратійович II (до 1720 р. – після 1770 р.) – син переяславського сотника Гулака Євстратія Івановича; службу розпочав у 1733 р., сотник Другої полкової сотні Переяславського полку (1739–1770), абшитований бунчуковий товариш.

³⁶ Іляшенко Степан Іванович (бл. 1709 р. – пом. до 1804 р.) – службу розпочав з 1731 р. військовим канцеляристом, у 1737–1767 рр. переяславський полковий хорунжий, з 1767 р. абшитований бунчуковий товариш.

³⁷ Карлицький Степан Нєсторович (пом. до липня 1767 р.) – служив військовим канцеляристом ГВК, з березня 1758 р. переяславський полковий писар, з березня 1764 р. земський суддя Переяславського повіту.

³⁸ Вишневський Федір Степанович (1682–1749) – серб, генерал-майор (від 06 квітня 1745 р.), бригадир (з 24 квітня 1748 р.), таємний радник.

³⁹ Лєсєвич Михаїло Гаврилович – шляхтич, службу розпочав з березня 1736 р., з січня 1748 р. значковий товариш, у 1759 р. Кропивнянський наказний сотник.

⁴⁰ Бохановський Йосип – переяславський полковий канцелярист (1753–1759), з 1764 р. переяславський земський возний.

⁴¹ Стручок Леонтій – з 1764 р. возний Другої полкової сотні Переяславського полку.

В том же селѣ настоящего священника Ефима Петровского	1	–
Удовствующей тамошней попадѣ Маріѣ Захаріевой	1	–
Школа, в ней живеть дячокъ	1	–//
[257 (107)] Паламара тамошнего Савкы Тригуба	1	–
Армашей артилеріѣй полковой переясловской Глобенковъ	1	–
Села Пологъ-Чоботіокъ		
Лейбкєрасирского полку маєтностей Кантакузинскихъ	–	1
Священника тамошнего Иоана Васлиєва [!]	1	–
Священника Покровского Переясловского Леонтія Дємянова	–	1
Понамара тамошнего Алєѣѣ Поночовъного	1	–
Пушкарєй артилеріѣй полковой переясловской Михаила и Кондрата Корноуховъ	1	1
Дороша Корноуха з братами	1	1
Михаила и Якова Шакуль з сїнами и братаничемъ	1	1
Прокопа Полтавця з синомъ	1	–
Села Лєціокъ		
Ранговая маєтность асаули полкового переясловского Михаила Лукашевича ⁴² с посполитими	–	1
Сотника полкового переясловского Ивана Гулака	–	1
Священника тамошнего Евстафїя Иосифова	1	1
Школа, в ней живеть дячокъ	1	–
Там же священника малокаратулского Иосифа Нѣчкєвича	–	1
Села Войнинецъ		
Сотника полкового Ивана Гулака	–	1
Умершой братовой его Марєи Кулябковни Івановой ⁴³	–	1
Священника войнинского Иоана Иоанова	1	1
Хоружого сотенного Григорія Мостового ⁴⁴ з братомъ Иваномъ	1	1//
[257 зв.] Отставній компанѣецъ Яковъ Выгура	1	–
Магистрата Переясловского	–	1
Там же артилеріѣй [!] полковой переясловской армашовъ Бойковъ	1	1
Села Малой Каратулѣ		
Гддна полковника переясловского Семєна Сулими при хуторѣ	–	1
Там же при хуторѣ гддна обозного полкового переясловского Якима Канієвского	–	1
Священника тамошнего Иосифа Нѣчкєвича	1	1
Умершой сотниковой Софїѣ Гулаковой	–	1
Умершого войскового канцеляристи Андрея Гулака ⁴⁵ , жени его Улияни Жуковсковни	1	1

⁴² Лукашевич Михайло Лукич – переяславський полковий хорунжий (1741–1752), переяславський полковий осавул (липень 1752 р. – 1767 р.).

⁴³ Гулак Марфа Іванівна (пом. до грудня 1765 р.) – дружина Гулака Івана Євстратійовича I (пом. до 1765 р.), дівоче прізвище – Кулябка.

⁴⁴ Мостовий Григорій – хорунжий Другої полкової сотні Переяславського полку (1765–1766).

⁴⁵ Гулак Андрій Євстафійович (пом. до листопада 1765 р.) – з 1739 р. військовий канцелярист ГВК.

Умершого Івана Гулака воєськового канцеляристи, осиротѣлих дѣтей его	–	1
Там же полкового канцеляристи Данила ⁴⁶ и отца его дѣка ⁴⁷ Івана Слуцких	1	1
Поповичовъ тамошних Івана и Григорія Васи́лиевичъ Нѣчкѣвичевъ	1	1
Артилерій полковой переясловской пушкарей Григорія Кучеренка	1	1
і Яреми Руденка з братами	1	1
Отставного гусара Кирила Каменского	1	1
Сѣла Виползокъ		
Сотника полкового Івана Гулака	1	1
Сотника терехтемировского Михаила Гриневича ⁴⁸ при фоторѣ	–	1
Священника тамошнего Никифора Григоріева	1	1 //
[258 (108)] Воєськового товариша Алєѣѣа Сулими ⁴⁹	–	1
Козаковъ сотнѣ Третьой полковой Гояриновъ ⁵⁰	–	1
Там же артилерій [!] полковой переясловской армашовъ Нестеренковъ	1	1
Школа, в ней живеть дячокъ	1	–
Поламара тамошнего Васи́ля Шкенди	1	–
Сѣла Помокель		
Мнсти́ра Михайловского Переясловского дворець и посполитіе	1	1
Священниковъ тамошних Григорія Михайловского	1	1
и Стефана Соханского	1	1
Умершого хоружого полкового компанѣиского Парфена Зоценка ⁵¹	–	1
Артилерій полковой переясловской писаря Костя Леонтиева домъ, в коемъ отецъ его козакъ з братами своїми живеть	1	1
Того сѣла школа, а в ней живеть дячокъ	1	–
Поламара Остапа Вѣрченка	1	–
Итого	60	86

^aПисарь сотенный Павелъ Никифоровъ^a

Напис у правому верхньому куті: № 29.

ЦДІАК України. Ф. 57. Оп. 1. Спр. 288. Арк. 255–258. Оригінал.

⁴⁶ Слуцький Данило Іванович – полковий канцелярист Переяславського полку (1765–1768).

⁴⁷ Дописано над рядком.

⁴⁸ Гриневич Михайло Савович – син трахтемирівського сотника, службу розпочав з 1746 р. військовим канцеляристом ГВК, з липня 1754 р. – трахтемирівський сотник, брав участь у Пруському поході, з грудня 1767 р. – абшитований бунчуковий товариш, обраний предводителем переяславської шляхти, з 1779 р. – колезький асесор.

⁴⁹ Сулима Олексій Степанович – (1731 р. – 31 травня 1783 р., Глухів), службу розпочав з 1748 р. значковим товаришем Переяславського полку, військовий товариш (1761–1770), абшитований бунчуковий товариш (1770–1783).

Гоярин Іван Матвійович – хорунжий Третьої полкової сотні Переяславського полку (09 січня 1766 р. – 26 березня 1769 р.), Гоярин Василь Матвійович (1766); козаки Третьої полкової сотні, жителі Задовгомостянських підварок.

⁵¹ Зоценко Парфен (пом. до листопада 1765 р.) – значковий товариш Переяславського полку (1732–1738), в 1742 р. подвійний товариш охочекомонного 2-го полку (Часникова), з 1742 р. – хорунжий полковий 1-го компанійського полку.

СПОВІДНІ РОЗПИСИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО СОБОРУ М. ПЕРЕЯСЛАВА ЗА 1834 Р. ТА 1840 Р.

Сповідні розписи (відомості) – це щорічні поіменні реєстри парафіян церкви, які сповідалися у священика. При їх складанні застосовувався подвірний принцип обліку. Записувалося прізвище та ім'я парафіянина, членів його родини із зазначенням віку та соціального стану. Якщо парафіянин тривалий час був відсутній на сповіді, вказувалася причина його відсутності¹. Їхнє регулярне ведення на теренах Російської імперії та підконтрольній їй території тривало з середини XVIII ст. і припинилося в 1917 р.

Вознесенський собор, побудований у 1695–1700 рр., був катедральним храмом однойменного монастиря та центром відновленої в 1700 р. Переяславської єпархії². У 1816 р. монастир ліквідували, ченців перевели в м. Саратов³. Собор лишився катедральним храмом до 1847 р., коли Полтавську катедру (була перейменована з Переяславської в 1803 р.) перевели у м. Полтаву⁴.

Нині відомо про існування двох сповідних розписів Вознесенського собору: за 1834 р. та 1840 р. Використовуючи матеріали наведених сповідних розписів можна встановити поіменний склад соборного причту, хору та служників; чиновників, що працювали в Полтавській духовній консисторії (орган єпархіального управління при катедрі); членів їх сімей. Сповідний розпис 1834 р. містить більше інформації про склад хору. Натомість відомість за 1840 р. про склад хору майже не повідомляє, але подає штат консисторії. Додаткову інформацію про осіб, вказану в примітках, отримано з довідкового видання, що друкувалося в Російській імперії – «Месяцеслов и

общий штат Российской империи» за відповідні роки.

Оприлюднені сповідні розписи нині зберігаються в Державному архіві Полтавської області (м. Полтава)⁵. Основна частина документів цього архіву загинула в 1941–1943 рр. Зокрема, були втрачені фонди всіх релігійних установ⁶. Сповідні розписи Вознесенського собору передали до Полтавського архіву в 1956 р. з Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Київ (нині Центральний державний історичний архів України у м. Київ, по тексту далі ЦДІА УРСР у м. Києві)⁷. Обставини потрапляння документів до Києва вимагають окремого дослідження, адже більшість архівної облікової документації періоду до 1941 р. нині відсутня⁸.

Публікація документів здійснюється науково-популярним методом транслітерації текстів XIX ст. Збережено розташування елементів тексту, мовні особливості та загальну структуру документу. Правопис наближений до сучасних норм. Відсутні в сучасному алфавіті літери замінені на відповідники: буква «ѣ» замінена на «е», «ѐ» – на «ф», буква «ѡ» (зустрічається в слові «Сѡмеонъ» в сповідному розписі 1834 р.) замінена на «и», твердий знак «ѣ» в кінці слів опущений. Буква «і» замінена на «и». Вживання великої літери «N» (використовується замість великої «H» в сповідному розписі 1834 р.) збережено. Нумерацію аркушів подано зліва на полях. Відсутні частини тексту подаються в квадратних дужках. Нерозбірливий текст поданий крапками в квадратних дужках. Кінець аркушу позначений двома похилими рисками. Заголовки стовпчиків

¹ Лобко Н. В. Генезисні дослідження: минуле і сучасне. *Українознавство-2002. Календар-щорічник*. Київ, 2001. С. 102–103.

² Житель города Переяслава. Вознесенская церковь в городе Переяславе. *Полтавския епархияльныя ведомости. Часть неофициальная*. 1868. № 15. С. 347–348.

³ Там само. С. 352.

⁴ Там само.

⁵ ДАПО (Державний архів Полтавської області). Ф. 706. Оп. 4. Спр. 226. Арк. 1–3; Спр. 269. Арк. 1–3.

⁶ Чиркова М. Ю., Коротенко В. В. Матеріали генеалогічного характеру в Державному архіві Полтавської області. *Архіви України*. 2015. № 5-6. С. 271–272.

⁷ Опис 4 з ф. 706, до якого входять сповідні розписи, до цього був частиною фонду, що зберігався в ЦДІА УРСР у м. Києві. Див.: ДАПО. Справа фонду 706. Арк. 13.

⁸ В обліковій документації міститься запис, що документи надійшли до ЦДІА УРСР у м. Києві в березні 1944 р. Див.: Там само.

сповідних розписів вказуються лише на першому аркуші, а в наступних не дублюються.

Нумерацію осіб у сповідному розписі 1834 р., який, вочевидь, незакінчений, продовжено в ква-

дратних дужках до кінця документу. У тексті сповідного розпису 1840 р. помилку нумерації та підрахунку кількості парафіян виправлено і виділено курсивом.

* * *

№ 1

**1834 р., Переяслав – Сповідний розпис катедрального Вознесенського собору
м. Переяслава за 1834 р.**

дворов	число		Духовни и их домашние	Лета от рож- дения		Показание действия		
	людей			[мужеска]	[женска]	Кто был у испо- веди и святого прича- стия	Ктож испо- веда- лся то- кмо а не при- части- лся и за каким вино- сло- вием	Ко- торые у испо- види Не были
	мужеска	женска						
1 зв.	1		Протоиерей Симеон Дамианов сын Стронский ¹²	53		Бы		
		1	Жена его Александра Петрова		47			
		2	Дочь их Анна		14	}		
		3	Мать Александры[,] Мария Кириа- нова Базылевична[,] протоиерея Пе- тра жена		75			
	2		Ключарь протоиерей Андрей Васи- лиев Крыжановский ¹³	49				
		4	Жена его Параскева Иванова Дети их		44	}		
		3	Андрей	16				
		5	Ольга		5	ли		небы ли //
	1	4	Виктор	3				
		5	Священник Павел Динисиев Диоми- дов	39				
		6	Жена его Анна Иосифова Дети их:		24			
		6	Александр	3				
		7	Николай	2				
2	8	Протодиякон Василий Михайлов Смерчинский Дети его	37					
	7	Феодосия		14				

⁹ Остання буква слова «х» винесена над рядком.

¹⁰ Нерозбірливе слово.

¹¹ Застаріле слово, синонім слова «причина».

¹² Протоіерей катедрального Вознесенського собору, член віспяного комітету (існували приблизно з поч. XIX ст. для боротьби проти розповсюдження віспи) та консисторії. У 1834 р. – ключар Вознесенського собору; в 1835 р. – піклувальник про бідних духовного чину та екзаменатор. Див.: Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1834 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1834. Ч. 1. С. 383; Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1835 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1835. Ч. 1. С. 376.

¹³ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, член консисторії та благочинний. У 1834 р. – екзаменатор ставлеників; в 1835 р. – ключар Вознесенського собору та цензор проповідей. Див.: Там само.

1840 р., Переяслав – Сповідний розпис катедрального Вознесенського собору м. Переяслава за 1840 р.

Домов или дворов	число людей		Духовные и их домашние	лета от рождения		Показания действия		
	мужеска	женска		мужеска	женска	Кто был у исповеди и святого причастия	Кто исповедался только а не причастился и почему	Кто не был у исповеди
1	1		Протоиерей Симеон Дамианов Стронский ¹⁶	58				
		1	Жена его Александра Петрова		52			
		2	Дочь их Анна		19			
		3	Мать Александры[,] Мария Кириллова Базилевская		81			
	2		Протоиерей Иоанн Александров Сияльский ¹⁷	31				
		4	Жена его Александра Леонтиева		24			
		5	Дети их Серафима		3			
	3		Никанор	1				
	4		Протоиерей Павел Дионисиев Диомидов ¹⁸	42				
			Дети его					
1	5		Александр	8				
	6		Николай	7 //				
	7		Протоиерей Михаил Григориев Фесенко ¹⁹	36				
	6		Жена его Анна Иванова		31			
			Дети их:					
	8		Николай	4				
	9		Роман	3				
	10		Диакон Артемон Василиев Малишевский	27				
	2		Жена его Анна Кондратьева		21			

¹⁶ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, благочинний, піклувальник про бідних духовного чину, член вісяного комітету та консисторії. Див.: Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1840 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1840. Ч. 1. С. 337.

¹⁷ Протоіерей та ключар катедрального Вознесенського собору, екзаменатор, професор філософських наук, магістр, викладач 1-го класу філософії в Полтавській духовній семінарії (семінарія на той час знаходилася в Переяславі), член консисторії. Див.: Там само. С. 337, 391.

¹⁸ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, вчитель громадянської історії 1-го класу і французької мови в Полтавській духовній семінарії, наглядач Переяславського духовного училища. Див.: Там само. С. 391.

¹⁹ Священник катедрального Вознесенського собору, благочинний та член консисторії. Див.: Там само. С. 337.

3	11	8	Диакон Кирилл Иванов Базилевич	25	19				
			Жена его Анна Алексеева						
	12		Диакон Афанасий Григориев Романовский	41					
4	13		Иподдиака Лаврентий Иванов Запольский	30					
	14		Иподдиака Лука Иванов Елинский	27					
	15		Певчий Александр Федоров Мораческий	30					
	16		Пономарь Павел Иванов Плотницкий	27					
5	17		Пономарь Василий Гаврилов Романенко	23					
	18		Звонарь Лев Иванов Виривский	19					
	19		Звонарь Иван Григориев Стефановский	22 //					
2			Чиновники служащие в Полтавской духовной консистории и их домашние						
	20		Секретарь Полтавской духовной консистории[,] коллежский секретарь Иван Павлов Архаров	36					
	9		Жена его Пелагия Алексеева дети их		27				
	10		Анна		7				
	11		Раиса		4				
	12		София		2				
	21		Столоначальник[,] губернский секретарь Григорий Николаев Барвинский	30					
	6		22		Архивариус[,] губернский секретарь Силуан Григориев Магеровский	35			
			23		Канцелярист Димитрий Ильин Залеский	27			
			24		Канцелярист Михаил Василиев Ильин	23			
25		Канцелярист Василий Григориев Александровский	23						
26		Канцелярист Иван Романов Петровский	23						
27		Канцелярист Степан Гаврилов Сподин	20						
28		Канцелярист Михаил Яковлев Кокольницкий	24 //						
29		Канцелярист Андрей Иванов Трипольский	24						
30		Канцелярист Димитрий Андреев Бориславский	23						
31		Канцелярист Иван Федоров Трипольский	20						
2 зв.	32		Канцелярист Иван Николаев Барвинский	24					
			Прислуги протоиерея Симеона Стронскаго						
	33		Крестьянин Петр Димитриев Сობоль	17					

3	34	13	Крестьянка Иулияния Михайлова Павленовна ²⁰	26	62			
		14	Крестьянка Христина Игнатиева Вороновна ²¹		32			
		15	Крестьянка Феврония Леонтиева Кучерева		17			
			Прислуги ключаря протоиерея Иоанна Сияльского					
			Крестьянин Павел Ефимиев Благий холост					
		16	Отпущенная из крестьян Стефанида Григоренкова		53			
	35	17	Крестьянка Анна Стефанова Барсунова	24 //				
			Прислуги протоиерея Павла Диомидова					
			Крестьянин Исидор Иоаннов Кравець	26				
		18	Жена его Мелания Тимофеева	23				
		19	Параскева Иоаннова Труханка	20				
		20	Василиса Иоаннова Прошачка	16				
			[Прислуги] протоиерея Михаила Фесенка					
21	Мария Яковлева Куждовна	20						
22	Дария Иванова Зубкова	19						
23	Служительница диакона Артемона Малашевского[,] Анна Матвеева Гриценкова	17						

Всего при вишеписанном кафедральном соборе без приходских дворов		Число людей обоого пола									
		Исповедавшихся и причастившихся		Исповедавшихся только, а не причастившихся		Неисповедавшихся				Итого	
						От 7 лет до престарелости за нерадением		За малолетством ниже 7 лет			
		муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.
1	Духовных	15	7					4	1	19	8
2	Служителей из крестьян	3	11							3	11
[3]	Чиновников служащих в конситории	13	1						3	13	4
	Итого	31	19					4	4	35	23

Собора протоиерей Симеон Стронский
Протоиерей Михаил Фесенко

Державний архів Полтавської області. Ф. 706. Оп. 4. Спр. 269. Арк. 1–3.

²⁰ У сповідному розписів 1834 р. це Іуліанія Федорова Павленкова.

²¹ Вірогідно, що в сповідному розписі 1834 р. це Христина Ігнатовна Соловйова.

СТЕНОГРАМА ІНТЕРВ'Ю ІЗ ПАЛАГУТОЮ МИКОЛОЮ ПЕТРОВИЧЕМ (1928–2012)

Респондент: Палагута Микола Петрович*.

Інтерв'юер: Дембіцький Станіслав Семенович.

Звукозапис: Зубер Віктор Григорович.

Дата: 1996 р.

Місце: м. Переяслав-Хмельницький.

Джерело: цифрові файли **: файл 1 (Сторона А, МР3), файл 2 (Сторона В, МР3).

Тривалість запису: файл «Сторона А» – 44.25 хв., файл «Сторона В» – 19.43 хв.

Транскрипція: Горбовий Олександр Анатолійович, Нагайко Тарас Юрійович,
Щербина Марія Олегівна.

«Сторона А»

Палагута М. П.: Я уверен, що воно... Ну це крім Сікорський¹ та Жам² знають. А більш ніхто не знає тут історію цю.

Дембіцький С. С.: Ну, це Ваш вибір повністю.

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Ми можемо говорити...

Палагута М. П.: Не ту, що там як збиралось. Ну, Ви самі знаєте збирали як.

Дембіцький С. С.: Касета розрахована на півтори години, так?

Зубер В. Г.: Так.

Дембіцький С. С.: Ну, оце Ви маєте змогу такому слідувати [звертається до М. П. Палагути].

Палагута М. П.: Так оце і все вже, да?

Зубер В. Г.: Шо треба – вставим, що треба...

Палагута М. П.: Не, я понимаю. Так Ви ще не включали? Ще не включали?

Зубер В. Г.: Включено все.

Палагута М. П.: Уже? Значить, десь в кінці [19]69-го року, перебираючи архіви, я знайшов журнал «Огонёк»³ за [19]45-ий рік⁴. Ну, цікаво ж подивиться що там... Це ж скільки часу пройшло. Подивиться, що там написано.

Ну, [почав] гортати і на розвороті нахожу, написано: «Фрагмент діарами «Битва за Дніпро в районі Переяслава-Хмельницького осінню [19]43-го року». Фрагмент. І автори там, я не пам'ятаю прізвища художників. Група художників, значить, студії імені Грекова, воєнної студії

* Палагута Микола Петрович (20.10.1928 – 25.03.2012); науковий співробітник Переяслав-Хмельницького державного історичного музею (1962–1965), завідувач відділом радянського часу Переяслав-Хмельницького державного історичного музею (з 1 січня 1966 р. по 1973 р.), співробітник Переяслав-Хмельницької районної газети «Комуністична праця» (1973–1988), редактор рубрики «Люби і знай свій рідний край». Автор музезнавчих розвідок (інколи під псевдонімом М. Чалий): Чалий М. Нова експозиція [Про об'єкти Музею народної архітектури та побуту]. *Комуністична праця*. 1974. № 79 (8964). 4 лип. С. 2; Чалий М. Цікаві знахідки [Про нові експонати Музею народної архітектури та побуту]. *Комуністична праця*. 1975. № 125 (9161). 21 жовт. С. 2; Чалий М. Новий музей [Про створення музею прикладного мистецтва радянського часу]. *Комуністична праця*. 1977. № 62 (9451). 20 квіт. С. 3; Палагута М. Пошуки продовжуються [Про роботу первинної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури міської середньої школи № 5 м. Переяслава-Хмельницького]. *Комуністична праця*. 1980. № 164 (5171). 17 жовт. С. 2; Палагута М. П. Музеї і музейники: невідомі подробиці. *Вісник Переяславщини*. 2003. № 86 (10681). 4 лист. С. 6; Палагута М. П. Перший об'єкт музею [гамазей з с. Пристроми Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.]. *Вісник Переяславщини*. 2004. № 11 (10708). 10 лют. С. 5; Палагута М. П. А все почалося з «Огонька». *Вісник Переяславщини*. 2010. № 33 (11319). 14 трав. С. 10 та ін.

** Оцифровано: Молоткін Олександр Юрійович (2011 р.) з аудіокасети (носії не виявлено).

¹ Сікорський Михайло Іванович (1923–2011); визначний діяч у галузі музейного будівництва, заслужений працівник культури УРСР (1966), Почесний громадянин м. Переяслава-Хмельницького (1984), Герой України (2005). У період 1951–2008 рр. очолював комплекс музеїв Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

² Жам Михайло Іванович (1931–2002); науковий співробітник Переяслав-Хмельницького історичного музею (з березня 1960 р.), завідувач етнографічним відділом (з вересня 1960 р.), завідувач філіалу Переяслав-Хмельницького державного історичного музею (Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини) (з 1 січня 1966 р.), Музеєм хліба (з 1982 р.).

³ «Огоньок» (рос. – «Огонёк») – радянський суспільно-політичний та літературно-художній ілюстрований щотижневий журнал. Виходить із 1899 р. по сьогоднішній день із перервою у 1919–1922 рр.

⁴ Див. також: Палагута М. П. А все почалося з «Огонька». *Вісник Переяславщини*. 2010. № 33 (11319). 14 трав. С. 10; Бойко Н. Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (до 35-річчя заснування та діяльності). *Краєзнавство*. 2010. № 4. С. 69–75; Діорама, за яку згадує М. П. Палагута, була намальована в 1948 р.

імені Грекова⁵. Я Сікорському, кажу: «Ти дивися, що я найшов!». Той сюди глянув. Раз-раз. А якраз в мене планувалася поїздка в архів, воєнний архів Міністерства оборони⁶, в Подольськ. По... По збору там матеріали по форсуванню Дніпра. Зокрема, про батальйон Балаяна⁷. Сікорський каже: «Заїдеш разом у ето, у студію і поговориш, що воно там таке».

Ну, зробив я своє діло у Подольські. Десь тиждень. Заїжджаю, найшов Студію воєнних художників імені Грекова. Найшов начальника студії, подполковника Бакланова⁸. Показав йому цей, цю діарам... фрагмент діарами. Кажу, [шо] так і так. У нас мова була з Сікорським, значить, щоб вони виготовили копію. У музею було двадцять тисяч грошей. Сікорський каже: «Якщо на ці гроші вони зроблять – буде харашо». Ну, Бакланов каже: «Ми копії не робим, ми можем тіки нове полотно намалювать. До речі, – каже, – іше живий один із авторів діарами». Цієї, шо малював оце. Ми познаком... познайомились. Старичок такий. Ну, я не пам'ятаю прізвища. Ну, в принципі, значить, оплата яка. Кажу: «Скіки вона буде стоїть?» Ну, він там прикидав, прикидав, прикидав, прикидав, каже: «Тисяч шістдесят». Ну, в принципі ми домовились. Кажу: «Я їду додому, там з директором поговоримо на цю тему».

Приїжджаю я сюди, в Переяслав. Кажу Сікорському, так і так: «Ніякої копії не може бути мови, а, значить, оригінал. Мальований». Свитка⁹, я і Сікорський пішли в райком до первого секретаря. Так і так. Сказали...

Дембіцький С. С.: Хто тоді був першим секретарем?

Палагута М. П.: Кебкало. Кебкало Григорій Маркович¹⁰. Да. Так і так. Шо мов такий задум єсть, намалювать, буде стоїть 60 тисяч. Ну, перший секретар каже: «Шо таке для району 60 тисяч! Там – з колгоспу 5 тис., там – з радгоспу. Та ерунда. Давайте! Добро». Дзвонить Сікорський в Москву в підтвердження цього, шо домовились в принципі. І десь, навро, через місяць чи через два приїжджають два художника. Значить, народний художник Радянського Союзу Мальцев¹¹. Петро Тарасович, по-моєму. Якщо не помиляюсь. І народний художник РСФСР Присекін Микола Сергєєвич¹². До речі, вони вдвох були авторами, вдвох, діарами «Сапун-гора»¹³ в Севастополі.

Я, Сікорський, Жам, вони два поїхали, по-моєму, і Свитка¹⁴, поїхали на Дніпро наш, [шоб] подивиться на місце ж боїв, як малювать. Ми ж розщитували, шо будуть малювать зліва на гору. З лівого берега – на правий берег. Переїхали човном на ту сторону, в Григоровку¹⁵. Походили по

⁵ Студія воєнних художників імені М. Б. Грекова (рос. – Студия военных художников имени М. Б. Грекова) – державна творча організація Міністерства оборони Російської Федерації. Створена 29 листопада 1934 р. за задумом майстра батального живопису Грекова Митрофана Борисовича (1882–1934); справжнє ім'я – Митрофан Павлович Мартищенко.

⁶ Суч. назва – Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. Відрядження М. П. Палагуги до Москви відбувалося з 16 по 20 березня 1970 р.

⁷ Балаян Гарегін Шегійович (1912–1943); командир 1-го мотострілкового батальйону 69-ї механізованої бригади 9-го механізованого корпусу 3-ї Гвардійської армії 1-го Українського фронту, Герой Радянського Союзу (23 жовтня 1943 р., посмертно). Солдати 1-го мотострілкового батальйону на чолі із капітаном Г. Ш. Балаяном першими форсували Дніпро в районі села Зарубинці Переяслав-Хмельницького району (правий берег) в ніч із 21 на 22 вересня 1943 р. Г. Ш. Балаян загинув 25 вересня 1943 р. унаслідок бомбардування німецької авіації. Був похований у с. Зарубинці Переяслав-Хмельницького району Київської області, перепохований у м. Переяслав-Хмельницький Київської області.

⁸ Бакланов Анатолій Єгорович (нар. 1929 р.); у 1965–1985 рр. начальник Студії військових художників імені М. Б. Грекова, заслужений працівник культури РСФСР (1972).

⁹ Свитко Петро Григорович, начальник Переяслав-Хмельницького районного відділу культури.

¹⁰ Кебкало (Кебкал) Григорій Маркович (1915–1990); перший секретар Переяслав-Хмельницького районного комітету Комуністичної партії України 1961–1973).

¹¹ Мальцев Петро Тарасович (1907–1993); живописець, народний художник СРСР (1974 р.), член Студії воєнних художників імені М. Б. Грекова (з 1949 р.).

¹² Присекін Микола Сергійович (1928–2008); живописець, член Студії воєнних художників імені М. Б. Грекова (з 1951 р.). Заслужений художник РРФСР (1974), заслужений діяч мистецтв Української РСР (1980), народний художник Російської Федерації (1992).

¹³ Діорама «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 року» – художній пам'ятник звільненню Севастополя від нацистської окупації, відкрита 4 листопада 1959 р. (довжина 25,5 м, висота – 5,5 м, площа натурного плану – 83 м²). Автори твору: П. Т. Мальцев, Г. І. Марченко, М. С. Присекін.

¹⁴ У підписі під фотографією зі статті «Палагута М. П. А все почалося з «Огонька». *Вісник Переяславлщини*. 2010. № 33 (11319). 14 трав. С. 10» замість прізвища Свитка зазначений житель с. Зарубинці Дяченко М[ихайло] А[нтонович].

¹⁵ Григоровка; село Канівського району Черкаської області (розміщене на правому березі Дніпра, на так званому Трахтемирівському місці).

горах. Зарубинці¹⁶, Григоровка – лазили цілий день там. І вони вирішили з гори малювати. Ну, як пізніше виявилось, вони праві були. Бо на гору ж не видно бої будуть які. А на горі – бої, а внизу, значить, – плацдарм, підход військ. Ну, оп'ять же ми, по-моєму... Не пам'ятаю. По-моєму, ми зайшли в райком (уже ж з ціми художниками), поговорили в деталях з першим секретарем [він каже]: «Все нормально, все буде!» І поїхали вони.

Дембіцький С. С.: Це був який рік?

Палагута М. П.: Це був сімдесят... Так, у березні [19]70-го року я був у Москві. Десь да, отако [19]70-й рік. Так, [19]70-ий рік. І десь через рік вони приїхали, привезли фрагмент. По-моєму, полотно таке невеличке, метр на метр. Уже вони накинули. Як пам'ятаю сьогодні: ото хата, що горить, [на тому полотні] в центрі. Вона зараз зміщена. То вони в полотні по... По центру була. Дак їм, значить, посовітув... Значить, у музею Сковороди¹⁷ вони показували [макет діарами]. Первий секретар прийшов, голова райвиконкому, ще там – начальство районне. Ну, дали їм там деякі поради: змістити хату трошки вправіше, лучче хай на первом фоні люди будуть, а не хата. Ну, вони [художники] погодилися. То так воно на діорамі трошки хата зміщена, не по центру. І поїхали вони. Поїхали вони своє діло робить.

А тоді ж роки йдуть. Уже, по-моєму, років два пройшло. Дзвоник з Києва, ой, з Москви – їм же нада гроши (там чи зарплату, чи шо). А грошей нема. Ніхто ж не дає. Шо ті двадцять тисяч перерахували. Да. І тут узнають, значить... Бо воно ж пішло, чутки пішли. В області узнають, шо діорама в Переяславі малюється. Значить, для Переяслава. Приїжає комісія з обкома партії. Визива

ють Сікорського. Там йому давали навару. Мені окремо давали. Значить, шо я? Я ось [мені дали] білети, я поїхав да в командіровку, домовився за оце все.

Дембіцький С. С.: Це, шо без їхнього відома?

Палагута М. П.: Як же без відома того! Да грошей нема! Да як начали там: «Кому вона нужна!» Таке [нерозбірливо]. Скублись, скублись. З партії ісключимо. Ну, кажу: «Ісключайте, як є за шо!» Ну, вобшим так. Шуміли крепко. Ну, Сікорському, конешно, як директору більше досталось. А вона вже ж на підході, діарама. Це чотири роки її малювали. А тоді ще вперся... Питання вперлося, шо де ж її ставить. Монастирі, монастирі. Тоді ж культові приміщення, вроді, не можна було. Ну, вроді, Тронь... Тронько¹⁸ був замголови Ради Міністрів. Дак він, вроді, дав добро, шо можна іспользовать¹⁹.

Ну, ото так начали крутить. А грошей немає. Хто ж буде платити? Пішли, значить, до первого секретаря, а він каже: «Я не знаю, це – Сікорський. Це – вони самі видумали. Хай вони...»

Дембіцький С. С.: Так він же добро дав.

Палагута М. П.: Да. А він же добро дав. «Вони самі видумали – хай ето... Хай самі розчитуються!». Ну, в кінці-кінців, по-моєму, вони, значить, приїхали монтувать сюди діараму. А, по-моєму, в нас депутатом був в обласну раду Капто²⁰, секретар обкому партії по ідеалогії. А його видвигали од педучилища²¹. Він приїхав на зустріч з виборцями, і Сікорський його там поймав і пожалівся так і так, шо-шо робить? А то розумна людина була, чи єсть він і зараз... Каже: «Раз дитина родилась – її треба виховувать». Видно ж поїхав додому, а тут Цибулько²² такий був. Первий секретар. Такий трошки він емоційний дуже.

¹⁶ Зарубинці; колишне село Переяслав-Хмельницького району Київської області (розміщувалось на правому березі Дніпра). У 1971 р. у зв'язку зі створенням Канівського водосховища (1972–1976 рр.) було включене до Канівського району Черкаської області. 30 червня 1976 р. населений пункт було знято з обліку. На сьогодні топонім зберігся у назві одного з урочищ – Зарубинці.

¹⁷ Меморіальний музей Г. С. Сковороди (НІЕЗ «Переяслав»); відкритий 28 листопада 1972 р. у будинку колишнього Переяславського колегіуму.

¹⁸ Тронько Петро Тимофійович (1915–2011); державний діяч України, заступник голови Ради Міністрів Української РСР (10 березня 1961 – 3 квітня 1978), доктор історичних наук, професор, академік НАНУ, голова Правління Національної спілки краєзнавців України (1990–2011), Герой України (2000).

¹⁹ Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» (НІЕЗ «Переяслав»); відкритий 5 травня 1975 р. у Вознесенському соборі м. Переяслава.

²⁰ Капто Олександр Семенович (1933–2020); радянський партійний діяч, дипломат, секретар Київського обласного комітету Комуністичної партії України по ідеалогії (28 листопада 1972 – квітень 1978), доктор філософських наук.

²¹ Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище; функціонувало впродовж 1943–1987 рр.

²² Цибулько Володимир Михайлович (1924–1987); радянський державний діяч, 1-й секретар Київського обласного комітету Комуністичної партії України (квітень 1970 – 4 листопада 1985).

Ну, видно, він його уговорив. А той до Лисенка²³, голови обл... облвиконкому з [нерозбірливо]. Ну, прийшли вони до згоди, що воно, напевно, треба. Раз зробили... зробилося – значить всьо. І в кінці-кінців у [19]75-му році приїжджає, на 9 травня приїжджає Цибулько, відкриває урочисто діараму.

Дембіцький С. С.: Він сам відкривав?

Палагута М. П.: Сам. Він ще й довольний був. Ще Присекіну запропонував, значить, і штурм Києва²⁴ намалювати. Він намалював. У Лютіжі.

Дембіцький С. С.: Там Лютіжський плацдарм був...

Палагута М. П.: Да, да. То Присекін малював, бо Мальцев уже старенький, а цей малював. Змалював. Найшли приміщення, то в Лютіжі вони і намалювали. А гроші вже тоді, я не пам'ятаю, кажуть розщитались. Шістдесят чотири тисячі получилось. Монтаж, усе. Не шістдесят, а шістдесят чотири.

Дембіцький С. С.: Гроші секретар району заплатить [нерозбірливо].

Палагута М. П.: По-моєму, заплатив гроші... Був на відкритті діарами голова... Я забув його прізвище. Наглядно помню. Оце обласне турбюро було чи як комітет. Туристичне бюро. Обласний комітет по туризму. По туризму, да. І він, такий розбитний парень, каже: «Ми заплатим гроші. Тільки дайте нам, щоб вона платна була»²⁵. І він вернув ці гроші. Перечислив гроші. Вроде, таке мова була. Вобщем район, по-моєму, ні копійки не дав. Ото таким шляхом появилася діарама.

А перед цим іще, як ото я найшов цю. Давай же узнаємо... Журнал найшов. Давай же узнаємо, де ж вона, де цей фрагмент! Я як начав переписуватися. Як начав. Значить, написав у Міністерство культури України: «Найдіть! Може в музеях

десь по Україні єсть цей фрагмент діарами. Кому ж вона нужна? Вона ж не должна пропасти». Відповідь: «Нема». Написав я... Значить, був, по-моєму, Захаров²⁶, Міністр культури СРСР²⁷. По-моєму, Захаров. Не пам'ятаю. Туди написав, йому ото. Там шукали, шукали, довго не було [відповіді]. Коли пишуть: «У Ленинграді єсть музей інженерних войск и артилерії, военний музей инженерных войск и артилерії»²⁸. І там ця діарама.

Палагута М. П.: Думаю, кажу Сікорському: «Для чого на Неві діарама про Дніпро? Не поняв. Шоб викорис... якось на Дніпрі, може, що використовували якісь нові зразки озброєння, так, вроді, ні». Музей артилерії... інженерних войск и артилерії. Пишу я туди директору, що так і так: «Просим передати безпосередньо на місце подій». Сюди. Довго не було [відповіді]. Коли відповідь прийшла: «Не може бути й мови, бо навкруги цієї діарами, значить, фрагменту, ведеться велика військово-патріотична робота. Так шо не можем вам передать нічого». Ну, оце так я трошки отступив. А тоді після того ото я в Москву поїхав. Але така була історія з діарамою. Нервотрöpfки...

Дембіцький С. С.: Діарама по суті була вашою ініціативою?

Палагута М. П.: Та не, не нашою... Ми вдвох ото найшли, давай... Я найшов, давай будем робить. Отак. Ну, може воно погано получилось, того шо Сікорський відразу не заручився обласною.

Дембіцький С. С.: Ага. Підтримав щоб обком партії?

Палагута М. П.: Да. Шоб да. А воно може і їх заділо, шо той. Шо він самовольно.

Дембіцький С. С.: Ясно. Вони ж [нерозбірливо].

Палагута М. П.: Оце таке. А воно ж таке. Ше,

²³ Лисенко Іван Петрович (1918–1986); радянський державний діяч, голова Київського обласного виконавчого комітету Комуністичної партії України (березень 1967 – 25 грудня 1984).

²⁴ Діорама «Битва за Київ. Лютізький плацдарм. 1943 рік»; твір батального живопису (художник – М. С. Присекін), відкрито 4 травня 1980 р. у Свято-Покровській церкві с. Нові-Петрівці Вишгородського району Київської області. З листопада 1993 р. експонується у новозбудованому корпусі Національного музею-заповідника «Битва за Київ у 1943 р.

²⁵ Див. також: Бойко Н. Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (до 35-річчя заснування та діяльності. *Краєзнавство*. 2010. № 4. С. 71–72 (фрагмент спогадів директора Переяслав-Хмельницького бюро подорожей та екскурсій Валентини Іванівни Кирієнко від 13 лютого 2009 р.).

²⁶ Захаров Василь Георгійович (нар. 1934); у 1989–1991 рр. – Міністр культури СРСР. У 1960–1974 рр. цю посаду займала Фурцева Катерина Олексіївна (1910–1974); У статті «Палагута М. П. А все почалося з «Огонька». *Вісник Переяславщини*. 2010. № 33 (11319). 14 трав. С. 10» вказано, що лист було направлено до Головного політичного управління Міністерства оборони СРСР.

²⁷ Союз Радянських Соціалістичних Республік (рос. – Союз Советских Социалистических Республик).

²⁸ Військово-історичний музей артилерії, інженерних військ і військ зв'язку (м. Санкт-Петербург, РФ).

вроді, наскіки помню... Наскіки помню, що, вроді, воно до Щербицького²⁹ дійшло. А той вроді сказав, що для чого нам діорама в Переяславі, як єсть діорама «Битва за Дніпропетровськ»³⁰? Тоже ж форсування Дніпра. А він же родом з Дніпропетровська.

Дембіцький С. С.: А Щербицький тоді був...

Палагута М. П.: Первий секретар.

Дембіцький С. С.: ...головою Ради Міністрів, по-моєму.

Палагута М. П.: Первий секретар.

Дембіцький С. С.: Ні, наскільки я знаю, першим секретарем [технічний брак запису].

Палагута М. П.: Шелест. Шелест. Ну, я не помню.

Дембіцький С. С.: У [19]72-му році зняли Шелеста.

Палагута М. П.: Щас скажу. У [19]75-му.

Дембіцький С. С.: У [19]72-му.

Палагута М. П.: У сімдесят...

Дембіцький С. С.: Значить, тоді був Шелест.

Палагута М. П.: Може. Ну, факт той, що Щербицький не той.

Дембіцький С. С.: Він працював тут. Тільки...

Палагута М. П.: Да, я знаю.

Дембіцький С. С.: ...він займав іншу посаду.

Палагута М. П.: Да я знаю. Він два рази там зміщався.

Дембіцький С. С.: Да-да.

Палагута М. П.: Дак він, вроді, не давав добро. Бо у Дніпропетровську, у них, діорама є похожа, дак не треба. А тоді вже, як уже відкрили у нас діораму, дак десь я у якоїсь газеті читав, десь він на нараді виступав, Щербицький. І казав: «От гарне діло зробили в Переяславі, що відкрили діораму. Подія така, значить, форсування Дніпра».

Дембіцький С. С. Скористувався плодами цієї роботи.

Палагута М. П.: Ото воно так робилося, понімаєте?

Дембіцький С. С.: А до діарами в Переяславі це була тільки одна Дніпропетровська?

Палагута М. П.: Ну, да. Вроді, Дніпропетровська, да. Я не бачив її. Може Сікорський і бачив. Я не бачив.

Дембіцький С. С.: Відкриття було урочистим, мабуть, багато людей було?

Палагута М. П.: Да, да.

Дембіцький С. С.: І телебачення було?

Палагута М. П.: Да. Телебачення. Аякже. Первий секретар обкома був. Це дуже... У [19]75-му році.

Дембіцький С. С.: Це було як раз на день Перемоги, 9 травня?

Палагута М. П.: Да, в [19]75-му. Ну, я не пам'ятаю чи 9 трав... травня. Ну, напевно. Чи може 8-го. Ну, факт той, що до-до 9 травня у [19]75-му році.

Дембіцький С. С.: Якраз було...

Палагута М. П.: Тридцятиріччя...

Дембіцький С. С.: Тридцятиріччя...

Палагута М. П.: Тридцятиріччя перемоги. Тридцятиріччя перемоги.

Дембіцький С. С.: І який це був по рахунку музей в Переяславі?

Палагута М. П.: Рахувать треба. Не помню. Це [19]75-ий рік. Археологія³¹ була, Заболотній³² був, музей одягу³³ був, по-моєму, і гора³⁴ була. А на горі, по-моєму, ше тоді... [19]75-й рік. Не помню, чи на горі тоді вже шось було як окремі музеї. По-моєму, ше не було нічого. Окремих музеїв там не було.

Дембіцький С. С.: Ну, гора, наскільки мені відомо, у [19]60-их почала будуватися.

Палагута М. П.: А?

Дембіцький С. С.: У [19]60-их роках гора почала... Музей під відкритим небом почав будуватися в [19]60-их роках.

Палагута М. П.: Я тоже первий там начинав. [19]64-ий рік. [19]63–[19]64. Не [19]60-ий.

²⁹ Щербицький Володимир Васильович (1918–1990); радянський державний діяч, голова Ради Міністрів Української РСР (15 жовтня 1965 – 8 червня 1972), 1-й секретар Центрального комітету Комуністичної партії України (25 травня 1972 – 28 вересня 1989).

³⁰ Діорама «Битва за Дніпро в районі сіл Військове – Вовніги в 1943 р.»; відкрита в 1975 р. в м. Дніпропетровськ (нині – м. Дніпро). Автори: художники Студії воєнних художників імені М. Б. Грекова М. Я. Бут, М. В. Овечкін.

³¹ Археологічний музей (НІЕЗ «Переяслав»); відкрито в 1960 р. у павільйоні над залишками Спаського храму-усипальниці XI ст.

³² Меморіальний музей архітектора В. Г. Заболотного (НІЕЗ «Переяслав»); відкритий у жовтні 1962 р.

³³ Музей українського народного одягу Середнього Придніпров'я кінця XIX – початку XX ст. (НІЕЗ «Переяслав»).

³⁴ Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»); перший в Україні музей просто неба, який почали створювати в 1964 р. в урочищі Татарська гора (Гора). Сьогодні на площі 25 га розташовано понад 300 об'єктів культурної спадщини. Зокрема, пам'ятки народної архітектури XVII – початку XX ст. (20 дворів з хатами та господарськими будівлями). Загалом представлено більше 20 тисяч експонатів.

Дембіцький С. С.: Так. А коли..?

Палагута М. П.: Я, Жам і Іщенко³⁵, розбивали³⁶ цю землю там. Розбивали. І я привіз перший експонат³⁷ у [19]64-му році. Гамазей³⁸.

Дембіцький С. С.: Гамазей.

Палагута М. П.: Перший експонат. У січні лютому ми в Пристромах,³⁹ розбирали і я першим привіз його ото.

Дембіцький С. С.: Ви на роботу коли прийшли?

Палагута М. П.: В [19]62-му.

Дембіцький С. С.: В [19]62-му.

Палагута М. П.: Після університету.

Дембіцький С. С.: І тоді ще під відкритим небом музею не було?

Палагута М. П.: Ну було, не. Тоді ми... Я як прийшов сюди, дак ми з Жамом робили... Воно ж задум у Сікорського був мініатюри у Михайлівській церкві⁴⁰ зробіть. Мініатюри. Ну, декілька там споруд. Там комора в углу стояла. Ви не пам'ятаєте, нема вже її. В углу, отак, Михайлівської церкви. Там в углу, в заборі.

Дембіцький С. С.: Так.

Палагута М. П.: А справа стояв дерев'яний млин. Ми привезли. І ото я, Жам і тут Ярмоленко⁴¹ покойний, столяр. Його син⁴² і зараз робить в стройконторі. Вони удвох з батьком і ми з Жамом – учотирьох цей млин робили. А згодом й комору туди перевезли, на гору і розібрали.

Дембіцький С. С.: Так спочатку не було...

Палагута М. П.: І сільгосптехніка там стояла разна. Ми понавозили туди і ці, і сівалки, і драпаки⁴³ там. Там повно було, в дворі.

Дембіцький С. С.: У церкві, значить, не було задуму навіть створити музей під відкритим небом?

Палагута М. П.: Не, не. А тоді вже ото ідея Іщенка була. Єфрема Федотовича. Створить. Там у нас ентузіаст такий був, дідок.

Дембіцький С. С.: Він працював теж у музеї?

Палагута М. П.: Не, не працював. Він в торфартілі працював майстром там. А просто такий краєзнавець.

Дембіцький С. С.: І він підказав цю ідею?

Палагута М. П.: Ага. І він ото ж із тим, з прибором, з бусоллю⁴⁴. Я, Жам та й там, по-моєму, Нестеровська⁴⁵ періодично учасувала. І ото розбивали землю цю. Радгосп 6 гектарів землі нам виділив «Переяславський», ту гору. І ми отам. Це зараз глянеш – ліс росте. Хто не знає, дак дума, що тут так і було. А там зараз тільки дичка одна і кущ сірень осталося те, що було тоді. А то ж голе було все.

Дембіцький С. С.: То було поле.

Палагута М. П.: Голе, не було нічого. Там така земля, що і хліб не родив. Через шо совхоз і от... Радгосп і отдав її.

Дембіцький С. С.: Так там було пасовище, навіть не рілля?

³⁵ Іщенко Єфрем Федотович (1899–1976); громадський діяч у галузі музейного будівництва, співавтор ідеї створення музею просто неба (суч.: Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав») в Переяславі-Хмельницькому

³⁶ Участь у процесі топографічної зйомки території під майбутній музей, яку здійснював Є. Ф. Іщенко, брали також місцеві жителі: Олександр Ігнатенко та Володимир Дронт.

³⁷ Детальніше див.: Палагута М. П. Перший об'єкт музею [Про гамазей з с. Пристроми Переяслав-Хм. р-ну Київської обл.]. *Вісник Переяславщини*. 2004. 10 лютого. С. 5.

³⁸ Гамазей; господарська будівля 1887 р. з с. Пристроми Переяслав-Хмельницького району Київської області. Використовувалася для зберігання зерна. Пам'ятка експонується у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»).

³⁹ Пристроми; село Переяслав-Хмельницького району Київської області.

⁴⁰ Михайлівська церква; збудована в XVIII ст. Упродовж XI–XIII ст. на її місці існував Михайлівський собор, зруйнований монголами в 1239 р. У 1646–1666 рр. було збудовано дерев'яну церкву, яка згоріла в 1734 р. У 1743–1750 рр. споруджено нову цегляну будівлю церкви. У 1958–1963 рр. на її території діяв етнографічний відділ Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. (Див.: Ткаченко Н., Жам О. Створення та діяльність етнографічного відділу у складі Переяслав-Хмельницького державного історичного музею на території Михайлівської церкви (1958–1963 рр.). *Переяславка: наукові записки: зб. наук. ст. / НІЕЗ «Переяслав»; [редкол.: М. І. Сікорський, О. М. Лукашевич (голов. ред.), Г. М. Бузян та ін.]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. Вип. 10 (12): IV Єфремівські читання «Релігійне життя Переяславської землі (IX–XXI ст.)», присвячені 1025-літтю хрещення Русі. С. 113–121).*

⁴¹ Ярмоленко Григорій Петрович.

⁴² Ярмоленко Анатолій Григорович.

⁴³ Драпак; сільськогосподарське знаряддя для обробітку ґрунту.

⁴⁴ Бусоль; інженерний прилад, використовується під час геодезичної зйомки.

⁴⁵ Нестеровська Євдокія Сергіївна (1915–2010); не пізніше 1946 р. почала працювати в Переяслав-Хмельницькому історичному музеї на посадах: екскурсовод, науковий працівник (з січня 1954 р.), головний зберігач (з 1 січня 1966 р.), завідувач фондами музею (з травня 1968 р.).

Палагута М. П.: Не, оце... Тако да... Оце правіше сюди, дак тут єврейське кладбище було. Тоді рішення було цей, міської ради його знести і виділили на Заальтицькому кладбищі, там у них окремо. А дальше ото поле таке, шо воно там і не росло. Таке. Ну, пусте. Трава така. Ну, хліб не ріс ніякий там. І ото нам виділили. І помню ми ходили, ше був такий... Жєнщина була, землемір району. Добривечір⁴⁶ фамілія її. Як сьодні пам'ятаю. І представник радгоспу «Переяславського» Стріха Григорій Якович⁴⁷. Він був директором племзаводу «Колос»⁴⁸. Зараз на пенсії вже. Він був там інженером-меліоратором чи шось таке, в радгоспі. І він як представник, значить, прийшов. І я якраз ходив. Він, я і вона третя... Втрєох міряли. Значить, одміряли землю. «Микола Петрович, шо ви надумали? Кому воно оце буде нужне, шо ви будете отут робить?» Кажу: «Не знаю, Григорію». Кажу: «Григорій! Ну, згадаеш мої слова, воно колись пригодиться». А тоді оце уже як музей створився... І колись випадково я його в музеї... Він чи з кимсь в делегації, не помню, там на горі був. Кажу: «Гриша, дак шо?». А він так...

Дембіцький С. С.: Визнав... Визнав свою помилку.

Палагута М. П.: А то каже: «Кому воно нужне?» Ну, воно так, бачте, началось. А зараз вже воно село настояще. Шо там говорить! Ну, оце таке. Якшо... Шо таке?

Дембіцький С. С.: Радіо трошки [заважає].

Палагута М. П.: А. Да я виключу його! Обговорення, переписки всі ті... Ото танк тридцять чотири, шо стоїть у музеї зараз. Ми ж його планували поставити отам, де автовокзал. Де автовокзал. Там круг оцей.

Дембіцький С. С.: Так-так-так.

Палагута М. П.: Шоб він стволем на Дніпро [був повернутий]. І я скіки переписувався! Ну, це

моя парафія, як кажуть, була. Скіки я переписувався. Кому я тіки не писав! Міністру оборони написав. Тоді вказівка була. Грєчко⁴⁹ був тут міністром обор... Тойсть командующий округом Київським.

Дембіцький С. С.: Малиновський⁵⁰.

Палагута М. П.: А там був Устінов⁵¹. Да. Вобшим, дали вказівку Грєчку. Вобшем, я не помню. Ну, писав довго. Поки всьо-таки з цього... Перегнали з Києва. Старшина пригнав, [танк] на ходу був. І планували там. А тоді ж це ж поставити пам'ятник. Дак треба, шоб дозвіл з облвиконкому був. А там кажуть, шо це... Їх уже в області повно кругом стоїть. Куди ж його ставить? Дак ми ото в двір туди загнали його. Вірніше раньше я його в двір загнав. Потому шо Сікорський був у відпуску, а я заміщав його. А там пригнали, да коло монастиря поставили. А я ж тоді жив у цій квартирі. У дванадцять годин ночі мене розбудили. Старшина каже: «Так, пригнав». Коло монастиря поставили уночі. Ну, ніхто ж не сторожує. А він на ходу. Утром прибігаю я, а там – броні не видно. Дітей вже сидить повно, поналазили. Там украли цей, манометр, украли його.

Дембіцький С. С.: Таки украли?

Палагута М. П.: Давай я – тоді Рубахін⁵² такий був дворніком – поставив його сторожувать.

Дембіцький С. С.: Я пам'ятаю.

Палагута М. П.: А?

Дембіцький С. С.: Пам'ятаю його.

Палагута М. П.: Ага. Сторожувать. Кажу: «Шоб ніхто ж не той». А сам же думаю: «Шо ж робить? Сікорського ж нема. Куди ж його дівать? Його розтянуть. Не буду ж я там сидіть все время». А ми планували временно його поставити, поки не вирішиться питання, отам, на крузі, мєжду монастирями⁵³ поставити. А тоді не знаю чого. Чи хтось розубідив, шо мєжду монастирями не можна, чи не знаю.

⁴⁶ Ймовірно, Невечєря Ганна Федорівна; у жовтні 1963 р. – старший землерозпорядник виробничого колгоспно-радгоспного управління Київської області.

⁴⁷ Стріха Григорій Якович (1933–2010); у 1970–1994 рр. очолював державний племінний завод «Колос».

⁴⁸ Державний племінний завод «Колос»; організація, створена в 1964 р. на базі сіл Улянівка та Тарасівка Переяслав-Хмельницького району Київської області, займалася виведенням та вдосконаленням стада корів симентальської породи.

⁴⁹ Грєчко Андрій Антонович (1903–1976); радянський військовий і державний діяч, командувач військами Київського військового округу (1945–1953), Міністр оборони СРСР (1967–1976).

⁵⁰ Малиновський Родіон Якович (1898–1967); радянський військовий і державний діяч, Міністр оборони СРСР (1957–1967).

⁵¹ Устінов Дмитро Федорович (1908–1984); радянський політичний і військовий діяч, Міністр оборони СРСР (1976–1984).

⁵² Рубахін Микита Сисойович (1914 р. н.); з січня 1962 р. працював на посадах двірника, сторожа та кочегара Переяслав-Хмельницького історичного музею.

⁵³ Вочевидь, маються на увазі Вознесенський собор та його дзвіниця.

Дембіцький С. С.: Ну, да. Все-таки церква...

Палагута М. П.: Да. Дак я тоді на другий день думаю: «Зажену я його туди, в музей. Там шось хоч сторож є де». Пішов, [побачив, що] у ворота не влізе. Дак ото пішов кругом. Там вуличка є з тилу. Там забор розібрали. А тоді ж нада комусь переганять. Хто ж пережене? Танкіст. Дак я в воєнкомат. Прийшов до майора, да кажу: «Борис Миколайович⁵⁴, ти знайди по картотеці! Може хтось з танкістів тут єсть». Він перебрав: «Ага. Найшов одного». Дзвонить у пожарну команду. Він там, значить, ето... У пожарній команді робить. Той прибігає. Каже, так і так: «Треба танк перегнать. Перегнать у музей». [Танкіст]: «Да ви знаєте! Да я забув. Да й це ж давно було». [Майор]: «А, забув?» Каже: «Завтра – повесточку, вещьмішок і, – каже, – пошлем, шоб нагадали». [Сміються]. Дак він як вискочить.

Дембіцький С. С.: Враз згадав.

Палагута М. П.: «Я, – каже – зараз!» Поки я дійшов сюди, до монастиря, коли він уже там крутиться, крутиться. Ну, нічого в його не получається шото. А так стоять два парня, чую розговор: «Да, – каже, – я їх як ганяв цих танків. Я механіком-водітельом був». Кажу: «Дак переженеш? Заплачу!» [Механік-водій]: «Пережену». Заліз. Коли як зареве! Коли з райкому як повисакають усі. Воно ж там райком рядом [Сміються]. Ай-й-й. Вобщим перегнали. Десятку я йому заплатив. Перегнав акуратно. Він поставив. То він так і стояв.

Дембіцький С. С.: Значить, це який був рік?

Палагута М. П.: Це до-до діарами.

Дембіцький С. С.: До діарами.

Палагута М. П.: До діарами.

Дембіцький С. С.: Це десь до [19]70-го року?

Палагута М. П.: Да, до діарами це було, до діарами.

Дембіцький С. С.: Значить, [19]67–[19]68-ий рік, так?

Палагута М. П.: Ну, отако може. Ну, до діарами. Діарами не було ще.

Дембіцький С. С.: А там росте яблунька. Вона росла поперед танком?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Вона вже росла.

Палагута М. П.: Вона й зараз єсть там?

Дембіцький С. С.: Єсть там.

Палагута М. П.: Він... Він стояв отамо ззаду. Він ззаду, колу туалета стояв. Танк.

Дембіцький С. С.: Аж ззаду?

Палагута М. П.: Да. А тоді його сюди перегнали. І при том той же парень... Колись Сікорський... Мене не було, а Сікорський шось там у своїй келії там ото малював чи писав, а танк іззаду. А він прийшов, да підвипивший був, да привів якихось родичів чи шо, значить, вроді, значить, екскурсію провести. Да заліз, да як завів, як зареве, дак... [Нерозбірливо]. Сікорський як вилетить, злякався. [Сміється]. Давай його... Вигнав. Ой, було там діло таке. На другий день побачив його да кажу: «Ти хоть би придупридив його, для чого це». [Він каже]: «Та я був випивший трошки». Так його перегнали, отут впереді трошки поставили.

Дембіцький С. С.: Було таке.

Палагута М. П.: Із Лаврінєнковим,⁵⁵ ото ж генеральська форма я ж ото її доставав оцю і зв'язався.

Дембіцький С. С.: Ви їздили до нього у Київ?

Палагута М. П.: Їздив у Київ до його. З Гавріловим Дмитром Івановичем⁵⁶, форсування Дніпра, парторг 29-го стрілкового полку 38-ої дивізії. Учасника параду Перемоги Кондратенко Романа Єгоровича⁵⁷, то ж я тоже достав цей, мундир. За двадцять п'ять карбованців у його купив. Хоч він і каже, шо я подарую. Ну, двадцять п'ять карбованців узяв. Даремно... Та багато. [Нерозбірливо] Знаєте, це радянський відділ неблагодарний. Юзвіков⁵⁸ був завідующий дореволюційним

⁵⁴ Можливо, Холодов Борис Миколайович.

⁵⁵ Лаврінєнков Володимир Дмитрович (1919–1988); радянський льотчик, двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1944), генерал-полковник авіації (1971).

⁵⁶ Гаврилов Дмитро Іванович (1903–1971); парторг 29 стрілецького полку 38 стрілецької дивізії, брав участь у боях за звільнення Переяславщини у вересні 1943 р. У середині 1960-их рр. працював заступником начальника автоколонії м. Генічеська Херсонської області. У червні 1965 р. передав до музею особисті речі в т. ч. військовий кашкет, мундир, фотографії.

⁵⁷ Кондратенко Роман Єгорович, 1909 р. н.; мешканець Переяслава-Хмельницького, учасник параду Перемоги в Москві 24 червня 1945 р., підполковник у відставці. У 1965 р. до Переяслава-Хмельницького державного історичного музею передано його особисті речі, мундир та бойові нагороди.

⁵⁸ Юзвіков В'ячеслав Андрійович (1921–1988); з серпня 1954 р. екскурсовод Переяслава-Хмельницького історичного музею, з вересня 1956 р. науковий співробітник, з 18 січня 1966 р. зараховано на посаду наукового працівника. З 7 листопада 1969 р. (на громадських засадах) очолив відділ дорадянського часу. З 1 жовтня 1972 р. переведений на посаду старшого наукового працівника. З 1 січня 1973 р. переведений на посаду завідувача відділу.

відділом, дак його ж ну шо? Я кажу: «Ти хоч пилюгу повитирай! Скажи цій [наглядачці], шоб..!» А там же кожен день шо-небудь: то, дивись, конференція, то пленум якийсь, то з'їзд, то... Особенно дванадцятий зал, дак він у мене отако все: перевертався, перевертався.

Дембіцький С. С.: Увесь час зміни.

Палагута М. П.: Да. Весь час зміни. А оце до ювілею. Оце цей восьмий зал..., да сьомий, дев'ятий цей, маленький. Вітчизняна війна. Скіки там перек... той, скіки той... Це страшне. Роботи маса було [технічний брак запису]. ...і столяри есть, і ці, і художники, а тоді сам усе. Сам усе. Пилка, сокира, молоток – пиляй, стругай, шо хочеш мости, видумуй.

Дембіцький С. С.: Це Ви були і науковцем, і столярем, і... ?

Палагута М. П.: Да! Видумував і отам, де рами ці, Гаврілова вісить. Помню. Дак робив оце цей шкафчик той. Да й Кондра[тенка]. Да все сам робив оце. І поняття не було. А в нас, я прийшов у [19]62-му році після учоби, да, сімнадцять чоловік штату було. Із сторожем було сімнадцять.

Дембіцький С. С.: Це у всіх музеях?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Без на... Без наглядачів?

Палагута М. П.: Не. Усіх, усіх.

Дембіцький С. С.: Всіх разом.

Палагута М. П.: Ну, із сторожем я кажу, із дворніком – сімнадцять чоловік. А зараз там до двох...

Дембіцький С. С.: Сто вісімдесят.

Палагута М. П.: Да. До двохсот. Я знаю. А тоді ж не було... Які музеї тоді були? Оце археологічний раніше тіки був, да. І Шевченка⁵⁹. Тоді

ж не було. Михайловський... Я помню оце тут, де трапезна, – там було. А у самій Михайловській нічого там не було. Опалення проводили да пробивали там отако [нерозбірливо]... Отако стіна півтора метра. Пробивали ввід, а тоді вже там експозицію робили.

Дембіцький С. С.: А коли був закінчений музей під відкритим небом?

Палагута М. П.: Закінчений?

Дембіцький С. С.: Да.

Палагута М. П.: А як це понімать закінчений? По-моєму, він закінчений...

Дембіцький С. С.: Ну, шо екскурсії пішли по ньому.

Палагута М. П.: Ну, це було... Не знаю, коли ми пустили туди екскурсії. Та екскурсії фактично почалися, як там вперше... Оце гамазей. А тоді перше подвір'я було середн... Цей. Селянина-середняка⁶⁰. Там же ото і космонавтів ми одбували, як [вони] приїжджали. Діячів літератури і мистецтва Росії⁶¹, було п'ятдесятиріччя, там же одбували. Ото от туди і началось. Тоді поступово воно ж появилось. Хату комунарів⁶² перевозили, поставили із Стовп'яг.

Дембіцький С. С.: А як Ви прийшли, то екскурсії ходили чи їх було мало, так?

Палагута М. П.: Де? На горі чи вобше?

Дембіцький С. С.: Взагалі по музеях.

Палагута М. П.: Чого? Були. Ходили.

Дембіцький С. С.: Ходили.

Палагута М. П.: Ну, чого ж? Ходили ж. Це ж на Во... Щитай це у [19]54-му році на возз'єднання⁶³ уже ж він фактично откритися як державний музей⁶⁴. А екскурсій було багато. Особливо влітку, дівтора. Це ж маса екскурсій було.

⁵⁹ Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка (НІЕЗ «Переяслав»): відкритий 18 квітня 2008 р. Тут мова йде про Переяслав-Хмельницький історичний музей, який також розміщувався в будинку родини Козачковських.

⁶⁰ Двір селянина-середняка; комплекс пам'яток (хата та господарські будівлі перенесені із зони затоплення Канівського водосховища на Переяславщині) експонується у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»). Перша садиба в скансені, перевезена в 1965 р. (див.: Переяславські музеї просто неба / М. І. Сікорський, Д. К. Шимченко; Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Б. м.: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 30–31).

⁶¹ Декада російської літератури та мистецтва в Україні (жовтень 1967 р.); низка художньо-мистецьких заходів до 50-річчя Жовтневої революції, що відображали зв'язок української та російської культури.

⁶² Хата комунарів; пам'ятка експонується у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»). Побудована в 1925 р. у с. Стовп'яги Переяслав-Хмельницького району Київської області (перша комуна на Переяславщині – «Червоний шлях»). Перевезена до музею у 1966 р. (див.: Переяславські музеї просто неба / М. І. Сікорський, Д. К. Шимченко; Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Б. м.: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 16).

⁶³ У 1954 р. на державному рівні згідно з тодішньою ідеологією відзначалася ювілейна дата – 300 років від Переяславської ради 1654 р. («300-річчя возз'єднання України з Росією»).

⁶⁴ У зв'язку з відзначенням 300-річчя від підписання Переяславського договору (1654 р.) у 1954 р. у Переяслав-Хмельницькому історико-краєзнавчому музеї було оновлено експозицію. Назву закладу змінено на «Переяслав-Хмельницький державний історичний музей» та присвоєно III республіканську категорію.

Дембіцький С. С.: Це вже у [19]60-их роках масово йшли?

Палагута М. П.: Да. Да. Маса людей було. Маса йшло людей. Це шось...

Дембіцький С. С.: А яка у Вас була зарплата, коли Ви працювали?

Палагута М. П.: Шістсот дев'яносто [сміється].

Дембіцький С. С.: Шістсот дев'яносто? Це на...

Палагута М. П.: Карбованців.

Дембіцький С. С.: Це до реформи⁶⁵ ж?

Палагута М. П.: Ну, да. Канешно.

Дембіцький С. С.: А після реформи це воно йшло шістдесят дев'ять, так? Чи там менше було?

Палагута М. П.: Та не. Це з цим ми не рівняєм. Я помню, що Сікорський 710 получав, а заввідділом – шістсот дев'яносто. І в [19]73 році, ото мене як перевели, в редакцію забрали, дак як заввідділом – сто... Чого я пішов в редакцію? Може б я і не пішов би до... До виходу на пенсію, скажем, у музеї був. Все-таки двоє дітей. У музеї... У редакції редактор каже: «Сто тридцять буде тобі, а через, ну там, скікись місяців – сто п'ятдесят». А в музеї – сто п'ять, заввідділом. Ну, да – сто п'ять. А двоє дітей. Через те я пішов [нерозбірливо]. Ну, я підтримував зв'язки із редакцією все врем'я. Потому що було шо... про шо писати. Скіки героїв я понаходив особисто. Переписку з архівом Міністерства оборони... Повідкивав багато. Це в газеті багато попереписував. Так було шо писать. У книжці главу написав. «Дорогами батьків». Книжка вийшла: «Дорогами батьків»⁶⁶. А глава, по-моєму: «Герої не вмира-

ють». Ото таке. Одинадцять років проробив в колективі.

Дембіцький С. С.: Одинадцять років?

Палагута М. П.: Да. Їздили по завданню Троцька робить музей у Суботіві⁶⁷, на Батьківщині Богдана Хмельницького, в Ільїнській церкві. А тоді по ходу зробили музей у Чигирині⁶⁸. Там перший секретар райкому узнав, шо ми приїхали, Шкрєбтій⁶⁹. Хороший чоловік був. А Сікорський же сам оттуда родом, з Чигирина. Дак як зайдєм, дак ми і в тому, і в Чигирині робили музей зробили.

Дембіцький С. С.: А то експозиція кудись знадобилась?

Палагута М. П.: Та не, там воно зроблене було таке хаотичне, аби читалось. Таке. Ну, ну, зробили так, як... Так як должно було быть. Воно так, по-моєму, і на сьогодні воно єсть. Ну і в тому ж... Так само і в Ільїнській церкві, де похований Богдан Хмельницький. Оце такі... Так шо... В Яготині⁷⁰ ж робили ми музей. Непорожній⁷¹ і зараз там чи ні?

Дембіцький С. С.: Да.

Палагута М. П.: Да? Тож він...

Дембіцький С. С.: В історичному⁷².

Палагута М. П.: Ага...

Дембіцький С. С.: [Нерозбірливо] картинна галерея.

Палагута М. П.: Да, я знаю. То окремо. Білокур⁷³ ше там, да. А то ми робили там. Тоже жили там. Не, не жили. По-моєму, наїжджали. Ну, Жам, я, Сікорський – оце основна сила робоча була. У трьох.

Дембіцький С. С.: А це Ви пішли із заповідника, із музею у [19]73-му році?

⁶⁵ Грошова реформа 1961 р.; комплекс державних заходів на території СРСР, які полягали у внутрішній деномінації та зовнішній девальвації рубля. З 1 січня 1961 р. старі грошові знаки обмінювалися на нові з розрахунку 10 до 1.

⁶⁶ Дорогами батьків (Захисники Вітчизни). З досвіду роботи культ.-освіт. закладів по військ.-патріотич. вихованню молоді / Упоряд.: А. Гармаш, А. Підгорецька. Київ: Мистецтво, 1970. 140 с.

⁶⁷ Суботів; село в Чигиринському районі Черкаської області. У XVII ст. – хутір, належав родині Богдана Хмельницького.

⁶⁸ Чигирин; районний центр Чигиринського району Черкаської області.

⁶⁹ Шкрєбтій В. М.

⁷⁰ Яготин; районний центр Яготинського району Київської області.

⁷¹ Непорожній Олександр Степанович (1921–1998); музейний діяч, краєзнавець, педагог, літературознавець, Почесний громадянин Яготина.

⁷² Яготинський державний історичний музей; створено на громадських засадах у 1960 р. У 1972 р. він став відділом Переяслав-Хмельницького історичного музею. У 1977 р. заклад отримав статус державного історичного музею (окремого). На сьогодні складається із семи окремо розташованих відділів: «Картинна галерея», «Музей етнографії й освіти», «Археологічний музей «Добраничівська стоянка», «Музей-садиба народної художниці України Катерини Білокур», «Краєзнавчий музей ім. двічі Героя Радянського Союзу, генерал-полковника танкових військ А. Г. Кравченка», «Краєзнавчий музей села Капустинці», «Музей «Флігель Тараса Шевченка».

⁷³ Музей-садиба народної художниці України Катерини Білокур; відкритий у 1977 р. – відділ Яготинського державного історичного музею, розташований на території садиби родини Білокурів у с. Богданівці Яготинського району Київської області, де прожила художниця (1900–1961).

Палагута М. П.: У [19]73-му, да.

Дембіцький С. С.: Значить, коли відкривали діараму, то Ви уже не..?

Палагута М. П.: Я уже не був. Ні, я не був в музеї. Я не був... Я, по-моєму, писав як відкривали. Я не помню. Не пам'ятаю вже чи писав я, чи хтось другий. Не пам'ятаю.

Дембіцький С. С.: Так за час вашого перебування це... Започатковано було, відкрито діараму, так?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Гору основну?

Палагута М. П.: Да гору ми починали у [19]64-му. Да, всі, всі разом починали.

Дембіцький С. С.: От. І ще які музеї тоді робилися?

Палагута М. П.: Заболотнього ми робили. Точно, Заболотнього. Ше їздили у Київ, у жінки його матеріали брали. Да-да-да, точно. Заболотнього ми робили. Земляка.

Дембіцький С. С.: Хто був ініціатором відкриття Музею Заболотнього?

Палагута М. П.: Да, Сікорський. Сікорський. Да. Сікорський. Він знайомий був безпосередньо із ним, так шо. Сікорський. Ото таке. Да роботи вроді багато. Вона... Ну, я не знаю. Я не знаю, як зараз воно, а тоді вона ж була не благодарною, як кажуть. Ну, хто як дивився на неї. Прийдеш до керівни... Я вже приклад приводив за Стріху. Так само і до керівника прийдеш до якогось, споруду якусь, [а він]: «Воно нужне? Кому воно нужне? Кому те село нужне? Ви поїдьте зараз, – каже, – оно села і зараз у нас е! А Ви перевозите сюди ці села. Хто там шо не бачив його?». А в зборі експонатів тоже інтерес. Це ж індивідуальний підхід треба до чоловіка. Як хто дасть, хто не дасть. Хто за гроші, хто даром дасть. Так же? Це ж таке.

Дембіцький С. С.: А експедиції? У Вас організовувалися експедиції..?

Палагута М. П.: Ну, я...

Дембіцький С. С.: Деь у віддалених місцях?

Палагута М. П.: Ну, експедиції... Я ж... Це етнографи.

Дембіцький С. С.: Так.

Палагута М. П.: Етнографи в основному їздили. Я не їздив. Радянський відділ, я не їздив нікуди. Я так як сам мог поїхати на село, кудись

шось. А взагалі там із Жамом ми їздили часто по сільгосподарський інвентар, ото експедиція. Машина, поїха... Сіли в двох і поїхали доставать. Тоді ж людей, я ж кажу, мало було. Шо ж там експедиція яка. Шавейко⁷⁴ був археолог... Археолог, інвалід першої групи. Археолог на... Без... На протезах, без рук і з палочкой. Там Нестеровська, кит була. Ото самий старіший працівник. Ну, цікаво було робить конешно.

Дембіцький С. С.: А Переяславська влада, міськомпартії, райвиконком, міськрада, коли вона появилась, як вони, помагали в роботі музею?

Палагута М. П.: Ну, а чого ж?

Дембіцький С. С.: Рятували [нерозбірливо].

Палагута М. П.: Чого ж? Я ж вам розказую як помагали. То казав: «Давайте робить!» Тоді каже: «Хай, це вони самі!»

Дембіцький С. С.: Так, це за цього...

Палагута М. П.: З діорами. Помагали.

Дембіцький С. С.: Помагали?

Палагута М. П.: Помагали. Ну, чого, допустім, Сікорський піде, там якусь споруду треба привести з колгоспу. Підуть, там нажмуть, подзвонять, шо треба, треба. Ну... Ну, по-разному було. Один поможе, другий не поможе. Ну дивися і [нерозбірливо] це ж таке. З баланса на баланс комору якусь чи млин, чи шось там перевести, якусь хату в дядька. Ну, це вже із дядьком домовлялися, допустім. А так помагали. А чого ж не помагали? Такого ж не може быть. Ну, не так може й помагали, як треба було б помагати. В розумінні того, шо це треба для поколінь було. А тоді вже як зробили, тоді – честь і хвала. І їх згадують кругом, начальство, шо музей такий єсть, такого на Україні немає. І вони делегації сюди водять. І, ну, ото таке.

Дембіцький С. С.: У вас у відділі, коли Ви були заввідділом в радянського періоду, скільки було чоловік?

Палагута М. П.: Я і заввідділом, і [сміється] у відділі. Один.

Дембіцький С. С.: Один тільки був.

Палагута М. П.: Один.

Дембіцький С. С.: На Історичному музеї було двоє всього?

Палагута М. П.: Да. Не було. [Нерозбірливо] Ото считався відділ – заввідділом і все.

⁷⁴ Шавейко Микола Данилович (1924–1993); з 1957 р. – науковий співробітник Переяслав-Хмельницького історичного музею. Учасник та інвалід Другої світової війни, завідував археологічним музеєм та музеєм-діорамою «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року».

Дембіцький С. С.: Угу.

Палагута М. П.: Там у Юзвікова дореволюційний, в мене радянський – да і все.

Дембіцький С. С.: Значить...

Палагута М. П.: А Жам на гору пішов. Він один там завфіліалом був. Ото і все. Це зараз так, можна спіраться на когось та й шоб поміг хтось. А тоді сам. Надумав реекспозицію зробити, прийшло время, накидав на план, і до Сікорського прийшов: «Оце так». [Сікорський каже]: «Роби!» «Роби!» – і все. Пішов робить, шукать [сміється]. Оце таке.

Дембіцький С. С.: «Роби!» – це значить сам шукай експонат?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Сам його розміщуй, сам роби шафу.

Палагута М. П.: Да. Оце таке. Тіки, хто може, як важке, так поднести, поддержать.

Дембіцький С. С.: Сам склей, сам столяруй.

Палагута М. П.: Да-да-да.

Дембіцький С. С.: Сам прибивай.

Палагута М. П.: Да. Да. Я ж кажу, особливо в мене. У Юзвікова там... Ну, що ж ти? Там нічого нема. Шо там можеть, який експонат мог появиться того часу? Ніякого. А то вже я був... Да, інтересно було робить. Ну, я ж кажу, що зараз може...

Дембіцький С. С.: Ви пішли... У редакцію прийшли працювать на посаді заввідділом радян... Заврадянським відділом, так?

Палагута М. П.: Туди?

Дембіцький С. С.: Коли вже...

Палагута М. П.: Не, я заступником редактора був.

Дембіцький С. С.: Не, а коли...

Палагута М. П.: А зав... Да. Да. Зав радянським відділом. Ну, років, наведено, з десять ним був. Одинадцять я працював. Наведено, років з десять завідуючим був.

Дембіцький С. С.: А які помітні зміни сталися в експозиції радянського відділу за час вашого перебування там на посаді заввідділу?

Палагута М. П.: Ну, це не мені судить, по-моєму.

Дембіцький С. С.: Не, ну, я розумію Вашу скромність. Але в експозиційному плані там були зміни такі помітні, шо люди в екскурсіях помічали їх?

Палагута М. П.: Ну, аякже! Все время поповнювалося.

Дембіцький С. С.: Скажімо у...

Палагута М. П.: Ось дивіться! Ось я Вам приклад приведу. Там єсть фотографія. Ну, орден він не дав. Я не пам'ятаю шо ще, Білозуб-Безпечного⁷⁵.

Дембіцький С. С.: Так.

Палагута М. П.: Михайло... Михайло...

Дембіцький С. С.: Михайло Білозуб-Безпечний.

Палагута М. П.: Да. Я з ним, одкрив його, листувався три роки! Три роки. Він у Києві жив. Три роки. Шоб він мені шо-небудь перекинув. Ну, я правда не їздив туди. І тоді він приїхав сам, найшов мене. Каже: «Це Ви?» Кажу: «Я». [Каже]: «Ви знаєте шо? Я Ваші листи читав три роки» – він мені відповідав періодично, три роки. І, каже, – «Ви мене змусили приїхать сюди, до Вас, в Переяслав».

Дембіцький С. С.: Ви його добилися.

Палагута М. П.: Довів до ручки. Приїхав він, привіз деякі матеріали. Спогади він привіз, по-моєму. Чи написав? Я уже не пам'ятаю. В архівах є, по-моєму, його спогади. Це він голова ЧК був, Білозуб-Безпечний, з Стовп'яг⁷⁶ сам він. І там фотографія його є, з усиками, я помню сьогодні, да?

Дембіцький С. С.: Є і зараз.

Палагута М. П.: Ага. І ше шось. Пам'ятаю. Ну, [нерозбірливо] давно немає. Я не знаю, чи єсть там. Нема в експозиції його?

Дембіцький С. С.: В експозиції лишилось.

Палагута М. П.: Є?

Дембіцький С. С.: Є.

Палагута М. П.: Да? Ото таке. І цього, першого секретаря райкому тоже я найшов. Дочку... З дочкою переписувався. Тоді вона фотографію прислала. Ох і забув фамілію.

⁷⁵ Білозуб-Безпечний Михайло Михайлович (1892–1969); нар. у с. Стовп'яги Переяславського повіту Полтавської губернії. З вересня 1915 р. член РСДРП, з січня 1919 р. член повітового ревкому, боровся за встановлення радянської влади на Переяславщині. З жовтня 1971 р. до лютого 2016 р. його ім'ям було названо вулицю у м. Переяславі-Хмельницькому (м-н Андруші).

⁷⁶ Стовп'яги; село Переяслав-Хмельницького району Київської області.

Дембіцький С. С.: Браславського⁷⁷?

Палагута М. П.: Браславська. Да, Браславська. З Москви. Ото теже. Так шо воно поповнювалося періодично. Оце тіки таких корінних змін, такої реекспозиції тіки дванадцятий зал піддавався. Тому шо там багато треба було як...

Дембіцький С. С.: Це сучасність.

Палагута М. П.: Сьогоднішній день. Да. Сьогоднішній день. А там періодично поповнювалося. Кого найдеш. Яковчак там єсть у тому, у восьмому залі, справа. Там його стоїть... Я не пам'ятаю зараз. Яковчак... Тоже його найшов я, по-моєму, жінку його тут, у Переяславі найшов. Да ото дешо його у неї найшов. Тоді стенд отуто стоїть. Ну, я не знаю. Я уже давно це собирався онука повести, показати. Чи може шо там переробилося [сміється].

Дембіцький С. С.: [Нерозбірливо].

Палагута М. П.: Да. Бо там, у 8-му залі «Утворення ССРСР», я ж стенд робив такий великий, грубу закриває. На планшетах там. Там багато дечого. Це там дев'ятий зал «Вітчизняна [війна]» поповнявся часто. Ото і Шпительова⁷⁸ там єсть, нашого земляка [матеріали], то я доставав. Кайсима Кайсенова⁷⁹ зустрічав отут. Дак він недовольний був, шо мало його показують. Кажу: «Дак Ви дайте, шоб шось таке. Чим же ми Вас покажемо?»

Дембіцький С. С.: Ото він книгу⁸⁰.

Палагута М. П.: Ото книга, да.

Дембіцький С. С.: То він Вам подарував чи то Ваша?

Палагута М. П.: Та не. То музейна книга. Музею, по-моєму. Приїхав з внуком. Такий. Як побачив, дак думаю, шо, може ж, [він] думав, шо тут іконостас його буде або шо. Не довольний. Я кажу «Дак у нас нема нічого Вашого. Дайте шось, дак ми й покажем!»

Дембіцький С. С.: Дак він шось дав?

Палагута М. П.: Та нічого не дав. Ото як книжка й осталась да і все. Нічого. Робота цікава, конешно. Можна було робить. Не знаю як воно зараз воспринімають і начальство, і люди працівників музею. А тоді на їх дивилися не дуже. Оце таку, не нужну роботу, вродє, роблять. Зараз не знаю.

Дембіцький С. С.: Ні, зараз люди... От я працюю з [19]80-го року, то приїжджали із ЦК із Москви, приїжджали ЦК із Києва, приїжджали гості з-за кордону, і всі захоплювалися. Особливо музеєм під відкритим небом в захопленні були. Та взагалі...

Палагута М. П.: Захоплюються. Я знаю. Захоплюються. І тоді захоплювалися. Я в смислі, як оцінюють роботу музейщиків. Понімаєте? Як оцінюють? Ми їх... Прийдеш кажу, ходили ми, збирали експонати. Прийдеш, дак... А до начальства як, дак вобше считай, шо це... Музейники ходять – це таке шось.

Дембіцький С. С.: Різні люди по-різному, звичайно, ставляться.

Палагута М. П.: Да. Да-да-да. По-різному. Різні люди є, різний голова колгоспу чи директор радгоспу. Як понімає хто. Понімаєш? Чи воно нужне чи не нужне. Ну, я он приклад привів. Да тільки хіба він!

Дембіцький С. С.: А лекційна робота, у Вас план був по лекціях?

Палагута М. П.: Да. Обов'язково.

Дембіцький С. С.: Скільки лекцій?

Палагута М. П.: Так. Сто двадцять експонатів.

Дембіцький С. С.: Сто двадцять?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Сто у нас.

Палагута М. П.: Ну, живете.

Дембіцький С. С.: У нас більше. Нас... Нас же більше перероблюється.

⁷⁷ Браславський Яків Симонович (1888–1966); нар. в м. Переяслав, учасник Першої світової війни, з 1917 р. член РСДРП(б), учасник революційних подій. У грудні 1917 р. став заступником Ради робітничих і селянських депутатів та членом революційного комітету. У 1920 р. обраний секретарем Переяславського повітового комітету РКП(б), потім Бориспільського райкому. З 1923 р. студент Київського політехнічного інституту. З 1929 р. інженер-металург. Працював заступником директора 2-го Кузнецкого металургійного заводу. З 1946 р. перебував на управлінських посадах.

⁷⁸ Шпительов Андрій Арсентійович (1916–1966); нар. у м. Переяслав. Учасник Другої світової війни, дивізійний зв'язківець Північного флоту. Капітан II рангу у відставці.

⁷⁹ Кайсенов Касим (1918–2006); радянський партизан, командир 3-го партизанського загону самоорганізованого з'єднання № 8 ім. Чапаєва, осінню 1943 р. брав участь у захопленні Букринського плацдарму навпроти Переяслава, Народний Герой Республіки Казахстан, письменник (див.: Капась І. А. Путь Касыма Кайсенова в партизаны: официальная биография и военная реальность. *Екінші дүниежүзілік соғыс тарихының өзекті мәселелері*. Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы / Акту-альные проблемы истории второй мировой войны. Сборник материалов республиканской научно-практической конференции / Ред. Қ.А. Еңсенов. Алматы: «Литера-М» ЖШС, 2014. С. 131–138).

⁸⁰ Кайсенов К. Партизаны Переяслава. Записки командира партизанского отряда. Алма-Ата: Казгослитиздат, 1958. 116 с.

Палагута М. П.: [Сміється]. Сто двадцять і, по-моєму, десять лекцій. По-моєму, десять на місяць.

Дембіцький С. С.: 10-ть на місяць.

Палагута М. П.: По-моєму, да. Я не пам'ятаю. Ну, в мене свої були, тематичні лекції тут.

Дембіцький С. С.: Як Ваша лекція називалась?

Палагута М. П.: Е-е-е. «Переяславщина в роки війни».

Дембіцький С. С.: Це тут і партизанські рухи?

Палагута М. П.: Да. По-моєму, у мене... По-моєму, десь... Десь вона у мене ще єсть. Десь, по-моєму, в архівах моїх. Да. «Переяславщина в роки війни». Тоді таку вже побочну взяв, щоб інтіресно. То Казанцева⁸¹ читав фантаста «Гости с космоса»⁸² [сміється]. Да фотографії наробив. Дак так воспринімали люди просто шо... Таке ж тоді раніше було хіба так. Це ж ми тільки на світі живемо, більше нема ніде нікого [сміється]. З фотографіями, дак воно. А ці ще якось, не пам'ятаю вже які. Ну, в основному по своєму відділу я лекції [вів].

Дембіцький С. С.: Ви, вибачте, якого року народження?

Палагута М. П.: [19]28-го.

Дембіцький С. С.: [19]28-го. Ви в окупацію німецьку були тут?

Палагута М. П.: Да, я учасник війни щитаюся.

Дембіцький С. С.: Так. На скільки партизанський рух, з Вашої практики, відповідав тому, що показано у тій експозиції. Наскільки воно правдоподібно [нерозбірливо].

Палагута М. П.: Ну, з моєї точки зору – я їх вообщє тоді не чув і не бачив.

Дембіцький С. С.: Це багато люди так підтверджують, багато люди кажуть.

Палагута М. П.: Да, не чув і не бачив їх. А тоді вже появилися партизани наші.

Дембіцький С. С.: [Нерозбірливо].

Палагута М. П.: Масово партизани появилися. Це казав покійний заввідділом пропаганди і агітації, був тут Шляхін Микола Кондратович⁸³... Хороший чоловік був, розумний чоловік був, знаючий такий.

Дембіцький С. С.: Фронтвик, так?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Оце помер недавно.

Палагута М. П.: А?

Дембіцький С. С.: Недавно помер, да?

Палагута М. П.: Да. Недавно. Да. Дак він казав... Він тоже в [19]43-му році сюди прийшов з войсками. Він сам... Ці, ереси... Ересовські⁸⁴. «Катюши»⁸⁵. Дак казав: «Партизани вийшли. Вийшов Грім⁸⁶, – покойний, Антон... забувся, з Грировка сам, вроді, – з вінтовкой такий. А в його, – каже, – вона і не одкривається, і затвор не одкривається, заржавів». Отаке, партизани. А як повиходять... Праздники як понаходять [нерозбірливо]. Колись зайшли вони. Ломака⁸⁷, покойний був комісар з'єднання, Георг... Омелян... Омелян... Омелян... Григорій Омелянович чи навпаки. Чи навпаки. Шось таке. Дак...

Палагута М. П.: Герої.

Дембіцький С. С.: Герої. Дак їм Бедзик написав «Дніпро горить»⁸⁸ книгу. Дмитро Бедзик⁸⁹. Не

⁸¹ Казанцев Олександр Петрович (1906–2002); радянський та російський письменник-фантаст, вважається одним із основоположників так званої «Молодогвардійської школи» радянської наукової фантастики.

⁸² Казанцев А. П. Гости из Космоса. Повести и рассказы. М.: Московский рабочий, 1963. 612 с.

⁸³ Шляхін Микола Кіндратович (1916 р. н.); нар. у с. Велике Агішево (Каверинський район Рязанської області). У роки Другої світової війни замісник командира 517 гвардійського мінометного дивізіона по політичній частині 15 гвардійської Київської мінометної бригади, гв. майор. Нагороджений орденами «Червоного прапора» (1943), «Вітчизняної війни» II ст. (1943), «Вітчизняної війни» II ст. (1945), медалями «За взяття Берліна» (1945), «За перемогу над Німеччиною у Великій вітчизняній війні 1941–1945» (1945). Проживав у Переяславі-Хмельницькому, завідуючий відділом пропаганди та агітації.

⁸⁴ Ереси (від аббревіатури «РС»); реактивний снаряд, який використовувався у системах польової реактивної артилерії.

⁸⁵ «Катюша»; неофіційна назва безствольних систем польової реактивної артилерії (спочатку БМ-13, а далі – БМ-8, БМ-31 та інших), ефективно використовувалися у часи Другої світової війни радянською армією.

⁸⁶ Можливо, мова йде про Грома Михайла Антоновича, 1908 р.н.; голова колгоспу с. Григорівка. 15 березня 1943 р. вступив до 1-го загону 8-го партизанського з'єднання імені В. І. Чапаєва (див.: ЦДАГОУ. Ф. 260. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 6. зв.).

⁸⁷ Ломако (Ломака) Омелян Дем'янович (1902 – не раніше 1983); нар. у с. Григорівка Канівського повіту, Київської губернії, комісар партизанського з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва, яке діяло на території Переяславського, Миронівського, Богуславського, Ржищівського і Канівського районів Київської області. З 1949 р. по 1983 р. – директор Бучанського крохмального заводу, Київська область. Див.: Личный листок по учету руководящих кадров. Фондова колекція матеріалів з історії партизанського з'єднання № 8 ім. Чапаєва. ПХМ [НІЕЗ «Переяслав»]. КВ-7492. Р–1957. 2 арк. Арк. 1 зв.

⁸⁸ Бедзик Д. І. Дніпро горить. [Київ]: «Радянський письменник», 16-а друк. у Львові, 1948. – 221 с.; Бедзик Д. І. Дніпро горить. Київ: Держлітвидав, 1951. 252 с.

⁸⁹ Бедзик Дмитро Іванович (1898–1982); український прозаїк, драматург, журналіст.

син Юрій Бедзик⁹⁰, а Дмитро. Дак він кажуть у цього... У Ломаки в цього жив два місяці, да п'янували там. Книгу написав, там такий іконастас переяславським партизанам, шо страшне. Так, а тоді появилися вони. Той – розвідник, той... Той – той, той – той, той – той. Ну, не буду казати. Може... Може ж воно все-таки шось було? Без цього ж не буває. Ну, я не чув, щоб якись їхні були диверсії, які були такі крупні. Ото Тканко⁹¹ із цім... Із Клейном⁹² на Дніпрі. Ну, може, і правда, це ж таке. В літературі є, шо Героїв вони получили.

Дембіцький С. С.: Тканко був у нас у музеї. Він розповідав, шо він дійсно організував, тому шо, вроді би, його...

Палагута М. П.: Так я... Я його запрошував. Він приїжджав в Переяслав. Зустрічалися ми. Тоже ходили на зустріч кудись, я не пам'ятаю, куди ми з ним ходили на зустріч. Я у його у Черкасах був декілька разів. Не знаю, чи він живий, чи умер уже.

Дембіцький С. С.: Він був у нас у музеї п'ять років тому.

Палагута М. П.: Да?

Дембіцький С. С.: Він викладав тоді у Черкаському педінституті.

Палагута М. П.: Він директором був... Він директором був. А тоді видно вже викладав. Ректором.

Дембіцький С. С.: Він привозив своїх студентів і сам...

Палагута М. П.: Во-во-во. Ректором. Василь... Васильович. Як його там? Забув. Олександр Васильович, по-моєму.

Дембіцький С. С.: Да.

Палагута М. П.: Да, шось таке. Не знаю. Ну,

бачте, трудно судить... Трудно судить за партизан, за наших. Із Щорса⁹³... Із Щорса там [нерозбірливо] був. Там дві сестри було Ворони – Єфросіня⁹⁴, Євдокія⁹⁵ [кілька слів нерозбірливо]. Вроді, я ще писав до неї колись шось і зустрічався з нею. Вона сусідка моя була. Ну, тоже ж. А її [кілька слів нерозбірливо] у Ржищів, до секретаря підпільного райкому Ржищівського. Каже: «Було підпілля». Ну, той... В історії ж осталося. Значить, шось може було. Не так може було вже воно як ми роздули. Партизани. Ну, принаймні у Переяславі я не чув. Це мені було там тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять років. В те время я ж уже мов би [кілька слів нерозбірливо], щоб десь шось було.

Дембіцький С. С.: Це як [Ви] працювали в музеї вже була тачанка, так?

Палагута М. П.: Да-да. Це Юзвіков десь на Дніпропетровщині достав, казав. Була тачанка.

Дембіцький С. С.: Гармати ці стояли біля входу?

Палагута М. П.: Да, то тоже він тягав гармати ці. Десь де він доставав їх. А й історії ці... Та це... А ці вже тоже отакі сорок... Це вже тепер воно після танка появились. То нам передали прямо вже більш-менш так...

Дембіцький С. С.: Це оці...

Палагута М. П.: Як вроді централізовано. Да. Да. Ото передали.

Дембіцький С. С.: А появилися у Вас думки такі, розмови і звернення про те..? [запис припинено].

«Сторона Б»

Палагута М. П.: Ну, хто буде стріють? Хіба до музеїв було в той час, щоб їх стріють? То й так я не знаю як пробіли ту стрійку⁹⁶. Ліхтман⁹⁷ був

⁹⁰ Бедзик Юрій Дмитрович (1925–2008); український та радянський прозаїк.

⁹¹ Тканко Олександр Васильович (1916–2006); Герой Радянського Союзу (1944), кандидат історичних наук, професор, один із командирів партизанського з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва, яке діяло на території Переяславського, Миронівського, Богуславського, Ржищівського і Канівського районів Київської області. Із 1953 р. по 1979 р. був ректором Черкаського державного педагогічного інституту.

⁹² Кляйн (Клейн) Роберт Олександрович (1913–1990); Герой Радянського Союзу (1944), учасник партизанського з'єднання № 8 ім. В. І. Чапаєва, яке діяло на території Переяславського, Миронівського, Богуславського, Ржищівського і Канівського районів Київської області.

⁹³ Партизанський загін ім. М. О. Щорса; діяв з березня по вересень 1943 р. під командуванням Г. П. Овсієнка (командир) та А. Г. Козловського (комісар) на території Бориспільського району (с. Старе, Сошниківський ліс) Київської області.

⁹⁴ Ворона Єфросія Тарасівна; зв'язкова та розвідниця партизанського загону імені М. О. Щорса.

⁹⁵ Власова (Ворона) Євдокія Тарасівна; зв'язкова та розвідниця партизанського загону імені М. О. Щорса.

⁹⁶ Будівля-довгобуд Переяслав-Хмельницького історичного музею, будівництво якої триває з великими перервами з 1978 р. Розташована в центрі міста, поблизу майдану Княжий двір.

⁹⁷ Ліхтман Михайло Григорович; з 16 березня 1970 р. призначений заступником директора Переяслав-Хмельницького історичного музею по господарській частині і будівництву, з 1 квітня 1970 р. переведений на посаду архітектора. З 1 січня 1973 р.

архітектором. Ліхтман тут один був. Михайло Григорович. Він, напевно, поміг харашо по своїх каналах.

Дембіцький С. С.: Угу. Я пам'ятаю його.

Палагута М. П.: Да? А.

Дембіцький С. С.: Працював [нерозбірливо].

Палагута М. П.: Він молодець. Він молодець.

Ото він такий і почали. А Щербицький отож в сімдесят... В [19]79-му він приїжджав вручав орден⁹⁸. А він по плану должен бути в [19]81-му здача [нова будівля Історичного музею]. І він [В. В. Щербицький] Ляшку⁹⁹ каже: «Олександр Павлович, щоб пригласили ж мене на відкриття! Я із задоволенням приїду в музей». Отак він і стріється [нерозбірливо].

Дембіцький С. С.: Заглох.

Палагута М. П.: І заглох.

Дембіцький С. С.: Заглох.

Палагута М. П.: Там і для діорами зал же спеціально був. То індивідуальний проект там був. Хороший був. Так. Угрохали такі гроші і так його не стало. Тоді ми монастир освободили б для православних.

Дембіцький С. С.: А яка атмосфера була у музеї? Які взаємини друг з другом були між людьми?

Палагута М. П.: Ну, сімнадцять чоловік. Що ж це? Ми, як свято, то всігди отмічали яке свято. Новий рік – законно було, ми всі всігди зустрічали Новий рік гуртом. Не було там директора, заввідділом, двірник чи... Чи прибиральниця, чи наглядач – всі однаково було. Дружний колектив. Не знаю як зараз там [сміється].

Дембіцький С. С.: Зараз, якщо людей дуже багато, то звичайно воно... Кожний має свої там

якісь нюанси [нерозбірливо].

Палагута М. П.: Да, дружний був. Як гулять – так гулять, робить – так робить. Усі собираємося. Я ж помню, Гору почали. Сімнадцять чоловік – всі з відрами, з лопатами. Земля там, я пам'ятаю, що штиркнув, копнув, а під низом вона ж не розроблялась ніколи. Зверху тільки. Дак і киркою його довбали да дерева садили, а воду бочками возили із того... З озера на машині. Іван Тесля¹⁰⁰. І ото подвозить на машині в бочках, а ми тоді [нерозбірливо] поливаємо. Ну, і громадськість допомагала ж, конечно. В основном молодежь. СПТУ¹⁰¹ багато допомогло, школи. Я ж кажу, що я як пішов, як глянув. Я рідко буваю. Там дача рядом. Ну, буває коли заскочу. Та не віриться, що таке. Ліс вирубувать уже, ліс треба. Уже на пилораму дерева [сміється, далі нерозбірливо].

Дембіцький С. С.: Туди переяславці ходять, як в ліс відпочивати.

Палагута М. П.: Да. Дак, а це наскіки правда... А, не наскіки правда, це точно було. У [19]67-му? Да, в [19]67-му. П'ятдесятиріччя. Да, п'ятдесятиріччя [50 років Жовтневої революції]. Приїжджала делегація велика, космонавт Біляєв¹⁰² сам приїжджав. [19]67-ий. Да. [19]67-ий, точно. П'ятдесятирі... Декада була російської літератури і мистецтва на Україні. Очоловав делегацію Кочемасов¹⁰³, замголови Ради Міністрів РСФСР, Кочемасов. Да. А туди входили в склад делегації оце Біляєв, космонавт. Тоді артисти: Чирков¹⁰⁴, Марецкая¹⁰⁵, Смоктуновський¹⁰⁶...

Дембіцький С. С.: Смоктуновський?

Палагута М. П.: Да. Поет Сафронов¹⁰⁷. Ну, Тронько наш був, замголови Ради Міністрів. Ну,

звільнений у зв'язку з виходом на пенсію. З 2 січня тимчасово зарахований на ту ж посаду. 21 січня 1974 р. по 21 березня 1974 р. займав посаду архітектора музею.

⁹⁸ Орден Дружби народів; державна нагорода СРСР, заснований у 1972 р. на честь 50-річчя утворення СРСР. У 1979 р. ним нагороджено м. Переяслав-Хмельницький.

⁹⁹ Ляшко Олександр Павлович (1915–2002); радянський державний діяч, голова Ради Міністрів УРСР (1972–1987).

¹⁰⁰ Тесля Іван Іванович (1923 р.н.); з серпня 1962 р. водій Переяслав-Хмельницького історичного музею.

¹⁰¹ СПТУ; середнє професійно-технічне училище (Переяслав-Хмельницьке ПТУ-22). Суч. Державний професійно-технічний навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти».

¹⁰² Біляєв Павло Іванович (1925–1970); радянський космонавт, Герой Радянського Союзу (1965), 18–19 березня 1965 р. здійснив космічний політ разом з О. А. Леоновим, під час якого відбувся перший вихід людини у відкритий космос.

¹⁰³ Кочемасов В'ячеслав Іванович (1918–1998); радянський державний і партійний діяч, дипломат, заступник голови Ради Міністрів РРФСР у 1962–1983 рр.

¹⁰⁴ Чирков Борис Петрович (1901–1982); радянський актор театру та кіно, педагог, Народний артист СРСР (1950).

¹⁰⁵ Марецька Віра Петрівна (1906–1978); радянська актриса театру та кіно, Народна артистка СРСР (1949).

¹⁰⁶ Смоктуновський Інокентій Михайлович (1925–1994); радянський і російський актор театру та кіно, Народний артист СРСР (1974).

¹⁰⁷ Софронов Анатолій Володимирович (1911–1990); радянський письменник, поет, перекладач та драматург, сценарист, громадський діяч, журналіст, головний редактор журналу «Огонёк» (1953–1986).

багато таких. Я оце таких, трошки по верхах, значить, пройшовся. Приїхав, значить, Бабійчук¹⁰⁸, міністр культури наш. А Сікорського ж не було. Прибігає він, значить, в кабінет. А вони [гості] так на площаді, там мітинг був, виступали там, все. Десь у мене єсть і фотографія, з Біляєвим мисфотографірувалися]. Прибігає, значить: «Треба ж подарок якийсь дати». Ну, як же? Вони в музей прийдуть, значить нада на рушнику винести. Кажу: «Дак шо ж! В нас же, – кажу, – тушшю написано, у книзі і це ж тіки за...» Ви знаєте ... Наверно і зараз так. «За дозволом...». Як записав: «За дозволом міністра культури». Тіки можна експонат цей... [Сікорський]: «Подивимось [нерозбірливо]». Ну, по залах пішли, заходимо в 11-ий зал. Подарки, подарунки. Дивиться, хвата Богдана Хмельницького. Такий я помню [нерозбірливо] був, мраморний. Погруддя таке. Важкий такий [сміється]. [Сікорський М. І.]: «Оцей подаримо». Кажу: «Дак а якже дозвіл?» [Сікорський]: «Та я дозвіл дам який хочеш, – каже, – тільки дай!» Підняв, а там же інвентарний номер.

Дембіцький С. С.: [Нерозбірливо].

Палагута М. П.: Підняв: «Ой, номер». [Сікорський М. І.]: «Плюй, Микола». Я – тьфу. А він дай дере, дере значить. Ну, да. А тоді в канцелярію зайшли, а Козачковська¹⁰⁹ була, правнучка це ж Козачковських, екскурсовод. А вона десь два красивих рушники таких купила. І вони як на столі... Так він за той рушник один. І, значить,

отако [подає]: «На, будеш вручать!» Кажу: «А яке я відношення маю? Вручайте самі! Ви ж міністра зустрічаєте». Він ото на рушнику цей бюст вручав Кочемасову. Ну, а тоді ж приймали їх на Горі там, ото в хаті середняка.

Дембіцький С. С.: Уже на той час частина музею..?

Палагута М. П.: Ото да, да. Була, значить. Гамазей був, оцей. Цей. Ми ж почали з середняцької. Хата була, комора була, по-моєму, і повітка. По-моєму, двір уже повністю був. По-моєму. Наскільки помню. Дак он там приймали їх. Дак на качали їх. А! Визвав же мене цей, первий секретар.

Дембіцький С. С.: Корчми¹¹⁰ ше не було?

Палагута М. П.: Га?

Дембіцький С. С.: Корчми ше не було?

Палагута М. П.: Ні, не було.

Дембіцький С. С.: Не було.

Палагута М. П.: Наверно пізніше. Визвав первий секретар і каже: «Де ми будем приймать гостей?» Кажу: «Вам же видніше, де приймать» [сміється]. [Первий секретар]: «Да, – каже, – в ресторані вже якось приїлося, дай на гору! Поїхали, подивимось!» Позвав він шофера, сіли, поїхали. Ну, це крім у середняка у хаті. Подивився [первий секретар]: «Пойдьот». Значить, я цій... А це ж було, по-моєму, весною. Я не пам'ятаю. Ну, літом. Наглядачці сказав... Щербина Петро Федотович¹¹¹ і жінка була Ольга Степановна¹¹².

¹⁰⁸ Бабійчук Ростислав Володимирович (1911–2013); радянський державний та політичний діяч, Міністр культури УРСР (1956–1971).

¹⁰⁹ Козачковська Тетяна Андріївна (1925 р.н.); правнучка Андрія Осиповича Козачковського (переяславський лікар, друг Т. Г. Шевченка), з 16 січня 1962 р. екскурсовод, з 1 січня 1965 р. науковий працівник Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Звільнена 22 вересня 1973 р.

¹¹⁰ Корчма; пам'ятка експонується у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»). Пам'ятка народної архітектури XIX ст., збудована в м. Переяслав. До музею перевезена в 1975 р. (див.: Переяславські музеї просто неба / М. І. Сікорський, Д. К. Шимченко; Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Б. м.: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 21).

¹¹¹ Щербина Петро Федотович (1929–1995); нар. в с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської області (звідти до Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини було перевезено частину архітектурних експонатів). У 1963–1964 рр. працював на посадах тракториста й бульдозериста на Київському виробничому об'єднанні по видобутку та переробці торфу в с. Старе Бориспільського р-ну Київської обл. Наприкінці літа 1964 р. на запрошення С. Ф. Іщенко переселився до м. Переяслав-Хмельницький Київської області. З 21 листопада 1964 р. зарахований на посаду столяра Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. З 2 лютого 1965 р. – переведений на посаду екскурсовода, з 1 січня 1966 р. – реставратор. З 1 квітня 1969 р. – переведений на посаду завідувача відділом «етнографічного музею під відкритим небом по реконструкціям конструктивних деталей народних споруд XVIII–XIX ст.». З 1 березня 1971 р. – переведений на посаду заступника директора по будівництву Музею народної архітектури та побуту. До 22 серпня 1983 р. – обіймав посаду заступника директора по господарській частині (по будівництву). До виходу на пенсію, 1 листопада 1989 р., працював реставратором. Помер 27 вересня 1995 р.

¹¹² Щербина Ольга Степанівна (1930–1974); нар. в с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської області (нині затопле Канівським водосховищем), дружина П. Ф. Щербини, племінниця Єфрема Федотовича Іщенко. 10 березня 1965 р. розпочала роботу в Переяслав-Хмельницькому історичному музеї на посаді кочегара Михайлівської церкви. 1 грудня 1964 р. призначена на посаду наукового співробітника Переяслав-Хмельницького історичного музею. З 16 квітня 1965 р. переведена на посаду музейного доглядача на об'єкті «Двір селянина-середняка» в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. З 1 травня 1974 р. вийшла на пенсію.

Вони ж там ото і жили. І вона... Це її було, цей, хазяйство її. Кажу: «Оля, зроби тут!» Так вона ото поза сволок понапихала цвітів, да гав'яром¹¹³ на тей... Насипала на підлогу. Тоді каже: «Ну, от тут будем угощать». Первий рішив – значить всьо. Кажу: «А інтересно чім же Ви будите угощать?» [Ольга Степанівна]: «Та-а-а. Касян¹¹⁴, – тут повар був у ресторані, – він, – каже, – той». Кажу: «Дак Ви зробіть... Пампушки ж, наведено, будуть же, традиційні українські?» [Ольга Степанівна]: «А наведено ж будуть». «Так, – кажу, – хай у макітрі¹¹⁵ будуть, не розкладайте на блюдечка, там ото по тарілочках! Хай з макітри беруть, кажу воно інтересно буде! А, – кажу, – оце, оце спиртне, так у куманці¹¹⁶ поналивайте з бутилок! Воно ж зовсім буде по-другому». А він [первий секретар] шоферу, значить, своєму сказав... На райкомі, там голубів маса була. Як наловили голубів. Дак там голуби і той. Ну, і потом же вони там як погуляли трошки. Гарно погуляли, бо я помню, шо фотографія є Смоктуновського: вийшов тако із хати і на коліна став, і його сфотографували [нерозбірливо]. Мертвий [сміється]. Ну, все гарно було.

А тоді вже колись я йшов на роботу. Зайшов у райком шось газету почитать, а там журнал «Хлібороб», такий виписували. І я листав, дивлюся, значить, такий Борис Чирков, спогади про декаду, про цю. І там така фраза у його була: «Я ніколи не забуду той урочистий прийом, який улаштували нам жителі одного із сіл Переяслав-Хмельницького району». Так шо вони були на Горі, а думали шо то село, село.

Дембіцький С. С.: То вони так...

Палагута М. П.: Дак, або він був уже...

Дембіцький С. С.: Випили.

Палагута М. П.: Випивши, ага [сміється]. Шо це не музей, а село.

Дембіцький С. С.: Тим більша це шана музею...

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Шо вони прийняли за село.

Палагута М. П.: Да. Ото ж і Щербицький тоді, завернули вони. Як був, дак головою... В них планів не було в музей поїхать. А Сікорський хотів, щоб Щербицький Гору подивився. Да Капту сказав, а Капто [переказав] Ватченку¹¹⁷. А Ватченко тоді той. Дак каже Щербицькому: «Давай заїдемо, Володимир Василь... Коли ми тут будемо іще!» Ото й поїхали туди. Дак каже, шо Сікорський... Сікорський розказував. Вечером було, тепло. Це ж у травні, двадцять п'ятого травня [19]79-го року.

Дембіцький С. С.: [Нерозбірливо].

Палагута М. П.: Ага. Травень. Да. Він туди униз спустився. Як вдихнув повітря: «Отут, – каже, – відпочивать можна!»

Дембіцький С. С.: А така була сторінка в газеті районній «Люби і знай рідний край»¹¹⁸ Хто був ініціатором її започаткування, коли це все почалося? «Люби і знай рідний край».

Палагута М. П.: Я. Я начав її. Я і вів її все время. В якому році? Шоб не [19]75-му¹¹⁹.

Дембіцький С. С.: Це за Вашого перебування в редакції почалося?

Палагута М. П.: Да, ми...

Дембіцький С. С.: І Ви почали, були її ініціатором?

Палагута М. П.: Да-да, це... По-моєму, [19]75-му. Або [19]76-ий, або [19]75-ий був.

Дембіцький С. С.: Це вона десь років шістнадцять-сімнадцять...

Палагута М. П.: Да, вона...

Дембіцький С. С.: Діяла.

Палагута М. П.: Да. Ну, зараз же її нема. Це щитайте як пішла перестройка, так і газета вже...

¹¹³ Гав'яр (*Asogus salatus*; лепеха пустостебельна, лепеха жидівська, айр тростиновий, татарське зілля, шувар тощо) – трав'яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками й гострим пряним запахом. Її листям вистилали глинобитні підлоги хат для боротьби із комахами-паразитами.

¹¹⁴ Можливо, Касян Федір Макарович, 1912 р.н.; заслужений працівник торгівлі УРСР (1979 р.)

¹¹⁵ Макітра; різновид українського традиційного посуду.

¹¹⁶ Куманець; різновид українського традиційного посуду для напоїв.

¹¹⁷ Ватченко Олексій Федосійович (1914–1984); радянський державний і партійний діяч. У 1976–1984 рр. Голова Президії Верховної Ради УРСР.

¹¹⁸ «Люби і знай свій рідний край»; рубрика в Переяслав-Хмельницькій районній газеті «Комуністична праця» (з 1991 р. – «Вісник Переяславщини»), яка велася з середини 1970-их рр. до 1991 р. (Детальніше див.: Жам О. М. Краснавічка рубрика «Люби і знай свій рідний край» газети «Вісник Переяславщини»: історія створення. *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті*: Матеріали круглого столу, 16 жовт. 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький / [Редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упоряд. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. С. 51–54 (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; Вип. 3).

¹¹⁹ Рубрика «Люби і знай свій рідний край» у газеті «Комуністична праця» започаткована 21 лютого 1974 р., остання публікація датована 26 жовтня 1991 р.

Дембіцький С. С.: Ця сторінка десь до [19]90-го року, на скільки я пам'ятаю, була.

Палагута М. П.: Ну, я знаю, [що] як я пішов на пенсію, вона вже перестала.

Дембіцький С. С.: А Ви з газети коли пішли?

Палагута М. П.: У [19]88-му.

Дембіцький С. С.: Вже перестала?

Палагута М. П.: Да.

Дембіцький С. С.: Оце...

Палагута М. П.: Ніхто не зацікавився. Ше я предлаг... пропонував поновити і так воно.

Дембіцький С. С.: Ну, матеріали йдуть, тільки там кожен сам отак подає.

Палагута М. П.: Да воно не інтересно так. І ше ж тоді конкурс оголосили були. Засоби масової інформації – радіо і телебачення України. Не радіо, а цей, цей. Преса і телебачення. Оголосили конкурс. І кожний рік на конкурс посилали. Три роки. Три роки ми [отримували] диплом першої ступен... ступені і премію...

Дембіцький С. С.: Загальноукраїнську?

Палагута М. П.: Грошову. Да по Україні.

Дембіцький С. С.: Це найкращ...

Палагута М. П.: Газета.

Дембіцький С. С.: Краєзнавча газета і сторінка краєзнавча?

Палагута М. П.: Да-да-да. Серед газет. І центральних, і районних газет – три роки. А тоді два роки чи тоже три роки – другий ступінь. А тоді ше... Вобшим... А тоді, ну, по-моєму, штук тричотири – третьої ступені. Вобшим, по-моєму, зараз у їх... У той... У редакції вісім... Вісім дипломів єсть за цю сторінку «Люби і знай [рідний край]». І скрізь нас хвалили! Куди там було, сторіночка!

Дембіцький С. С.: Сторінка дійсно цікава і...

Палагута М. П.: Да-да-да.

Дембіцький С. С.: Така...

Палагута М. П.: Цікава була. Я пропонував, я тоді скіки пом..., важко її робить було. Воно. Якось воно так. Вроді, воно було музею нав'ящево. Вроді, ми, редакція, вроді нав'язувала музею, що це нам треба. Бо я скіки раз пропонував. Кадри міняються в музеї. Пам'ятаю, як сьогодні, за Михайловську церкву чотири матеріали

в мене було. Один дали – в газеті. Дивлюсь, прийшов новий працівник, у Михайловській робив. Шо писать? Михайловську церкву! Оп'ять [мені] приносить [матеріал]. Третій, четвертий – чотири матеріали. Я кажу: «Я ж не можу дати». Один раз можна дати. Можна через п'ять років іще раз дати.

Дембіцький С. С.: На одну й ту саму тему.

Палагута М. П.: Ага. На одну й ту саму тему. Не можна. А щоб цього не було я дзвоню... І Сікорському казав, і Єрмольєву¹²⁰, кажу: «Знаєте шо? Ну, візьміть! Це ж наукова робота. У вас же єсть по наук... Ви ж... Михайло Нікіфорович, Ви ж зам по науковій роботі. Візьміть, звіть своїх заввідділом, чи з кимсь, складіть перспективний план, помісячний. Чотири мат[еріали]... Ти таку-то тему пишеш або пропонуєш таку-то тему, таку, таку, щоб воно не збігалось. Може там зміни якісь будуть, це ж не без того. Запросіть мене! Я прийду. Я вже починав її [сторінку], дак я знаю, які де матеріали були. При... При том підшивка у мене є. Соголасуєм приблизно і всьо буде нормально». [У відповідь чув]: «Ага, да-да». Оце на початку року: «Да-да. Да-да». Годами ото так. І так і не було. Присилають. Шо єсть. Вибиваєш його [матеріал]. Господи. Важко було.

Дембіцький С. С.: Я пам'ятаю...

Палагута М. П.: «І мені, – кажу, – мені ж не жалко. Ну, в газету я дам. Бог з ним! Там люди [нерозбірливо]. Ну, мені жалко ж цього труда чоловіка. Він же ж мучиться. Два рази... Первий раз може сів за все життя написати. Скіки потратив [зусиль], воно не нужне. Ну, зачєм?

Дембіцький С. С.: Да.

Палагута М. П.: Воно не потрібне. Цікаві підшивки. Вони ж навіть і зараз, напевно, єсть. А то собіраєш всі газети, тоді пишу я сопроводіловку, перепльот і одвозять у Київ.

Дембіцький С. С.: Так, я Вам скажу, шо є. Тому шо з інституту зараз приходять до нас і просять ці підшивки за ті роки і користуються ними викладачі інституту.

Дембіцький С. С.: Да-да-да.

Палагута М. П.: Так шо корисні [нерозбірливо].

¹²⁰ Єрмольєв Михайло Никифорович (1912–1985 (?)); нар. у м. Карачев Орловської губернії. Закінчив історичний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. У період з лютого 1963 р. по березень 1969 р. – голова Переяслав-Хмельницького міськвиконкому. З 20 червня 1969 р. до 1982 р. – заступник директора Переяслав-Хмельницького державного історичного музею по науковій частині. Заслужений працівник культури УРСР. З лютого 2004 р. один з провулків м. Переяслава (колишній провулок Леніна) названо на його честь. Похований у м. Переяславі на Заальтицькому кладовищі.

Палагута М. П.: Да-да-да. Це вона популярна була, здорово популярна, а тоді заглохло. Ну, я не знаю чого. Во-первих, там попрацювати треба. Це ж не то, що так воно десь припливе.

Дембіцький С. С.: А Ви у газеті вели який відділ?

Палагута М. П.: Я відділ листів вів. А тоді в мене була культура, медицина і торгівля.

Дембіцький С. С.: Значить, це тому... Тому воно Вам і перервало [ведення сторінки] оця робота.

Палагута М. П.: Да-да-да. Ну, культура, торгівля. Але тоді я вже од медицини отхристився. От цього... От торгівлі отхристився. Була культура і там, листи. Там же з листами багато роботи було. Собственно говоря в редакції то таке. Хто що. Ну, таке деленіє було, канешно: то – промисловий відділ, то – сільськогосподарський. Ну, це ж не без того, що як попадеться шось під руку таке. А основне – оце цей. Та там з листами було, хватало роботи.

Дембіцький С. С.: Як Ви оце зараз ідете в музеї заповідника, [то] у Вас враження таке, що музеї в основному лишилися такими, якими Ви їх залишили ті, які були на той час? Чи вони вже істотно змінили свої експозиції?

Палагута М. П.: Музеї?

Дембіцький С. С.: Музеї. Ті, які Ви ще знаєте.

Палагута М. П.: Я не... Ви знаєте, я в радянському, у тому, в Шевченка давно не був.

Дембіцький С. С.: А, скажем, на гору як підете

Ви? Такий музей, в основному, той, який Ви робили? Там воно так все..?

Палагута М. П.: Ну, да. Ми ж з Оленою Іванівною Юзвіковою¹²¹ комунарів хату роз... розмальовували. Там в коридорі [сміється] малювали разом. А де що ж поміняється? Як ти поставив там прядку, дак вона там і стоїть.

Дембіцький С. С.: А у кількісному..?

Палагута М. П.: Ну, у кількісному воно ж ви... Виросли ж вони. Там появились тоді ж оце Шолом-Алейхема¹²², Бенардоса¹²³, Космос¹²⁴ появилсь, пасічника¹²⁵ появилсь, образотворчого мистецтва¹²⁶ появилсь.

Дембіцький С. С.: А самі хати сільські, об'єкти сільські?

Палагута М. П.: Ну, дак там же багато було за цей час, що я пішов. Канешно багато. Ого. В [19]73-му році пішов і оце вже двадцять шість, двадцять три роки. Канешно, все нове там.

Дембіцький С. С.: А скажімо оті всі Ви згадували...

Палагута М. П.: Козацький постій¹²⁷...

Дембіцький С. С.: Ліс, дерева, кущі, то ото за Ваш час, за час Вашого перебування воно садилося?

Палагута М. П.: Да, да. Ото садилося. Да, тоді все.

Дембіцький С. С.: І озеро те?

Палагута М. П.: І озеро. У верху. У верху ми там... У верху ми безпосередньо з Жамом, Безнос

¹²¹ Юзвікова (Семенова) Олена Іванівна (1926–2015); з 1961 р. – науковий працівник Переяслав-Хмельницького державного історичного музею, з 7 листопада 1969 р. – старший науковий працівник, у 1976–1983 рр. – головний зберігач відділу фондів Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника, Заслужений діяч культури УРСР (1979), Ветеран праці (1981), лауреат Премії імені Героя України Михайла Сікорського (2015). (Про неї див.: Ткаченко Н., Чередніченко Л. Олена Іванівна Юзвікова – музейник, пам'яткоохоронець, краєзнавець. *Краєзнавство Переяславлщини: дослідження, проблеми, постаті*: Матеріали круглого столу, 16 жовт. 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький / [Редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упоряд. Т. Ю. Нагайко]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. С. 117–130. (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславлщини»; Вип. 3).

¹²² Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема (НІЕЗ «Переяслав»). Відкрито в 1978 р. на честь 120-річчя з дня народження єврейського письменника Рабиновича Соломона Наумовича (1859–1916) на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»). Розташований у хаті з с. Сомкова Долина Переяславського повіту збудованій у кінці XIX ст. На території скансену встановлена в 1975 р. (двір мірошника).

¹²³ Музей М. М. Бенардоса (НІЕЗ «Переяслав»). Відкрито в 1981 р. на честь 100-річчя винайдення методу дугового зварювання металів Миколою Миколайовичем Бенардосом (1842–1905) на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав») в будинку поміщика середини XIX ст.

¹²⁴ Музей космосу (НІЕЗ «Переяслав»); до 2003 р. – Музей світопізнання та мирного освоєння космосу. Відкрито в 1979 р. у приміщенні церкви святої Параскеви (1891 р.) на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»)

¹²⁵ Музей історії бджільництва Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»). Відкрито в 1982 р. у хаті пасічника кінця XIX ст. на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»).

¹²⁶ Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини (НІЕЗ «Переяслав»). Відкритий 2 травня 1977 р. у будинку дрібнопомісного дворянина с. Старовичі, Радомишльського повіту Київської губернії кінця XIX ст. на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав»).

¹²⁷ Козацький постій – реконструкція польового військового укріплення XVII ст. на 50–100 осіб. Споруджено на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (НІЕЗ «Переяслав») в другій половині 1970-их рр.

Яков Гордєєч¹²⁸ був... І ото там клеїли пльонку, ото все нагортали там землю. І в оцій... Там воно так вроді квасолиною озерце те. І в оцій впадині каштан росте. Лічно я посадив на пам'ять про себе.

Дембіцький С. С.: Да?

Палагута М. П.: Нема каштанів кругом, а там каштан росте [сміється].

Дембіцький С. С.: Як Ви наповнювали водою? Возили воду?

Палагута М. П.: А там озеро... Мотор... І зараз будка там стоїть, не знаю, моторна, напевно, і зараз єсть. Зробили. Це ж зразу водили ж... Возили... Не, озеро ми не могли наповняти відрами. Це ж як дерева посадили. А тоді зробили ото коло озера ж там була будка така. Зараз... І зараз вона там. Труби єсть на гору і ото воду подавали в озеро. Це ж подкачка води в озеро була. Це зараз там [нерозбірливо] башню построїли. А то з озера туди давали воду. Наливали. Штучне. А вже без мене це зробили здорове [озеро]. Це я не пам'ятаю, бо уже не бачив. Ну, хороше озеро. Тоже на пльонці. Тож люди і цікавилися: «Як це так: на горбу на такому і вода стоїть?»

Дембіцький С. С.: Стоїть.

Палагута М. П.: [Сміється].

Дембіцький С. С.: Там ше й риба водиться.

Палагута М. П.: О-о-о, там гарна риба.

Дембіцький С. С.: Добра риба.

Палагута М. П.: Там я колись літом пішов як побачив – толстолобіки такі ходять. І там була [риба]. Ми зразу запустили наверху. Там карасів багато було. Да все охороняли їх. Ну, не можна. Вилловлюють, бігай. Ну, там хто вилловлює? Пожарники да міліція. Свої, діжурили да й ловили. Музей красивий, канешно, зараз музей. Це – відпочивать тіки.

Дембіцький С. С.: А охорона яка була? Зараз дуже багато міліції у заповіднику.

Палагута М. П.: Та тоді не було. Один сторож Іван був. Цей, Бобровник Іван Іванович¹²⁹. Він був об'єзчиком в радгоспних полях і ми його взяли на... На... Дак він ото об'їжджав кінь... Конем там. Ото охороняв.

Дембіцький С. С.: Йому шось за це давали, платили?

Палагута М. П.: Ну, аякже! Платили.

Дембіцький С. С.: А по інших музеях? В історичному?

Палагута М. П.: Ну, в історичний... Рубахін сторожом був.

Дембіцький С. С.: Він сам чи з собакою був?

Палагута М. П.: А у Сікорського Курант був, собака там такий страшний...

Дембіцький С. С.: Дак Сікорський свого собаку давав?

Палагута М. П.: Сікорський спав. Ну, він жив же там. Сікорський у музеї жив поки квартиру дали.

Дембіцький С. С.: І собака там.

Палагута М. П.: І рядом спали, одним оді... Одним укривались пальтом з Сікорським, з собакою...

Дембіцький С. С.: З собакою спав?

Палагута М. П.: На дівані. Да. Ото у келії отій [Сміються]. Поки квартиру не получив. Так шо сторож там хороший був. А там на горі, то ж так наглядали. Та це зараз уже міліція там, вона. А шо та міліція, я не понімаю?

Дембіцький С. С.: Там украли...

Палагута М. П.: Там як нада красти, дак украли б.

Дембіцький С. С.: Украли такі... Такі речі...

Палагута М. П.: О.

Дембіцький С. С.: Світового значення...

Палагута М. П.: О-о.

Дембіцький С. С.: І міліція ж сиділа.

Палагута М. П.: І міліція. Шо вона дає там? Вони там соберуться, сидять у комнаткі, допустім, чи там, на проходній. А тут заходь, бери, шо хоч, так? Це ж я розумію, щоб воно було загорожено, да якась сигналізація, да там собаки бігали чи якось так. Та-а-а-а.

Дембіцький С. С.: Вся справа в тому, що сигналізація...

Палагута М. П.: Це – формальність. Формальність оця міліція. Це міліція тільки для того,

¹²⁸ Безнос Яків Гордійович (нар. 1925); у 1969–1985 рр. працював у Переяслав-Хмельницькому історичному музеї, агроном. (Про нього див.: Бойко Н. Агроном Яків Безнос – творець парку на Татарській горі. *Переяславка*: наукові записки: матеріали Міжнар. іст.-краєзнавч. конф. «Наукові студії М. І. Сікорського»: зб. наук. ст. / НІЕЗ «Переяслав»; [редкол.: М. І. Сікорський, О. М. Лукашевич (голов. ред.), Г. М. Бузян, С. М. Вовкодав та ін.]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2015. Вип. 9 (11). С. 15–18).

¹²⁹ Можливо, Бобровник І. А.; з 21 жовтня 1966 р. працював у Переяслав-Хмельницькому історичному музеї на посаді сторожа-пожежника.

якщо хтось дебоширить буде, дак осьо там і міліціонер той. Я щитаю, шо то трата коштів. Велика трата коштів.

Дембіцький С. С.: Дуже велика.

Палагута М. П.: Да. Дуже велика трата. Ну, його іначе і не цей... Я не знаю як у Пірогово¹³⁰ там. Яка там охорона. Чи там так само, чи загорожено воно, чи... Я не разу там не був. Цей київський музей. Я там ні разу не був.

Дембіцький С. С.: Звичайно, охорона якась є.

Палагута М. П.: А яка? Хто його знає.

Дембіцький С. С.: Так, значить, Ви згадуєте своє перебування у музеї і роботу із приємністю, так?

Палагута М. П.: Ну, а чого? Канешно.

Дембіцький С. С.: Доводилось багато працювати, але й згадувати є шо?

Палагута М. П.: Ну, а чого ж! Ну, а як! Скрізь, де ідеш працювати, дак... Принаймні Сікорський про мене гарної думки, я так думаю. Це на його... Я його знаю з [19]52-го року, давно вже. Кадри ж осталися. Жам... Жам на рік раньше од мене прийшов. Він у [19]61-ом прийшов. І Юзвіков ше в [19]61-ом.

Дембіцький С. С.: Ви як прийшли, то Юзвіков уже працював тут?

Палагута М. П.: Да-да-да. Я щитаю, шо ми багато там зробили. Багато зробили.

Дембіцький С. С.: Там працювала ше така жінка Романенко¹³¹, на скіки я чув. Ким вона працювала?

Палагута М. П.: Я прийшов... Я прий... Історію чули, да? Я прийшов, її не було. Ну, історія була там. Не знаю, не буду казать.

Дембіцький С. С.: Іше в неї чоловік один, з ним поїхала десь?

Палагута М. П.: Шкулета¹³², да, Микола. Да. Не буду казать. Це Жам знає, Сікорський знає цю історію.

Дембіцький С. С.: Жам добре знає.

Палагута М. П.: І Сікорський знає. Я не буду казать.

Дембіцький С. С.: Ну, добре. Дякуємо Вам за Вашу розповідь, це буде [нерозбірливо] і людям.

Палагута М. П.: Пожалуста. Пожалуста.

Дембіцький С. С.: І людям! Дуже вдячний.

Палагута М. П.: Як комусь нада буде прокрутить.

¹³⁰ Національний музей народної архітектури та побуту (Київ) – найбільший за площею музей України. Розташований у Голосіївському районі Києва поблизу місцевості Пірогів.

¹³¹ Романенко Марія Іванівна (1927 р.н.); екскурсовод Переяслав-Хмельницького історичного музею (жовтень 1958 – грудень 1961). Романенко Любов Олександрівна, з 12 червня 1973 р. працювала в Переяслав-Хмельницькому історичному музеї на посаді робітника парку.

¹³² Можливо, Шкулета Вадим Пантелеймонович (нар. 1926 р.); працював у Переяслав-Хмельницькому історичному музеї на посадах: екскурсовод (не пізніше вересня 1956 р. – жовтень 1958 р.), науковий співробітник (листопад 1958 – грудень 1961). Шкулета Микола Георгійович працював реставратором у Переяслав-Хмельницькому історичному музеї з 15 жовтня 1969 р. по 16 грудня 1969 р.

СЛОВНИК

СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІ, ЦЕРКОВНОСЛУЖИТЕЛІ ТА СТАРОСТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ С. КОМАРІВКИ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОВІТУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ)*

ДУНАЙНИЙ Яків – козак, від 27 лютого 1917 р. призначений церковним старостою Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту¹.

ЗИМБАЛЕВСЬКИЙ Олександр – 18 січня 1915 р. після закінчення Полтавської духовної семінарії був висвячений у священника і направлений на службу до Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту². 10 лютого того ж року його переведено до Миколаївської церкви с. Березівка Прилуцького повіту³.

ЗУБЕР Григорій Іларіонов – казенний селянин, у 1876 р. церковний староста Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту. У листопаді цього ж року його нагороджено похвальним листом за особливу турботу щодо утримання храму⁴.

ІВАНИЦЬКИЙ Михайло – син псаломщика, 16 березня 1898 р. став пономарем у Миколаївській церкві с. Комарівки Переяславського повіту з окладом 15 руб. у рік від церкви⁵. 1 листопада

1898 р. – вчитель у змішаній школі грамоти, що розміщувалась у церковному будинку⁶.

ІВАНИЦЬКИЙ Сергій – з 18 червня 1873 р. призначений на посаду псаломщика Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. До цього був пономарем у Георгіївській церкві с. Андрушів Переяславського повіту⁷. 27 вересня 1917 р. – звільнений з посади псаломщика⁸.

ІЛЛЯШЕНКО Ілля Ілліч – поміщик, з 14 листопада 1871 р. призначений на посаду церковного старости Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту, терміном на три роки⁹.

КОРСУНЬ Григорій – священник Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту з 12 жовтня 1908 р., переведений з Іоано-Богословської церкви с. Кального¹⁰ Переяславського повіту.

МІНІН Андрій – з 31 жовтня 1910 р. переведений на посаду священника Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту з по-

* Село Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області існувало до 1972 р., нині затоплене Канівським водосховищем. Перші задокументовані відомості про нього відносяться до XVII ст. У період з XVIII ст. до першої третини XX ст. у селі функціонувала церква свт. Миколая Чудотворця. Наводяться відомості про осіб, пов'язаних з історією Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту Полтавської губернії (18 осіб кліру, 4 церковних старости та 1 помічник) з офіційного церковного періодичного видання – журналу «Полтавские епархиальные ведомости» (1863–1918).

Перелік осіб та інформацію щодо них сформовано на основі аналізу публікацій «Полтавських епархиальних відомостей», за винятком: №№ 1–3 (1863), №16 (1902), №№ 10, 13, 14, 17, 18 (1917), усі номери (1918) – офіційна частина; №№ 13, 16, 19, 22–24 (1878), №№ 10, 13, 14, 17, 18, 23 (1917), усі номери (1918) – неофіційна частина.

¹ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1917. № 8. С. 636.

² Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1915. № 4. С. 243.

³ Нині с. Березівка Талалаївського р-ну Чернігівської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1915. № 5. С. 339.

⁴ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1877. № 1. С. 25.

⁵ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1898. № 11–12. 10–С. 232.

⁶ Об открытии смешанной школы грамоты. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1899. № 5. С. 129.

⁷ Село Андруші Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., нині затоплене Канівським водосховищем (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1873. № 13. С. 305.

⁸ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1917. № 20. С. 1454.

⁹ О выборе и утверждении на новое трехлетие церковных старост по Полтавской Епархии. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1872. № 5. С. 144.

¹⁰ Село Кальне Бориспільського р-ну Київської обл., нині затоплене Канівським водосховищем (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавская епархиальная ведомости. Часть официальная.* 1908. № 32. С. 650.

сади диякона Ільїнської церкви с. Петрівки Прилуцького повіту¹¹. 12 вересня 1912 р. – переміщений до Преображенської церкви с. Бобрика Роменського повіту¹².

МІХНОВСЬКИЙ Георгій – диякон, з 12 лютого 1895 р. переведений до Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту з Благовіщенської церкви міста Золотоноша¹³. 23 серпня 1895 р. переведений до Вознесенської церкви с. Богдани Золотоніського повіту¹⁴.

ПАВЛОВ Даниїл¹⁵ – священник Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. У 1744 р. його син Феодор (Комаровський) навчався у славяно-латинській школі при архієрейському будинку в Переяславі¹⁶.

ПЛАХОТІН Діонісій – з 12 березня 1875 р. був призначений на посаду священника Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту. До цього – диякон Успенської церкви с. Петрівки Костянтинградського повіту¹⁷. 27 квітня 1875 р. прийняв посвяту в сан священника¹⁸. 29 листопада 1875 р. його переведено до Кирилівської церкви с. Циблі Переяславського повіту¹⁹,

18 грудня 1875 р. – до Успенської церкви с. Поліг-Чобітьок Переяславського повіту²⁰.

РІВНИЙ – козак, у 1866 р. помічник старости Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту²¹.

РОСІНСЬКИЙ Деметій – священник Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту з 1 березня 1907 р., переведений із Іоано-Богословської церкви с. Строкови Переяславського повіту²². Мав доньку²³. 21 серпня 1908 р. його переведено до Михайлівської церкви с. Асуєк Переяславського повіту²⁴.

СОКАЛЬСЬКИЙ Федір – 25 жовтня 1917 р. призначений на посаду диякона Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту, з Борисо-Глібської церкви м. Переяслава²⁵. 3 листопада 1917 р. його переведено до Іоано-Богословської церкви с. Строкова Переяславського повіту²⁶.

ТАРАН Тихон Іванович – селянин-власник, у 1887 р. був церковним старостою Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту.

¹¹ Нині с. Петрівка Глобинського р-ну Полтавської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1910. № 32. С. 2090.

¹² Нині с. Бобрік Роменського р-ну, Сумської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1912. № 28. С. 1744.

¹³ Нині м. Золотоноша Золотоніського р-ну Черкаської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1895. № 4. С. 157.

¹⁴ Нині с. Богдани Золотоніського р-ну Черкаської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1895. № 18. С. 821.

¹⁵ Можливо, Комаровський Данило Павлович.

¹⁶ Ведомость о школахъ и ученикахъ священнопрличетническихъ детей, при доме архіерея Переяславскаго обретающихся, 1744 года. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1890. № 20. С. 662.

¹⁷ Нині с. Петрівка Красноградського р-ну Харківської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1875. № 8. С. 157.

¹⁸ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1875. № 11. С. 234.

¹⁹ Село Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., нині затоплене Канівським водосховищем (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1875. № 24. С. 659.

²⁰ Нині с. Пологи-Чобітьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1876. № 1. С. 22.

²¹ Список пожертвованій на устройство и содержание училища девиц духовнаго звания, поступивших и назначенных к поступлению от церквей, их причтовъ, церковныхъ старостъ и прихожан, по нижеследующимъ благочиниямъ. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1866. № 11. С. 406.

²² Нині с. Строкова Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1905. № 10. С. 187.

²³ Журнали XVI очередного съезда духовенства Полтавской епархии. 22 июля 1908 г. Утверждается. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1908. № 36. С. 63 [Матеріал у підшивці розміщено після неофіційної частини].

²⁴ Можливо, має місце неправильна інтерпретація слова «Хоцьк» (с. Хоцьки Переяславського повіту Полтавської губернії, нині с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області). (Прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1908. № 27. С. 532.

²⁵ Нині м. Переяслав Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1917. № 22. С. 1517.

²⁶ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная*. 1917. № 23. С. 1562.

22 листопада того ж року за добросовісне служіння отримав благословення від єпископа Прилуцького, вікарія Полтавської єпархії Іларіона²⁷.

ТАРАСЕВИЧ Олександр – священник Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. 11 жовтня 1910 р. його переведено до Троїцької церкви с. Петрівка Хорольського повіту²⁸.

ТАРАСЕВИЧ Семен – дячок Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту (не пізніше 1866 р.)²⁹. Мав трьох дітей. Помер у 1873 р.³⁰.

ТАРАСЮК Захарій – син священника Федора Тарасюка. Студент Полтавської духовної семінарії, з 2 жовтня 1893 р. – вчитель у церковно-парафіяльній школі с. Комарівка Переяславського повіту³¹. Наглядач Переяславського духовного училища. 29 березня 1897 р. став священником Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту³².

ТАРАСЮК Олександр – син священника Федора Тарасюка³³. 21 серпня 1908 р. його, паламаря Михайлівської церкви с. Асуєк³⁴ Переяслав-

ського повіту, переведено до Миколаївської церкви с. Комарівка Переяславського повіту із дозволем проводити священослужіння³⁵. 4 жовтня 1908 р. як священника його переведено до Успенської церкви с. Поліг-Чобіток Переяславського повіту³⁶. 7 жовтня 1914 р. затверджений як законник місцевого початкового училища³⁷.

ТАРАСЮК Федір – священник Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. Вперше як священник згаданий у 1866 р.³⁸. Мав трьох синів: Костянтина, Олександра³⁹, Захарія⁴⁰ та дочку Олександру (закінчила курси при Полтавському єпархіальному жіночому училищі, з 1 лютого 1883 р. викладала у церковно-парафіяльній школі с. Комарівка Переяславського повіту)⁴¹. З 3 по 24 серпня 1872 р. був священником церкви Кузьми та Дам'яна с. Вінинці (Войнинці) Переяславського повіту⁴². У 1875 р. – священник Кирилівської церкви с. Циблі. 29 листопада 1875 р. у відповідь на своє звернення був переведений на попереднє настоятельське місце до Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту⁴³. У 1880 р. нагороджений набедреником⁴⁴. 1 лютого 1883 р. викладав «Закон Бо-

²⁷ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1887. № 5. С. 155.

²⁸ Нині с. Петрівка Глобинського р-ну Полтавської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1910. № 31. С. 2019.

²⁹ Список пожертвованных на устройство и содержание училища девиц духовнаго званий, поступивших и назначенных к поступлению от церквей, их причтови, церковных старост и прихожан, по нижеследующим благочиниям. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1866. № 11. С. 406.

³⁰ Список лиц, коим назначено пособие от Полтавскаго Духовнаго Попечительства за 1873 год. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1874. № 8. С. 255.

³¹ Об открытии церковно-приходских школ и школ грамоты. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1893. № 23. С. 1104.

³² Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1897. № 12–13. С. 315.

³³ Журналы съезда духовенства Переяславскаго училищнаго округа, бывшаго въ мае 1873 года. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1873. № 14. С. 369.

³⁴ Возможно, має місце неправильна інтерпретація слова «Хоцек» (с. Хоцьки Переяславського повіту Полтавської губернії, нині с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області). (Прим. ред.)

³⁵ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1908. № 27. С. 532.

³⁶ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1908. № 30. С. 596.

³⁷ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1914. № 42–43. 19–С. 2201.

³⁸ Список пожертвованных на устройство и содержание училища девиц духовнаго званий, поступивших и назначенных к поступлению от церквей, их причтови, церковных старост и прихожан, по нижеследующим благочиниям. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1866. № 11. С. 406.

³⁹ Журналы съезда духовенства Переяславскаго училищнаго округа, бывшаго въ мае 1873 года. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1873. № 14. С. 369.

⁴⁰ Об открытии церковно-приходских школ и школ грамоты. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1893. № 23. С. 1104.

⁴¹ Об открытии церковно-приходской школы. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1883. № 12. С. 255–256.

⁴² Нині с. Вінинці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (прим. ред.); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1872. № 19. С. 706–707.

⁴³ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1875. № 24. С. 659.

⁴⁴ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1880. № 2. С. 38.

жий» у церковно-парафіяльній школі с. Комарівка⁴⁵. 31 грудня 1894 р. за рішенням суду був відсторонений від посади священика та понижений до чину паламаря до «каяття і виправлення» з заборороною вести священослужіння, рукоблагословляти та носити рясу⁴⁶. 16 серпня 1895 р. повернувся на посаду священика церкви с. Комарівки Переяславського повіту з посади псаломщика Покровської церкви с. Війтівці Переяславського повіту⁴⁷. Помер 8 березня 1897 р.⁴⁸. Того ж року його дружина Тарасюк Олімпіада отримала одноразову допомогу в зв'язку зі смертю чоловіка⁴⁹.

ТИХОНОВИЧ Микола – 22 листопада 1908 р. призначений священиком Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту, в яку переведений з чину диякона церкви Різдва Богородиці с. Ново-Парафієвки Костянтиноградського повіту⁵⁰.

ТИХОНОВИЧ Павло – з 22 лютого 1915 р. священик Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. До цього призначення – диякон Троїцької церкви с. Сомівки Костянтиноградського повіту⁵¹. Від 21 серпня 1915 р. – заоновчитель початкового училища с. Комарівка⁵².

ФАВОРСЬКИЙ Георгій Іосіфович – священик Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту. З 1 листопада 1898 р. завідувач та заоновчитель місцевої школи грамоти⁵³, у 1899–1900 рр. – заоновчитель місцевої школи грамоти⁵⁴. У 1900–1901 р. згадується, як заоновчитель церковно-парафіяльної школи с. Комарівка⁵⁵. Член Полтавської Православної Місіонерської спілки⁵⁶. Станом на 1900 р. – член Полтавського єпархіального Св. Макарівського братства⁵⁷. У 1903 р. його нагороджено набедреником⁵⁸. 1 березня 1905 р. переведено до Вознесенської церкви с. Лук'янівки⁵⁹ Переяславського повіту.

⁴⁵ Об открытии церковно-приходской школы. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1883. № 12. С. 255–256.

⁴⁶ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1895. № 3. С. 88.

⁴⁷ Нині с. Поділля Баришівського р-ну Київської обл. (прим. ред); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1895. № 18. С. 820–821.

⁴⁸ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1897. № 12–13. С. 317.

⁴⁹ Список лиц, которым, на основании § 6-го устава Общества, выдано единовременное пособие из временного капитала Общества взаимного вспомоществования осиротевшему и заштатному духовенству Полтавской епархии за 1897 год чрез благочинных, в ведомстве которых они проживают, или самим лично. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1899. № 1. С. 29.

⁵⁰ Нині с. Нова Парафіївка Кегичівського р-ну Харківської обл. (прим. ред); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1908. № 35. С. 728.

⁵¹ Нині с. Сомівка Зачепилівського р-ну, Харківської обл. (прим. ред); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1915. № 6. С. 442.

⁵² Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1915. № 18. С. 1390.

⁵³ Об открытии смешанной школы грамоты. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1899. № 5. С. 129.

⁵⁴ Отчеть Епархиального Наблюдателя о состояніи церковныхъ школъ Потавской епархіи за 1899–1900 учебный годъ. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1901. № 6. С. 136.

⁵⁵ Отчеть Епархиального Наблюдателя о состояніи церковныхъ школъ Потавской епархіи за 1900–1901 учебный годъ. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1902. № 12. С. 239.

⁵⁶ Список действительных членов Православнаго Миссионерскаго Общества Полтавскаго Отделения за месяцы: январь, февраль, март, и апрель 1898 года, с обозначением поступивших в Полтавский Епархиальный Миссионерский Комитет членских взносов и пожертвованій. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1898. № 24. С. 661.

⁵⁷ Список членов Полтавскаго епархиальнаго Св.-Макарѣвскаго Братства за 1900 год. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1901. № 31. С. 892.

⁵⁸ Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1903. № 4. С. 93.

⁵⁹ Нині с. Лук'янівка Баришівського р-ну Київської обл. (прим. ред); Распоряжения Епархиального Начальства. *Полтавския епархиальныя ведомости. Часть официальная.* 1905. № 10. С. 187.

КРАЄЗНАВЧИ ЗУСТРІЧІ

СТЕНОГРАМА

ЗАСІДАННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ З НАГОДИ ПОШАНУВАННЯ ПОСТАТІ ПЕТРА ПАНФИЛОВИЧА ДРЕМЛЮГИ (1899–1991)*

Нагайко Т. Ю.¹: Доброго дня! Дякую аудиторії за те, що зібралися з нагоди представленої у нас виставки². Перед нашими очима знаходяться роботи непересічної постаті – Петра Панфиловича Дремлюги. У загальних деталях розповім те, що сам знаю про цю людину, а далі передам слово співдоповідачу – Олегові Коломійцю³.

Я єдине, що хотів би сказати, що цей формат⁴, який ми сьогодні започатковуємо, – це робочий варіант. Цей формат постав з того досвіду, який ми напрацьовували спільно із науковим товариством, із бібліотекою, проводячи і «Університетські прем'єри», і «Університетські зустрічі». Потім проект «Відкритий університет». Зробивши кілька таких модулів, стало очевидним, що сегмент краєзнавства доволі широко представлений у тих доповідях, тих заходах, які ми спільно проводимо. Вчорашній цикл заходів, який відбувся у межах «Сікорських читань»⁵, ще раз підтверджує актуальність цих краєзнавчих студій, в які залучені працівники нашого університету, працівники нашого заповідника, краєзнавці-містяни, студенти, учні шкіл, ліцею-інтернату.

Ця актуальна справа, краєзнавчі дослідження, повинна набути нового звучання. Я представляю тут і навчально-науковий центр усної історії нашого університету, в якому я працював понад десять років. Великий сегмент його роботи займали саме краєзнавчі дослідження. Працюючи зараз у

відділі історичного краєзнавства, я так само усвідомлюю важливість інституалізації цього напрямку задля спільної взаємодії, роботи. Для того, аби популяризувати забуті сторінки нашої історії, для того, аби поглиблювати нашу історичну пам'ять, усвідомлення ким ми є.

От така людина як Петро Панфилович Дремлюга. Не випадково ми сьогодні у цій залі експонуємо цю виставку. Вчора вона була тут подана у межах «Сікорських читань». То був день його смерті – 17 жовтня⁶. Так сталося, що цифри не випадково збіглися і сьогодні день його народження. Щодо постаті – людина непересічна. У першу чергу, через те, що людина інтелігентна. Людина, життя якої пов'язано із цілою епохою, добою ХХ століття. Забута сторінка біографії нашого визначного земляка, який народився у с. Дем'янці⁷, – це те, що він крутянин, один із небагатьох учасників бою під Крутами, який відбувся у січні місяці далекого 1918 року.

Цього року і минулого року розпочався цикл заходів, присвячених відзначенню століття Української революції. Це доба із 1917 по 1921 рік, яка увінчана багатьма військовими звитягами, культурними процесами становлення нашої держави. Спілкуючись впродовж багатьох років із місцевими краєзнавцями, із людьми, які починали музейну справу, довелося лише чути окремі прізвища: Матюха, Дремлюга. Вони плуталися у

* 18 жовтня 2018 р. у межах відкриття науково-просвітницького проекту «Краєзнавчі зустрічі», започаткованого науково-дослідним відділом історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відбувся круглий стіл з нагоди пошанування постаті педагога, художника, учасника бою під Крутами Петра Панфиловича Дремлюги (1899–1991). Проживав у м. Переяславі (Переяславі-Хмельницькому) по вул. Макаренка та пізніше – по вул. Велика Підвальна, 22 кв. 1.

¹ Нагайко Тарас Юрійович, канд. іст., наук, нар. 1980 р., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

² У залі відбувалося експонування виставки художніх робіт П. П. Дремлюги – «Барвосвіт Петра Дремлюги (до 100-річчя музейної справи на Переяславщині)».

³ Коломієць Олег Родіонович (1950 р. н.), член Національної спілки письменників України, почесний громадянин м. Переяслава-Хмельницького, краєзнавець.

⁴ Науково-просвітницький проект «Краєзнавчі зустрічі».

⁵ VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» (ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», зал В. О. Сухомлинського, 17 жовтня 2018 р.); Круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті (До 100-річчя музейної справи на Переяславщині; до 95-ї річниці від дня народження Героя України М.І. Сікорського)».

⁶ Справжня дата смерті П. П. Дремлюги 16 жовтня 1991 р.

⁷ За уточненими даними П. П. Дремлюга народився у м. Києві 4 (17) жовтня 1899 р., помер 16 жовтня 1991 р. у м. Переяславі-Хмельницькому, похований на Ярмарковому кладовищі. Див.: Нагайко Т. Ю. Петро Панфилович Дремлюга – митець, педагог, патріот. *Київщина: історія рідного краю*: матеріали обласної науково-практичної краєзнавчої конференції «Краєзнавчі читання імені Лаврентія Похилевича» (25 квітня 2019 року) / Упорядники: В. С. Перерва, О. Д. Рокицька. Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. С. 127.

свідомості через свою подібність. Ніяких асоціацій, окрім того що чув їх, не було. Не так давно Олег Родіонович звернувся... Олег Родіонович Коломієць прощу його привітати [оплески]! Це – почесний громадянин міста Переяслава, краєзнавець, багаторічний працівник Історичного музею, веде величезний обсяг шевченкіани, поет. В його скарбниці знайшлося місце для отаких робіт, які були передані прийомною донькою⁸ цього чоловіка. Він про це буде розповідати. Я хотів би лише використати цей момент вступного слова задля того, аби представити цю нашу ідею, ініціативу, яку сьогодні ми намагаємося започаткувати.

Я лише коротко озвучу той проект, який буде мати науково-просвітницьку місію, який зветься «Краєзнавчі зустрічі». Сподіваюся, що в межах цього проекту, ми ще неодноразово будемо зустрічатися і спілкуватися із цікавими людьми. Для тих студентів, що навчаються на історичному факультеті, є краєзнавцями, я думаю наша співпраця буде більш предметнішою з часом. Цей проект, який сьогодні бере свій неформальний старт, – це апробаційний варіант. Але все-таки ми сподіваємося, що ми будемо традиційно його проводити для студентів, для учнів, для містян.

Цей проект започаткований науково-дослідним відділом історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав». Основний його характер – науково-просвітницький. Предметна сфера, увага у межах реалізації цього проекту зосереджується на важливих історичних подіях, постатях, об'єктах культурно-історичної спадщини, що мають безпосередній зв'язок з Переяславщиною саме як з окремим історичним регіоном. Цільова аудиторія цього проекту складається із краєзнавців, освітян, педагогів, викладачів та вчителів, учнів, студентів, працівників культурних установ тощо. Основною метою його реалізації ми бачимо популяризацію історичного минулого Переяславщини поміж відповідної цільової аудиторії, а також широкого загалу. Звідси постає завдання на відновлення історичної пам'яті та виховання патріотизму шляхом донесення актуальної інформації до небайдужої частини нашого суспільства. Зокрема, безпосередньо сьогодні – зустріч у межах університету. Тут представлені

наші постійні партнери у всіх без винятку проектах: це і бібліотека, це і наукове товариство, це і студентський актив. Тому сподіваюся на подальшу роботу саме в такому форматі.

Принципи реалізації цього проекту. В їх основу ми вкладаємо впровадження принципів науковості, наукової об'єктивності та публічності. Тобто, цей момент є наріжним каменем, оскільки такі зустрічі мають широко висвітлюватися і на сайтах установ, і популяризувати ті забуті сторінки, які ми сподіваємося відродити. Формат проекту буде реалізуватися у публічній площині. Він передбачає наступні форми: лекторії, презентації, круглі столи тощо. Сьогодні ми розпочинаємо цей проект, започатковуємо його круглим столом в пам'ять Петра Панфиловича Дремлюги. Співпраця по реалізації мети та завдань проекту передбачає взаємодію із адміністраціями наукових, навчально-освітніх та культурних закладів, що реалізуються на основі обопільної зацікавленості сторін та укладання відповідних договорів. Маємо таку практику. Вже неодноразово спілкувалися із багатьма зацікавленими представниками різних організацій. Тобто, на це є попит. Відповідно, сподіваємося об'єднати це під цією спільною назвою.

Локалізація проведення проекту: на базі наукових, навчально-освітніх та культурних закладів міста та району, а також публічних громадських майданчиків. Щодо прав використання результатів проекту, то ми бачимо, що ці права зберігаються за тими сторонами, які укладають між собою відповідні домовленості, договори. Взаємодія відбувається на умовах збереження інтелектуальної власності. Тобто, все, що ми з вами робимо, загальнодоступне для всіх, хто приймає у цьому участь, з перепосиланням на формат цього проекту, на співорганізаторів. Тобто, коректно між собою спілкуємося, не забуваємо, що спільну справу робимо. У загальній аудиторії ми напрацюємо корисні ініціативи.

Щоб перейти до основної частини нашого сьогоднішнього зібрання, я хотів би звернутися безпосередньо до студентів історичного факультету, до тих з них, хто обрав спеціалізацію «Краєзнавство». Сподіваємося, що з нашого боку також буде і методична допомога. Цей проект лише одна із цих невеличких форм взаємодії, які ми

⁸ Матковська Людмила Павлівна, нар. 1948 р.

пропонуємо від нашого відділу історичного краєзнавства.

Тут присутня моя колега, пані Наталія Ревега⁹. Вона була однією із співавторів цієї виставки. Разом з нею над виставкою працював Єгор Єгоров, теж працівник цього відділу. Вони ось тут присутні. Я хотів звернутися до Наталії з тим, аби вона сказала буквально кілька слів щодо цієї виставки перед тим, як ми передамо слово Олегові Родіоновичу: як вона створювалася, яка у нас була ідея.

Ревага Н. М.: Доброго дня всім присутнім! Коротко про виставку. Хочеться наголосити, що дану виставку можна назвати так: «Виставка за 10 днів». Тому що це кількість днів, які в нас були, щоб створити цю виставку саме до цієї дати. А можливо й менше. З чого все почалося? Тарас Юрійович сказав, що є такі унікальні малюнки. Ми побачили, що вони несуть у собі певну історичну цінність.

Що ми почали робити далі? Є малюнки. Це – добре. Ми вже знаємо хто їх зробив. Це – теж дуже добре. Але ж треба зібрати інформацію про автора. І ось тут сталася прикра така ситуація. Адже ні «Вікіпедія», ні інші інтернет-ресурси і книжки не допоможуть нам знайти інформацію про цю особистість. Єдина інформація, яку ми брали, це була стаття Олега Родіоновича із газети і особисті дослідження Тараса Юрійовича. Вони лягли в анотацію, яка є на виставці.

У нас стає питання що робити? Знайшли вже деякий матеріал, ми його ховаємо, він просто лежить і про нього всі забувають. Ні! Щось всередині нам підказує, що треба іти далі, треба показати людям. Тим паче дати самі говорять за себе, що треба робити. Не даремно вони потрапили до нас. Добре. Малюнків є набагато більше. Це лише частина малюнків, які ми представили. Стає велика робота. Ми викладаємо всі ці малюнки і починається огляд та відбір робіт до виставки.

Чому перед вами представлені саме такі роботи? Ми не вибирали роботи по насиченості кольорів, ми не вибирали роботи, щоб представити людям якісь красиві об'єкти. Якщо ви звернете увагу, то на представлених роботах ідуть намальовані викладачі педучилища. Потім ідуть зама-

льовки Переяславщини. Далі ідуть красиві малюнки природи і всього іншого. Ми хотіли показати багатогранність цієї особистості, щоб зацікавити людей, які будуть звертати увагу на дану постать. Добре, ми вже відібрали певну кількість малюнків.

Нам потрібно створити афішу. Я думаю, що більшість людей, які створюють афішу, вже зіткнулися з цією проблемою, але студенти ще можливо її не знають. На афішу ми хотіли б помістити все! Але формат афіші не дозволяє нам цього зробити. Але через афішу ми привертаємо увагу до цієї постаті. Що туди помістити? Звичайно центральним об'єктом іде автопортрет. Ви бачите автопортрет пана Петра Дремлюги, який він сам зробив. Студенти, думаю, розуміють що таке автопортрет, додатково їм казати не треба. Звичайно він займає центральне місце на афіші. Збоку – портрет Тараса Шевченка, який він намальював. Потім ми показали, що він малював викладачів училища. І знизу – все те, що стосується нашої рідної землі. Таке наше було бачення. У нас були великі дискусії стосовно назв. Ми не могли вибрати якусь одну назву, а тому у нас стала робоча назва: «Барвосвіт». Тому що великі барви і великий світ Петра Дремлюги. Так ми склали це словосполучення, щоб передати внутрішньо всі його роботи.

Тепер повернемося назад. Перед нами постає питання, перед мною особисто. Якби повернути час назад. Чи правильно ми вирішили зробити дану виставку, чи ні? Чи потрібна була ця виставка, чи не потрібна? Чи потрібно було привертати увагу? На мою думку це було правильно. Так була проведена велика робота. Тому що окрім того, що поставилися картини у рамки, як, можливо, думають студенти, роботи здійснено набагато більше. Для цієї виставки нам потрібно було підготувати пакет документів, які подати до науково-методичної ради НІЕЗ «Переяслав» для схвалення та погодження. Це була велика кількість документів, які ми проробили.

Отже, такий маленький висновок. Якщо Вам раптом потраплять до рук роботи невідомої людини, але вони Вас зацікавлять, не відкладайте їх у якусь папочку! Покажіть людям! Можливо ця

⁹Ревага Наталія Миколаївна, нар. 1982 р.; старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

особистість заслуговує, щоб про неї сьогодні говорили. Дякую [оплески]!

Нагайко Т. Ю.: Дякую, пані Наталія! І перед тим, як передати слово Олегу Родіоновичу Коломійцю, я хочу зазначити, що ця людина (ред. – П. П. Дремлюга) прожила довге життя, але померла так само досить давно. Це 1992 рік¹⁰. Його творча спадщина – це, по суті, єдиний документ, який ми маємо зараз у себе, такий собі унаочнений його світ. Були ще квитки, якісь документи зберігалися в родині. Час невблаганний. Зокрема, його прийомна донька згадує, що був учнівський квиток художнього училища датований 1918 роком, з якого родичі спочатку забрали фотографію, потім десь подівався той квиток. Потім десь поділася й світлина. Тобто, його зображення у молодому віці, на жаль, немає¹¹. Він проживав у місті Переяславі. Та садиба вже давно не належить цій родині. Донька переїхала до іншого міста¹², у Переяславі не проживає, лише навідується сюди.

За рахунок контактів із Олегом Родіоновичем вдалося залишити ту частину робіт, які спочатку передала його дружина¹³: частину – до музею, 20 робіт, частину – на збереження до Олега Родіоновича. І частина робіт повернулася зараз у Переяслав, передана донькою. Неформальною умовою було передати їх у музей, але попередньо зробити виставку цих робіт, актуалізувати, привернути увагу. Тому ми так і зробили. Сподіваємося, що у аудиторії вона знайде якийсь відгук.

Тепер я хотів би, щоб Ви послухали людину, яка особисто знала цю постать. Ви ще раз переконаєтеся, що постать дуже непересічна для нас, для переяславчан, для тих, хто місцеві, для тих, хто навчається у нашому вузі, вона предмет безумовної гордості. Оскільки він один із тих небагатьох гімназистів, як прийнято називати, того періоду романтичного і трагічного одночасно, періоду національно-визвольної революції. Він і просвітянин, і художник, і людина, яка зі зброєю

у руках захищала Україну від більшовицької навали. Він вижив. Так трапилося, що тоді вижило небагато людей. Історики налічують близько сотки осіб. Його колега по цій справі – Матюха¹⁴. На жаль, не знаю ім'я.

Коломієць О. Р.: Ілля.

Нагайко Т. Ю.: Ілля Матюха. Про нього було зроблено дослідження Володимиром Сергійчук¹⁵, істориком. Його ім'я було встановлено і подано до спеціальної комісії зі встановлення цих осіб, які приймали участь у Бою під Крутами. А ім'я Петра Дремлюги, на жаль, загубилося у часі. Єдина згадка – це публікація у пресі. Це – газета. Навіть немає номеру цієї газети. Але там на клаптику паперу написано: автор – Герасимчук, журналістка, «Один бій і сотні малюнків». Ця назва про Петра Панфиловича Дремлюгу. «Березанські вісті», січень, 2002 рік¹⁶. Єдине джерело, де зафіксовано, що він брав участь у Бою під Крутами. У нас тут також присутня Аня Чепурна. Це ліцеїстка ліцею «Патріот». Вона узялася за нелегку справу, спробує написати МАНівське дослідження. Аня, будь ласка, прошу коротко поділіся своїми враженнями! Олег Родіонович, тоді ми вже не будемо перериватися і послухаємо вас.

Чепурна А. М.: Мене звати Аня Чепурна. Я прийшла з Києва. Перейшла у ліцей-інтернат «Патріот» і нам запропонували писати МАНівські роботи. Хтось вибрав математику, а мені ж було цікаво куди я переїхала, дізнатися якусь історію. І ми звернулися до історично-краєзнавчого музею¹⁷. Нам запропонували знайти інформацію про Петра Дремлюгу, взяти його ім'я. Показали багато малюнків. Було цікаво оприлюднити якусь його інформацію, тому що всіх воїнів Крут знають. Всі роботи знають. Наприклад, Тараса Шевченка, Григорія Сковороду. А його ніхто не знає, його роботи, які вони цікаві і захоплюючі. Дякую [оплески]!

¹⁰ Справжня дата смерті П. П. Дремлюги – 16 жовтня 1991 р.

¹¹ Фото П. П. Дремлюги (1915 р.) знаходиться у фондовій збірці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (Ф. 1765, Кн. 39897).

¹² Місто Березань Київської області.

¹³ Білогрудова Марія Йосипівна (1920–1999); бібліотекар, секретар заочного відділення Переяслав-Хмельницького педагогічного училища.

¹⁴ Матюха Ілля, входив до Гайдамацького кошу 1-ої Київської юнацької школи ім. Б. Хмельницького. Похований у м. Переяславі на Ярмарковому кладовищі.

¹⁵ Сергійчук Володимир Іванович, нар. 1950 р.; д-р істор. наук, проф.

¹⁶ Герасимчук Т. Один бій і сотні малюнків [Про Петра Панфиловича Дремлюгу]. *Березанські відомості*. 2002. 2 лютого. С. 2.

¹⁷ Науково-дослідний відділ історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Нагайко Т. Ю.: Дякуємо Ані. Я так прокоментую, що вона окреслила дуже романтичний погляд на цю справу. Насправді дійсно є висока мета, до якої нам варто наблизитися, реалізуючи такі проекти, такі виставки, це сьогоднішнє зібрання. У нас також запланована виставка до дня Крут. У січні у розширеному вигляді у Національному заповіднику буде представлена вся його художня спадщина, яка наявна і доступна нам на сьогодні. Це близько 80 робіт¹⁸. Крім того, ми ще хотіли б провести кілька тематичних круглих столів. Зокрема, на базі ліцею-інтернату. З якою метою? З метою таки повернути це ім'я нашого земляка на сторінки офіційної історії.

Якщо у нас таких людей не будуть шанувати, а будуть забувати, то, відповідно, ми не матимемо того коріння, на яке ми спираємося у самоусвідомленні. Ті проекти, які Олег Родіонович тривалий час проводить як краєзнавець, як історик, як літератор – вони всі сягають цього терміну, поняття – «самоусвідомлення». Самоусвідомлення людиною самої себе, приналежності до певної нації, до народу. Перепрошую за такий затяжний екскурс! Все-таки центральною фігурою сьогоднішнього заходу я бачу Олега Родіоновича Коломійця, який, по-перше, зберіг ці роботи. По-друге, тривалий час агітував за те, щоб цю постать було визнано. Друга публікація із двох наявних про цю людину його авторства¹⁹.

Коломієць О. Р.: Ще одна є, третя публікація.

Нагайко Т. Ю.: Так, так. «Пора організувати виставку акварелей Петра Дремлюги»²⁰. Тож виставка організована, зустріч відбувається, Олег Родіонович – вам слово, будь ласка!

Коломієць О. Р.: Чути мене добре? Шановне товариство! Якраз сьогодні у нас нагода поговорити про цікаву людину, про великого інтелекнта, з великої літери українського інтелекнта, Петра Панфиловича Дремлюгу. Я буду по-порядку розповідати як я цю людину уперше зустрів. Коли я ще був хлопчиком, це десь клас у мене четвертий, п'ятий, шостий і далі, я бачив цього чоловіка у Переяславі. Він бувало з моїм батьком розмовляв. Батько на багато молодший, але вони вчителі були. А особливо Святівці. Була така родина²¹. Вони народжені приблизно такого віку: середина – кінець [19]90-х років XIX ст. І от вони між собою говорили. Говорили вони не тільки про побутові речі, як я зрозумів, але й про речі духовні. Такі як література, мистецтво, музика. Багато чого було не зрозуміло мені в той час. Деяко я вперше чув і пізнавав. Це – такі родини: Захарченки²², Святівці, Дремлюги, потім Совачови. Це – стара, наша старовинна українська інтелігенція. Потім іще пригадаються мені прізвища, я буду називати.

Відносно Петра Панфиловича, то його називали «ровесник віку». Хоча він трошки раніше народився. 1899 року. А Володимир Гнатович Заболотний²³ всього на рік був старший. Але що цікаво! Вони ходили разом на етюди, малювали разом отак понад оцими берегами Трубежевими. Якщо ви зайдете у музей Заболотного²⁴ і побачите там пейзажі, то можете їх порівняти. Тому що часто вони могли малювати одні і ті ж краєвиди. Хоча мистецька манера у кожного була своя. Володимир Гнатович Заболотний помер доволі рано. У 1962 році. Я його так і не побачив. Але про нього багато лишилося розповідей. Якби

¹⁸ 22 січня – 31 січня 2019 р. у Музеї «Заповіту» Т. Г. Шевченка Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» було організовано виставку «Художній всесвіт Петра Дремлюги». Див.: Батрак В. Для виставки зібрали 83 роботи Петра Дремлюги. *Вісник Переяславщини*. 2019. 1 лютого. С. 12.

¹⁹ Про постать П. П. Дремлюги див.: Герасимчук Т. Один бій і сотні малюнків [Про Петра Панфиловича Дремлюгу]. *Березанські відомості*. 2002. 2 лютого. С. 2.; Коломієць О. Пора організувати виставку акварелей Петра Дремлюги. *Вісник Переяславщини*. 2018. 31 серпня. С. 13; Батрак В. Про свою участь у бою під Крутами Петро Дремлюга мовчав до останніх днів; фото автора. *Вісник Переяславщини*. 2019. 25 січня. С. 7; Нагайко Т. Ю. Петро Панфилович Дремлюга – митець, педагог, патріот. *Київщина: історія рідного краю*: матеріали обласної науково-практичної краєзнавчої конференції «Краєзнавчі читання імені Лаврентія Похилевича» (25 квітня 2019 року) / Упорядники: В. С. Перерва, О. Д. Рокицька. Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. С. 124–128.

²⁰ Мається на увазі публікація: Коломієць О. Переяславці теж воювали в лавах армії УНР [У 2-ох част. Початок]. *Вісник Переяславщини*. 2018. 26 січня. С. 7.

²¹ Детальніше про родину Святівців див.: Коломієць О. Згадали про справжнього вчителя й письменника. *Вісник Переяславщини*. 2018. 20 липня. С. 9.

²² Подружжя педагогів Переяслав-Хмельницького педагогічного училища Пилипа Родіоновича та Марії Георгіївни Захарченків.

²³ Заболотний Володимир Гнатович (1898–1962), перший президент Академії архітектури України.

²⁴ Меморіальний музей архітектора В. Г. Заболотного Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

була Людмила Миколаївна²⁵, то вона б краще розповіла. Але щось не змогла видно. І якраз теж ювілей Заболотного – 120 літ від народження. Про нього можна і треба поговорити окремо, звичайно.

А от про Петра Панфиловича Дремлюгу ми маємо нагоду сьогодні поспілкуватися. Якщо Володимир Гнатович Заболотний закінчував гімназію нашу переяславську, то Петро Панфилович навчався у школі імені Миколи Мурашка²⁶. Це був живописець, який належав до покоління «передвижників». А Олександр Мурашко²⁷, це – його небіж, племінник, викладав у цій школі. Петро Дремлюга мав нагоду часто його бачити. Він вже іншого покоління художник, іншого плану. Якщо Микола Мурашко був такий реалістичний художник, прекрасний рисувальник, жанрист, то Олександр Мурашко, як учитель Петра Панфиловича, був такий символіст. Якщо ви будете розглядати ці роботи, то ви помітите певні такі віяння, впливи, манери.

Петро Панфилович Дремлюга неохоче згадував своє минуле: Крути, інше. Він уникав цієї теми, бо часи самі розумієте, які були. Але він охоче говорив про митців, яких пам'ятав, знав. Про музикантів. Зокрема, Павло Іванович Сениця²⁸. Знаний наш земляк, композитор. Я думаю ви чули це ім'я. Він був земляком, народженим у Дем'янцях. Так, як і Петро Панфилович Дремлюга. Він був дядьком по матері. Про це могла більше розповісти Ніна Степанівна Гаврилюк²⁹, яка теж родичка Павла Сениці. Але вона наче слабенька. Вона читала у педуніверситеті кілька років, певний час. Вона могла б теж розповісти і про Петра Панфиловича, і про Павла Івановича Сеницю. Я пам'ятаю розповідь Петра Панфиловича Дремлюги, це вже на початку 90-х – у кінці 80-х років, що Павло Іванович Сениця врятував його. Коли маленький Петро, років було йому, либонь, чотири-п'ять, якось виліз на коня. А кінь такий скарапудився. Кінь був доволі норовистий. І дибки. І от хлопчик скоро упаде і покалічиться.

І от Павло Іванович Сениця ухопив за вуздечки цього коня і зупинив. Йому запам'ятався Павло Сениця таким молодим, дужим, красивим чоловіком. Павло Сениця після того більше не приїжджав у Дем'янці, Переяслав. Він жив увесь час у Москві. Так склалися обставини. Але, не зважаючи на те, що Павло Сениця жив у Москві довгі роки, його тематика була українська – українські романси, симфонії, пісні на слова наших поетів. Петро Панфилович Дремлюга про нього охоче розповідав. Але це окремий такий пласт.

Далі хотілося б сказати, що я вже ближче зійшовся із Петром Панфиловичем десь із середини [19]80-х років і до кінця його життя. Як? Заходив до нього. Там його друга дружина. Перша померла³⁰. Друга дружина була Марія Йосипівна Білогрудова. Вона була така жінка, яка теж у сфері культури працювала, грала ролі у драматичних гуртках. Є світлини. Красива така жінка була. Вона була молодша, либонь, років на шістнадцять-сімнадцять від Петра Панфиловича. Доглядала його, потім вони одружилися. Вона такого теж чимало розповідала. Він був більше мовчун по натурі. Він був людина не говірка. То треба було до нього підхід такий, розворушить, закрутить його. Але це компенсувала Марія Йосипівна. Бувало, що Петро Панфилович трошки сердився. Каже: «Та нащо воно молодому чоловіку! Та що це ти розказуєш!» А я кажу: «Та говоріть, говоріть! Це ж цікаво дуже. Як же! Ми ж не знаємо цього нічого». Ото Марія Йосипівна доповнювала багато. Про неї теж можна гарно розповісти.

Я хотів би сказати, що цю прекрасну виставку можна було б доповнити світлинами. Частина світлин, групових³¹, теж передала прийомна донька, пані Людмила. Там він із своїми учнями. Тобто, наприклад, «35 років закінчення школи», [19]48-го року. Там поруч ми бачимо теж таких людей неординарних як, наприклад, Юрій Митрофанович Гайдук³². А хто такий Юрій Митрофа-

²⁵ Набок Людмила Миколаївна, нар. 1957 р.; історик, етнограф, музезнавець, член Національної спілки краєзнавців України.
²⁶ У 1918 р. П. П. Дремлюга закінчив Київське художнє училище (директор Менк Володимир Карлович (1856–1920).

²⁷ Мурашко Олександр Олександрович (1875–1919).

²⁸ Сениця Павло Іванович (1879–1960).

²⁹ Гаврилюк Ніна Степанівна, нар. 1936 р.; заслужений вчитель УРСР, Почесний громадянин м. Переяслава-Хмельницького.

³⁰ Зі слів Л. П. Матковської, перша дружина П. П. Дремлюги (ім'я не встановлено) померла від онкологічного захворювання, похована в м. Переяславі на Ярмарковому кладовищі.

³¹ Фото з родинного архіву П. П. Дремлюги знаходиться у фондівій збірці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

³² Гайдук Юрій Митрофанович (1928–2010). Похований у м. Переяслав, на Ярмарковому кладовищі.

нович Гайдук, Ви знаєте? Це – людина легендарна, яка була одним із керівників мислячої молоді Переяслава у сорокових роках. Так вийшло, що він був засуджений на двадцять п'ять літ ГУЛАГу. Потім його визволила «відлига». Він теж прийшов на цей випуск. Там вони поруч. Якщо хтось цікавиться цією темою, то виходило видання Олега Дмитровича Іващенко, яке називається «Вибір»³³. Там є його спогади про ті роки і Юрія Митрофановича Гаїдука. Там – поєднання поколінь. Поколінь попередніх просвітян. Там є покоління молоді сорокових років.

Далі ми бачимо іще цікаві люди на фотографіях. Наприклад, мама Юрія Володимировича Авраменка³⁴. Галина Денисівна³⁵. Вона теж могла б згадати. Але вона теж старенька, хворенька. На жаль вона не змогла прийти. Є там іще цікавий чоловік Михайло Власович Погасій³⁶, який майстрував бандури, зберігав книги Грушевського. Про це говорив мені син Єфрема Федотовича Іщенко³⁷ Михайло Єфремович³⁸. Він живий, він на Канівщині. Якби була нагода, то ми ще і його б якось запросили. Він пам'ятає багатьох людей-переяславців, тому що він тривалий час жив у нас.

Хотів би ще сказати, що Петро Панфилович Дремлюга згадував митців. Згадував і Петра Холодного³⁹, і його сина – Петра Петровича⁴⁰. Це – така династія Холодних. І доньку Петра Холодного – Марію, яка стала скульптором, рисувальником. Але померла в Росії, у Москві. Вони поїхали туди. Частина сім'ї: мама і Марія. А Петро Іванович Холодний емігрував, тому що був міністром культури і освіти в уряді Директорії. І син його, Петро, теж емігрував. Він був у війську УНР. Вони теж були видатними художниками.

Але Петро Панфилович не про цей момент еміграції говорив, а про те, яких він їх пам'ятав у передреволюційний час і в перший рік революції, [19]17-ий рік. Саме в такому культурницькому ключі.

Річ у тім, що треба реально сказати, що Петро Панфилович Дремлюга – це була людина тихого подвигу. Цей подвиг – це його мистецтво, це його педагогічна діяльність. Коли він учням своїм прививав любов до мистецтва, любов до того, у що здібна дитина намагалася вкластися. Він був дбайливий. Він був такий тихенький, спокійний. Він ніколи не підвищував голосу. Але його дуже поважали, слухали. Намагалися завжди зробити так, щоб вчитель був задоволений. З іншого боку, він був така людина. Він казав: «Я – не борець, не боець. Я – людина праці». Можливо він був і заляканий. Так, як Павло Григорович Тичина⁴¹, ми знаємо. Тому він і не згадував про ті події. Все життя він мовчав. Це – теж доля правди. Така наша історія була, нічого тут не зробіте.

Але зате охоче згадував про митців, друзів юності. Я хочу ще згадати про одного з них. Був такий Роберт Лісовський. Про нього згадано у статті, що Тарас Юрійович говорив, про публікацію. Це – Роберт Лісовський⁴². Це – книжний графік. Він старший трошки Петра Панфиловича, на шість років. Але вони разом навчалися у школі Мурашків. Навіть під Крути пішли разом. Тільки от яка вражаюча річ! Петро Панфилович вважав його загиблим під Крутами. Він вважав, що Роберт Лісовський під Крутами загинув. Їх перехували селяни. Петро Панфилович повернувся уже не до Києва, а до Переяслава і не знав що там далі відбувається. Наскільки я розумію. А Роберта виявляється врятували теж. Не видали. І Ро-

³³ Іващенко О. Вибір. Поезія та публіцистика. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – 278 с.

³⁴ Авраменко Юрій Володимирович, нар. 1953 р.; дослідник-краєзнавець.

³⁵ Шульга (Авраменко) Галина Денисівна, нар. 1927 р., працювала завідувачем бібліотеки Переяслав-Хмельницького педагогічного училища.

³⁶ Погасій Михайло Власович; працював учителем математики Переяслав-Хмельницької загальної школи №3.

³⁷ Іщенко Єфрем Федотович (1899–1976); громадський діяч у галузі музейного будівництва, співавтор ідеї створення музею просто неба в Переяславі (Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»).

³⁸ Іщенко Михайло Єфремович, нар. 1933 р.; Почесний громадянин міста Канева, краєзнавець, публіцист, громадський діяч.

³⁹ Холодний Петро Іванович (1876–1930); художник, учений-хімік, політичний діяч – член Української Центральної Ради, виконував обов'язки міністра народної освіти в урядах гетьмана П. Скоропадського та Директорії Української Народної Республіки.

⁴⁰ Холодний Петро Петрович (1902–1990); художник.

⁴¹ Тичина Павло Григорович (1891–1967); поет, перекладач, публіцист.

⁴² Лісовський Роберт Антонович (1893–1982); художник-графік.

берт повернувся. Тоді він ще працював під егідою Нарбута. Юрія Нарбута⁴³. Сам він родом із Катеринославщини. Його два рази, навіть, арештовували. Перший десь, здається, [19]19-й рік. Це вже за часів більшовиків. І в 20-му році. Вже коли він вийшов вдруге. Вірніше йому вдалось втекти. Коли він втік з-під варти, то він мусив тікати уже до Польщі. Там йому вдалося перебратися через кордон і він емігрував, і дожив до 1982-го року в Америці⁴⁴. Це був першокласний книжний графік. Петро Панфилович не знав цього, яка доля друга. Він вважав його загиблим. Тому що була ж «залізна завіса». Не могли дізнатися у той час. І не знав Роберт Лісовський про Петра Панфиловича Дремлюгу нічого. От у чому вражаюча річ.

Я якось побачив... У мене була маленька брошурка зі Львова. Її подарував Роман Яців⁴⁵. Маленька така, про Роберта Лісовського. Я подарував її Степану Юхимовичу⁴⁶. А потім не так давно, десь рік тому, я побачив у книгарні «Є» оцей альбом⁴⁷. Грошей у мене не було. А племінник мій, побачивши, що я так загорівся, каже: «Дядьку, я тобі дарую цей альбом». Богдан. І він мені його подарував. Тепер я хочу ще написати замітку про оцей момент товаришування Петра Панфиловича із Робертом і про Роберта теж трохи сказати. Тому що теж мало хто знає. Роман Яців – це один із кращих дослідників-мистецтвознавців України. Він проживає у Львові. Він автор багатьох монографій, мистецтвознавчих праць. Батько його, Мирон Яців⁴⁸, – один із кращих художників-графіків. Ще у них друг – Євген Безнісько⁴⁹. Був. Уже немає. Так, як і Мирона Яціва. Він був чудовий портретист-еквілібрист. Подарували мені портрет Петра Василенка⁵⁰, який на теренах Переяслава, Яготина був бійцем українського руху опору. Петро Василенко загинув у

бою у 46-му році перед операцією «Вісла». На Західній Україні, на Закерзонні. Це я до слова, що бійці-поети були пов'язані між собою.

Що ще можна додати? Буде на той рік ще одна кругла дата, ще один товариш був такий. Єфрем Федотович Іщенко. Він безперечно знав цих людей, тому що він вчився у гімназії, але не закінчив. Мусив працювати, бо родина бідувала, на залізничній майстерні, до Києва. І там Єфрем Іщенко записався у гайдамацький Кіш Слобідської України, який обороняв Київ від заколотників у січні 18-го року, від муравйовців. Не був під Крутами, але був далі теж. Він теж пам'ятав багатьох цих людей, про яких ми говоримо.

Що можна додати? Можливо ми додамо потім світлини до цих малюнків, робіт. Тому що світлини дуже цікаві. Обіцяла пані Людмила (*донька – ред.*), що подивиться. Десь є світлина із батьками Петра Панфиловича Дремлюги, зберігається. Є ще, де він молодий. Є інші⁵¹. Як кажуть: «Пошукам ще не кінець». Ми ще будемо шукати, будемо доповнювати. Я думаю, може колись, дасть Бог, буде такий альбомчик. Можна буде в перспективі зробити альбомчик, присвячений Петрові Дремлюзі, його колові. Про нього як педагога сказати, як про людину, як про митця. Тому що ми нашу переяславську старовинну інтелігенцію, особливо просвітянську, яка відкривала українську культуру, знаємо мало, дуже мало. Не можна сказати, що ми зовсім не знаємо. Але знаємо набагато менше, ніж хотілося б. Тому, хто бажає погортати і цей альбом, і ці роботи, ближенько потім роздивитися, розглянете.

Що можна додати тут? Можна додати, що Петро Панфилович Дремлюга, ще один такий цікавий нюанс, знаючи мого батька, каже: «Як Ваші батьки? Як батько?» Я кажу: «Та нічого. Помаленьку. Ще ходять так». А вони кажуть: «Вони по-

⁴³ Георгій Іванович Нарбут (1886–1920); художник-графік, професор графіки та ректор Української академії мистецтв.

⁴⁴ Насправді Р. А. Лісовський помер у Швейцарії, у м. Женева.

⁴⁵ Яців Роман Миронович, нар. 1956 р.; історик мистецтва, професор, проректор з наукової роботи Львівської національної академії мистецтв.

⁴⁶ Куций Степан Юхимович, нар. 1952 р., скульптор, живописець, заслужений художник України, Почесний громадянин м. Переяслава-Хмельницького.

⁴⁷ Яців Р. Роберт Лісовський (1893–1982): Дух лінії. – Львів: Априорі, 2015. – 232 с.: іл.

⁴⁸ Яців Мирон Ількович (1929–1996); художник-графік.

⁴⁹ Безнісько Євген Іванович (1937–2015); художник-графік, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2006), народний художник України (2013).

⁵⁰ Василенко Петро Власович (1921–1946); поет, публіцист, редактор нелегальних видань (псевдоніми: П. Василенко-Волош, Петро Гетьманець, Петро Полтавець).

⁵¹ Родинні фотографії П. П. Дремлюги зберігаються у фондовій колекції національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

винні жити довше. Мені ж ось 92-й рік, а вони набагато молодші». Я батькам сказав: «Відрадно, у Вас в запасі ще так півтора десятиліття, як у Петра Панфиловича». А вони: «Якби-то, синку, але ми такі хворенькі». Пережили мої батька Петра Панфиловича на рік, трохи більше – півтора року. На жаль. Як би там не було, інтелігенція старовинна знала один одного. Це дуже цікаво і дуже важливо для нас. може якісь запитання будуть, будь ласка!

Нагайко Т. Ю.: Я прошу дійсно включитися у цю дискусію. Адже ті прізвища, які тут лунали, мабуть в першу чергу, і для істориків цікаві саме через можливість написати курсові роботи, якісь наукові дослідження. Це величезна плеяда людей. Насправді, ходячи вулицями міста, ми, навіть, на сьогодні не знаємо тих адрес, де проживали ці люди. Це можливість для пошуків, можливість для встановлення тієї історичної справедливості. Адже після радянського часу ця доба дійсно стерта. Вона стерта багатьма зусиллями тієї тоталітарної системи, яка фактично знищувала все, що свідчило про український рух, про потребу українців заявити про себе як про націю. Ми сьогодні з Вами чуємо, що Україна – це оксюморон, це «гарячий сніг». От таке мені довелося недавно почути на російському телебаченні. Воно поширює той міф, що України не існує, що не існує української мови, що немає ніякої різниці між росіянами та українцями, що всі ми – єдиний народ. Люди на кшталт Петра Панфиловича...

Навіть той самий Володимир Гнатович Заболотний, який у радянську добу займав керівну посаду, очолював Академію архітектури. Якби ви почитали ті відгуки, які про нього містяться у архівах, про те, що він каже: «Ось німці дійдуть до Москви, візьмуть її і тоді...». На нього було дуже багато доносів. Дуже багато колег, його співробітників, його партнерів по архітектурній, мистецькій справі клязничали і робили реальні доноси у КДБ чи у тодішні органи безпеки. Те, що він не був репресований, – це диво. Ці люди між собою були знайомі, як уже зазначав Олег Родіонович. Вони ходили разом на етюди, малювали, спілкувалися. Вони були проукраїнських поглядів.

Чому ми сьогодні з Вами маємо таку, скажемо, лакуну в історії, коли ми нашу державність виводимо із 1918-го року? Це виключно через те, що передувало тому дев'ятнадцяте століття, коли так само вихолощено було все українське. Були мовні заборони: «Валуєвський циркуляр» та «Емський указ». Вони фактично заборонили українську культуру, Україну. Якщо немає літератури, немає мови, немає театру, то постають темні часи, темрява така. Відповідно, ми це знаємо під таким сучасним словом «Мордор». Оцей «Мордор» він повертається сьогодні, він повертається через оцю агресію військову, агресію духовну. Бачимо як зараз православ'я реагує у світі на оці зміни.

Це дуже актуальні речі, про які Олег Родіонович сьогодні зазначив у такому приватному сегменті. Є людина. Він (*П. П. Дремлюга – ред.*) собі живе у Переяславі. Він викладає у нашому педучилищі. Але подивіться на ці роботи. Тут є три, чотири, можливо, більше портретів тих викладачів. А яка інформація збережена про цих людей? Я пам'ятаю, що працюючи тут, в університеті, я... Паралельно зараз Оксана і Юля видають нашим музеєм⁵². То в цьому музеї є ксерокс із однієї із цих робіт⁵³. Але інформації не так багато, дійсно. Тому, навіть, ці педагоги, які склали те коло спілкування... Ось із донькою спілкуючись ми зрозуміли, що вона пам'ятає ту інтелігенцію. Їхні бесіди. Коли приходили до батька, до Петра Панфиловича, ці педагоги і гадували ті часи, як Переяслав ще відвідувала якась тогочасна еліта: і дворяни, і бариня, і ще... Тобто, ці розмови велися тут, якась інтелігента культура. Той вік Шевченка, скажімо. І вік того ж самого Дремлюги, Заболотного, Шолома Алейхема. Він продовжується. І продовжується у сучасниках, але оця ситуація, коли культуру ставлять кудись в ар'єргард, кудись на четвертий, п'ятий параграф у посібник з історії. Це нам просто, скажемо, унеможлиблює подивитися на себе як на культурну націю, як на націю, яка дуже талановита, має дуже великий потенціал не лише в теорії, а й в діях.

От такі люди як він (*П. П. Дремлюга – ред.*), як ви казали (*звертається до Коломійця О. Р. – ред.*)? Тихий такий поступ його, подвиг. Але ж

⁵² Музей освіти та історії університету.

⁵³ Портрет Пилипа Родіоновича Захарченка, 1969 р., директора Переяслав-Хмельницького педагогічного училища в 1943–1959-их рр.

що передувало тому тихому подвигу. Передувала участь у цьому бою під Крутами. Один маленький епізод, але яка ціна була людиною поставлена. Це – життя. У той момент він вижив. Може він переусвідомив тоді [щось]. Про цей період ніхто уже, на жаль, документально, мабуть, не дізнається. Але справа в тім, що через пам'ять якраз, усноісторичні якісь студії... Сподіваюся, що Аня (*Анна Чепурна – ред.*) буде зустрічатися з людьми, спілкуватися з тими, хто застав його, хто бачив і чув від нього якісь постулати і ми зможемо вибудувати ту модель, яка нам більш широко покаже цю людину. Так, Олег Родіонович прошу, прошу!

Коломієць О. Р.: Ще трошки скажу, бо я забув нюанси. Значить, Петро Панфилович Дремлюга був учасник радянсько-фінської війни, як сказала його прийомна донька. Він, навіть, уже потім у [19]44-му році на війні, ніби, був. Але про це він теж не любив говорити як і про Крути. От ще характерна річ! Там є світлина така. В газеті. Я звернув увагу. Там замітка, де ото баришівська газета⁵⁴, то там є медалі, там трошки медалей. Я вловив схожість оцього портрету. Можливо він робив з цього роботу, можливо із себе (*показує на портрет з виставки – ред.*). Але він не прикріпив медалей до свого піджака. Ви звернули увагу? Він хотів підкреслити, що він людина не військова, він у першу чергу учитель, митець.

Якщо із свого спогаду, то мій батько прикріпляв Орден Червоної Зірки, медалі виключно на День Перемоги. Чому? Тому що як і Петро Панфилович Дремлюга мій батько перебував на окупованій території. То так склалося, що він виживав із родиною, з моїми братами, сестрою. Ніби як захищаючись, мій батько одягав. Таких людей не приймали у партію. Бачите які були часи! Тому що на окупованій території перебував, працював. Так воно було.

Петро Панфилович навіть цього не робив. Навіть не одягав нагород. Навіть у ці дні. Розумієте?

Якось оказія була, що він таки їх одяг. Там фотографували його. Але я майже не бачив ніколи, щоб він ці нагороди одягав. Оце така деталь іще.

Потім була така річ. Марія Йосипівна згадувала, що його НКВД тягало з приводу питання чи була тут «Просвіта» у [19]41–[19]42-му році. Чого він малювання продовжував викладати у цих умовах? Треба було виживати і він у школі дітям викладав малювання. Але його випустили. Нічого такого не було на щастя. Але ж могло і бути. Тобто, боялися відродження «Просвіт». Німці, правда, самі їх заборонили. Ви знаєте з історії, документів як вони розгромили національно-культурний рух, як загинула Олена Теліга⁵⁵, Ольжич⁵⁶. Тобто, люди жили між молотом та ковадлом. Оце така дуже важлива деталь. Треба знати.

Можна додати про інших інтелігентів, які з ним спілкувалися: Святівці, Захарченки. Я про них писав. Можна в комплекті. Тобто, «Петро Панфилович Дремлюга, його вчителі і друзі». Може бути така тема. Вчителі – це його, власне, київські митці. Ціла Академія наук. Вони ходили на етюди. Він пам'ятав багатьох наших художників доби УНР. І друзі, власне, товариші, його колеги, як педагоги і як художники теж.

Нагайко Т. Ю.: Прошу! Ольга Іванівна⁵⁷, мікрофон!

Шкира О. І.: Ви говорили про Єфрема Іщенка. Ви сказали на наступний рік буде ювілей.

Коломієць О. Р.: Про нього розказати?

Шкира О. І.: Так. Декілька слів.

Коломієць О. Р.: Єфрем Федотович Іщенко. Значить, я поясню чому ми з Тарасом Юрійовичем таку пильну увагу звернули на нього. Його можна вважати родоначальником Музею просто неба. Розумієте яка річ? Якщо Михайло Іванович...⁵⁸ Вчора говорили про це. Це – добре, це – велика честь, що подали клопотання назвати його ім'ям заповідник. Це – добре. Тільки тут хотілося б неодмінно внести таку важливу корективу. Ми заслужено називаємо Михайла Івановича фундатором. Тому що, власне, він був фундатором

⁵⁴ Мається на увазі газета «Березанські відомості».

⁵⁵ Теліга Олена Іванівна (1906–1942); поетеса.

⁵⁶ Кандиба Олег Олександрович (1907–1944); поет.

⁵⁷ Шкира Ольга Іванівна, нар. 1964 р.; директор бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

⁵⁸ Сікорський Михайло Іванович (1923–2011); визначний діяч у галузі музейного будівництва, заслужений працівник культури УРСР (1966), Почесний громадянин м. Переяслава-Хмельницького (1984), Герой України (2005).

краєзнавчого музею⁵⁹. Це тому погодилися на краєзнавчий музей, уряд УРСР у той час, уряд із Москви, що 300-річчя, [19]54-ий рік. Там треба таку поправочку, що прибув [19]51-го року Михайло Іванович. Не [19]53-го чи [19]54-го, а [19]51-го року. Це – важливо. Вчора просто прозвучало трошки не точно, але це нічого, буває.

Значить, [19]51-ий рік. Всього було дві-три кімнати експозиції у тому будинку, де зараз Музей «Заповіту». Решта що було? Там дитяча лікарня була, там ще якась установа була, там ряд кімнат, кілька і кожним мало, і якась частиночка там краєзнавчого. Поступово все це почало розширятися. Поставлено було питання у [19]53-му році, навіть, [19]52-му, про те, щоб повністю будинок віддати під краєзнавчий музей. Для нас. І Михайло Іванович Сікорський їздив, навіть, до Варшави, до Кракова працювати із документами, що могли б до 300-річчя лягти в основу музею. Поляки нам віддали десь півсотні різних таких експонатів. Це – цікаво. Далі музей набував уже такого обрису, який багато пам'ятають. Це був радянський, звичайно, типовий музей. Але який уже був.

Що сказати слід? Єфрем Федотович Іщенко десь так прибув на Переяславщину. Не на Переяславщину. Він був то із Переяслава сам. Але він прибув із метою будівництва музею-скансена. Тоді ще десь тільки у Прибалтиці хтось задумав, хтось за кордоном там був. Два чи три прецеденти, що був музей просто неба. Скансен називався. Музей просто неба. До Максима Тадейовича Рильського⁶⁰, як директора Музею етнографії України, і до інших, таких як Микола Платонович Бажан⁶¹, звернувся Єфрем Федотович, що ось такий є намір і хотілося б [реалізувати його] у Переяславі.

Що там було? Це була Татарська гора⁶². Її третину займало старовинне єврейське кладовище. Більш нічого там такого не було. Татарська, тому що там велася боротьба із татарами. Щось татари

не могли. Там укріплення якесь було. Різні легенди ходили про цю гору. Таким чином йому вдалося заручитися підтримкою. Він прибув до Переяслава. Тут якось Михайло Іванович, навіть, трохи розгубився: «Та як же? Хтозна як же ми впораємося, чи ми в силі будемо?» Але помаленьку, помаленьку почало це розкручуватися. Почали потрошку звозити хати. Звичайно наміри, проект, там були трохи інші. В Іщенка було своє бачення.

Михайла Івановича Сікорського можна назвати з великої літери практиком музейної справи. Великим практиком. Справді такі скарби зібрані. Єфрема Федотовича можна назвати і тероретиком цієї справи. Тобто, Єфрема Федотовича можна вважати її душею, першопрохідцем. Якщо ми назвемо ім'ям Сікорського заповідник, то обов'язково по праву варто назвати Музей просто неба ім'ям Єфрема Федотовича Іщенка. Нездіймовно. Це два імені. Ще третє ім'я – був практик, батько Лесі Жам⁶³, Михайло Іванович Жам⁶⁴. Це – третя така фігура, яка була першим директором Музею просто неба. Це – такі три кити музейної справи 60-их років. От я, здається, на це питання відповів.

Про Єфрема Іщенка. Ми в боргу великому. Михайло Іванович не дуже любив [його] згадувати. У них були складні стосунки. Коли я, молодий працівник, запитав уперше про нього, то я подумав, що Михайло Іванович мене вилає і прожене геть з очей. Але він спокійно сказав, я аж здивувався: «Є син його. Побалакай із сином, Михайлом Єфремовичем!» Це був початок 80-х років. І справді, через кілька років я познайомився із Михайлом Єфремовичем. Він був молодший тоді. Такий чоловік завзятий, бойовий, енергійний. Єфрем Федотович, я так розумію, теж такий був. Харизматична, темпераментна людина. Є про що сказати.

Іще треба додати, що Єфрем Федотович Іщенко був один із тих, хто перші стали на оборону Української Народної Республіки. Всього на

⁵⁹ У період 1951–2008 рр. М. І. Сікорський очолював комплекс музеїв Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

⁶⁰ Рильський Максим Тадейович (1895–1964), поет.

⁶¹ Бажан Микола Платонович (1904–1983), поет.

⁶² Місцевий топонім, що позначає підвищення, де розташований Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

⁶³ Жам Олена Михайлівна, нар. 1974 р.; кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного відділу «Музей хліба» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

⁶⁴ Жам Михайло Іванович (1931–2002); перший завідувач філіалу «Етнографічний музей під відкритим небом» Переяслав-Хмельницького державного історичного музею.

всього чотириста бійців нараховував гайдамацький Кіш Слобідської України, який очолили Симон Петлюра⁶⁵, Волох⁶⁶, Кирей⁶⁷, Удовиченко⁶⁸. Записався і він. Йому кажуть: «Хлопче, ти ж не воював, не той, яка твоя перевага?» А він каже: «Я грамотна людина, я вмю тримати зброю, я вмю те...». «Ну, покажи!» Показав. Кажуть: «Підходиш нам». Там було два такі батальйони, вірніше – курені: червоні шлики і чорні шлики. Володимир Миколайович Сосюра⁶⁹ служив тоді в отамана Волоха, де були червоні шлики. Гайдамаки. Єфрем Федотович був із чорними шликами, так звані чорні запорожці⁷⁰. Це дуже цікавий момент.

Якщо розглядати його як музейника. По фахові він був гідролог. Він на торфорозробках працював, будував дороги. Практик теж. Інженерні спеціальності. Вчився у Києві. Навіть, 20-их років посвідчення збереглося. Він в університеті був вільнослухачем. Слухав лекції братів Грушевських⁷¹. Слухав лекції Шелухіна Сергія⁷². Слухав лекції Огієнка⁷³. Це була дуже грамотна людина, ерудована, досвідчена. Ми багато не знаємо. Завдяки його синові ми стали знати більше. Якщо з цього ракурсу розглядати його як практика і теоретика музейної справи, як одного з перших оборонців Української Народної Республіки, то це фігура для нас дуже знакова. Я так сказав би.

Нагайко Т. Ю.: Прошу ще ставити запитання в кого є, в кого виникли!

Обертій Н. П.:⁷⁴ Про Дем'янці розкажіть! Він тільки народився чи трохи і жив у Дем'янцях?

Коломієць О. Р.: Скажу. Народився в Дем'янцях⁷⁵. Потім, значить, він в Київ поступив юнаком. Це десь приблизно [19]16-ий рік, [19]17-ий⁷⁶. Він в Києві вчився в школі Мурашка. Імені Миколи Мурашка. Там викладав племінник Мурашка, Олександр, і ще деякі митці. Але потім він працював, наскільки я знаю, пам'ятаю і мама моя говорила, у Панфилах⁷⁷.

Чому я мою маму згадав? Тому що дядько моєї мами – Зосим Федорович Губар⁷⁸. А це – дівоче прізвище моєї бабусі, теж із Дем'янців. Зосим Федорович теж був учитель. Вони разом працювали у Панфилах. Тільки я не встиг розпитати Зосима Федоровича, бо він рано помер, десь у [19]67-му році, про Крути. Я не підозрював. Не виключено, що він теж був під Крутами. Тому що називала Марія Йосипівна деяких хлопців, але я не втямив. Справа в тім, що не все й вона знала. Це – те, що Петро Панфилович міг поділитися вже так. Це – для мене дуже важливо. Я шукав могилу Зосима Федоровича Губаря як колегу, товариша Петра Панфиловича, як мого врешті племінчатого діда. У Підварках я її не знайшов. Але я знайшов поховання іншого Губаря, там теж співпадає літера «З», на Ярмарковому цвинтарі. Можливо то його могила. Я ще сам у пошуку такому. Петро Панфилович Дремлюга після Панфил став працювати у педагогічному училищі, яке відкрилося у середині [19]30-их років. Моя мама теж його закінчувала. Трошки згадувала, злегка так, про вчителя малювання.

Він став читати малювання у педагогічному училищі. Працював також і в школі. По-моєму, у

⁶⁵ Петлюра Симон Васильович (1879–1926); державний діяч.

⁶⁶ Волох Омелян Іванович (1886–1937); військовий та політичний діяч.

⁶⁷ Кирей Василь Тадейович (1879–1942); військовий діяч.

⁶⁸ Удовиченко Олександр Іванович (1887–1975); військовий та політичний діяч.

⁶⁹ Сосюра Володимир Миколайович (1898–1965); письменник, поет.

⁷⁰ Військовий підрозділ армії Української народної республіки, кінний дивізіон 2-го Запорізького полку (згодом 1-й полк Чорних запорожців).

⁷¹ Грушевський Михайло Сергійович (1866–1934); історик, громадський та політичний діяч. Грушевський Олександр Сергійович (1877–1942); історик, літературознавець, етнограф, громадський діяч.

⁷² Шелухін Сергій Павлович (1864–1938); вчений, громадський діяч, дипломат.

⁷³ Огієнко Іван Іванович (1882–1972); громадський, політичний та церковний діяч.

⁷⁴ Обертій Ніна Павлівна, нар. 1965 р.; завідувачка відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

⁷⁵ Справжнє місце народження П. П. Дремлюги – м. Київ. Див.: Нагайко Т. Ю. Петро Панфилович Дремлюга – митець, педагог, патріот / Київщина: історія рідного краю: матеріали обласної науково-практичної краєзнавчої конференції «Краєзнавчі читання імені Лаврентія Похилевича» (25 квітня 2019 року) / Упорядники: В. С. Перерва, О. Д. Рокицька. Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. С. 127.

⁷⁶ На навчання у Київське художнє училище П. П. Дремлюга поступив восени 1915 р.

⁷⁷ Панфили – село в Яготинському районі Київської області.

⁷⁸ Губар Зосим Федорович (бл. 1890 рр. – сер. 1960-их рр.); вчитель математики та фізики школи с. Панфили.

школі № 1. Наскільки я пам'ятаю. Але міг і в інших школах, тому що часто вчителі могли [працювати] і там, і там. Якщо гарний рисувальник. Тут ще дещо треба нам уточнити. Було б добре. Адже перша школа, № 1, – «35 років закінчення школи» (*напис на фотографії – ред.*). То він працював, видно, після війни певний час у школі № 1. Я думаю так. Це я на питання відповів.

Обертій Н. П.: А брати і сестри?

Шкира О. І.: Родичі у нього залишилися?

Коломієць О. Р.: Перша дружина його померла. Я не знаю коли точно. А потім певно допомагати, він був уже літньою людиною, стала Марія Йосипівна Білогрудова.

Шкира О. І.: Брати і сестри?

Коломієць О. Р.: А, брати і сестри. Сестра померла була у нього⁷⁹. За братів не знаю. Сестра, мабуть, була. Але це треба, мабуть, знову нам зв'язуватися, говорити із доньками. Одна рідна⁸⁰десь далеко. Це якби ще її знайти. А прийомна – ближче. Це треба з ними уточнити. Я ж кажу, ще час для пошуку, ще є деякі відкриті питання, ще треба дещо допрацювати нам. Я думаю вони нам про його близьких щось розкажуть.

Обертій Н. П.: А батьки поховані у Дем'янцях?

Коломієць О. Р.: Напевно, що так. У Дем'янцях же ж коріння його. Щось би могла доповнити Людмила Миколаївна Набок. Тому що вона спілкувалася теж із Петром Панфиловичем. Він заходив до музею Заболотного час від часу. Буде колись така нагода, то вона поділиться своїми згадками теж.

Нагайко Т. Ю.: Прошу, якщо у студентів є запитання, можливо! Якщо ні, то я хотів би сказати, що з-поміж іншого зауважувалася постать Єфрема Федотовича Іщенка дійсно в контексті спорідненості такої із Петром Панфиловичем як оборонця України. Але ж подивіться! Є такий момент. Згадували за Дем'янці. Що відомо?

Відомо, що місцева поміщиця фінансувала навчання у цій художній школі. Тут дуже схожа ситуація трошки із Шевченком. Коли талант захочується.

Коломієць О. Р.: І Сениця.

Нагайко Т. Ю.: Так і Сеницю, і його. Тобто була підтримка, підтримка з боку заможних людей того часу цим дітям. Дітям із села, скажемо так. Щоб вони стали професіоналами у якійсь із справ. Тому оці малюнки, які тут представлені, є свідченням дійсно непересічного хисту. Оскільки перші із них датуються 1916 роком. Якщо ми дивимось зараз на них просто як на картинку, як на «імейдж» («image» – ред.), то варто врахувати, що більша частина малюнків створювалася у [19]20-их роках, у [19]40-их роках. Частина створювалася звичайно пізніше – у [19]80-их. Тобто, хронологічно, якщо говорити про сегмент саме цієї виставки, то впродовж цілого життя людини малює. Вона була в різних куточках України. Завдяки цим малюнкам можна дізнатися ту географію, яка представлена доволі широко. Зокрема, це таке українське місто як Бердянськ на Азовському морі. Є такі пейзажі. Є інші міста, сучасної Росії. Я зараз можу переплутати, не буду називати місто. Є Трахтемирів. Наші місця. Є Успенська церква намальована. Тобто, ідучи шляхом вивчення цих малюнків, можна дізнатися ту інформацію. Бо вони є документами. Він їх створював одноосібно. Міг звичайно створювати по пам'яті, але це співпадає із періодом його біографії. Тому ще такий нюанс. Олег Родіонович, прошу!

Коломієць О. Р.: Я ще хотів би додати, що, якщо тут немає, а може є, звернути увагу на його фігури, на креслярські роботи. Петро Панфилович Дремлюга читав не тільки малювання. Він читав креслення. І, навіть, дехто схильний був вважати, що креслення йому вдавалося краще. Чому? Мабуть, тому що така була школа. Чому став Роберт Лісовський графіком? Тому що там уже було поставлено нові віяння, вже нові вимоги. Звернуто увагу на конфігурацію. Тобто, дитайн сучасною мовою мовлячи. Якщо звернути увагу на малюнки Дремлюги... Якщо вони не представлені, то потім можна їх буде теж більш уважно прокоментувати. То уже тоді оці люди, оце покоління надавали увагу графіці як такій. Можливо, Петро Панфилович багато своїх... Просто не все збереглося. Він вчив інших пейзажі малювати, але й сам малював. Але більше, мабуть, він вчив такого креслярського дизайну. Оце графіка.

⁷⁹ Дремлюга Ольга Панфілівна.

⁸⁰ Зоя Петрівна, нар. 1934 р., чоловік Омелян, діти Наталія та Володимир.

Річ у тім, що їх збереглося менше на жаль. А можливо якби їх було більше, то ми мали б уяву про нього як такого естетичного фігуриста у цьому розумінні. Це теж є така тема цікава для тих, хто мистецтво вивчає або краєзнавство.

Нагайко Т. Ю.: Тут дійсно Олег Родіонович підкреслив дуже важливий сегмент. З-поміж тих робіт, які нам передано, частина є тушшю, здається, креслярських дуже досконалих як на мене. Помітити якісь там шороховатості, ще щось там дуже складно, дуже чітко людина промальовує лінію. У мене був товариш Сергій Сорока⁸¹. Ми робили виставки. Він, на жаль, загинув у ранньому такому віці, у тридцять років. То так само шлях складався. Він малював тушшю. Малював графіку, креслив. Потім він, познайомившись із Романом Мотузком⁸², ходили на етюди. Тобто дуже схожі в чомусь долі, практика. Тому для мене побачити ці робити і співвіднести з тією колекцією, яку ми оцифрували Сергієвих робіт, це понад шістьсот зображень, це щось є подібне. Це вже не вперше якісь паралелі виникають.

Щодо пана Роберта Лісовського. У багатьох з вас, мабуть, з часом сьогоднішня зустріч справедливо вивітриться з голови. Це нормально. Не всі ми повинні про все пам'ятати. Але от такий цікавий момент. Окрім символу, який зараз використовують українські націоналісти, тризуб, де меч по центру намальований, жовто-блакитна гамма кольорів, він ще був автором логотипу «Lufthansa». Це – компанія-авіаперевізник. Ще у [19]30-их роках він намалював цей логотип, який досі використовується цією провідною німецькою авіакомпанією на хвосту літака. Там це зображення у формі такого символу як лелека. Можете зауглити і легко знайдете саме це зображення. Це теж перегук із українськими мотивами. Адже та інтелігенція, яка покинула Україну, вона часто саме у своїх творах проявляла себе як українці.

Учора тут круглий стіл⁸³ відбувався, Олег Родіонович вийшов по справах. Але [ним] була заявлена тема⁸⁴ про Наталію Лівницьку-Холодну⁸⁵. Про ті поетичні мотиви, через які вона себе співвідносила з Переяславом, з Переяславщиною. Тобто, тема дуже широка.

Я хотів би завершити на цьому нашу сьогоднішню зустріч. Але ми не ставимо крапку. Мабуть, ми збиратимемося ще неодноразово з нагоди розкриття інших постатей. І саме постаті цієї доби найближчі до нас. Вчора Олександр Володимирович Колибенко⁸⁶ тут презентував книгу «Переяславці княжої доби». Книга доволі масивна, на двісті сторінок, куди увійшли лише десять постатей. По тій простій причині, що загалом за двісті п'ятдесят років збереглася інформація про кілька сотень людей. Загалом. Хто вони, що вони – малою мірою відомо лише про кілька десятків. Я зараз теж надам вам заключне слово (*звернувся до О. Р. Коломіїця*). Я хотів би сказати, що і Дремлюга, і Іщенко, і Заболотний, і Холодні, і багато інших особистостей повинні знайти відображення саме в таких зустрічах. Сподіваюся ми з вами, як люди інтелігентні, ті, які навчаються в університеті, здобувають вищу освіту, не повинні проходити осторонь цих людей. Цих осіб, які формують наші уявлення про минуле, які дають нам підґрунтя для наших і наукових, і освітянських звершень. Дякую за присутність! Дякую за можливість поспілкуватися! Олег Родіонович, прошу Вас до слова!

Коломієць О. Р.: Іще хочу додати такий нюанс. Петро Панфилович Дремлюга... І не тільки він. Але були такі вчителі, як Василь Якович Гайдук⁸⁷. Це – дядько Юрія Митрофановича Гайдуга. Василь Якович теж ровесник цього покоління. Він закінчував гімназію разом із Заболотним, але добре знав і Дремлюгу. І Петро Панфилович, і ці люди згадували не тільки митців, а й поетів. А що тоді були за поети? Були старші. Це

⁸¹ Сорока Сергій Володимирович (1985–2013); художник.

⁸² Мотузок Роман Миколайович, нар. 1972 р.; художник.

⁸³ Круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті (До 100-річчя музейної справи на Переяславщині; до 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського)».

⁸⁴ Коломієць О. Р. Мотиви рідного краю в поезії Наталії Лівницької-Холодної.

⁸⁵ Лівницька-Холодна Наталя Андріївна (1902–2005); поетеса, письменниця, перекладачка.

⁸⁶ Колибенко Олександр Володимирович, нар. 1962 р.; канд. іст. наук., проф., археолог, історик, голова Переяславського осередку Національної спілки краєзнавців України.

⁸⁷ Гайдук Василь Якович (1898–1976); вчитель-філолог.

вже кумири: Олесь⁸⁸, Вороний⁸⁹, Чупринка⁹⁰. Їх поезії були популярні. Але були й ровесники. Крім Тичини і юного Рильського вони згадували Михайла Семенка⁹¹. Михайло Семенко, у свою чергу, дуже дружив із Робертом Лісовським. Згадували й інших. Тобто, це я вам кажу як філолог, тому що для мене як для філолога, літературознавця, літератора цікавий іще цей момент. Вам як історикам мабуть цікаві всі нюанси потрошку. Так? Тому я хотів оце додати, що поєднання мистецтва, літератури, музики, а над всім цим – історія. Історія все поєднує. Ви – історики, Вам і карти в руки! Дай Боже!

Нагайко Т. Ю.: Дякую! Ми завершили. Охочих сфотографуватися на згадку я прошу зробити пам'ятне фото, оскільки це початок нашого проєкту, то підходьте. Дякую! До зустрічі [оплески].

*Транскрипція: Олександр Горбовий,
Марія Щербина.*

*Коментарі: Олександр Горбовий,
Тарас Нагайко.*

---

⁸⁸ Кандиба Олександр Іванович (1878–1944); поет, драматург.

⁸⁹ Вороний Микола Кіндратович (1871–1938), громадсько-політичний діяч, письменник.

⁹⁰ Чупринка Григорій Авраамович (1879–1921); поет, культурний, військовий та політичний діяч.

⁹¹ Семенко Михайло Васильович (1892–1937); поет, редактор літературних видань.

НАУКОВА СПАДЩИНА

НАРИС ІСТОРІЇ КОЛОНІЗАЦІЇ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ ДО ПОЧАТКУ XVI В.**

Південна частина Лівобережної України за старих часів звалася від імени свого головного міста Переяслава, – Переяславською землею або Переяславським князівством¹. Країна ця мала цілу низку особливостей, що різко відрізняли її від усіх інших частин старої удільної Русі. Розташована на крайньому південному сході Руської землі, на пограниччю з ворожим слов'янам степом і його ордами кочовиків, що безупинно насувалися, вона завсіди перша приймала на себе їхні удари й це її становище відбилося й на її устрою,

і на побуті людности, і на місці, що вона його посідала поміж іншими князівствами старої Русі. Територія країни була надзвичайно невизначена, тільки на заході, вздовж Дніпра, та на півночі, вздовж допливу² Десни р. Остра, вона була більш-менш стала й можна було деякою мірою визначити її межі. Щождо півдня та сходу, то тут територія за часів ворожих натисків іноді звужувалася так, що Переяслав ставав за прикордонне місто, то знову поширювалася, коли кочовики відходили на свої кочовиська й давали людности

* Андріяшев Олександр Михайлович (20.08 (01.09) 1863, м. Чернігів – 08.02.1939, м. Київ); український історик, архівіст, археограф, джерелознавець (у деяких джерелах роком смерті вказано 1933 р.). У 1882 р. закінчив Чернігівську класичну гімназію, у 1886 р. – історично-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира. Під керівництвом В. Б. Антоновича підготував дисертаційну роботу «Очерк истории Волынской земли до конца XIV в.» (Київ, 1887 р.). Із політичних причин не зміг залишитися при університеті та був змушений виїхати з Києва. У 1886–1903 рр. працював у архівах м. Ревеля (нині – м. Таллін, Естонія), а потім – м. Риги (Латвія). У 1903–1905 рр. проживав у Санкт-Петербурзі, де закінчив Археологічний інститут. Працюючи у Петербурзькій археографічній комісії, досліджував історію Великого Новгороду. Брав участь у роботі XIV (Новгород, 1911) та XVI (Москва, 1913) Археологічних з'їздів. Влітку 1917 р. дослідник повернувся до Києва та влаштувався на посаду ученого-архівіста Київського центрального архіву давніх актів, завідував відділом. У 1920-их рр. – дійсний член Археологічної комісії при АН СРСР у Ленінграді (нині Санкт-Петербург) та Археологічної комісії при ВУАН у Києві, член-редактор Комісії зі складання біографічного словника діячів України, співпрацівник Історико-географічної комісії та Комісії старої історії України (у 1928–1930 рр. – її голова) при ВУАН. Член Історичного товариства Нестора-літописця, почесний член «Новгородского общества любителей древностей». Працюючи в Київському ЦАДА, науковець опублікував низку джерелознавчих робіт, серед яких важливе значення має аналітичне дослідження «Актові книги Київського центрального архіву давніх актів» у зб. «Центральний архів стародавніх актів в Києві» за ред. В. О. Романовського (Київ, 1929). У ньому він висвітлив діловодну практику XVI–XVIII ст. Паралельно О. М. Андріяшев продовжив студіювати історію окремих земель Київської Русі в рамках висунутої М. С. Грушевським програми порайонного історичного вивчення України (детальніше про неї див.: Грушевський М. С. Порайонне історичне дослідження України і обслідування Київського вузла. *Київ та його околиця в історії і пам'ятках*. Київ, 1926. С. 1–24). Зокрема, О. М. Андріяшев підготував такі праці: Нарис історії колонізації Київської землі до кінця XV в. *Київ та його околиця в історії і пам'ятках*. К., 1926. С. 33–79; Нарис історії колонізації Сіверської землі до початку XVI в. *Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук*. К., 1928. Кн. 20. С. 95–128; Літописне Болохово і Болоховські князі. *Записки Історичної секції Всеукраїнської Академії наук*. Т. XXXII: Науковий збірник за рік 1929 / Під ред. М. Грушевського. К.: Державне видавництво України, 1929. С. 20–31. (Раніше «Записки Українського Наукового Товариства в Києві»); Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку XVI в. *Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук*. Київ, 1931. Кн. XXVI. С. 1–29. (Детальніше про О. М. Андріяшева див.: Михальченко С. І. Історик Олександр Михайлович Андріяшев. *Регіональне і загальне в історії: Тези міжнародної наукової конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Д. І. Яворницького та 90-літтю XIII Археологічного з'їзду* (9 листопада 1995 р.). Дніпропетровськ, 1995. С. 205–206; Герасимова Г. Андріяшев Олександр Михайлович. *Українські історики XX століття: Біобібліографічний довідник* / Інститут історії України НАН України. Київ, 2003. Вип. 2, ч. 2. С. 9–10. (Серія «Українські історики»); Ворончук І. Андріяшев Олександр Михайлович. *Українські архівісти XIX–XX ст.: біобібліографічний довідник* / Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. К., 2007. С. 16–18.

** Подається за публікацією: Андріяшев О. Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку XVI в. *Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук*. Київ, 1931. Кн. XXVI / За ред. акад. М. Грушевського та проф. О. Грушевського. С. 1–29. При упорядкуванні текст залишено в авторській редакції – зберігається орфографія та пунктуація. Втручання обмежуються заміною оригінальних лапок („’”) в усіх випадках на символи «», виправленням слів, де вочевидь допущено друкарські помилки, проставлянням пропущених розділових знаків у типових місцях. Назви населених пунктів виділені автором, відтворені звичайним текстом. Авторські примітки залишено без змін і позначено в дужках – (Прим. авт.). Нумерація приміток наскрізна (в оригіналі – підсторінкова). Рукопис статті датовано 12 травня 1928 р., зберігається у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 1210. С. 104–240.

¹ Головніша література: М. С. Грушевський, «Історія України-Руси», т. I–VII; Ляскоронський, «Історія Переяславської землі»; Голубовський, «Печен'ги, Торки і Половці»; Антонович, «Монографії», т. I; Владимирський-Буданов, «Населення Юго-Зап. Росії» (Архів Ю. З. Р., ч. VII, т. I і II); Любавський, «Областное дѣленіе и мѣстное управление Литовско-русского государства»; Jabłowski «Pisma», т. III. Статті й дрібні праці Голубовського, Ляскоронського, А. Стороженка, Каманіна, Падалки та ін. (Прим. авт.).

² Тут і далі – притока.

довгий перепочинок. Усеньку³ країну було вкрито різними фортецями. На мапі Переяславщини ми бачимо тепер велику силу різних городищ та валів. Літопис подає звістки про багато дрібних фортифікованих міст, але поселень, що мали б звичайний міський устрій та торговельне значіння, яких було досить багато по інших князівствах, тут окрім самого Переяслава не було. Дарма що Ярослав утворив з Переяславської землі такого самого, як і всі інші, самостійного уділа, жадна князівська лінія не змогла або не схотіла твердо тут осісти. Князі різних родів заступають один одного на Переяславському столі без ніякої послідовності, в залежності тільки від ходу політичної боротьби за великокнязівський стіл. Сама історія Переяславщини є значною мірою історія Київського великого князювання, що за привіску до нього вона неначебно була. Додамо ще, і це найцікавіше, що людність Переяславської землі не можна буде безперечно зарахувати до жадної племінної групи, що розселилися по великій східньо-європейській рівнині.

Через усі ці оригінальні особливості в житті та історії Переяславської землі, досліджувати їх надто цікаво, і ми спробуємо, в міру сил, з'ясувати причини цих особливостей. Почнемо з питання про те, звідки походить людність Переяславщини, що на наш погляд є найтемніше й найсумнівніше.

Питання про те, до якого слов'янського племені належать осельники Переяславського князівства, взагалі не повинно було б викликати будь-яких сумнівів. Здавалося-б, що, як свідчить літопис, це безперечно були сіверяни: «Сѣдоша на Деснѣ и по Семи и по Сулѣ и наркошася Сѣвера» (Іп. 4). Та придивляючись до дальшої історії сіверянського племені, ми помічаємо деякі цікаві подробиці у взаємних стосунках обох половин, що на них Ярослав, розподіляючи Руські землі поміж своїми синами, роздробив це плім'я. Зараз таки по розділі обидві половини стають нібито зовсім чужі одна одній. Було б, здається, природно, щоб сіверянське плім'я, хоч би як пасивно воно ставилося в дійсності до своєї політичної одности, усе ж зберегло почуття близької кривности між північною й південною своїми частинами. Тимчасом ніде в літопису ми не знахо-

димо й найменшого натяку на те, щоб обидві сіверянські половини хтіли знову з'єднатися. Воно правда, літопис нічого не каже й про будь-яку ворожнечу поміж ними (хоч важко уявити собі, щоб сторічна боротьба поміж Ольговичами й Мономаховичами могла тривати без спочутливої підтримки від людности – від сіверян Ольговичів, а від киян разом з переяславцями – Мономаховичів). Але те, що за найсприятливіших, здавалося б, умов, коли Ольговичі володіли й Києвом і Переяславом, отже ніщо не перешкоджало знову об'єднати все сіверянське плім'я, такої спроби ніколи не було зроблено, це показує вже, що родинного почуття між сіверянами й переяславцями не було. А коли його не було, то природно гадати, що й самої цієї кривности поміж ними так само не було й що Переяславщину оселяло плім'я зовсім чуже сіверянам.

Ці міркування затемнюють традиційне розв'язання питання про походження людности Переяславської землі й примушують глибше до нього придивитися; це тим потрібніше, що можна навести ще деякі міркування, які, нехай і не дають нового твердого вирішення питання, але ж будь-що-будь підривають непомилковість твердження, що переяславці були сіверянами.

Переяслав уперше згадується в Літопису під 907 р. між тими містами, на які греки, згідно з Олеговим договором, повинні були сплачувати угляди⁴ й в яких сиділи князі «подъ Ольгомъ суще». Це все були великі міста, столиці різних країн, що з них складалася колишня Олегова держава. За здогадом, що досі проти його не було серйозних заперечень, в усіх цих містах були племінні осередки окремих слов'янських племен, а князі, що ці міста посідали, були племінними їх князями. Як це знати з літопису, на території кожного племені згадується по одному тільки такому місту; лиш на території пізнішої Сіверської землі наведено аж три міста: Чернігів, Любеч та Переяслав. Але Чернігів був, безперечно, за головне місто сіверян, цілком правдоподібно, що Любеч, був за Олевових часів, головний осередок радимичів, які брали участь в Олевовому поході, але потім не змогли зберегти свою самостійність й увійшли до складу Чернігівського та інших суміжних князівств. Отже, немає жадної рації відмовити Переяславу, що й він був за головне місто

³ Усенька (всенька), тут і далі – уся.

⁴ Тут – податок.

якоїсь племінної групи, яку літописець точно не відзначає, але яка безперечно відрізнялася від її найближчих сусідів – полян і сіверян.

Звернімося ще до тієї цитати, де літописець відзначає Сіверянську територію: «Съдоша на Деснѣ и по Семи и по Сулѣ и наркошася Сѣвера» (Іп. 4). Ледві можна ставити літописцеві суворі вимоги щодо стилістики та літературної складні, але всеж будова наведеного вище речення мимохіть напроваджує на думку, що він хотів таким способом відтінити, що головне ядро сіверянського плім'я осіло на Десні, але що, крім того, сіверяни жили ще почасти і по Сейму та по Сулі. По суті, саме питання про людиність Переяславщини залежить од правильного витлумачення цього літописцевого речення. Що хотів він сказати: чи то сіверяни заселяли усеньку Сулу, від її верхів'я аж до місця, де вона зливається з Дніпром, чи вони посідали лиш деяку частину її водозбору, а саме, розуміється, верхів'я? На користь першої версії ми не маємо жадних а ні літописних, а ні археологічних даних, її підтримує сама пізніша історична традиція, що звичайно вважає переяславців за сіверян. За другою версією всеж дещо промовляють міркування, що їх ми навели вище. Додамо ще до речі й таку думку, що, на наш погляд, має деяке значіння. Коли сіверяни залюднювали весь водозбір Сули, то західня межа їх від гирла Сули, а може навіть і Псла, й аж до гирла Трубайла повинна була йти самою течією Дніпра, а це цілком суперечить звичайному ходу колонізації й залюднення пустих територій, що завсіди йшли зразу обома берегами річок⁵, з другого боку неясно, як літописець, докладно перелічивши річки, що по них мешкали сіверяни, міг би не згадати про Дніпро, коли б вони справді жили по його течії.

Маючи на увазі всі ці міркування, ми схилиємося до висновку, що сіверяни жили лиш по верхів'ю Сули; територію ж пізнішого Переяславського князівства, яку ми знаємо з літописних джерел, оселяло якесь інше плім'я, якого – одно з двох, – або зовсім не згадав літописець у своєму перелікові слов'янських племін, або це плім'я, за тією ж історичною традицією, дослідники притосовували до іншої місцевості. Здогад, ніби літописець міг проминути назву плім'я, що жило

на Переяславщині, треба безперечно зовсім відкинути. Для цього Переяслав занадто близько стояв від Києва й був тісно з ним зв'язаний цією близькістю. Залишається припустити, що людиність Переяславщини належала до одного з тих племін, які літопис містить у сусідстві з ними, окрім розуміється, сіверян. Такі племена, за найдавніших часів були: поляни на заході та улличі на півдні та південному заході.

Маючи на увазі пізнішу історію Переяславського князівства, найпростіше було б припустити, що це плім'я було поляни. Звичайно гадають, що поляни жили по Дніпрянському Правобережжю й на лівому боці їм належала лиш вузька смужка землі. Щодо північної частини полянської території, то це було цілком зрозуміло, бо тут вони стикалися з міцним сіверянським плім'ям. Але в південній її частині, куди сіверяни вже не досягали, полянська територія могла заходити геть далеко на схід. Жадних даних а ні за, а ні проти такого здогаду літопис нам не дає, та тут є одна серйозна хиба. Як ми вище були казали, в Олеговім договорі з греками було перелічено тільки головні племінні осередки тодішньої Русі, де сиділи племінні князі. У полянській землі названо Київ і немає жадної підстави гадати, щоб у полян був чомусь ще й другий племінний осередок – Переяслав. Можна б було це припустити, коли б полянська територія була дуже велика й Переяслав був десь далеко від Києва, але цього не було й надавати Переяславу значіння другого племінного полянського осередку, здається, зовсім неможливо.

Залишаються улличі. Це плім'я й дотепер є загадка найстарішого періоду в нашій історії. Ні певного імени його, а ні певного місцеперебування ми не знаємо. Різні списки літопису звуть його так різноманітно, що тільки детально порівнявши тексти, можемо під назвами – улличі, лютичі, суличі й т. ін. розпізнати те саме плім'я. Щодо його території, то за Іпатським літописом «Улутичи, Тиверци сѣдяху по Бугу и по Днѣпру и присѣдяху къ Дунаеви» (Іп. 7), згідно з Лаврентієвським літописом «Улучи и Тиверцьи сѣдяху по Днѣстру присѣдяху къ Дунаеви» (Лав. ст. 12), на решті Воскресенський літопис так одзначає їх місце перебування – «И бѣша сѣдѣще Углици по Днѣпру вниз; и по семь придоша межи вой

⁵ Сіверяни в колонізаційних з полянами сутичках ніколи не доходили до самого Дніпра й вузька смуга Лівобережжя вздовж усієї їх спільної межі належала полянам (Прим. авт.).

Днѣстръ⁶ и сѣдоша тамо» (ПСРЛ, VII, 277). Не наводитимемо цитат з інших літописів, зазначимо тільки, що більшість списків підкреслює, що плім'я уличів (а так само й тиверців) було дуже численне – «и бѣ ихъ множество».

Порівнюючи між собою всі ці дані, ми приходимо до висновку, що численне плім'я уличів (чи може суличів) жило перше по Дніпру і тільки згодом пересунулося на Дністер. Як далеко володіння уличів тягнулися на схід од Дніпра, зазначити, розуміється, не можна, але щодо північної межі, то її можна, правдоподібно, накреслити десь коло місця, де зливаються з Дніпром Трубайло або Рось, себто там, де пізніша межа Переяславщини зливається з Дніпровною течією⁷.

Дальшу долю цього плім'я, що так рано щезло з історичного обрїю, можна досить правдоподібно накреслити такими рисами. Уличі то було якнайдалше південно-східне слов'янське плім'я, і вся їх територія, за винятком хіба самої північної околиці, належала до суто-степової смуги. Коли прийшли печеніги, уличі перші прийняли на себе удари кочовиків і, не маючи змоги поставити опір, почасти побігли на південь до моря, де, правдоподібно, згадуються під назвою бродників, почасти відійшли на захід за Дніпро, почасти, треба гадати, залишилися на Переяславщині, посунувшись, тільки далі на північ⁸. Під 885 р. у літопису промайнула звістка, що Олег мав якусь війну з уличами. Гадаємо з форми звістки, війна ця з Олегового боку була не наступна, але оборонча. «И бѣ обладалъ Олегъ Деревляны, Полянми, Радимичи, а со Уличи и Тиверьци имяше рать» (Іп. 14). Чи не повстала ця «рать» в наслідок печенізького натиску, коли розбиті уличі шукали собі притулку та поратунку від ворогів в Олегових володіннях. Наслідки цієї «рати» з Олегом невідомі, але можна думати, що в 907 році уличі, як самостійна племінна одиниця, вже не існували, бо в Олеговому поході на греків про них не згадується. Нарешті в 914 р.⁹ Ігор знищив дощенту рештки цього колись великого племені й воно назавсїди зникло з історії. Щодо решти уличів, які залишилися під захистом лісів та боліт

дніпрянського лівобережжя, то вони, треба гадати, незабаром змішалися з місцевою людністю і, скупчившись навколо Переяслава, що ставсь за головне їхнє місто, втратили своє попереднє племінне ім'я. Відбулося це все не пізніше, треба гадати, як у другій половині IX в., бо р. 907 Переяслав був уже значним містом і мав свого особного, хоча і підлеглого Олегові, князя.

Розуміється, усенька ця улицька гіпотеза про походження переяславців є тільки здогад, що потребує дальших доводів та розроблення, але, по суті, ми маємо її за цілком можливу й правдоподібну. Будь-що-будь, вона досить завдовільно з'ясовує, чом переяславці в дальшій своїй історії держалися завсїди Києва, а не Чернігова, як це повинно було б бути, коли б вони були сіверянського походження.

I.

Переяславська земля за історичної доби її існування була розташована на водозборі середніх лівих Дніпрових допливів, а саме рр. Трубайла з Недрою й Альтою, Супоя й Сули з Ромном, Удаєм, Сліпородом й Оржицею. Землі далі на південь і схід по Пселу, Ворсклі й по Північному Донцеві це були вже «дикі поля», такі самі як пізніші «уходи» XV, XVI вв., де люди з'являлися рідко й залишалися недовго, бо близьке сусідство кочовиків не давало їм змоги осісти тут міцно.

Місцевість ця досить одноманітна пласка рівнина. На півночі та північному заході вона чимало заболочена, а що далі на південь і південний схід, тим більш набуває степового характеру; проте лісів узагалі не бракувало й тут, на півночі ж, близько сіверської землі, місцевість нічим не відрізнялася від цієї останньої.

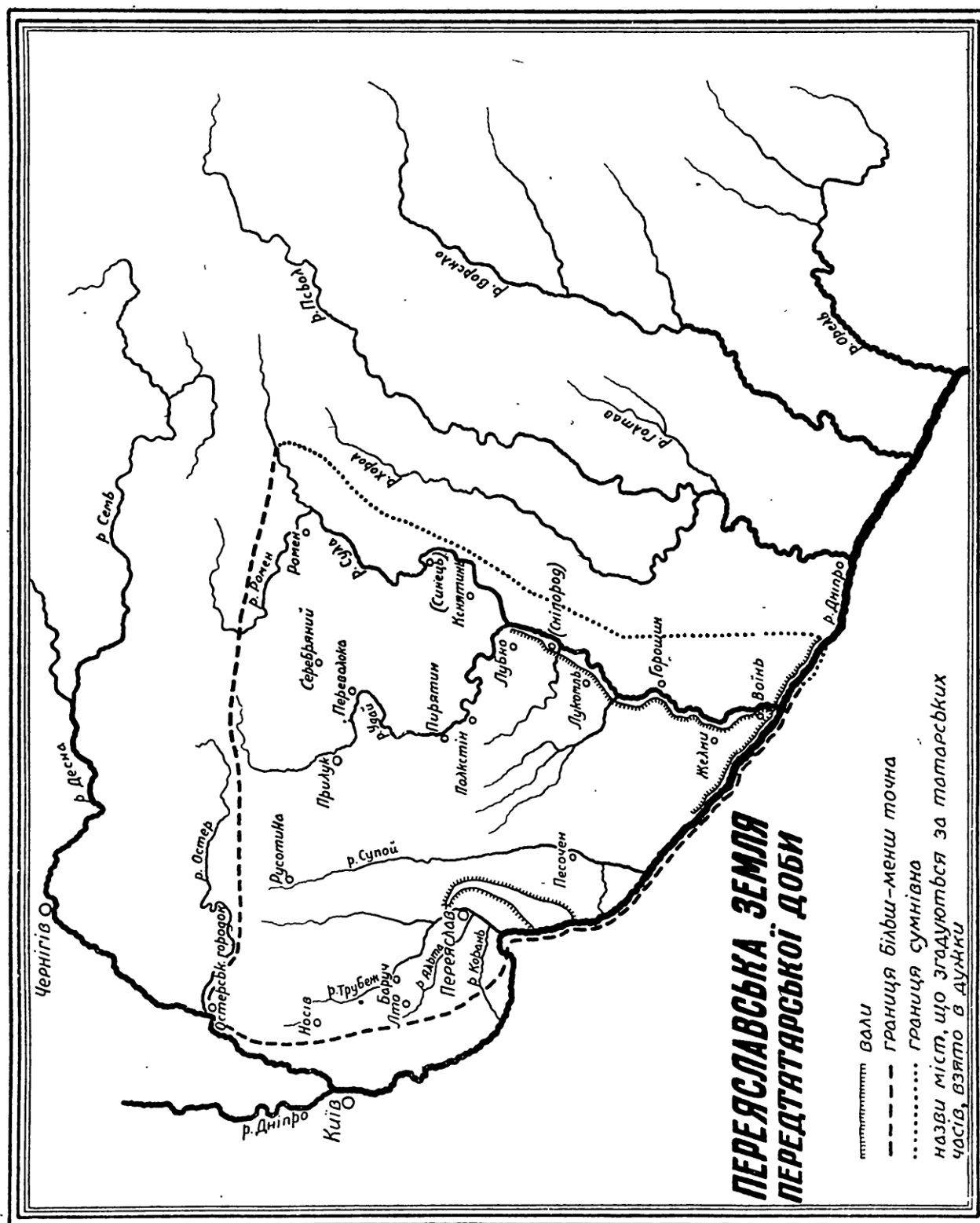
Межі Переяславщини більш-менш точно можна зазначити тільки на заході та на півночі, де на допомогу приходять історично-географічні дані Київського та Чернігівського князівств. Решту меж можна накреслити лиш приблизно, нанісши попередю на мапу ті географічні пункти, що звістки про них збереглися в наших джерелах. Додамо, що спосіб, якого часто вживають коли визначають поселення та інші історично-географічні пункти по інших країнах давньої Русі,

⁶ Цей попсований текст реконструюється словами «межи Богъ и Днѣстръ» (Див. Барсовъ, Геогр. Нач. лѣт., стор. 99) (Прим. авт.).

⁷ Згідно з теорією розвитку колонізації зразу по обох боках річок (Прим. авт.).

⁸ За літописними звістками (Іп. 26, 42) печеніги вперше прийшли до Дунаю степами десь далеко від Київської межі (Прим. авт.).

⁹ Ця дата, як і багато інших з найдавнішого періоду руської історії, сумнівна й її треба перевірити (Прим. авт.).

себто вишукування однакових або схожих назв пунктів на сьогочасній мапі, для Переяславщини мало коли може придатися. Мало не тристарічне спустіння краю знищило й пам'ять про більшість старих поселень і, визначаючи їх, треба звертати увагу швидше на різні археологічні прикмети старовинних поселень, – городища та могили, ніж на схожість імен з теперішніми поселеннями. У дальшому ми й додержуватимемося завжди

цього принципу.

Річки, що течуть рівнобіжно до Дніпра з північного сходу на південний захід, ділять країну на кілька відрізів; поселення кожного з цих відрізів ми розглянемо послідовно, починаючи з крайнього північно-західного кутка між Дніпром і течією Трубайла та Супою.

Почнемо з головного міста країни – Переяс-

лава (907–1250)¹⁰. Коли засновано його – невідомо, але вже на початку X віку з його було чимале місто. Стояв він там, де зливаються дві маленькі річки Трубайло та Альта, поблизу Дніпра. Піднесення його залежало, можна гадати, однією стороною від його міцного військово-стратегічного становища, а другою тому, що тут ішла, правдоподібно, торговельна сухопутна дорога з Києва на південь і південний схід. З Переяслава була найдужча на Переяславщині фортеця. У зв'язку з Володимировим планом зміцнити оборону й підступи до Києва від степів, Переяслав було міцно зфортифіковано й він став за ключ усієї оборонної лінії фортець на Лівобережжі. Якого великого значіння надали сучасники Переяславській фортеці, видно з того, що її збудовання викликало до життя відому легенду про Яна Усмошвеця. За окремими уривчастими звітками місто це було досить велике й для свого часу культурне. Воно складалося з центральної фортеці – «города» й з «предгородія», що, правдоподібно, так само було зфортифіковано. У «городі» містилися князівський двір і ціла низка церков: митрополитанська церква св. Михайла, що її збудував у 1089 р. митроп. Єфрем, ц. св. Федора на міській брамі, ц. св. Андрія коло брами, св. Богородиці на князівському дворці, ц. Воздвиження й монастир св. Івана, де одного часу був ув'язнений невдаха великий князь київський Ігор. «Город» було оточено кам'яними мурами з трьома брамами, що звалися Єпископською, Княжою й Кузнечною. У «городі» літопис згадує різні «здання церковных и прочія», що дивували тогочасних людей, між іншим славетне «банное строение», себто публічна лазня («сего же не бысть преже в Руси». Лавр. 202), що її збудував з каменю відомий своїм піклуванням за впорядкування міста митр. Єфрем, грек з роду.

На околицях міста були розкидані – загородній князівський «Красный двор» і звіринець, а так само монастирі Різдва Богородиці, св. Сави й св. Бориса та Гліба, де помер Володимир Мономах. Де містилися перші два невідомо, Борисо-

Глібський же монастир, як гадають, стояв на верховині Альти: тут таки, можливо на тому місці, де вбито св. Бориса, була й т. зв. Летська божниця (ПСРЛ, IX, 201).

Окрім кам'яних мурів, Переяслав захищала подвійна низка валів, що охоплювали місто з сходу й півдня. З зовнішнього боку вали було зміцнено глибокими ровами й, розуміється, міцними полісадами, що були за необхідну приналежність таких споруджень. Здається, проте, що ці вали мали значіння в обороні міста тільки тоді, коли кам'яних мурів не було, відколи ж їх побудовано, вони втратили будь-яке значіння, бо ми не раз чуємо в літопису про вороже військо «межи валом».

Місцевість коло Переяслава, як і коло кожного іншого значного осередку, було густо залюднено. На жаль, літопис зберіг нам дуже мало імен цих поселень. На південний захід од Переяслава коло Трубайлового гирла містилося м. Устьє (1096)¹¹, що було, правдоподібно, ніби за гавань Переяславську на великій Дніпрянській торговельній путі. На південь од Переяслава була Корань (1140), на думку деяких дослідників урочисько, а швидше річка; – теперішня р. Курань, досить довга протока з Дніпра в Трубайла, що на її гирлі тепер стоїть сільце Корань. Десь поблизу на північному сході були: сільце Кудново (1149) й урочище Стряков (1149), а на південь с. Янчино (1149). Де саме було розташовано всі ці географічні пункти (між ними Стряков, здається була річкою, допливом Трубайловим), нині встановити неможна: це були прості не фортифіковані поселення, що не могли залишити після себе якихось решток, себто городища і т. п.¹² Так само не відомо, де стояло Мажево сільце (1151); можна гадати, що було десь між Переяславом і Київською фортецею Зарубом, себто на південний захід од Переяслава¹³. Згадується в літопису ще якийсь «городъ Глѣбовъ» під Переяславом, що його знищив кн. Ігор Святославович (Іп. 133), але ця назва є не власне ім'я міста, а швидше показує, що воно належало кн. Глібові Юрієвичеві.

¹⁰ Цифри в лапках коло імен поселень визначають крайні дати, коли ці поселення згадуються в літописах – переважно Іпат. і Лавр. (Прим. авт.).

¹¹ За літописним текстом «Воева Кура о Половцѣ Переяславля и Устьє пожеже» (Іп. 1681), можна гадати, що тут справа йде не про одне місто, а взагалі про поселення, що стояли на Трубайловому гирлі. Поселення, які одержали назви від гирла річок, де їх було засновано, звичайно мали складні імена, наприкл., Устилог, Устяни і т. под. (Прим. авт.).

¹² Барсовъ, Матеріали, стор. 191, 219, Ляскоронській, Ист. Пер., та ін. пристосовують ці пункти до теперішніх с.с. Строкова, Яненки та Шкуданівка, але це ототожнення, окрім сумнівної подібності імен, нічого за собою не має (Прим. авт.).

¹³ Сс. Глем'язов і Мацковці, що їх сюди пристосовують, не задовольняють вимоги літописних звісток. Див. так само попередню примітку (Прим. авт.).

Крайнє на півночі поселення Переяславщини був Остерський городок, що в літопису зветься ще Юрьєвим городком або «городкомъ на Вьстри» (1098–1195), теперішнє с. Старогородка коло Остра, де досі збереглися міські вали та руїни церкви св. Михайла з цікавими фресками, збудованої ще за Володимира Мономаха. Надзвичайно вигідне географічне його становище на перехресті кордонів 3-х князівств – Київського, Чернігівського та Переяславського, допомогло йому одного часу в половині XII в. набути видатного значіння в міжкнязівських стосунках. Остерський городок навряд чи мав якийсь торговельне значіння, дарма що він і стояв на Деснянській торговельній путі. Не відзначавсь він так само розміром а ні залюдненістю. Всеньке його значіння вичерпувалося тим, що збудований в неприступному місці, там де Остер зливається з Десною й зміцнений кріпкими стінами й глибокими ровами, він був міцною першорядною фортецею. Заснував його, чи може тільки зміцнив ще Володимир Вел. і він був за першу ланку в тій охоронній лінії фортець, що йшла вздовж р. Остра й захищала від кочовиків підступи до Києва й Сіверського Подесення. Згодом уся ця низка фортець перейшла до Чернігівського князівства й тільки Остерський городок залишивсь за Переяславом. Мономах оцінив його стратегічне значіння, ще більш зміцнив його (1098 р.) й, переходячи до Києва на велике княжіння, залишив за собою, а далі передав, як свою «отчину» синові своєму Юрієві Суздальському. Юрій же пізніш зробив тут опірну базу в своїх домаганнях київського столу. Одного часу, в зв'язку з тодішньою політичною ситуацією, він утратив був це місто, бо вел. кн. Всеволод Ольгович віддав його братові своєму Ігореві, але згодом коли Ігоря вбито, заволодів ним знову. Загострення боротьби між Юрієм й Ізяславом Мстиславичем призвело, кінєць кінцем, до того, що Ізяслав разом з Сіверськими князями захопили Городок, і «развели» його, а саме мешканців оселили по інших містах, фортецю зруйнували й саме місто спалили, при чому згоріла й церква св. Михайла. Багато років опісля р. 1195 Всеволод Юрієвич «посла..... тивуна своего Гюрю с людми в Русь и созда градъ на Городци на Вьстри, обнови свою отчину»

(Лав. 391). Але часи змінилися і Остерський Городок ніколи вже не повернув собі попереднього значіння.

Місцевість між Переяславом, Остерським Городком і Дніпром була, здається, найзалюдненіша частина Переяславської землі.

Через своє становище під захистом міцних переяславських мурів, віддалена від розбійницьких наскоків, людність мала змогу жити тут нормальним життям. Одного разу р. 1159, коли продерлися сюди половці (ПСРЛ, VII, ст. 71), вони за один день, на невеличкій території від Носова до Лта, захопили в полон 800 чоловіка, число як на той час досить велике, що показує порівнюючи значну густість людности й велику кількість поселень. На жаль, назви цих поселень здебільшого залишилися невідомі. На заході ми знаємо Лто (1159) поселення на р. Альті, що пристосовується правдоподібно до м-чка Баришполя на верховині цієї річки. Неподалеку, на середній течії Трубайла, стояло фортифіковане місто Баруч (1126–1174), теперішня, можна думати, с. Баришівка¹⁴. На північ од Баруча на р. Руді, Трубайловому допливі, стояло місто Носів (1147), що шукають у городищі коло м-чка Гоголева. Нарешті десь поблизу були невеличкі фортеці Бронькняж (1125), Городок й Ніжатин (1147), що справжнє їх місце не встановлено.

Щодо поселень на Супої, то таких ми знаємо тільки двох: на верховині стояло м. Русотина (1147), що містять у городищі коло с. Бикова, і на долішній течії – м. Песочен (1172), правдоподібно, теперішнє с. Піщане. Гадають ще, що тут таки неподалеку стояло літописне поселення Дубниця або Дубенець (1153), яке пристосовується до теп. дер. Бубнова близько місця, де Супой впадає в Дніпро. Тут існує тепер городище великокнязівської доби, що згадується й у «Книгѣ Большому Чертежу». Та на наш погляд, суворо додержуючись літописного тексту «Половци... сташа по Дубеньцю, оли и до верхъ Супоя» (Лав. 328)¹⁵, це було не поселення, а річка. Можливо, що назву «Дубенець», мала одна з проток, що сполучали Супой з Дніпром. Теперішня дер. Бубнов стоїть на одній з таких проток.

Дальший великий відріз Переяславської території між Супоєм і водозбором Сули цікавий тим,

¹⁴ С. Бережівка між Сулою й Удаєм, куди пристосовує Баруч В. Г. Ляскоронський, безумовно не підходить, бо літопис під 1126 р. ясно приміщує його на захід од Посулля (Прим. авт.).

¹⁵ Цей текст безсумнівно попсований. Гадаємо що його треба читати, переставивши слово «верхъ», а саме «сташа по Дубеньцю верхъ оли и до Супоя» (Прим. авт.).

що літопис не називає тут жадного поселення. Утворюється вражіння, що тут узагалі не було не тільки якихось міст або фортець, але навіть і сіл і що це була якась безлюдна пустеля. Деякі міркування з цього приводу ми подаємо далі, а тепер перейдемо до останньої частини Переяславщини, до Посулля, що навпаки була всіяна містами-фортецями. Відомі нам на Посуллю поселення здебільшого розташовано по течії самої Сули та головного допливу її Удаю. Починаючи наш огляд з верхів'я останньої річки, ми насамперед зустрічаємо групу з трьох міст, що стояли неподалеку одно від одного: це м. Песочен чи Посічен (1092), Переволока (1092) й Прилука (1092–1139). Де саме було розташоване перше неясно, щождо інших, то це безперечно теперішні с. Переволока й м. Прилука на Удаю. На Удаю ж знаходимо м. Пирятин (1154), теп. повітове місто, і трохи кілька далі м. Полкстін (1125) – правдоподібно, теп. с. Повстин з стародавнім городищем.

Щодо лінії поселень по течії Сули, то вона починалася м. Ромном (1125) теп. м. Ромен, там, де зливається р. Ромен із Сулою. Далі йшли м. Княтин (1125), теп. с. Снятин на Сулі неподалеку від гирла Удаю, м. Лубно (1107), теп. повітове м. Лубні, «городище» Лукомль (1125–1179), теп. с. Луком'є, м. Горошин (1125), теп. с. Горошин, м. Желни або Желди (1116), що його залюднили в 1116 р. полонені дручани, теп. с. Жовнин, й нарешті м. Воїнь (1055–1147), теперішнє городище під с. Воїнською Греблею.

Літопис називає далеко не всі фортеці, що з них складалася посульська охоронна лінія. Про дві з них ми знаємо з пізніших часів: м.м. Синець і Сніпород (ПСРЛ, VII, 240), що правдоподібно, існували й раніше; перше пристосовують до с. Сінча між Ромном та Снятином, а друге шукають у городищі коло с. Олександрівки, там, де р. Сніпорід зливається з Сулою. Та окрім них на Посуллю є ще багато городищ великокнязівської доби, безіменних решток невідомих фортець посульської охоронної лінії¹⁶.

Південна частина цієї лінії найчастіш підпа-

дала половецьким наскокам, що прямували на західню Переяславщину, а тому тут уздовж Сули від Лубень й аж до самого гирла й уздовж лівого Дніпрового берега від гирла р. Золотоноші й мало не до р. Тясмина було побудовано великі вали, а як ці охоронні збудовання завсіди потребували підтримки живої військової сили, то тут повинна була бути ще ціла низка фортець, що лишилися для нас невідомі.

Можна гадати, що тут саме знаходилися такі міста як Деменеск (1155. ПСРЛ, IX, 203), і Римов (1125–1185). Перше шукають у с. Дем'янівці на південь від Горошина¹⁷, де було друге ми не знаємо¹⁸.

Щодо інших поселень у Переяславській землі, що назви їх подає літопис, то точно, де воно було містилося, ми знаємо тільки за місто Серебряне (1147), теп. с. Срібне на р. Тростянці в Прилуцькому пов. Звістки про інші міста такі неясні, що визначити навіть приблизно, де саме вони були, неможливо. Такі м.м. Малотин (1140), що його шукають без достатніх на те підстав у с. Малютинцях, Пирятинського пов., Ворониці (1125), Милітин (1091 – ПСРЛ, IX, 116), митрополитанське місто, де митрополит Єфрем «и строенье, банное и врачеве и больницы... устрои», й нарешті Обров (1125) десь близько Переяслава¹⁹.

Щоб закінчити список Переяславських поселень, треба нарешті зупинитися ще на трьох географічних пунктах, які мають величезне значіння, щоб розв'язати питання про межі Переяславської території. Ці пункти Хорол (1107–1185), Голтва або Голтав (1111) і Лтава (1174).

Зважаючи на деякі подробиці літописного оповідання, головніше з походу 1111 р., звичайно думають, що на території між Сулою й Ворсклом існували переяславські поселення й що Хорол, Голтав та Лтава були за аванпости слов'янської колонізації в степ, отже й самі межі Переяславської землі треба відсунути геть далеко на схід та південь. Але це, на наш погляд, помилка. Як видно з аналізу звісток з 1107, 1111, 1184 р. (Іп. 187, 192, 429–30, Лав. 239–241), літописні Хорол і Голтав були безсумнівно річки. Питання полягає

¹⁶ Докладніш див. Ляскоронський, Історія Переяславской землі і «Городища, Кургани и валы»... (Труды XI арх. Съѣзда, т. I) (Прим. авт.).

¹⁷ Сумнівно тут те, що вона міститься на лівому, а не на правому боці Сули (Прим. авт.).

¹⁸ Жадне з досі пропонованих визначень не має за собою серйозних підвалин (Прим. авт.).

¹⁹ За здогадом Барсова (Матеріали ст. 150) це останнє навіть не власне ім'я, а лиш указівка на якусь місцевість між Переяславськими валами. Деякі дослідники примішують на Переяславщині ще Дмитрів (1183) і Варин (1125), але ці поселення були, на наш погляд, – перше в Вятицькій землі, а друге правдоподібно десь у половецьких степах (Прим. авт.).

в тому, чи були тут ще й поселення. Про те, що тут існували поселення, роблять висновки з того, що в 1111 р. руське військо, яке йшло різними шляхами на половців, на Хоролі покидало свої сани (бо настала весна), на Голтаві зібралось все до купи й допіру за Ворсклом перейшло на бойове становище. Та коли ми згадаємо, що в 1107 р. князі, потрошивши половців на Сулі, гналися за ними тільки до Хорола, що Мономах за Голтою побрав у полон половецькі вежі, то ясно, що постійних осель руських тут не могло бути й що поведінка князів на початку походу 1111 р. пояснюється не тим, буцім би то між Сулою й Ворсклом були якісь руські поселення, а тим, що князі мали точні звістки про те, що половецьких сил поблизу не було. Справді, обидва війська зустрілися тільки на р. Сальниці, геть далеко в Половецьких степах.

Багато складніше питання про Лтаву, що її через суголосність назви ототожнюють з теперішнім містом Полтавою. Проте ж докладно заналізувавши літописну звістку 1174 р. (Іп. 387–88), мусимо відмовитися від цього привабливого через свою простоту здогаду.

Розгляньмо докладно цей епізод 1174 року: Славетний князь Сіверський Ігор Святославович з дружиною своєю вирушив з Путивля, або може бути з якогось іншого міста на Посем'ю, відкіля він, як князь тоді ще молодий, «стеріг» руську землю від половців, на звичайні розвіди до степу. Бажано було довідатися, чи не наближається ворог, а при нагоді може бути й пожитися якими-небудь вежами необережних половців, що зайшли далеко від своїх постійних кочовиськ. У степу за Ворсклом Ігор наскочив на ватагу половців, що й собі, очевидячки, мали на думці вдертися до руських земель, бо «ловили язика», щоб довідатися, кудою саме йти найбезпечніше²⁰. Довідавшись від них, що хани Кобяк і Кончак прорвалися в напрямкові до Переяслава, Ігор кинувсь навперейми, перейшов Ворскло коло Лтави й зустрів їх із полоном, що вони здобули коло Серебряного та Баруча, себто в самому осередкові північної Переяславщини та Посулля. Половців

було обмаль й Ігор з своєю дружиною легесенько перемиг ворога.

Розглядаючи обставини цього епізоду, ми схиляємося до висновку, що все це діялося на північній Переяславщині та суміжних частинах Посем'я й Половецьких степів. Половці у невеличкому гурті вдерлися на Переяславську територію не тому, щоб іти на Переяслав, – для цього їх було надто мало, а тільки щоб пограбувати. На м. Серебряний й Баруч вони й не спитувалися напасти, а тільки пограбували села коло цих фортець. Повертаючися додому, обтяжені добром та полоном, вони мусили поспішатися й намагалися якнайскорше й якнайкоротшою дорогою перейти лінію Посульських фортець. Отож, вони повинні були йти не на південь, уздовж цілої низки фортець, а просто на схід, щоб перейти через Сулу десь коло Ромна, тоді вони були б уже рівняючи безпечні від погоні. З другого боку Ігор, щоб перейти Ворскло біля Полтави, повинен був бути ще далі на південь десь між Ворсклом та Ореллю. Отже зовсім незрозуміло, як це він, з невеличкою тільки дружиною, міг зайти так далеко від свого Посем'я. Як князь Сіверський, він не повинен був захищати від половців Переяславщину, де був свій князь. Тільки лицарський запал, треба думати, присилував його кинутися ратувати людність чужого князівства. Думаємо, було б правильніш, не захоплюючись тим, що ймення Лтава й Полтава схожі, шукати Лтаву не на низовому Ворсклі, а десь на його горішній течії в межах швидше Посем'я, аніж Переяславщини²¹.

Ми перелічили всі поселення, що назви їх подає літопис²². За специфічних умов, що в них жила, починаючи від половини XIII в., Переяславщина (за це ми згадували вже вище), тільки невеличку частину цих поселень можна з певністю нанести на сьогочасну мапу, здебільшого ж їх визначають гіпотетично, а то й зовсім залишаються вони невідомі. Спроба пристосувати ці останні міста до тих численних решток старовини – городищ, що тепер існують на Переяславщині, навряд чи може дати якісь певні наслідки, і ми маємо її

²⁰ Звернімо увагу на визначення літопису «ловяше язика». Цим думають довести, ніби за Ворсклом була руська людність. Але слово «ловяше», на нашу думку, показує не на осілого «язика», а на якогось необережного мандрівника-мисливця чи бортника (Прим. авт.).

²¹ Ці міркування не змінюються й тоді, коли припустити, що Ігор ходив аж до краю сіверської колонізаційної території, себто до Північного Донця, бо й тоді йому йти на теперішню Полтаву не було жадної рації (Прим. авт.).

²² Деякі дослідники зараховують до Переяславських поселень ще й посемські міста й між іншим м. Курськ. Таке поширення переяславської території не можна обґрунтувати жадними виразними вказівками у літопису. Ми не можемо на це пристати і тому, що це суперечило б нашій гіпотезі про несіверянське походження переяславців (Прим. авт.).

покищо за передчасну.

Визначивши на мапі всі, які було можливо, поселення²³ та ін. географічні пункти, ми можемо тепер точніш назначити межі Переяславської території.

Почнімо від Остерського городка, що стояв на перехресті меж Переяславської землі з межами Київської та Чернігівської земель. На схід ця межа йшла вододілом між р. Остром на півночі, й верхів'ями Трубайла, Супоя та Удая на півдні, далі вона відрізує верховини Ромна й Сули до Чернігівської землі й закінчується десь між Сулою й Псллом. На південь од Остерського городка межа з Київським князівством ішла до місця, де Трубайло зливався із Дніпром, отже вся низова течія Десни та вузька смуга землі вздовж Дніпра залишалася за Київщиною. Далі за Трубайлом вона продовжувалася Дніпровією течією до гирла Сули, ба навіть може бути до гирла Тясмина, де повертала на північний схід. Щодо останньої межі з степом, то вона, як ми казали вже вище, була дуже не стала. Та коли ми згадаємо, що за Мономаха, р. Хорол була половецька, на р. Голтві кочували їх вежі, що в 1153 році половці жили на Пслі, а з другого боку, всі фортеці, що охороняли Переяславську землю, стояли по Сулі й в водозборі Псла жадного поселення літопис не згадує, то це дає нам право більш-менш постійну межу Переяславщини провести вздовж течії Сули, починаючи від самого гирла по вододілу з Псллом та Хоролом, – аж до перехрестя з північною межею десь на схід од Ромна.

Отже стародавня Переяславська земля охоплювала мало не увесь Переяславський повіт, увесь Золотоніський, Прилуцький, Пирятинський, частину Роменського, Лохвицького і невеличкі західні частини Хорольського й Кременчуцького повітів кол. Полтавської губ., а так само південні частини Остерського, Козелецького, Ніженського й Борзенського пов. кол. Чернігівської губ.

Людність на Переяславщині було розташовано надзвичайно нерівномірно. Вважаючи на географічний розподіл поселень та деякі вказівки в літопису, ми можемо поділити всю країну на три пояси. Перший – на захід од Супоя з Переяславом на чолі; ця частина, найдалша від степу й

безпечніша від кочовиків, була залюднена найгустіше. Другий пояс – між Супоем і Сулою. Жадного поселення тут ми не знаємо и можна гадати, що в цьому поясі навряд чи була осіла людність. Нарешті, третій пояс – Посулля; всіяне дрібними фортецями воно тим самим підкреслює, що людності повсякчас загрожує небезпека від ворогів. Про села, які тут існували, ми сливе нічого не знаємо, проте ж треба думати, що було їх чимало. Те, що половці часто нападали на Посулля, показує, що тут була їм багата здобич і сільська людність була доволі численна.

Міркування наші про другий пояс ми подамо далі. Щождо першого та третього, то порівнюючи умови життя їх осельників, ми робимо такі висновки. Сільська людність першого жила більше-менше в тих же нормальних умовах, як і людність інших країн тодішньої Руси, куди половці не досягали. Не так було на Посуллі. Тут сільська людність завсіди виконувала була дві функції: хлібороба й вояка. Річ, здається, безперечна, що Переяславські князі не мали змоги утримувати по всіх численних тутешніх фортецях залоги, які могли б самими своїми власними силами обороняти країну. Деякі вказівки в літопису (напр. Іп. 208) натякають, що стародавні дрібні фортеці мали між іншим за своє, мало не головне, завдання давати околишній людності притулок, коли б ставсь ворожий наскок. Кому з селян під час такого наскоку щастило добутися до фортеці, той зараз таки обертався у вояка; отже утворювалася чималенька військова сила, щоб відборонитися від грабіжників. У зв'язку з цим гадаємо, що тут, як і згодом, за Литовської доби, на Правобережній Україні²⁴ людність скупчувалася найбільше коло фортеці, а коли натиск ворожий був надто великий, то й мешкала в самих містах й обробляла землю тільки під захистом міських мурів.

Переходимо тепер до питань і перспектив Переяславської колонізації.

Нам невідомі межі Переяславщини на самому початку нашої історії доки з'явилися кочові орди печенігів, а далі торків у Придніпрянських степах. Цілком можливо, що всі великі степові простори по середніх лівих Дніпрових допливах аж до самого північного Донця, ввіходили до її тери-

²³ В оригінальній публікації пропущена буква: написано «поселеня».

²⁴ Див. Люстрації київських міст в Арх. Ю. З. Рос., ч. VII, т. I–II (Прим. авт.).

торії. Під натиском печенігів в IX в. людність мусіла була залишити південні частини своєї землі й посунулася геть далі на північ, де й жила спокійно до половини X в., коли в 968 р. печеніги вперше напали на Київ. Відтоді почалася постійна жорстока війна з кочовиками. Для Переяславської землі вона закінчилася цілковитим загином за татар.

Як можна гадати з того, що Володимир на Лівобережжі збудував чотири лінії фортець, а на правому березі Дніпра тільки одну попід самим Києвом, наскоки печенігів звичайно йшли з південного сходу Переяславщиною. Беззахисна країна не могла дати потрібної одсічі, і людність мусіла була хутко посуватися на північ. Коли Володимир узявсь будувати охоронні лінії, то людність, здається, скупчувалася тільки в північно-західнім кутку Переяславщини та може ще в північному лісовому Посуллі. Самий Переяслав за цих часів стає за передове прикордонне місто, де руське військо звичайно зустрічається з печенігами.

Хоч літописець і зазначає, що Володимир «бѣ воюяся с ними и одоляя имъ» (Іп. л. 83), але людність Переяславська тимчасом дедалі меншала й кінець-кінцем для фортець, які він побудував тут, довелося «нарубати мужи лутши отъ Словянъ и отъ Кривичъ и отъ Чюдій и отъ Вятичъ» (Іп. 83). Щоб виконати величезне Володимирове завдання, місцевої людности вже бракувало й сама кількість охоронних ліній фортець залежала, треба гадати, від кількості тих зайшлих елементів, яких Володимир зміг «нарубати»²⁵.

Крайню на схід і південь охоронну лінію Володимир збудував на Сулі, очевидячки тому, що за тодішнього безлюддя віднести її далі на Псьол, або навіть на Ворскло, була б річ явно не корисна і дотого ж ще й надсильна. Це могло статися тільки в майбутньому й було б за дальший ступінь у наміченому плані військової колонізації, коли б Посульській лінії пощастило належною мірою забезпечити для залюднення територію, яку вона вже охопила. Гадаємо так само, що Володимир не включив до мережі фортець течію Супоя власне тому, що був надто певний міцно-

сти фортифікованого Посулля й думав, що під захистом двох міцних ліній Трубайлівської та Посульської, цю територію поступінно буде залюднено виходнями з західньої та східньої частини країни.

Та Володимир не міг знати, що на зміну печенігам та торкам незабаром прийдуть багато дужчі половці, які цілком понищать усі його плани. Одколи вони поприходили, картина зовсім змінюється й Переяславщина знову опинилася в такому самому становищі, в якому вона була й перед тим, як збудовано охоронні лінії. Згідно з підрахунком, що зробив проф. П. В. Голубовський («Печенѣги...» ст. 83), за часи від першого наскоку на Русь р. 1061 до останнього, про який згадує літопис 1210 р., половці більш-менш значно поруйнували Переяславщину 19 разів, себто на кожні 8 років припадало по одній руйнації. Траплялися, розуміється, й більші періоди тиші, коли інтенсивність натиску слабшала, але іншими часами, наприклад за Володимира Мономаха, або 70–80 роками XII віку, коли Кончак «снесе Сулу», вони ставали надзвичайно напружені. Отже, усі колонізаційні плани про залюднення не тільки Засулля, а й земель між Супоєм та Сулою не здійснено.

Боротися від завсіди швидких та несподіваних наскоків кочовницьких кінних ватаг було важко, і прикордонні князі й особливо Переяславські повинні були удатися, окрім будови фортець, ще до одного оригінального способу захищати країну, а саме – оселяти на своїх землях коло кордону різні дрібні кочові племена, ворожі половцям, які могли б бути дуже корисні й на те, щоб вартувати кордони і на те, щоб переслідувати ворожі ватаги. Літопис не раз згадує про те, що князі оселяли на Переяславщині окремі племена торків, печенігів, турпів та ін. Де саме вони жили на Переяславській землі, ми точно не знаємо²⁶. Згадуються їх кочовиська й на півночі коло Баруча й на півдні коло Канева, але для племен, що кочують, з'ясувати це навряд чи й потрібно. Можна тільки з певністю припустити, що під їхні кочовиська відведено було таку місцевість, де вони не сусідували б з осілою людністю і не могли б їй «пакостити».

²⁵ Такий самий спосіб залюднювати фортеці немісцевими осельниками, а пересельцями з інших країн ми бачимо й пізніше. Так і 1031 р. Мстислав оселив десь на пограниччю полонених ляхів, а Ярополк у 1116 р. полоненими дручанами заселив м. Желди на низовій Сулі (Прим. авт.).

²⁶ Коло Переяслава тепер знаходяться два села Вел. і Мал. Каратулі; тут, гадають, були колись поселення осілих чорних клобуків. Див. акад. М. Грушевський, Іст., II, 348 (Прим. авт.).

Вище ми зазначали вже, що між Супоєм та водозбором Сули літопис не називає жадного поселення, і висловили²⁷ здогад, що ця досить значна територія взагалі не мала осілої людности, й сама Переяславська земля складалася власне кажучи з двох залюднених частин між Дніпром та Супоєм з одного боку й Посулля з другого, поміж якими безпосереднього зв'язку не було. Що ця середня частина справді була трохи не пустелею, ми можемо бачити між іншим і з таких двох епізодів. Мономах у своєму «Поученні» оповідає, як він молодечими роками їздив з іншими князями з Переяслава за Супой, «ѣдучи к Прилуку городу и срътоша ны внезапно Половѣчьскыѣ князи, 8 тысяч и хотѣхомъ с ними ради битися, но оружье бяхом услали на передь на повозѣх и внидохомъ в городъ» (Лавр. 23–40). Отже велике військо половецьке мало змогу ввійти в саму середину Переяславської землі цілком непомітно для людности. Додамо, що це трапилося до 1103 р., коли після відомого походу на половців, на руських землях оселено було багато торків та печенігів (Іп. 184–5). Можна гадати, що власне цей випадок і примусив князів зважитися на такий ризиковитий учинок, як оселення ворожих усім життєвим укладом кочовиків на своїй території.

Другий випадок був такий. Р. 1149 у самий розпал війни між Ізяславом Мстиславовичем й Юрієм Суздальським, коли цей останній чекав на верхів'ях Супоя своїх спільників, щоб напасти на Переяслав, до нього прийшли половці «дикіє многое множество». Якою дорогою пришли на верхів'я Супоя ці дикі половці? Літопис нічого не каже про будьяке руйнування країни, якою вони проходили, і ми не маємо певних підстав припустити, щоб вони йшли із сходу через міцно фортифіковане Посулля, або тим більш через сіверське Посем'я, бо це загрожувало місцевій людності руйнацією. Чернігівські князі, правда, зважувалися на це, коли половецька допомога потрібна була їм самим, але навряд, щоб вони допустили таке на користь Юрієві. Правдоподібніш здається припустити, що ці половці перебралися десь між фортецями низової або середньої Сули на територію Переяславщини, далі вже вільно й без ніякої затримки дійшли до верхів'їв Супоя. Як здається, це був звичайний шлях половців, коли

вони ладналися нападати на західню Переяславщину, коли вони нападали на північне густо залюднене Посулля, то проривалися через Сулу десь між північними посульськими городками.

Усі ці факти й міркування дають підставу думати, що на те, щоб оселити тюркські племена на Переяславщині, обрано було власне порожню територію між Супоєм, Сулою та Дніпром; тут вони мали досить простору, щоб провадити звичайний свій спосіб життя, не дуже турбуючи осілу людність країни, а з другого боку значно зміцнюючи охорону низового Посулля, де лінія фортець була досить слабка. Додамо ще, що, власне кажучи, іншого місця, щоб їх оселити, й не було, бо по лівому боці Сули оселити їх було б зовсім некорисно: це визначало б залишити їх без ніякого догляду, а вони, як елемент надто хисткий та непевний, завсіди його потребували.

Отже, коли країна не змогла заселити усю середню частину своєї власної території й допустила кочовиків у саму свою середину, то чи можна говорити про Переяславську колонізацію поза її межами? Чи потребувала країна такої колонізації?

Починаючи з половини X віку²⁸ й до самої татарської руйнації, Переяславська земля була під постійним натиском од кочовиків: кожен їх наскок насамперед відбивавсь на кількості людности, що була за найціннішу здобич для грабіжників. Не викликає, здається, сумніву, що людність Переяславщини за таких обставин, навряд чи мала багато природного приросту й почувала потребу в нових землях. Якщо й можна говорити про якусь колонізацію за Сулою, то вона могла бути тільки випадкова й то хіба вздовж самої річки, щоб під час ворожого наскоку мати змогу сховатися за мурами найближчої фортеці.

Нам залишається ще сказати кілька слів про становище, що належало Переяславському князівству між іншими політичними одиницями, на які поділялася давня Україна-Русь за доби великокнязівської.

Переяславщина вперше виділилася в окреме самостійне князівство по Ярославовому розділі року 1054. Дісталася вона Всеволодові Ярославичеві, що князував тут аж до 1073 р., а тоді передав її синові своєму Володимирові Мономахові.

²⁷ В оригінальній публікації пропущена буква: написано «в словили».

²⁸ В оригінальній публікації пропущена буква: написано «іку».

Дата Мономахового переходу на великокнязівський стіл 1113 р. є разом з тим останній рік існування Переяславського князівства як окремої самостійної політичної одиниці. На багато років встановлюється ніби традиція, що Переяславський стіл заступає один з синів великого князя (звичайно той, що й сам повинен був по батькові сісти на Київський стіл). До такого становища спричинилося не тільки бажання великого князя мати біля себе ту особу, яку він намітив, як свого заступника, але – і це головне – також потребу якнайліпше забезпечити себе проти половців і таким чином розв'язати собі руки в безупинній боротьбі за Київський стіл з іншими претендентами.

Перші Переяславські князі залишалися на Переяславському столі досить довго. Отож Всеволод князував 18 років, Мономах – 25 р., брат його, Ростислав, 15 р., Ярополк Володимирович 19 років, і тут можна помітити послідовність у заміщенні князування. Та в міру того, як загострювалася боротьба за Київ, перше між Мономаховичами та Ольговичами, а далі між південною та північною лініями Мономаховичів, зміни князів у Переяславі стають дедалі частіші й безладніші, отже іноді одного року змінювалося по кілька князів і один і той самий князь князував тут по кілька разів. Пересічно за останнє перед татарською навалою сторіччя зміна князів у Переяславі відбувалася що 2–2½ роки. За такий короткий час, розуміється, ані князь не міг як треба дійти до потреб країни, ані людність звикнути до князя. Країна й князь залишаються чужі одна одному. Таке становище не могло не відбитися тяжко на країні, що її в внутрішньому її житті віддано було тільки самій собі, й вона починає шукати собі певну князівську лінію, на яку могла б спертися. Таку лінію вона знаходить у північних Мономаховичах. Ми бачимо, що Переяславське віче в боротьбі Юрія Суздальського з Ізяславом рішуче стає на бік першого: «Гюрги нам князь и свой; того было нам искати и далече» (Іп. 267), каже віче. Не можна не бачити тут стародавнього зв'язку, що існував між Переяславом та Суздалем ще від тих часів, як Ярослав поділив Русь. Переяславці не помилилися в своїх симпатіях, і князі – Гліб Юрійович та син його Володимир (1154–1187 рр.) власне були такими князями, які потрібні були цій багатострадній країні. Вони присвятили всеняке своє життя їй і заслужили на велику подяку від людности. Справді, князувати на Переяславщині

було надзвичайно тяжко. Князь був тут завжди на передових позиціях у повсякчасній боротьбі з ворогами, і тільки особи такої войовничої вдачі, як кн. Гліб і особливо син його Володимир Глібович, могли почувати тут себе в своїй сфері.

Князі Переяславські не так «князували», як «стерегли» руську землю, виконуючи таким чином свої князівські обов'язки, стояли на варті її безпечности. Здебільшого вони відбували цю князівську повинність за наказом од старшого Київського князя й відбувши її, без жалю кидали Переяславський стіл, що вимагав од них багато, але давав дуже мало. «И Сѣдѣхъ, каже Мономах, в Переяславлі 3 лѣта и 3 зими и с дружиною своею и многы бѣды пріяхомъ отъ рати и отъ голода» (Лавр. 240). Така була доля всіх князів, що «стерегли» руську землю (див. Іп. 354, Лавр. 291), чи то було на Київському Пороссю, чи на Чернігівському Посем'ю, чи, нарешті, на Переяславщині, що охороняла Київ з півдня та сходу. Усі ці країни мали однакове призначення й однакову долю страждати за всю руську землю. І по суті хоч у цих землях і сиділи князі, але князівствами в певному й звичайному розумінню цього слова вони не були: вони були лиш охоронними місцевостями – «українами» Київського та Сіверських князівств. Закінчуючи своє хвальне слово Володимирові Глібовичеві Переяславському літописець каже, після його передчасної смерті, що «о немъ же Украина много постона» (Іп. 439); і справді мало не весь час свого, нібито, самостійного існування Переяславське князівство було по суті тільки такою «Україною», що завжди своїм власним тілом захищала Русь од руйнацій ворожих кочовиків.

II.

З Переяслава було перше південно-руське місто, що стало жертвою татарської навали. «Татарове взяша Переяславль руський и епископа убиша и люди избиша, а градъ пожьгоша огнемъ и люди и полона много вземше отъидоша» (Лавр. 446). Пізніший густинський літопис додає до цього, що татари «такожде и окрестные грады и села огнем погубиша» (ПСРЛ, II, 338). Саму подію цю Іпатський літопис містить під 1237 р. а Лаврентіївський та інш. під 1239 р.

Про історію Переяславщини останніми роками перед татарською навалою ми сливе нічого не знаємо. Та, міркуючи з загально-політичного

становища південно-східньої Русі, можна припустити, що всією цією країною володіли Ольговичі. Як відомо, Чернігівські князі, коли насунули татари, повтікали, залишивши свої князівства на призволяще. Тому й не згадується, щоб хтось із князів був при загибелі Переяслава, а охорону організувала сама людність з ініціативи, можливо, єпископа Симеона. Як здобувано місто, його було вбито. Тверський літопис додає до звістки про руйнацію Переяслава, що «оть того доньнѣ безъ пяти лѣтъ 300 лѣтъ, какъ тамо єпископа нѣтъ, а и градъ безъ людей» (ПСРЛ, XV, 374).

Українне становище Переяславщини й напівстеповий характер її місцевости не залишають сумніву, що під час татарської навали її зруйновано більш за інші руські землі. Звичайний процес, що ним знову залюднювано зруйновані північні та західні князівства, себто коли заціліла людність після відходу татар знову поверталася на старі місця, на Переяславщині міг відбуватися не часто. Її зруйновано було першу й тих, що повтікали за Дніпро та на Сіверщину, дальшим ворожим рухом примушувано відходити все далі від рідного краю. Та все ж дехто з попередніх мешканців зацілів, і ми маємо незаперечні на це дані. 1250 р. Данило Романович, їдучи до Батия, був у Переяславі, де тоді стояв передовий татарський загін темника Куремси; отже місто Переяслав не було знищено до щенту, як каже літопис. Ще раніш Пляно-Карпіні проїжджав за Каневом, себто вже на Переяславщині, через якесь поселення, що його назви він, на жаль, не подає, де був за старшого якийсь Михей, очевидячки, християнин²⁹.

Згадаємо ще про одну звістку, що промайнула в північному літопису (ПСРЛ, VII, 169) під 1269 р. «Постави митрополить єпископом Теоноста Русскому Переяславлю и Сараю». Сарайську єпархію було встановлено для тієї руської людности, що залишилася в місцевостях, де оселилися татари. Отже, додаток до титулу єпископа

Теоноста слів «Переяславля Русского» показує, що на Переяславщині постійно жили татари, що тут мешкали і українці, зацілілі після руйнації. Вони якось пристосувалися до нових умов життя, і взагалі було їх тут не так щоб і мало. Звернімо увагу, нарешті, й на те, що на Переяславщині й до наших часів збереглося чимало різних географічних назов поселень тощо, які ми знаємо, ще з літопису, наприкл. сам Переяслав, Прилука, Пирятин, Ромен та ін. Коли б уся стара людність країни загинула, то ці ймення не могли б зберегтися й загинули б так само, як загинули імена тих безіменних городищ, що їх так багато тепер на території колишньої Переяславщини³⁰.

Про якийсь певний політичний устрій країни за татарського панування ледві чи можна говорити. Зараз таки як татари повернулися з Угорщини назад до приволзьких степів, тут розташовано було передовий татарський загін Куремси, що мав стежити за західними досить ще потужними Галицько-Володимирськими князями. Як це було й на Київщині, князівська влада тут зникла і нечисленна осіла руська людність поділялася на дрібні громади, що самоврядувалися під зверхністю своїх «старців» та під наглядом татарських урядовців; громади ці жили тільки своїми місцевими інтересами й не мали політичного зв'язку поміж собою.

Як довго тривало таке становище на Переяславщині – ми не знаємо. У зв'язку з подіями в західній Галицько-Володимирській Русі можна гадати, що татарський авангард залишавсь на Лівобережжю аж до початку XIV в., а може й ще далі. За цих часів людність інших країн, що їх поруйнували татари, виробила вже нові норми життя й поволеньки почала вбиватися в силу, щоб визволитися від чужоземної неволі. Та не так було на Переяславщині. Немає жадної підстави припускати, щоб українська людність тут збільшувалася й щоб сюди звідкілясь ішов колонізаційний рух. Умови життя осілої хліборобської людности се-

²⁹ «Алан з роду», як каже Пляно-Карпіні (Історія Монголів, пер. Малеїна, стор. 45–46) (Прим. авт.).

³⁰ Наведені факти це мабуть усе, що ми знаємо про Переяславщину за татарської доби. Правда, в Любецькому синодикові згадується ще про якогось князя Івана Дмитровича Переяславського та дружину його Марію, але правдоподібно, що це був князь не Переяслава Руського, а Переяслава Заліського, хоч Любецький синодик узагалі про північних князів не згадує. Проте цілком можливо й те, що це був князь тільки титулярний, що тільки номінально носив свій титул (Прим. авт.); В оригіналі публікації цифра першого підсторінкового посилання на сторінці відсутня. При відтворенні тексту наявний індекс посилання вказано за контекстом.

ред кочового войовничого народу-переможця повинні бути такі тяжкі³¹, що, навпаки, ми маємо певну рацію швидше припустити її зменшення й поступінне пересування в місцевості з нормальнішими умовами життя, себто за Дніпро та на північ до лісової Чернігівщини.

З пізніших джерел ми знаємо, що в половині XVI віку на Переяславщині була цілковита пустеля – «уходи», які експлуатували мешканці правобережних дніпрянських міст та якісь таємні севруки. Здається нам, що ця пустеля сталася вже за татарських часів, ще перед початком XIV сторіччя, як наслідок більш ніж півстарічного перебування на території Переяславщини татарської орди. Пізніші події, що ми спостерігаємо тут, не мали такого характеру, щоб їми можна було пояснити таке спустіння країни.

Про межі Переяславщини за татарської доби немає чого казати. Їх не було, бо сама та політична одиниця, яка колись звалася Переяславським князівством, зникла назавсиди. Саме ім'я це зникло й колишні землі Переяславські тепер глухо звуться «Задніпрям».

III.

Глибока темрява, що охопила була історію південної Подніпрянської Русі під владою татар, з другої половини XIV сторіччя починає потроху прояснюватися. Та для Переяславщини ще довго немає сливе ніяких твердих несумнівних фактів, які б висвітлили її життя, і нам залишаються самісінькі тільки більш-менш правдоподібні міркування та гіпотези.

У половині XIV в. татарський гніт на землях південно-руських меншає. По смерті хана Бердибека 1359 р. в Орді почалися свари та заколоти, що надовго відтягли увагу татар від України-Русі. Разом з тим молода Литовська держава в своїх пориваннях захопити слабкі руські князівства, підійшла вже до меж Київщини й Сіверщини й ці країни стали на черзі до відновлення свого життя. Р. 1356 Ольгерд опанував головне місто тодішньої Сіверщини Брянськ, а на початку 60-х років і Київ та все Київське правобережжя. Не має жадного сумніву, що разом з тим до сфери Литовського впливу повинна була ввійти й безлюдна Переяславщина, що з неї по суті була res

nullius³². Таких пустель тоді було багато й цікавилися нею хіба що ті «уходники», що полювали та рибалили на її просторах, та дрібні зграї татарські, що шукали тут, чи не знайдуть якої поживи.

Навряд, проте, можна припустити, щоб Переяславщина почала відживати зараз таки по тому, як Київщина та Сіверщина перейшли під Литовську владу. Ще довго зміна в політичному становищі цих країн відбивалася тільки хіба що на тому, що збільшилася безпечність переяславських уходників. Сподіватися, щоб уже тепер могла тут існувати осіла людність, немає жадної рації.

Коли саме Переяславщина формально перейшла під владу Литви, – невідомо. Літопис Биховця (ПСРЛ, XVII, 411–13) й деякі інші оповідають, що, коли Гедимин розбив князів Льва Луцького, Олега Переяславського, Станіслава Київського й Романа Брянського та здобув Київ, переяславці нібито «поддалися с городомъ служить вел. кн. Гедимину и присягу свою на том дали». Та це оповідання має в собі так багато хиб та помилок логічних і хронологічних, що його вже давно визнано за цілком непевне. Навряд так само, щоб перші Литовські князі в Києві Володимир Ольгердович та Скиргайло (1363–1397 рр.) мали змогу присвятити Переяславщині якусь увагу: їм і без того було подостатком клопоту, щоб упорядкувати своє власне князівство.

Найправдоподібніш, здається нам, гадати, що лівобережні території, «Задніпря», формально приєднано до Литви за Витовта. Ми знаємо, що через свою вдалу політику з кримцями він одержав величезні, нехай і безлюдні, простори на правому боці Дніпра, що ними він хотів захистити свої південні залюднені землі. Цілковито природно, що те саме він повинен би був зробити й на сході по лівому Дніпровому боці. За актом, правда пізнішого часу, а саме актом розмежування між київськими й татарськими землями, що утворив за кн. Семена Олельковича (1455–71) його черкаський намісник Свиридов, ми бачимо, що межа на схід од Дніпра починалася від м. Таваня і йшла допливом р. Самари р. Овечою Водою, далі р. Оргієм, Північним Дінцем і, нарешті, допли-

³¹ Щоб ясніш уявити собі тяжкі умови життя руської людности за татар, досить згадати про кошмарний епізод з так званими Ахматовими слободами (ПСРЛ, VII, 176–8, X, 162–5). Становище дрібних руських поселень поміж татарами на Переяславщині було, розуміється, ще гірше (Прим. авт.).

³² Лат. – річ, яка нікому не належить.

вом Дону, Тихою Сосною (А. З. Р. II, 192). Охоплено отже величезну територію колишньої Полтавщини, і частини Катеринославщини, Харківщини, Курщини, ба навіть Вороніжчини. Привлечення всіх цих земель жадною мірою не відповідало ні потребам, ані колонізаційним силам Київщини й ми з певністю можемо вбачати тут широкий розмах Витовта, що на правому боці Дніпра прибрав до рук землі геть аж до самого моря. Відтоді на нашу думку, Переяславщина ввійшла до складу перше Київського князівства, а потім Київського воєводства й залишалася так аж до Гетьманщини.

Яких заходів уживала нова литовська влада, щоб захистити східні свої землі, ми, не маючи відомостів, знаємо дуже мало. Щоб визначити поселення, себто, головніше, фортифіковані міста кол. Переяславщини, ми маємо три джерела. На жаль, їх ще дуже мало обслідувано, тимчасом усі вони однаковою мірою викликають багато сумнівів щодо загальної їх певності й окремих подробиць. Ось ці джерела: так званий «список міст, що належали Свидригайлові» (див. Коцебу «Свидригайло», прил. ст. 10–11), список міст Воскресенського літопису (ПСРЛ, VII, 240–41), й, нарешті, т. зв. ярлик Менглі-Герая (А. З. Р., т. II № 6).

Цікаво, що перше джерело згадує багато міст Сіверщини та її колонізаційної смуги, напр., мм. Донець, Хотмисль, Оскол, Милолюб й ін., але не подає жадного міста на території кол. Переяславщини. Гадаємо тому, що за цих часів жадного міста тут ще й не було збудовано.

Досить багато міст називає Воскресенський літопис. На жаль, у своєму спискові літописець показує більш знання з стародавньої руської історії, аніж точності історично-географічних даних. Окрім Переяслава Руського, він перелічує ще на Сулі мм. Снігород, Сокнятин, Грошин, Чемосов, Утішков, Синець, Кляпець, Ромен, Ковилу, Вороно, Сал, Песі, Кості й Хотін; на Пслі – Нічан,

Городище, Лошиці й Жолваж, і на Ворсклі Хотмисль. Та уважніш розглянувши бачимо, що міст, які безперечно стояли на кол. Переяславській території, – не гурт. Це були Переяслав, Снігород або Снепород (Слеповрод) – правдоподібно, теперішнє городище коло с. Олександрівки там, де р. Сніпород зливається з Сулою, Сокнятин і Грошин, літописні Сокнятин і Горошин, Синець теп. городище коло с. Сінчі на Сулі³³. Мм. Утішков, Хотін, Хотмисль, Городище й Жолваж були на верхів'ях рр. Сули, Псла й Ворскла, себто швидше, на Сіверщині, а саме в Путивельській землі. Щодо всіх інших міст, то ми зовсім не знаємо, де саме вони містилися, але, вважаючи на порядок, у якому їх перелічено в списку, їх швидше можна зарахувати до сіверських, аніж до переяславських поселень (можливо, виключаючи хіба тільки Чемосов та Кляпець).

Нарешті, ярлик Менглі-Герая згадує тільки про двоє переяславських поселень Снепорож і Глинськ «зо всіма їх людьми», отже треба гадати, що тут була досить значна осіла людність. Цікаво, що в ярлику зовсім проминено Переяслав. Очевидячки, він зовсім підупав і став незначним сільцем без ніякого адміністративного значіння³⁴. Коли відновлено або побудовано знову всі ці міста – невідомо.

За Витовта на лівобережних землях, приєднаних до Києва, згадується тільки три фортеці, що охороняли цю величезну територію. На півдні це був Кременчук на Дніпрі коло гирла Псла. Його збудував Витовт, щоб захистити від татар найбільше правобережні свої землі; для Задніпря він сливе нічого не важив. На північному сході в колишньому Посем'ї заціліла потужна фортеця м. Путивль. Нарешті, на Сулі повстала, так само можна гадати, міцна фортеця Снепород або, як її зве літопис Биховця, – «Кіевській пригород Слеповрод» (ПСРЛ, XVII, 493). Правдоподібно, це

³³ Порівн. митрополитанське місто Синелець (ПСРЛ, IX, 152). Не треба плутати з м. Синець, що згадується в Менглі-Гераявому ярлику; його треба шукати десь у групі міст Бирин-Хотін, Лосичі й Хотмисль на верхів'ях рр. Сули, Псла й Ворскла. Див. М. Грушевський, IV, 87; Арх. Ю.-З. Рос., ч. VII, стор. 9; Любавській, Обл. д'їл., стор. 246–7 (Прим. авт.).

³⁴ Кілька актів XV і початку XVI вв., що до нас доходили, зберегли імена кількох колишніх поселень, які за цих часів вже залишалися тільки пустими городищами. Так вел. кн. Олелько Володимирович грамотою від 1455 р. надав бояринові Олехнові Сохновичеві городища – Старе над Дніпром, Бусурменське, Ярославське, Сальково й селища Булатчин, Кругле, Сошниково за Каранню й Процево (Стороженко, Изъ переяславской старины, стор. 79). Сс. Старе, Сошників, Сальково й Процево існують і тепер на Переяславщині. Поблизу від цих земель згадується «бортная земля Мутишинская», що належала Микольсько-Пустинському монастиреві, а так само якісь Остролучани, що сусідили з цією землею (А. Ю. З. Рос., II, № 66). Цьому ж монастиреві продав у 1508 р. «толмач господарській» Солтан Албеєвич землю Полукнязевську, що «прислухала к Халеплю» (теп. Халеп'є біля м-чка Трипілля). Тут же згадуються якісь слобожани «Печерські люди», якісь власники маєтків Мелечевич і Сава Русанович. Іванківці – невідомо чи то село, чи мешканці с. Іванова, м. бути теп. с. Іванківці коло Баришполя (А. Ю. і З. Р., т. I, № 49). Як бачимо, всі ці села й місцевості були розташовані тільки між Дніпром і Трубайлом (Прим. авт.).

Олельковичів міцнішало й починало навіть підбурювати підозрілу увагу центральної влади. Могло статися, що український і православний Київ зробиться небезпечним супротивником Вільні, що дедалі польщилася й католицилася. Кінець-кінцем Великий кн. Казимир Ягайлович по смерті Семена Олельковича призначив до Києва за вєводу ляха Мартина Гаштольда й присилував киян прийняти його до себе. Київське князівство ще раз зникло й тепер уже на завсїди.

На жаль, усі досягнення й Витовта й Олельковичів не мали під собою певного ґрунту. Поки існувала татарська сила, країна залишалася під вічною загрозою, що всі здобутки великих праць та піклувань можуть бути повсякчасно знищені дощенту з волі чи з примхи якогось хана. Справа була ще не така скрутна, поки Витовт та його найближчі наступники підтримували приязні стосунки з ханами Кримської Орди. Правда, залишалася ще Золота Орда, що не раз нагадувала про себе Україні-Русі. Битва на Ворсклі 1399 р., наступ Едігея 1416 р., наступи 1469-го й 1474-го років повинні були тяжко відбитися на Задніпрі, що ним переходило татарське військо. Та згодом стало багато гірше. Казимир Ягайлович порушив традиційну політику своїх попередників й уклав спілку з Золотою Ордою, що до неї вороже ставилися Кримські хани. В наслідок цього Менглі-Герай 1482 р. зруйнував Україну-Русь і всю землю, найбільше Київщину, залишив пусту. Дані, що ми маємо про цю руйнацію, свідчать, що вона відбилася на країні мабуть чи не тяжче ніж Батієва руйнація. Та цього мало. Після 1482-го року почалися з невеличкими перервами нові наскоки, які кінець-кінцем так відбилися на Переяславщині, що в половині XVI віку вона стала знову, як це ми знаємо з люстрацій київських замків, такою самою пустелею, якою вона була перед двомастами роками.

Щоб закінчити наш нарис, нам залишається розглянути ще питання про склад людности колишньої Переяславщини за темних часів Татарщини й першої доби Литовської зверхности, та про те, як відбувалася її колонізація. Та насамперед накреслимо загальну схему колонізаційного руху в країні, оскільки її висвітлюють факти та міркування наведені вище.

Перша Батієва руйнація, а далі довга окупація Переяславщини від авангарду татарського військового дощенту спустошила країну; за Витовта та

Олельковичів, себто починаючи з першої половини XV віку вона почала потроху залюднюватися, але наприкінці XV в. повторні руйнації знову зробили з неї пустелю, і нею вона залишається аж до кінця XVI віку.

Як ми казали вище, Переяславщина перша з південно-руських земель занепала під натиском татар. Перед самою їхньою навалою, крім осілої місцевої людности тут скупчилися й дрібні тюркські племена, що постійно мешкали в країні, й, правдоподібно, чимало половців, які тікали з своїх степів. Під час руйнації вся ця маса почасти загинула, іншим пощастило якось заціліти на місцях, треті, нарешті, повтікали за Дніпро та на Чернігівщину. З цих останніх знов же декого дальший рух заніс невідомо куди, а інші залишилися на правому Дніпровому боці та по лісах і болотах південної Чернігівщини. Правдоподібно, можна припустити, що згодом до них приєдналися й ті, що заціліли були на старих місцях, але згодом за окупації, мусіли залишити свій рідний край. Скупчені різноманітні та різноплеменні втікачі повинні були жити спільним життям. Та різниця в походженні, мові, пожиттю, що розділяла різні елементи людности на попередніх місцях їх життя, тепер повинна була швидко зникнути. Раніш за князівських часів теж траплялося, що тюрки асимілювалися з слов'янами, та тепер цей процес під тиском зовнішніх обставин життя повинен був одбуватися багато швидше й бути масовим. Отже, коли джерела наші починають підіймати завісу над цим процесом, то окремих груп, з яких складалася ця людність, ми вже розпізнати не можемо, тільки інколи в джерелах між слов'янськими іменами промайне ім'я, що нагадує про тюркське походження його власника. Так поступінно утворилася нова етнічна група з особливим складом життя й характеру, де відмітні риси осілого й кочового, слов'янського й тюркського елементів, зіллялися разом в єдину своєрідну цілість.

Найважливішу щодо експлуатації натуральних багатств і залюднення Переяславщини роллю пізнішими часами відіграли, як ми це знаємо з люстрацій Київських замків та інших документів XVI віку, дві таємничі групи людности: черкаси, що жили на Дніпрянським правобережжі й відомі вже з XIV в., і северуки – на північному Посуллі, які з'явилися допіру в XV–XVI вв. Походження обох невідоме й про нього існують різні здогади.

Щодо черкас, то вони в XV–XVI вв. утворювали в Київському воєводстві ціле окреме староство з двома містами – Черкасами³⁵ й Каневом; межі його охоплювали південне Правобережжя та степові простори Лівобережжя. Оповідання, вміщене в люстрації канівського замку 1552 р. (Арх., ч. VII, т. I, ст. 103) каже, ніби вони з'явилися на Україні перед Гедиминовими походами в степ, й ототожнює з черкасами п'ятигорськими, що їх Гедимин нібито привіз разом з їхньою княгинею й осадив у Черкасах та по р. Сніпороду. Та це тільки старовинна легенда, де бракує історичних фактів.

Така само, коли ще не таємничіша, друга група – севруки. Люстрації та північні московські акти, кажуть, що вони пробували на горішній Сулі, де використовували уходи по сіверських річках. На підставі імен деяких севруків, що збереглися в люстраціях, можна гадати, що серед них була чимала тюркська домішка. Грунтуючись на схожості назов «севруки» й «сіверські річки» з ім'ям стародавніх сіверян, звичайно гадають, що севруки – це рештки сіверянського племені, яке заціліло по горішній течії Сули та сусідніх річок і зберегло в попсованій формі своє стародавнє ім'я. Та на таке розв'язання цього питання ми погодитися не можемо. Поперше, на нашу думку, сіверяни раніше тут не жили, а з другого боку було б неймовірно, щоб по татарській навалі, коли південну Сіверщину було знищено не менш як Переяславщину, людність чомусь пересунулася б знову на південь, замість того, щоб шукати собі притулку на півночі в безпечнішій місцевості. Важко погодитися й з тим, щоб стародавня назва племені могла зберегтися тут після кількочотлітньої пустки; здається, що назва «севруки» походження пізнішого і виникла не від імени сіверянського племені, а від назви кол. сіверської

території, що в сучасних документах зветься «Сіверою», незалежно від того, хто там живе³⁶.

Ми й собі подамо такі здогади. Коли ми пригадаємо наведені вище міграції переяславської людности, які вона, в зв'язку з загальною ситуацією подій XIII–XV вв., мусіла була робити, коли ми порівняємо, що разом з тим на заході, а потім на півночі від колишньої Переяславщини, оселяються черкаси й севруки, які невідомо відкіля з'явилися, коли ми згадаємо, нарешті, що обидві ці групи мали в своєму складі і значну тюркську домішку, мали однаковий побут, здобуваючи засоби до життя на переяславських «уходах» і рівною мірою були кривавими й неблаганними ворогами татарськими, то чи не дає все це нам певну рацію припустити, що й черкаси й севруки це всі ті самі рештки колишньої людности Переяславщини, що, примушені залишити свій рідний край, оселилися по його західних та північних межах. Додамо, ще, що нема, на наш погляд, нічого неймовірного в тому, щоб до Подніпряньської групи колись згодом приєдналася деяка кількість черкасів, які невідомими шляхами примандрували сюди й оселившись підсилили місцеву людність і передали їй своє ім'я³⁷.

До народностей, що осіло жили на території колишньої Переяславщини, треба додати ще й татар. Не кажучи вже за те, що, коли жити вкупі, завжди можливі були випадки, що окремі особи татарського походження ослов'янювалися, ми маємо звістки, що на Переяславщині оселилися цілі групи татар. Отож на початку XV віку на р. Ворсклі оселився татарський мурза Лекса, родоначальник відомого своєю колонізаційною діяльністю роду князів Глинських³⁸. Нема рації думати, ніби з мурзи Лекси був єдиний тільки представник татарського панства, що оселялося тут і здобувало від литовських князів земельні володіння.

³⁵ У половині XVI віку з Черкас було одне з найзначніших міст на Київщині. Тут рахувалося близько 2000 чоловіка, мало не стільки, як і в самому Києві (Прим. авт.).

³⁶ Архивъ, VII, т. I, 316. Стороженко, Стефанъ Баторій с. 12; Изъ Переяславской Старины, ст. 197 (Прим. авт.).

³⁷ Легенда про початок Черкас і Канева (Архивъ, VII, т. I, ст. 103), на наш погляд, так само неначе стверджує давність черкасів та севруків. Вона оповідає, що Гедимин «приведъша черкасовъ часть з княгинею ихъ, посадиль ихъ на Снепородѣ (себто на Посуллі) а инъшихъ на Днепре, где теперъ Черкасы сидять, а Снепородцевъ посадиль на Днепрежъ у Каневе и сидяче Снепородце на Днепре у Каневе предяя отъчизны свои по речкамъ инымъ Северскимъ уходити не перестали». Гадають, що канівці хтіли так закріпити за собою («отъчизны свои») право на посульські уходи. Навряд чи це так, бо мешканцям черкаським чомусь закріплювати їхні права на уходи не треба було. Нам здається правдоподібнішим бачити тут справді натяк на кривність канівців з посульцями-снопорожцями, що їх ми ототожнюємо з посульцями-севруками. Щоб такий здогад припустити, досить розглянути мапу київських уходів, що охоплюють трохи чи не всю течію Сули й Удаю, себто ту саму місцевість, де згадуються й севруки. (Див. Падалка, О времени основания г. Полтавы. «Чтения въ Об. Нестора Лѣт.», кн. X) (Прим. авт.).

³⁸ «Дворцовые разряды» серед міст, що належали кн. Глинським, називають мм. Глинськ, Глинище та Полтаву на Ворсклі й м. Глинськ на Сулі (Прим. авт.).

У нас надто мало документальних матеріалів, щоб бодай деякою мірою поновити картину тих спроб, що їх робила влада, щоб залюднити країну. Ми маємо кілька документів, про надання різних особам та установам більш-менш великих порожніх земель, що їх нові володільці повинні були сами залюднити. Між ними були й близькі до князів пани й вельможні виходні, як мурза Лекса, й монастирі³⁹. Та всі ці спроби навряд чи

мали успіх; для сталої колонізації не було ще потрібних умов, а саме: країна була ще надто небезпечна для життя колоністів. Справа обмежувалася покищо тільки експлуатацією багатств цих земель, як уходів. Більш успіху мала колонізація військова, що розвивалася коло фортець, та й тут справа була нетривка й тільки тимчасова, бо й сами фортеці були німі й недовговічні.

XVI сторіччя, що ми поставили його собі за межу для нашого нарису, застає Переяславщину безлюдною пустелею. Тимчасом за цих власне часів вона має в дальшій історії України величезне значіння. Тут саме, в оцих глухих степових просторах народилася й зросла та група людности, що згодом міцною рукою повернула її історію в інше річище. Ми кажемо про козацтво.

Протягом багатьох поколінь маса переяславських утікачів проживала на західних та північних межах колишньої Переяславщини. Узимку всі вони скупчувалися по містах у Черкасах, Каневі, Києві, а влітку мандрували на промисли по уходах переяславської пустелі. Важке, сповнене небезпек життя, далеко будь-якої суспільної організації, виробило з цих у головній масі спокійних та покірливих селян-землеробів, людей зовсім іншого складу. Віддані тільки самим собі й своїм власним силам, вони обертаються в людей мужніх, щирих, хоробрих, обачних, що нічого не бояться й ні перед чим не зупиняються. Можливість у першу-ліпшу хвилину зустрітися з смертельним своїм ворогом, з татарами, зробила з них усіх вояків, завсіди озброєних і готових дорогою ціною продати своє життя.

Що далі, то глибше проходила хвиля цієї своєрідної мандрівної колонізації в переяславські простори, то частіше ставали сутички з такою ж колонізацією татарською, що просувалася з півдня, почасти щоб випасати численні табуни та отари, а почасти й з такими ж намірами, як і їхні

слов'янські супротивники. Ходити на промисли по одному стало неможливим і людність почала збиратися в більш-менш великі гурти. Складаються велелюдні, міцні ватаги, що не тільки мають змогу відбитися від ворога, а при нагоді навіть знищити його, але й взагалі являють собою справді поважну військову силу. Повне найрізноманітніших випадків вільне й часто-густо прибуткове життя приваблює сюди немало різноплемянних авантюристів, людей, що їм тісно жити у рідному краї. Так складається особлива верства людности, поки ще зовсім незорганізована й хистка, – козаки. Нетерпимі в кожній країні з сталим державним ладом, вони були саме до речі в пустелях переяславських. Спочатку вони викликали тільки постійні репресії від адміністрації сусідніх міст, але потім, завдяки прозорливості та енергії таких адміністраторів, як кн. Богдан Глинський, Євстафій Дашкович та інш., дістають деяку організацію й не тільки обороняють країну від татарських наскоків, а й сами нападають на них на їх власних землях. Уже наприкінці XV віку ми маємо певні звістки про козаків не тільки як вільних мандрівників та розбишак, але й як захисників та оборонців рідного краю.

Ми закінчуємо цим коротким нарисом походження козацтва в лівобережній Україні нашу працю. Історія дальшого його розвитку й дальша доля колишньої Переяславської землі виходить уже з рамців, що їх ми собі були поставили.

³⁹ Значну роль відгравали монастир Печерський і особливо Микольсько-Пустинський, що поширював свою колонізаційну діяльність переважно на землях униз Дніпром (Прим. авт.).

*ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНІ
ВІДОМОСТІ*

**СПИСОК ВИДАНЬ СЕРІЇ
«КРАЄЗНАВЧА БІБЛІОТЕКА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ»¹ ЗА 2015–2019 РР.²**

1. *Сорокова С. Ф.* Не летять ластівки у Зарубинці : історико-краєзнавчий нарис / С. Ф. Сорокова ; ред.-упоряд. : Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2015. – 368 с. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 1).
2. *Костенко Ю. В.* Археологічні пам'ятки Середнього Потруб'їжжя / Ю. В. Костенко. – Переяслав-Хмельницький, ФОП Лукашевич О. М., 2015. – 550 с. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 2).
3. Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті: Матеріали круглого столу, 16 жовт. 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький / [Редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упоряд. Т. Ю. Нагайко]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровськ Я. М., 2016. – 154 с. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 3).
4. *Коржов Ю. Б.* Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю. У 2-х томах / Ю. Б. Коржов. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2017. – Т. 1. – 280 с. іл. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 4).
5. *Козоріз В. П.* Історія села Дуніновки: від заснування до наших днів / В. П. Козоріз. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2017. – 46 с.: іл. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 6).
6. *Кухарєва Н. М., Коркач С. О.* «Багато добрих спогадів зберіг я про старий Переяслав...» / Н. М. Кухарєва, С. О. Коркач. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 189 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 7).
7. Короткий нарис історії Переяслава / А. О. Іваненко та ін. ; за гол. ред. О. М. Лукашевича. Переяслав-Хмельницький, 2019. 223 с. (Серія : «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; вип. 8).
8. *Колибенко Ол., Колибенко О.* Переяславці княжої доби: Історико-історіографічні портрети / Олена Колибенко, Олександр Колибенко. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 202 с. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 9).
9. *Гич М. М.* Єрковці. Історія села Переяславського краю. Спогади жителів. / історико-документальне видання / М. М. Гич. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2018. – 368 с., з іл. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 10).
10. *Коржов Ю. Б.* Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю. У 2-х томах / Ю. Б. Коржов. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. – Т. 2. – 520 с. іл. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 11).
11. Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років. Переяславський полк. / Упорядник Ю. Б. Коржов. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. – 154 с. – (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини ; вип. 12).

¹ Серія заснована Національним історико-етнографічним заповідником «Переяслав» (протокол засідання науково-методичної ради НІЕЗ «Переяслав» № 5 від 10 липня 2015 р.).

² Назви видань серії подано за порядком номерів випусків; 5-ий випуск (Губочкін М. Кропивнянщина у козацьку добу) буде надруковано в 2020 р.

БІБЛІОГРАФІЯ З ІСТОРІЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ ЗА 2018 Р.

Видання

1. «Сікорські читання»: VI Всеукр. історико-культуролог. форум, 13 жовтня 2017 р. / [укл.: Т. Нагайко; стенограма О. Горбовий, О. Якименко, Ю. Стукало]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди», ГО «Переяславський Скарб». – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2018. – 52 с.
2. *Затоплений рай*: Андруші у спогадах та документах / Громадська організація «Старий Дніпро», Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди; авт.-упоряд. М. Михняк. – Київ: Український пріоритет, 2018. – 399 с. – (Затоплені села Переяславщини; Вип. 1).
3. *Гич М. М.* Єрковці. Історія села Переяславського краю. Спогади жителів / М. М. Гич. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2018. – 368 с. (Серія: «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; Вип. 10).
4. *Пологи-Вергуни*. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років. Переяславський полк / Упорядник Ю. Б. Коржов. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. – 154 с. – (Серія: «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; Вип. 12).
5. *Блануца А.* Переяславська земля у татарську і литовську добу (друга половина XIII – 60-ті роки XVI ст.) / А. Блануца. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), НІЕЗ «Переяслав», 2018. – 75 с.
6. *Роботи Василя Завгороднього* (із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»): альбом-каталог / уклад.: І. Гайдаєнко, С. Пригонюк. – Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2018. – 182 с.
7. *Коржов Ю. Б.* Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю: У 2-х тт. / Ю. Б. Коржов. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. – Т. 2. – 520 с. – (Серія: «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; Вип. 11).
8. *Колибенко О.* Переяславці княжої доби: Історико-історіографічні портрети / Олен. Колибенко, Олек. Колибенко. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 202 с. – (Краєзнавча бібліотека Переяславщини; Вип. 9).
9. *Археологія у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав»*: бібліографічний покажчик: До 100-річчя музейної справи в Переяславі (1918–2018) / упоряд.: Д. Тертя, В. Білоусько. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 228 с.
10. *Народження України*: альбом-антологія [містить вірші, пісні, краєзнавчі розвідки, репродукції картин переяславців] / упоряд. О. Коломієць (Князенко). – Харків: видавець ФОП Озеров Г. В., 2018. – 75 с.
11. «*Сторінками нашої пам'яті*» [містить відомості про громаду поліщуків у Переяславі] / упоряд.: Б. А. Андрієвський. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2018. – 280 с.
12. *Традиційний натільний одяг українців кінця XIX – третьої чверті XX ст.* За матеріалами виставок 2014–2018 років. Каталог [НІЕЗ «Переяслав»] / Авт.-упоряд.: М. Бондаренко, С. Вовкодав, Н. Юхименко. – Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-прим», 2018. – 96 с.
13. *Колекція авторських робіт Кулик К. К. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*: каталог / авт.-упоряд.: Н. М. Павлик; автор верстки, дизайну, обробки фото: І. В. Гайдаєнко; автор фото: С. М. Вовкодав. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 42 с.
14. *Музей «Поштова станція»*: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; Уклад.: І. Гайдаєнко, Т. Грудевич та ін. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – [16 с.]: іл.
15. *Музей Миколи Миколайовича Бенардоса*: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; Уклад.: В. Ткаченко, С. Авраменко та ін. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – [44 с.]: іл.
16. *Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини*: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; Уклад.: Л. Шкіра та ін. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 28 с.: іл.

17. *Музей кобзарства*: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; Уклад. С. Тетеря, Н. Костюк та ін. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 12 с.

18. *Відгуки про музей пам'яті Поліського району*: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; автор проекту та упоряд.: Н. Юхименко; верстка та дизайн: С. Вовкодав. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – 20 с.

19. *Пиріг О.* Мозаїка мого життя. – Переяслав – Київ: Фоліант, 2018. – 122 с.

Наукові статті та публікації

1. *[Від упорядників]* Наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони» в Переяславі-Хмельницькому / *[Від упорядників]* // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 5.

2. *[Від упорядників]* Наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури» у Переяславі-Хмельницькому / *[Від упорядників]* // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 5.

3. *[Колеги-археологи НІЕЗ «Переяслав»]* Михайло Роздобудько – дослідник Переяславської старовини (до 70-річчя з дня народження) / *[Колеги-археологи НІЕЗ «Переяслав»]* // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 150–156.

4. *Абашина Н. С.* Махно Євгенія Володимирівна [археолог, співробітник Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника (1975–1992)] / Наталія Серафимівна Абашина // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 555.

5. *Авраменко С.* Лампадки кінця XIX – початку XX ст. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: формування колекції / Світлана Михайлівна Авраменко // Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського: Зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 240–250.

6. *Авраменко С.* Пам'ятки традиційного народного житла Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (архітектурні особливості, формування колекції) / Світлана Михайлівна Авраменко // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 157–164. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

7. *Авраменко С. М.* Колекція лампад в експозиціях Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Світлана Михайлівна Авраменко // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Єпіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 299–305.

8. *Андрієвський Л. І.* Махінчук Микола Гаврилович [лауреат Премії імені Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (2013), яка вручається у Переяславі] / Леонід Іванович Андрієвський // *Енциклопедія Сучасної України*. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 551.
9. *Бесарабчук Г. В.* Мельник Тетяна Григорівна [спортсменка (пауерліфтинг), випускниця Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Геннадій Володимирович Бесарабчук // *Енциклопедія Сучасної України*. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 128.
10. *Білоусько В.* Відбитки тканин на кераміці Трипільської доби із фондової збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Валентина Миколаївна Білоусько // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 8–13.
11. *Більченко І.* Основні напрямки роботи Переяслав-Хмельницького історичного музею в 1952 році / Інна Валеріївна Більченко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 295–300.
12. *Більченко І. В.* Архітектурні пам'ятки Свято-Вознесенського монастиря Переяслава-Хмельницького в обласній переписці по охороні пам'яток Київської області у 50–60-х роках ХХ ст. / Інна Валеріївна Більченко // *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba*. – 2018. – № 28 (November). – С. 184–187.
13. *Блануца А. В.* Занепад чи модернізація Переяславського князівства у другій половині XIII – першій половині XVI ст.: історіографічна візія проблеми / Андрій Васильович Блануца // Міжнародна науково-практична конференція «VII Міждисциплінарні гуманітарні читання». Тези доповідей. 21 листопада 2018 року / Ред. кол.: Боряк Г. В. (відп. ред.), Блануца А. В. (відп. секр.), Кононенко В. П., Сегеда В. В. НАН України. Клуб молодих учених, Київський будинок вчених, Інститут історії України, Інститут української мови та ін. – Київ: Інститут історії України, 2018. – С. 20–25.
14. *Блануца А.* Литовська доба в історії Переяславської землі: історіографія питання / Андрій Васильович Блануца // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 95–101.
15. *Блануца А.* Переяславська земля у другій половині XIII – першій половині XVI: історіографія проблеми / Андрій Васильович Блануца // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2018. – Вип. 30. – С. 226–233.
16. *Блануца А.* Проблема «змінних» кордонів Переяславщини та староств і повітів Середнього Подніпров'я у литовську добу (XIV–XVI ст.) / Андрій Васильович Блануца // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 42–47.
17. *Бова І.* Вікові дуби Переяславщини як об'єкти природоохоронної та культурної спадщини / Ірина Сергіївна Бова, Микола Миколайович Богатир // *Краєзнавство*. – 2018. – № 3. – С. 125–130.
18. *Бова І.* Колекція знаків розрізнення лісової охорони із фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Ірина Сергіївна Бова // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» /

Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 301–307.

19. *Бова І. С.* Усна історія дубів Переяславщини та їх світоглядний вплив у системі туристичних маршрутів / Ірина Сергіївна Бова, Микола Миколайович Богатир // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Історичні, правові та природоохоронні аспекти збереження пам'ятних багатотікових дерев», Київ-Чигирин, 18–20 квітня 2018 р. – Київ: ТОВ «ЦП «Компринт», 2018. – С. 10–11.

20. *Бойко Н.* Боротьба окупаційного режиму з партизанами на Переяславщині у 1941–1943 роках (аналіз документів ЦДАВО України) / Надія Андріївна Бойко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 111–122.

21. *Бойко Н. А.* Боротьба окупаційної влади з партизанами на Переяславщині (1941–1943 рр.) в спогадах очевидців / Надія Андріївна Бойко // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 26–27 січня 2018 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. – С. 56–61.

22. *Бойко Н. А.* Заяви жителів Переяслава-Хмельницького як джерело з історії життя цивільного населення після звільнення у 1943 році (огляд документів архівного відділу Переяслав-Хмельницької міської ради) / Надія Андріївна Бойко // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23–24 лютого 2018 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. – С. 46–51.

23. *Бойко Н. А.* Упорядкування братських могил у місті Переяславі-Хмельницькому Київської області (огляд документів архівного відділу

Переяслав-Хмельницької міської ради) / Надія Андріївна Бойко // Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 серпня 2018 року). – Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2018. – С. 5–9.

24. *Бондаренко М.* Народні головні убори мешканців затоплених сіл Переяславщини / Бондаренко Марина Іванівна // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самоїленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 101–108. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

25. *Бондаренко М.* Традиційний натільний одяг українців із фондової збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: каталогізація / Марина Іванівна Бондаренко, Наталія Олександрівна Юхименко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 164–168.

26. *Бондаренко М. І.* Передмова [огляд фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»] / Марина Іванівна Бондаренко, Сергій Михайлович Вовкодав, Наталія Олександрівна Юхименко // Традиційний натільний одяг українців кінця XIX – третьої чверті XX ст. За матеріалами виставок 2014–2018 років. Каталог / Автори-упорядники: М. Бондаренко, С. Вовкодав, Н. Юхименко. – Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-прим», 2018. – С. 3.

27. *Бондаренко М. І.* Українські традиційні сорочки другої половини XIX – третьої чверті XX ст. із фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» / Марина Іванівна Бондаренко, Сергій Михайлович Вовкодав, Наталія Олександрівна Юхиме-

нко // Традиційний натільний одяг українців кінця XIX – третьої чверті XX ст. За матеріалами виставок 2014–2018 років. Каталог / Автори-упорядники: М. Бондаренко, С. Вовкодав, Н. Юхименко. – Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-прим», 2018. – С. 4–12.

28. Будугай А. Патріотичні мотиви у творах авторів альманаху «Ворота в небо», присвяченого 1100-літтю першої літописної згадки про Переяслав / Андрій Олександрович Будугай // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 169–179.

29. Будугай О. «Нехай духовне краєзнавство нас – і зміцнить, і просвітлить!»: історичні й культурологічні акценти збірок поезій Олега Князєнка (Коломійця) «Прапор Переяславського полку» і «Переяславна» / Ольга Дмитрівна Будугай // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 180–189.

30. Бузян Г. До історії досліджень пам'яток трипільської культури на Лівобережжі Середнього Дніпра [Переяславщина] / Галина Миколаївна Бузян // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 23–38.

31. Бузян Г. Історія та археологія Переяслава в пошуках перших дослідників XIX – початку XX ст. / Галина Миколаївна Бузян, Олександр Васильович Юрченко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й

культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 10–26.

32. Бушин М. І. Меньшиков Леонід Омелянович [Герой Радянського Союзу (1943), відзначився у вересні 1943 р. як командир взводу 82-міліметрових мінометів під час форсування Дніпра поблизу с. Зарубинці Переяславського району Київської області] / Микола Іванович Бушин // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медицина – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 205.

33. Вовкодав В. Пам'ятки сакральної архітектури НІЕЗ «Переяслав» на сторінках газети «Вісник Переяславщини» / Вікторія Олександрівна Вовкодав // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 315–321.

34. Вовкодав С. Досвід використання даних дистанційного зондування Землі в археологічних дослідженнях басейну р. Броварка на Переяславщині / Сергій Михайлович Вовкодав // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 11–23.

35. Вовкодав С. М. «Змійові» вали Переяславщини: характеристика просторової конфігурації / Сергій Михайлович Вовкодав // Український історичний збірник: наукові праці аспірантів та молодих вчених. – Вип. 20. – Київ, 2018. – С. 29–40.

36. Вовкодав С. М. Досвід використання географічних інформаційних систем в археологічних дослідженнях басейну р. Броварка на Переяславщині / Сергій Михайлович Вовкодав // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. – Київ: ІА НАН України, 2018. – Вип. 1 (26). – С. 190–200.

37. *Гай А. І.* Матвієнко Олександр Володимирович [поет, уродженець Переяслава] / Анатолій Іванович Гай // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 453.
38. *Гладун Л. І.* Збірка єврейських періодичних видань кінця XIX – початку XX ст. в експозиції Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема [НІЕЗ «Переяслав»] / Леся Іванівна Гладун // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини. – Ужгород, 2018. – Вип. 4. – С. 99–103.
39. *Гоменюк В. М.* Я. М. Андрієвич і декабристський рух в Україні [уродженець с. Ярешки Переяславського повіту Полтавської губернії] / Валентина Миколаївна Гоменюк // Питання історії науки і техніки. – 2018. – № 3. – С. 76–79.
40. *Горбовий О.* Затоплене Придніпров'я: місця пам'яті та музейні експозиції (XX – поч. XXI ст.) [Переяславщина] / Олександр Анатолійович Горбовий // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 322–331.
41. *Грудевич Т.* Гасові лампи та ліхтарі кін. XIX – сер. XX ст. у фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Тетяна Вадимівна Грудевич, Людмила Миколаївна Шкіра // Часопис української історії. – 2018. – Вип. 37. – С. 78–84.
42. *Грудевич Т. В.* Дорожні скрині, валізи та інші засоби перевезення дорожнього багажу XIX – середини XX століття у фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Тетяна Вадимівна Грудевич, Людмила Миколаївна Шкіра // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (online, електронна частина). – № 3 (55), березень. – С. 462–466.
43. *Грудевич Т. В.* Збереження і реставрація сакральних артефактів у музеї «Поштова станція» НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» / Тетяна Вадимівна Грудевич // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-й річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 38–40.
44. *Губочкін М. П.* Кропивна козацька: історіографія та джерела [колишній Переяславський полк] / Микола Петрович Губочкін // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2018. – Вип. 27. – С. 181–186.
45. *Данильченко А. В.* Проблема археологічного дослідження давньоруського міста «Луб'їнь» та його округи як складова вивчення локальної історії [колишнє Переяславське князівство] / Альона Володимирівна Данильченко // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (online, електронна частина). – № 11 (63), листопад. – С. 761–766.
46. *Данько С. М.* Ботанічна пам'ятка природи «Акація біла», яку посадив Т. Г. Шевченко: міф чи реальність [Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав»] / Сергій Миколайович Данько // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 67–69.
47. *Дем'яненко Б.* Становлення й розвиток педагогічного ВНЗ у Переяславі-Хмельницькому (від філіалу до університету): історичний нарис до 30-річного ювілею / Борис Леонідович Дем'яненко // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 269–277.
48. *Дем'яненко Н. Д.* Вулики з пасіки П. Прокоповича у фондовій збірці історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Дмитрівна Дем'яненко // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 440–443.

49. *Дем'яненко Н. Д.* Технічні прилади для виготовлення штучної вошини [огляд фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»] / Наталія Дмитрівна Дем'яненко // Питання історії науки і техніки. – 2018. – № 3. – С. 60–64.

50. *Дембіцький С. С.* Відзначення 200-ліття з дня народження Т. Г. Шевченка на Переяславщині / Станіслав Семенович Дембіцький // Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. – К.: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. – С. 9–14.

51. *Демочко Г.* Бобіни: лікарська династія на теренах Харківщини (до 160-ї річниці з дня народження В. П. Бобіна) [лікар, уродженець Переяслава] / Ганна Леонідівна Демочко, Ірина Володимирівна Бобіна, Вікторія Ігорівна Кравцова // Красзнавство. – 2018. – № 4. – С. 148–154.

52. *Демуз І.* Закоханість в історію своєї країни, свого краю, своєї родини... (До 55-річного ювілею професора Коцура Анатолія Петровича) [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Інна Олександрівна Демуз // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 246–249.

53. *Дунайна І.* Творчий спадок сільських золотарів у колекції українських народних жіночих прикрас з Черкащини [огляд фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»] / Ірина Григорівна Дунайна // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 109–115. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

54. *Дунайна І. Г.* Скарби Музею декоративно-ужиткового мистецтва Київщини [НІЕЗ «Переяслав»] / Ірина Григорівна Дунайна // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини

Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 56–57.

55. *Дунайна І. Г.* Фарфор та фаянс Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: формування та предметний склад колекції / Ірина Григорівна Дунайна // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 437–440.

56. *Єгоров Є.* НІЕЗ «Переяслав» у фільмографії 1950–2010-их рр.: проблематика дослідницького пошуку / Єгор Григорович Єгоров // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 332–337.

57. *Єрмоленко С. Я.* Мех Наталія Олександрівна [мовознавець, професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Світлана Яківна Єрмоленко // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 299.

58. *Жам О.* Гамазей із с. Пристроми Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. – перша пам'ятка Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини: історія музеєфікації [НІЕЗ «Переяслав»] / Олена Михайлівна Жам // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 338–343.

59. *Жам О.* До історії створення та діяльності Переяславської земської лікарні (за матеріалами постанов і звітів Переяславської повітової управи) / Олена Михайлівна Жам, Ірина Ігорівна Кучеренко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповід-

ника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 123–135.

60. Жам О. Історія дослідження та музеєфікації водяних млинів Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини / Олена Михайлівна Жам // Україна – на шляху до Незалежності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. 7 грудня 2017 року / Редкол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 212–217.

61. Жам О. М. Водяні та вітряні млини Переяславського скансена як джерело дослідження історичного досвіду вітчизняного млинарства / Олена Михайлівна Жам // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-й річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 53–55.

62. Жам О. М. Минуле й сьогодні мікрорайону Загребелля в Переяславі–Хмельницькому в контексті розвитку екотуризму / Олена Михайлівна Жам // Праці центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. – Київ, 2018. – Вип. 34. – С. 55–67.

63. Жам О. М. Надмогильні жорна некрополів м. Переяслава-Хмельницького / Олена Михайлівна Жам // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 328–336.

64. Заїка Н. Інтерпретація традицій у сучасному асортименті Переяслав-Хмельницької фабрики художніх виробів ім. Богдана Хмельниць-

кого / Наталія Любомирівна Заїка // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 221–226.

65. Заїка Н. Каталогізація авторських робіт Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Любомирівна Заїка // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 142–149. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

66. Заїка Н. Предмети Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» у колекції НІЕЗ «Переяслав» / Наталія Любомирівна Заїка // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 258–265.

67. Заїка Н. Участь переяславців у Революції Гідності 2013–2014 років. Виставкові проекти Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Любомирівна Заїка // Україна – на шляху до Незалежності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. 7 грудня 2017 року / Редкол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 237–242.

68. Захарченко С. Становлення наукової та культурно-просвітницької роботи Переяслав-Хмельницького історико-краєзнавчого музею в повоєнний період / Світлана Миколаївна Захарченко // Музей – платформа суспільного діалогу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 5 жовтня 2018 року / Львів. іст.

музей; ред. кол.: О. Роман (відп. ред.), О. Перелигіна, І. Полянська; відп. за вип. Б. Чайковський. – Львів: Априорі, 2018. – С. 338–345.

69. *Зубер С.* Українські народні сорочки кінця XIX – середини XX століть (Полтавська губернія, Гадяцький повіт) із фондowego зібрання НІЕЗ «Переяслав» / Світлана Миколаївна Зубер // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 227–236.

70. *Зубер С. М.* Лекція-показ «З музейної скрині» [Музей українських обрядів НІЕЗ «Переяслав»] / Світлана Миколаївна Зубер // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 42–44.

71. *Зубер С. М.* Післявесільний обрядовий цикл: трансформація та архетипові мотиви [Переяславщина] / Світлана Миколаївна Зубер // Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: збірник Матеріалів XIX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2 жовтня 2018 р. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 19. – С. 48–53.

72. *Ігнатенко Н. В.* Мартинюк Тетяна Володимирівна [доктор мистецтвознавства, професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Наталія Вікторівна Ігнатенко // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 302.

73. *Калінович О. І.* Аспекти просвітницької діяльності Переяславського земства (друга половина XIX – початок XX ст.) / Олена Ігорівна Калінович, Світлана Олексіївна Коркач // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. – 2018. – № 22 (march). – Part 2. – С. 67–71.

74. *Калінович О. І.* До питання дослідження «сімейних» ікон у фондovому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Олена Ігорівна Калінович, Катерина Володимирівна Прокопенко // Могилянські читання 2017. Збереження й дослідження культурної спадщини України: люди, ідеї, візії. Зб. наук. праць / XXII Міжнародна наукова конференція «Могилянські читання»; 7-8 грудня 2017 р. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 236–239.

75. *Калінович О. І.* Ікони у стилі бароко кінця XVIII – початку XX ст. з фондovої збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Олена Ігорівна Калінович, Катерина Володимирівна Прокопенко // Могилянські читання 2017. Збереження й дослідження культурної спадщини України: люди, ідеї, візії. Зб. наук. праць / XXII Міжнародна наукова конференція «Могилянські читання»; 7-8 грудня 2017 р. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 228–235.

76. *Коваленко М.* Дослідження давньоруських селищних пам'яток Переяславщини у 1980–2010-х рр. / Марія Коваленко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 27–30.

77. *Козюба В.* До питання про «своїх поганих» у Київському Задніпров'ї у XII ст. [колишнє Переяславське князівство] / Віталій Костянтинович Козюба // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 31–41.

78. *Колибенко В.* Літописне Куднове сільце та боярство Переяславля Руського / Володимир Олександрович Колибенко // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П.

(голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 70–76.

79. *Колибенко В. О.* Боярство Переяславля Руського на службі у переяславських князів / Володимир Олександрович Колибенко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 30–35.

80. *Колибенко О.* Переяславль Руський на перехресті життєвих шляхів руської та візантійської еліти / Олена Володимирівна Колибенко, Олександр Володимирович Колибенко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 42–51.

81. *Колибенко О.* Ярослав-Федір Всеволодович – князь Переяславля Руського / Олена Володимирівна Колибенко, Олександр Володимирович Колибенко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 5–13.

82. *Колибенко О. В.* Владимир Всеволодич и его «племя»: потомки Мономаха в борьбе за киевское причастие [Мономаховичі – переяславські князі] / Олена Володимирівна Колибенко // *Dobre i złe sąsiedztwa. Obce – nasze – inne. – Vol. 1: Bliscy i dalecy sąsiedzi* / Red.: Teresa Maresz, Katarzyna Grysińska-Jarmuła. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2018. – S. 40–57.

83. *Колибенко О. В.* До проблеми християнізації переяславських торків / Олександр Володимирович Колибенко, Олександр Олегович Прядко // I Всеукраїнський археологічний з'їзд: Програма роботи та анотації доповідей (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). – Київ: ІА НАНУ, 2018. – С. 183–184.

84. *Колибенко О. В.* Как «поганы» стали своими (к проблеме христианизации переяславских торков) / Олександр Володимирович Колибенко, Олександр Олегович Прядко // *Dobre i złe sąsiedztwa. Obce – nasze – inne. – Vol. 2: Sąsiedzi*

w historiografii, edukacji i kulturze / Red.: Teresa Maresz, Katarzyna Grysińska-Jarmuła. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2018. – S. 176–188.

85. *Колибенко О. В.* Михайлівський собор у Переяславі / Олександр Володимирович Колибенко // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – о Київ, 2018. – С. 572–573.

86. *Колибенко О. В.* Переяславські князі другої половини XII століття – нащадки Юрія Долгорукого / Олена Володимирівна Колибенко, Олександр Володимирович Колибенко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 35–42.

87. *Коркач С. О.* Джерелознавчі та історіографічні аспекти переяславської шевченкіани / Світлана Олексіївна Коркач // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (print, друкована частина). – № 2 (54), лютий. – С. 319–323.

88. *Коркач С. О.* Переяславська шевченкіана: аспекти наукової розробки / Світлана Олексіївна Коркач // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – Т. 29 (68). – № 1. – С. 77–83.

89. *Корусь О.* Фарфорова пластика скульпторів Київського експериментального кераміко-художнього заводу Владислава Щербини, Оксани Жникруп і Леонтини Лозової у збірці НІЕЗ «Переяслав» / Олена Павлівна Корусь // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 237–245.

90. *Костенко Л.* Верхній народний одяг Переяславщини кінця XIX – 60-х років XX століття / Людмила Анатоліївна Костенко // Музейні

читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського: Зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 316–325.

91. *Костенко Л.* Народні календарні свята Переяславщини (50–70-ті роки ХХ століття) / Людмила Анатоліївна Костенко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 246–253.

92. *Костенко Н.* До питання зображення переяславських храмів в експозиції Меморіального музею академіка В. Г. Заболотного / Наталія Вікторівна Костенко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 344–350.

93. *Костенко Н. В.* До питання дослідження та реконструкції давньоруської печі (за матеріалами археологічних розвідок на території Центральної Переяславщини) / Наталія Вікторівна Костенко // Могилянські читання 2017. Збереження й дослідження культурної спадщини України: люди, ідеї, візії. Зб. наук. праць / ХХІІ Міжнародна наукова конференція «Могилянські читання»; 7-8 грудня 2017 р. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 151–157.

94. *Коцур В.* Учений. Педагог. Наставник. Товариш (до 75-річчя з дня народження професора Володимира Борисенка) [ректор, професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Віктор Петрович Коцур, Борис Леонідович Дем'яненко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 239–243.

95. *Коцур Г.* Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище (1949–1953 рр.) у біографії К. Ф. Ліщенко (Деркач) / Галина Георгіївна

Коцур // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 252–258.

96. *Кравець Л. В.* Мацько Любов Іванівна [доктор філологічних наук, уродженка с. Переяславське Переяслав-Хмельницького району Київської області] / Лариса Вікторівна Кравець // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Желязняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 580.

97. *Красножон Н.* Довгий шлях на ниві історичної науки й освіти (до 85-річного ювілею професора Василя Петровича Шевчука) [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Неоніла Григорівна Красножон // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 278–281.

98. *Крот В.* Історія Полтавщини у творчій спадщині Михайла Грушевського [Переяславщина] / Володимир Олександрович Крот, Олександр Анатолійович Матета // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 2 (22), квітень-червень. – Т. 2. – С. 103–109.

99. *Кузьменко А.* Методика використання інформаційних технологій в музейних закладах (на прикладі дослідження та ідентифікації архітектурних об'єктів, розроблених за проектами академіка Володимира Заболотного) [архітектор, уродженець с. Карань (нині – мікрорайон Карань м. Переяслава)] / Андрій Володимирович Кузьменко // Dialog dwóch kultur. XII międzynarodowe spotkanie muzealników i kulturoznawców, XIV międzynarodowe spotkania literatów, XIV międzynarodowa konferencja naukowa literaturoznawców, III międzynarodowa konferencja naukowa historyków (3–9, 17 września 2017 r.). – Rocznik XII. – Zeszyt 1. – Warszawa, 2018. – С. 383–388.

100. *Кузьменко А.* Переяслав у житті Шолом-Алейхема / Андрій Володимирович Кузьменко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція

«Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 136–141.

101. Кузьменко А. В. Визначення пріоритетних напрямків розвитку Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Аліна Вікторівна Кузьменко, Олексій Вікторович Кузьменко // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних кошовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 525–531.

102. Кузьменко О. Дослідження фондової колекції меморіального музею Володимира Гнатівича Заболотного [НІЕЗ «Переяслав»] / Олексій Вікторович Кузьменко // Наукові горизонти: зб. наук. праць / голов. ред. В. П. Коцур; уклад. О. О. Луцик, П. В. Шихов // Матеріали IV Всеукраїн. наук.-практич. конф. молодих учених, аспірантів та студентів «Основні напрями розвитку наукових досліджень молодих учених» (24–25 квітня 2018 р.). – Вип. IV. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 18–26.

103. Культура одягання. Обрядове вбрання / Записала К. Ковтун у вересні 2009 р. у с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Сорокової Софії Федорівни (Коробки), 1937 р. н., родом із с. Зарубенці Переяслав-Хмельницького р-ну // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 275.

104. Кухарева Н. М. Андрій Козачковський – друг і лікар Тараса Шевченка [житель Переяслава] / Наталія Михайлівна Кухарева // International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland», Stalowa Wola, Republic of Poland, 20–21 July 2018. – Stalowa

Wola: Izdawnicība «Baltija Publishing», 2018. – Vol. 2. – С. 110–113.

105. Кухарева Н. М. Інноваційні аспекти експозиційно-виставкової діяльності у Музеї «Заповіту» Т. Г. Шевченка [НІЕЗ «Переяслав»] / Наталія Михайлівна Кухарева, Світлана Олексіївна Коркач // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba. – 2018. – № 22 (march). – Part 2. – С. 72–77.

106. Кухарева Н. М. Книги з автографами – подарунки музею Заповіту Т. Г. Шевченка / Наталія Михайлівна Кухарева // Пріоритетні напрями розвитку суспільних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 16–17 березня 2018 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 18–23.

107. Кухарева Н. М. Матеріали та документи родини Козачковських із фондового зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Михайлівна Кухарева // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – Т. 29 (68). – № 1. – С. 89–94.

108. Кухарева Н. М. Музей Заповіту Т. Г. Шевченка: історія й сьогодення [НІЕЗ «Переяслав»] / Наталія Михайлівна Кухарева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини. – Ужгород, 2018. – Вип. 3. – С. 123–130.

109. Кухарева Н. М. Раритетні видання «Кобзаря» Тараса Шевченка в експозиції Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка [НІЕЗ «Переяслав»] / Наталія Михайлівна Кухарева // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – Т. 29 (68). – № 2. – С. 61–66.

110. Кучеренко І. І. Місце музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема у збереженні єврейської культурно-мистецької спадщини [НІЕЗ «Переяслав»] / Ірина Ігорівна Кучеренко // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці

від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 40–42.

111. *Ластовський В.* «Вибрані твори» (2012–2017 рр.) як відображення наукової діяльності професора Григорія Казьмирчука [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Валерій Васильович Ластовський // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 266–268.

112. *Ластовський В.* Трахтемирівський монастир і козацтво: політичний міф початку XVII ст. [колишній Переяславський полк] / Валерій Васильович Ластовський // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14. – С. 5–11.

113. *Лоха В.* Військові походи козаків Переяславського полку (1700–1710 рр.) / В'ячеслав Анатолійович Лоха // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 142–147.

114. *Микитченко С. І.* Збереження, відтворення та популяризація традиційних народних свят у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» у світлі новітніх методологічних тенденцій в музейній справі / Світлана Іванівна Микитченко // Краєзнавство Запоріжжя № 2 (6) 2018. Науково-популярний електронний часопис. Заснований 2016 року Запорізькою обласною організацією Національної спілки краєзнавців України. Запоріжжя, 2018. – С. 57–66.

115. *Нагайко Т.* VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» / Тарас Юрійович Нагайко // Краєзнавство. – 2018. – № 4. – С. 224–226.

116. *Нагайко Т.* Завгородній Василь Леонтійович: мальована мрія [різьбяр, роботи зберіга-

ються у НІЕЗ «Переяслав»] / Тарас Юрійович Нагайко, Світлана Петрівна Пригонюк // Роботи Василя Завгороднього (із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»): альбом-каталог / автори-упорядники: І. В. Гайдаєнко, С. П. Пригонюк; голов. ред.: О. М. Лукашевич; відповід. ред.: Т. Ю. Нагайко; автори вступ. статті: Т. Ю. Нагайко, С. П. Пригонюк; макет, автор фото: І. В. Гайдаєнко; перекл.: В. В. Набок. – Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2018. – С. 6–8.

117. *Нагайко Т.* Переяслав у добу війни: 1941–1945 рр. / Тарас Юрійович Нагайко // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 243–251.

118. *Нагайко Т.* Просторово-часові критерії історико-краєзнавчих досліджень: Переяславщина / Тарас Юрійович Нагайко // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 54–63.

119. *Нагайко Т. Ю.* 10 років на ниві усної історії [про навчально-науковий центр усної історії Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Тарас Юрійович Нагайко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 22–29.

120. *Нагайко Т. Ю.* Краєзнавчі студії Навчально-наукового центру усної історії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет Григорія Сковороди» / Тарас Юрійович Нагайко // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 / Науковий редактор О. П. Реєнт, відповідальний редактор О. А. Удод. – К., 2018. – С. 68–78.

121. *Наконечна Г.* Вплив навколишнього середовища на стан збереження екстер'єрної скульптури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Ганна Миколаївна Наконечна // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 355–362.

122. Нікітіна В. Книжкові знаки автографи та маргіналії на підручниках XVIII–XIX ст. із колекції Меморіального музею Г. С. Сковороди [НІЕЗ «Переяслав»] / Валентина Василівна Нікітіна // ПЕРЕЯСЛАВКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 363–370.

123. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 11 вересня 2009 р. у с. Горбані Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Руденко Катерини Яківни, 1939 р. н., та Онопрієнко Ганни Юхимівни, 1935 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 269.

124. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 13 травня 2008 р. у м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл. від Дерій Марфи Климівни, 1925 р. н., (проживала в с. Трахтемирів Канівського р-ну Черкаської обл.), Кравченко Анастасії Петрівни, 1934 р. н., та Кравченко Олени Данилівни, 1924 р. н., жительки с. Монастирок Канівського р-ну Черкаської обл. (затоплене водами Канівського водосховища) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 266–267.

125. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 17 березня 2010 р. у с. Мазінки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Чичикало Катерини Григорівни, 1929 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10:

Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 270.

126. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 19 лютого 2008 р. у с. Строкова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Яреми Олександр Петрівни, 1937 р. н., Іващенко Ганни Олександрівни, 1944 р. н., та Тарасенко Єфросинії Іванівни, 1927 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 273.

127. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 20 липня 2006 р. у с. Харківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Губар Ольги Артемівни, 1922 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 274.

128. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 22 вересня, 27 жовтня 2006 р. у м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл. від Бурчик Марії Кирилівни, 1918 р. н., родом із с. Андруші Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (затоплене водами Канівського водосховища) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 264.

129. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 22 червня 2006 р. у с. Харківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Дмитренко Анастасії Ільківни, 1931 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 273–274.

130. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 29 січня 2008 р. у с. Положаї Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Гасик Ганни Михайлівни, 1948 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольк-

лорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 272.

131. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 4 березня 2004 р. у с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Богдан Анастасії Савівни, 1926 р. н., [?] Катерини Дмитрівни, 1942 р. н., та Чухман Харитини Василівни, 1908 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 274.

132. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 4 березня 2008 р. у с. Мала Каратуль Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Мазенко Марії Павлівни, 1930 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 271.

133. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 8 грудня 2005 р. у с. Помоклі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Коцар Марфи Андріївни, 1923 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 272–273.

134. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер 8 квітня 2008 р. у м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл. від Макаренко Любові Петрівни, 1949 р. н., родом із с. Підсінне Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (затоплене водами Канівського водосховища) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 266.

135. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер та С. Захарченко 14 вересня 2009 р. у с. Вовчків Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Слюсар Василини Павлівни, 1923 р. н., та Рома-

ненко Ганни Юхимівни, 1938 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 269.

136. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер у лютому 2011 р. у с. Положаї Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Романко Любові Олександрівни, 1939 р. н., Коркач Ганни Ільківни, 1930 р. н., Шамардак Любові Макарівни, 1922 р. н., та Вакуленко Євдокії Ничипорівни, 1918 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 272.

137. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер у червні 2008 р. у м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл. від Свитки Марії Сергіївни, 1937 р. н., жительки с. Монастирок Канівського р-ну Черкаської обл., (затоплене водами Канівського водосховища), та Масло Ніни Дмитрівни, 1942 р. н., жительки с. Зарубинці Канівського р-ну Черкаської обл. (затоплене водами Канівського водосховища) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 267.

138. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер у лютому 2007 р. у м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл. від Ігнатюк Лідії Євгенівни, 1949 р. н., родом із смт Поліське Київської обл., Сергієнко Марії Петрівни, 1945 р. н., родом із с. Рудня-Вересня колишнього Чорнобильського р-ну Київської обл., та Осадчої Віри Карпівни, 1927 р. н., родом із с. Дитятки Іванківського р-ну Київської обл. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 264–265.

139. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер у лютому – березні 2007 р. у м. Переяславі-Хме-

льницькому Київської обл. від Папушенко Наталії Тихонівни, 1925 р. н., родом із с. Оташев колишнього Чорнобильського р-ну Київської обл., Вдовенко Ольги Марківни, 1933 р. н., родом із с. Грезля Поліського р-ну Київської обл., та Плотнікової Лідії Іванівни, 1922 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 265–266.

140. Обрядове вбрання / Записала С. Зубер, С. Захарченко 18 вересня 2004 р. у с. Пологи-Яненки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Сніжко Явдохи Савівни, 1925 р. н., Рубан Катерини Наумівни, 1921 р. н., Каменської Афанасії Артемівни, 1909 р. н., Дем'яненко Віри Данилівни, 1937 р. н., та Скляренко Марії Юхимівни, 1925 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 271.

141. Обрядове вбрання / Записали С. Зубер і С. Захарченко 8 квітня 2008 р. у с. Пристроми Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Макаренко Любові Петрівни, 1949 р. н., родом із с. Підсінне Переяслав-Хмельницького р-ну (затоплене водами Канівського водосховища), (у с. Пристроми проживає з 1967 р.) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 273.

142. Обрядове вбрання / Записали С. Зубер та С. Захарченко 15, 23 березня 2007 р. у с. Козлів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Занози Катерини Іванівни, 1934 р. н., Смашної Галини Анатоліївни, 1946 р. н., та Ковалівської Галини Іванівни, 1943 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 269.

143. Павлик Н. М. Каталогізація авторських робіт К. К. Кулик із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Миколаївна Павлик // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 150–157. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

144. Павлик Н. М. Передмова / Наталія Миколаївна Павлик // Колекція авторських робіт Кулик К. К. у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: каталог / Автор-упорядник: Павлик Н. М.; автор верстки, дизайну, обробки фото: Гайдаєнко І. В.; автор фото: Вовкодав С. М. – Київ, 2018. – С. 2–6.

145. Павлик Н. М. Проблеми пристосування та культурно-охоронного збереження Михайлівської церкви в Переяславі / Наталія Миколаївна Павлик // Проблеми збереження і популяризація культурної спадщини: виклики та можливості: Зб. допов. Другої міжнар. наук.-практ. конф. у Музеї нар. арх. і поб. у Львові ім. Кл. Шептицького / ЛМР, Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького. – Львів: ТзОВ «Нео Друк», 2018. – С. 279–288.

146. Павлик О. Нова археологічна пам'ятка в ур. Гаяринці поряд із с. Велика Каратуль на Переяславщині / Олександр Васильович Павлик // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 105–111.

147. Павлик О. В. Історико-краєзнавча характеристика мікротопонімів с. Велика Каратуль на Переяславщині / Олександр Васильович Павлик, Діана Миколаївна Животівська // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 130–142.

148. Петруня А. Експедиційна діяльність на Переяславщині в 50–70 роках ХХ століття за офіційними документами Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Анна

Петрівна Петруня, Наталія Миколаївна Ревега // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 393–402.

149. *Петруня А. П.* Становлення та розвиток музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці (кінець 50-х – 70-ті рр. ХХ ст.): постановка проблеми [НІЕЗ «Переяслав»] / Анна Петрівна Петруня // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 07–08 червня 2018 р. / редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін. – Київ: НАККІМ, 2018. – С. 217–221.

150. *Пісцова М.* Пам'ятки літургійного шитва Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського з експедиції Данила Щербаківського 1906 року [описано експедицію Д. Щербаківського Переяславським повітом (села Вороньки, Дем'янці, Яшники, Помоклі, Єрківці, Положаї, Пристроми, Сошники, Мацківці, хутір Іваньки)] / Марія Петрівна Пісцова, Віра Іванівна Старченко // Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського: Зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 184–190.

151. *Погрібний Ю. М.* Системи зелених насаджень ремісничих дворів Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці НІЕЗ «Переяслав» / Юрій Миколайович Погрібний // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-26 травня 2018 р., м. Конотоп; Київ, 2018. – С. 118–124.

152. *Потапенко Р.* Ярослав Потапенко: історія у постатях (підходи, оцінки, інтерпретації) [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Руслана Михайлівна Потапенко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 130–136.

153. *Пригонюк С.* Декоративні дерев'яні пласти Василя Завгороднього (з фондів зібрання Національного історико-етнографічного заповід-

ника «Переяслав») / Світлана Петрівна Пригонюк // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 260–268.

154. *Пригонюк С. П.* Музей козацької слави. Роботи Василя Завгороднього Національно історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Світлана Петрівна Пригонюк // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-й річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 45–46.

155. *Прядко А.* Новые данные о памятниках древнерусского времени нижнего течения р. Сулой [колишнє Переяславське князівство] / Александр Олегович Прядко // Revista archeologica. Serie noua. – Chisinau, 2018. – Vol. XIV. – Nr. 1. – S. 50–58.

156. *Прядко О.* Яготинська фортеця на р. Сулій: за результатами археологічних розвідок [колишнє Переяславське староство] / Олександр Олегович Прядко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 78–83.

157. *Прядко О. О.* Давньоруські городища, як маркери Наддніпрянського торгового шляху (ділянка «Переяславль–Воїнь») / Олександр Олегович Прядко // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. – Київ: ІА НАН України, 2018. – Вип. 1 (26). – С. 235–245.

158. *Радіоненко Т.* Репертуар книг громадянського друку ХVIII–ХІХ ст. Меморіального музею Г. С. Сковороди [НІЕЗ «Переяслав»] / Тетяна Вікторівна Радіоненко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етног-

рафічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури»; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 387–392.

159. *Радіоненко Т. В.* Визначні постаті Переяславського колегіуму: Леванда Іван Васильович / Тетяна Вікторівна Радіоненко, Валентина Василівна Нікітіна // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 272–279.

160. *Ревега В.* Філателістичне зібрання поштових марок М. Д. Шавейка у фондівій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Віктор Васильович Ревега // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 122, 135–141. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

161. *Ревега В. В.* Українська тематика на радянських поштових марках із фондівій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Віктор Васильович Ревега // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардасва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею

історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 201–206.

162. *Ревега Н.* Особливості жіночої та чоловічої сорочки початку ХХ століття населення Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) за матеріалами фондівій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Миколаївна Ревега // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 93–101. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

163. *Ревега Н. М.* Зібрання ікон Покрови Пресвятої Богородиці Переяславщини ХІХ століття у фондівій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Миколаївна Ревега // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 427–429.

164. *Роздобудько М.* Енеолітичне поховання на пізньотрипільській пам'ятці Крутуха-Жолоб поблизу Переяслава-Хмельницького / Михайло Віталійович Роздобудько, Олександр Васильович Юрченко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 84–92.

165. *Самойленко Н. О.* Оцінка рівня якості туристичних послуг та напрями підвищення туристичного потенціалу міста Переяслав-Хмельницький / Наталія Остапівна Самойленко, Наталія Петрівна Бондар, Лариса Олександрівна Шаран, В'ячеслав Олександрович Губеня // Географія та туризм. – 2018. – Вип. 46. – С. 90–99.

166. Сировинні ресурси та матеріали для виготовлення одягу та взуття. Культура одягання. Обрядове вбрання / Записала К. Ковтун 9 вересня 2009 р. у с. Велика Каратуль Переяслав-Хмельни-

цького р-ну Київської обл. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 267–268.

167. Сировинні ресурси та матеріали для виготовлення одягу та взуття. Сорочка. Одяг верхній. Взуття. Головні убори. Зачіски. Прикраси та аксесуари / Записала К. Ковтун 8 вересня 2009 р. у с. Вінинці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Канівець Катерини Григорівни, 1922 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 268.

168. Сировинні ресурси та матеріали для виготовлення одягу та взуття. Обрядове вбрання / Записала К. Ковтун у вересні 2009 р. у с. Пристроми Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Шостак Ольги Павлівни, 1931 р. н., та Колодяжної (Гордієнко) Мотрі Яківни, 1927 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 273.

169. Сировинні ресурси та матеріали для виготовлення одягу. Обрядове вбрання / Записала І. Щербак 8 вересня 2009 р. у с. Лецьки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Іваненко (Мартишко) Надії Іванівни, 1941 р. н., та Баран Надії Григорівни, 1950 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 269–270.

170. Сировинні ресурси та матеріали для виготовлення одягу. Сорочка. Головні убори. Зачіски. Прикраси та аксесуари / Записала К. Ковтун 12 вересня 2009 р. у с. Пологи-Яненки Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. від Сніжко Галини Гуріївни, 1936 р. н., Бицюри Олени Семенівни, 1927 р. н., Сніжка Василя Івановича,

1928 р. н., Давидової Катерини Іванівни, 1946 р. н., та Зражевської Галини Андріївни, 1947 р. н. // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 271–272.

171. Соловійова Т. Дорога додому – до храму (до 75-річчя від дня народження доктора історичних наук, професора Г. Д. Казьмирчука) [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Тетяна Миколаївна Соловійова // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 218–221.

172. Сорочка / Записала З. Гудченко 30 жовтня 2009 р. у м. Києві від Бацан Катерини Петрівни, 1945 р. н. (народилась і жила 20 років у с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.) // Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – С. 233.

173. Степанова О. Художньо-стилістичні особливості орнаментики килимів та гобеленів з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» / Оксана Петрівна Степанова // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 276–281.

174. Стукало Ю. Історія становлення музею університету ПХДПУ. Сучасний стан та перспективи розвитку [Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди] / Юлія Сергіївна Стукало // Наукові горизонти: зб. наук. праць / голов. ред. В. П. Коцур; уклад. О. О. Луцик, П. В. Шихов // Матеріали V Всеукраїн. наук.-практич. конф. молодих учених, аспірантів та студентів «Основні напрями розвитку наукових досліджень молодих учених» (14–15 листопада 2018 р.). – Вип. V. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 60–64.

175. *Стукало Ю.* Мікротопоніми затоплених сіл Переяславщини (сс. Зарубинці та Андруші) / Юлія Сергіївна Стукало // Наукові горизонти: зб. наук. праць / голов. ред. В. П. Коцур; уклад. О. О. Луцик, П. В. Шихов // Матеріали IV Всеукраїн. наук.-практич. конф. молодих учених, аспірантів та студентів «Основні напрями розвитку наукових досліджень молодих учених» (24–25 квітня 2018 р.). – Вип. IV. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 65–70.

176. *Тарапон О. А.* «Наукові записки з української історії: збірник наукових статей»: 25 років з дня заснування [бібліографія з історії Переяславщини (1998–2017 рр.)] / Оксана Анатоліївна Тарапон // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 3–22.

177. *Тетеря Д.* Ґрунтові могильники в містобудівному просторі Переяслава Руського / Дмитро Адольфович Тетеря, Олександр Олегович Прядко // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 35–41.

178. *Тетеря Д.* Нові матеріали до археологічної карти південно-західної Переяславщини (за даними археологічної розвідки 2017 року) / Дмитро Адольфович Тетеря, Олександр Олегович Прядко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 103–116.

179. *Тетеря Д.* Підземна споруда на території Вознесенського монастиря у Переяславі / Дмитро Адольфович Тетеря // Підземний простір: освоєння, вивчення, вторинне використання: Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Запоріжжя-Василівка, 25–26 вересня 2015 р.) / Упор. В. І. Мільчев, А. Г. Олененко, К. А. Петрова, В. М. Стойчев, В. М. Філас. – Запоріжжя, 2018. – С. 30–35.

180. *Тетеря Д.* Сакральні вироби трипільської культури: нові надходження до зібрання Національного історико-етнографічного заповідника

«Переяслав» / Дмитро Адольфович Тетеря, Валентина Миколаївна Білоусько // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 68–73.

181. *Тетеря Д. А.* Матеріали археологічної розвідки 2017 року на території Переяславського Потрубіжжя / Дмитро Адольфович Тетеря, Олександр Олегович Прядко // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Тітова та ін. – Ніжин; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 69–79.

182. *Тетеря Д. А.* Роль Т. Г. Мовши у створенні першого в Україні Музею трипільської культури [НІЕЗ «Переяслав»] / Дмитро Адольфович Тетеря, Валентина Миколаївна Білоусько // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 399–404.

183. *Тетеря С.* Інтерактивні методи в науково-освітній діяльності Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслава» / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею / «Рівнен. обл. краєзнав. музей», комун. заклад Рівнен. обл. ради. – Вип. XVI: Матеріали наукової конференції присвяченої року культурної спадщини в Європі «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім» / упоряд.: Олександр Булига, Андрій Жив'юк. – Рівне: Дятлик М. [вид.], 2018. – С. 149–152.

184. *Тетеря С.* Нищення традиційної української етнокультури радянським тоталітарним режимом: за матеріалами Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 65–74.

185. *Тетеря С. А.* Георгій Ткаченко та Переяславщина (у спогадах сучасників) / Світлана Анатоліївна Тетеря // Краєзнавство Запоріжжя № 2 (6) 2018. Науково-популярний електронний

часопис. Заснований 2016 року Запорізькою обласною організацією Національної спілки краєзнавців України. Запоріжжя, 2018. – С. 82–88.

186. *Тетеря С. А.* Елементи традиційного українського народного розпису в роботах Григорія Сокола [житель с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району] / Світлана Анатоліївна Тетеря // Наївне мистецтво і малярство України: зб. тез доповідей всеукраїнської наук. практ. конф., Київ, 26 грудня 2018 р. – К., 2018. – С. 28–29.

187. *Тетеря С. А.* Знищене бандурництво Полтавщини (спогади Г. Д. Кулакової (Івахненко) [мешканка Переяслава] / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал Волинської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату / ред. кол.: протоієрей Володимир Вакін (голов. ред.) [та ін.]. – Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії ΕΙΚΩΝ, 2018. – № 6. – С. 321–334.

188. *Тетеря С. А.* Кобзарство та бандурництво на Переяславщині (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк, Тетяна Владиславівна Мелешко // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 167–173.

189. *Тетеря С. А.* Музей кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – осередок відродження унікальної етнокультурної спадщини / Світлана Анатоліївна Тетеря // Діалог мов – діалог культур. Україна і світ. VIII міжнародна наукова інтернет-конференція з україністики. Munchen, 4–6 November 2017. – Munchen: readbox unipress Open Publishing LMU, 2018. – С. 475–481, 697–698.

190. *Тетеря С. А.* Переяславщина в житті та творчості Георгія Ткаченка / Світлана Анатоліївна Тетеря // Актуальні питання сучасного виконавства на традиційних кобзарських інструментах: Матеріали науково-практичної конференції (26–27 червня 2018 р.); упоряд. К. П. Черемський. – Харків: Видавець Олександр Савчук; НЦНК «Музей Івана Гончара», 2018. – С. 202–208.

191. *Тетеря С. А.* Співпраця Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» із освітніми закладами / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Шостої науково-практичної конференції (26–27 вересня 2018 р.) / Національний Києво-Печерський заповідник. – К.: Талком, 2018. – С. 96–102.

192. *Тетеря С. А.* Сучасні дослідження кобзарської традиції – основа реекспозиції Музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 417–420.

193. *Тетеря С. А.* Традиційна культура Переяславщини (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) за матеріалами польових досліджень [проаналізовано кобзарство та бандурництво] / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // *Roxolania Historica = Historical Roxolania*: наук. зб. / редкол.: Ю. А. Святець (гол. ред.) та ін. – Дніпро: Ліра, 2018. – Вип. 1 (16). – С. 94–104.

194. *Ткаченко В. М.* Пам'ятки науки і техніки в експозиції Музею М. Бенардоса [НІЕЗ «Переяслав»] / Віктор Миколайович Ткаченко // Матеріали 17-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, 27–29 вересня 2018 р.) / Відп. ред. Гріффін Л. О.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; Нац. тех. ун-т України «КПІ ім. І. Сікорського»; Ін-т досл. наук.-тех. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України; Акад. наук вищої освіти України; Акад. інж. наук України; Асоц. праців. музеїв тех. проф.; Держ. політех. музей при НТУУ «КПІ». – К., 2018. – С. 248–250.

195. *Ткаченко В. М.* Роль Музею М. М. Бенардоса у популяризації пам'яток науки і техніки [НІЕЗ «Переяслав»] / Віктор Миколайович Ткаченко // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 34–36.

196. *Токарчук О. В.* Переяславський договір 1654 р. в оцінці вчених діаспори у 20–40 рр. XX ст. / Ольга Володимирівна Токарчук // Часопис Київського університету права = Law Review of Kyiv university of law: укр. наук.-теорет. часоп. / Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ: [б. в.], 2018. – № 3. – С. 50–53.

197. *Толкачов Ю.* Декілька слів про стан пам'яток культурної спадщини на території Київської області на прикладі маєтку фон Мекк та городища в с. Світільня [давньоруське городище XI–XIII ст. (колишнє Переяславське князівство) с. Світільня Броварського району] / Юрій Іванович Толкачов, Світлана Олександрівна Крамарова, Руслан Миколайович Осадчий, Віталій Васильович Пономаренко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 117–125.

198. *Тонконог О.* Роботи майстрів по дереву Є. В. Шаповала та Є. І. Шевченка у фондівому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Олена Іванівна Тонконог // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 282–286.

199. *Тонконог О. І.* Скульптури на хліборобську тематику з фондівому зібрання Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Олена Іванівна Тонконог // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018м (online, електронна частина). – № 9 (61), вересень. – С. 353–356.

200. *Тонконог О. І.* Яндоли XIX – середини XX ст. із колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Олена Іванівна Тонконог // Суспільні науки: напрямки та

тенденції розвитку в Україні та світі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 20–21 липня 2018 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2018. – С. 25–27.

201. *Фігурний Ю.* Роль Михайла Сікорського у музеєфікації визначних пам'яток матеріальної та духовної культури України [колишній директор НІЕЗ «Переяслав»] / Юрій Степанович Фігурний // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 414–424.

202. *Фігурний Ю. С.* Вагомий внесок М. Сікорського у збереження і реставрацію археологічних музейних пам'яток [колишній директор НІЕЗ «Переяслав»] / Юрій Степанович Фігурний // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 36–38.

203. *Хмельницька Л.* Шевчук Василь Петрович – вчений, педагог, наставник [професор Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди] / Людмила Василівна Хмельницька // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 236–239.

204. *Шакула В.* Діяльність Переяслав-Хмельницького хлібозаводу в 1986-2000 рр.: історико-краєзнавчий аспект / Валентина Миколаївна Шакула // Краєзнавство. – 2018. – № 3. – С. 170–177.

205. *Шакула В.* Жіночі сорочки Переяславщини з фондівому колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Валентина Миколаївна Шакула // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяс-

лав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 287–294.

206. *Шакула В. М.* Переяслав-Хмельницький хлібозавод в Музеї хліба НІЕЗ «Переяслав» / Валентина Миколаївна Шакула // Матеріали 17-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, 27–29 вересня 2018 р.) / Відп. ред. Гріффін Л. О.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК; Нац. тех. ун-т України «КПІ ім. І. Сікорського»; Ін-т досл. наук.-тех. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України; Акад. наук вищої освіти України; Акад. інж. наук України; Асоц. праців. музеїв тех. проф.; Держ. політех. музей при НТУУ «КПІ». – К., 2018. – С. 283–285.

207. *Шакула В. М.* Перспектива відтворення історії Переяслав-Хмельницького хлібозаводу в експозиції Музею хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Валентина Миколаївна Шакула // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 58–60.

208. *Шерстюк В.* До реконструкції давніх шляхів з Посулля на Переяслав / В'ячеслав Вікторович Шерстюк // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 126–131.

209. *Шерстюк В.* Яблунівське городище в долині р. Оржиця [колишнє Переяславське староство] / В'ячеслав Вікторович Шерстюк, Олександр Олегович Прядко // Археологія & Фортифікація України. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції / [ред.-кол.: О. О. Заремба (відп. ред.)

та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2018. – С. 140–149.

210. *Шерстюк В. В.* Городище козацької доби в смт. Оржиця Полтавської області [колишній Переяславський полк] / В'ячеслав Вікторович Шерстюк, Олександр Олегович Прядко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – С. 33–40.

211. *Шерстюк В. В.* Картографування пам'яток давньоруського часу долини р. Оржиця: до реконструкції давніх шляхів регіону [колишнє Переяславське князівство] / В'ячеслав Вікторович Шерстюк, Олександр Олегович Прядко // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. – Київ: ІА НАН України, 2018. – Вип. 1 (26). – С. 270–279.

212. *Шерстюк В. В.* Розвідки на території Оржицького району Полтавської області [колишнє Переяславське князівство та Переяславське староство] / В'ячеслав Вікторович Шерстюк, Олександр Олегович Прядко // Археологічні дослідження в Україні 2016 / гол. ред. Ю. В. Болтрик. – Київ: ІА НАН України, 2018. – С. 207–209.

213. *Шкіра Л. М.* Майстерня стельмаха в експозиції Музею народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» / Людмила Миколаївна Шкіра // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24–26 травня 2018 р., м. Конотоп; Київ, 2018. – С. 164–165.

214. *Шкіра Л. М.* Роль музею народного сухопутного транспорту середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у збереженні музейних артефактів / Людмила Миколаївна Шкіра // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 49–51.

215. *Шкіра М.* До історії використання сухопутних шляхів сполучення чумаками в

XIX столітті [Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав»] / Микола Володимирович Шкіра, Людмила Миколаївна Шкіра // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовков]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 88–94.

216. Шкіра М. Історія роду Іващенко з села Лецьки Переяслав-Хмельницького району Київської області / Микола Володимирович Шкіра, Людмила Миколаївна Шкіра // Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Серія: Історичні науки. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2018. – Вип. 6. – С. 268–286.

217. Шкіра М. В. Збереження і реставрація пам'яток народної дерев'яної архітектури у музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Микола Володимирович Шкіра // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 47–49.

218. Шкіра М. В. Різьблені сволоки у традиційному народному житлі (за матеріалами артефактів Музею народної архітектури та побуту середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав») / Микола Володимирович Шкіра, Наталія Миколаївна Шкіра, Людмила Миколаївна Шкіра // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 420–427.

219. Шкіра М. В. Сволоки у контексті дослідження традиційного народного житла кінця XIX – початку XX століття Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Микола Володимирович Шкіра, Наталія Миколаївна Шкіра, Людмила Миколаївна Шкіра // Емінак: науковий

щоквартальник. – 2018. – № 1 (21), січень-березень. – Т. 3. – С. 113–122.

220. Шкіра М. В. Удосконалення експозиції майстерні бондаря в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» / Микола Володимирович Шкіра // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-26 травня 2018 р., м. Конотоп; Київ, 2018. – С. 166–169.

221. Шкіра Н. До історії школи села Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області (1964–1968 роки) / Наталія Миколаївна Шкіра // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 156–163.

222. Шкіра Н. В. Каталогізація музейних пам'яток на прикладі колекції поясів та крайок у фондовій колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Наталія Володимирівна [правильно – Миколаївна] Шкіра // Музей – як осередок духовної, культурної спадщини українського народу: матеріали наукової конференції, присвяченої 117-ій річниці від дня народження Народного художника України Катерини Василівни Білокур та 40-річчя з дня відкриття Меморіального музею-садиби К. Білокур. – Яготин, 2018. – С. 51–53.

223. Юрченко О. Багатошарова пам'ятка Дубки на Переяславщині / Олександр Васильович Юрченко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 132–135.

224. Юрченко О. Ритуальні комплекси енеоліту та ранньої бронзи з пам'ятки Біле Озеро 2 на лівому березі Середнього Дніпра [Переяслав-Хмельницький район Київської області] /

Олександр Васильович Юрченко // Археологія & Фортифікація України. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції / [ред.-кол.: О. О. Заремба (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2018. – С. 56–62.

225. Юхименко Н. Про музей / Наталія Олександрівна Юхименко // Відгуки про музей пам'яті Поліського району: путівник / Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»; автор проекту та упоряд.: Н. Юхименко; верстка та дизайн: С. Вовкодав. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – С. 1.

АНОТОВАНИЙ ПОКАЖЧИК ЗГАДОК ПРО ПЕРЕЯСЛАВЩИНУ В НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ ЗА 2018 Р.

1. *Kotsur V. The charitable activity of hetman V. Khmelnytsky as a component of the sociocultural phenomenon of the cossack age / Віта Анатоліївна Коцур // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 76–83.*

С. 79 – згадано гетьманські палати (Б. Хмельницького) в Переяславі.

2. *Авер'янова Н. М. Радянські міфологеми у мистецтві України постколоніального періоду / Ніна Миколаївна Авер'янова // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (online, електронна частина). – № 8 (60), серпень. – С. 286–289.*

С. 286 – згадано Переяславську угоду 1654 р. та погляд Т. Г. Шевченка на Б. Хмельницького.

С. 287 – Переяславська рада 1654 р. розглядається як міфологема про історичну єдність українського та російського народів. Згадано твори радянського мистецтва (автори: І. Савченка, П. Загребельного, І. Ле, П. Панча, Н. Рибачка, Л. Дмитерка, К. Данькевича, М. Дерезуса, М. Хмелька, В. Савенкова, І. Кавалерідзе, Г. Петрашевич).

3. *Барашкіна Т. Українські народні прикраси в колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва / Тетяна Вікторівна Барашкіна, Наталя Михайлівна Блажкевич // Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського: Зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 287–295.*

С. 288 – згадано, що в XVIII–XIX ст. Переяслав був одним із провідних центрів золотарства в Україні.

4. *Білокінь С. І. Миколи Мокрого ікона / Сергій Іванович Білокінь // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 443–444.*

С. 444 – згадано єпископа Переяславського Мстислава (Скрипника), що в 1943 р. вивіз закордон найдавнішу (часів князів Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого) чудотворну ікону кафедрального Софійського собору в Києві.

5. *Бойко-Гагарін А. С. Щодо дизайну вхідного квитка у музей / Андрій Сергійович Бойко-Гагарін, Марія Миколаївна Макаренко // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 07–08 червня 2018 р. / редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін. – Київ: НАККІМ, 2018. – С. 38–56.*

С. 43 – наведено зображення вхідних квитків Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

6. *Бондаренко Т. Археологічні дослідження на Київщині у 50–60-ті роки ХХ ст. / Тетяна Вікторівна Бондаренко, Ольга Вікторівна Зайцева // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження»: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13 (15). – С. 14–18.*

С. 15–16 – згадано археологічні дослідження у Переяславі; дослідники: М. К. Каргер, Б. О. Рибачков, М. Ю. Брайчевський, Р. О. Юра, М. І. Сікорський, В. К. Гончаров, Є. В. Махно.

7. *Бороденко О. Церковні обшуки як історичні джерела у дослідженні шлюбної проблематики першої половини ХІХ століття / Олена Анатоліївна Бороденко // Емінак: науковий шоквартальник. – 2018. – № 4 (24), жовтень-грудень. – Т. 1. – С. 117–121.*

С. 118 – згадано «обыскную» книгу Різдово-Богородницької церкви м-ка Вороньків Переяславського повіту Полтавської губернії за 1823–1837 рр.

8. *Брель О. Стародавнє козацьке місто Крилів / Ольга Володимирівна Брель, Яніна Леонідівна Діденко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – С. 79–87.*

С. 82 – у контексті повстання Павла Бута 1637 р. згадано Переяслав як центр реєстрового полку.

9. Брижицька С. Сприйняття і розуміння Тараса Шевченка у світі (за відгуками зарубіжних відвідувачів Тарасової гори) / Світлана Анатоліївна Брижицька // Діалог мов – діалог культур. Україна і світ. VIII міжнародна наукова інтернет-конференція з україністики. Munchen, 4–6 November 2017. – Munchen: readbox unipress Open Publishing LMU, 2018. – С. 508–519.

С. 510 – згадується, що в Переяславі в будинку А. Козачковського німець-протестант, повітовий лікар М. Штерн 19 серпня 1845 р. назвав Т. Шевченка «батьком».

10. Бугера І. С. «Родина полковника Лизогуба та чернігівське козацтво у трьохсотрічній історії церкви св. Катерини м. Чернігова» / Ірина Сергіївна Бугера // Краєзнавство Запоріжжя № 2 (6) 2018. Науково-популярний електронний часопис. Заснований 2016 року Запорізькою обласною організацією Національної спілки краєзнавців України. Запоріжжя, 2018. – С. 25–37.

С. 26 – згадується козак Лизогуб Кіндрат Іванович з м-ка Глем'язів (історична Переяславщина), який вважається родоначальником роду Лизогубів.

11. Варивода А. Г. Формування колекції відділу шиття й тканини Лаврського музею культур та побуту / Всеукраїнського Музейного Городка у 1920–1930-х рр. / Аліна Георгіївна Варивода // Могиланські читання 2018. Дослідження сакральних пам'яток України. Зб. наук. праць / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 96–101.

С. 99 – згадано, що в процесі формування колекції відділу шиття й тканини Лаврського музею культур та побуту уповноважений у справах вилучення мистецьких цінностей В. Г. Іщенко, як представник Всеукраїнського Музейного Городка, прийняв, за актами 1928–1929 рр., текстильні вироби з трьох переяславських церков: Троїцької, Борисоглібської, Воскресенської.

12. Веденєєв Д. В. Митниця / Дмитро Валерійович Веденєєв // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.:

І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 536–539.

С. 537–538 – згадано Переяслав як одну з найбільших з-поміж сорока митних застав Гетьманщини (1714).

С. 538 – згадано «Переяславські статті» (1659) як документ, що сприяв згортанню політичних та економічних прав Гетьманщини; вказано, що в середині XVIII ст. у Переяславському полку діяло 62 митні пункти.

13. Верба Т. Ю. Трансформація способів конструювання хронотопу в історичних повістях ХХІ століття / Тетяна Юріївна Верба // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (print, друкована частина). – № 2 (54), лютий. – С. 184–188.

С. 185–186 – згадано роман Н. Рибак «Переяславська рада».

С. 185–187 – зауважено про художнє моделювання Переяславської Ради 1654 р. у повісті Р. Іванченко «Розлилися круті бережечки».

14. Весельська Н. Матеріали люстраційних актів і ревізій польського уряду XVI–XVII ст. у дослідженнях української історії А. Яблоновського / Ніна Володимирівна Весельська // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 13. – С. 83–89.

С. 85 – згадано Переяслав серед міст, що несли військову повинність у Речі Посполитій (1616).

15. Висовень О. Внесок євангельських християн-баптистів УРСР у національно-духовне відродження України / Оксана Іванівна Висовень // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.-кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 110–114.

С. 113 – згадано відкриття місії Спілки студентів-християн у Переяславі (2013); уродженця міста, учасника АТО Л. Хмелькова.

С. 114 – у частині «Джерела та література» згадано мешканця міста *О. В. Бойка*.

16. *Вялець А.* Петро Тимофійович Тронько – хранитель вітчизняної культурної спадщини / *Адріана Феодосіївна Вялець* // Музейні читання пам'яті *М. Біляшівського* і *Д. Щербаківського*: Зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 95–102.

С. 98 – згадано про підтримку *П. Т. Троньком* ініціатив *М. І. Сікорського* щодо створення переяславських музеїв: *Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці, Меморіальний музей Г. С. Сковороди, Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного*.

17. *Гаджилова Г.* Драматургічна рецепція українсько-польських взаємин / *Ганна Олександрівна Гаджилова* // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.-кол.: *П. Я. Степенькіна* (відп. ред.) та ін.; *Корсунь-Шевченківський державний заповідник*. – *Корсунь-Шевченківський* (Черкас. обл.): ФОП *Майдаченко І. В.*, 2018. – С. 105–110.

С. 107–109 – проаналізовано трагедію «Переяславська ніч» *М. Костомарова* (1841).

18. *Гайденок П.* К вопросу о существовании митрополичьего центра в Чернигове в период «Климентовой смуты» / *Павло Іванович Гайденок* // *Ніжинська старовина*: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. *С. Ю. Зозуля*, заст. гол. ред.: *О. Б. Коваленко, О. М. Тітова* та ін. – Ніжин; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 11–27.

С. 16 – згадано *Переяславських єпископів Петра та Єфрема*; відзначено появу в *Переяславі митрополії* у другій половині *XI ст.*

С. 21–22, 25 – у частині «*Источники и литература*» згадано переяславського князя *Гліба* (п. 7), м. *Переяслав* (п. 13), *Переяславську митрополію* (п. 46).

19. *Гоменюк В. М.* Пам'яткоохоронні програми Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (1966–2018 рр.) / *Валентина Миколаївна Гоменюк, Анастасія Олексіївна Горькова* // Праці центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. – Київ, 2018. – Вип. 34. – С. 5–23.

С. 13 – згадано про пропозицію *Українського товариства охорони пам'яток історії та культури* щодо створення історико-культурного заповідника у м. *Переяслав-Хмельницький*.

20. *Горобець В.* Полковник війська Запорозького: владний статус та соціальний аванс / *Віктор Миколайович Горобець* // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. *В. Смолій*. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 93–155.

С. 97, 107, 117, 137, 145 – згадано переяславського полковника *І. Лисенка*.

С. 102–103, 108 – згадано *Переяславські статті* («*Нові статі*») 1659 р. та вимоги до претендентів на посаду полковника.

С. 105 – згадано переяславського полковника *В. Сербина*.

С. 105, 107, 116–117, 129, 137 – згадано переяславського полковника *Родіон Райча-Дмитрашко* (перша половина *XVIII ст.*).

С. 107 – згадано переяславського полковника *Я. Головченка* (1688).

С. 106, 113–114 – згадано переяславського полковника *В. Танського* (1726).

С. 115 – згадано переяславського полковника *Д. Ярмоленка* (Єрмолаєнка).

С. 143 – згадано переяславських полковників *Л. Полуботка* та *С. Забілу*.

С. 150 – згадано розвиток бджільництва в *Переяславському полку* і збір медової десятини (податку).

21. *Гриневецький В. Т.* Меліоративні системи / *Володимир Трифонович Гриневецький* // *Енциклопедія Сучасної України*. – Т. 20: «Медицина – Мікоян» / Редкол.: *І. М. Дзюба, М. Г. Железняк* та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 82.

Згадано *Трубизьку осушувально-зволожувальну меліоративну систему*.

22. *Гріффен Л. О.* Специфічна соціальна функція музею / *Леонід Олександрович Гріффен* // *Український технічний музей: історія, досвід, перспективи*. Матеріали 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24–26 травня 2018 р., м. Конотоп; Київ, 2018. – С. 38–42.

С. 38 – згадано перший Всеукраїнський музейний форум у м. Переяслав-Хмельницький (2017).

23. Гурбик А. Модернізаційні процеси у фінансово-виробничих відносинах та митній сфері України (XVI – перша половина XVII ст.) / Андрій Олександрович Гурбик // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 11–59.

С. 30, 34, 46 – згадано Переяслав як один з регіональних центрів України XVI–XVII ст.

24. Гуржій О. Знищення територіально-адміністративного устрою Українського Гетьманату урядом Росії / Олександр Іванович Гуржій // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 368–418.

С. 371 – у контексті опису геополітичних стосунків Августа II та Петра I згадується Переяславський полк.

С. 373 – згадано Переяслав у контексті адміністративних змін (1706) як місто Київської губернії.

С. 389 – згадано митницю у Переяславі (1756).

С. 391 – згадано про утворення Переяславського повіту (1763).

С. 397 – згадано утворення Переяславського комісарства та наглядацького загону (адмініструюча інституція) в Переяславі в XVIII ст.

С. 401, 404, 411–414, 416 – згадується Переяславський повіт як складова Київського намісництва Малоросійської губернії.

С. 405–408, 410 – при описі Київського, Остерського, Переяславського Золотоніського Пирятинського та Городиського повітів наводяться адміністративні та демографічні відомості стосовно колишнього Переяславського полку.

С. 411 – згадано про приєднання однієї слободи Кропивнянської сотні Переяславського полку до Городиського повіту.

С. 412 – наведено адміністративно-демографічні відомості щодо Переяславського повіту.

С. 416 – згадано Переяслав як «статне» місто Малоросійської губернії.

25. Давиденко О. В. Митченки / Оксана Володимирівна Давиденко, Анатолій Іванович Шушківський // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 549.

Згадано уродженця с. Митченки П. І. Прокоповича – основоположника рамкового бджільництва. Відмічено факт його служби в Переяславському кінно-егерському полку та вихід у відставку (1798) в чині підпоручика.

26. Дмитренко В. Вікові характеристики парафіяльних ієреїв Пирятинської протопопії 60–70-х років XVIII століття / Віталій Анатолійович Дмитренко // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 1 (21), січень-березень. – Т. 1. – С. 10–14.

С. 11–12 – зауважено окремі дані щодо віку населення у Переяславі та селах Переяславської єпархії.

С. 13 – у списку джерел та літератури вказується видання з історії Переяславицини (п. 11): Дмитренко В. Матеріали церковного обліку населення Київської та Переяславсько-Бориспільської єпархій як джерело вивчення соціуму Гетьманщини XVIII століття. Полтава: Сімон, 2016. 198 с.

27. Долженко Ю. Давньоруський комплекс Автуничі: за даними краніології / Юрій Володимирович Долженко // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Тітова та ін. – Ніжин; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 79–97.

С. 85, 88–91 – згадано давньоруські поховання та краніологічні матеріали Переяславської землі.

С. 95–96 – у списку джерел та літератури наведено назви праць що стосуються історії Переяславицини (пп. 19, 56, 58).

28. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. – Т. 10: Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник];

НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. – Київ, 2018. – 640 с.: іл.

С. 115, 220, 221, 227 – подано фотографії традиційного народного одягу з Переяславщини, зокрема з с. Положаїв Переяслав-Хмельницького району.

29. Жам О. Картографічні матеріали як джерело вивчення вітчизняного млинарства кін. XVIII – поч. XX ст. / Олена Михайлівна Жам // Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 71–87.

С. 78–80 – подано відомості про млини Переяславщини, зокрема в таблицях.

30. Желєзко К. А. Ніжинська фортеця в часи Північної війни 1700–1721 рр. / Костянтин Анатолійович Желєзко // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 114–116.

С. 114 – згадано Переяславську угоду 1659 р.; відрядження до Переяслава (1700) французького інженера Лямота де Шампі та перекладача Григорія де Рівєра з метою огляду та створення креслення міської фортеці. Наведено відомості щодо запланованого військового контингенту.

С. 115 – згадано про переяславську фортецю (1706) в контексті призначення київським воєводою Д. Голіцина.

31. Жеплинський Б. М. Мацура Степан Макарович / Богдан Михайлович Жеплинський, Дарія Богданівна Ковальчук // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Желєзняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 577.

Енциклопедична стаття про бандуриста С. М. Мацуру. Згадується свято кобзарів та секція кобзарознавства на науковій конференції у Переяславі-Хмельницькому (1992).

32. Завальнюк К. В. Маруся / Костянтин Вікторович Завальнюк // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Желєзняк та ін.; Інститут ен-

циклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 316.

Згадано, що повстанські підрозділи пов'язані з отаманшею Марусею (Соколовська Олександра Тимофіївна), навесні 1921 р. вели бойові дії на Переяславщині.

33. Іванова С. Кургани як елемент культурного ландшафту українського степу: можливості музеєфікації / Світлана Володимирівна Іванова // Проблеми збереження і популяризація культурної спадщини: виклики та можливості: Зб. допов. Другої міжнар. наук.-практ. конф. у Музеї нар. арх. і поб. у Львові ім. Кл. Шептицького/ЛМР, Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького. – Львів: ТзОВ «Нео Друк», 2018. – С. 259–263.

С. 260 – у контексті відтворення археологічних пам'яток згадано Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

34. Кагамлик С. Українська церковна еліта і російський централізм: століття протистояння (1686–1786) / Світлана Романівна Кагамлик // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 213–219.

С. 215 – у контексті історії церкви в Україні згадано Переяславську угоду (1654); утворення Переяславської єпархії за правління І. Мазепи.

С. 217 – міститься згадка щодо права виборності в Переяславській єпархії.

С. 218 – у зносках (п. 1) наведено бібліографічний опис праці В. Горобця «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава».

35. Караманов О. Популяризація культурної спадщини: освітні можливості музеїв просто неба (скансенів) / Олексій Владиславович Караманов // Проблеми збереження і популяризація культурної спадщини: виклики та можливості:

Зб. допов. Другої міжнар. наук.-практ. конф. у Музеї нар. арх. і поб. у Львові ім. Кл. Шептицького/ ЛМР, Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького. – Львів: ТзОВ «Нео Друк», 2018. – С. 263–267.

С. 264 – з-поміж восьми вітчизняних скансенів згадано Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянищини НІЕЗ «Переяслав».

36. Кепін Д. Музей як комунікативна система / Дмитро Володимирович Кепін // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею / «Рівнен. обл. краєзнав. музей», комун. заклад Рівнен. обл. ради. – Вип. XVI: Матеріали наукової конференції присвяченої року культурної спадщини в Європі «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім» / упоряд.: Олександр Булига, Андрій Жив'юк. – Рівне: Дятлик М. [вид.], 2018. – С. 129–132.

С. 130 – згадано Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянищини НІЕЗ «Переяслав» та М. І. Сікорського, як автора його наукової концепції.

С. 131 – наведено фотографію (Рис. 4) частини експозиції Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянищини НІЕЗ «Переяслав» (2017).

37. Кириченко М. Антропологические исследования в историографии истории северян / Максим Иванович Кириченко // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 3 (23), липень-вересень. – Т. 1. – С. 113–117.

С. 114–115 – згадано антропологічний тип слов'янського населення – «переяславські поляни».

С. 115 – згадано розкопки давньоруського ґрунтового могильника XI–XIII ст. у м. Переяславі (2004–2007 рр.).

С. 117 – у списку джерел та літератури наведено назви праць, що стосуються історії Переяславицини (пп. 18, 20).

38. Кириченко М. Інтерпретації етноніму «сіверяни» в історіографії / Максим Иванович Кириченко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – Вип. 21. – С. 97–103.

С. 100 – у контексті гіпотези О. С. Стрижака щодо появи етноніма «сіверяни» наведено

припущення про заснування Переяслава подунайськими «северами».

С. 102 – у списку літератури наведено назви авторських праць що стосуються історії Переяславицини (пп. 6–8).

39. Коваленко О. «Взят на изучение мастерству без заплати»: ремісничче учнівство в містах Гетьманщини (на прикладі Ніжина 1760-х років) / Оксана Валентинівна Коваленко // Краєзнавство. – 2018. – № 3. – С. 14–22.

С. 17–18, 20 – згадано м. Переяслав у контексті стану розвитку ремесла в Гетьманщині, в XVIII ст.

С. 21 – наведено план міста Переяслава на мапі Київського намісництва (кін. XVIII ст.).

40. Коваль Р. М. Марущенко-Богдановський Адріян Федорович / Роман Миколайович Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 319–320.

Енциклопедична стаття про А. Ф. Марущенко-Богдановського, підполковника армії УНР. Згадано, що в кінці 1919 р. він був командиром збірної сотні 2-го кінного Переяславського полку.

41. Кондрашов В. Становлення історичного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1968–1972 роках / Віктор Федорович Кондрашов // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Тітова та ін. – Ніжин; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 64–68.

С. 65 – згадано, що керівник студентського наукового гуртка з історії Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя І. П. Костенко возив його членів на екскурсії у Переяслав-Хмельницький.

42. Кононенко В. Мазепинська поміркована модернізація / Василь Петрович Кононенко // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 480–515.

С. 499 – згадано відновлення І. Мазепою Переяславської єпархії.

43. *Копилова С.* Стан аптечної справи в Україні в першій половині XVIII ст. на прикладі Лубенського полку / Світлана Володимирівна Копилова // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.–кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 69–76.

С. 69 – згадано Переяслав як одне із «знатних» міст у Російській імперії, у яких згідно із сенатським указом 1737 р. мали утримувати «постійних городових лікарів із аптекою при них».

44. *Костенко А.* Йосип Антонович Гошкевич як православний місіонер: український погляд / Антон Віталійович Костенко // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Єпіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 254–263.

С. 255 – згадуються викладач Переяславського колегіуму та пресвітер церкви святих Петра і Павла в Переяславі П. Гошкевич та його син І. П. Гошкевич – канцелярист Переяславської духовної консисторії.

45. *Костюк Н.* Нищення свободи творчості в прокомуністичному тоталітарному суспільстві 30-х років XX ст. (Полтавська капела бандуристів) / Наталія Костюк // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею / «Рівнен. обл. краєзнав. музей», комун. заклад Рівнен. обл. ради. – Вип. XVI: Матеріали наукової конференції присвяченої року культурної спадщини в Європі «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім» / упоряд.: Олександр Булига, Андрій Жив'юк. – Рівне: Дятлик М. [вид.], 2018. – С. 289–294.

С. 289 – згадано бандуру І. Борця із експозиції Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав».

46. *Костюк Н.* Традиційна музика клезмерів як складова української музичної культури / Наталія Василівна Костюк // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 254–259.

С. 254 – згадано становище євреїв у Переяславі в XIX–XX ст.

С. 259 – у частині «Джерела та література» наведено бібліографічний опис статті «Переяслав-Хмельницький» з ресурсу «Російская Еврейская Энциклопедия» (п. 6).

47. *Костюк Н. В.* Віктор Юрійович Мішалов – подвижник відродження в Україні давнього музичного інструмента – народної діатонічної бандури / Наталія Василівна Костюк // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 413–419.

С. 414 – згадано Музей кобзарства НІЕЗ «Переяслав», Переяславську музичну школу імені П. Сениці, Кобзарську школу при Музеї кобзарства НІЕЗ «Переяслав»; кобзарів В. Ю. Мішалова, Г. К. Ткаченка, М. Т. Товкайла та ін.

48. *Коцур В.* Благодійність козацької старшини (друга половина XVII–XVIII ст.): історіографічний дискурс / Віта Анатоліївна Коцур // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.–кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 61–65.

С. 63 – згадано наукове видання «Переяслав у віках»; відзначено, що Вознесенський собор у Переяславі збудовано на кошти І. Мазепи.

49. Коцур Р. Природоохоронна діяльність професора В. Ф. Николаєва на початку ХХ ст.: деякі шрихи інтелектуальної біографії / Роман Володимирович Коцур // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 44. – С. 196–202.

С. 199 – згадано ініціативи (1918) В. Ф. Николаєва щодо визначення заповідних ділянок на Переяславищині.

С. 201 – згадано видання В. Ф. Николаєва «Матеріали до української наукової термінології по природознавству. Частина 1. Назви звірів, птахів, комах та інших животин» та «Назви звірів, комах та інших животин» (співавтор М. В. Шарлеманн) куди включено терміни зібрані, зокрема в Переяславському повіті.

50. Крот В. Культурно-просвітницька діяльність Михайла Грушевського у період Української революції на шпальтах часопису «Книгар» / Володимир Олександрович Крот // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – Том 1. – № 2 (22), січень-березень. – С. 58–63.

С. 60–62 – згадано рецензії на роботи М. Грушевського «Переяславська умова України з Москвою 1654 року. Статті й тексти» (авт. В. Дубровський) та «Хмельницький в Переяславі, історичні образи» (авт. М. Садовський).

51. Крютченко О. Довгі вали скіфського часу Дніпровського Лівобережного лісостепу / Олексій Олександрович Крютченко // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 1 (21), січень-березень. – Т. 3. – С. 20–28.

С. 22 – у частині «Каратувльське городище» (автором також вжито термін «Мале Каратувльське городище») згадуються археологічні пам'ятки Переяславищини: «змійові» вали (Великий вал, Малий вал, Перехресний вал), Трахтемирівське городище, городище поблизу с. Ліпляве, поселення черняхівської культури, а також археологічні розвідки 1995–1996 рр. Національного історико-культурного заповідника (НІЕЗ «Переяслав»); згадано прізвища дослідників: Ю. В. Болтрик, С. М. Вовкодав, М. В. Роздобудько, Д. А. Тетеря, О. С. Фіалко.

С. 23–24 – у списку джерел та літератури наведено назви праць що стосуються історії Переяславищини (п. 3, 4, 16, 31, 32, 34).

52. Кузнець Т. Вікарії Київської митрополії ХІХ – початку ХХ ст.: спроба узагальненого портрета / Тетяна Володимирівна Кузнець // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – Том 2. – № 2 (22), квітень-червень. – С. 27–34.

С. 32 – згадується вікарій Київської митрополії єпископ Чигиринський Феофан (Шиянов-Чернявський), що перебував у Переяславі з січня 1807 р. до січня 1812 р. на посаді єпископа Полтавського і Переяславського.

53. Кузьменко А. Реставрація унікальних пам'яток – Литовських статутів (з книжкових колекцій заповідників України) / Аліна Вікторівна Кузьменко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 351–354.

С. 353 – згадується рід Чубуків-Подольських: сотник Переяславського полку Григорій Чубук-Подольський, В. А. Чубук-Подольський та ін; Трахтемирівська сотня Переяславського полку; хут. Станіславчик (суч. Чубуки); Переяслав-Хмельницький історико-краєзнавчий музей; М. І. Сікорський, реставрація рукопису (1775) Литовського статуту з оригіналу 1588 р. з колекції НІЕЗ «Переяслав».

С. 354 – у частині «Джерела та література» наведено бібліографічний опис статті Мех О. «Чубуки-Подільські: нові сторінки в історії козацького роду» (п. 6).

54. Кузьмук О. С. Межигірський Спасо-Преображенський монастир / Олексій Сергійович Кузьмук // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 40.

Згадано Трахтемирівський монастир.

55. Кукліна І. М. Меморіальна виставка «Академік П. Т. Тронько – видатний діяч української культури» у Національному музеї народної архітектури та побуту України / Інна Миколаївна Кукліна // Науковий вісник Національного музею

історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 398–405.

С. 402 – зазначено про підтримку з боку НІЕЗ «Переяслав» рішення про створення садиби-музею П. Т. Тронька в Національному МНАП України.

56. Купрієнко С. Видавнича діяльність Національного музею історії України: збірники статей і матеріалів наукових конференцій за 1958–2016 рр. як джерело вивчення музейної справи в Україні / Сергій Анатолійович Купрієнко // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 551–569.

С. 562 – у таблиці №9 «Згадки про основні локації в збірниках статей НМІУ: міста України» згадано м. Переяслав-Хмельницький.

57. Ластовський В. В. Ірдинський (Виноградський) монастир на Смілянщині: історіографія та джерела / Валерій Васильович Ластовський // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Шістнадцятої Міжнародної наукової конференції (29 травня – 2 червня 2018 р.) / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. – К., 2018. – С. 67–71.

С. 70 – згадано фонд 990 «Переяславсько-Бориспільська духовна консисторія» у Центральному державному історичному архіві України.

58. Латанський С. В. Мальцев Петро Тарасович / Сергій Васильович Латанський // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк

та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 53.

Енциклопедична стаття про художника П. Т. Мальцева. Згадано твір – «Форсування Дніпра в районі Переяслава-Хмельницького 1943 року» (1974), знаходиться в експозиції Музею-діорами «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 р.» НІЕЗ «Переяслав».

59. Лисенко Л. О. Медведєв Валерій Леонідович / Людмила Олександрівна Лисенко // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 634.

Енциклопедична стаття про скульптора В. Л. Медведєва. Згадано, що деякі роботи зберігаються у НІЕЗ «Переяслав».

60. Литвинова Т.Ф. Поляки сквозь призму ідентичности української еліти середини ХІХ в. / Тетяна Федорівна Литвинова // *Dobre i złe sąsiedztwa. Obce – nasze – inne.* – Vol. 1: *Bliscy i dalecy sąsiedzi* / Red.: Teresa Maresz, Katarzyna Grysińska-Jarmuła. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2018. – S. 102–111.

С. 106 – через призму відносин українців, поляків та росіян згадано інтерпретацію Г. П. Галаганом Переяславського договору 1654 р. у листі до М. В. Юзефовича.

61. Літопис Національної спілки краєзнавців України: 2008–2018 рр. До 10-річчя надання Спілці краєзнавців статусу національної / Нац. спілка краєзнавців України; за заг. ред. О. П. Реєнта; упоряд.: Є. В. Букет, В. І. Дмитрук, Р. В. Маньковська, В. І. Милько. – Київ: НСКУ, 2018. – 500 с.

С. 2 – у переліку авторів зазначений завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» Т. Нагайко.

С. 16 – згадано Музей народної архітектури і побуту Середньої Наддніпрянищини НІЕЗ «Переяслав».

С. 23 – повідомлення про засідання Правління та Президії Національної спілки краєзнавців Ук-

раїни в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 24 – згадано Премію Національної спілки краєзнавців України імені Героя України Михайла Сікорського.

С. 27 – зауважується, що з-поміж авторів журналу «Краєзнавство» є дослідники з Переяслава.

С. 29 – згадано співпрацю Національної спілки краєзнавців України із громадською культурно-просвітницькою організацією «Переяславський скарб» та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 30 – згадано щорічний Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання».

С. 30–31, 133–134, 401 – згадано, що 26 вересня 2018 р. спільна делегація НСКУ та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відвідала смт Недригайлів (Сумська обл.), де відбулося спільне засідання Президії НСКУ та Оргкомітету краєзнавчого, історико-культурологічного конкурсу імені П. М. Коцура.

С. 47, 50 – 24 грудня 2009 р. за участі Героя України М. І. Сікорського в Національному музеї літератури України відбулась церемонія відзначення переможців і дипломантів Першого всеукраїнського конкурсу на кращий громадський музей. У номінації «Історія рідного краю» дипломом відзначено Музей пам'яті Поліського району Київської області (м. Переяслав-Хмельницький).

С. 63 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про смерть Героя України М. І. Сікорського, похований на Альтицькому кладовищі.

С. 74 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 7 листопада 2012 р. Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; згадано співзасновників заходу: громадську культурно-просвітницькою організацією «Переяславський скарб» та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 79–80 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 18 жовтня 2013 р. II Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; подано перелік заходів програми форуму, зокрема: перше вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: Б. М. Войцехівський, Л. П. Грузська, В. П. Коцура, М. Г. Махінчук, В. І. Сікорська), спільне засідання президії Національною спілкою краєзнавців України та Вченої ради ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», урочистий концерт «Чудотворцю музейної справи», презентація особистого архіву М. І. Сікорського, круглий стіл «Михайло Сікорський в культурному просторі України», круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті».

С. 83–84 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 13 жовтня 2014 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» III Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; друге вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: О. М. Завальнюк, Г. І. Козій, Я. Ю. Ткачук, М. В. Томенко), вручення Премії імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України (лауреат: В. П. Коцура).

С. 90–91 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 13 жовтня 2015 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» IV Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; третє вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: П. М. Коцура (помертньо), О. І. Юзвікова, О. В. Колибенко, О. Д. Остапюк, М. М. Гич); розширене засідання президії правління Національної спілки краєзнавців України.

С. 94 – згадано проведення в червні 2017 р. Першого Всеукраїнського музейного форуму в м. Переяславі-Хмельницькому.

С. 99–101 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 18 жовтня 2016 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» V Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; четверте вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: П. М. Хомич, О. М. Середюк, В. А. Вергунов, Б. І. Андрусин, Л. О. Годліна, А-Ю. М. Угорчак); круглий стіл «Краєзнавство Переяславлщини: дослідження, проблеми, постаті»; семінар-тренінг «Формування естетико-психологічних основ сучасної особистості на світоглядних засадах Михайла Сікорського»; презентація книги «Село Андруші на Переяславлщині».

С. 105 – згадано священика Івана Сидора, голову Переяслав-Хмельницького єпархіального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ КП (VI з'їзді Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2017 р.).

С. 112–114 – повідомлено, що 29 травня 2017 р. відбулась науково-краєзнавча експедиція Національної спілки краєзнавців України «Козацька доба Переяславлщини». Заходи: виїзне засіданням Президії у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; екскурсія до сіл Єрківці та Циблі Переяслав-Хмельницького району; відвідання Музею Заповіту Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав». Згадано членів Переяславського осередку НСКУ О. В. Колибенка та М. М. Гича.

С. 118–119 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 13 жовтня 2017 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: VI Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; п'яте вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: Н. О. Пась, Л. А. Копійченко, В. П. Мельник, О. Г. Погорілець); круглого столу «Краєзнавство Переяславлщини: дослідження, проблеми, постаті».

С. 122 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» згадано захист докторської дисертації Р. В. Маньковської у

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; вручення на засіданні Президії НСКУ орденів імені Героя України Михайла Сікорського (14 грудня 2017 р.).

С. 127 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» згадано доповідь керівника навчально-наукового центру усної історії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» Т. Ю. Нагайка на Всеукраїнській нараді з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» (24 травня 2018 р.).

С. 135–137 – у розділі «Події в житті Національної спілки краєзнавців України» повідомлено про проведення 17 жовтня 2018 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; шосте вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України (лауреати: П. І. Гончар, А. М. Силук, П. С. Скавронський, Г. М. Бузян, Я. Є. Штиркало); круглого столу «Краєзнавство Переяславлщини: дослідження, проблеми, постаті».

С. 205–206 – згадано, що 9–10 квітня 2009 р. та 22–23 квітня 2010 р. у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відбулись VII та VIII міжнародні науково-практичні конференції «Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти».

С. 275, 294, 311 – згадано відкриття виставки до 100-річчю від дня народження П. Т. Тронька в Музеї Заповіту Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав» – «Петро Тронько: з любов'ю до Переяславлщини» (10 липня 2015 р.).

С. 280 – згадано Б. М. Войцехівського, який опублікував понад 80 матеріалів, у яких широко представлено Переяславську Шевченкіану.

С. 289 – згадано заходи II Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання» у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 292 – згадано заходи III Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські

читання» у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 295 – зайдано IV Всеукраїнський історико-культурологічного форум «Сікорські читання» у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 299 – зайдано, що 20 лютого 2018 р. голові Київської міської організації НСКУ О. П. Гончарову вручено відзнаку переяславського університету – «Орден Григорія Сковороди».

С. 301 – зайдано VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

С. 310 – зайдано II Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; перше вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України.

С. 311–312 – зайдано відкриття виставки в Музеї Заповіту Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав» – «Мистецька колекція Петра Тронька: Я тобою Україно живу...» (11 вересня 2015 р.).

С. 312 – повідомлено про проведення у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: 13 жовтня 2015 р. – IV Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»; третє вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України; 18 жовтня 2016 р. V Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

С. 313 – повідомлено про заходи в м. Переяслав-Хмельницькому за участі Національної спілки Краєзнавців України: 29 травня 2017 р. – науково-краєзнавча експедиція Національної спілки краєзнавців України «Козацька доба Переяславщини»; 13 жовтня 2017 р. – VI Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання»; 31 травня 2018 р. – круглий стіл у НІЕЗ «Переяслав» «Фактор простору в історичних дослідженнях», 17 жовтня 2018 р. –

VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання»; 6 грудня 2018 р. – Всеукраїнський круглий стіл «Затоплені села Переяславщини: краєзнавчі розвідку» та презентація книги «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах».

С. 464 – задується, що 24–25 жовтня 2014 р. в м. Каневі відбулася XIII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Краєзнавча Шевченкіана України», учасниками якої були переяславські дослідники.

62. Лобко Г. П. Марка поштова / Григорій Петрович Лобко // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 219–222.

С. 219 – зайдано поштову марку Переяславського повіту (1871).

63. Лупаренко Г. В. Трактор ХТЗ-15/30 як експонат державного політехнічного музею / Григорій Володимирович Лупаренко // Матеріали 17-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, 27–29 вересня 2018 р.) / Відп. ред. Гріфін Л. О.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК; Нац. тех. ун-т України «КПІ ім. І. Сікорського»; Ін-т досл. наук.-тех. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України; Акад. наук вищої освіти України; Акад. інж. наук України; Асоц. праців. музеїв тех. проф.; Держ. політех. музей при НТУУ «КПІ». – К., 2018. – С. 147–150.

С. 149 – зайдано експонат Музею хліба НІЕЗ «Переяслав» – трактор ХТЗ-15/30.

64. Мартинюк Ю. Визначні постаті роду Аркасів / Юлія Мартинюк // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – Том 1. – № 3 (23), липень-вересень. – С. 31–37.

С. 33–34 – задується М. М. Аркас (1880–1938 рр.) як командир кінного Переяславського полку армії УНР, кінного відділу охорони Центральної Ради та начальник особистої охорони гетьмана П. Скоропадського.

65. Маїталір В. В. Зародження військового музейництва на території України / Вадим Віта-

лійович Машталір // Праці центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. – Київ, 2018. – Вип. 34. – С. 138–147.

С. 141 – згадано про процес ліквідації Переяславського полку.

66. Мезенцев В. І. Керамічні розетки споруд Центральної України XVII–XVIII ст. / Володимир Ігоревич Мезенцев // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 125–136.

С. 125, 130–132 – згадано автентичні керамічні полив'яні розетки, що збереглися на архітектурних пам'ятках (Михайлівська церква) та в збірці НІЕЗ «Переяслав».

С. 130 – подано версії про час побудови Михайлівської церкви в Переяславі (М. Цапенко, Г. Логвин, В. Вечерський, Л. Набок, О. Юрченко).

С. 132 – згадано декоративне оздоблення (розеки) Михайлівської церкви в Переяславі; подано фотографію (Рис. 13) – «Північний фасад Михайлівської церкви 1740-х рр. Переяслава-Хмельницького, оформлений розетками» (2005).

С. 133 – подано фотографії: (Рис. 14) – «Керамічна глазурована розетка, прибита цвяхами до фриза антаблемента Михайлівської церкви Переяслава» (Фотоархів С. Таранушенка); (Рис. 15) – «Керамічні полив'яні поліхромні розетки двох типів з фасадів Михайлівської церкви Переяслава».

С. 136 – у частині «Посилання» наведено бібліографічний опис статті Набок Л. М., Юрченко О. В. «Церковне будівництво Переяслава за гетьманських часів» (п. 6).

67. Мельник Л. В. Демографічні зміни урбанізованих територій на прикладі міст Київської області / Людмила Вікторівна Мельник, Світлана Павлівна Батиченко // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (print, друкована частина). – № 6 (58), червень. – С. 28–30.

С. 29 – наведено демографічні дані по м. Переяславу-Хмельницькому за 1989, 2001, 2017 рр.

68. Мерімерін Є. Відображення в історичних піснях і думках тематики національно-визвольної боротьби в Гетьманщині / Євген Олегович Мерімерін // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та

ін.]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14. – С. 70–80.

С. 72 – згадується Самусь (Самійло Іванович), як виходець із Переяславського полку та соратник С. Палія.

69. Молоткова А. О. Розвиток музейної справи на Обухівщині / Антоніна Олександрівна Молоткова // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Паприляк. – С. 492–502.

С. 493–494 – згадано Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (подарував брили пісковику для музею у с. Трипілья), історико-краєзнавчий музей у с. Соснова Переяслав-Хмельницького району.

С. 497 – згадано Музей трипільської культури в с. Халеп'я та Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

70. Морозова О. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Бібліографічний покажчик / Ольга Володимирівна Морозова // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею / «Рівнен. обл. краєзнав. музей», комун. заклад Рівнен. обл. ради. – Вип. XVI: Матеріали наукової конференції присвяченої року культурної спадщини в Європі «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім» / упоряд.: Олександр Булига, Андрій Жив'юк. – Рівне: Дятлик М. [вид.], 2018. – С. 305–328.

С. 315–316 – у тематичному покажчику змісту «Наукових записок РОКМ» згадано статті: Тетеря С., Костюк Н. Інтерактивні методи в науково-освітній діяльності музею кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Вип. XVI. – 2018. – С. 149–152 (п. 369); Прокопенко К. Відреставровані графічні твори з колекції НІЕЗ «Переяслав». Вип. XIV. – 2016. – С. 104–106 (п. 381); Ревега В. Відображення козацької тематики на поштових

марках фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Вип. XIV. – 2016. – С. 118–120 (п. 382); Ревега Н. Фондове зібрання ляльок-мотанок Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» та ляльки представлені на конкурсі «Пасхальний дивограй». Вип. XIV. – 2016. – С. 121–124 (п. 383).

С. 327 – згадано статті: Ткаченко Н., Жам О. Парк на честь 150-річчя Т. Г. Шевченка у Переяславі: 50 років від заснування. Вип. XII. – Ч. 1. – 2014. – С. 77–79 (п. 808); Чернецька С., Чернецька Т. Музейна Шевченкіана Переяславщини. Вип. XII. – Ч. 1. – 2014. – С. 74–77 (п. 810).

71. Моця О. Аналіз Петром Толочком історичного поступу предків сучасних українців у середньовічні часи і тогочасні археологічні реалії / Олександр Петрович Моця // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – С. 8–13.

С. 9 – згадано Переяславщину та Переяславську землю як частину південнослов'янських земель Русі.

С. 11 – згадано Переяславський акт 1654 р.

С. 12 – у значенні «Україна» вказуються українні території Переяславського князівства.

72. Назаров О. Останній контрудар 26-ї армії Південно-Західного фронту в серпні 1941 року / Олександр Васильович Назаров // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.-кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 123–133.

С. 129 – згадано мешканця с. Панфили Переяславського (нині – Яготинського) району Київської області П. Я. Пархоменка 1903 р. н., який загинув поблизу с. Ємчиха Миронівського району Київської області.

73. Нікітін В. У витоків медицини Чернігівщини: перші лікарі / Віктор Григорович Нікітін, Микола Іванович Терех, Станіслав Юрійович Нікітін // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. /

гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Титова, О. Г. Самойленко [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Ніжин. краєзнавчий музей ім. І. Спаського. – Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 165–171. – (Серія: Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України, № 10).

С. 166 – згадано Переяслав як одне із 56 «знатних» міст у Російській імперії, у яких сенатським указом 1737 р. дозволялися перші офіційні посади «городовых лікарей».

74. Новак О. Становлення професійного середовища пам'яткоохоронців в українських землях (друга половина XIX – початок XX ст.) / Олександр Сергійович Новак // Roxolania Historica = Historical Roxolania: наук. зб. / редкол.: Ю. А. Святець (гол. ред.) та ін. – Дніпро: Ліра, 2018. – Вип. 1 (16). – С. 166–181.

С. 169 – зауважується про відвідини в 1870-их рр. Переяслава істориком М. Костомаровим під час ознайомлення з пам'ятками козацької доби на Наддніпрянщині.

75. Новікова-Вигран О. С. Київська фортеця: історіографія питання / Оксана Сергіївна Новікова-Вигран // Праці центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. – Київ, 2018. – Вип. 33. – С. 13–36.

С. 33 – згадано Всеукраїнський музейний форум у м. Переяслав-Хмельницький (2017).

76. Олененко А. Екологічна історія: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / Анна Геннадіївна Олененко // Підземний простір: освоєння, вивчення, вторинне використання: Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Запоріжжя-Василівка, 25–26 вересня 2015 р.) / Упор. В. І. Мільчев, А. Г. Олененко, К. А. Петрова, В. М. Стойчев, В. М. Філас. – Запоріжжя, 2018. – С. 5–8.

С. 7 – у зносках (п. 12) наведено бібліографічний опис статті О. Горбового «Будівництво Канівського водосховища: трансформація поселенських структур Переяславщини» (2011).

77. Павленко С. Овруцька середньовічна індустрія пірофілітового сланцю / Сергій Васильович Павленко // I Всеукраїнський археологічний

з'їзд: Програма роботи та анотації доповідей (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). – Київ: ІА НАНУ, 2018. – С. 164–165.

С. 164 – згадується колекція пірофілітових пряслиць з Переяслава Руського.

78. Паламар С. П. Світове мистецтво в житті і творчості Тараса Шевченка / Світлана Павлівна Паламар // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (online, електронна частина). – № 3 (55), березень. – С. 582–585.

С. 583 – зроблено короткий аналіз поеми «Кавказ», яку написано Т. Г. Шевченком у Переяславі (1845).

79. Панченко А. Проблеми і досягнення музеїв Харківщини за часи незалежності / Алла Володимирівна Панченко // ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Всеукраїнська наукова конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури; 29 лист. 2018 р.: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 14 (16). – С. 379–386.

С. 384 – повідомлено, що у Національному літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковороди (с. Сковородинівка) втілено проект «Мандрівець» – настільна гра про життя і творчість Григорія Сковороди, у якій Переяслав фігурує як одне із місць перебування філософа.

80. Пархоменко О. Результати роботи цільової програми для проведення археологічних досліджень в Ніжині 2017–21 рр. / Олексій Геннадійович Пархоменко // I Всеукраїнський археологічний з'їзд: Програма роботи та анотації доповідей (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). – Київ: ІА НАНУ, 2018. – С. 166–167.

С. 166 – згадано археологічну пам'ятку – поселення «Переяславське»¹, м. Ніжин.

81. Перепелиця А. Монумент на ознаменування боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького / Алла Іванівна Перепе-

лиця // Україна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.-кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 294–301.

С. 297–298 – згадано, що з нагоди 320-річчя (1974) та 325-річчя (1979) Переяславської ради планувалася реставрація та встановлення пам'ятників у м. Чигирин.

82. Пиріг Л. А. Медицина / Любомир Антонович Пиріг // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 662–671.

С. 664 – згадано про заснування за візантійським зразком у містах Русі, зокрема й у Переяславі, лікарень при монастирях.

83. Пожарний [Д. В.] (о. Арсеній) Миколаївський чоловічий монастир / Дмитро Віталійович Пожарний // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 436–437.

Енциклопедична стаття про Миколаївський чоловічий монастир (Богуславіщина). Згадано, що в XVIII ст. (до 1785 р.) він входив до Переяславської єпархії.

84. Попружна А. Храмові склепи як прояв поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. / Алла Василівна Попружна // Підземний простір: освоєння, вивчення, вторинне використання: Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Запоріжжя-Василівка, 25–26 вересня 2015 р.) / Упор. В. І. Мільчев, А. Г. Олененко, К. А. Петрова, В. М. Стойчев, В. М. Філас. – Запоріжжя, 2018. – С. 45–53.

¹ «Переяславське» – археологічна пам'ятка, давньоруське поселення XI–XIII ст., відкрите у 1986 р. А. О. Мултаненом під час розвідок на східній околиці м. Ніжина, на лівому березі р. Остер. Його назва, ймовірно, походить від вул. Переяславської. Вважається, що Ніжин у 1135 р. згадується у літописі під назвою Ніжатин, який був прикордонним містом Переяславського князівства.

С. 48 – згадано генерального хорунжого І. Сулиму, якого поховано у склепі Свято-Покровської церкви села Сулимівки Переяславського полку.

С. 49 – згадано Переяславського полковника Л. Полуботка, похованого (1695) в склепі Єлецького монастиря (м. Чернігів).

85. Прокоп'юк О. Б. Парафіяльні храми в маєтностях Києво-Печерської Лаври за відомостями 1769 р. (Київська митрополія та Чернігівська єпархія) / Оксана Борисівна Прокоп'юк // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Шістнадцятої Міжнародної наукової конференції (29 травня – 2 червня 2018 р.) / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. – К., 2018. – С. 84–89.

С. 85 – згадано Переяславсько-Бориспільську єпархію; дві церкви Воронківської сотні Переяславського полку (Георгіївська із с. Вишеньки та Миколаївська із с. Гнідин), відносилися до Київсько-Печерської протопопії (1769).

86. Прядко О. Редути і форпости на кордоні Речі Посполитої та Московської держави / Олександр Олегович Прядко // Археологія & Фортифікація України. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції / [ред.-кол.: О. О. Заремба (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2018. – С. 236–244.

С. 237 – згадано укріплення (форпости, редути) на місці Переяслава та нині затоплених Канівським водосховищем сіл Андруші та Городище Переяслав-Хмельницького району.

С. 240 – у відомостях таблиці (№28, №29) подано кількість військового контингенту в укріпленнях «Андрияшья» (№81), «Переяслава» (№82), «Старый городок» (№86).

С. 242 – повідомляється про археологічну експедицію НІЕЗ «Переяслав» (науковий підрозділ) та здійснення нею археологічної розвідки поблизу с. Келеберда Канівського району Черкаської області.

87. Прядко О. О. Укріплення XVIII ст. поблизу с. Келеберда на Черкащині / Олександр Олегович Прядко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – С. 91–96.

С. 91 – повідомляється про археологічну експедицію НІЕЗ «Переяслав» (науковий підрозділ) та здійснення нею археологічної розвідки поблизу с. Келеберда Канівського району Черкаської області.

С. 95 – згадано укріплення (форпости, редути) на місці Переяслава та нині затоплених Канівським водосховищем сіл Андруші та Городище Переяслав-Хмельницького району – «Андрияшья» (№81), «Переяслава» (№82), «Старый городок» (№86).

88. Ратушняк О. Антиколоніальні маркери літературознавчих студій Ю. Шевельова (на матеріалі статей про В. Стуса, А. Малишка, О. Гончара та ін.) / Олександр Михайлович Ратушняк // Діалог мов – діалог культур. Україна і світ. VIII міжнародна наукова інтернет-конференція з україністики. Munchen, 4–6 November 2017. – Munchen: readbox unipress Open Publishing LMU, 2018. – С. 311–321.

С. 321 – згадано есей Ю. Шевельова «Москва, Маросейка» (1954) опублікований з нагоди 300-ліття Переяславської ради, яке автор назвав роковинами України.

89. Ревега Н. М. Народне лялькарство: особливості виготовлення та використання у побуті (на основі усних свідчень) / Наталія Миколаївна Ревега // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 227–230.

С. 227–228 – використано матеріали усних свідчень жителям сіл Мазінки та Хоцьки Переяслав-Хмельницького району.

90. Романова Т. Дерев'яні пряничні форми XVIII – початку XX століття в колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва / Тамара Олексіївна Романова, Наталія Павлівна Денисенко // Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського:

36. наук. пр. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 205–214.

С. 210–211 – згадано чотири пряничні дошки (форми) з м-ка Бориспіль Переяславського повіту. Подано опис двох з них (перша половина XIX ст.), що знаходяться у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва. Наводиться одне зображення.

91. *Ромащенко Л.* Українсько-польська ідентичність у романі Владислава Бахревського «Люба Україна. Довгий шлях до себе» / Людмила Іванівна Ромащенко // Dialog dwóch kultur. XII międzynarodowe spotkania muzealników i kulturoznawców, XIV międzynarodowe spotkania literatów, XIV międzynarodowa konferencja naukowa literaturoznawców, III międzynarodowa konferencja naukowa historyków (3–9, 17 września 2017 r.). – Rocznik XII. – Zeszyt 1. – Warszawa, 2018. – С. 217–225.

С. 219 – згадано про Переяславський договір (Переяславська рада 1654 р.), подається його оцінка сучасними українськими та польськими істориками.

92. *Руденко О. О.* Діяльність Дибинецького осередку кераміки в українській художній культурі XIX–XX ст. / Олександра Олександрівна Руденко // Археологія і давня історія України: 36. наук. пр. – Київ: ІА НАН України, 2018. – Вип. 4 (29). – С. 361–385.

С. 377 – вказується про експонування творів (мисок) гончара А. Старцевого в НІЕЗ «Переяслав».

С. 378 – згадано серію скульптур 1978 р. майстра М. Тарасенка за мотивами байок Г. Сквороди, які експонуються у Меморіальному музеї Г. С. Сквороди НІЕЗ «Переяслав». Наведено назви чотирьох робіт.

С. 380–381 – згадано збірку скульптурних творів 1980–1990-их рр. майстра М. Т. Тарасенка за мотивами байок Г. Сквороди з НІЕЗ «Переяслав». Наведено назви шести робіт.

С. 384 – у додатку «Реєстр дибинецьких гончарів другої половини XIX–XX століть» подано відомості про гончарів А. Старцевого та М. Тарасенка, чий твори зберігаються у НІЕЗ «Переяслав».

93. *Сасенко Р. І.* Маріуполь / Рена Іллівна Сасенко, Тетяна Б. Головка // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 198–203.

С. 199 – згадується м. Переяслав-Хмельницький у переліку міст-побратимів Маріуполя (2017).

94. *Сапожников І.* Из истории изучения именных курганов Юга Восточной Европы: работы П. И. Кеппена 1820-х – 1850-х годов / Игорь Викторович Сапожников // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 2 (22), квітень-червень. – Т. 1. – С. 15–24.

С. 19–20 – у додатку 1 «П. И. Кеппен. Список известнейшим курганам в России» згадано кургани «Три брати» поблизу Переяслава.

95. *Сахновський О. Є.* Гадяцька угода 1658 р. та її місце в українському державотворенні / О. Є. Сахновський // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief М. А. Zhurba. – 2018. – № 20 (January). – Part 2. – S. 125–128.

С. 125–127 – на прикладі Гадяцької угоди 1658 р. зауважується проблема Переяславської угоди (Переяславська рада 1654 р.).

С. 127 – згадано загальну козацьку раду під Переяславом 27 жовтня 1659 р. та «Переяславські статті» підписані Ю. Хмельницьким; зауважено на введенні до Переяслава московського військового гарнізону.

96. *Сердюк І.* Дитяча праця у Гетьманщині: ризики і небезпеки наймитування / Ігор Олександрович Сердюк // Емінак: науковий щоквартальник. – 2018. – № 3 (23), липень-вересень. – Т. 2. – С. 23–29.

С. 26 – згадується помічник паламаря церкви с. Ветове Переяславського повіту Феофіл Ізовенко.

97. *Ситник О.* Василь Ляскоронський як археолог / Олександр Миколайович Ситник // І Всеукраїнський археологічний з'їзд: Програма роботи та анотації доповідей (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). – Київ: ІА НАНУ, 2018. – С. 58.

Згадано, що В. Ляскоронський у 1899 р. у Київському університеті св. Володимира захистив

дисертацію «Історія Переяславської землі з найдавніших часів і до половини XIII ст.», захист відбувався українською мовою.

98. Смирнов А. Українське православ'я в роки Другої світової війни в історико-церковних студіях Івана Власовського / Андрій Іванович Смирнов // Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал Волинської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату / ред. кол.: протоіерей Володимир Вакін (голов. ред.) [та ін.]. – Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії ΕΙΚΩΝ, 2018. – № 6. – С. 105–118.

С. 111 – наведено цитату з постанови другого обласного Собору єпископів АПЦ, де йдеться про призначення Іларіона Огієнка архієпископом Київським і Переяславським; у підсторінковій зносці № 21 наведено бібліографічний опис статті Власовського І. «Як було з обранням на київську катедру архієпископа Іларіона (Огієнка) року 1941».

99. Смолій В. Українська революція XVII ст.: вектори концептуалізації дослідницького поля / Валерій Андрійович Смолій, Валерій Степанович Степанков // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 243–318.

С. 254, 256, 265 – згадано та проаналізовано історіографічні концепції щодо Переяславської ради 1654 р.

100. Ставицька А. Науково-дослідницька діяльність Київського археологічного інституту / Анастасія Володимирівна Ставицька // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – Вип. 43. – С. 111–118.

С. 112 – згадано експедицію співробітників та студентів Київського археологічного інституту до Переяслава у 1923 р.; тематичні лекції з історії Переяславицини (лектори: В. О. Пархоменко, В. М. Базилевич, А. Є. Ханенков, Ф. Л. Ернст).

С. 113 – згадано про Успенську, Михайлівську, Покровську, Спаську церкви; вироби XVII–XVIII

ст. переяславського цеху золотарів; музей та бібліотеку у колишньому архієрейському будинку, портрети родини князів Горчакових з маєтку в с. Ташань тощо.

Про експедицію до Переяслава у 1923 р. також див.: Ернст Ф. Експедиції для студіювання української старовини // Червоний шлях. – 1923. – №8. – С. 282–284.

101. Стахурська А. Лялька-мотанка у сучасних музейних колекціях України / Анастасія Володимирівна Стахурська // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. – С. 319–324.

С. 320 – згадано ляльки-мотанки з колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

С. 323 – у частині «Джерела та література» наведено бібліографічний опис статті Н. Ревеги «Використання ляльки-мотанки у масових заходах Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (п. 19).

102. Тетеря С. А. Гнат Хоткевич – популяризатор традиційної культури на початку XX століття / Світлана Анатоліївна Тетеря, Наталія Василівна Костюк // Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної конференції «Українська церква в історії українського державотворення». До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Єпіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – Київ: [Київська православна богословська академія], 2018. – С. 287–298.

С. 288 – згадано Музей кобзарства НІЕЗ «Переяслав», його окремі матеріали та експонати; приїзд до Переяслава доньки Г. Хоткевича Галіни (1995).

103. Титечко Д. Пересопницька Євангелія як культурний феномен XVI століття / Дарина Романівна Титечко // Наукові горизонти: зб. наук. праць / голов. ред. В. П. Коцур; уклад. О. О. Луцик, П. В. Шихов // Матеріали V Всеукраїн. наук.-практич. конф. молодих учених, аспірантів

та студентів «Основні напрями розвитку наукових досліджень молодих учених» (14–15 листопада 2018 р.). – Вип. V. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. – С. 65–70.

С. 66, 68–69 – зауважено про знаходження у Переяславі Пересопницького Євангелія.

104. Ткаченко О. М. Історіографічно-джерелознавчий аспект дослідження мистецької освіти в колегіумах Лівобережної України (XVIII – початок XIX століття) / Олена Миколаївна Ткаченко // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (print, друкована частина). – № 2 (54), лютий. – С. 295–299.

С. 296 – зауважено аспекти пов'язані з історією освіти на Переяславщині – згадано дослідників Переяславського колегіуму; згадано Ф. 990 – Переяславско-Бориспольская духовная консисторія Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

С. 297–299 – у списку літератури подано назви праць, що стосуються історії розвитку освіти на Переяславщині. Автори: Т. Багрій (п. 4), В. Демидовський (п. 12, 13), О. Колибенко (п. 20), В. Лоха (п. 26), Л. Набок (п. 38), В. Нікітіна (п. 39), О. Овчарук (п. 41), В. Пархоменко (п. 50), М. Терлецький (п. 67), Д. Юзефович (п. 79, 80).

105. Токарев С. А. Вихідці з остерської шляхти у складі козацької старшини Ніжинського полку у другій половині XVII–XVIII ст. / Сергій Анатолійович Токарев // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 117–120.

С. 117 – згадано про потрапляння остерської шляхти (середина XVII ст.) до складу старшини Переяславського полку.

С. 118 – згадується А. І. Барановський як канцелярист у Переяславській полковій канцелярії (1740).

С. 119 – згадано, що представники роду Тетерь були козками Козелецької сотні Переяславського полку.

106. Трегубенко Т. М. Музичний осередок у Києво-Печерській Лаврі ранньомодерного часу: особливості діяльності / Т. М. Трегубенко // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief

М. А. Zhurba. – 2018. – № 20 (January). – Part 2. – S. 132–135.

С. 132 – відзначено, що в XVII–XVIII ст. у Переяславі діяв музичний осередок при архієрейському домі.

107. Туркевич В. Д. Маслик Олександр Іванович / Василь Дмитрович Туркевич // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 373.

Енциклопедична стаття про скульптора О. І. Маслика. Згадано, що деякі його роботи зберігаються у НІЕЗ «Переяслав».

108. Тюльпа С. П. Українська мемуаристика історії Глухова (автобіографічні спомини, записи, щоденники) / Світлана Петрівна Тюльпа // Сіверщина в історії України: наукове видання. – Глухів – Київ, 2018. – Вип. 11. – С. 148–150.

С. 150 – згадано спогади уродженця Переяслава, учня Переяславської «колегії» І. Тимківського (кінець XVIII ст.).

109. Утвенко В. В. Висвітлення періоду Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.) в експозиціях музеїв Києва та Лівобережної України / Володимир Валерійович Утвенко // Науковий вісник Національного музею історії України. 36. наук. праць / Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 515–524.

С. 516–517 – згадано артефакти періоду Гетьманщини з музеїв НІЕЗ «Переяслав».

С. 519 – згадано Переяславський полк (див.: Драбівський та Золотоніський краєзнавчі музеї).

110. Україна і українці очима світу : бібліогр. покажч. / НІБУ ; упоряд.: О. І. Білик, К. М. Науменко ; літ. ред. О. І. Бохан ; наук. ред. В. О. Кононенко ; – Київ, 2018. – 248 с.

С. 91 – у розділі «Литовсько-польська доба. Виникнення козацтва (40-і рр. XIV ст. – 1648 р.)»

проанотована стаття Ковалець Т. *Козацькі повстання 1625 та 1630 рр. в Україні за матеріалами діаріуша Анджєя Кості-Збіроховського / Тарас Ковалець // Україна в Центрально-Східній Європі / НАН України, Ін-т історії України ; тексти до друку підготувала Г. Березанська. – Київ, 2015. – Вип. 15. – С. 363–399. Зауважено на згадках подій з історії Переяславицини² першої третини XVII ст. у діаріуші польського шляхтича Анджєя Кості-Збіроховського. Вказано, що у статті подається оригінальний текст польською мовою та переклад українською.*

С. 117 – у розділі «Литовсько-польська доба. Виникнення козацтва (40-і рр. XIV ст. – 1648 р.)» згадано про опис Переяслава в «Щоденнику» (XVI ст.) австрійського дипломата, посла імператора Рудольфа II до козаків Еріха Лясоти. Наведено переліки бібліографії стосовно джерела та його автора.

С. 178 – у розділі «Українські землі в роки національної революції та Гетьманщини (1648 р. – кінець XVIII ст.)» наведено цитату з праці французького історика, юриста, дипломата Жана Бенуа Шерера «Аннали Малої Росії, або історія запорізьких та українських чи малоросійських козаків від її початків до наших днів, у супроводі короткої історії козацьких гетьманів і відповідних документів» (1788), де згадано козацьке повстання у Переяславі 1666 р. Зокрема, зауважено на вбивстві полковника Дашка, що проживав у «Богушевому кварталі» та перехід переяславських козаків до Петра Дорошенка.

111. Харсун О. В. *Образи гетьманів та полковників у живописі Данила Нарбута: особливості інтерпретації / Ольга Вікторівна Харсун // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 07–08 червня 2018 р. / редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін. – Київ: НАККІМ, 2018. – С. 283–289.*

С. 285–286 – згадано серії портретів Д. Нарбута: «Гетьмани України» та «Сподвижники Богдана Хмельницького» (виставка 1991 р.). Згадано образи осіб пов'язаних з історією Переяславицини: І. Виговський, М. Кричевський, Г. Сомко, П. Тетеря, Т. Трясило, Б. Хмельницький, Ю. Хмельницький та ін.

С. 286–287 – подано повний список робіт серій «Гетьмани України» та «Сподвижники Богдана Хмельницького», з них твори – «Тарас Трясило – гетьман війська Запорозького низового» (1992), «Павло Тетеря – гетьман Правобережної України» (1992), «Іван Виговський – генеральний писар Війська Запорозького» (1990), «Юрась Хмельниченко – молодший син гетьмана. Спудей Київсько-Могиланської академії, потім Гетьман» (1990), «Павло Тетеря – полковник Переяславський» (1990), «Михайло Кричевський – полковник Переяславський» (1990), «Ганна Сомківна – перша дружина Богдана» (1990) та ін.

112. Хроненко І. В. Церковні старожитності в експозиції виставки при XIV Археологічному з'їзді в Чернігові (1908 р.) / Ігор Вікторович Хроненко // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Шістнадцятої Міжнародної наукової конференції (29 травня – 2 червня 2018 р.) / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. – К., 2018. – С. 282–285.

С. 284–285 – згадано плацаницю з Покровської церкви с. Сулимівка Переяславського повіту.

113. Чирка Л. Г. «Східний вал» – остання надія вермахту / Леонід Григорович Чирка // Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23–24 листопада 2018 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. – С. 60–64.

С. 62 – згадано Переяслав у контексті підготовки німецьких військ до оборони правого берега Дніпра (1943) в районі с. Великий Букрин.

114. Чміль Л. В. Результати і перспективи дослідження технології виготовлення керамічного посуду Середньої Наддніпряниці XVI–XVIII ст. / Леся Володимирівна Чміль // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. – Київ: ІА НАН України, 2018. – Вип. 4 (29). – С. 323–341.

С. 337 – згадано гончарний осередок XVI–XVIII ст. у Переяславі, в якому зафіксовано технологію підполив'яного розпису.

115. Чупак Т. Газета «Чигиринські вісти» – інформативне джерело доби Української революції 1917–1921 років / Таміла Петрівна Чупак // Укра-

² Зокрема, йдеться про події травня 1630 р. – битву під проводом Тараса Федоровича (Трясила).

їна – на шляху до Незалежності: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 року / Ред.-кол.: П. Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін.; Корсунь-Шевченківський державний заповідник. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.): ФОП Майдаченко І. В., 2018. – С. 142–148.

С. 143 – згадано трактування Переяславського договору 1654 р. у газеті «Чигиринські вісті» (1917).

116. Чухліб Т. Словотворча революція війська запорозького: діяхронно-семантичний аналіз понятійних конструкцій зі словом «Україна» / Тарас Васильович Чухліб // Соціополітичний простір ранньомодерної України: Історичні нариси / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. – С. 421–479.

С. 424 – згадано переяславського полковника А. Романенка; Переяславський полк.

С. 429 – у зносках (п. 27) подано бібліографічний опис статті Ю. Мицика «Джерелознавчі студії з історії Переяславської ради 1654 р.».

С. 429, 471, 473, 474 – згадано Переяслав як українське місто козацької доби.

С. 437, 447, 450, 454–464, 467–469, 472, 479 – згадано переяславського полковника П. Тетерю.

С. 445 – згадано переяславського полковника Т. Цицюру.

С. 452–453, 471 – згадано переяславського полковника, наказного гетьмана Я. Сомка.

117. Шакурова О. В. Дослідження генези українського народу у працях М. Брайчевського: радянський період – 2000 р. / Ольга Владиславівна Шакурова // Молодий вчений: науковий журнал у 2-х частинах (друкованому початку та електронному продовженні). – Херсон, 2018 (online, електронна частина). – № 5 (57), травень. – С. 561–565.

С. 562–563 – згадано Переяслав Руський як один з етнічних центрів Русі (за М. Брайчевським).

118. Шаменков С. І. Гатунки та кольори сукна у військовому костюмі українського козацтва (кінець XVI – перша половина XVII ст.) / Сергій Ігорович Шаменков // Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. праць /

Матеріали щорічної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Київ, 2018. – Вип. 3: Пам'яті Володимира Михайловича Хардаєва (1952–2018), відомого дослідника історії ранніх слов'ян і Київської Русі, завідувача філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України / відп. ред. Б. К. Патриляк. – С. 245–255.

С. 250 – міститься згадка про заповіт козака Переяславського полку І. Г. Бурмаки, 1622 р.

119. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова / Андрій Іванович Шаповал // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства: зб. наук. пр. / гол. ред. С. Ю. Зозуля, заст. гол. ред.: О. Б. Коваленко, О. М. Тітова та ін. – Ніжин; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 153–165.

С. 164 – у частині «Коментар» згадано етюд В. І. Резанова про драматургічну творчість М. І. Костомарова: «До питання про українську романтичну драму: «Сава Чалий» та «Переяславська ніч» Єремії Галки (М. І. Костомаров)» (1928).

120. Шеретюк Р. Місіонерська діяльність римо-католицьких чернечих орденів на теренах Волині (XVII – перша половина XIX ст.): сутність, спрямованість, наслідки / Руслана Миколаївна Шеретюк, Надія Георгіївна Стоколос // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2018. – Вип. 30. – С. 27–33.

С. 30 – у контексті історії ордену єзуїтів в Україні в XVI–XVII ст. відзначено наявність єзуїтського осередку в Переяславі.

121. Шуйський Ю. Д. Мис / Юрій Дмитрович Шуйський // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 20: «Медична – Мікоян» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 506–507.

С. 351 – подано ілюстрацію до статті, фотографію Зарубинецького мису – І. «Зарубинець»

кий мис, що врізається у води Канівського водосховища». У середині ХХ ст. його частина входила до Переяслав-Хмельницького району.

122. Шульц І. В. Експозиція відділу станкового малярства Лаврського музею на рубежі 1920–1930-х рр. Ідентифікація пам'яток за фотодокументами / Ірина Василівна Шульц, Роман Іванович Качан // Могилянські читання 2018. Дослідження сакральних пам'яток України. Зб. наук. праць / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. – С. 209–215.

С. 209 – згадано дві ікони (не пізн. XVII ст.) із церкви с. Бакумовка Переяславського повіту (нині не збереглися).

123. Шумило С. В. Культурно-просвітницька діяльність давньоруського монастиря на Афоні та його зв'язки з Київською Руссю / Сергій Вікторович Шумило // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Шістнадцятої Міжнародної наукової конференції (29 травня – 2 червня 2018 р.) / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. – К., 2018. – С. 25–31.

С. 26, 28 – відмічено спадкоємність традиції церковного будівництва – храм на Афоні вірогідно був зразком для будівництва Успенського собору в Переяславі.

С. 28 – згадано Єфрема Печерського, переяславського єпископа; у посиланнях (п. 7) подано бібліографічний опис праці Д. Г. Хрусталева «Разыскания о Ефреме Переяславском».

124. Юр М. В. Малиш Гафія Ничипорівна / Марина Володимирівна Юр // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 19: «Малиш – Медицина» / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Наукове товариство імені Шевченка. – Київ, 2018. – С. 5.

Енциклопедична стаття про майстриню декоративного текстилю Г. Н. Малиш. Згадано твір – килим «Переяславська рада» (1954), виготовлений у співавторстві (співавт. не вказаний).

125. Якубова Т. Матеріали про українське козацтво у виданнях фонду літератури польською мовою відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ / Тетяна Анатоліївна Якубова // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПСК, 2018. – С. 316–319.

С. 318 – згадано оцінки Переяславського договору 1654 р. у польській історіографії (автори: С. Ольгербранд (S. Orgelbrand), В. Смоленський (W. Smoleński), І. Добровський, W. Dabrowski), Л. Татомір (L. Tatomir).

126. Яцій В. До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року») / Василь Олександрович Яцій // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 27. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПСК, 2018. – С. 387–391.

С. 388–389 – згадано та проаналізовано реєстровий антропонім «Степан Драба» – козак Гельмязівської сотні Переяславського полку.

**АНОТОВАНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ ДЖЕРЕЛ ЗА 2018 Р.:
ПЕРЕЯСЛАВЩИНА (ДОКУМЕНТИ, ЛИСТИ ТОЩО)**

1. Обличчям до Європи: Наддніпрянська Україна в європейських науково-освітніх відносинах (друга половина XIX – початок XX ст.). Збірник документів і матеріалів / Упоряд. О. Іваненко; Відп. ред. С. Віднянський. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Київ.: Інститут історії України, 2018. – 430 с.

С. 320–321 – опубліковано відношення керівництва педагогічної ради Переяславської жіночої гімназії попечителеві Київського навчального округу щодо відрядження викладачки пані Куровської до Франції від 8 березня 1912 р., з Переяслава.

2. Із невідомих листів гетьмана Івана Мазепи до полковника Іллі Новицького (вступна стаття й публікація Ю. Мицика) // Український історичний журнал. – 2018. – № 2. – С. 148–162.

С. 155 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького. 1692 р., 18 січня, м. Ічня. І. Мазепа відбув до м. Переяслава для відбиття можливого наступу «бусурман».

С. 155–156 – опубліковано¹ лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького від 2 лютого 1692 р., м-ко Бориспіль. У листі згадується про вчинені набіги орди під містечка Кропивну і Золотоношу Переяславського полку. Гетьман дорікає полковнику І. Новицькому за повільність у протидії татарським набігам. У листі І. Мазепа віддавав наказ, щоб спільними зусиллями трьох полків (Переяславський, Лубенський та Миргородський) наздогнати татар.

С. 156 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького від 24 лютого 1692 р., м. Переяслав. Гетьман пише з м. Переяслава, дякуючи полковнику за надісланих осетрів та «кав'яр» (ікра).

С. 160–161 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького. 4 листопада 1693 (?) р., з м. Батурин. У листі гетьман дорікає І. Новицькому, що той, усупереч його наказу, став не у Василькові, а в Бугаївці. Подібне зробив і переяславський полковник Іван Мирович. І. Мазепа вказує, що за цей учинок полковники заслуговували покарання.

3. Листи гетьмана Івана Мазепи з архіву полковника Іллі Новицького (ч. 1) (коментар та підготовка до друку Ю. Мицика) // Сіверянський літопис. – 2018. – № 1–2. – С. 175–196.

С. 193 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького від 16 листопада 1693 р., Кам'янський монастир². У листі гетьман сповіщає про дії ординців, про які йому повідомили з Новобогородської фортеці (нині – Новомосковськ Дніпропетровської області) та наказує І. Новицькому скоординувати відсіч з лубенським та переяславським полковниками, котрих він уже попередив.

С. 193–194 – опубліковано³ лист гетьмана Івана Мазепи до полковників: лубенського Леонтія Свічки та компанійського Іллі Новицького. лютий (?) 1695 (?) р. Маючи відомості від переяславського полковника Іван Мировича про переправу білгородських орд в районі Бубнова (село в Черкаській області, нині затоплене), Мазепа скеровує сили, щоб ординці не потрапили на територію Ніжинського і Чернігівського полків. Згадуються також полковники гадяцький, миргородський, полтавський і Семен Палій.

4. Листи гетьмана Івана Мазепи з архіву полковника Іллі Новицького (ч. 2) (коментар та підготовка до друку Ю. Мицика) // Сіверянський літопис. – 2018. – № 3. – С. 102–121.

¹ Документ також опубліковано: Листи гетьмана Івана Мазепи з архіву полковника Іллі Новицького (ч. 2) (коментар та підготовка до друку Ю. Мицика). *Сіверянський літопис*. 2018. № 3. С. 114. У цій публікації лист написаний з м-ка Бариспівки.

² Кам'янський Свято-Успенський монастир. Заснований на березі р. Снов у Новозибківському повіті Чернігівської губернії (нині поблизу с. Забрама Брянської області, РФ) у 1681 р. як чоловічий. З 1786 р. – жіночий, ліквідований у 1928 р.

³ Документ повторно опублікований: Листи гетьмана Івана Мазепи з архіву полковника Іллі Новицького (ч. 2) (коментар та підготовка до друку Ю. Мицика). *Сіверянський літопис*. 2018. № 3. С. 117. У цій публікації лист датований січнем 1696 р., з м. Батурина.

С. 107 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до лубенського полковника Леонтія Свічки написаний у Переяславі 13 лютого 1689 р. Ним гетьман відповідає на лист-запит лубенського полковника Л. Свічки, який інформував гетьмана про можливий ординський напад. У відповідь гетьман дав наказ: спільно з компанійським полком Новицького виступити проти орди та обіцяв підмогу від інших полків: зокрема Переяславського.

С. 110 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника Іллі Новицького та іншим охочокомонним (охочопіхотним) полковникам від 18 липня 1690 р., м. Батурич. Згадано Переяславський полк.

С. 113 – опубліковано фрагмент листа гетьмана Івана Мазепи 1691–1692 рр. У фрагменті згадуються військові люди (лубенці, переяславці та С. Палій).

С. 113 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького від 26 січня 1692 р. з м-ка Баршівки Переяславського полку. У листі гетьман розглядає питання щодо фінансування та «прокорму» компанійців.

С. 114 – опубліковано лист гетьмана Івана Мазепи до полковника компанійського полку Іллі Новицького від лютого 1692 р. з м-ка Баршівки Переяславського полку. У листі гетьман наголошує про захист прибережних поселень Переяславського полку від татар, наказуючи: київському полковнику з полком стати в Борисполі, переяславському полковнику в селах полку, а прилукському полковнику в Золотоноші.

С. 115–116 – опубліковано фрагмент листа (можливо, авторства І. Мазепи), написаного близько 1692 р. У листі розповідається про «язиків», яких схопили біля Переяславського полку в районі Дніпра, зокрема, про ігумена Лебединського монастиря, що прямував до Переяслава та був схоплений «поганцями».

С. 116 – опубліковано фрагмент листа (можливо, авторства І. Мазепи), написаний близько 1690–96 рр. Згадуються переяславський полковник та «переяславці».

С. 118 – опубліковано 2 подібні листи гетьмана Івана Мазепи (один від 23 січня до лубенського полковника Леонтія Свічки, другий від 24 січня – до нього ж і до полковника Іллі Новицького) від 1696 р., з Прилук. Згадується донесення з Переяслава про похід білгородських орд.

5. Мицик Ю. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (частина 9) / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Сіверянський літопис. – 2018. – № 1–2. – С. 119–162.

С. 131–132 – опубліковано лист гетьмана Івана Самойловича до полковника компанійського (охочокомонного) полку Іллі Новицького від 10 лютого 1685 (?) р., м. Батурич надісланий до м-ка Золотоноші Переяславського полку про відкликання генерального бунчужного з Канева до його дому в Батурич. Зазначено, що лист передає переяславський полковник.

6. Мицик Ю. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (частина 10) / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Сіверянський літопис. – 2018. – № 3. – С. 69–101.

С. 74 – публікуються 2 документи від 13 квітня 1662 р., написаних з Переяслава щодо підготовки до Козелецької ради 1662 р., на котрій переяславського полковника і наказного гетьмана Якіма Сомка було проголошено повним гетьманом. Зокрема, опубліковано початок листа лівобічних полковників до В. Волконського та регест відписки М. Батюшкова В. Волконському. Розповідається про сварку, яка виникла між ратними людьми та запорозькими козаками в Переяславі.

С. 76–77 – опублікована відписка ніжинського воєводи С. Шаховського в Тайний приказ від 5 травня 1662 р. Зокрема, повідомляється про повернення в Переяслав 1662 р. «зрадника», наказного гетьмана Тимофія Цицюри.

7. Мицик Ю. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (частина 12) / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Сіверянський літопис. – 2018. – № 5. – С. 86–117.

С. 90–91 – опубліковано лист гетьмана Івана Брюховецького до ніжинського протопопа Максима Филімоновича («єпископа Мефодія») від лютого 1662 р., з Коша на Кислівці. Згадано

Якима Сомка, який «чому не хотів нечистого свого племінника⁴ бити под Переяславлем».

С. 92 – опубліковано лист невідомого до царя Олексія Михайловича від лютого 1662 р., з Коша на Кислівці. Згадується: переяславський воєвода князь Василь Богданович Волконський, якому «быть бы ему в Переясловли без перемены»; фігурують Остер та Козелець – «чтоб те городки были по прежнему к Переяславскому полку, как в прежние времена было из начала, а не к Киевскому полку»; події минулого 1661 р., коли гетьман Яким Сомко з переяславським полком звільнив від поляків Остер, а Козелець «укрепил своими людьми»; наказ канівському полковнику Лизогубу бути в Переяславі.

С. 92 – опубліковано регест відписки ніжинського протопопа Максима Филімоновича («єпископа Мефодія») в приказ «Большого Дворца» від лютого 1662 р. Згадується про приїзд переяславського полковника, наказного гетьмана Яким Сомка до єпископа для розмови про справи; у розмові гетьман підтвердив свою присягу царю Олексію Михайловичу.

С. 92–93 – опубліковано початок відписки воєвод М. Батюшкова та Ф. Прокоф'єва В. Волконському від 18 квітня 1662 р. У ній воєводи розповідають про обрання Яким Сомка гетьманом на Козелецькій раді. Згадано про сварку між воєводою В. Волконським та наказним гетьманом Я. Сомком, що була спровокована запорожцями, які підтримували І. Брюховецького.

8. Мицик Ю. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (частина 13) / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Сіверянський літопис. – 2018. – № 6. – С. 60–97.

С. 70 – опубліковано грамоту київського митрополита Варлаама Ясинського на будівництво церкви Вознесіння Христа, в м-ку Ромнах від 16 жовтня 1700 р., м. Переяслав. У документі вказано, що він написаний в нововідновленій єпископській переяславській катедрі.

С. 87–88 – опубліковано заповіт Тимофія Кабачного, жителя с. Попівки Конотопської сотні Ніжинського полку від 6 жовтня 1734 р., складений у с. Велика Каратувль Другої полкової сотні

Переяславського полку. У заповіті згадано синів Савелія (Саву) та Лаврентія; фігурує с. Соснова Другої полкової сотні Переяславського полку.

9. Пивовар А. В. До питання про церковне будівництво на території краю в другій половині XVIII – першій третині XIX століть (Херсонщина і правобережна Катеринославщина) / А. В. Пивовар // Інгульський степ. – 2018. Випуск 3. – С. 103–168.

С. 104–107 – опубліковано витяг про склад церков Єлисаветградської протопопії з відомості Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії 1774 р.

10. Пивовар А. В. До питання переселення чернігівських і полтавських козаків у Новоросійський край (Херсонська губернія і правобережна Катеринославщина: 1806–1810 роки) / А. В. Пивовар // Інгульський степ. – 2018. – Випуск 3. – С. 211–227.

С. 213–216 – опубліковано витяг з відомостей про чисельність козаків і казенних селян, переселених у Херсонську губернію та до правобережної Катеринославицини за 1806–1808 рр., що містить інформацію про переселених козаків із сіл Переяславського повіту (Велика Стариця, Виповзки, Войнинці, Дем'янці, Дениси, Єрківці, Козлів, Мала Каратувль, Мацківці, Панфили, Положаї, Помоклі, Простроми, Соснова, Сошників, Стоп'яги, Студеники, Харківці, Хоцьки) Полтавської губернії.

С. 217 – опубліковано витяг з відомостей Полтавської казенної палати 1807 р. про охочих переселитися в Херсонську губернію та в правобережну Катеринославицину. Згадується с. Велика Стариця Переяславського повіту Полтавської губернії.

С. 218–219 – опубліковано чотири витяги з виписок про козаків Полтавської губернії, які в 1808 р. отримали дозвіл на переселення до Новоросійського краю у казенні поселення Херсонської губернії. У тексті згадуються вихідці із сіл Переяславського повіту (Виповзки, Войнинці, Дем'янці, Дениси, Єрківці, Козлів, Мала Каратувль, Мацківці, Панфили, Положаї, Помоклі, Простроми,

⁴ Юрій Хмельницький.

Соснова, Сошників, Стовп'яги, Студеники, Харківці, Хоцьки).

11. Пономарьов О. М. Неопубліковані документи про Коліївщину / О. М. Пономарьов // Архіви України. – 2018. – № 4. – С. 184–200.

С. 199–200 – опубліковано свідчення гайдамаки Хоми Сукура від 9 серпня 1768 р., уродженця села Богушкове⁵ Переяславського полку, який повідомляє про свій промисел та потрапляння в Щербинівський курінь Запорозької Січі, на Правобережну Україну, участь у взятті Умані, свої трофеї, ув'язнення та доправлення на допит у Київ.

12. Себта Т. Підтверджувальна грамота Петра I 1708 р. щодо поставлення на Київську митрополію Йоасафа (Кроковського): історія, проведення та публікація документа / Т. Себта, Н. Сінкевич // Український історичний журнал. – 2018. – № 5. – С. 136–162.

С. 156–159 – опубліковано підтверджувальну грамоту Петра I щодо поставлення на Київську митрополію Йоасафа Кроковського від 14 вересня 1708 р., м. Москва. Згадано, що Переяславська єпархія на чолі з єпископом Захарією Корниловичем перебуває у віданні Київської митрополії.

13. Синяк І. Із джерел до історії Коліївщини: протоколи допитів полонених гайдамаків загону Савки Майбороди / І. Синяк // Український історичний журнал. – 2018. – № 3. – С. 124–144.

С. 130–142 – опубліковано протоколи допитів гайдамаків 27 серпня 1768 р., пійманих на Правобережжі у м-ку Мошнах і доправлених в м. Переяслав. Серед допитаних згадується уродженець м-ка Народич на Поліссі Петро Курічко, який приєднався до загону запорожців у м-ку Каневі переховуючись від людей переяславського полкового судді Петра Дарагана.

⁵ Вочевидь, Богошукова слобідка Кропивнянської сотні.

АНОТОВАНИЙ СПИСОК КРАЄЗНАВЧИХ ПУБЛІКАЦІЙ ГАЗЕТИ «ВІСНИК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ» ЗА 2018 Р.

1. *Гриневич В.* Без «Дніпрових хвиль» Циблі неможливо уявити / Віра Григорівна Гриневич // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 1 (12054). – 5 січ. – С. 11.
Розповідається про хор «Дніпрові хвилі» з с. Циблі Переяслав-Хмельницького району, створений М. Козачуком. У його репертуарі є пісні про населені пункти, затоплені під час будівництва Канівського водосховища. [VI; VII]¹.
2. *Коломієць О.* Нестор Городовенко одружився на переяславці / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 1 (12054). – 5 січ. – С. 20. [*Продовження див. п. 3*].
Висвітлено період життя (до 1943 р.) диригента та хореографа української пісні Н. Городовенка (1885–1964). У 2001 р. Г. Шибанов опублікував про нього книгу «Нестор Городовенко. Життя і творчість» (Київ, 2001), факти з якої введено до тексту статті. У 1909–1917 рр. він працював у гімназіях Переяслава. У 1910 р. одружився на переяславці А. Лагодинській. У 1921 р. очолювана ним капела «Думка» приїздила в м. Переяслав, села Гайшин, Гланишів, Гребля та інші. Оpubліковано фото капели (1924). [VII; XIV].
3. *Коломієць О.* Нестор Городовенко повертається до своїх стежок / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 2 (12055). – 12 січ. – С. 22. [*Початок див. п. 2*].
Описано період життя диригента та хореографа української пісні Н. Городовенка (1885–1964) в еміграції: 1945–1948 рр. – США, 1948–1964 рр. – Канада (створив хор «Україна»). Його дружина А. Городовенко (Лагодинська) пережила чоловіка майже на 16 років. У 1967 р. вона відвідала Київ, але радянська влада заборонила їй приїхати в Переяслав. Оpubліковано портретне фото Н. Городовенка. [VII; XIV].
4. *Гехтман Ц.* «Якби наші батьки повернулись із війни, вони б пишалися своїми друзинами» / Ціля Меєрівна Гехтман // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 4 (12057). – 26 січ. – С. 14.
Друкуються спогади Ц. Гехтман, голови міського товариства єврейської культури м. Переяслава. Головна увага приділена її матері Л. Гехтман (Куцовській) із родини єврея-коваля. Проживала в с. Дениси Переяславського повіту (до 1918), у м. Переяслав (1919–1941), в евакуації на станції Булаєво (Північний Казахстан (1941–1944) та в м. Переяслав-Хмельницький (1944–1973). Оpubліковано два фото сім'ї Гехтманів – 1940 р., 1950-ті рр. [V; XIV].
5. *Коломієць О.* Переяславці теж воювали в лавах армії УНР / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 4 (12057). – 26 січ. – С. 7. [*Продовження див. п. 7*].
З нагоди 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. згадуються члени переяславського осередку «Братства самостійників» (Є. Іщенко, О. Міхновський (двоюрідний брат М. Міхновського), М. Колісниченко, М. Кириченко, Г. Білик), генералів армії УНР (П. Самутін, Є. Мишиківський) та захисників Крут у січні 1918 р. (І. Божко-Божинський, І. Метуха (Матюха), З. Губар та П. Дремлюга). Оpubліковано загальне фото козаків Гайдамацького коша Слобідської України, вказано на Є. Іщенка. [V; XIV].
6. *Богатир М.* Спаський дуб потребує нашої турботи. І не тільки він / Микола Миколайович Богатир // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 5 (12058). – 2 лют. – С. 11.
Публікується заклик голови громадської ініціативи «Корінь нації» щодо надання охоронного статусу пам'ятки багатовіковому дубу, що росте на території швейної фабрики ТОВ «Нус». Назва дерева походить від Спасо-Преображенської церкви та залишків Спаської церкви-усипальні XI ст. (нині – Археологічний музей НІЕЗ «Пе-

¹ Тут і далі в квадратних дужках зазначено категорії краєзнавчих матеріалів: I. Адміністративно-територіальний поділ; II. Археологія; III. Архітектура та містобудування; IV. Історико-краєзнавчі видання; V. Історичні події; VI. Історія населених пунктів; VII. Культура та мистецтво; VIII. Література; IX. Меморіальні заходи; X. Меморіальні об'єкти; XI. Музейна справа; XII. Освіта; XIII. Пам'ятки історії та культури; XIV. Постаті (*Історичні портрети / Визначні земляки / Сучасники*); XV. Природно-географічні об'єкти та умови; XVI. Релігія; XVII. Суспільні об'єднання (*Спілки, гуртки, товариства тощо*); XVIII. Топоніміка; XIX. Установи та організації; XX. Інше.

реяслав»). Оpubліковано фото дуба. [Детальніше: Бова І., Богатир М. Вікові дуби Переяславщини як об'єкти природоохоронної та культурної спадщини, *Краєзнавство*, 2018, № 3, с. 125–130]. [XV].

7. Коломієць О. Переяславці теж воювали в лавах армії УНР / Олег Родіонович Коломієць // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 5 (12058). – 2 лют. – С. 11. [Початок див. п. 5].

З нагоди 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. згадуються отамани сільських загонів «Вільного козацтва» на Переяславщині (Г. Куреда (отаман Чорний), П. Манжула, П. Куліш, А. Лопаткін), військові коменданти м. Переяслава (М. Мирович, О. Рубан), бій на р. Трубіж (лютий 1919 р.), 2-ий кінний Переяславський полк ім. М. Залізняка на чолі із М. Аркасом, бійці УНР (В. Попович, І. Манжула). У фондах НІЕЗ «Переяслав» зберігаються спогади О. Рубана. Оpubліковано фото М. Аркаса та портрет Г. Куреди. [V; XIV].

8. Усик В. До 90-річної Марії Байло постійно приходять сусіди. Бо дуже її люблять / Віталій Анатолійович Усик // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 5 (12058). – 2 лют. – С. 9.

Розповідь про жительку с. Студеники (Жовтневе (1959–2016) Переяслав-Хмельницького району М. Байло з нагоди її 90-річчя (2017). Згадано про розкуркулення та виселення родини до Уралу, події з її життя у період Другої світової війни. Оpubліковано фото М. Байло (1965). [XIV].

9. Шкрєбтїєнко В. У новій книзі про Андруші буде 450 фотографій / Валерій Михайлович Шкрєбтїєнко // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 5 (12058). – 2 лют. – С. 22.

Інтерв'ю з членом громадської організації «Старий Дніпро» М. Михняком. Зауважується ідея створення музею затоплених сіл Переяславщини та написання книг про ці села (Андруші, В'юнище, Козинці, Городище, Комарівка, Підсінне, Трахтемирів та Монастирок). Згадано книги про с. Циблі (автор – М. Лесик) та с. Зарубинці (автор – С. Сорокова). Оpubліковано 6 документальних фото. [IV; VI].

10. Шкрєбтїєнко В. Як порятувати Ташанський парк, поки що не знає ніхто / Валерій Михайлович Шкрєбтїєнко // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 5 (12058). – 2 лют. – С. 7.

Піднято питання відродження Ташанського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва, проблеми санітарної вирубки дерев на його території. Учасники обговорення – В. Різник (мешканець с. Ташань) та В. Павлик (головний лісничий ДП «Переяслав-Хмельницьке лісове господарство»). [Про проблему Ташанського парку див.: п. 52, п. 106]. [VI; XV].

11. [Інф. «ВП»] Завтра – Єфрема Переяславського / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 6 (12059). – 9 лют. – С. 9.

Повідомлення про вшанування 10 лютого пам'яті преподобного Єфрема, єпископа Переяславського. Подано стислу інформацію щодо його життєпису. [XIV; XVI].

12. Андриєнко А. Переяслав: дати і події / Анжеліка Миколаївна Андриєнко // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 6 (12059). – 9 лют. – С. 14.

Продовження серії статей про життя міста (1-ша публікація – «Вісник Переяславщини». – 2017. – № 86 (12045). – 28 листоп. – С. 6). Керівником архівного відділу Переяслав-Хмельницької міської ради подано документальний огляд подій з історії міста за 1950 р. [Інші публікації серії: п. 36, п. 61]. Оpubліковано фото вул. Щорса, початок 1950-их рр. [V; VI].

13. Батрак В. Єлизавета Миздренко збрала дані про земляків до національної Книги Пам'яті / Валентина Василівна Батрак // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 6 (12059). – 9 лют. – С. 2.

Описано внесок Голови Переяслав-Хмельницької міської ради ветеранів у підготовку 9-го тому видання «Книга пам'яті України. Київська область» – «Звитяжці» (2017). Вказано, що в книзі представлено відомості про ветеранів міста (1 546 осіб) та району (3 061 особу). Оpubліковано фото Є. Миздренко. [IV; XIV].

14. Стаценко М. Над Трубежем у Баришівці пошанували пам'ять полеглих козаків / Микола Іванович Стаценко // *Вісник Переяславщини*. – 2018. – № 6 (12059). – 9 лют. – С. 9.

Описано вшанування 4 лютого 2018 р. військового подвигу козаків Вороньківської, Баришівської та Бориспільської сотні Переяславського полку під командуванням І. Черпака на початку лютого 1919 р. Біля станції Баришівка було зупинено просування більшовицьких військ В. Антонова-Овсієнка. Згадано, що на місці події встановлено пам'ятний знак. [V; IX].

15. Шкрєбтієнко В. Як підсіняни відпочивали / Валерій Михайлович Шкрєбтієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 6 (12059). – 9 лют. – С. 14.

У замітці йдеться про підготовку книги про затоплене с. Підсінне. Оpubліковано дві фотографії із майбутньої книги («Неділя. Підсіняни відпочивають. Початок 1960-х років» та «Доярки їдуть на майовку. 1 травня 1966 р.»). [Про підготовку книги про с. Підсінне див. п. 27]. [VI].

16. Набок В. Петро Самугін все життя присвятив боротьбі за вільну Україну / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 7 (12060). – 16 лют. – С. 14.

Описано біографію П. Самутіна (1896–1982) уродженця с. Ташань, генерал-хорунжого армії УНР. Брав участь у конфліктах від Першої до Другої світових воєн. З 1954 р. проживав у США. Оpubліковано два портретні фото П. Самутіна 1930-их та 1970-их рр. та фото його могили в США. [XIV].

17. [Без автора] Римма Товкайло: «Я записувала розповіді бійців спочатку для особистої духовної потреби» / [Немає автора] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 7.

Інтерв'ю з Р. Товкайло, авторкою книги «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталю)» (2017). Оpubліковано фото: Р. Товкайло, С. Козій, В. Петровський. [Також див. п. 23, п. 24]. [IV].

18. Батрак В. Коридор районної влади патріотично оновився / Валентина Василівна Батрак // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 3.

Зазначено про пошанування пам'яті Я. Потапенка (1975–2016) переяславця, учасника Революції Гідності, якого помертньо нагородили орденом «За мужність» III ступеня (2017). Зауважується, що в приміщенні Переяслав-Хмельницької

районної державної адміністрації знаходиться його портрет. [У тексті публікації помилково датою смерті Я. Потапенка вказано 2015 р.]. [V; IX].

19. Матвієнко О. Віктор Батіщев: «Витримати безперервні бої без сну та нормальної їжі було надзвичайно важко» / Олена Іванівна Матвієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 8.

Публікується інтерв'ю учасника АТО (2014–2017) В. Батіщева із с. Пологи-Вергуни. Обороняв Донецький аеропорт. Згадає загиблого в 2014 р. переяславця С. Лазенка та бойового товариша О. Стонта із с. Гланишева. Оpubліковано фото В. Батіщева. [V; XIV].

20. Набок В. «Нас було не зупинити». Переяславці вшанували подвиг Героїв Небесної Сотні / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 3.

Описано пам'ятні заходи з нагоди 4-ої річниці подвигу учасників Революції Гідності. Зокрема, мітинг-реквієм, що відбувся 20 лютого 2018 р. поруч пам'ятного знаку Героям Небесної Сотні. [V; IX].

21. Набок В. Вшанували пам'ять воїнів-інтернаціоналістів / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 3.

Описано мітинг-реквієм 15 лютого 2018 р. біля меморіального комплексу воїнам-афганцям у парку імені Григорія Сковороди. Вказується, що в Афганістані воювало 160 представників Переяславщини – 8 загинуло. Переяслав-Хмельницька міськрайонна організація воїнів-афганців нині налічує 135 членів. [V; IX].

22. Шкрєбтієнко В. Монумент возз'єднання: демонтувати неможливо залишити. Де поставити кому? / Валерій Михайлович Шкрєбтієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 22.

Описано історію створення пам'ятника «300-річчю возз'єднання України із Росією» (автори: В. Гнездилов, В. Вінайкін; 1961 р.). Зазначено, що в лютому 2010 р. Міністерство культури та туризму України надало йому охоронний статус як пам'ятці монументального мис-

тецтва місцевого значення – № 5894-Ко. Опубліковано документальні фото: колектив авторів монументу під час його відкриття: В. Гнєздилов, В. Вінайкін, В. Гречаник, П. Кальчицький; урочистості 8 жовтня 1961 р. [Також див. п. 30, п. 103]. [X].

23. Шкрєбтїєнко О. «Простір прихованого». У столичному музеї літератури відбулася презентація книги спогадів учасників війни на Сході / Олена Валеріївна Шкрєбтїєнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 8 (12061). – 23 лют. – С. 7.

Описано презентацію книги переяславчанки Р. Товкайло «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталю)» (2017) у Національному музеї літератури (Київ). У книзі зібрано спогади та історії учасників АТО, які проходили реабілітацію в Українському державному медико-соціальному центрі ветеранів війни в с. Цибли Переяслав-Хмельницького району. [Також див. п. 17, п. 24]. [IV].

24. [Інф. «ВП»] «Простір прихованого. Нотатки з військового шпиталю». Записи Римми Товкайло / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 9 (12062). – 2 берез. – С. 9.

Наведено фрагменти спогадів учасників АТО, що лікуються в Українському державному медико-соціальному центрі ветеранів війни (с. Цибли Переяслав-Хмельницького району). Зокрема, переяславець С. Лук'янець. [Також див. п. 17, п. 23]. [IV].

25. Гаврилюк Н. Чепіги мали садибу, що поtopала у бузковому саду / Ніна Степанівна Гаврилюк // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 9 (12062). – 2 берез. – С. 14.

Описано історію родини В. Чепіги, надвірного радника, керівника Переяславського двокласного повітового чоловічого училища, завідувача відділу освіти Переяславського повіту. Зауважено про його дружбу із А. Козачковським. Згадано представників родини (діти: Ольга, Євгенія, Надія, Віра, Ніна, Олександр). Вказується, що доньки Віра та Надія у часи СРСР за «заслуги та чин» батька стали «ворогами народу» і певний час вчителювали в Сибіру. Опубліковано фотопортрети В. Чепіги та Надії Чепіги. [XIV].

26. Мілютін Л. У Магдебурзі можуть назвати вулицю на честь Переяслава / Леонід Григорович Мілютін // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 9 (12062). – 2 берез. – С. 5.

Описано засідання 48 чергової сесії міської ради (22 лютого 2018 р.). 3-поміж інших обговорювалися питання про підпорядкування довгобуду «Історичний музей НІЕЗ «Переяслав», відзначено появу нового топоніму в мікрорайоні Борисівка – провулок Громова. [XVIII].

27. Шкрєбтїєнко В. Підсінне під час повеней нагадувало Венецію / Валерій Михайлович Шкрєбтїєнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 9 (12062). – 2 берез. – С. 14.

У замітці йдеться про підготовку книги про затоплене с. Підсінне. Опубліковано чотири фото із майбутньої книги («Перебирання картоплі», «Трактористи Семен Степаненко та Федір Векленко. 1960-ті роки», «Діти біля сільського магазину. 1967 р.» та «Центральна вулиця під час повені. 1957 р.»). [Про підготовку книги про с. Підсінне див. п. 15]. [VI].

28. Лоха В. Тіло Пилипа Шестакова, щоб перепоховати, знайти не вдалося / В'ячеслав Анатолійович Лоха // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 10 (12063). – 8 берез. – С. 10.

Описано історію родини почесного громадянина Переяслава, директора Комерційного банку та голови товариства «погорільців та знедолених» П. Шестакова за спогадами його правнучки М. Фурсової. Згадано його доньок Ларису та Лідію. Вказується, що в Ермітажі (м. Санкт-Петербург, РФ) зберігається картина І. Рєпіна, на якій зображено Ларису. Опубліковано фото П. Шестакова, Л. Шестакової, А. Чепцової, Кнун'янс. [XIV].

29. Набок В. У ліцеї-інтернаті провели турнір пам'яті Олександра Домашенка / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 10 (12063). – 8 берез. – С. 14.

28 лютого 2018 р. у переяславському ліцеї-інтернаті «Патріот» було проведено перший тенісний турнір пам'яті його випускника (2009) та воїна АТО (2014–2016) О. Домашенка (28 лютого 1992 – 9 липня 2016). Під час заходу відбулося покладання квітів до його меморіальної дошки. [V; IX].

30. Шкрєбтієнко В. Питання про ТЕЦ внесли до порядку денного додатково / Валерій Михайлович Шкрєбтієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 10 (12063). – 8 берез. – С. 5.

Описано громадські слухання в мікрорайоні Андруші м. Переяслав-Хмельницький. Обговорювалось питання пам'ятника «300-річчю возз'єднання України із Росією». [Також див. п. 22, п. 103]. [X].

31. Третяк П. Олександра Пиріг: «Я п'ятдесят років радію кожному дню, прожитому разом із чоловіком» / Павло Третяк // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 11 (12064). – 16 берез. – С. 9.

Жителька Переяслава, доктор історичних наук О. Пиріг на свій 70-річний ювілей видала книгу «Мозаїка мого життя». У ній фігурують згадки про мешканців Переяслава. [XIV].

32. Куліковська І. Два ювілеї відзначив Полого-Вергунівський театр прем'єрою вистави / Інна Куліковська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 12 (12065). – 23 берез. – С. 12.

У 1958 р. у с. Пологи-Вергуни Переяслав-Хмельницького району було створено театр, який у 1987 р. отримав звання «народний». [VII].

33. Мілютін Л. У літературному світі Миколи Дубовича народилася поема «Переяслав» / Леонід Григорович Мілютін // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 12 (12065). – 23 берез. – С. 9.

Інтерв'ю із М. Дубовичем, ліквідатором аварії на ЧАЕС, одним із чотирьох переяславців, членів Національної спілки письменників України. У 1996 р. він переселився із Поліського району до Переяслава (мікрорайон Борисівка). Наводяться фрагменти поеми «Переяслав». Оpubліковано фото М. Дубовича. [VIII; XIV].

34. Набок В. Олександр Буряк розписався на рейхстазі, але ніколи не любив розповідати про війну / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 12 (12065). – 23 берез. – С. 11.

Описано біографію вчителя історії Дем'янецької школи О. Буряка за спогадами його доньки Н. Захарчук (колишня працівниця НІЕЗ «Переяслав»). О. Буряк закінчив семирічну школу с. В'юнище, Переяслав-Хмельницьке педучилище (1934–1938), Київський педагогічний інститут ім. М. Горького, воював у радянсько-фінській та

Другій світовій війні, працював інспектором переяславського райвно, був одним із ініціаторів будівництва переяславської школи № 3. Подано зображення саморобних книг: «Екскурсії та походи», «Цікава мозаїка», «Сторінки життя». Оpubліковано фото О. Буряка з учнями (середина 1960-их рр.) із родинного архіву Н. Захарчук. [V; XIV].

35. Лоха В. Переяславські козаки понад місяць тримали оборону фортеці в Ляховичах. Мирович прохав Мазепу виручити оточених / В'ячеслав Анатолійович Лоха // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 13 (12066). – 30 берез. – С. 14. [Продовження див. п. 37, закінчення див. п. 40].

Початок серії статей про участь козаків Переяславського полку на чолі із І. Мировичем у Північній війні (1700–1721) на боці Петра І. У березні-квітні 1706 р. козацьке військо тримало оборону проти шведів у фортеці Ляховичі (нині – Республіка Білорусь). Описано військову поразку (19 квітня 1706 р.) козацької кінноти під м. Клецьк (нині – Республіка Білорусь), яка прибула на допомогу захисникам фортеці. [V].

36. Андрієнко А. Переяслав: дати і події / Анжеліка Миколаївна Андрієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 14 (12067). – 6 квіт. – С. 18.

Продовження серії статей про життя міста (І-ша публікація – «Вісник Переяславщини». – 2017. – № 86. – 28 листоп. – С. 6). Керівником архівного відділу Переяслав-Хмельницької міської ради подано документальний огляд подій з історії міста за 1951 р. Оpubліковано фото частини міста з видом на Троїцьку церкву, 1950-ті рр. [Інші публікації серії: п. 12, п. 61]. [V; VI].

37. Лоха В. Переяславські козаки понад місяць тримали оборону фортеці в Ляховичах. Шведам подарувала перемогу сама природа / В'ячеслав Анатолійович Лоха // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 14 (12067). – 6 квіт. – С. 18. [Початок див. п. 35, закінчення див. п. 40].

Продовження серії статей про участь козаків Переяславського полку на чолі із І. Мировичем у Північній війні (1700–1721) на боці Петра І. У березні-квітні 1706 р. козацьке військо тримало оборону проти шведів у фортеці Ляховичі (нині Республіка Білорусь). Описано взяття шведським військом у полон переяславських козаків (1 травня 1706 р.). [V].

38. [Инф. «ВП»] На Переяславщині Попович бував інкогніто / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 16 (12069). – 20 квіт. – С. 22.

У відповідь на публікацію про космонавта П. Поповича в газеті «Вісник Переяславщини» від 13 квітня 2018 р. М. Михняк надав редакції матеріал зібраний ним для книги про с. Андруші Переяслав-Хмельницького району (нині затоплене Канівським водосховищем) від Г. Якименко (Бурчик). Повідомляється, що в 1977 р. до с. Андруші приїздив космонавт П. Попович. Оpubліковано два фото: портрет П. Поповича та П. Попович серед працівників рятувальної станції 1977 р. [XIV].

39. Кузьменко А. Про архітектурні проекти Володимира Заболотного ми знаємо не все / Андрій Володимирович Кузьменко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 16 (12069). – 20 квіт. – С. 18.

Описано виставку «Задум та реальність (з історії проектів Володимира Заболотного у м. Києві)», присвячену 120-ій річниці з дня народження архітектора-переяславця В. Г. Заболотного. Її експозицію було відкрито в квітні 2018 р. у Меморіальному музеї академіка В. Г. Заболотного. Оpubліковано два зображення архітектурних проектів В. Заболотного. [III; XIV].

40. Лоха В. Переяславські козаки понад місяць тримали оборону фортеці в Ляховичах. Випробування в полоні / Вячеслав Анатолійович Лоха // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 16 (12069). – 20 квіт. – С. 22. [Початок див.: п. 35, п. 37].

Заключна публікація з серії статей про участь козаків Переяславського полку на чолі із І. Мировичем у Північній війні (1700–1721) на боці Петра І. У березні-квітні 1706 р. козацьке військо тримало оборону проти шведів у фортеці Ляховичі (нині Республіка Білорусь). Зауважено про перебування у шведському полоні козаків Переяславського полку. Зокрема, зазначено про смерть полковника І. Мировича, переяславського полкового судді Л. Панкевича, гетьманського сотника Ф. Тоцького, трахтемирівського сотника Ф. Дарагана (власника сіл Підсінне, В'юнище, Козинці). [V].

41. Набок В. У музеї кобзарства тепер можна не лише побачити, а й послухати ліру / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 16 (12069). – 20 квіт. – С. 22.

Повідомляється про те, що 11 квітня 2018 р. цех-майстер Київського кобзарського цеху М. Товкайло подарував Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав» виготовлену власноруч колісну ліру. Оpubліковано фото М. Товкайла. [XI].

42. Строчинська Ю. Сад пам'яті жертв фашизму поповнився новими деревами / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 16 (12069). – 20 квіт. – С. 7.

Описано мітинг з нагоди відзначення 11 квітня 2018 р. Дня визволення в'язнів фашистських концтаборів. Захід відбувся біля саду пам'яті (висаджений у 2012 р. на території Переяславської загальноосвітньої школи № 1). Згадуються прізвища загиблих остарбайтерів Я. Білошицького (завуч Переяславської школи № 2, страчений у концтаборі Бухенвальд), Т. Трохименко і Є. Пасацької (спалені живцем у м. Хемніці). [IX; X; XV].

43. Коломієць-Князенко О. Олесь Гончар був знайомий з Михайлом Сікорським / Олег Родіонович Коломієць [літературний псевдонім – Князенко] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 17 (12070). – 27 квіт. – С. 8.

Подано інформацію із щоденника письменника О. Гончара про його поїздки в серпні 1980 р. у с. Положаї Переяслав-Хмельницького району та музей просто неба в Переяславі-Хмельницькому. Характеризується постать М. І. Сікорського. Оpubліковано фото: О. Гончар, М. Сікорський та ін. (Детальніше: Гончар О. Т. Щоденники у 3-х т.: Т. 2, К., 2003 р., с. 422). [XIV].

44. Строчинська Ю. Микола Сидоренко: «Я усім президентам співав, окрім Януковича» / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 17 (12070). – 27 квіт. – С. 9.

Інтерв'ю з переяславським кобзарем М. Сидоренком з нагоди його 65-річчя. Народився у с. Горбані, Переяслав-Хмельницького району. Працював у мистецько-культурних закладах в Ужгороді, Полтаві, Києві, Переяславі-Хмельни-

цькому, с. Циблі Переяслав-Хмельницького району. Оpubліковано фото: М. Сидоренко, Г. Верба, М. Колос. [VII; XIV].

45. Пилипенко Л. Благодійний ярмарок влаштували на честь загиблого у зоні АТО випускника / Лариса Григорівна Пилипенко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 18 (12071). – 4 трав. – С. 4.

Повідомляється про благодійний ярмарок «Слава Герою» у школі № 1 м. Переяслав-Хмельницького в пам'ять про її випускника, учасника АТО (2014–2017) О. Довгого. Подано короткі біографічні відомості. Зауважено, що зібрані кошти будуть витрачені для встановлення меморіальної дошки. [Також див.: п. 53, п. 56]. [IX; XIV].

46. Чирков М. Варвара Данько: «Як почався колгосп, то все в нас забрали, бо батько в нього не пішов» / Варвара Михайлівна Данько, записав Микола Юхимович Чирков // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 18 (12071). – 4 трав. – С. 10.

Наведено фрагменти інтерв'ю із колишньою жителькою с. В'юнище В. Данько, 1920 р.н. Згадано розкуркулення, голодомор, життя в окупації за часів Другої світової війни, переселення тощо. Записано мешканцем с. Циблі М. Чирковим (працює над книгою про нині затоплене с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району). Оpubліковано фото середини 1960-их рр. [VI; XIV].

47. Павлик Н. Олена Євтєєва презентувала збірку своїх поезій «Вітер з літер» / Наталія Миколаївна Павлик // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 19 (12072). – 11 трав. – С. 13.

З нагоди появи збірки віршів «Вітер з літер» автором публікації аналізується поетична творчість переяславської поетеси О. Євтєєвої. У 2007 р. було видано її першу збірку «Дух дощової симфонії». Оpubліковано фото О. Євтєєвої. [VII; XIV].

48. [Инф. «ВП»] 32 примірники книги «Переяславщина: люди та їхні справи» поповнили сільські бібліотеки / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 20 (12073). – 18 трав. – С. 11.

Повідомляється про презентацію 7 травня 2018 р. книги «Переяславщина: люди та їхні справи» (2017). Представлено відомості щодо

129 осіб, які працювали на Переяславщині із 1960-их рр. до нинішнього часу. Автор проекту й генеральний спонсор – О. Пироговський, головний редактор – Г. Карпенко, літературний редактор – М. Навальна. [IV].

49. [Инф. «ВП»] Першими історичну назву Переяславу повернули у Київському патріархаті / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 20 (12073). – 18 трав. – С. 4.

26 жовтня 2017 р. на сесії Переяслав-Хмельницької міської ради депутати прийняли рішення повернути м. Переяслав-Хмельницькому його історичну назву – Переяслав. У документи УПЦ Київського патріархату були внесені відповідні зміни, також титул митрополита Переяслав-Хмельницького Єпіфанія змінено на «Переяславський». [XVI; XVIII].

50. Мілютін Л. Божий храм збудував для людей В'ячеслав Саулко / Леонід Григорович Мілютін // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 20 (12073). – 18 трав. – С. 22.

Інформується, що підприємець В. Саулко завершує 4-річне будівництво нової православної церкви в мікрорайоні Підварки м. Переяслав-Хмельницького, яку планується освятити на честь рівноапостольного Великого Київського князя Володимира. Оpubліковано фото В. Саулка. [III; XIV; XVI].

51. Строчинська Ю. Археологи знайшли на Переяславщині кістку мамонта / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 20 (12073). – 18 трав. – С. 11.

2 травня 2018 р. археологи НІЕЗ «Переяслав» (Д. Тетеря, О. Прядко, Т. Нагайко) дослідили кар'єр поблизу трипільського поселення на території с. Веселе Переяслав-Хмельницького району. Одна зі знахідок – фрагмент кістки мамонта. [III].

52. Строчинська Ю. Павло Ярош пропонує план порятунку Ташанського парку / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 21 (12074). – 25 трав. – С. 12.

Описано історію, сучасний стан та перспективи Ташанського парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва. Висловлюється ідея громадських активістів (В. Різник, В. Кужільний, П. Ярош, В. Куліш, Ю. Коржов) про створення

на базі Ташанського парку адміністрації, яка б ним опікувалась. [Про проблему Ташанського парку див.: п. 10, п. 106]. [VI; XV].

53. [Инф. «ВП»] У першій школі відкрили меморіальну дошку загиблому в АТО Олександрові Довгому / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 23 (12076). – 8 черв. – С. 3.

Повідомляється про відкриття 4 червня 2018 р. на стіні Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи № 1 меморіальної дошки в пам'ять про її випускника, учасника АТО (2014–2017) О. Довгого (1985–2017). Згадуються прізвища переяславців, що загинули в АТО: С. Лазенко, Р. Гриценко, А. Моругий. Оpubліковано фото з відкриття меморіальної дошки. [Також див.: п. 45, п. 56]. [IX; X; XIV].

54. [Без автора] Помер Григорій Домніч / [Немає автора] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 23 (12076). – 8 черв. – С. 23.

1 червня помер «Почесний громадянин Переяслав-Хмельницького району» Г. Домніч (80 р.). У 1975–1981 рр. він працював головою Переяслав-Хмельницького райвиконкому, 1981–1987 рр. – першим секретарем Переяслав-Хмельницького міськкому Компартії України, з 1993 р. – займався фермерством. Оpubліковано фото Г. Домніча. [XIV].

55. [Инф. прес-служби міської ради] Радилися, який та в якому місці звести пам'ятник Сікорському / [Інформація прес-служби міської ради] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 24 (12077). – 15 черв. – С. 4.

Подано інформацію щодо обговорення 8 червня 2018 р. на засіданні архітектурно-містобудівної ради питання встановлення у м. Переяслав-Хмельницькому пам'ятника М. І. Сікорському. [X; XIV].

56. [Без автора] Юлія Довга виготовила меморіальну дошку без допомоги волонтерів / [Немає автора] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 24 (12077). – 15 черв. – С. 3.

Уточнено аспекти виготовлення меморіальної дошки в пам'ять про учасника АТО (2014–2017) О. Довгого (1985–2017). [Також див.: п. 45, п. 53]. [X].

57. Лой В. Стовп чорного диму здіймався до неба. В Козлові горіла церква / Василь Іванович

Лой // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 24 (12077). – 15 черв. – С. 22.

Подано факти з історії с. Козлів Переяслав-Хмельницького району за період XVIII ст. – поч. XX ст. Згадано низку населених пунктів та топонімів. Зауважено згадку про факт пожежі в 1925 р., під час якої згоріла церква Архістратига Михайла. [VI].

58. Набок В. Дорога, яка з'єднує центр міста й Підварки, існує понад чотириста років / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 24 (12077). – 15 черв. – С. 22.

Інформація про дослідження працівниками археологічних підрозділів НІЕЗ «Переяслав» (Т. Нагайко, О. Павлик, О. Прядко, Д. Тетеря) 3 червня 2018 р. фрагменту давнього шляху м. Переяслава, вік понад 400 років (район Задвогомостянського передмістя у бік Яготина). [II; VI].

59. [Инф. «ВП»] Постамент після Леніна простояв ще понад чотири роки. Нарешті розбили / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 25 (12078). – 22 черв. – С. 6.

Повідомляється про демонтаж 16 червня 2018 р. постаменту на Борисоглібській площі, з якого в лютому 2014 р. під час подій Революції Гідності було знято пам'ятник Леніну. Оpubліковано фото демонтажу постаменту. [X].

60. Коломієць О. Ім'я Єфрема Іщенка належить пошанувати по-справжньому / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 28 (12081). – 13 лип. – С. 6.

Аргументується пропозиція автора публікації назвати Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці на честь одного із його творців – переяславця Є. Іщенка (1899–1976). Оpubліковано фото Є. Іщенка, 1964 р. [XIV].

61. Андрієнко А. Переяслав: дати і події / Анжеліка Миколаївна Андрієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 29 (12082). – 20 лип. – С. 14.

Продовження серії статей про життя міста (І-ша публікація – «Вісник Переяславщини». – 2017. – № 86. – 28 листопада. – С. 6). Керівником архівного відділу Переяслав-Хмельницької місь-

кої ради подано документальний огляд подій з історії міста за 1952 р. Опубліковано фото колективу редакції газети «Зоря комунізму», з-поміж інших – В. Шимченко. [Інші публікації серії: п. 12, п. 36]. [V; VI].

62. Коломієць О. Згадали про справжнього вчителя й письменника / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 29 (12082). – 20 лип. – С. 9.

Описано літературний ранок, присвячений переяславському письменнику та педагогу В. Святотцю (1933–2017). Захід відбувся 13 липня 2018 р. з нагоди 85-річчя від дня його народження у Переяслав-Хмельницькій міськрайонній бібліотеці. Зауважується про підготовку книги спогадів про В. Святотця. Опубліковано фото В. Святотця та О. Коломіїця (2016). [VIII; XIV].

63. Матвієнко О. «Історію свого Ковалина дізнаємося завдяки землякові» / Олена Іванівна Матвієнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 29 (12082). – 20 лип. – С. 12.

У тексті публікації згадано, що в 2017 р. с. Ковалину Переяслав-Хмельницького району було 440 років. Уродженець села М. Роман підготував п'ять нарисів про його історію, які зберігаються у сільській бібліотеці. [VI].

64. Сорокова С. «Ми півстоліття тому закінчили В'юницьку школу» / Софія Федорівна Сорокова // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 29 (12082). – 20 лип. – С. 9.

Повідомляється про зустріч однокласників В'юницької 10-класної школи, яку організувала В. Красовська (Вовченко). У ній навчалися діти із сіл В'юнище, Городище, Козинці, Комарівка, Циблі Переяслав-Хмельницького району. Згадано про її директорів (Г. Кебало, Г. Філоненко) та вчителів (М. Гаранда, М. Горкуменко, В. Петрашенко, А. Савенко, М. Шпиталь). Вказано, що наступна зустріч запланована в суботу перед Зеленою Неділею 2019 р. [XII; XIX].

65. Коломієць О. Наталії Іваненко свої вірші присвячував Павло Тичина / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 30 (12083). – 27 лип. – С. 9.

Розповідь про переяславську вчительку Н. Іваненко (1897–1989), яка зображена на фотографії у альбомі: *Facie ad faciem: Ілюстрований*

життєпис Михайла Грушевського, 2016. Вона була особисто знайома з М. Грушевським та П. Тичиною. Автор наголошує, що збереглася фонограма співу Н. Іваненко записана ним у 1986 р. Опубліковано два документальні фото 1913 р. та 1919 р. [VIII; XIV].

66. Чирков М. Петро Манойло: «Я завжди був артистом» / Микола Юхимович Чирков // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 30 (12083). – 27 лип. – С. 22.

Збираючи матеріали до книги про затоплене село В'юнище, краєзнавець М. Чирков у 2014 р. записав інтерв'ю з П. Манойлом (1934 р.н.), колишнім жителем с. Козинці (нині затоплене Канівським водосховищем). У середині 1950-их рр. він став артистом Черкаського обласного музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. У публікації міститься розповідь О. Манойла про бомбардування переправи через Дніпро в 1943 р., навчання у В'юницькій школі та переяславському педучилищі, вступ до Київського театрального інституту імені Карпенка-Карого. Опубліковано фото П. Манойла. [Також див.: п. 67, п. 70]. [VII; XIV].

67. Чирков М. Петро Манойло: «В душі я завжди козинчанин» / Микола Юхимович Чирков // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 31 (12084). – 3 серп. – С. 22.

Збираючи матеріали до книги про затоплене село В'юнище, краєзнавець М. Чирков у 2014 р. записав інтерв'ю з П. Манойлом (1934 р.н.), колишнім жителем с. Козинці (нині затоплене Канівським водосховищем). У середині 1950-их рр. він став артистом Черкаського обласного музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. У публікації міститься розповідь О. Манойла про навчання у Київському театральному інституті імені Карпенка-Карого разом з А. Роговцевою, роботу в Черкаському обласному музично-драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка. Опубліковано фото П. Манойла, краєвиду с. Козинці (1968) та гурту колгоспників (середина 1960-их рр.). [Також див.: п. 66, п. 70]. [VII; XIV].

68. Коломієць О. На 16-річчя мені подарували кошик книг. Вони сформували мою українськість / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 32 (12085). – 10 серп. – С. 11.

Публікується авторський спомин про те, що в 1966 р. переяславська бібліотекарка Г. Кресько-Саріна (1887–1983) подарувала О. Коломійцю українські видання (автори: Є. Білоусенко, О. Володський, О. Галичанка, Н. Григоріїв, О. Дорошкевич, С. Єфремов, А. Кримський, О. Островський, П. Смутко², Д. Ревуцький, І. Стешенко, І. Огієнко, О. Олесь, І. Феценко-Чопівський, Г. Чупринка та ін.). Згадується знайомство автора з М. Саріним (1889–1973). Оpubліковано фото І. Креська з сином Іваном (1928). [XIV; XX].

69. Строчинська Ю. Сміливці перепливли Дніпро в пам'ять про затоплені села Переяславщини / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 32 (12085). – 10 серп. – С. 23.

Репортаж про спортивно-просвітницький захід «Дніпро Ревучий». 4 серпня 2018 р. відбувся 3-кілометровий заплив із Трахтемирівського півострову, який найшвидше подолав киянин А. Васильєв (52 хв. 3 сек.). Один з організаторів заходу М. Богатир зауважує про необхідність створення річкового туристичного маршруту, оглядового майданчика «Шевченківські та історичні місця», встановлення пам'ятника Т. Шевченку та затопленим селам. [VI; IX].

70. Шкрєбтєнко В. Фотографії Петра Манойла знайшли у його книзі / Валерій Михайлович Шкрєбтєнко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 32 (12085). – 10 серп. – С. 11.

Замітка у відповідь на попередні публікації про П. Манойла (1934 р. н.). Оpubліковано фото П. Манойла. Повіdomляється про книгу П. Манойла «Думи мої, думи мої... (спогади дитини війни)» (2014, 132 с.). [Також див.: п. 66, п. 67]. [VII; XIV].

71. Коломієць О. Впливу просвітян радянська влада боялася. Тому жорстоко репресувала / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 33 (12086). – 17 серп. – С. 11.

На основі книг В. Стрілько-Тютюн «Янголи України» (2017) та «Реабілітовані історією. Київська область» (2006) згадано репресованих просвітян Переяславщини: педагоги (І. Березницький, Б. Біскурський, А. Божко-Божинський,

Б. Бохановський, І. Бохановський, В. Вдовенко, Г. Вовк, П. Гальцук, А. Лагодинський, Н. Мірза-Авак'яни, О. Пилипенко, В. Прохасько, І. Худолій, В. Чубук-Подільський), актриса (Г. Симоновська) та інші. Оpubліковано фото Н. Мірзи-Авак'яни та І. Борця. [XIX].

72. Коломієць О. Пора організувати виставку акварелей Петра Дремлюги / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 35 (12088). – 31 серп. – С. 13.

Наведено біографічні відомості про переяславського вчителя-художника П. Дремлюгу (1899–1991), учасника бою під Крутами. У статті помилково роком смерті П. Дремлюги вказано 1992 р. Оpubліковано автопортрет П. Дремлюги (1960-ті рр.) та дві картини – «Три верби» (1960-ті рр.), «Трахтемирів. Хата над Дніпром (1961)» [XIV].

73. Набок В. «Козинці за їхню красу любили всі, хто хоча б раз їх відвідав» / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 35 (12088). – 31 серп. – С. 14.

Наведено спогади колишньої жительки с. Козинці Переяслав-Хмельницького району (нині затоплене Канівським водосховищем) Г. Глазунової (Вересоцької). Розповідається про сільський побут, окупацію під час Другої світової війни, виселення із села тощо. Оpubліковано два фото Г. Глазунової та святкування Трійці в с. Козинцях (1950-ті рр.). [VI].

74. Набок В. Михайло Сікорський, даючи розпорядження про створення музею Шолом-Алейхема, вказав термін: «Давай зробимо, поки тепло» / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 36 (12089). – 7 верес. – С. 11.

З нагоди 40-річчя створення Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема згадано його історію, творців та працівників (О. Карнаухова, З. Гончарук, Н. Захарчук, В. Ісак, М. Герасько, П. Бутник, Л. Бурчик, Г. Козій). [XI].

75. Будугай А. Мені дісталось фото березової алеї в музеї просто неба. Пам'яті Віктора Сокола / Андрій Олександрович Будугай // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 37 (12090). – 14 верес. – С. 23.

²Мається на увазі П. Я. Стебницький (псевдонім – Смуток).

Автор публікації згадує про переяславського фотографа В. Сокола. Зокрема, його роботу в газеті переяславського університету «Педагогічні обрії», фотографії для книги «Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди («Сковорода і Біблія». Путівник)» (автор Г. Верба) тощо. Наведено вірш-присвяту з циклу «Переяславські етюди» із книги «Святковий вінок» (автори: О. Будугай, А. Будугай). Опубліковано фото В. Сокола. [XIV].

76. Мілютин Л. На позачерговому засіданні не змогли надати дозвіл ВУКГ взяти 400 тисяч кредиту на заробітну плату / Леонід Григорович Мілютин // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 37 (12090). – 14 верес. – С. 6.

Описано 2-ге пленарне засідання чергової 55 сесії Переяслав-Хмельницької міської ради. У підзаголовку «На нову книгу про Переяслав виділили 158 тисяч» інформується про ініціативу міської ради закупити 600 примірників книги «Переяславський соціум на перехресті епох: люди, події, факти». [IV]

77. Бойко Н. «Лікар на війні: Іван Степанович Сарін». Так називається виставка в музеї-діорамі / Надія Андріївна Бойко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 38 (12091). – 21 верес. – С. 18.

Подано біографічні відомості про переяславського лікаря І. Саріна (1897–1955): навчався у переяславській чоловічій гімназії, Київському університеті Святого Володимира (1915–1921), працював у Переяславській фізіотерапевтичній лікарні (з 1924), очолював евакогоспіталь № 2028 (1941–1942 рр.) тощо. Опубліковано фото І. Саріна (1942, 1945). [V; XIV].

78. Бузян Г. «Директоркою Гори» Ганна Козій працювала тридцять п'ять років / Ганна (Галина) Миколаївна Бузян, Лариса Олексіївна Годліна // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 39 (12092). – 28 верес. – С. 7.

До 70-річного ювілею подано біографічні відомості про Г. Козій (Слюсар). Упродовж 1975–2010 рр. вона працювала завідувачем «Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці». Відзначено, що завдяки її зусиллям зібрано близько 4 тис. експонатів; у 1985 р. за її сприяння на території Переяславського скансену

проводилося перше свято Зеленої неділі. Опубліковано два фото Г. Козій 1970-их рр. [XI; XIV].

79. [Інф. «ВП»] Оновили пам'ятник на могилі Сікорського / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 40 (12093). – 5 жовт. – С. 2.

У замітці повідомляється про впорядкування могили Героя України, директора переяславських музеїв (1951–2008) М. Сікорського (1923–2011). Опубліковано фото зворотного боку надгробку могили М. Сікорського. [X; XIV].

80. Набок В. Олександр Петренко пропрацював на швейній фабриці більше 50 років / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 40 (12093). – 5 жовт. – С. 8.

Публікація з нагоди 80-річчя Почесного громадянина м. Переяслав-Хмельницького О. Петренка, директора колишньої швейної фабрики. Опубліковано фото О. Петренка. [XIV; XIX].

81. Набок В. Переяславка Луїза Невельсон була членом Американської академії мистецтв і науки / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 40 (12093). – 5 жовт. – С. 11.

З нагоди ініціативи про перейменування вулиць м. Переяслава-Хмельницького розповідається про американську скульпторку Л. Невельсон (Л. Берлявська) (1899–1988), яка народилася і проживала в Переяславі упродовж 1899–1905 рр. Опубліковано фото Л. Невельсон (кінець 1970-их рр.). [XIV].

82. Набок В. У музеї трипільської культури з'явився «свій» Вікентій Хвойка / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 40 (12093). – 5 жовт. – С. 12.

Повідомляється, що в межах відзначення Днів пам'яті Героя України М. Сікорського та з нагоди 125-річчя відкриття трипільської культури директор Переяслав-Хмельницької дитячої художньої школи С. Куций передав Музею трипільської культури НІЕЗ «Переяслав» виконаний ним бюст В. Хвойки. [X; XI; XIV].

83. Коломієць О. Василь Мартиненко боровся за утвердження й чистоту української мови / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 40 (12093). – 5 жовт. – С. 11.

Подаються біографічні відомості про В. Мартиненка (1940–2012), члена переяславської «Просвіти», який закінчив місцеву школу № 2, навчався у медичному інституті, був військовим лікарем, згодом працював у Переяслав-Хмельницькій лікарні. Наводяться кілька поезій В. Мартиненка. Оpubліковано фото В. Мартиненка. [XIV].

84. *Набок В.* «Я такий щасливий, що ви в мене є!» – сказав Михайло Сікорський після однієї із виставок своїм колегам-музейникам / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 41 (12094). – 12 жовт. – С. 9.

Описано захід «Сподвижники Михайла Сікорського – музейна гордість Переяслава» проведений 5 жовтня 2018 р. на базі Музею трипільської культури НІЕЗ «Переяслав» у межах відзначення днів пам'яті Героя України М. Сікорського. Наведено спогади його співробітників про нього. [IX; XI].

85. *Радіоненко Т.* Переяславський колегіум заснували 280 років тому / Тетяна Вікторівна Радіоненко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 41 (12094). – 12 жовт. – С. 8.

З нагоди 280-річчя Переяславського колегіуму описано його коротку історію. Заклад засновано в 1738 р., у 1972 р. у його приміщенні відкрито меморіальний музей Г. Сковороди. [III; XIII; XIX].

86. [Без автора] Померла Ціля Гехтман / [Немає автора] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 43 (12096). – 26 жовт. – С. 23.

Повідомляється, що на 88-му році життя померла Ц. Гехтман, Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького (2011), Почесний діяч Єврейської ради України, колишній голова Переяслав-Хмельницького товариства єврейської культури. Оpubліковано фото Ц. Гехтман. [XIV].

87. *Нагайко Т.* «Сікорські читання» відбулися всьоме / Тарас Юрійович Нагайко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 43 (12096). – 26 жовт. – С. 7.

Описано роботу VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання». У межах заходу вишесте нагороджено лауреатів Премії імені Героя України Михайла

Сікорського Національної спілки краєзнавців України (Г. Бузян, П. Гончар, А. Силюк, П. Скавро-нський, Я. Штиркало). Оpubліковано фото П. Гончара. [IX; XIV].

88. *Строчинська Ю.* На території музею просто неба відбувся забіг пам'яті Михайла Сікорського / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 43 (12096). – 26 жовт. – С. 17.

Повідомляється, що 13 жовтня 2018 р. з нагоди 95-річчя від дня народження Героя України М. Сікорського і до Дня українського козацтва на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянищини НІЕЗ «Переяслав» відбувся забіг «Sikorsky Cossack Cross», участь у якому взяли 107 спортсменів віком від 15 до 78 років з 18 міст України, із них – 12 переяславців. [IX; XIV].

89. *Гриневич В.* До рідних Зарубинців стежки не заростають / Віра Григорівна Гриневич // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 44 (12097). – 2 листоп. – С. 9.

Описано поїздки автора до залишків села Зарубинці (виселене внаслідок створення Канівського водосховища). Згадано пам'ятні об'єкти: хрест козака Батури, хрест-пам'ятник зниклому селу, хрести на честь загиблих воїнів під час боїв за Букринський плацдарм восени 1943 р. Відмічено наявність значної кількості туристів у цій місцевості. [VI].

90. *Іващенко В.* Книга про Андруші вийшла. Її можна придбати / Віталій Павлович Іващенко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 44 (12097). – 2 листоп. – С. 8.

Інформація про презентацію 17 жовтня 2018 р. книги «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах» (автор-упорядник М. Михняк, видавництво «Український пріоритет», 2018). У ній представлено свідчення про заключний період історії села (1920–1970-их рр.) та життя його мешканців. [Про презентацію цього видання також див. п. 107]. [IV].

91. *Карпенко Г.* «Народження України». Альбом поведе читачів із минулого в майбуття / Ганна (Галина) Іванівна Карпенко // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 44 (12097). – 2 листоп. – С. 3.

Повідомлення про презентацію 24 жовтня 2018 р. літературно-мистецького видання «Народження України. Альбом-антологія» (Упорядник О. Коломієць-Князенко, 2018, 76 с.). У виданні містяться вірші О. Іващенко, О. Коломійця, М. Карп'юк, В. Коломійця, О. Матвієнка, Н. Павлик та інших переяславських поетів. А також пісні М. Губаря, краєзнавчі розвідки О. Коломійця, репродукції картин учнів міської художньої школи. [IV; VIII; XX].

92. [Инф. «ВП»] У центральному парку буде ще й пам'ятник воїнам АТО / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 45 (12098). – 9 листоп. – С. 7.

Наведено інформацію про ініціативу ГО «Асоціація УБД та АТО Переяславщини» щодо спорудження пам'ятного знаку³ воїнам АТО в парку ім. Г. Сковороди м. Переяслава-Хмельницького. [X].

93. Розовик О. «Щоб храму й духу не було!». Замість свята в 1959 році проводили дні ударної праці / Олена Іванівна Розовик // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 45 (12098). – 9 листоп. – С. 8.

Наведено відомості із документів архівного відділу Переяслав-Хмельницької райдержадміністрації за 1959 р. Зокрема, повідомляється про заміну храмового свята на селі днем ударної праці (села: Виповзки, Воскресінське, Велика Каратувль, Мала Каратувль, Помоклі, Сомкова Долина, Соснова, Стівп'яги, Строкова, Студенники, Циблі). Міститься інформація про будівництво с. Жовтневе, створення Переяслав-Хмельницького районного відділення хорového товариства УРСР, розсадник плодových дерев у с. Григорівка тощо. Оpubліковано фото «Хресний хід на Великдень у с. Андруші» (кінець 1950-их рр.). [VI; XX].

94. [Инф. «ВП»] «Комуністична праця» відіграла помітну роль у становленні «Просвіти» на Переяславщині / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 46 (12099). – 16 листоп. – С. 18.

Інформується про роль районної газети «Комуністична праця» (нині «Вісник Переяславщини») у розвитку просвітнянського руху на Переяславщині. [XVII; XIX].

95. Коломієць О. Переяславці теж брали участь у державотворенні 1918 року. Світлини з родинних альбомів / Олег Родіонович Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 46 (12099). – 16 листоп. – С. 11.

Описано краєзнавчий ранок з нагоди 100-річчя Української Держави 1918 р., що відбувся у Переяслав-Хмельницькій міськрайонній бібліотеці. Вчителька-переяславка В. Лозинська розповіла про свого діда Л. Лозинського-Лозинька, уродженця с. Підварки (нині – мікрорайон м. Переяслав-Хмельницький), що працював телеграфістом. У 1918 р. він служив у запорозькій дивізії генерала-хорунжого О. Натієва. Згадується тогочасний комендант Переяслава М. Мирович, голова міського земства Г. Холодний – брат заступника міністра освіти П. Холодного. Оpubліковано фото Г. Лозинського-Лозинька, Л. Лозинського-Лозинька, Ф. Саріна та переяславської гетьманської варту (1918). [V; XIV].

96. Набок В. Видатні археологічні відкриття переяславські науковці зробили, не виходячи з музею / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 46 (12099). – 16 листоп. – С. 11.

З нагоди 125-річчя з часу відкриття трипільської культури в Музеї трипільської культури НІЕЗ «Переяслав» відбулася виставка «Керамічний дивосвіт Трипілля: нові надходження до фондової збірки НІЕЗ «Переяслав». Під час підготовки виставки працівники музею В. Білоусько та Д. Тетеря виявили у фондах Заповідника п'ять артефактів із колекції В. Хвойки, які вважалися зниклими під час Другої світової війни. [II; XI].

97. Строчинська Ю. Книгу «Букринський плацдарм. 1943» допомогли видати родичі загиблого лейтенанта Алексеєва / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 46 (12099). – 16 листоп. – С. 14.

Повідомляється про презентацію 6 листопада 2018 р. книги «Букринський плацдарм. 1943». Її автор Н. Бойко, завідувачка Музею-діорами «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року». Видання містить авторські тексти та спогади учасників й очевидців подій. [IV].

³ Відповідний пам'ятник було відкрито 23 березня 2019 р. у сквері навпроти Воскресенського собору.

98. *Розовик О.* Переяславщина: дати і події. В'юнище, Козинці, Циблі – 838 дворів підлягало переселенню / Олена Іванівна Розовик // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 47 (12100). – 23 листоп. – С. 11.

Наведено відомості із документів архівного відділу Переяслав-Хмельницької райдержадміністрації за 1960 р. Зокрема, повідомляється про переселення населення Переяслав-Хмельницького району із зони затоплення Канівського водосховища, об'єднання сільських рад, стан тваринництва, бджільництва, транспорту, харчової та легкої промисловості, кінообслуговування. Оpubліковано фото уроку фізкультури в Андрушівській школі (1960). [VI; XX].

99. *Строчинська Ю.* Переяславець Михайло Дяченко відшукав родичів загиблого командира Балаяна і став їм за брата / Юлія Олександрівна Строчинська // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 47 (12100). – 23 листоп. – С. 14.

Публікуються спогади О. Коломенської, доньки М. Дяченко (1927–2009) – очевидця форсування Дніпра, записані під час презентації книги Н. Бойко «Букринський плацдарм. 1943». Згадуються Герої Радянського Союзу О. Алексеев та Г. Балаян, що загинули в боях на правому березі в районі сіл Григорівка та Зарубинці. Оpubліковано документальні фото. [V; XIV].

100. *Усик В.* Чотири книги презентували викладачі філологічного факультету / Віталій Анатолійович Усик // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 47 (12100). – 23 листоп. – С. 13.

Повідомлення про презентацію 20 листопада 2018 р. видань викладачів-філологів Переяславського університету. Згадується посібник-антологія «Поетичний славень Сковороді» (2018, 496 с.), у якому зібрано вірші про філософа (близько трьохсот авторів). Серед них твори переяславських поетів (А. Будугай, Н. Гаврилюк, В. Коломієць, О. Коломієць, Н. Павлик). [XIV; XX].

101. *Дикий В.* Фахівці київської консерваторії приїжджали в Соснову. Записували Григорія Орфані / Віталій Дикий // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 48 (12101). – 30 листоп. – С. 14.

Подано біографічні відомості про уродженців с. Соснова: оперного співака А. Євсевського

(1905–1942) [Також див.: «Вісник Переяславщини» – 2010. – 3 груд.] та Г. Орфані (1910–1995). Оpubліковано фото А. Євсевського (1940) та Г. Орфані (початок 1980-их рр.). [VII; XIV].

102. *Батрак В.* Григорій Новохатько був педагогічною зіркою. З нагоди 100-річчя від дня народження є ініціатива присвоїти його ім'я міській гімназії / Валентина Василівна Батрак // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 49 (12102). – 7 груд. – С. 11.

З нагоди 100-річного ювілею подано біографічні відомості про педагога Г. Новохатька (1918–2006). Вказується, що він перебував на фронтах Другої світової війни (1941–1945), вчителював у с. Студеники Переяслав-Хмельницького району (1948–1960), очолював Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище (1860–1984). Оpubліковано фото Л. Новохатька (1972) та колективу Переяславського педучилища (1980-ті рр.). [XIV].

103. *Батрак В.* Монумент «возз'єднання» вимагають позбавити статусу і демонтувати / Валентина Василівна Батрак // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 49 (12102). – 7 груд. – С. 2.

Описано позицію переяславців-просвітян М. Товкайла та О. Ігнатенка щодо проблеми невиконання владою закону про декомунізацію відносно монументу «300-річчю возз'єднання України із Росією». [Також див.: п. 22, п. 30]. [X].

104. *Батрак В.* Новим Почесним громадянам району зал аплодував стоячи / Валентина Василівна Батрак // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 50 (12103). – 14 груд. – С. 2.

Інформація про проведення 7 грудня 2018 р. урочистостей та вручення нагород мешканцям Переяславицини, зокрема, й відзнаки «Почесний громадянин Переяслав-Хмельницького району». Нагороджені: артистка В. Ярема (69 р., с. Строчкова), гумористка та поетеса С. Сорокова (81 р., с. Циблі), співачка, учасниця АТО Т. Бородіна (31 р., с. Вовчків). Оpubліковано фото Т. Бородіної, С. Сорокової, В. Яреми. [XIV].

105. *Батрак В.* Три аматорські колективи вперше отримали звання народного / Валентина Василівна Батрак // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 50 (12103). – 14 груд. – С. 6.

Повідомляється про те, що 1 грудня 2018 р. у районному будинку культури творчі колективи

отримали звання «народних». Зокрема, тріо «Лілея» (с. Помоклі), ансамблі «Дем'янчанка» (с. Дем'янці) та «Осіннє золото» (с. Козлів). Згадуються інші творчі колективи міста та району. [VII; XVII].

106. Мілютін Л. Держлісгосп та сільські активісти зробили важливий крок у відновленні Ташанського парку / Леонід Григорович Мілютін // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 50 (12103). – 14 груд. – С. 14.

Інформується про проведення ДП «Переяславський лісгосп» санітарно-оздоровчих робіт на території Ташанського парку. Повідомляється, що громадський активіст П. Ярош працює над формуванням спеціальної адміністрації для забезпечення належного догляду за пам'яткою природи. [Про проблему Ташанського парку див.: п. 10, п. 52]. [VI; XV].

107. Набок В. «Цінним є те, що людські історії подано так, як їх оповіли андрушівці» / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 50 (12103). – 14 груд. – С. 5.

Наводиться інформація про презентацію 6 грудня 2018 р. книги «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах» (автор-упорядник М. Михняк, видавництво «Український пріоритет», 2018). У виданні представлено свідчення про заключний період історії села (1920–1970-ті рр.) та життя його мешканців. [Про презентацію цього видання також див. п. 90]. [IV; VI].

108. Роман М. Ковалин заслуговує мати про себе книгу / Микола Миколайович Роман // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 50 (12103). – 14 груд. – С. 9.

Наводиться коротка історична довідка стосовно с. Ковалина. Згадуються відомі вихідці, зокрема, Герой Радянського Союзу О. Роман, голова Переяслав-Хмельницького райвиконкому Д. Швидкий, голова Броварського райвиконкому П. Білокін, редактор районної газети м. Вишгород А. Шульга, голова Київського обласного спеціалізованого суду А. Роман, народна художниця України М. Буряк, депутат Верховної Ради України III скликання М. Лінчак та інші. [VI].

109. [Інф. «ВП»] Минуле стає ближчим. Опубліковано архівні документи XVIII століття села Пологи-Вергуни / [Інформація «Вісник Переяславщини»] // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 51 (12104). – 21 груд. – С. 17.

Подається інформація про публікацію книги Ю. Коржова: «Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років». [IV; VI].

110. Набок В. «Ця бандура не просто експонат. На ній може зіграти кожен» / Володимир Васильович Набок // Вісник Переяславщини. – 2018. – № 51 (12104). – 21 груд. – С. 3.

Повідомляється, що 12 грудня 2018 р. засновник фонду «Рідна країна» М. Томенко подарував Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав» старосвітську бандуру, яку виготовив цех-майстер Київського кобзарського цеху М. Товкайло. [XI].

**ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК
ДО АНОТОВАНОГО СПИСКУ КРАЄЗНАВЧИХ ПУБЛІКАЦІЙ
ГАЗЕТИ «ВІСНИК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ» ЗА 2018 Р.**

1. Абламський Д[анило Андрійович] – 57.
2. Авраменко Юрій [Володимирович] – 84.
3. Александрова Наталія – 85.
4. Алексеєв Олександр Іванович – 97, 99.
5. Алексеєв Олександр Семенович – 97.
6. Алексеєв Сергій Олександрович – 97.
7. Анастасія Михайлівна¹ – 46.
8. Анатолій, отець² – 31.
9. Андрієнко Анжеліка [Миколаївна] – 12, 36, 61.
10. Андрій Авксентійович³ – 30.
11. Андрущенко Галина Іванівна – 46.
12. Андрущенко Іван Мусійович – 46.
13. Антон⁴ – 46.
14. Антоній Печерський – 11.
15. Антонов-Овсієнко [Володимир Олександрович] – 14.
16. Апостол Д[анило] – 35, 37.
17. Аркас Микола Миколайович⁵ – 7.
18. Аркас Микола Миколайович⁶ – 7.
19. Астаф'єв Віктор [Петрович] – 97.
20. Афанасьева Людмила [М.] – 69.
21. Бабишкін Олег Кіндратович – 2, 62.
22. Багацький Гаврило – 108.
23. Багацький Григорій – 108.
24. Багацький Іван – 108.
25. Бажан М[икола] П[латонович] – 60.
26. Байло Василь Петрович – 8.
27. Байло Марія Григорівна – 8.
28. Байло Петро – 8.
29. Балаян Бакані Шегіївна – 99.
30. Балаян Бахші Шегійович – 99.
31. Балаян Гарегін Шегійович – 99.
32. Балаян Рашид Шегійович – 99.
33. Батіщев Віктор – 19.
34. Батрак Валентина [Василівна] – 13, 18, 102–104.
35. Батрак Петро Іванович – 36, 61.
36. Бендицький І[зраїль] Л[азаревич] – 25.
37. Березницький Іван Іванович – 71.
38. Березовський М[аксим Созонтович] – 2.
39. Берло Арсеній [Берло Андрій Іванович] – 85.
40. Берлявська Аніта – 81.
41. Берлявська Міна – 81.
42. Берлявський Ісаак – 81.
43. Білик Георгій – 5.
44. Біліченко Андрій [Володимирович] – 91.
45. Білобровко [Тетяна Іванівна] – 94.
46. Білогрудова Марія Йосипівна – 72.
47. Білокінь Павло Панасович – 108.
48. Білокур Катерина [Василівна] – 43.
49. Білоусенко Євген – 68.
50. Білоусько Валентина [Миколаївна] – 96.
51. Білошицький Яків [Федорович] – 42.
52. Біскурсський Борис Юхимович – 71.
53. Блануца Андрій [Васильович] – 88.
54. Бобровнік Юрій [Вікторович] – 17, 20, 21.
55. Богатир Микола [Миколайович] – 6, 69.
56. Бóгдан, прізвище – 106.
57. Боднар Валентина – 29.
58. Божко-Божинський Андрій Миколайович – 71.
59. Божко-Божинський І. [Миколайович] – 5.
60. Бойко (Конон) Лідія Антонівна – 70.
61. Бойко Марина – 97.
62. Бойко Надія [Андріївна] – 70, 77, 97, 99.
63. Болбот Юрій – 32.
64. Бондар Тетяна – 46.
65. Бондарчук Валерій – 23.
66. Боплан Гійом Левасер де – 108.
67. Борейко Володимир [Євгенович] – 6.
68. Борець Іван Олексійович – 71.
69. Борис Володимирович – 33.
70. Борисенко Валентина [Кирилівна] – 107.
71. Боровик Леонід – 64.
72. Бородіна Тетяна [Григорівна] – 104.
73. Бортнянський Д[митро Степанович] – 2.
74. Бохановський Борис Ілліч – 71.
75. Бохановський Іван Петрович – 71.
76. Бочарін Петро [Петрович] – 55.
77. Браун Олівер – 42.
78. Брик Владислав – 94.

¹ Вчителька Данько Варвари Михайлівни.

² Михневич Анатолій Павлович.

³ Батько Пиріг Олександри Андріївни.

⁴ Батько хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни – Тимченчихи.

⁵ Старший – батько М. М. Аркаса (молодшого).

⁶ Молодший – син М. М. Аркаса (старшого).

79. Будняк Іван [Богданович] – 50.
 80. Будугай Андрій [Олександрович] – 75.
 81. Будугай Ольга [Дмитрівна] – 75.
 82. Бузницька Катерина – 107.
 83. Бузян Галина [Миколаївна] – 78, 84, 87.
 84. Букет Євген [Васильович] – 87, 94.
 85. Бульба-Боровець Тарас [Боровець Тарас Дмитрович] – 16.
 86. Бурдун Лідія Миколаївна – 34.
 87. Бурчик Любов – 74.
 88. Буряк (Дубошей) Єфросинія – 34.
 89. Буряк Марія Пантелеймонівна – 108.
 90. Буряк Олександр Петрович – 34.
 91. Буряк Петро Михайлович – 34, 46.
 92. Бут Сергій [Васильович] – 26.
 93. Бут Тетяна [Анатоліївна] – 30.
 94. Бутник Петро [Васильович] – 74.
 95. Варивода Ірина – 23.
 96. Василенко Ігор – 46.
 97. Васильєв Андрій – 69.
 98. Васюта Надія [Миколаївна] – 42.
 99. Ващенко Петро – 35.
 100. Вдовенко Володимир Дмитрович – 71.
 101. Ведель А[ртем Лук'янович] – 2.
 102. Векленко Федір – 27.
 103. Верба Григорій Митрофанович – 44, 75, 102.
 104. Верді Джузеппе [Фортуніно Франческо] – 44, 101.
 105. Вересоцька Варвара Гордіївна – 73.
 106. Вересоцька Катерина Сильвестрівна – 73.
 107. Вересоцька Н[адія] – 1.
 108. Вересоцька Тетяна Сильвестрівна – 73.
 109. Вересоцька Харитина – 73.
 110. Вересоцький Сильвестр Іванович – 73.
 111. Верещук Ірина – 32.
 112. Верівська Надія – 77.
 113. Ветцель Петер – 42.
 114. Виговський [Іван] – 95.
 115. Вишенський Станіслав [Олександрович] – 47.
 116. Вінайкін Василь Павлович – 22.
 117. Вірський Павло [Павлович] – 3.
 118. Віталій Федорович⁷ – 65.
 119. Власенко – 108.
 120. Вовк Гнат Полікарпович – 71.
 121. Вовчок Марко⁸ – 43.
 122. Вовчок Микита Дмитрович – 16.
 123. Вовчок Олександр [Миколайович] – 52.
 124. Войцехівський Борис Михайлович – 60, 87.
 125. Войцях Галина – 64.
 126. Воловик Володимир [Федорович] – 78.
 127. Володимир Святославович – 33, 50.
 128. Володський О[лександр Федорович] – 68.
 129. Волошин Дмитро [Зінов'євич] – 53, 56.
 130. Волошин Єлизавета – 97.
 131. Волошин Мар'яна [Володимирівна] – 30, 56.
 132. Ворвулев Микола [Дмитрович] – 67.
 133. Вороний М[икола Кіндратович] – 65.
 134. Врангель П[етро Миколайович] – 68.
 135. Всеволод Ярославич – 11.
 136. Гаврилук Ніна [Степанівна] – 25.
 137. Гайдаєнко Ігорь [Васильович] – 107.
 138. Гайдук Раїса Митрофанівна – 71.
 139. Гайдук Юрій Митрофанович – 71.
 140. Галафутник Борис – 67.
 141. Галенко В[асиль] – 1.
 142. Галичанка О[лена]⁹ – 68.
 143. Гальчук Петро Тарасович – 71.
 144. Гамалія В. – 28.
 145. Гамсун Кнут¹⁰ – 68.
 146. Гапішко Євгеній Миколайович – 24.
 147. Гаранда Марія Михайлівна – 64.
 148. Гаркавенко Наталія – 23.
 149. Гаркуша Н[інель Леонідівна] – 22.
 150. Гашинський Аркадій [Євгенович] – 67.
 151. Гвоздь Микола [Петрович] – 44.
 152. Гелетко Галина – 63.
 153. Геляс Ярослав [Томович] – 44.
 154. Генріксон Гокан – 37.
 155. Георгієва В. – 22.
 156. Герасименко Володимир [Ілліч] – 104.
 157. Герасименко Юрій [Васильович] – 69.
 158. Герасько Микола [Іванович] – 74.
 159. Герман, переяславський землевласник – 46.
 160. Гехтман (Куцовська) Лея Аронівна – 4.
 161. Гехтман Беря [Львович] – 4.
 162. Гехтман Лейвик [Берович] – 4.
 163. Гехтман Меєр [Львович] – 4.
 164. Гехтман Михайло Меєрович – 4.
 165. Гехтман Роза Меєрівна – 4.

⁷ Син Іваненко Наталії Степанівни.

⁸ При народженні – Вілінська Марія Олександрівна, за першим чоловіком – Маркович, за другим чоловіком – Лобач-Жученко.

⁹ Псевдонім Кисілевської (Сіменович) Олени Львівни.

¹⁰ Псевдонім Педерсена Кнута.

166. Гехтман Хана [Фроймівна] – 4.
 167. Гехтман Ціля Месрївна – 4, 62, 86.
 168. Гич Михайло [Миколайович] – 87.
 169. Гичко Олена [Анатоліївна] – 30.
 170. Гіга Степан [Петрович] – 44.
 171. Гладишев Георгій [Павлович] – 44.
 172. Глазунов Борис Іванович – 73.
 173. Глазунов Іван – 73.
 174. Глазунов Юрій [Іванович] – 20, 73.
 175. Глазунова Галина Сильвестрівна – 73.
 176. Глазунова Світлана Іванівна – 73.
 177. Гмиря Борис [Романович] – 66, 67.
 178. Гнездилов Василь Георгійович – 22.
 179. Годліна Лариса [Олексіївна] – 78, 84.
 180. Годун Василь Степанович – 46.
 181. Гойдн Йозеф – 41.
 182. Голованова Раїса – 107.
 183. Гончар Віта [Вікторівна] – 26.
 184. Гончар Олесь Терентійович – 43, 62, 66.
 185. Гончар Петро [Іванович] – 87.
 186. Гончарук Зоя [П.] – 74.
 187. Горб Наталія [Василівна] – 104.
 188. Гордієнко Андрій Андрійович – 71.
 189. Горкуменко Марія Антонівна – 64.
 190. Городовенко (Лагодинська) Анастасія – 2, 3.
 191. Городовенко Нестор Феофанович – 2, 3.
 192. Горпина ¹¹ – 46.
 193. Горчаков Борис Костянтинівич – 52.
 194. Горчаков Костянтин [Олександрович]¹² – 10, 28, 52, 77, 106.
 195. Гречаник Віктор В[асильович] – 22.
 196. Григор'єв [С. В.]¹³ – 99.
 197. Григоріїв-Наший Ничипір [Григоріїв Никифір Якович]¹⁴ – 68.
 198. Гриневич (Руденко) Віра Григорівна – 1, 89.
 199. Гринєць Валентина [Іванівна] – 76.
 200. Гриценко Роман [Володимирович] – 53.
 201. Гришко Василь Іванович – 71.
 202. Гришко Михайло [Степанович] – 67.
 203. Гришко Сергій [Анатолійович] – 104.
 204. Гросс Хаїм – 81.
 205. Грушевський Михайло Сергійович – 62, 65.
 206. Губар Євгенія Федорівна – 72.
 207. Губар Зосим Федорович – 5, 72.
 208. Губар Микола [Григорович] – 91.
 209. Губенко Валентина [Валеріївна] – 17, 29, 42, 97.
 210. Гурген¹⁵ – 99.
 211. Гуржій Олександр [Іванович] – 76.
 212. Гуріна Вікторія [Миколаївна] – 17, 22, 30.
 213. Гусак Микола – 64.
 214. Давиденко [Галина Йосипівна] – 100.
 215. Дальберг Ерік [Енссон] – 40.
 216. Даниленко Марія – 29.
 217. Данько (Бовкун) Мотря Миновна – 46.
 218. Данько Антон¹⁶ – 46.
 219. Данько Варвара Михайлівна – 46.
 220. Данько Віра – 64.
 221. Данько Галина (Галька) Самсонівна – 46.
 222. Данько Іван Самсонович – 46.
 223. Данько Кирил Йосипович – 46.
 224. Данько Марія Антонівна – 46.
 225. Данько Марія (Маруся) Самсонівна – 46.
 226. Данько Микола Самсонович – 46.
 227. Данько Михайло Йосипович – 46.
 228. Данько Надія – 94.
 229. Данько Оксана Михайлівна – 46.
 230. Данько Олександр (Сашко) Самсонович – 46.
 231. Данько Параска Самсонівна – 46.
 232. Данько Самсон Кирилович – 46.
 233. Данько Федот – 46.
 234. Дараган Ганна – 40.
 235. Дараган Федір – 37, 40.
 236. Дворянська Олександра [Петрівна] – 71.
 237. Дем'яненко Валентина [Володимирівна] – 42, 53.
 238. Дем'янчук Венера [Мокіївна] – 78.
 239. Дембіцький Станіслав [Семенович] – 95.
 240. Демущький Порфирій [Данилович] – 2.
 241. Демченко Валерія Олексіївна – 23.
 242. Денисюк Н. – 63.
 243. Деркач Денис – 37.
 244. Дзюба Віктор Корнійович – 48, 104.
 245. Дивко Тимофій – 63.
 246. Дига Надія [Василівна] – 100.
 247. Дикий Віталій – 101.
 248. Дикий Олексій [Степанович] – 30, 80.
 249. Дикий Степан – 104.

¹¹ Баба Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

¹² У пп. 10, 28 помилка в ініціалах: замість «О. К.» має бути «К. О.».

¹³ Сержант Червоної армії, учасник боїв на Букринському плацдармі.

¹⁴ Псевдонім – Григоріїв-Наш.

¹⁵ Син Балаян Бакані Шегіївни.

¹⁶ По-вуличному – Головатенко.

250. Добриловський Євген Митрофанович – 65.
 251. Добриловський Митрофан – 65.
 252. Доброскок Дмитро [Вікторович] – 30.
 253. Доброскок Ірина [Іванівна] – 107.
 254. Доброскок Олена – 47.
 255. Довга Юлія – 56.
 256. Довгай В. В. – 62.
 257. Довгий Олександр [Михайлович] – 45, 53, 56.
 258. Довгий Сергій [Михайлович] – 56.
 259. Довгоруку Сергій Тихонович – 71.
 260. Довженко [Олександр Петрович] – 47.
 261. Докучаєв В[асиль Васильович] – 57.
 262. Домашенко Олександр [Олександрович] – 29.
 263. Домніч Анастасія Михайлівна – 54.
 264. Домніч Григорій Герасимович – 54, 62.
 265. Дорохов Олег – 29.
 266. Дорошенко [Петро] – 95.
 267. Дорошенко Лариса [Василівна] – 85.
 268. Дорошенко Юрій [Васильович] – 30.
 269. Дорошкевич Олександр [Костянтинович]¹⁷ – 68.
 270. Доценко О[лександр Сергійович] – 7.
 271. Драч Іван [Федорович] – 75.
 272. Дремлюга [Микола Васильович] – 72.
 273. Дремлюга Петро Памфилович – 5, 62, 72.
 274. Дубко, сержант – 34.
 275. Дубович Микола Іванович – 33.
 276. Дуда Григорій – 104.
 277. Дузь Галина – 63.
 278. Дузь Сергій – 63.
 279. Дузь Станіслав Сергійович – 63.
 280. Дяченко Антон Олександрович – 99.
 281. Дяченко Михайло Антонович – 99.
 282. Дяченко Михайло Григорович¹⁸ – 89.
 283. Еллан-Блакитний Василь¹⁹ – 65.
 284. Епіфаній [Думенко Сергій Петрович] – 49.
 285. Євсевський Андрій Олександрович – 101.
 286. Євсевський Олександр [Є.] – 101.
 287. Євтеєва Олена – 47.
 288. Єфрем Переяславський, святий – 11, 33.
 289. Єфремов Сергій [Олександрович] – 68.
 290. Жам Михайло Іванович – 60, 62, 78.
 291. Жаров Олександр – 67.
 292. Жованик Василь – 41.
 293. Жук Любов – 3.
 294. Жулинський Микола [Григорович] – 75.
 295. Заболотний Василь – 85.
 296. Заболотний Володимир Г[натович] – 22, 39, 72.
 297. Загребельний Павло [Архипович] – 65.
 298. Залізняк Максим [Євлевич] – 7.
 299. Зарецький В[іктор Іванович] – 22.
 300. Захарченко П. Р. – 62.
 301. Захарченко Світлана [Миколаївна] – 110.
 302. Захарчук Ніна Олександрівна – 34, 74.
 303. Захарчук Олександр – 69.
 304. Згурський Анатолій [Степанович] – 67.
 305. Зеров Микола К[остянтинович] – 62, 65, 71.
 306. Зінченко Валентина [Андріївна] – 104.
 307. Золотоверхий Олег – 56.
 308. Зражевська Тетяна Федорівна – 52.
 309. Зубер Світлана [Миколаївна] – 110.
 310. Іван²⁰ – 66.
 311. Іван²¹ – 46.
 312. Іваненко Євген – 29.
 313. Іваненко Микола Степанович – 65.
 314. Іваненко Наталія Степанівна²² – 65.
 315. Іваничук Роман – 94.
 316. Іващенко Віталій [Павлович] – 55, 90, 107.
 317. Іващенко Д. Т. – 62.
 318. Іващенко Олег Дмитрович – 71, 91.
 319. Ігнатенко Олександр [Дмитрович] – 103.
 320. Іжель Георгій Гнатович – 61.
 321. Ізяслав Ярославич – 11.
 322. Ільїнський Ігор [Володимирович] – 67.
 323. Ілєнко Юрій – 7.
 324. Інтролігатор Леонід – 67.
 325. Іоан²³ – 33.
 326. Іоан²⁴ – 7.
 327. Іоанн²⁵ – 11.
 328. Ісак Віра Петрівна – 71.
 329. Ісаковський Михайло [Васильович] – 66.

¹⁷ Псевдонім – С. Дорош.

¹⁸ По-вуличному – Ничипорівський.

¹⁹ Псевдонім Елланського Василя Михайловича.

²⁰ Мешканець. Козинці (по-вуличному – Тюп). У травні 1945 р. загинув від вибуху боєприпасу.

²¹ Син Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

²² Також див.: Віталій Федорович (син), Федір Михайлович (чоловік).

²³ Гайдучок Іван Миронович.

²⁴ Іван VI Антонович (1740–1764), російський імператор.

²⁵ Іоан, митрополит Київський (XI ст.).

330. Іскра Клим[ентій Захарович] – 37.
 331. Іфтоді Ганна [Миколаївна] – 53, 97.
 332. Іщенко Єфрем Федотович – 5, 60, 76.
 333. Іщенко Іван Миколайович – 77.
 334. Іщенко Михайло Єфремович – 5.
 335. Їжак Євген²⁶ – 23.
 336. Калашник Н[аталія] – 1.
 337. Кальницький Петро Ф. – 22.
 338. Канівець Володимир [Васильович] – 32.
 339. Канівець Михайло Дмитрович – 71.
 340. Капніст²⁷ – 57.
 341. Капцевичі²⁸ – 28.
 342. Карл XII – 37, 40.
 343. Карман Дмитро – 46.
 344. Карман Марина²⁹ – 46.
 345. Карнаух Григорій [Миколайович] – 26.
 346. Карнаухова Олена [Г.] – 74.
 347. Карп'юк Марія [Денисівна] – 91.
 348. Карпенко Ганна (Галина) Іванівна – 48, 91.
 349. Карпенко-Карий І[ван]³⁰ – 32, 67.
 350. Касяненко Євген [Іванович]³¹ – 68.
 351. Касяненко Іван Христофорович – 71.
 352. Катаєв В[алентин Петрович] – 66.
 353. Катерина II³² – 7.
 354. Кауфман Белла [Михайлівна]³³ – 74.
 355. Качан Харлампій Ничипорович – 71.
 356. Качкалда Петро [Григорович] – 104.
 357. Квітка-Основ'яненко Г[ригорій Федорович] – 32.
 358. Кебкало Григорій Маркович – 64, 73.
 359. Кедровський В[олодимир Іванович] – 7.
 360. Кириченко Митрофан – 5.
 361. Клименко Юрій [Васильович] – 104.
 362. Кнун'янс – 28.
 363. Ковалевський М[аксим] М[аксимович] – 65.
 364. Коваль Надія – 107.
 365. Коваль Роман [Миколайович] – 7.
 366. Ковальська Анелія [Віталіївна] – 42, 91.
 367. Кожум'яка Іван – 33.
 368. Козачковський Андрій Йосипович – 25, 107.
 369. Козачук Микола [Олександрович] – 1.
 370. Козерацький Юрій [Едуардович] – 55.
 371. Козій (Слюсар) Ганна (Галина) Іванівна – 74, 78, 84, 87.
 372. Козій Андрій Іванович – 78.
 373. Козій Василь [Васильович] – 29.
 374. Козій Іван Борисович – 78.
 375. Козій Марія Іванівна – 78.
 376. Козій Сергій – 17.
 377. Козлович Іоан – 85.
 378. Козловський Влад – 85.
 379. Козоріз Наталя Анатоліївна – 34.
 380. Козоріз Никанор Іванович – 9.
 381. Козубенко Леонід [Миколайович] – 100.
 382. Колесник Марія Прохорівна – 12.
 383. Колесник П. В. – 62.
 384. Колесов А. П. – 77.
 385. Колибенко Олександр [Володимирович] – 87, 107.
 386. Колибенко Олена [Володимирівна] – 87.
 387. Колибоженко Сергій – 37.
 388. Колихалов Ігор [Іванович] – 21.
 389. Колісник П. – 2.
 390. Колісниченко Микола – 5.
 391. Коломенська Ольга Михайлівна – 99.
 392. Коломієць (Слюсар) Марія Максимівна – 68.
 393. Коломієць Віталій [Андрійович] – 102.
 394. Коломієць Володимир [Родіонович] – 43, 47, 62, 91, 100.
 395. Коломієць Олег [Родіонович]³⁴ – 2, 3, 5, 7, 32, 43, 60, 62, 65, 68, 71–73, 87, 91, 95.
 396. Колос Микола [Григорович] – 31, 44.
 397. Кондес Володимир Павлович – 71.
 398. Коновал Інна – 65.
 399. Коновал Поліна – 65.
 400. Конченко Віктор [Дмитрович] – 26.
 401. Коптило Світлана – 63.
 402. Коржик (Карман) Ольга – 64.
 403. Коржов Юрій Борисович – 16, 52, 87, 109.
 404. Корінний М[икола Миколайович] – 57.
 405. Коркач Віктор [Анатолійович] – 59.
 406. Корпанюк Микола Павлович – 94, 100.
 407. Косарик Дмитро³⁵ – 9, 107.

²⁶ Псевдонім Романенка Євгена Ігоровича.

²⁷ Графиня.

²⁸ Дворянська родина.

²⁹ По-вуличному – Бебешки.

³⁰ Псевдонім Тобілевича Івана Карповича.

³¹ Псевдонім – Остап Нитка.

³² При народженні – Софія Августа Фредеріка Ангальт-Цербст-Дорнбург.

³³ При народженні – Койфман Белла Михайлівна, онука Шолома-Алейхема.

³⁴ Псевдонім – Князенко.

³⁵ Псевдонім Коваленка Дмитра Михайловича.

408. Костін Тарас Вікторович – 20, 26, 30, 49, 53, 69, 86.
 409. Костомаров Микола [Іванович] – 43.
 410. Котко Дмитро [Васильович] – 16.
 411. Котляревський І[ван Петрович] – 32, 65.
 412. Котовський Г[ригорій Іванович] – 7.
 413. Кохно Валентин [Микитович] – 3.
 414. Коцур Віктор [Петрович] – 31, 76.
 415. Коцур Віталій [Вікторович] – 87.
 416. Коцур Леся [Михайлівна] – 87.
 417. Коцюбинський М[ихайло] М[ихайлович] – 62.
 418. Кочеровська Анна – 47.
 419. Кошиця О[лександр Антонович] – 2, 65.
 420. Кравченко Олександр Петрович – 32, 94.
 421. Кравченко Петро – 95.
 422. Кравчук Руслан – 88.
 423. Красицький О. – 95.
 424. Красовська (Вовченко) Віра Миколаївна – 64.
 425. Красовський Микола – 66.
 426. Красюк [Нікітіна] Валентина Василівна – 78, 84.
 427. Кременецький Гавриїл³⁶ – 57.
 428. Кресько Євген Іванович – 68.
 429. Кресько Іван Іванович – 68.
 430. Кресько Іван Мусійович – 68.
 431. Кресько-Саріна Ганна Степанівна – 68.
 432. Кривошея Софія Кирилівна – 52, 106.
 433. Крилов [Іван Андрійович] – 67.
 434. Кримський Агатангел [Юхимович] – 2, 68.
 435. Крисько Марія – 63.
 436. Кройц [Карл Густав] – 35.
 437. Кропивницький М[арко Лукич] – 32.
 438. Крушельницький Мар'ян [Михайлович] – 66.
 439. Крячко Марва – 46.
 440. Крячко Олексій – 73.
 441. Крячко Петро – 46.
 442. Крячко Семен – 46.
 443. Крячок Віра – 64.
 444. Кужільний Віктор [Іванович] – 52, 106.
 445. Кузьменко Андрій [Володимирович] – 39.
 446. Кузьменко Олександр [Іванович] – 104.
 447. Куліковська Інна – 32.
 448. Куліш Василь – 52.
 449. Куліш Зінаїда Григорівна – 71.
 450. Куліш Пантелеймон [Олександрович] – 43, 65.
 451. Куліш Петро [Аврамович] – 7.
 452. Кульженко Лаврентій Павлович – 71.
 453. Куниця Олександр Макарович – 46.
 454. Купрій Петро – 66.
 455. Куреда Гаврило [Тарасович]³⁷ – 7, 83.
 456. Курило Олена [Борисівна] – 68.
 457. Курило А. – 1.
 458. Куркуль Беата – 23, 24.
 459. Куря³⁸ – 33.
 460. Куций Степан Юхимович – 82.
 461. Куцовський Арон [Мусійович] – 4.
 462. Кучер Микола Петрович – 71.
 463. Кучеренко Микола – 64.
 464. Лавров Кирил Юрійович – 67.
 465. Лавров Юрій [Сергійович] – 67.
 466. Лагодинська Ганна – 3.
 467. Лагодинський Антон Кирилович – 71.
 468. Лазенко Сергій – 19, 53.
 469. Лазенко Тарас [Григорович] – 69.
 470. Лазінько П. – 1.
 471. Лашун Світлана [Степанівна] – 95.
 472. Лебединець (Янчук) Світлана Павлівна – 32.
 473. Левченко-Бобровник Олександр Якович – 71.
 474. Легкодух Володимир [Кузьмович] – 9.
 475. Легкодух Рима – 9.
 476. Ленін³⁹ – 16, 22, 34, 59.
 477. Леонтович М[икола Дмитрович] – 2, 65.
 478. Леонтович М[икола] Д[митрович] – 62.
 479. Лесик Микола – 64.
 480. Лесик Михайло [Прохорович] – 9.
 481. Лесь Василь [Михайлович] – 104.
 482. Лещинський Станіслав⁴⁰ – 40.
 483. Лемешев Сергій [Якович] – 44.
 484. Лисенко М[икола] В[італійович] – 2, 22, 43.
 485. Лисенко Ніна [Григорівна] – 42.
 486. Литвин Володимир [Михайлович] – 44.
 487. Литвин Наталія [Василівна] – 23.
 488. Литовка Б. І. – 62.
 489. Лінчак Михайло Степанович – 108.
 490. Лозинська Валентина Семенівна – 95.

³⁶ Кременецький Григорій Федорович, митрополит Київський і Галицький (друга половина XVIII ст.).

³⁷ Також див.: Чорний, отаман.

³⁸ Печенізький хан (друга половина X ст.).

³⁹ Псевдонім Ульянова Володимира Ілліча.

⁴⁰ Станіслав I (Станіслав Богуслав Лещинський), король Речі Посполитої (1704–1709).

491. Лозинський-Лозинько Григорій Назарович – 95.
 492. Лозинський-Лозинько Лук'ян Назарович – 95.
 493. Лозовий В[алерій] М[ихайлович] – 109.
 494. Лой Василь [Іванович] – 57.
 495. Лойшнер Карл – 42.
 496. Ломінов Микола [Іванович] – 21.
 497. Лондон Джек⁴¹ – 68.
 498. Лопаткін Антон – 7.
 499. Лоха В'ячеслав [Анатолійович] – 28, 35, 37, 40, 76.
 500. Лук'янець Сергій Васильович – 24.
 501. Лукавенко Микита – 46.
 502. Лукашевич Олексій [Михайлович] – 26, 110.
 503. Лукашевич О. – 2.
 504. Луспекаєв Павло [Борисович] – 67.
 505. Луханіна Галина Степанівна – 46.
 506. Любченко А[ркадій Панасович] – 68.
 507. Любченко Віталій Іванович – 71.
 508. Людкевич С[таніслав Пилипович] – 2.
 509. Магіровський Федір [Филонович] – 37.
 510. Мазепа І[ван Степанович] – 6, 7, 35, 37, 40, 95.
 511. Мазоха Галина [Степанівна] – 100.
 512. Маковей Осип [Степанович] – 2.
 513. Малик[-Маліновський] Олег – 85.
 514. Малишко Андрій [Самійлович] – 22, 43, 66.
 515. Малявчик Валерій – 107.
 516. Манайло Лідія – 64.
 517. Манжула Іван Федорович – 7.
 518. Манжула Павло – 7.
 519. Манзюк Віталій [Іванович] – 63.
 520. Манойло Василь Михайлович – 66.
 521. Манойло Єфросинія – 66.
 522. Манойло Михайло – 66.
 523. Манойло Петро Михайлович – 66, 67, 70.
 524. Манойло Сергій Михайлович – 66.
 525. Манько Петро – 67.
 526. Марія Бурдунка – 46.
 527. Марія Михайлівна⁴² – 30.
 528. Марія Сидорівна – 46.
 529. Мартиненко Василь Григорович – 83.
 530. Мартиненко Леонід – 94.
 531. Мартишко Олександра – 77.
 532. Маруся⁴³ – 46.
 533. Марфа⁴⁴ – 46.
 534. Марченко І. А. – 28.
 535. Марченко Надія – 63.
 536. Матвієнко Ніна [Митрофанівна] – 66.
 537. Матвієнко Олександр [Володимирович] – 91.
 538. Матвієнко Олена [Іванівна] – 19, 63.
 539. Матковський Володимир – 67.
 540. Махінчук Микола Гаврилович – 60, 87.
 541. Мельник Ніна – 32.
 542. Мельник Олексій – 32.
 543. Метуха⁴⁵ Ілля – 5.
 544. Миздренко Єлизавета [Прокопівна] – 13.
 545. Миклашевський М[ихайло Андрійович] – 35.
 546. Микола⁴⁶ – 46.
 547. Мирний Панас⁴⁷ – 32, 65.
 548. Мирович Іван [Іванович] – 7, 35, 37, 40.
 549. Мирович Микола – 7, 95.
 550. Мирович Федір [Іванович]⁴⁸ – 7.
 551. Митя⁴⁹ – 46.
 552. Михайло⁵⁰ – 46.
 553. Михайловська Світлана [Олександрівна] – 104.
 554. Михайловський Леонтій Якович – 71.
 555. Михняк Микола Кононович – 9, 15, 27, 38, 87, 90, 107.
 556. Мишківський [Мешковський] Євген [Васильович] – 5.
 557. Мігашук Володимир Іванович – 24.
 558. Міллер Володимир Львович – 97.
 559. Мільгевський – 73.
 560. Мілютін Леонід [Григорович] – 26, 33, 50, 106.
 561. Мірза-Авак'янц Наталія Юстівна – 71.
 562. Мірошніченко Євгенія [Семенівна] – 67.

⁴¹ Псевдонім Джона Гріффіта Чейні.

⁴² Мати Пиріг Олександри Андріївни.

⁴³ Донька Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

⁴⁴ Мати Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

⁴⁵ Можливо, Матюха.

⁴⁶ Син Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

⁴⁷ Псевдонім Рудченка Панаса Яковича.

⁴⁸ Уточнення: у публікації (п. 7) Ф. Мирович вказується як організатор державного перевороту проти Катерини II помилково, організатором перевороту є його внук – Мирович Василь Якович.

⁴⁹ Родич Данько Варвари Михайлівни.

⁵⁰ Син Тимченчихи – хрещеної матері Данько Варвари Михайлівни.

563. Міхновський Микола Іванович – 5.
 564. Міхновський Олександр В.⁵¹ – 5.
 565. Міщенко Сергій [Григорович] – 52.
 566. Млиновецький Роман⁵² – 5.
 567. Могильний Денис – 88.
 568. Моїсеєв [Олег Володимирович] – 99.
 569. Монро Мерилін⁵³ – 15.
 570. Моругий Андрій [Миколайович] – 53.
 571. Московченко Василь – 89.
 572. Московченко Катерина – 89.
 573. Моцарт [Йоганн Хризостом Вольфганг Амадей] – 101.
 574. Мудрак Леся⁵⁴ – 47.
 575. Мурашко Микола [Олександрович] – 72.
 576. Мурашко Олександр [Олександрович] – 5, 72.
 577. Мурашко Ю. – 2.
 578. Мусоргський М[одест Петрович]⁵⁵ – 101.
 579. Мюнхаузен фон – 37.
 580. Набок Володимир [Васильович] – 16, 20, 21, 29, 34, 58, 73, 74, 80–82, 84, 96, 107.
 581. Набок Людмила [Миколаївна] – 22, 84.
 582. Навальна Марина [Іванівна] – 48.
 583. Нагайко Тарас [Юрійович] – 20, 51, 58, 87, 91, 107.
 584. Надід Надія – 64.
 585. Наливайко Северин – 35.
 586. Натієв Олександр – 95.
 587. Невельсон Бернард – 81.
 588. Невельсон Луїза⁵⁶ – 81.
 589. Невельсон Мирон (Майк) – 81.
 590. Невельсон Чарльз – 81.
 591. Негода Тамара – 94.
 592. Неплюєв С[емен Протасович] – 35, 37.
 593. Нестеренко Андрій Андрійович – 71.
 594. Нестеренко В'ячеслав [Миколайович] – 30.
 595. Нестеровська Євдокія [Сергіївна] – 78.
 596. Нестерук Ольга – 47.
 597. Нестор-літописець – 68.
 598. Нетаврована Галина – 34.
 599. Нечуй[-Левицький Іван Семенович] – 43.
 600. Німенко – 46.
 601. Ніна Михайлівна – 69.
 602. Новохатько Галина Петрівна – 102.
 603. Новохатько Григорій Михайлович – 102.
 604. Новохатько Леонід Григорович – 102.
 605. Новохатько Юрій Григорович – 102.
 606. Ноєнко Наталія – 97.
 607. Нордберг А. [Георг]⁵⁷ – 37.
 608. Нюся⁵⁸ – 46.
 609. Овдієнко – 106.
 610. Оверченко Віктор – 67.
 611. Оврашко Михайло – 46.
 612. Оганесян Аракел – 99.
 613. Огієнко Григорій – 66.
 614. Огієнко Іван [Іванович] – 68.
 615. Огієнко Марія⁵⁹ – 66.
 616. Огієнко Г. – 1.
 617. Огнєвий Костянтин [Дмитрович] – 67.
 618. Одинець Тетяна [Федорівна] – 32.
 619. Олененко Юрій Олександрович – 74.
 620. Олесь Олександр⁶⁰ – 65, 68, 95.
 621. Олійник Борис [Ілліч] – 97.
 622. Олійник Інна – 94.
 623. Омельковець П. – 1.
 624. Омельченко [Олександр Олександрович] – 44.
 625. Омелянович-Павленко М[ихайло Володимирович] – 7.
 626. Опінко Олександр [Ілліч] – 26.
 627. Орловський Андрій – 85.
 628. Орфані Григорій Якович – 101.
 629. Орфані Ставро – 101.
 630. Орфані Тетяна – 101.
 631. Орфані Яків Ставрович – 101.
 632. Остапенко (Байло) Наталія Петрівна – 8.
 633. Остапенко П. І. – 65.
 634. Островський Олелько⁶¹ – 68.
 635. Отамановський Валентин [Дмитрович] – 5.
 636. П'янов Володимир Якович – 43.
 637. Павлик Володимир – 10, 106.
 638. Павлик Наталія [Миколаївна] – 47, 91.

⁵¹ Псевдоніми – О. Переяславський, О. Шпилинський.

⁵² Псевдонім Бжеського Романа Стефановича.

⁵³ Псевдонім Норми Джин Мортенсон (Бейкер).

⁵⁴ Псевдонім Мудрак-Ковалів Олесі Вікторівни.

⁵⁵ Уточнення: у статті помилково вказано ініціали – М. М.

⁵⁶ При народженні – Берлявська Лея Ісааківна.

⁵⁷ Георг Нордберг – шведський історик, супутник короля Карла XII.

⁵⁸ Родичка Данько Варвари Михайлівни.

⁵⁹ По-вуличному – Бідишина.

⁶⁰ Псевдонім Кандиби Олександра Івановича.

⁶¹ Повне ім'я – Островський Олександр Павлович.

639. Павлик Олександр [Васильович] – 58.
 640. Пайвель Поліна [Григорівна] – 8.
 641. Палатна Тетяна [Федорівна] – 47.
 642. Пальчиківська Марія – 77.
 643. Панкевич Леонтій [Матвійович] – 40.
 644. Пархоменко В[олодимир Олександрович] – 57.
 645. Пасацька Єфросинія – 42.
 646. Пастернак Денис – 97
 647. Пахолук Олег [Георгійович] – 106.
 648. Перфецький Євген [Юліанович]⁶² – 7.
 649. Перцов Ярослав – 29.
 650. Перчук Валерій [Миколайович] – 17.
 651. Першудчев І[ван Гаврилович] – 22.
 652. Петрашенко Василь Сидорович – 1, 64.
 653. Петрашенко Сергій Сидорович – 1, 64.
 654. Петренко Олександр Павлович – 80.
 655. Петриненко Діана [Гнатівна] – 67.
 656. Петро⁶³ – 11.
 657. Петро⁶⁴ – 35.
 658. Петро⁶⁵ – 73.
 659. Петров Віктор [Платонович] – 71.
 660. Петровський Віталій Борисович – 17.
 661. Петровський Лука – 37.
 662. Петруня Анна [Петрівна] – 79, 85.
 663. Пилипенко Лариса [Григорівна] – 45.
 664. Пилипенко Олександр Романович – 71.
 665. Пиріг Олександра Андріївна – 31.
 666. Пиріг Олексій Русланович – 31.
 667. Пиріг Руслан Якович – 31.
 668. Пиріг Яків Русланович – 31.
 669. Пироговська Олена [Василівна] – 31.
 670. Пироговський Олександр [Юрійович] – 31, 48, 79.
 671. Підгайний Михайло Сидорович – 12.
 672. Піскорський Костянтин [Володимирович] – 72.
 673. Погрібний Анатолій [Григорович] – 62.
 674. Подгаєцький О. Ф. – 28.
 675. Подолянець Ігор [Іванович] – 103.
 676. Поліч – 106.
 677. Поліщук Кирило [Ананійович] – 63.
 678. Помойницька Світлана [Іванівна] – 30.
 679. Пономаренко Євген [Порфірович] – 67.
 680. Пономаренко Олександр [Миколайович] – 52.
 681. Поночевна Олена – 47.
 682. Попова Тамара – 30.
 683. Попович Василь Михайлович – 7.
 684. Попович Павло Романович – 38.
 685. Постолук Тетяна [Петрівна] – 104.
 686. Потапенко Настя – 29.
 687. Потапенко Ярослав [Олександрович] – 18, 20.
 688. Потупа Василь [Пилипович] – 42.
 689. Поцупа⁶⁶ – 46.
 690. Прима Петро – 35.
 691. Прісич Ірина – 107.
 692. Прохасько Володимир Йосипович – 71.
 693. Прудкой Євген [Вікторович] – 69.
 694. Прядко Олександр [Олегович] – 51, 58.
 695. Прядко Петро [Іванович] – 16.
 696. Пряхін Андрій [Володимирович] – 69.
 697. Пузько М[икола] – 1.
 698. Пурденко Петро [Львович] – 55.
 699. Пуччіні Джакомо⁶⁷ – 44, 101.
 700. Пясецький Гаврило [Леонтійович] – 57.
 701. Радіоненко Тетяна [Вікторівна] – 85.
 702. Райхель Майк – 42.
 703. Раштанов В[іктор (Вікентій) Гаврилович] – 28.
 704. Ревега Наталія [Миколаївна] – 107.
 705. Ревуцький Д[митро Миколайович] – 68.
 706. Реєнт Олександр [Петрович] – 87.
 707. Рекун Павло – 44.
 708. Репа Галина Іванівна – 79.
 709. Решетников Анатолій [Георгійович] – 67.
 710. Рєпін І[лля Юхимович] – 28.
 711. Рильський Максим Т[адейович] – 3, 9, 43, 60, 68.
 712. Рівера Дієго – 81.
 713. Різник Володимир – 10, 52.
 714. Роговцева Ада [Миколаївна] – 67.
 715. Розовик Олена [Іванівна] – 20, 93, 98.
 716. Рокитний Логвин – 37.
 717. Роман Андрій Іванович – 108.
 718. Роман Микола [Миколайович] – 63, 108.
 719. Роман Олексій Петрович – 108.

⁶² Псевдонім – Віктор Домонтович. Уточнення: у публікації (п. 7) Є. Перфецький вказаний як учасник Першого Зимового походу армії УНР. Насправді участь у ньому брав його двоюрідний брат, художник і військовий Леонід Перфецький.

⁶³ Петро, єпископ Переяславський (XI ст.).

⁶⁴ Петро I (Романов Петро Олексійович), російський цар.

⁶⁵ Староста с. Козинці в період нацистської окупації.

⁶⁶ Вуличне прізвисько.

⁶⁷ Повне ім'я – Пуччіні Антоніо Доменіко Мікеле Секондо Марія – італійський оперний композитор.

720. Роман Петро Несторович – 95.
 721. Романов Михайло [Федорович] – 67.
 722. Рубан Любов – 94, 104.
 723. Рубан Надія – 32.
 724. Рубан Олександр – 7.
 725. Рубінштейн А[нтон] Г[ригорович] – 101.
 726. Руденко Валентина [Григорівна] – 104.
 727. Рудницький Валентин [Адамович] – 52.
 728. Рум'янцев-Задунайський Петро [Олександрович] – 10, 52, 57, 106, 109.
 729. Савенко Антоніна Панасівна – 64, 66.
 730. Савран Ніна – 63.
 731. Савченко В[іктор Володимирович] – 22.
 732. Савченко-Нагірний Іван [Григорович] – 16.
 733. Сагайдачний[-Конашевич Петро Кононович] – 95.
 734. Саєвич – 73.
 735. Самійленко Володимир [Іванович] – 65, 68.
 736. Самойленко Марина – 23.
 737. Самсонов Юрій – 67.
 738. Самутін Петро Зотович – 5, 16.
 739. Самутіна Ганна – 16.
 740. Сарін Василь Степанович – 95.
 741. Сарін Віктор Іванович – 77.
 742. Сарін Іван Степанович – 77.
 743. Сарін Михайло Степанович – 68, 95.
 744. Сарін Олексій Іванович – 77.
 745. Сарін Федір Степанович – 95.
 746. Саріна Мотрона Микитівна – 77.
 747. Саріна Христина Вікторівна – 77.
 748. Саулко В'ячеслав [Володимирович] – 49, 50.
 749. Саулко Руслан [В'ячеславович] – 69.
 750. Сахно Олександр Опанасович – 71.
 751. Сахно Світлана – 94.
 752. Свириденко Оксана [Михайлівна] – 100.
 753. Свистунова Вікторія [Анатоліївна] – 69.
 754. Свитко Анатолій [Степанович] – 30.
 755. Святовець Віталій Федорович – 62.
 756. Святовець Наталія Степанівна – 62.
 757. Святополк Володимирович – 33.
 758. Святослав [Ігорович] – 68.
 759. Семенюк – 106.
 760. Семерак Остап [Михайлович] – 52.
 761. Сениця Павло Іванович – 53, 72, 97.
 762. Сергієнко Петро [Грохимович] – 66, 67.
 763. Сидоренко Микола – 44.
 764. Сидоренко Сергій – 50.
 765. Силюк Анатолій [Михайлович] – 87.
 766. Симеон⁶⁸ – 33.
 767. Симоновська Ганна Іванівна – 71.
 768. Сингаївський Сергій [Петрович] – 17, 23, 47.
 769. Ситник Іван Степанович – 7.
 770. Сікорський Михайло Іванович – 43, 44, 55, 60, 62, 74, 76, 78, 79, 82, 84, 85, 87, 88, 96.
 771. Сімович В[асиль Іванович] – 68.
 772. Сіренко Дмитро Анатолійович – 24.
 773. Сіянін Михайло [Данилович] – 99.
 774. Скавронський Павло [Степанович] – 87.
 775. Сковорода Григорій С[авич] – 44, 75, 85, 100.
 776. Скоропадський Павло [Петрович] – 65, 95.
 777. Скрипка Олег Іванович – 24.
 778. Скугарев В[адим Костянтинівич] – 22.
 779. Слісаренко О[лекса Андрійович] – 68.
 780. Слюсар Максим Васильович – 68.
 781. Слюсар Олександр [Миколайович] – 26.
 782. Смутко⁶⁹ (Стебницький) Павло – 68.
 783. Собінов Леонід [Віталійович] – 44.
 784. Сова Андрій [Корнійович] – 66, 67.
 785. Сокирко Олексій [Григорович] – 35.
 786. Сокол Віктор Григорович – 75.
 787. Соколенко Г.⁷⁰ – 95.
 788. Сокур Григорій [Романович] – 49.
 789. Сорокова Софія Федорівна – 1, 9, 64, 89, 104.
 790. Сосюра Володимир [Миколайович] – 43, 68.
 791. Старицький М[ихайло Петрович] – 32.
 792. Стаценко Микола [Іванович] – 14.
 793. Степаненко Анатолій – 38.
 794. Степаненко Анна [Сергіївна] – 55, 92.
 795. Степаненко Володимир [Іванович] – 29.
 796. Степаненко Семен – 27.
 797. Степаненко Сергій – 107.
 798. Степанков Костянтин [Петрович]⁷¹ – 66, 67.
 799. Стеценко Кирило Г[ригорович] – 2, 7, 62, 65.
 800. Шешенко Іван [Матвійович] – 68.
 801. Стішова Наталія [Сергіївна] – 93.
 802. Столяренко Г. – 1.
 803. Стонт Олександр – 19.
 804. Стратілат Микола [Іванович] – 47.
 805. Стрілько-Тютюн Валентина [Василівна] – 71.

⁶⁸ Симеон, Переяславський єпископ (XIII ст.).

⁶⁹ Правильно: Смук. Псевдонім Стебницького Петра Януарійовича.

⁷⁰ При народженні – Шмигельський Герасим Іванович.

⁷¹ Справжнє прізвище – Волощук.

806. Строчинська Юлія [Олександрівна] – 42, 44, 51, 52, 69, 88, 97, 99.
807. Ступак Дмитро [Вікторович] – 51.
808. Сулима Віктор – 107.
809. Сулима Іван – 9.
810. Сулима Олександр – 37.
811. Супрун Микола – 64.
812. Сухова Людмила Федорівна – 97.
813. Сухомлинський В[асиль Олександрович] – 100.
814. Сябрюк Прокофій Федосійович – 12, 36.
815. Таранущенко Алла – 104.
816. Тарас⁷² – 60.
817. Тарасюк – 106.
818. Тенянюк Петро [Володимирович] – 65, 68.
819. Терещенко К. – 2.
820. Терещук Олександр [Дмитрович] – 103.
821. Терпило Данило [Ількович]⁷³ – 7.
822. Теслюк Віра – 80.
823. Тетеря Дмитро [Адольфович] – 51, 58, 82, 84, 96.
824. Тимошук Костя – 72.
825. Тимчениха⁷⁴ – 46.
826. Тихонов Микола [Семенович] – 66.
827. Тичина Євген Григорович – 65.
828. Тичина Наталія Григорівна – 65.
829. Тичина Павло Григорович – 60, 62, 65, 66.
830. Тірбах Анатолій [Володимирович] – 69.
831. Ткаченко Георгій Кирилович⁷⁵ – 44, 110.
832. Товкайло Василь [Миколайович] – 69.
833. Товкайло Микола [Тихонович] – 41, 103, 110.
834. Товкайло Римма – 17, 23, 24, 47.
835. Товкайло Ярина – 23.
836. Товкун Інна [Іванівна] – 42.
837. Токмань Ганна [Леонідівна] – 100.
838. Томенко Микола Володимирович – 110.
839. Тоцький Федір – 40.
840. Третяк Павло – 31.
841. Трипуз Олексій – 46.
842. Тронько Петро [Тимофійович] – 22.
843. Трохименко Тетяна – 42.
844. Троцький [Лев Давидович]⁷⁶ – 16.
845. Тугенгольд Яків [Олександрович] – 68.
846. Тюлькін Сергій [Григорович] – 99.
847. Тютюнник Галина – 64.
848. Тютюнник Юрій [Йосипович] – 7.
849. Удовенко Мирон Михайлович – 46.
850. Удовиченко О[лександр Іванович] – 7.
851. Ужвій Наталя [Михайлівна] – 66, 67.
852. Українка Леся⁷⁷ – 68, 106.
853. Улицький Григорій – 3.
854. Унгурян Павло [Якимович] – 29.
855. Усик Віталій [Анатолійович] – 8, 100.
856. Федір Михайлович⁷⁸ – 65.
857. Федько Андрій Дем'янович – 71.
858. Феодосій Печерський – 11.
859. Фещенко Василь Іванович, – 71.
860. Фещенко-Чопівський Іван [Адріанович] – 68.
861. Филипович Михайло Миколайович – 71.
862. Филипович Павло [Петрович] – 71.
863. Фігурний Юрій [Степанович] – 87.
864. Філарет⁷⁹ – 26, 49, 50.
865. Філоненко Галина Титівна – 64.
866. Філянський М[икола Григорович] – 65.
867. Франко Іван [Якович] – 43.
868. Франс Анатоль⁸⁰ – 68.
869. Фріде Олександр – 42.
870. Фурманова Мар'яна Степанівна – 28.
871. Хабад Лариса Семенівна – 28.
872. Хабад Семен Ісаєвич – 28, 34.
873. Харіна Світлана [Володимирівна] – 48.
874. Харченко Григорій Федорович – 46.
875. Хвильовий М[икола]⁸¹ – 68.
876. Хвойка Вікентій [В'ячеславович] – 82, 96.
877. Хмельков Леонід – 64.
878. Хмельницький [Зиновій-]Богдан [Михайлович] – 6, 22, 68, 95.
879. Хобта Людмила – 63.
880. Ходан Наталія – 94.
881. Ходько Валерій [Володимирович] – 104.
882. Холодний Григорій [Іванович] – 95.
883. Холодний І[ван М.] – 28.

⁷² Онук Єфрема Федотовича Іщенка.

⁷³ Псевдонім – Отаман Зелений.

⁷⁴ Хрещена мати Данько Варвари Михайлівни.

⁷⁵ У п. 44 помилково вказано «Григорій».

⁷⁶ При народженні – Бронштейн Лейба Давидович.

⁷⁷ Псевдонім Косач-Квітки Лариси Петрівни.

⁷⁸ Чоловік Іваненко Наталії Степанівни.

⁷⁹ Денисенко Михайло Антонович.

⁸⁰ Псевдонім Жака Анатолія Франсуа Тібо.

⁸¹ Псевдонім Фітільова Миколи Григоровича.

884. Холодний Петро [Іванович] – 72, 95.
 885. Хоменко Віталій Григорович – 89.
 886. Хоменко Григорій Федорович – 71.
 887. Хоффман Ганс – 81.
 888. Хоцай – 4.
 889. Христина⁸² – 40.
 890. Христос Ісус – 33.
 891. Худолій Іван Олександрович – 71.
 892. Чавдар Єлизавета [Іванівна] – 67.
 893. Чайковський П[етро] І[лліч] – 101.
 894. Чачки⁸³ – 46.
 895. Чепіга Василь Іванович – 25.
 896. Чепіга Віра Василівна – 25.
 897. Чепіга Євгенія Василівна – 25.
 898. Чепіга Надія Василівна – 25.
 899. Чепіга Ніна Василівна – 25.
 900. Чепіга Олександр Васильович – 25.
 901. Чепіга Ольга Василівна – 25.
 902. Чепцова Анна Юхимівна – 28.
 903. Чередниченко – 63.
 904. Черкасенко Спиридон [Феодосійович.] – 7.
 905. Черниш Наталія [Володимирівна] – 100.
 906. Черпак Іван – 14.
 907. Чирков Микола [Юхимович] – 9, 46, 66, 107.
 908. Чиркова Валентина – 64.
 909. Чорний Леонід Іванович – 67.
 910. Чорний⁸⁴ – 76.
 911. Чорновіл В'ячеслав Максимович – 7.
 912. Чубук-Подільський Володимир Андрійович – 71.
 913. Чупринка Григорій [Авраамович] – 65, 68.
 914. Шаля Г. – 2.
 915. Шамалій Анатолій – 29.
 916. Шаменко Сергій [Миколайович] – 20.
 917. Швидкий Давид Тарасович – 108.
 918. Шевченко Тарас Г[ригорович] – 3, 6, 7, 34, 43, 47, 52, 65, 68, 69, 76, 99, 107.
 919. Шелест Петро [Юхимович] – 22.
 920. Шепель Михайло – 67.
 921. Шестаков Пилип Іванович – 28.
 922. Шестакова Лариса Пилипівна – 28.
 923. Шестакова Лідія Пилипівна – 28.
 924. Шибанов Георгій [Миколайович] – 2.
 925. Шкіра С. А. – 62.
 926. Шкрєбтієнко Валерій [Михайлович] – 9, 10, 15, 22, 27, 30, 70.
 927. Шкрєбтієнко Мирослава [Степанівна] – 55.
 928. Шкрєбтієнко Олена [Валеріївна] – 23.
 929. Шкуратовський Артем – 29.
 930. Шовкошитній Володимир [Федорович] – 9, 107.
 931. Шолом-Алейхем⁸⁵ – 43, 74.
 932. Шолудько Володимир [Борисович] – 55.
 933. Шостак Любов – 64.
 934. Шпиталь Григорій – 46.
 935. Шпиталь Іван [Григорович] – 46.
 936. Шпиталь Марія Василівна – 64.
 937. Шпиталь Сергій Минович – 46.
 938. Шпиталь Сергій Минович – 46.
 939. Штиркало Ярослав [Євгенович] – 87.
 940. Шульга Андрій Йосипович – 108.
 941. Шульга Лук'ян – 37.
 942. Шумський А. – 2.
 943. Щербина Ольга Степанівна – 60.
 944. Щербина Петро Федотович – 60.
 945. Юнгер Б[ейло Германович] – 32.
 946. Юра Гнат [Петрович] – 66, 67.
 947. Юрченко Богдан – 97.
 948. Юхвід Л[еонід Аронович] – 32.
 949. Ющенко Віктор [Андрійович] – 33, 44, 84.
 950. Ющенко Сергій – 64.
 951. Якименко (Бурчик) Галина – 38.
 952. Якименко Іван [Петрович] – 102.
 953. Якименко Олексій [Стефанович] – 11.
 954. Якименко Сергій Кузьмович – 38.
 955. Янковська Валентина – 50.
 956. Янукович [Віктор Федорович] – 44.
 957. Янчук Павло К[узьмович] – 32.
 958. Ярема Віра [Василівна] – 94, 104.
 959. Ярема Віталій [Григорович] – 92, 106.
 960. Яременко Олексій – 63.
 961. Ярмоленко Панас [Миколайович] – 72.
 962. Ярмоленко Петро – 67.
 963. Ярош Олексій – 63.
 964. Ярош Павло Григорович – 52, 106.

⁸² Христина I, королева Швеції у 1644–1654 рр.

⁸³ Вуличне прізвисько.

⁸⁴ Отаман Чорний. Також див.: Куреда Гаврило [Тарасович].

⁸⁵ Псевдонім Рабиновича Соломона Наумовича (Шолома Нохумовича).

**ГЕОГРАФІЧНО-ТОПОНІМІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
ДО АНОТОВАНОГО СПИСКУ КРАЄЗНАВЧИХ ПУБЛІКАЦІЙ
ГАЗЕТИ «ВІСНИК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ» ЗА 2018 РІК**

1. Авсбург, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 3.
2. Австралія, держава – 42.
3. Акворт, місто (США) – 81.
4. Александрув-Куявський, місто (Республіка Польща) – 16.
5. Альта, річка – 58.
6. Америка, держава – 4, 64, 108 (також див.: США).
7. Андруші, мікрорайон (м. Переяслав) – 30, 90.
8. Андруші, село (старе (нині не існує), нове) – 9, 15, 38, 46, 90, 93, 107, 108.
9. Аргентина, держава – 16.
10. Артюхова, куток (с. Ковалин) – 63.
11. Афганістан, держава – 21.
12. Бабаї, смт – 100.
13. Бабачиха, село, нині – мікрорайон м. Переяслав – 34.
14. Баварія, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 16.
15. Базар, село – 7.
16. Балтимор, місто (США) – 16.
17. Балтійське море – 40.
18. Балтійський регіон – 35.
19. Баришівка, залізнична станція – 14.
20. Баришівка, місто – 65, 71, 101.
21. Баришівщина, регіон України – 14.
22. Батурина гора, топонім (Трахтемирівський півострів) – 66.
23. Бердичів, місто – 17, 63.
24. Берлін, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 73, 77.
25. Берлявщина, топонім (с. В'юнище, нині затоплене Канівським водосховищем) – 46.
26. Біла Церква, місто – 50, 66, 75, 102, 106.
27. Білий, хутір – 57.
28. Білорусь, держава – 35, 44, 99.
29. Більськ, місто – 31.
30. Бобриця, село – 89.
31. Богдана Хмельницького, вулиця (м. Переяслав) – 25, 26.
32. Богдана Хмельницького, площа (м. Переяслав) – 22.
33. Болгарія, держава – 68.
34. Борисів (Республіка Білорусь), місто – 37.
35. Борисівка, село, нині – мікрорайон м. Переяслава – 7, 26, 33, 34, 83.
36. Борисівське Поле, вулиця (м. Переяслав) – 26.
37. Борисоглібська, площа (м. Переяслав) – 22, 26, 55, 58, 59.
38. Бориспіль, місто – 7, 37, 63, 71.
39. Бориспільський район – 78.
40. Бориспільщина, регіон України – 14.
41. Бородянський район – 78.
42. Брестська область (Республіка Білорусь) – 35.
43. Бровари, місто – 63, 77, 108.
44. Бубни, село – 37.
45. Будапешт (Угорщина), місто – 3.
46. Булаєво, залізнична станція та місто (Республіка Казахстан) – 4.
47. Буффало, місто (США) – 16.
48. В'юнище, село (нині не існує) – 9, 34, 40, 43, 46, 64, 66, 73, 90, 98, 107.
49. Варшава, місто (Республіка Польща) – 16.
50. Велика Каратуль, село – 93, 104.
51. Велика Підвальна, вулиця (м. Переяслав) – 58.
52. Велике князівство Литовське, колишня держава – 37.
53. Венеція, держава – 27.
54. Венслави, село – 2.
55. Верхнє, частина міста (м. Переяслав) – 58.
56. Весела, вулиця (м. Переяслав) – 26.
57. Веселе, село – 46, 51.
58. Вестерйотланд, провінція (Королівство Швеція) – 40.
59. Веттерн, озеро (Королівство Швеція) – 40.
60. Виповзки, село – 4, 57, 93.
61. Вирі довга яма, озеро (Переяславщина) – 66.
62. Вишгород, місто – 108.
63. Відень, місто (Республіка Австрія) – 3, 102.
64. Вінинці, село – 66, 77, 78.
65. Вітовці, село – 71.
66. Вітряна гора, урочище (м. Переяслав) – 12.
67. Вовчків, село – 104.
68. Вольгаст, гавань (нині – Федеративна Республіка Німеччина) – 40.
69. Вороньків, село – 7, 65, 71.
70. Воскресінське, село – 93.

71. Гайшин, село – 46, 78.
72. Галичина, регіон України – 16.
73. Гватемала, держава – 81.
74. Гельмязів, містечко, нині – село – 40, 57, 78.
75. Гетеборг, місто (нині – Королівство Швеція) – 40.
76. Гімназійна, вулиця (м. Переяслав) – 25.
77. Гланишев, село – 19.
78. Глобине, місто – 63.
79. Глухів, місто – 2.
80. Головно-Трактова, вулиця (м. Переяслав) – 25.
81. Горбані, село – 44.
82. Горби, топонім (с. В'юнище, нині не існує) – 46.
83. Горішні Плавні, місто – 24.
84. Горлівка, місто – 31.
85. Городище, село (нині не існує) – 9, 64, 66, 90.
86. Горького, вулиця (м. Переяслав) – 36, 68.
87. Гребінки, місто – 77.
88. Греція, держава – 69.
89. Григорівка, село (Переяславщина) – 73, 89, 93, 98, 99.
90. Громова, провулок (м. Переяслав) – 26.
91. Грубешів, місто (Республіка Польща) – 16.
92. Грушевського, вулиця (м. Переяслав) – 26.
93. Гюлістан, село (Азербайджанська Республіка) – 99.
94. Дворянська, вулиця (м. Переяслав) – 25.
95. Дебальцеве, місто – 24, 29.
96. Дем'янці, село – 5, 34, 72.
97. Дениси, село – 4.
98. Десна, смт – 19.
99. Дівички, село – 29, 63.
100. Дівичківська ОТГ (об'єднана територіальна громада) – 63.
101. Дніпро, місто – 71, 79.
102. Дніпро, річка – 38, 57, 66, 67, 69, 73, 89, 97–99.
103. Дніпровська, вулиця (м. Переяслав) – 12.
104. Довга Гребля, ? – 57.
105. Домонтів, містечко, нині – село Домантове – 37.
106. Донбас, регіон України – 20. +
107. Донецьк, місто – 24.
108. Дригуча, куток (с. Ковалин) – 63.
109. Дрогобич, місто – 73.
110. Дружби, вулиця (м. Переяслав) – 26.
111. Дубрава – 57.
112. Еребр (Королівство Швеція), лен (округ) – 37.
113. Естонія, держава – 35.
114. Європа, частина світу – 41, 44, 96.
115. Єрківці, село – 77, 108.
116. Житомир, місто – 63, 79.
117. Житомирська область – 77.
118. Жовті Води, місто – 22.
119. Жовтневе, село – 8, 93, 98.
120. Заальтиччя, частина міста (м. Переяслав) – 58.
121. Забайкалля, географічний край (Російська Федерація) – 19.
122. Загорськ, місто, нині – м. Сергієв Посад, Російська Федерація – 99. (також див.: Сергієв Посад).
123. Загребелля, куток (с. Козинці) – 73.
124. Задовгомостянська, вулиця (м. Переяслав) – 28.
125. Задовгомостянське, передмістя (м. Переяслав) – 58.
126. Закарпаття, регіон України – 8, 22, 44.
127. Закиєвобрамське, частина міста (м. Переяслав) – 58.
128. Замостя, місто (Республіка Польща) – 16.
129. Замостя, передмістя (смт Поліське) – 33.
130. Запоріжжя, місто – 50.
131. Заруб, літописне місто (Трахтемирівський півострів) – 89.
132. Зарубина гора, топонім (Трахтемирівський півострів) – 89.
133. Зарубинці, село (нині не існує) – 1, 9, 64, 66, 69, 89, 97, 99, 108.
134. Західна, вулиця (м. Переяслав) – 26.
135. Західна Україна, регіон – 16, 20, 71.
136. Згурівський район – 52.
137. Зелений Гай, село – 77.
138. Золоте, місто – 24.
139. Золотоніський повіт – 16.
140. Золотоноша, місто – 37.
141. Йончопінг, лен (нині – округ Королівства Швеція) – 40.
142. Івана Мазепи, вулиця (м. Переяслав) – 55.
143. Іваново, місто (Російська Федерація) – 77.
144. Ізмаїл, місто – 64.
145. Інгерманландія, регіон (нині – Російська Федерація) – 35.
146. Інтернаціональна, вулиця (м. Переяслав) – 26.
147. Йордан, річка (Західна Азія) – 57.

148. Італія, держава – 44, 81, 108.
 149. Кагарлицький район – 77.
 150. Каласівка, куток (с. Ковалин) – 63.
 151. Кальмар, місто (нині – Королівство Швеція) – 40.
 152. Кам'янець-Подільський, місто – 77, 95.
 153. Канада, держава – 3, 44.
 154. Канів, місто – 1, 40, 60, 89.
 155. Канівська переправа (р. Дніпро) – 77.
 156. Канівське «море» (також див.: Канівське водосховище) – 1.
 157. Канівське водосховище – 9, 15, 46, 51, 64, 66, 89, 99.
 158. Каранська, вулиця (м. Переяслав) – 12, 36.
 159. Каспійське море – 99.
 160. Київ, місто – 2–5, 9, 16, 17, 20, 22, 28, 31, 34, 37, 39, 44, 46, 49, 60, 62, 65–67, 69, 71, 72, 74, 77, 80, 95–97, 99, 108.
 161. Київобрамська, вулиця (м. Переяслав) – 26.
 162. Київська область – 13.
 163. Київщина, регіон України – 32, 50, 71.
 164. Кириківщина, куток (с. Ковалин) – 63.
 165. Кирилівка, село (нині – село Шевченкове) – 44.
 166. Кирилівська, вулиця (м. Київ) – 96.
 167. Кірова, вулиця (м. Переяслав) – 26.
 168. Кірова, вулиця (м. Переяслав) – 36.
 169. Кіровоградська область – 24.
 170. Клецьк, місто (Республіка Білорусь) – 35, 37.
 171. Кобеляки, місто – 24.
 172. Ковалин, село – 63, 68, 77, 108.
 173. Козача Лопань, залізнична станція – 47.
 174. Козинці, село (нині не існує) – 9, 40, 64, 66, 67, 69, 70, 73, 90, 98.
 175. Козлів, село – 57, 94, 98.
 176. Кольчугіно, місто (Російська Федерація) – 77.
 177. Комарівка, село (нині не існує) – 9, 64, 66, 90, 107.
 178. Комсомолу, парк імені (м. Переяслав-Хмельницький) – 61.
 179. Константинополь, місто (нині Стамбул, Туреччина) – 11.
 180. Конюхи, село – 16.
 181. Корніївка, село – 71.
 182. Коровай, село – 7.
 183. Коростенщина, регіон України – 33.
 184. Коростишів, місто – 56.
 185. Краків, місто (Республіка Польща) – 16.
 186. Красногорівка, місто – 24.
 187. Красноярський край (Російська Федерація) – 4.
 188. Кременчук, місто – 24, 77.
 189. Крим, регіон України – 24, 35 73.
 190. Кримське, село – 24.
 191. Крути, село – 5, 7, 14, 71, 72.
 192. Кубань, регіон (Російська Федерація) – 24.
 193. Курська губернія (Російська Федерація) – 28.
 194. Лагерна, вулиця (м. Переяслав) – 36.
 195. Латвія, держава – 35.
 196. Леляки, село – 57.
 197. Леніна, вулиця (м. Переяслав-Хмельницький) – 36.
 198. Ленінград, місто (нині: Санкт-Петербург, Російська Федерація) – 4, 101.
 199. Ленінського комсомолу, парк імені (м. Переяслав-Хмельницький) – 61.
 200. Лесі Українки, вулиця (село Циблі, нові) – 46.
 201. Лецьки, село – 78.
 202. Литва, держава – 23, 35.
 203. Лос-Анджелес, місто (США) – 81.
 204. Лохвиця, місто – 2, 3.
 205. Лохвицький район – 78.
 206. Луганськ, місто – 24.
 207. Луковиця, село – 89.
 208. Ляховичі, місто (нині – Республіка Білорусь) – 37, 40 (також див.: Ляховичі, фортеця).
 209. Ляховичі, фортеця (нині – Республіка Білорусь) – 35, 37 (також див.: Ляховичі, місто).
 210. Львів, місто – 2, 44, 94.
 211. Львівщина, регіон України – 73.
 212. Магдебург, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 26, 42.
 213. Магдебурзького права, вулиця (м. Переяслав) – 26, 42.
 214. Мазепи, вулиця (м. Переяслав) – 39.
 215. Мазінки, село – 104.
 216. Майдан, топонім (с. В'юнище, нині не існує) – 46.
 217. Макіївка, село – 102.
 218. Мала Гірка, шпиль (Трахтемирівський півострів) – 89.
 219. Мала Каратуль, село – 64, 93, 104.
 220. Мала Київська, вулиця (м. Переяслав) – 26.
 221. Малороссія, регіональна назва Центральної та Лівобережної України у другій половині XVII-XVIII ст. – 57

222. Мар'їнка, місто – 24.
 223. Марганець, місто – 24.
 224. Мексика, держава – 81.
 225. Мен, штат (США) – 81.
 226. Мерефа, залізнична станція – 77.
 227. Миколаєв, місто – 24.
 228. Миргородщина, регіон України – 78.
 229. Мільгевщина, урочище (Переяславщина) – 73.
 230. Мінськ, місто (Республіка Білорусь) – 44.
 231. Молдавія, держава – 102.
 232. Монастирищенський район – 67.
 233. Монастирок, село (нині не існує) – 9.
 234. Монастирська переправа (р. Дніпро) – 77
 235. Монреаль, місто (Канада) – 3.
 236. Москва, місто (Російська Федерація) – 16, 28, 44, 74, 97, 99.
 237. Московія, колишня держава – 57.
 238. Мошни, село – 67.
 239. Мюнхен, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 3, 81.
 240. Нагірно-Карабаська невизнана територія – 99.
 241. Недра, річка – 57.
 242. Ніжин, місто – 78.
 243. Німеччина, держава – 16, 26, 34, 42, 46, 73, 96, 108.
 244. Новгород, місто (Російська Федерація) – 42.
 245. Новоград-Волинський, місто – 24.
 246. Новокиївське шосе, вулиця (м. Переяслав) – 50.
 247. Новоросійськ, місто (Російська Федерація) – 44.
 248. Новосвітловка, смт – 24.
 249. Нью-Гемпшир, штат (США) – 81.
 250. Нью-Йорк, місто (США) – 16, 81.
 251. Обухів, місто – 69.
 252. Одинця, вулиця (м. Переяслав) – 61.
 253. Омськ, місто (Російська Федерація) – 4, 77.
 254. Опитне, село – 19.
 255. Орджонікідзе, вулиця (м. Переяслав-Хмельницький) – 36.
 256. Падебради, місто (Чеська Республіка) – 16.
 257. Палестина, частково визнана територія – 11, 57.
 258. Панфили, село – 4, 72.
 259. Париж, місто (Французька Республіка) – 81.
 260. Пасічна, село – 71.
 261. Пенза, місто (Російська Федерація) – 73.
 262. Переволочна, річка – 35.
 263. Переяслав, місто – 3–5, 7, 11, 17, 25, 28, 34, 65, 71, 72, 73, 76, 77, 95 (також див.: Переяслав-Хмельницький).
 264. Переяслав-Заліський, місто – 22.
 265. Переяславська, залізнична станція (с. Переяславське) – 57, 77, 98.
 266. Переяславський повіт – 68, 71.
 267. Переяславський район – 77.
 268. Переяславської Ради, площа (м. Переяслав) – 58.
 269. Переяслав-Хмельницький район – 13, 98.
 270. Переяслав-Хмельницький, місто – 9, 11–13, 19–24, 29, 31, 33, 37, 39, 42–44, 46, 47–49, 53, 54, 57–64, 66–69, 74, 75, 78, 80, 81, 83–85, 87, 91, 93, 96, 97, 99, 102, 103, 108 (також див.: Переяслав).
 271. Переяславщина, регіон України – 14, 16, 20, 21, 43, 46, 47, 50, 51, 65, 66, 69, 71, 78, 92, 94, 102, 103.
 272. Петропавлівськ, місто (Республіка Казахстан) – 4.
 273. Пирятин, місто – 77.
 274. Північний Казахстан, регіон – 4.
 275. Підварки, село (нині – мікрорайон м. Переяслава) – 26, 46, 50, 58, 95.
 276. Підвисоцьке, село – 4.
 277. Підсінне, село (нині не існує) – 9, 15, 27, 40, 90, 107.
 278. Піза, місто (Італійська Республіка) – 44.
 279. Піонерів, вулиця (м. Переяслав-Хмельницький) – 61.
 280. Піски, село – 19.
 281. Подольськ, місто (Російська Федерація) – 99.
 282. Покровська, вулиця (м. Переяслав-Хмельницький) – 28.
 283. Полісся, регіон України – 22.
 284. Поліське, смт – 33.
 285. Поліський район – 33, 48.
 286. Пологи, село – 57.
 287. Пологи-Вергуни, село – 7, 19, 32, 71, 106, 109.
 288. Пологи-Яненки, село – 106.
 289. Положаї, село – 43, 108.
 290. Полоцьк, місто (Республіка Білорусь) – 16.
 291. Полтава, місто – 16, 44, 63, 65, 73, 77.
 292. Полтавська губернія – 71.
 293. Полтавщина, регіон України – 78, 100, 106.
 294. Польща, держава – 16, 35, 50.
 295. Померанія (шведська), регіон – 40.

296. Помоклі, село – 73, 93.
 297. Потапці, село – 34.
 298. Поштова, вулиця (м. Переяслав) – 25.
 299. Прага, місто (Чеська Республіка) – 3.
 300. Преслау, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 77.
 301. Прилуцький район – 78.
 302. Пристроми, село – 63, 108.
 303. Прірва Велика, озеро (Переяславщина) – 73.
 304. Прірва Маленька, озеро (Переяславщина) – 73.
 305. Пултуськ, місто (Республіка Польща) – 16.
 306. П'ятигорськ, місто (Північний Казахстан) – 2.
 307. Радянська Росія – 95 (також див.: Радянський Союз, СРСР).
 308. Радянський Союз – 22, 44, 66, 74 (також див.: Радянська Росія, СРСР).
 309. Ржищів, місто – 63, 99.
 310. Ржищівська переправа (р. Дніпро) – 77.
 311. Ржищівський район – 98.
 312. Ріжки, село – 1.
 313. Річ Посполита, колишня держава – 16, 35, 57.
 314. Рози Люксембург, вулиця (м. Переяслав-Хмельницький) – 61.
 315. Рокитне, місто – 66.
 316. Рокленд, місто (США) – 81.
 317. Російська імперія – 85.
 318. Росія, держава – 21, 22, 35, 42, 66, 73, 81, 85, 93.
 319. Ростов-на-Дону, місто (Російська Федерація) – 44.
 320. Румунія, держава – 102.
 321. Саєвичове, озеро (Переяславщина) – 73.
 322. Самбірський район – 50.
 323. Санкт-Петербург, місто (Російська Федерація) – 7, 28, 65.
 324. Саут-Баунд-Брук, місто (США) – 16.
 325. Світанок, село – 104.
 326. Семенівка, село – 51.
 327. Сергієв Посад, місто (Російська Федерація) – 97 (також див.: Загорськ).
 328. Середмістя, частина міста (м. Переяслав) – 58.
 329. Сибір, регіон (Російська Федерація) – 8, 25.
 330. Скараборг, лен (нині округ – Королівства Швеція) – 40.
 331. Сковородинівка, село – 100.
 332. Слов'янськ, місто – 24.
 333. Смоланд, провінція (Королівство Швеція) – 40.
 334. СНД (співдружність незалежних держав), міжнародна організація – 44.
 335. Сокільники, село – 24.
 336. Соловки, архіпелаг островів, місце заслання (Російська Федерація) – 101.
 337. Сомкова Долина, село – 93.
 338. Соснова, село – 4, 93, 101, 108.
 339. Сошників, село – 29, 78.
 340. Спаська Левада, мікрорайон (м. Переяслав) – 61.
 341. СРСР – 16, 21, 67, 102 (також див.: Радянська Росія, Радянський Союз).
 342. Старе, село – 83.
 343. Старогнатівка, село – 45, 53.
 344. Степанівка, село – 24.
 345. Стовп'яги, село – 7, 33, 93.
 346. Стокгольм, місто (Королівство Швеція) – 40.
 347. Строкова, село – 4, 93, 104.
 348. Студеники, село – 4, 8, 57, 71, 93, 98, 102.
 349. Сумщина, регіон України – 22.
 350. Супій, річка – 57.
 351. Сухумі, місто (Грузія) – 44.
 352. Східна Прусія, регіон – 16.
 353. Східна Україна, регіон України – 71.
 354. США (Сполучені штати Америки), держава – 16, 44, 81 (також див.: Америка).
 355. Таврія, регіон України – 108.
 356. Тараса Федоровича, вулиця (м. Переяслав) – 26.
 357. Тарасівка, село – 108.
 358. Ташань, село – 4, 5, 10, 16, 52, 57, 106, 108.
 359. Голока, топонім (с. В'юнище, нині не існує) – 46.
 360. Тоненьке, село – 24.
 361. Трахтемирів, село (нині не існує) – 9, 37, 40, 89, 90.
 362. Трахтемирівська переправа (р. Дніпро) – 77.
 363. Трахтемирівський півострів – 69.
 364. Трипілля, село – 7.
 365. Троїцьке, село – 29.
 366. Трубіж, річка – 4, 7, 14, 31, 36, 57, 58.
 367. Трускавець, місто – 44.
 368. Туреччина, держава – 50.
 369. Угорщина, держава – 19, 44, 73, 102.
 370. Ужгород, місто – 3, 44.
 371. Україна, держава – 2, 17, 23, 35, 37, 41, 85, 95, 100, 104, 108 (також див.: Українська Держава, УРСР, УНР).

372. Українська Держава – 95 (також див.: Україна, УРСР, УНР).
373. Улянівка, село – 64, 108.
374. Уманський район – 67.
375. УНР (Українська Народна Республіка), держава – 7, 16, 68, 71 (також див.: Україна, УРСР, Українська Держава).
376. Урал, регіон (Російська Федерація) – 8.
377. УРСР – 102 (також див.: Україна, Українська Держава, УНР).
378. Фабрична, вулиця (м. Переяслав) – 25.
379. Фінська затока – 35.
380. Франція, держава – 2.
381. Фрауштадт, місто (нині – місто Вехов; Республіка Польща) – 37.
382. Харків, місто – 4, 31, 77.
383. Харківщина, регіон України – 22, 100.
384. Хемніц, місто (Федеративна Республіка Німеччина) – 42.
385. Хмельовик, хутір – 57.
386. Хорол, місто – 106.
387. Хоцьки, село – 7, 64, 71.
388. Хутір, куток (с. Ковалин) – 63.
389. Циблі, село (старі (нині не існує), нові) – 1, 9, 19, 42, 44, 46, 64, 69, 93, 98, 104, 108.
390. Черкаси, місто – 63, 66, 67, 70.
391. Черкащина, регіон України – 32, 100, 102.
392. Чернеча, куток (с. Ковалин) – 63.
393. Чернеча Гора, топонім (м. Канів) – 1.
394. Чернівці, місто – 67.
395. Чернігів, місто – 65, 109.
396. Чернігівська губернія – 65.
397. Чигирин, місто – 22.
398. Чикаго, місто (США) – 64, 81.
399. Чита, місто (Російська Федерація) – 19.
400. Чищениця, круча (Трахтемирівський півострів) – 89.
401. Чорнобиль, місто – 33.
402. Чорноморсько-Азовський регіон – 35.
403. Чорнухи, село – 3, 100.
404. Чортків, місто – 77.
405. Шведське королівство, держава – 40 (також див.: Швеція).
406. Швеція, держава – 35, 37 (також див.: Шведське королівство).
407. Шевченка, вулиця імені (м. Переяслав) – 6, 12, 55, 61.
408. Шевченка, парк (м. Переяслав) – 55.
409. Шецін, порт (нині – Республіка Польща) – 40.
410. Шеюха, річка (с. Козинці, нині не існує) – 66, 73.
411. Шимченка, сквер імені (м. Переяслав) – 55.
412. Шипуново, місто (Російська Федерація) – 77.
413. Шкільна, вулиця (м. Переяслав) – 26.
414. Шпиль, гора (Трахтемирівський півострів) – 99.
415. Щастя, місто – 24.
416. Щипйорно, село (нині – мікрорайон м. Каліша; Республіка Польща) – 16.
417. Яворів, місто – 19.
418. Яготин, місто – 4, 29, 37, 52, 57, 63, 71.
419. Яготинський район – 51, 52, 77.
420. Ярмаркова, вулиця (м. Переяслав) – 26, 58.
421. Ярмаркова, площа (м. Переяслав) – 36.

**ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК
ДО АНОТОВАНОГО СПИСКУ КРАЄЗНАВЧИХ ПУБЛІКАЦІЙ
ГАЗЕТИ «ВІСНИК ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ» ЗА 2018 РІК**

**Державні та адміністративні установи,
організації, служби, політичні об'єднання**

1. Адміністрація Президента – 106.
2. Броварський райвиконком – 108.
3. Будинок працівників освіти (м. Переяслав) – 91.
4. В'юницька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
5. Великокаратульська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
6. Верховна Рада України – 44, 49, 108.
7. Виповзька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
8. Відділ Всеобучу при переяславському повітовому військкоматі – 71.
9. Відділ культури РДА (районної державної адміністрації, м. Переяслав) – 32, 94.
10. Відділ міліції (м. Переяслав) – 73
11. Вінинська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
12. Вовківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
13. Гайшинська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
14. Гланишівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
15. Городищенська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
16. Григорівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
17. Дем'янецька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
18. Дівичківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
19. Жовтнева сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
20. Зарубинецька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
21. Київська обласна організація партії «Блок Петра Порошенка «Солідарність» – 92, 106.
22. Київська обласна рада – 61.
23. Київський кобзарський цех – 41, 110.
24. Київський обласний комітет КПУ – 22.
25. Київський обласний спеціалізований суд – 108.
26. Київський обласний центр охорони і наукових досліджень пам'яток культурної спадщини – 22.
27. Ковалинська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
28. Козлівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
29. Комарівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
30. Компанія «Київобленерго» – 50.
31. Лецьківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
32. Мазинківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
33. Міністерство агрополітики – 106.
34. Міністерство екології та природних ресурсів України – 52, 106.
35. Міністерство культури та туризму України – 22.
36. Міністерство культури України – 44.
37. Міська рада (м. Переяслав) – 6, 12, 20, 26, 30, 36, 42, 49, 86, 102.
38. Міський ринок (м. Переяслав) – 26.
39. Національно-визвольний рух «Правий сектор» (м. Переяслав) – 30.
40. НКВС (Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР) – 16.
41. Організація «Книгокультторг» – 36.
42. Переяславське земство – 95.
43. Переяслав-Хмельницька районна державна адміністрація – 18, 21.
44. Переяслав-Хмельницька районна рада – 20.
45. Переяслав-Хмельницький міський комітет Комуністичної партії України – 54, 94.
46. Переяслав-Хмельницький райвиконком – 54, 108.
47. Підприємство ВУЖКГ (виробниче управління житлово-комунального господарства, м. Переяслав) – 26.
48. Підприємство міськкомунгосп (м. Переяслав) – 36.
49. Підприємство ВУКГ (виробниче управління комунального господарства, м. Переяслав) – 26.
50. Підсіненська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.

51. Політична організація «Партія регіонів» – 20.
52. Полого-Чобітьківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
53. Положаївська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
54. Полтавське земство – 16.
55. Помоклівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
56. Пристромська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
57. Промкооперація «Облтекстильшвейпрому» – 61.
58. Рада Міністрів УРСР – 22, 98.
59. РайВНО (районний відділ народної освіти, м. Переяслав) – 36.
60. РайЗАГС (районний відділ запису актів громадянського стану, м. Переяслав) – 36.
61. Районний комітет партії (комуністів, м. Переяслав) – 73.
62. Райспоживспілка (районна спілка споживчих товариств, м. Переяслав) – 12.
63. Райхарчокомбінат (районний харчовий комбінат, м. Переяслав) – 36.
64. Сільська рада (с. В'юнище) – 46.
65. Сільська рада (с. Козинці) – 73.
66. Сільська рада (с. Соснова) – 101.
67. Сомководолинська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
68. Соснівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
69. Стовп'язька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
70. Строківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
71. Студениківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
72. Суд Київського губ чека – 71.
73. Ташанська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
74. Трахтемирівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
75. Управління культури Київської області – 103.
76. Харківецька сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
77. Хоцьківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
78. Центр зв'язку та управління ДСНС – 69.
79. Центр соціального захисту пенсіонерів та інвалідів (м. Переяслав) – 42.
80. Цибілівська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
81. Шевченківська сільська рада (Переяслав-Хмельницький район) – 98.

Підприємства, фірми, об'єкти інфраструктури

82. «Магазин» с. Ковалин – 63.
83. «Сільгоспхімія» (м. Переяслав) – 99.
84. GRAWE Ukraine (страхова компанія) – 88.
85. Joma Ukraine (торгова марка) – 88.
86. Masron Ukraine (торгова марка) – 88.
87. Акціонерне товариство (с. Ковалин) – 68.
88. Артіль «Інвалід-робітник» (м. Переяслав) – 36, 61.
89. Артіль ім. Калініна (м. Переяслав) – 61.
90. Бориспільський аеропорт – 63.
91. ВКФ «Укрпромпочтач-95» – 107.
92. ВШО «Спецодяг» – 80.
93. Готель (м. Переяслав) – 61.
94. Громадське господарство (с. В'юнище) – 46.
95. Державний племінний розплідник мисливських собак «Заготживсировина» де? – 12.
96. Дніпровський каскад ГЕС – 107.
97. Зубний кабінет (м. Переяслав) – 36.
98. Зубопротезна лабораторія (м. Переяслав) – 36.
99. Канівська ГЕС – 9, 98, 107.
100. Кафе «Ірена» (м. Переяслав) – 54.
101. Каховська експедиція – 98.
102. Київська гідроелектростанція – 98.
103. Київські залізничні майстерні – 5.
104. Кінокомпанія «Українфільм» – 71.
105. Кіностудія ім. О. Довженка (м. Київ) – 52, 67.
106. Кінотеатр «3D» (м. Переяслав) – 22.
107. Ковалинська медична дільниця – 77.
108. Ковбасний цех (м. Переяслав) – 36.
109. Колгосп (с. В'юнище) – 46.
110. Колгосп (с. Помоклі) – 73.
111. Колгосп (с. Соснова) – 101.
112. Колгосп «Більшовик» (с. Виповзки та с. Помоклі) – 93.
113. Колгосп «Більшовик» (с. Козинці) – 73.
114. Колгосп «Зоря» (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
115. Колгосп «Україна» (села Велика Каратуль, Строкова) – 93.

116. Колгосп «Шлях Леніна» (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
117. Колгосп ім. Ватутіна (с. Мала Каратуль) – 93.
118. Колгосп ім. Леніна (с. Сомкова Долина, с. Соснова) – 93.
119. Колгосп ім. Шевченка (Переяслав-Хмельницький район) – 12, 98.
120. Колгосп ім. Шевченка (с. Циблі) – 93.
121. Колгосп імені Сталіна (с. Козинці) – 73.
122. Кондитерський цех (м. Переяслав) – 36.
123. Маслозавод (м. Переяслав) – 63.
124. Медпункт (с. Ковалин) – 63.
125. Міжрайонний шкірно-венерологічний диспансер – 77.
126. МТС (машинно-тракторна станція, м. Переяслав) – 12.
127. Переяславська пристань – 77.
128. Перший канал – 1.
129. Поштове відділення (с. Ковалин) – 63.
130. Радгосп «Дніпро» (Переяслав-Хмельницький район) – 98.
131. Радгосп «Дніпро» (с. Стовп'яги) – 93.
132. Радгосп «Переяслав» (м. Переяслав) – 73, 98.
133. Роклендський порт – 81.
134. Рятувальна станція (м. Переяслав або с. Андруші) – 38.
135. Салон «Еліт» – 25.
136. Совхоз, німецький (укр. – радгосп (радянське господарство), у період нацистської окупації – громгосп (громадське господарство) м. Переяслав) – 73.
137. Стадіон на Спаській Леваді (м. Переяслав) – 61.
138. Телеграф (м. Переяслав) – 95.
139. Телеканал ICTV – 110.
140. ТЕЦ (м. Переяслав) – 30.
141. ТМ «ТРЕКІНГ» – 88.
142. ТОВ «АБСОЛЮТ ПРОЕКТ БУД» – 55.
143. ТОВ «Агрошляхбуд» – 107.
144. ТОВ «ЕПГ «Югенергопромтранс» – 107.
145. ТОВ «МИЗА» – 88.
146. ТОВ «Переяслав-Молпродукт» – 48, 79, 88.
147. ТОВ «Сімекс Альянс Україна» – 88.
148. ТОВ «Фокус-Меридіан» – 91.
149. ТОВ «Югенерго» – 30.
150. ТРК «Альта» – 87.
151. Туристично-інформаційний центр (м. Переяслав) – 91.
152. Український радіокомітет – 71.
153. Фабрика художніх виробів (м. Переяслав) – 74.
154. Фармацевтична фірма «Берлін-Хемі» – 69.
155. Фельдшерсько-акушерський пункт (с. Ковалин) – 63.
156. Фізіотерапевтична лікарня (м. Переяслав) – 77.
157. Фірма «Саланг-Агро» (с. Вінинці) – 21.
158. Фірма «Тіара» (м. Бориспіль) – 26.
159. Фото цех (м. Переяслав) – 36.
160. Фотоательє І. Бендицького (м. Переяслав) – 25.
161. Харківська психоневрологічна лікарня – 77.
162. Хлібопекарня (м. Переяслав) – 36.
163. Центр міжнародної торгівлі (м. Нью-Йорк, США) – 81.
164. Центральна районна лікарня (лікарня) (м. Переяслав) – 11, 83.
165. Цех безалкогольних напоїв (м. Переяслав) – 36.
166. ЧАЕС (Чорнобильська атомна електростанція) – 33, 63.
167. Черкаський обласний клуб-лабораторія кінолюбителів – 67.
168. Швейна фабрика ТОВ «НУС» (м. Переяслав) – 6, 80.

Заклади

Наукові

169. Академія архітектури України – 22.
170. Американська академія мистецтв і науки – 81.
171. Архівний центр лєну Еребру (Королівство Швеція) – 37.
172. Всеукраїнська академія наук – 71.
173. Державний архів України – 76.
174. Державний галузевий архів України – 71.
175. Державний кінофотофоноархів України ім. Пшеничного – 22.
176. Інститут «Укрводпроект» – 106.
177. Інститут археології НАН України – 51.
178. Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України – 52.
179. Інститут історії України НАН України – 88.
180. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України – 9, 107.
181. Інститут народної творчості (м. Львів) – 2.
182. Національна академія наук України – 31.

183. Центр Сковородинознавства (м. Переяслав) – 100.
- Освітні*
184. Андрушівський філіал переяславської музичної школи – 9.
185. Бестужевські курси (м. Санкт-Петербург, Російська Федерація) – 28.
186. В'юницька семирічна школа – 34, 46, 66.
187. Варшавська вища військова школа – 16.
188. Великобурімська школа – 102.
189. Вечірня робітничка школа (м. Переяслав) – 62.
190. Відділ освіти переяславського повіту – 25.
191. Восьмирічна школа (с. В'юнище) – 73.
192. Восьмирічна школа (с. Горбані) – 44.
193. Гарвардський університет (м. Кембридж, США) – 81.
194. Гімназія (м. Переяслав) – 5, 29, 97, 101, 102.
195. Гімназія (м. Сергієв Посад, Російська Федерація) – 99.
196. Глухівський вищий вчительський інститут – 2.
197. Дем'янецька школа I-III ступенів – 34.
198. Денисівська церковно-приходська школа – 4.
199. Дитячий будинок (м. Рокитне) – 66.
200. Дитячий садочок (с. Ковалин) – 63.
201. Драматичний гурток при школі с. В'юнище – 66.
202. Друга київська школа прапорщиків – 16.
203. ДЮСШ (дитячо-юнацька спортивна школа, м. Переяслав) – 88.
204. Жіноча гімназія (м. Переяслав) – 25, 28.
205. Забуянська середня школа – 102.
206. ЗОШ № 1 (м. Переяслав) – 29, 42, 45, 53, 68, 71.
207. ЗОШ № 2 (м. Переяслав) – 23, 28, 29, 42, 61, 73, 83.
208. ЗОШ № 7 (м. Переяслав) – 23, 29, 85.
209. ЗОШ № 3 (м. Переяслав) – 29, 34.
210. ЗОШ № 5, міська школа № 5 (м. Переяслав) – 29, 75
211. Ізмаїльський технікум механізації та електрифікації сільського господарства – 64.
212. Інтернат (с. В'юнище) – 46.
213. Києво-Могилянська Академія – 85.
214. Київська консерваторія – 67, 101.
215. Київська рисувальна школа імені Миколи Мурашка¹ – 5.
216. Київський військовий лицей імені Івана Богуну – 23.
217. Київський інститут культури – 44.
218. Київський інститут народної освіти (нині – Київський університет імені Т. Шевченка) – 65, 71.
219. Київський комерційний інститут – 65.
220. Київський медичний інститут – 67, 83.
221. Київський педагогічний інститут імені Горького (нині – Київський педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) – 34, 67.
222. Київський політехнічний інститут – 71.
223. Київський сільськогосподарський інститут – 71.
224. Київський театральний інститут ім. Карпенка-Карого – 66, 67.
225. Київський технологічний інститут легкої промисловості – 80.
226. Київський торгівельно-економічний університет – 31.
227. Київський університет святого Володимира (нині – Київський університет імені Т. Шевченка) – 77.
228. Лицей «Патріот» (м. Переяслав) – 21, 29, 85, 97, 100.
229. Лохвицьке міське училище – 2.
230. Міське двокласне повітове чоловіче училище (м. Переяслав) – 25.
231. Московський вчительський інститут (м. Москва, Російська Федерація) – 28.
232. Московський сільськогосподарський інститут (м. Москва, Російська Федерація) – 16.
233. Музична школа ім. П. Сениці (м. Переяслав) – 44, 47, 53, 97.
234. Педагогічне училище (м. Переяслав) – 34, 36, 66, 72, 102.
235. Педагогічний інститут (м. Дрогобич) – 73.
236. Педагогічний інститут (м. Переяслав) – 102.
- Педагогічний університет імені Григорія Сковороди (м. Переяслав) – 23, 31, 37, 42, 44, 50, 75, 82, 84, 87, 90, 94, 100, 107 (Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут).
237. Педтехнікум (м. Переяслав) – 108.
238. Переяславський колегіум – 85.
239. Полтавська вчительська семінарія – 2.
240. Початкова школа (с. Бабачиха) – 34.

¹ У іншій публікації О. Коломійця (див. п. 72 у «Анотований список...») у назві школи помилково вказується ім'я О. Мурашка.

241. Початкова школа (с. Козинці) – 73.
 242. Середня школа (с. Соснова) – 101.
 243. Студениківська середня школа – 102.
 244. Ташанська церковно-приходська школа – 16.
 245. Трудова школа (м. Переяслав) – 28.
 246. Українська господарська академія (м. Падебради, Чеська Республіка) – 16.
 247. Український поліграфічний інститут – 99.
 248. Український університет (м. Кам'янець-Подільський) – 95.
 249. Університет прикладних наук Магдебург-Штендаль (Федеративна Республіка Німеччина) – 42.
 250. Училище музичне (м. Ужгород) – 44.
 251. Харківська консерваторія – 101.
 252. Харківський державний університет ім. В. Н. Каразіна – 31.
 253. Харківський колегіум – 85.
 254. Хіміко-технологічний інститут – 71.
 255. Художня школа (м. Переяслав) – 82.
 256. Художня школа Освітнього Альянсу (США) – 81.
 257. Центр професійно-технічної освіти (м. Переяслав) – 29.
 258. Центральне професійно-технічне училище (ЦПТО) (м. Переяслав) – 97, 110.
 259. Церковно-приходська школа (с. Ковалин) – 108.
 260. Черкаський інститут підвищення кваліфікації вчителів – 67.
 261. Черкаський обласний центр народної творчості – 67.
 262. Черкаський педагогічний інститут – 102.
 263. Чернігівська духовна семінарія – 65.
 264. Чернігівський колегіум – 85.
 265. Чоловіча гімназія (м. Переяслав) – 25, 77.
 266. Школа (с. Ковалин) – 63.
 267. Школа (с. Козлів) – 57.
 268. Школа (с. Потапці) – 34.
 269. Школа 10-класна (с. В'юнище) – 64.
 270. Школа 4-класна (с. Козинці) – 64.
 271. Школа мистецтв Ганса Гоффмана (м. Мюнхен, Федеративна Республіка Німеччина) – 81.
 272. Школа нових робітників (м. Нью-Йорк, США) – 81.
 273. Школа садівництва (м. Полтава) – 16.
 274. Школа-інтернат (м. Переяслав) – 102.
 275. «Музей Івана Гончара» (м. Київ) – 87.
 276. Археологічна експедиція НІЕЗ «Переяслав» (м. Переяслав) – 51, 58.
 277. Археологічний музей (м. Переяслав) – 51.
 278. Відділ історичного краєзнавства (НІЕЗ «Переяслав») – 87.
 279. Волинський краєзнавчий музей – 87.
 280. Ермітаж (м. Санкт-Петербург, Російська Федерація) – 28.
 281. Івано-Франківський краєзнавчий музей – 87.
 282. Історичний музей (м. Переяслав) – 26, 34, 74, 84, 85, 96.
 283. Києво-Печерський історико-культурний заповідник (м. Київ) – 84.
 284. Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного (м. Переяслав) – 22, 39.
 285. Меморіальний музей Г. С. Сковороди (м. Переяслав) – 75, 85.
 286. Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка (м. Переяслав) – 44, 55, 60.
 287. Музей бджільництва (м. Переяслав) – 74.
 288. Музей Гетьманства (м. Київ) – 37.
 289. Музей Григорія Сковороди (м. Переяслав) – 17, 23, 44, 79.
 290. Музей затоплених сіл (м. Переяслав, ініціатива) – 9.
 291. Музей історії міста Бердичева – 87.
 292. Музей історії України (м. Київ) – 96.
 293. Музей історії філософії (м. Переяслав) – 44.
 294. Музей кобзарства (м. Переяслав) – 41, 44, 110.
 295. Музей Магдебурзького права (м. Магдебург, Федеративна Республіка Німеччина) – 26.
 296. Музей Миколи Лисенко у Києві – 41.
 297. Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав) – 43, 44, 60, 78, 88; музей просто неба – 9, 74, 75.
 298. Музей трипільської культури (м. Переяслав) – 51, 82, 84, 96.
 299. Музей Шолом-Алейхема (м. Переяслав) – 43, 74.
 300. Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» (м. Переяслав) – 26, 70, 77, 78, 97.
 301. Науково-дослідний відділ археології НІЕЗ «Переяслав» (м. Переяслав) – 82, 96.
 302. Національний заповідник «Софія Київська» (м. Київ) – 84.

Музеї

303. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (м. Переяслав) – 26, 31, 51, 55, 58, 60, 79, 82, 84, 85, 87, 88, 97, 107, 110.
304. Національний музей літератури (м. Київ) – 17, 23, 74.
305. Пам'ятко-охоронний відділ НІЕЗ «Переяслав» (м. Переяслав) – 84.
- Бібліотеки, видавництва*
306. Бібліотека (м. Переяслав) – 87.
307. Бібліотека гімназії № 5 (м. Сергієв Посад, Російська Федерація) – 97.
308. Бібліотека ЗОШ № 1 (м. Переяслав) – 68.
309. Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка Т. Г. (м. Нью-Йорк, США) – 16.
310. Бібліотека с. Ковалин – 63.
311. Видавництво «Альтернатива Друк» – 23.
312. Видавництво «Веселка» – 43.
313. Видавництво «КСВ» – 48.
314. Видавництво «Либідь» (м. Київ) – 65.
315. Видавництво «Основа» (м. Київ) – 71.
316. Видавництво «Український пріоритет» (м. Київ) – 9, 47, 90, 107.
317. Видавництво «Фоліант» (м. Київ) – 31.
318. Видавництво «ФОП Озеров» (м. Харків) – 91.
319. Видавництво імені Олени Теліги (м. Київ) – 2.
320. Видавнича серія «Затоплені села Переяславщини» – 90.
321. Видавничий дім «Аванпост-Прим» (м. Київ) – 97.
322. Міськрайонна бібліотека (м. Переяслав) – 62, 95.
323. Центральна районна бібліотека (м. Переяслав) – 48.
- Громадські та міжнародні організації**
324. «Акція спокути – служба справі миру» (Федеративна Республіка Німеччина) – 32.
325. «Благодійний фонд Олександра Шевченка» – 50.
326. «Братство вільних козаків Переяслава» – 71.
327. «Братство самостійників» (м. Переяслав) – 5.
328. «Просвіта» (м. Бориспіль) – 71.
329. «Просвіта» (м. Переяслав) – 7, 68, 71, 72, 83, 94.
330. Американський єврейський розподільчий комітет «Джоїнт» – 74.
331. Асоціація учасників АТО Переяславщини (м. Переяслав) – 104.
332. Благодійний фонд імені Марії Буряк – 107.
333. Всеукраїнський благодійний фонд «Журналістська ініціатива» – 87.
334. Громадська ініціатива «Корінь нації» (м. Переяслав) – 6.
335. Громадська організація «Асоціація УБД та АТО Переяславщини» (м. Переяслав) – 92.
336. Громадська організація «Відродження Переяслава» (м. Переяслав) – 102.
337. Громадська організація «Переяславський Скарб» (м. Переяслав) – 20, 87.
338. Громадська організація «Старий Дніпро» (м. Переяслав) – 9, 15, 27, 38, 46, 66, 69, 90, 107.
339. Єврейська рада України – 86.
340. Єврейський фонд України – 74.
341. Київське обласне товариство єврейської культури – 74.
342. Київський еколого-культурний центр – 6.
343. Кирило-Мефодіївське братство – 68.
344. Клуб «Пам'ять серця» (м. Переяслав) – 42.
345. Краєзнавчо-літературна студія «Дитинець» – 62.
346. Міжнародна академія творчості (м. Москва, Російська Федерація) – 44.
347. Міськрайонна організація воїнів-афганців (м. Переяслав) – 21.
348. Національна спілка краєзнавців України – 87, 90.
349. Національна спілка письменників України – 33, 91.
350. Національна спілка художників України – 82.
351. Переяславське товариство єврейської культури – 86.
352. Переяслав-Хмельницька міська рада ветеранів – 13.
353. Спілка архітекторів України – 22.
354. Спортивний аматорський клуб «Науковець» – 88.
355. Товариство української мови (м. Переяслав) (Переяслав-Хмельницька міськрайонна організація Товариства української мови імені Тараса Григоровича Шевченка) – 83, 94.
356. Український журналістський фонд – 50.

357. Фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (Федеративна Республіка Німеччина) – 42.
 358. Фонд «Рідна країна» – 110.
 359. ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) – 94.

Об'єкти культурної спадщини

Історичні пам'ятки

360. Андрушівська Георгіївська церква (м. Переяслав, скансен) – 9.
 361. Більське городище скіфського часу – 31.
 362. В'юницька церква (м. Переяслав, скансен) – 46.
 363. Вітряк з Бородянського району (м. Переяслав, скансен) – 78.
 364. Вознесенський храм (м. Переяслав) – 13, 26.
 365. Дві комори з Гайшина (м. Переяслав, скансен) – 78.
 366. Державний реєстр нерухомих пам'яток – 22.
 367. Добраничівська палеолітична стоянка – 51.
 368. Єгипетські піраміди – 82.
 369. Клуна з Миргородщини (м. Переяслав, скансен) – 78.
 370. Курган-обсерваторія скіфських часів (м. Переяслав, скансен) – 43.
 371. Палац князя К. Горчакова – 52.
 372. Покровська церква (нині знищена, м. Переяслав) – 7, 28.
 373. Поселення трипільської археологічної культури – 51.
 374. Поховання епохи бронзи (м. Переяслав, скансен) – 78.
 375. Рум'янцевський опис 1678 р.² (Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 років) – 57.
 376. Спаська церква XI ст. (м. Переяслав, залишки) – 6.
 377. Трипільська археологічна культура – 82.
 378. Троїцька церква, на фото (м. Переяслав) – 36.
 379. Хата бідняка (м. Переяслав, скансен) – 78.
 380. Хата мірошника (м. Переяслав, скансен) – 74.
 381. Хата пекаря з Полтавщини (м. Переяслав, скансен) – 78.
 382. Церква святої Параскеви (м. Переяслав, скансен) – 43.
 383. Церковно-приходська школа (м. Переяслав, скансен) – 78.
 384. Шестигранна комора з Лохвицького району (м. Переяслав, скансен) – 78.

Предмети, колекції

385. Археологічна колекція Вікентія Хвойки – 96.
 386. Будинок Верховної Ради УРСР (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.
 387. Колекція із ста пташиних яєць (О. Буряк) – 34.
 388. Колекція наклейок із сірникових коробочок (О. Буряк) – 34.
 389. Колекція паперових грошей (О. Буряк) – 34.
 390. Колекція репродукцій відомих картин (О. Буряк) – 34.
 391. Корпус Польського інституту (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.
 392. Повоєнна відбудова Хрещатика (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.
 393. Республіканська сільськогосподарська виставка абоВДНГ (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.
 394. Тріумфальна арка (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.
 395. Урядова площа (м. Київ, проєкт В. Заболотного) – 39.

Меморіальні об'єкти

Пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіали, бюсти

396. Бюст «Вікентій Хвойка» (автор С. Куций) – 82.
 397. Камені спотикання (м. Переяслав) – 42.
 398. Меморіальна дошка О. Довгому (м. Переяслав) – 45, 53, 56.
 399. Меморіальний комплекс воїнам-афганцям (м. Переяслав) – 21.
 400. Монумент «Батьківщина-Мати» (Литва) – 22.
 401. Монумент «Батьківщина-Мати» (м. Київ) – 22.
 402. Монумент «Навіки разом – навіки з російським народом» на честь 300-річчя «возз'єднання України з Росією» (м. Переяслав) – 22, 30, 103.

² Уточнення – 1768 р.

403. Пам'ятний знак «Тут буде споруджено монумент на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією» (м. Переяслав) – 22.
404. Пам'ятний знак воїнам-афганцям (м. Переяслав) – 92.
405. Пам'ятний знак Героям Небесної Сотні (м. Переяслав) – 20.
406. Пам'ятний знак жертвам Голодомору (м. Переяслав) – 92.
407. Пам'ятний знак загиблим у Другій світовій війні (м. Переяслав) – 92.
408. Пам'ятник Б. Хмельницькому (м. Чигирин) – 22.
409. Пам'ятник Богдану Хмельницькому в парку ім. Ленінського комсомолу (м. Переяслав) – 61.
410. Пам'ятник воїнам АТО (м. Переяслав) – 92.
411. Пам'ятник Г. Сковороді (м. Київ) – 22.
412. Пам'ятник Герою Радянського Союзу О. Алексєєву (зруйнований, Трахтемирівський півострів) – 99.
413. Пам'ятник Герою України Михайлу Сікорському (ініціатива, м. Переяслав) – 55.
414. Пам'ятник Героям визвольної війни (м. Жовті Води) – 22.
415. Пам'ятник затопленим селам (ініціатива, м. Переяслав) – 69.
416. Пам'ятник Леніну (м. Переяслав) – 59.
417. Пам'ятник М. Лисенку (м. Київ) – 22.
418. Пам'ятник на братській могилі в міському парку біля будинку культури (м. Переяслав) – 61.
419. Пам'ятник на братській могилі на Заальтицькому кладовищі (м. Переяслав) – 61.
420. Пам'ятник на братській могилі на Ярмарковому кладовищі (м. Переяслав) – 61.
421. Пам'ятник на могилі генерала в парку ім. Комсомолу (м. Переяслав) – 61.
422. Пам'ятник Св. Єфрему (м. Переяслав) – 11.
423. Пам'ятник Т. Шевченку (ініціатива, м. Переяслав) – 69.
424. Проект монументу на честь 300-річчя «возз'єднання України з Росією» – «Слава вітчизні народів-братів» (м. Переяслав) – 22.
425. Проект монументу на честь 300-річчя «возз'єднання України з Росією» – «Трубіж» (м. Переяслав) – 22.
426. Сад пам'яті жертв фашизму (м. Переяслав) – 42.
427. Хрест Батури (Трахтемирівський півострів) – 89.
428. Хрест на честь загиблих воїнів Букринського плацдарму (Трахтемирівський півострів) – 89.
429. Хрест-пам'ятник с. Зарубинці (Трахтемирівський півострів) – 89.

Поховання

430. Братська могила (Трахтемирівський півострів) – 99.
431. Братська могила в міському парку біля будинку культури (м. Переяслав) – 61.
432. Братська могила на Заальтицькому кладовищі (м. Переяслав) – 61.
433. Братська могила на Ярмарковому кладовищі (м. Переяслав) – 61.
434. Братська могила по вул. Шевченка (м. Переяслав) – 61.
435. Заальтицьке кладовище (м. Переяслав) – 79.
436. Кладовище міста Акворт (США) – 81.
437. Міське кладовище (м. Переяслав) – 13.
438. Могила Б. Горчакова (парк «Ташанський») – 52.
439. Могила Г. Балаяна (м. Переяслав) – 26.
440. Могила генерала в парку ім. Комсомолу (м. Переяслав) – 61.
441. Могила Героя України Михайла Сікорського (м. Переяслав) – 79.
442. Могила козака Батури (Трахтемирівський півострів) – 89.
443. Могила Т. Г. Шевченка (м. Канів) – 60, 89.
444. Підварське кладовище (м. Переяслав) – 54.
445. Цвинтар Монт-Роял (Канада) – 3.
446. Ярмаркове кладовище (м. Переяслав) – 77, 102.
447. Ярмарковий цвинтар (м. Переяслав) – 5.

Пам'ятки природи, парки, лісові та садові господарства

448. Акація Шевченка – 6.
449. Береза-тризуб «Україна» – 6.
450. Верба у Підварках – 6.
451. Верба Шевченка – 6.
452. Два дуби-брати (парк «Ташанський») – 52.
453. ДП «Переяслав-Хмельницький лісгосп» – 10, 106.
454. Дуб кохання (парк «Ташанський») – 52.
455. Дуб любові – 6.
456. Дуб Ташані – 6.

457. Дуб української нації (Мазепи) – 6.
 458. Дуб Шевченка (парк «Ташанський») – 52.
 459. Дуб Шевченка – 6.
 460. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Ташанський» – 10, 52, 106.
 461. Перелік «Топ-10 визначних дерев Переяславщини» – 6.
 462. Переяслав-Хмельницьке лісове господарство – 52.
 463. Помоклівське лісництво – 106.
 464. Ржищівський лісгосп – 63.
 465. Розсадник плодівих дерев (с. Григорівка) – 93.
 466. Сосна Шевченка – 6.
 467. Спаський дуб (м. Переяслав) – 6.
 468. Студениківське лісництво – 52.
 469. Три дуби-брати (парк «Ташанський») – 52.
 470. Центральний парк імені Г. Сковороди (м. Переяслав) – 92.

Культурне життя

Культурно-мистецькі установи

471. Білоруський театр оперети (м. Мінськ, Республіка Білорусь) – 44.
 472. Будинок культури (м. Переяслав) – 61, 94.
 473. Будинок культури (с. Ковалин) – 63.
 474. Будинок культури (с. Пологи-Вергуни) – 32, 94.
 475. Будинок культури (с. Помоклі) – 94.
 476. Будинок культури (с. Циблі) – 44, 94.
 477. Галерея Grand Central (м. Нью-Йорк, США) – 81.
 478. Галерея Nierendorf (м. Нью-Йорк, США) – 81.
 479. Закарпатський музично-драматичний театр – 44.
 480. Київський обласний центр народної творчості – 94.
 481. Клуб (с. В'юнище) – 46.
 482. Клуб (с. Козинці) – 73.
 483. Клуб черкаської швейної фабрики – 67.
 484. Ленінградський оперний театр (Російська Федерація) – 101.
 485. Львівський оперний театр – 2.
 486. НЦК (народний центр культури) «Зустріч» (м. Переяслав) – 20.
 487. Одеський оперний театр – 101.
 488. Оперний театр (м. Київ) – 67.
 489. Палац культури (с. Мошни) – 67.
 490. Переяслав-Хмельницьке районне відділення хорового товариства Української РСР – 93.
 491. Полого-Вергунівський народний театр – 32.
 492. Театр І. Франка (м. Київ) – 67.
 493. Театр Л. Українки (м. Київ) – 67.
 494. Театральна студія РБК (м. Переяслав) – 94.
 495. Філармонія (м. Полтава) – 44.
 496. Черкаський обласний музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка – 67, 70.
 497. Чернівецький музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської – 67.

Мистецькі твори та дійства

498. Байка «Слон і моська» (І. Крилов) – 67.
 499. Вистава «Дай серцю волю, заведе в неволю» – 67.
 500. Вистава «Сватав Гриць удовицю» – 94.
 501. Вистава «Сватання на Гончарівці» – 44.
 502. Вірш «Брат» – 104.
 503. Вірш «Війна» (П. Тичина) – 65.
 504. Вірш «Два поети» (О. Коломієць-Князенько) – 65.
 505. Вірш «Залізнякавці» (О. Коломієць-Князенько) – 7.
 506. Вірш «Золотий гомін» (П. Тичина) – 65.
 507. Вірш «Останній» (Б. Олійник) – 97.
 508. Вірш «Скорбна мати» (П. Тичина) – 65.
 509. Вірші «Панахидні співи» (П. Тичина) – 65.
 510. Гімн «Ще не вмерла Україна» – 65.
 511. Дерев'яний барельєф «Небесні ворота – Нью-Йорк» (м. Нью-Йорк, США) – 81.
 512. Малюнок-гравюра «Місто Гетеборг» (Е. Дальберг) – 40.
 513. Нарис-хроніка «Повернення Нестора» (газета «Нова праця») – 3.
 514. Опера «Євгеній Онегін» – 44.
 515. Опера «Катерина» – 7.
 516. Опера «Наталка-Полтавка» – 44.
 517. Опера «Ріголетто» (Д. Верді) – 44.
 518. Опера «Тоска» (Д. Пуччіні) – 44.
 519. П'єса «Біди від ніжного серця» – 94.
 520. П'єса «Бомба для тещі» – 32.
 521. П'єса «Віддавали батька в прийоми» – 32.
 522. П'єса «Жених з орденом» – 32.
 523. П'єса «Леся Калина – славна дівчина» – 32.
 524. П'єса «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого – 67.
 525. П'єса «Рожева пані» – 94.
 526. П'єса «Поміняла свекруха невісток» – 32.
 527. П'єса «Сюрприз медового місяця» – 32.

528. П'єса «Хазяїн» І. Карпенка-Карого – 67.
 529. П'єса «Як наші діди парубкували» – 32.
 530. П'єса «Сватав Гриць удовицю» – 32.
 531. П'єса «Син полку» В. Катаєва – 66.
 532. Пісні «Ой хмелю, мій хмелю» – 7.
 533. Пісня «Б'ють пороги» – 2.
 534. Пісня «Україно-мати» – 2.
 535. Пісня «Гайдамацька пісня» – 7.
 536. Пісня «Гармонь» (слова М. Ісаковського) – 66.
 537. Пісня «Гей, з-під гірки все туман» – 7.
 538. Пісня «Гей, у мене був коняка» – 7.
 539. Пісня «Дивлюсь я на небо» – 66.
 540. Пісня «Дніпрові хвилі» – 1.
 541. Пісня «Дударик» – 2.
 542. Пісня «Думи мої» – 44.
 543. Пісня «Єднаймося, роде» – 23.
 544. Пісня «Запорожці» – 7.
 545. Пісня «Зарубинці» – 1.
 546. Пісня «Кантата Шевченкові» – 2.
 547. Пісня «Козачок» – 7.
 548. Пісня «Максим козак, Залізняк» – 7.
 549. Пісня «Ми – гайдамаки» – 2.
 550. Пісня «Молитва за Україну» – 65.
 551. Пісня «Не вмер поет» – 2.
 552. Пісня «Ой там за Дунаєм» – 7.
 553. Пісня «Ой у лузі червона калина» – 2.
 554. Пісня «Ой у лузі...» – 7.
 555. Пісня «Пливе кача» – 14.
 556. Пісня «Пливе спомин над водою» – 1.
 557. Пісня «Приїхали три козаки та усі однакі» – 7.
 558. Пісня «Реве та стогне Дніпр широкий» – 1, 69.
 559. Пісня «Сивина» – 1.
 560. Пісня «Цибляночка» – 1.
 561. Повість «Повернення з вирію» – 33.
 562. Поема «Лісова пісня» (Леся Українка) – 106.
 563. Поема «Переяслав» – 33.
 564. Роман «Дорога на Асмару» (С. Сингаївський) – 17, 23.
 565. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні» (П. Мирний) – 65.
 566. Роман-реквієм «Прапороносці» (О. Гончар) – 66.
 567. Танець «Яблучко» – 67.
- Кінофільми, телепроєкти*
568. Документальний фільм до 175-річчя Т. Шевченка – 52.
569. Кінофільм «Киянка» – 67.
 570. Кінофільм «Лісова пісня» – 52.
 571. Кінофільм «Місто запалює вогні» – 67.
 572. Кінофільм «Моряки на цілині» – 67.
 573. Кінофільм «Павка Корчагін» – 67.
 574. Кінофільм «Штепсель женить Тарапуньку» – 67.
 575. Телепередача «Фольк мюзік» на Першому каналі – 1.
 576. Фільм «Вишні» – 97.
 577. Фільм «Майдан від першої особи» – 20.
 578. Фільм «Райдуга» – 66.
- Творчі колективи*
579. Ансамбль (вокальний) «Мальви» (с. Дем'янці) – 94.
 580. Ансамбль «Берегиня» (с. Студеники) – 8.
 581. Ансамбль «Вербиченька» (с. Пристроми) – 94.
 582. Ансамбль «Кобзарика» (м. Переяслав) – 44.
 583. Ансамбль бандуристів клубу черкаської швейної фабрики – 67.
 584. Ансамбль пісні й танцю УРСР – 2.
 585. Ансамбль танцю (зразковий) «Ластівка» (с. Циблі) – 94.
 586. Ансамбль танцю УРСР П. Вірського – 3.
 587. Воєнний фронтовий ансамбль – 101.
 588. Вокальний ансамбль клубу черкаської швейної фабрики – 67.
 589. Гурт «ТаРута» (м. Київ) – 23.
 590. Дорослий хор аматорів української пісні Н. Городовенка (м. Переяслав) – 2.
 591. Заслужена капела бандуристів України (м. Київ) – 44.
 592. Капела бандуристів (м. Київ) – 71.
 593. Капела бандуристів Г. Китастого – 3.
 594. Народний театр Полого-Вергунівського будинку культури (с. Пологи-Вергуни) – 94.
 595. Народний хор «Дніпрові хвилі» (с. Циблі) – 1, 69.
 596. Переяславський вчительський хор (м. Переяслав) – 65.
 597. Самодіяльний ансамбль української пісні «Берегиня» виробничого управління житлово-комунального господарства (м. Переяслав) – 30.
 598. Тріо «Лілея» (с. Помоклі) – 94.
 599. Український національний хор у м. Києві (1917–1919 рр.) – 65.

600. Учнівський хор Н. Городовенка (м. Переяслав) – 2.
601. Фольклорний ансамбль «Строківчанка» (с. Строкова) – 94.
602. Фольклорний колектив «Дем'янчанка» (с. Дем'янці) – 94.
603. Фольклорний колектив «Осіннє золото» (с. Козлів) – 94.
604. Фольклорний колектив «Переяславка» (м. Переяслав) – 94.
605. Харківська художня капела кобзарів (фото) – 71.
606. Хор (с. Соснова) – 101.
607. Хор бандуристів Д. Котка – 16.
608. Хор дитячого будинку (м. Рокитне) – 66.
609. Хор імені М. Леонтовича – 2.
610. Хор К. Стеценка – 2.
611. Хор клубу черкаської швейної фабрики – 67.
612. Хор М. Лисенка – 2.
613. Хор О. Кошиці – 2.
614. Хор П. Демуцького – 2.
615. Хор Переяслав-Хмельницького педучилища – 66.
616. Хор Полтавської вчительської семінарії – 2.
617. Хор української пісні Н. Городовенка (м. Переяслав) – 2.
618. Шкільний танцювальний колектив (с. Ковалин) – 63.
- Релігійне життя**
619. Євангелівська церква (м. Переяслав) – 26.
620. Києво-Печерська лавра (м. Київ) – 40.
621. Києво-Печерський монастир (м. Київ) – 11.
622. Києво-Печерський патерик – 11.
623. Лохвицький церковний хор – 2.
624. Лютеранська церква у м. Гетеборзі (Королівство Швеція) – 40.
625. Михайлівський кафедральний собор у Переяславі – 11.
626. Переяславська єпархія – 108.
627. Печерська церква – 11.
628. Свято-Єфремівська церква (м. Переяслав) – 53.
629. Свято-Успенський кафедральний собор (м. Переяслав) – 33.
630. Синагога (м. Переяслав) – 74.
631. Студійського монастиря статут – 11.
632. Українська православна церква Київського патріархату – 26, 49.
633. Успенська церква – 11.
634. Церква (с. Козинці) – 66.
635. Церква VI класу на честь Різдва Пресвятої Богородиці (с. Ковалин) – 108.
636. Церква святого Єфрема – 11.
637. Церква на честь рівноапостольного великого князя Київського Володимира (м. Переяслав) – 50.
638. Церква Святих Бориса і Гліба (м. Переяслав) – 33.
639. Церква святого Архістратиґа Михайла (с. Козлів, XVIII ст.) – 57.
640. Церковний хор (с. Соснова) – 101.
641. Чернігівський церковний хор – 65.
- Історичні події та явища**
642. 300-річчя возз'єднання України з Росією (1954 р.) – 66.
643. Гетьманщина (XVII–XVIII ст.) – 71.
644. Голодомор (1932–1933 рр.) – 8, 34, 46, 107.
645. Державний переворот у Петербурзі 1763 р. – 7.
646. Колективізація (1928–1933 рр.) – 34, 46, 107.
647. НЕП (Нова економічна політика, 1921–1929 рр.) – 31.
648. Переяславська рада 1654 р. – 7, 22.
649. Помаранчева революція (Майдан Ющенко, листопад-грудень 2004 р.) – 33, 84.
650. Революція (25 жовтня (7 листопада) 1917 р.) – 2, 77.
651. Революція Гідності (Майдан, 21 листопада 2013 р. – лютий 2014 р.) – 18, 20, 21, 33, 47, 59.
652. Шістдесятництво (кін. 1950 – поч. 1970-их рр.) – 62.
- Військова історія**
- Події*
653. АТО (антитерористична операція, 2014–2018 рр.) – 18–21, 23, 29, 45, 47, 53, 56, 63, 64, 104.
654. Битва за Київ (7 липня – 19 вересня 1941 р.) – 66.
655. Бій на р. Трубіж у лютому 1919 р. неподалік с. Вороньків та м. Бориспіль³ – 7, 14.

³ Бій відбувся поблизу с. Коржі Переяславського повіту 4–5 лютого 1919 р.

656. Бій під Крутами (16 (29)/17 (30) січня 1918 р.) – 14.
657. Бій під м. Клецьк (квітень 1706 р.) – 35, 37.
658. Бій при Фрауштадті (13 лютого 1706 р.; нині – м. Вسخов Вسخовський повіт Любуського воєводства Республіки Польща) – 37.
659. Блокада Ленінграду (8 вересня 1941 р. – 27 січня 1944 р.) – 101
660. Велика Північна війна (1700-1721 рр.) – 35, 37.
661. Громадянська війна (1917-1921 рр.) – 4, 77.
662. Громадянська війна в Ефіопії (1974-1991 рр.) – 17.
663. Друга світова війна (1939–1945 рр.) – 2, 4, 8, 16, 21, 34, 66, 71, 72, 73, 77, 89, 96, 97, 107.
664. Другий Всеукраїнський військовий з'їзд (1917 р.) – 16.
665. Другий Зимовий похід (1921 р.) – 7.
666. Карабаська війна (1987–1994 рр.) – 99.
667. Облога С. Наливайком фортеці Ляховичі (1595–1596 рр.) – 35.
668. Оборона переяславськими козаками фортеці Ляховичі (березень-квітень 1706 р.) – 35, 37, 40.
669. Перша світова війна (1914–1918 рр.) – 16, 77, 81.
670. Перший Зимовий похід (1920 р.) – 7.
671. Польсько-радянська війна (1919–1920 рр.) – 16.
672. Примусові роботи у Німеччині (1939–1945 рр.) – 42, 46.
673. Радянсько-афганська війна (1979–1989 рр.) – 21.
674. Радянсько-фінська війна (1939–1940 рр.) – 34.
675. Розстріл на подвір'ї Вознесенського монастиря (1943 р., м. Переяслав) – 13.
676. Розстріл єврейського населення м. Переяслава у жовтні 1941 р. – 4.
677. Третій Всеукраїнський військовий з'їзд 1917 р. – 16.
678. Холокост (Друга світова війна) – 4.
679. Шведська кампанія у Великому Князівстві Литовському (весна 1706 р.) – 37.
680. Ясько-Кишинівська операція (1944 р.) – 66.
- Військові підрозділи*
681. 12-а армія (Друга світова війна) – 102.
682. 13-й піхотний полк польської армії – 16.
683. 169-й навчальний центр Сухопутних військ України «Десна» – 19.
684. 1-а піхотна дивізія Польських легіонів – 16.
685. 1-й мотострілецький батальйон 69-ї механізованої бригади (Друга світова війна) – 99.
686. 2 гвардійська армія (Друга світова війна) – 77.
687. 24-й Туркестанський артилерійський полк (армія Російської імперії) – 16.
688. 25-й окремих мотопіхотний батальйон – 29.
689. 26-а артилерійська бригада – 29.
690. 296 артилерійський дивізіон армії СРСР (1939 р.) – 34.
691. 2-а Волинська дивізія – 7.
692. 2-й кінний Переяславський полк імені Максима Залізняка (УНР) – 7.
693. 43-я артилерійська бригада – 29.
694. 6-а стрілецька дивізія – 16.
695. 93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр» – 19.
696. Абвергрупа «102» (контррозвідка) при штабі 17-ї піхотної армії вермахту – 16.
697. Армія «Модлін» – 16.
698. Армія УНР – 5.
699. Баришівська сотня Переяславського полку УНР – 14.
700. Бориспільська сотня Переяславського полку УНР – 14.
701. Бориспільська сотня Переяславського полку – 37.
702. Бригада Г. Котовського – 7.
703. Бубнівська сотня Переяславського полку – 37.
704. В/ч 44040 – 12.
705. Винищувальний батальйон для оборони Києва (1941 р., Червона Армія) – 4.
706. Військкомат (м. Переяслав) – 45.
707. Військовий госпіталь, шпиталь (Український державний медико-соціальний центр ветеранів війни с. Циблі) – 17, 19, 23.
708. Воєнно-історична секція Української Генеральної Ради Комбатантів – 16.
709. Вороньківська сотня Переяславського полку УНР – 14.
710. Гайдамацький Кіш Слобідської України (військова частина у складі Армії УНР) – 5.
711. Гайдамацький полк «Вільна Україна» – 5.
712. Гельмязівська сотня Переяславського полку – 40.
713. Головний штаб польської армії – 16.

714. Дивізія СС «Галичина» (Друга світова війна) – 16.
 715. Домонтівська сотня Переяславського полку – 37.
 716. Евакогоспіталь № 2028 (Друга світова війна) – 4 (госпіталь) – 77.
 717. Загони «Вільного козацтва» – 7.
 718. Запорізька дивізія генерала-хорунжого О. Натієва (1918 р.) – 95.
 719. Запорізький корпус – 7.
 720. Збройні сили України – 17, 45.
 721. Золотоніська сотня Переяславського полку – 37.
 722. Компанійський полк – 35.
 723. Миргородський полк – 35.
 724. Партизанський загін імені Чапаєва – 99.
 725. Переяславський полк УНР – 14.
 726. Переяславський полк – 7, 35, 37, 40.
 727. Перша Кінна армія Будьонного – 16.
 728. Полк Вільної України (армія Російської імперії) – 16.
 729. Трахтемирівська сотня Переяславського полку – 37, 40.
 730. Українське визвольне військо у складі вермахту – 16.
 731. УПА «Поліська Січ» – 16.
 732. Шведська армія – 35.
 733. Шліссельбургський піхотний полк 6-го армійського корпусу Південно-Західного фронту (армія Російської імперії) – 16.
 734. Яготинська сотня Переяславського полку – 37.

Інше

735. 1-й Білоруський фронт – 77.
 736. 2-й Український фронт – 102.
 737. 3-й Український фронт – 102.
 738. Броненосець «Потьомкін» – 108.
 739. Букринський плацдарм (Друга світова війна) – 97.
 740. День визволення в'язнів фашистських концтаборів – 42.
 741. Донецький аеропорт (АТО) – 19, 24.
 742. Концтабір Бухенвальд – 42.
 743. Луганський аеропорт (АТО) – 24.
 744. Лютізький плацдарм (Друга світова війна) – 97.
 745. ОУН-УПА – 71.
 746. Світлодарська дуга (АТО – антитерористична операція) – 24.

Заходи та проекти

747. VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» (м. Переяслав) – 87, 90.
 748. Виставка «Керамічний дивосвіт Трипілля: нові надходження до фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» – 96.
 749. Виставка «Корінь нації – мандрівка Україною крізь віки» – 69.
 750. Виставка «Лікар на війні: Іван Степанович Сарін» (м. Переяслав, Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року») – 77.
 751. Виставка «Скарби землі Переяславської» (м. Київ) – 84.
 752. Виставка «Туристична Переяславщина» – 69.
 753. Виставка «Шевченко на Переяславщині» – 69.
 754. Виставка музейна «Задум та реальність (з історії проектів Володимира Заболотного у м. Києві)» – 39.
 755. Всеукраїнський круглий стіл «Затоплені села Переяславщини: краєзнавчі розвідки» (м. Переяслав) – 107.
 756. Всеукраїнський форум музейників (м. Переяслав) – 26.
 757. Забіг «Sikorsky Cossack Cross» (м. Переяслав, НІЕЗ «Переяслав») – 86.
 758. Заплив серії «Oceanman» – 69.
 759. Змагання з триатлону «Слов'янська хвиля» – 69.
 760. Круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті» (м. Переяслав) – 87.
 761. Проект «Неймовірні села України» – 69.
 762. Проект волонтерський «Служба медико-соціальної допомоги, організація зустрічей та дозвілля жертв націонал-соціалізму в Переяславі-Хмельницькому» – 42.
 763. Спортивно-просвітницька акція «Дніпро Ревучий» (м. Переяслав) – 69.

Книги, періодичні видання, публікації, рукописи

764. Альбом, присвячений М. С. Грушевському (Facie ad faciem: Ілюстрований життєпис Михайла Грушевського. / авт.-упор.:

- С. Панькова, Г. Кондаурова. – К., 2016. – 144 с.) – 65.
765. Альбом-антологія «Народження України» (автор – О. Коломієць) – 91.
766. Газета «Відродження» – 7, 95.
767. Газета «Вісник Переяславщини» (м. Переяслав) – 43, 46, 62, 63, 70, 71, 87, 94, 99, 101 (також див.: газета «Комуністична праця»).
768. Газета «Вісті ВУЦВику» – 71.
769. Газета «Газета по-українськи» – 63.
770. Газета «Дніпрова зірка» – 93.
771. Газета «Добрий господар» – 63.
772. Газета «Зоря комунізму» (м. Переяслав) – 22, 62, 93.
773. Газета «Іскра» – 68.
774. Газета «Київська правда» – 66.
775. Газета «Комуністична праця» (м. Переяслав-Хмельницький) – 94 (також див.: газета «Вісник Переяславщини»)
776. Газета «Красная звезда» – 99.
777. Газета «Культура та життя» – 87.
778. Газета «Нова праця» (с. Чорнухи) – 3.
779. Газета «Педагогічні обрії» (м. Переяслав) – 75.
780. Газета «Порадниця» – 63.
781. Газета «Сільські вісті» – 63.
782. Газета, районна (м. Вишгород) – 108.
783. Дитяча хрестоматія «Рідні коліски» (автор – І. Стешенко) – 68.
784. Довідник «Генералітет українських визвольних змагань» – 7.
785. Довідник Національної спілки письменників України – 62.
786. Енциклопедії Брокгауза і Ефрона – 4.
787. Журнал «Воєнна історія» – 7.
788. Журнал «Життя і революція» – 68.
789. Журнал «Искры» – 68.
790. Журнал «Нива» – 4, 25, 68.
791. Журнал «Полтавские Епархиальные Ведомости» – 57.
792. Журнал «Профілактична медицина» – 77.
793. Журнал «Червоний шлях» – 68.
794. Збірка поезій «Вітер з літер» (автор – О. Євтєєва) – 47.
795. Збірка поезій «Дух дощової симфонії» (автор О. Євтєєва) – 47.
796. Збірка поезій «Кросно» (автор – О. Коломієць-Князенко) – 43.
797. Збірка поезій «Святковий вінок» (автори – О. Будугай, А. Будугай) – 75.
798. Збірка поезій «Соняшні кларнети» (автор – П. Тичина) – 65.
799. Історико-етнографічний альбом І. Гончара «Україна й українці: Київщина Лівобережна» – 60.
800. Книга «500 видатних дерев України» – 6.
801. Книга «Аеропорт» – 63.
802. Книга «Атакування Нової Січі» (автор – О. Островський) – 68.
803. Книга «Биографии 20-ти российских писателей» – 4.
804. Книга «Букринський плацдарм. 1943» (автор Н. Бойко) – 97, 99.
805. Книга «Було колись» (хрестоматія, упоряд. – Є. Білоусенко) – 68.
806. Книга «Вибір» (автор – О. Іващенко) – 71.
807. Книга «Вибране» (автор – В. Самійленко) – 68.
808. Книга «Вогняна зима» – 63.
809. Книга «Голод» (автор – К. Гамсун) – 68.
810. Книга «Грамати́ка» (автор – В. Сімович) – 68.
811. Книга «Давня і сучасна Швеція» – 40.
812. Книга «Діти твої, Україно» – 71.
813. Книга «До раю злotosяйного» (автор – П. Тетянка) – 68.
814. Книга «Думи мої, думи мої... (спогади дитини війни)» (автор – П. Манойло) – 70.
815. Книга «Експерсії, походи» (автор О. Буряк) – 34.
816. Книга «Енциклопедія українознавства» – 71.
817. Книга «Загублені між війнами» – 63.
818. Книга «Залізна п'ята» (автор – Д. Лондон) – 68.
819. Книга «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах» – 46, 90, 107.
820. Книга «Звитяжці» (9-ий том з обласного циклу «Книга пам'яті України») – 13.
821. Книга «История украинского народа» (Санкт-Петербург, 1904 г.) – 65.
822. Книга «Історія Карла XII» (автор – А. Нордберг) – 37.
823. Книга «Історія України в думках та в історичних піснях» (автор Н. Григоріїв) – 68.
824. Книга «Історія України» (автор – М. Аркас) – 7.
825. Книга «Історія українського народу» (автор – Н. Григоріїв-Наший) – 68.
826. Книга «Історія українського письменства» (автор – С. Єфремова) – 68.

827. Книга «Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди» (автор – Г. Верба) – 75.
828. Книга «Література Переяславщини. Сучасність» (автор – Н. Павлик) – 47.
829. Книга «Мозаїка мого життя» (автор – О. Пиріг) – 31.
830. Книга «Неопалима купина» (автор – М. Рильський) – 68.
831. Книга «Неопубліковані твори» (автор – Л. Українка) – 68.
832. Книга «Нова проза» (автори – М. Хвильовий, А. Любченко, О. Слісаренко) – 68.
833. Книга «Отаман Зелений» (автор – Р. Коваль) – 7.
834. Книга «Панна-штукарка» (автор – О. Володський) – 68.
835. Книга «Переяславські сквородинівські студії». Спецвипуск: посібник-антологія «Поетичний славень Сковороді». Вип. 5 – 100.
836. Книга «Переяславський соціум на перехресті епох» (автори – О. Гуржій, В. Коцур, В. Лоха) – 76.
837. Книга «Переяславщина: люди та їхні справи» – 48.
838. Книга «Під стелями Думи» (автор – П. Смутко⁴) – 68.
839. Книга «Повстання ангелів» (автор – А. Франс) – 68.
840. Книга «Подорожні нотатки» (автор – О. Галичанка) – 68.
841. Книга «Поезії» (автор – В. Сосюра) – 68.
842. Книга «Поезії» (автор – Г. Чупринка) – 68.
843. Книга «Поезії» (автор – О. Олесь) – 68.
844. Книга «Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років» (упоряд.: Ю. Коржов) – 109.
845. Книга «Природні багатства України» (автор – І. Фещенко-Чопівський) – 68.
846. Книга «Простір прихованого. Нотатки з військового шпиталю» (автор – Р. Товкайло) – 17, 23, 24.
847. Книга «Реабілітовані історією. Київська область» (2006 р.) – 71.
848. Книга «Рідна мова» (автор – О. Курило) – 68.
849. Книга «Рідне слово» (автор – І. Огієнко) – 68.
850. Книга «Село Андруші на Переяславщині» (автор – Д. Косарик) – 9, 93, 107.
851. Книга «Село Ковалин: сторінки історії» (проект) – 108.
852. Книга «Сторінки життя» (автор – О. Буряк) – 34.
853. Книга «Ташань. Історія та родовідна книга села Переяславського краю» (автор – Ю. Коржов) – 16.
854. Книга «Твори» (автор – А. Кримський) – 68.
855. Книга «Українська азбука для дітей» (автор – О. Курило) – 68.
856. Книга «Українські думи та пісні» (автор – Д. Ревуцький) – 68.
857. Книга «Укри» (автор – Б. Жолдак) – 63.
858. Книга «Французьке мистецтво» (автор – Я. Тугенгольд) – 68.
859. Книга «Хрестоматія давньої української літератури» (автор – О. Дорошкевич) – 68.
860. Книга «Щоденник» (3 томи, автор – О. Гончар) – 43.
861. Книга «Янголи України» (автор – В. Стрілько-Тютюн) – 71.
862. Книга спогадів про В. Святовця (задум) – 62.
863. Лаврентіївський літопис – 11.
864. Науковий часопис «Краєзнавство» – 87.
865. П'ять нарисів про с. Ковалин (автор – М. Роман) – 63.
866. Повість временних літ – 11.
867. Поезії (цикл «Переяславські етюди» (автор – А. Будугай) – 75.
868. Посібник «Історія зарубіжної літератури: від Середньовіччя до XVIII століття» – 100.
869. Посібник «Практика в системі бакалаврської і магістерської освіти філолога: літературознавчий аспект» – 100.
870. Посібник «Самостійна робота студентів із літературознавчих дисциплін» – 100.
871. Спогади В. Святовця про А. Погрібного – 62.
872. Спогади В. Святовця про О. Бабишкіна – 62.
873. Спогади В. Святовця про О. Гончара – 62.
874. Стаття «Бути новому селищу» – 93.
875. Стаття «У Стовп'ягах храму не буде» («Зоря комунізму») – 93.
876. Стаття «У Циблях храму не буде» («Зоря комунізму») – 93.

⁴ Мається на увазі П. Я. Стебницький (псевдонім – Смуток).

877. Стаття із армійської газети «Ось він проклятий» [про рейхстаг] (автор – О. Буряк) – 36.
878. Часопис «Слово Просвіти» – 94.
879. Часопис «Советіш Геймланд» (єврейський журнал) – 74.

Нагороди, звання, премії

880. Герой Радянського Союзу – 99, 108.
881. Звання «Почесний громадянин Переяслав-Хмельницького району» – 54.
882. Медаль за працю – 102.
883. Національна медаль діячів мистецтва – 81.
884. Орден Леніна – 46, 77.
885. Орден Трудового Червоного Прапора – 102, 108.
886. Орден Червоної Зірки – 77.
887. Почесний громадянин міста Переяслав-Хмельницький – 86.
888. Почесний громадянин Переяслав-Хмельницького району – 104.
889. Почесний діяч Єврейської ради України – 86.
890. Премія імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України – 87.
891. Премія імені Івана Сошенка – 82.
892. Французька медаль Свободи – 81.
893. Французький орден Почесного легіону – 81.
894. Церковна медаль «За жертвність і любов до України» – 53.

*ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ,
ІНФОРМАЦІЯ*

КРАЄЗНАВЧИЙ ХРОНОГРАФ – 2018*

15 січня – 1 квітня – виставка художніх полотен із фондів НІЕЗ «Переяслав» «У храмі колірних звуків». Представлено 23 картини українських художників, зокрема з Переяславщини – В. Вердоні, П. Глоба, Г. Самутіна.

Місце проведення: виставкова зала Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

17 січня – круглий стіл «Археологічна експедиція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Підсумки сезону 2017 року» (захід відбувся у рамках Року охорони культурної спадщини).

Місце проведення: Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

4 лютого – мітинг по вшануванню козаків Вороньківської, Баришівської та Бориспільської сотень Переяславського полку УНР, під командуванням Івана Черпака, які загинули під час бою на р. Трубіж 4–5 лютого 1919 р.

Місце проведення: Баришівський район Київської області, поблизу с. Коржі.

15 лютого – мітинг-реквієм в пам'ять про воїнів-афганців. Хвилиною мовчання вшановано загиблих у роки Другої світової війни, під час війни в Афганістані 1979–1989 рр., під час Революції Гідності та в зоні проведення АТО.

Місце проведення: Парк імені Григорія Сковороди, поблизу меморіального комплексу воїнам-афганцям (м. Переяслав-Хмельницький).

17 лютого – презентація книги спогадів учасників війни на Сході «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталу)». Автор – переяславка Римма Товкайло, 2017 р.).

Місце проведення: Національний музей літератури (м. Київ).

20 лютого – мітинг-реквієм з нагоди вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні.

Місце проведення: актові зала Переяслав-Хмельницької районної ради (м. Переяслав-Хмельницький).

28 лютого – перший тенісний турнір пам'яті випускника лицею-інтернату «Патріот» (2009) воїна

АТО (2014–2016) Олександра Домашенка (28 лютого 1992 – 9 липня 2016).

Місце проведення: КЗ КОР «Переяслав-Хмельницький лицей-інтернат «Патріот» (м. Переяслав-Хмельницький).

9 березня – літературний вечір пам'яті з дня смерті Т. Шевченка «Пророк» за участі переяславських поетів О. Коломійця, Н. Павлик, М. Карп'юк та голови Шевченківського товариства «Тарасовий заповіт».

Місце проведення: Центральна районна бібліотека (м. Переяслав-Хмельницький).

9 березня – екскурсанти Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка з нагоди святкування 204-ї річниці від дня народження Кобзаря, відвідала частину об'єктів туристичного маршруту «Незвідана Переяславщина» в місцях перебування поета.

Місце проведення: Переяслав-Хмельницький район.

10 березня – відзначено 60-річчя від часу створення та 30-річчя від часу присвоєння звання «народний» театру с. Пологи-Вергуни Переяслав-Хмельницького району.

Місце проведення: с. Пологи-Вергуни Переяслав-Хмельницького району.

Березень – з нагоди 70-річного ювілею жительки Переяслава, доктора історичних наук О. А. Пиріг (нар. 13 березня) видано книгу спогадів «Мозаїка мого життя...».

14 березня – лінійка пам'яті, присвячена 100-річчю від дня народження Буряка Олександра Петровича, колишнього вчителя школи с. Дем'янці Переяслав-Хмельницького району.

Місце проведення: територія Дем'янецької школи I–III ступенів.

Квітень-листопад – виставка «Задум та реальність (з історії проектів Володимира Заболотного у м. Києві)». Присвячена 120-й річниці з дня народження видатного архітектора.

Місце проведення: Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного НІЕЗ «Переяслав».

* Перелік заходів сформовано на основі публікацій періодичної преси та електронних інформаційних ресурсів організацій та установ. Представлений реєстр не є вичерпним.

2 квітня – лекція для особового складу 43-ої окремої артилерійської бригади на тему «Переяслав в історії: міфи, ідеологія та історична пам'ять». *Місце проведення:* Переяслав-Хмельницький район, військова частина А3085.

5 квітня – 31 травня – виставка «Писанки за мотивами трипільських орнаментів» (один із авторів експонатів – викладач переяславського університету О. Стрілець), майстер-клас із писанкарства.

Місце проведення: Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

11 квітня – мітинг-реквієм, присвячений відзначенню Міжнародного дня визволення в'язнів фашистських концтаборів (згадано імена переяславчан: страченого вчителя Я. Білошицького, остарбайтерок Т. Трохименко та Є. Пасацької).

Місце проведення: подвір'я загальноосвітньої школи № 1 (м. Переяслав-Хмельницький).

14 квітня – презентація поетичної збірки переяславської поетеси Олени Євтеєвої «Вітер з літер». *Місце проведення:* актові зала музичної школи імені Павла Сениці (м. Переяслав-Хмельницький).

18 квітня – відзначено 10-річний ювілей Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

Місце проведення: Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

18 квітня – 1 липня – виставка 22 художніх робіт з колекції НІЕЗ «Переяслав» «Тарас Шевченко – любов і святина українського народу».

Місце проведення: Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

19-20 квітня – V обласна наукова конференція «Археологія Київщини: дослідження, знахідки, проблеми охорони та збереження».

Місце проведення: Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

26 квітня – мітинг-реквієм з нагоди 32-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС.

Місце проведення: мікрорайон Трубайлівка, поруч пам'ятного знаку Герою Радянського Союзу, ліквідатору аварії на Чорнобильській АЕС Правуку Володимирі Павловичу (м. Переяслав-Хмельницький).

28 квітня – зустріч переселенців із Поліського району Київської області з нагоди 32-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС.

Місце проведення: Районний будинок культури (м. Переяслав-Хмельницький).

28 квітня – 29-й футбольний та волейбольний турнір, присвячений пам'яті воїна-афганця, уродженця с. Лецьки Переяслав-Хмельницького району Володимира Мостового.

Місце проведення: с. Лецьки Переяслав-Хмельницького району Київської області.

2 травня – археологічна розвідка працівників НІЕЗ «Переяслав» до поселення трипільської культури неподалік с. Веселе Дівичківської ОТГ Переяслав-Хмельницького району. Знайдено епіфіз трубочастої кістки молодого мамонта (це перша така знахідка на території Переяславщини за останні 40 років).

Місце проведення: околиці с. Веселе Дівичківської ОТГ Переяслав-Хмельницького району.

7 травня – презентація книги «Переяславщина: люди та їхні справи» (видавництво «КСВ», 2017 р.).

Місце проведення: Центральна районна бібліотека (м. Переяслав-Хмельницький).

8 травня – урочистий мітинг, присвячений 73-й річниці Дня перемоги в Європі та Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.

Місце проведення: узбережжя Дніпра, поруч пам'ятного знаку героям Букринського плацдарму (м. Переяслав-Хмельницький).

9 травня – урочистості з нагоди 73-ї річниці Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні та Дня пам'яті і примирення за участі безпосередніх учасників бойових дій, жителів Переяслава-Хмельницького Григорія Любченка та Віктора Кирпенка.

Місце проведення: площа Богдана Хмельницького (м. Переяслав-Хмельницький).

11 травня – 30 червня – виставка авторських робіт переяславської художниці Ірини Кузьмицької – «І лине скрізь пташиний грай...».

Місце проведення: Музей козацької слави. Роботи Василя Завгороднього НІЕЗ «Переяслав».

11–13 травня – виставка 14 картин переяславських художників Валерії та Кирила Демченків.

Місце проведення: хол Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ).

18 травня – культурно-мистецька акція «Обніміться ж, брати мої!», присвячена 205-й річниці з дня народження Тараса Шевченка (переяславці розпочали вишивати семиметровий «Рушник Великому Тарасу»).

Місце проведення: Музей українського рушника НІЕЗ «Переяслав».

25 травня – відкриття виставки картин Георгія Ткаченка з нагоди 120-річчя від дня народження художника (автор кількох полотен для експозиції музеїв НІЕЗ «Переяслава»).

Місце проведення: Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав».

31 травня – круглий стіл «Фактор простору в історичних дослідженнях».

Місце проведення: Меморіальний музей Г. С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав».

1 червня – створення науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

1 червня – виставка «Михайло Сікорський – дослідник археологічних пам'яток Переяславщини».

Місце проведення: Археологічний музей НІЕЗ «Переяслав».

3 червня – археологічна розвідка працівників НІЕЗ «Переяслав». Виявлено залишки вимощення міської вулиці кін. XVII–XIX ст.

Місце проведення: поруч пам'ятного знаку «Танк» на честь воїнів-танкістів 3-ї танкової армії I-го Українського фронту (вул. Ново-Київське шосе, м. Переяслав-Хмельницький).

4 червня – відкрито меморіальну дошку загиблому в АТО випускнику переяславської загальноосвітньої школи № 1 Олександру Довгому.

Місце проведення: територія загальноосвітньої школи № 1 (м. Переяслав-Хмельницький).

22 червня – мітинг-реквієм з нагоди Дня скорботи і вшанування пам'яті жертв війни (відбу-

лося покладання квітів до братської могили воїнів Радянської Армії у центральному парку міста імені Григорія Сковороди та Меморіалу слави).

Місце проведення: м. Переяслав-Хмельницький.

28 червня – відкриття виставки «Рушники-божники кінця XIX – першої половини XX ст.» (з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»).

Місце проведення: Музей українського рушника НІЕЗ «Переяслав».

30 червня – 29-та зустріч переселенців із с. Зарубинці (село ліквідували у зв'язку зі створенням Канівського водосховища в 1976 р.).

Місце проведення: зала будинку культури с. Циблі Переяслав-Хмельницького району Київської області.

1 липня – 1 серпня – виставка «Хрещення Русі та давній Переяслав (до 1030-річчя прийняття християнства в Давній Русі)».

Місце проведення: Археологічний музей НІЕЗ «Переяслав».

13 липня – літературний ранок, присвячений 85-річчю переяславського педагога та письменника В. Ф. Святюця.

Місце проведення: читацька зала Переяслав-Хмельницької міськрайонної бібліотеки.

4 серпня – спортивно-культурний, просвітницький захід «Дніпро Ревучий» (мета заходу: збереження пам'яті про затоплені села Переяславщини).

Місце проведення: Узбережжя Канівського водосховища (Переяслав-Хмельницький район).

6 серпня–30 листопада – виставка «Жіночі обрядові головні убори Середньої Наддніпрянщини кін. XIX – пер. пол. XX ст. (із фондової збірки НІЕЗ «Переяслав»).

Місце проведення: Музей українських обрядів НІЕЗ «Переяслав».

8 вересня – селфі-марафон «Україна – 1187», приурочено до 831-ї річниці від першої згадки слова «Україна» в Іпатіївському літописі 1187 року і до 1111-ї річниці першої літописної згадки про Переяслав. З метою виявлення 67 туристичних об'єктів учасники долали веломаршрут у понад 100 км, що пролягав 16-ма населеними пунктами Переяславщини.

Місце проведення: м. Переяслав-Хмельницький, Переяслав-Хмельницький район.

14 вересня – 30 жовтня – виставка «Реліквії єврейського народу» (з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»).

Місце проведення: Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема НІЕЗ «Переяслав».

14 вересня – зустріч клубу «Пам'ять серця», приурочена до Дня міста та 75-ї річниці з дня визволення Переяслава від німецько-фашистських загарбників.

Місце проведення: Будинок працівників освіти (м. Переяслав-Хмельницький).

14 вересня–1 листопада – виставка картин «Переяслав очима художників» (Роман Мотузок, Анатолій Нечай, Руслана Мостова-Заливанська, Олег Засипкін, Тетяна Тендітна, Наталія Моспан, Юрій Авраменко) з нагоди 1111-ої річниці першої літописної згадки про Переяслав.

Місце проведення: Народний центр культури «Зустріч» (м. Переяслав-Хмельницький).

15 вересня – виставка-презентація «Краєзнавство Переяславщини» (захід відбувся з нагоди Дня міста – «Переяславу-1111»). Захід відбувся за ініціативи ГО «Старий Дніпро» та науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав».

Місце проведення: площа Богдана Хмельницького (м. Переяслав-Хмельницький).

15 вересня – виставка-презентація друкованої продукції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (захід відбувся з нагоди Дня міста).

Місце проведення: площа Богдана Хмельницького (м. Переяслав-Хмельницький).

18 вересня – відкриття виставки «Скарби НІЕЗ «Переяслав» (з фондів колекцій нумізматики та фалеристики).

Місце проведення: Музей М. М. Бенардоса НІЕЗ «Переяслав».

18 вересня – лекція Людмили Набок «Простір особистості. В. Заболотний» (у межах проекту «Університетські зустрічі»). ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

20 вересня – виставка «Жар кольорів квітує на полотнах» (авторські роботи художниці Марії Буряк, уродженки с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району).

Місце проведення: виставкова зала Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

21 вересня – 31 грудня – «Лікар на війні: Іван Степанович Сарін».

Місце проведення: Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» НІЕЗ «Переяслав».

21 вересня – відзначено 40-річний ювілей з дня створення Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема.

Місце проведення: територія Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема НІЕЗ «Переяслав».

26 вересня – на могилі Героя України М. І. Сікорського встановлено оновлений надгробок.

Місце проведення: Заальтицьке кладовище (м. Переяслав-Хмельницький).

27 вересня – 13 жовтня – дні пам'яті Героя України Михайла Сікорського (комплекс заходів: панахида, лекції-екскурсії, уроки пам'яті, урок-мандрівка, виставки, презентації, наукові та культурно-мистецькі заходи).

Місце проведення: музеї НІЕЗ «Переяслав», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

27 вересня – панахида на могилі Героя України М. І. Сікорського.

Місце проведення: Заальтицьке кладовище (м. Переяслав-Хмельницький).

28 вересня – презентація бюсту першовідкривача трипільської культури Вікентія Хвойки (автор – С. Ю. Куций).

Місце проведення: Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

28 вересня – лекція-екскурсія «Стежками Михайла Сікорського» для студентів історичного

факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди».

Місце проведення: Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

29 вересня – Всеукраїнський фестиваль майстрів народної творчості «Переяславський ярмарок».

Місце проведення: Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав».

1 жовтня – лекція-екскурсія «Внесок М. І. Сікорського у створення Меморіального музею академіка В. Г. Заболотного».

Місце проведення: Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного НІЕЗ «Переяслав».

1 жовтня – відзначено 80-річний ювілей колишнього директора швейної фабрики, Почесного громадянина Переяслава Петренка Олександра Павловича (нар. 30 вересня 1938 р).

Місце проведення: територія швейного ТОВ «НУС» (м. Переяслав-Хмельницький).

2 жовтня – відзначено 280-річний ювілей Переяславського колегіуму.

Місце проведення: Меморіальний музей Г. С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав».

2 жовтня – лекція-екскурсія «Роль М. І. Сікорського у створенні Музею-діорами».

Місце проведення: Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 р.» НІЕЗ «Переяслав».

3 жовтня – презентація вікіпроєкту «Переяслав». Захід відбувся у межах проєкту «Відкритий університет» під час зустрічі з краєзнавцем, журналістом, громадським діячем Євгеном Букетом».

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

3 жовтня – лекція-екскурсія «Музей історії лісового господарства та Михайло Сікорський».

Місце проведення: Музей історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав».

3 жовтня – лекція-екскурсія «Музей козацької слави та Михайло Сікорський».

Місце проведення: Музей козацької слави. Роботи Василя Завгороднього НІЕЗ «Переяслав».

4 жовтня – лекція-екскурсія «Внесок М. І. Сікорського у створення комплексу архітектурних пам'яток Музею історії Української православної церкви».

Місце проведення: Музей історії Української православної церкви НІЕЗ «Переяслав».

5 жовтня – культурологічний захід «Сподвижники Михайла Сікорського – музейна гордість Переяслава».

Місце проведення: Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

5 жовтня – мітинг-реквієм «Переяславський Голокост», присвячений роковинам масового розстрілу мешканців-євреїв Переяслава нацистами в жовтні 1941 р. та в травні 1943 р.

Місце проведення: Заальтицьке кладовище (м. Переяслав-Хмельницький).

6 жовтня – урок пам'яті на тему «Михайло Іванович Сікорський – легенда, людина, творець...».

Місце проведення: Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка НІЕЗ «Переяслав».

8 жовтня – лекція-екскурсія «Біля витоків створення Музею М. М. Бенардоса».

Місце проведення: Музей М. М. Бенардоса НІЕЗ «Переяслав».

9 жовтня – літературно-мистецький захід «Українська народна пісня в житті Михайла Сікорського».

Місце проведення: Меморіальний музей Г. С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав».

10 жовтня – лекція-екскурсія «Рушник у житті Михайла Івановича Сікорського».

Місце проведення: Музей українського рушника НІЕЗ «Переяслав».

10 жовтня – урок-мандрівка «М. І. Сікорський – творець єдиного в Україні Музею кобзарства».

Місце проведення: Музей кобзарства НІЕЗ «Переяслав».

11 жовтня – лекція-екскурсія «Роль Михайла Сікорського у створенні Музею архітектури давньоруського Переяслава».

Місце проведення: Музей архітектури давньору

ського Переяслава НІЕЗ «Переяслав».

12 жовтня – презентація виставки «95 років з дня народження М. І. Сікорського».

Місце проведення: Археологічний музей НІЕЗ «Переяслав».

12 жовтня – відбулося відкриття виставки «Миттєвості створення та діяльності Музею хліба».

Місце проведення: Музей хліба НІЕЗ «Переяслав».

13 жовтня – відбувся забіг «Sikorsky Cossack Cross» з нагоди 95-ї річниці від дня народження Героя України Михайла Сікорського та Дня українського козацтва.

Місце проведення: Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав».

14 жовтня – мешканці колишнього с. Зарубинці на День козацької слави та захисника Вітчизни відвідали свою малу Батьківщину, де поклали квіти до кам'яного хреста козака Батури та вшанували загиблих у Другій світовій війні. На початку 1970-х рр. с. Зарубинці було відселене у зв'язку зі створенням Канівського водосховища.

Місце проведення: правий берег Дніпра, Канівський район Київської області, Трахтемирівський півострів.

17 жовтня – VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» (з нагоди 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського). Захід спільно організовано ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Національна спілка краєзнавців України, ГО «Переяславський Скарб».

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті» (з нагоди 100-річчя музейної справи на Переяславщині та 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського). Захід відбувся у межах програми VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – презентація книги Юрія Фігурного «Михайло Сікорський – світоч України» (Київ, НДІУ, 2017). Подія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомилинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – презентація альбому-антології «Народження України» (Харків, видавець ФОП Озеров Г. В., 2018). Упорядник – О. Коломієць-Князенко. У виданні представлено низку творів переяславських поетів. Подія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомилинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – презентація книги Олександра Колибенка та Олени Колибенко «Переяславці княжої доби: історико-історіографічні портрети» (Переяслав-Хмельницький, 2018). Подія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомилинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – презентація книги Михайла Гича «Єрковці. Історія села Переяславського краю. Спогади жителів» (Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький О. А., 2018). Подія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомилинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – презентація книги «Затоплений рай. Андруші у спогадах та документах» (упорядник – член ГО «Старий Дніпро» М. Михняк). По-

дія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомлинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

17 жовтня – Виставка художніх робіт «Барвосвіт Петра Дремлюги (до 100-річчя музейної справи на Переяславщині)». Подія відбулася у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання».

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомлинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

18 жовтня – у межах відкриття науково-просвітницького проекту «Краєзнавчі зустрічі», започаткованого науково-дослідним відділом історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав», відбувся круглий стіл з нагоди дня народження учасника бою під Крутами, художника, педагога Петра Панфиловича Дремлюги (1899–1991).

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

24 жовтня – презентація альбому-антології «Народження України» (Харків, видавець ФОП Озеров Г. В., 2018). Упорядник – О. Коломієць-Князенко. У виданні представлено низку творів переяславських поетів.

Місце проведення: Будинок працівників освіти (м. Переяслав-Хмельницький).

26 жовтня – засідання літературно-краєзнавчої студії «Дитинець» (літературна година пам'яті «Гетьманат Павла Скоропадського – 100 літ») О. Коломійцем зауважено про участь переяславців у національно-визвольних змаганнях.

Місце проведення: Центральна районна бібліотека (м. Переяслав-Хмельницький).

6 листопада – презентація книги Бойко Н. А. «Букринський плацдарм. 1943 р.» (Київ, ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2017 р.).

Місце проведення: Переяслав-Хмельницька гімназія (м. Переяслав-Хмельницький).

7 листопада – 30 грудня – відбулася виставка «Керамічний дивосвіт Трипільля: нові надходження до фондової збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Місце проведення: Музей трипільської культури НІЕЗ «Переяслав».

14 листопада – відбулося зібрання до Всесвітнього дня геоінформаційних систем з питань розвитку річкового потенціалу Київщини. На ньому М. Богатирем було представлено кілька туристично-екскурсійних маршрутів Переяславщиною: «Під скансеном» (390 м), «Над затопленими селами» (17 км), «Тарас Шевченко» (22 км), «Переяслав-Трахтемирів» (40 км).

Місце проведення: зал засідань Переяслав-Хмельницької районної державної адміністрації (м. Переяслав).

20 листопада – презентовано видання «Переяславські сквородинівські студії. Спецвипуск: посібник-антологія «Поетичний славень Сковороди». Випуск 5» (редактор – М. П. Корпанюк). Уміщено вірші кількох переяславських поетів.

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомлинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

29 листопада – відбулася конференція «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури» (до 100-річчя започаткування музейної справи на Переяславщині; до 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського).

Місце проведення: Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав».

30 листопада – з нагоди 100-річчя від дня народження переяславського педагога Г. М. Новохатька ГО «Відродження Переяслава» ініціювало питання про присвоєння його імені міській гімназії.

Грудень – видано книгу у серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» «Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років» (упорядник – Ю. Б. Коржов).

3 грудня – відзначено 296-ту річницю від дня народження видатного українського філософа Г. С. Сковороди.

Місце проведення: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

6 грудня – Всеукраїнський круглий стіл «Затоплені села Переяславщини: краєзнавчі розвідки», на якому вдруге презентовано книгу «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах» (упорядник – член ГО «Старий Дніпро» М. Михняк).

Місце проведення: конференц-зала імені В. Сухомилинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

28 грудня 2018 р. – 1 березня 2019 р. – виставка «Душа моя писанка» майстрині із с. Ковалин Переяслав-Хмельницького району Київської області Капітолїни Миколаївни Шевченко.

Місце проведення: Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного НІЕЗ «Переяслав».

У НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» ВІДБУВСЯ КРУГЛИЙ СТІЛ ЗА ПІДСУМКАМИ АРХЕОЛОГІЧНОГО СЕЗОНУ 2017 Р.

17 січня 2018 р. відбувся круглий стіл «Археологічна експедиція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Підсумки сезону 2017 року». Захід, проведений у рамках Року охорони культурної спадщини, пройшов на базі приміщення Музею трипільської культури. Зібрання об'єднало дослідників Заповідника, що зайняті в галузі археології та здійснюють відповідну пошукову, охоронно-рятівну та наукову діяльність. Зазначений круглий стіл по суті став публічним звітом роботи археологів виконаної упродовж минулого року.

З доповідями виступили: **Дмитро Тетеря**, завідувач науково-дослідного відділу «Музей трипільської культури»; **Олександр Прядко**, завідувач науково-дослідного сектора «Археологічна експедиція»; **Олександр Колибенко**, заступник генерального директора НІЕЗ «Переяслав» з наукової роботи, к.і.н., професор. Доповідачами було окреслено основні результати здобуті минулого року учасниками археологічної експедиції, прозвітовано про нові відкриття давніх поселень і городищ на території Переяславського Лівобережжя та проаналізовано виявлені артефакти на них. Особливий акцент у виступах було зроблено на пам'яткоохоронних проблемах у сфері збереження археологічної спадщини.

ЛЕКЦІЯ ДЛЯ ВОЇНІВ-АРТИЛЕРИСТІВ: «ПЕРЕЯСЛАВ У ІСТОРІЇ: МІФИ, РЕАЛЬНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ»

2 квітня 2018 року, традиційно, чергову лекцію для воїнів 43-ої окремої артилерійської бригади, дислокованої у с. Дівички, провів старший науковий співробітник Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», кандидат історичних наук **Тарас Нагайко**. Лекція проходила згідно з планом занять з національно-патріотичного виховання військовослужбовців.

Звертаючись до особового складу, лектор зауважив, що в умовах сучасної гібридної війни Російської Федерації проти України важливого значення набуває інформаційно-ідеологічне протистояння. А отже, нашому суспільству слід яко-

Участь у зібранні взяли працівники структурних підрозділів Заповідника, представники міської громади, краєзнавці та ін. Озвучені доповіді викликали зацікавленість в учасників круглого столу та жваве обговорення. Зокрема, з пропозиціями співпраці до присутніх звернувся методист відділу культури Переяслав-Хмельницької райдержадміністрації **Микола Богатир**. Про проблеми, що існують в археологічній сфері зауважив к.і.н. **Микола Товкайло**.

Публічне обговорення результатів та проблем археологічних пошуків минулого сезону, у колі зацікавлених фахівців, окреслило майбутні перспективи роботи археологічної експедиції Заповідника у цьому та наступних роках. Всі хто завітав до музею отримали також можливість ознайомитися із знахідками, виявленими в ході польового сезону 2017 р., продемонстрованих на виставці.

Проведений круглий стіл продемонстрував перспективи публічного звітного формату, що у подальшому має стати традиційним.

18.01.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., старший науковий співробітник науково-дослідного сектора «Археологічна експедиція» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

мога швидше відмовитися від практики сповідування радянських ідеологічних штампів, штучність яких є цілком очевидною.

Розкриваючи тему «Переяслав у історії: міфи, ідеологія та історична пам'ять» доповідач вказав, що в сучасній українській державі, що зазнає зовнішньої агресії, має відбутися очищення від нав'язаних імперських стереотипів минулого. Військовослужбовцям доведено наукове бачення щодо процесу формування національної історичної пам'яті. На прикладі історичних подій, що супроводжували життя міста Переяслава-Хмель-

ницького, було зауважено на негативному значенні ідеологем минулого для формування самосвідомості українського народу.

02.04.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., старший науковий співробітник науково-дослідного сектора «Археологічна експедиція» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

У НЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» ВІДБУВСЯ КРУГЛИЙ СТІЛ «ФАКТОР ПРОСТОРУ В ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ»

31 травня 2018 року в НЕЗ «Переяслав» відбулось засідання круглого столу «Фактор простору в історичних дослідженнях». Цей науковий захід проходив у приміщенні колишнього переяславського колегіуму, де нині розташований Меморіальний музей Г. С. Сковороди. У роботі круглого столу взяли участь представники кількох провідних установ та організацій, що працюють у галузі вивчення історичного минулого, зокрема: Інститут археології НАНУ, Інституту історії України НАНУ, Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації та Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

У доповідях, проголошених під час засідань, були озвучені питання використання просторових методів та підходів у різних галузях історичної науки. Загалом було окреслено п'ять тематичних напрямків: використання методики просторового аналізу та даних дистанційного зондування Землі в археологічних дослідженнях; категорія простору в історичній регіоналістиці; музейний простір як складова музеєзнавчої науки;

просторові аспекти етнографічних досліджень; простір як предмет історико-краєзнавчих студій.

Проголошені доповіді супроводжувалися презентаціями, що унаочнювали предмет наукового пошуку, запитаннями та активним загальним обговоренням. Загалом формат заходу та представництво його учасників забезпечили високий рівень наукової дискусії до якої долучались усі учасники заходу. По завершенні роботи круглого столу гостям було запропоновано екскурсії музеями Заповідника.

До початку роботи круглого столу доповіді учасників було опубліковано у збірнику матеріалів «Фактор простору в історичних дослідженнях»¹.

Організатори заходу висловлюють щиро подяку всім його учасникам за плідну роботу.

01.06.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ПЕРЕЯСЛАВУ 1111 РОКІВ

15 вересня 2018 р. Переяслав святкував свою 1111-ту річницю. З цієї нагоди Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» представив виставку на центральній площі міста.

На виставці працівники науково-дослідного відділу історичного краєзнавства **Єгоров Є. Г.**, **Ревага Н. М.** та **Шкіра Н. М.** розповіли відвідувачам про музеї міста, представили друковану продукцію, з якою можна було ознайомитись і за бажанням придбати.

Завідувач науково-дослідного сектору «Музей українського рушника» **Зайка Н. Л.**, представила культурно-мистецьку акцію «Обніміться ж брати мої», присвячену 205-ій річниці з дня народження Тараса Шевченка. Усі бажаючи могли долучитись до вишивання рушника єдності та залишити відгук у книзі. Стібки на рушнику залишили мешканці міста та району, гості Переяслава, меценати та інші поважні гості свята. Серед них народні депутати України **Артур Палатний**

¹ Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали круглого столу, [м. Переяслав-Хмельницький], 31 травня 2018 р. / [Упоряд.: С. М. Вовкодав]. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. 96 с.

та **Олег Великін**, голова Київської обласної державної адміністрації **Олександр Горган**, найсильніша людина України **Олександр Лашин** та ін.

18.09.2018 р.

Наталія Шкіра – молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ВІДБУЛАСЯ ПЕРША ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИСТАВКИ «КРАЄЗНАВСТВО ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ»

15 вересня 2018 р. на центральній площі міста Переяслава-Хмельницького відбулись урочистості присвячені до Дня міста «Переяславу-1111». Науково-дослідний відділ історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» спільно з громадською організацією «Старий Дніпро» під час свята презентували виставку «Краєзнавство Переяславщини».

Основною метою виставки було представити друковані видання, які стосуються історії Переяславщини. Під час виставки жителі та гості міста мали змогу ознайомитись з краєзнавчою літературою та друкованою продукцією Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Виставку гармонійно доповнили вишиті роботи жительки міста **Ніни Лазенко** та документальні світлини надані **Петром Бузницьким**.

На виставці для жителів та гостей міста було представлено понад сто видань на краєзнавчу тематику, які надали: науково-дослідний відділ історичного краєзнавства Національного історико-

етнографічного заповідника «Переяслав», громадська організація «Старий Дніпро», бібліотека ДВНЗ «ДПУ імені Григорія Сковороди» та краєзнавці: **Гич М. М., Махінчук М. Г., Коржов Ю. Б., Набок Л. М., Коломісць О. Р., Якименко І. П., Сулима О.В., Онопрієнко В. Г.** та інші. Також було представлено макети майбутніх видань: «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах» та «Нам Підсінне тепер тільки сниться...».

Кожен відвідувач виставки мав змогу почитати вподобану ним книгу, поділитись своїми думками від прочитаного. Протягом свята біля виставки збирались поціновувачі історії рідного краю.

18.09.2018 р.

Наталія Ревега – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ПРАЦІВНИКИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» УЗЯЛИ УЧАСТЬ У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

21 вересня 2018 р. на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди проходила III Всеукраїнська наукова конференція «Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація, інтерпретація та циркуляція». Організатори конференції – Міністерство освіти і науки України, Інститут історії України НАН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Під час роботи круглого столу «Історичні джерела в академічній науці та університетський

освіті: питання методики інтерпретації джерел» активну участь узяли працівники Заповідника. Зокрема, свої виступи проголосили заступник генерального директора з наукової роботи НІЕЗ «Переяслав» **Колибенко О. В.** та працівники науково-дослідного відділу історичного краєзнавства – завідувач **Нагайко Т. Ю.**, старший науковий співробітник **Ревега Н. М.** та молодший науковий співробітник **Єгоров Є. Г.**

Зокрема Колибенко О. В. навів приклади історичних містифікацій археологічних та нумізматичних джерел на матеріалах Переяславщини; Нагайко Т. Ю. розкрив значення усної історичної джерел у сучасній вітчизняній гуманітаристиці;

Ревега Н. М. аналізуючи публікації газети «Трибуна праці» наголосила на значенні місцевих періодичних видань, як повноцінного джерела з історії Полісся; Єгоров Є. Г. торкнувся проблеми вивчення візуальних джерел на прикладі ігрових та документальних фільмів, що знімалися у НІЕЗ «Переяслав». Також до програми виступів круглого столу в межах конференції було включено тему доповіді молодшого наукового співробітника цього відділу **Шкіри Н. М.** «Пояси та

крайки як джерело вивчення світогляду населення Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст.».

24.09.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ВІКІПРОЕКТ «ПЕРЕЯСЛАВ»

3 жовтня у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відбулась зустріч з краєзнавцем, журналістом, громадським діячем **Євгеном Букетом**, який у межах комунікаційного формату «Відкритий університет» презентував зацікавленій аудиторії вікіпроект «Переяслав».

Під час заходу з виступом до присутніх звернувся кандидат історичних наук завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» **Тарас Нагайко**, що розповів про свій досвід роботи з контентом вікіджерел та про значення локальних енциклопедичних проєктів у збереженні історичної пам'яті. Доповідач висловив сподівання, що вікіпроект «Переяслав» дозволить як вивчати так і популяризувати зазначений регіон, адже історично Переяслав та Переяславщина є культурним та політичним центром, що зумовив становлення та розвиток української держави.

Під час презентації Почесний краєзнавець України, член правління Національної спілки краєзнавців України, Є. Букет наголосив на значному потенціалі вікіресурсів для усіх категорій користувачів: учнів, викладачів, студентів, науковців-істориків та краєзнавців. Зокрема, виступаючий відмітив, що український сегмент сайту

«Wikipedia» динамічно наповнюється новим корпусом оцифрованих історичних джерел: архівними документами, науковою літературою, періодикою тощо. Будучи головою Товариства редакторів української Вікіпедії доповідач докладно розповів про принципи її редагування та наповнення, а також про політику спільноти вікіпедистів.

Основними тезами, що пролунали під час виступу, було те, що на сьогодні українська Вікіпедія є найбільшою за обсягом інформації з-поміж вітчизняних енциклопедичних ресурсів. Також спікер відмітив, що задля коректного послугоування інформацією слід перевіряти та співставляти її з першоджерелами. Важливою умовою для редагування Вікіпедії є врахування ліцензійності контенту.

Під час заходу було підписано угоду про співпрацю між Товариством редакторів української Вікіпедії та Науковим товариством університету.

05.10.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

17 ЖОВТНЯ ВІДБУВСЯ VII ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ФОРУМ «СІКОРСЬКІ ЧИТАННЯ»¹

17 жовтня 2018 р. у Державному вищому навчальному закладі «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відбувся VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання». Цьогорічне зібрання мало особливий підтекст, адже відбувалося з нагоди ювілейної дати – 95-ої річниці від дня народження Героя України, визначного культурного діяча, музеєтворця Михайла Івановича Сікорського. Співорганізатори цього щорічного дійства Національна спілка Краєзнавців України, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» та громадська організація «Переяславський Скарб». Задля вшанування пам'яті визначного представника українського музейництва, організаційним комітетом було докладено значних зусиль, аби програма форуму наповнилася змістовними ініціативами в галузі культури, науки та освіти.

З вітальними словами до учасників форуму звернулися ректор університету, академік Національної академії педагогічних наук України, член Президії Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор **Віктор Коцур**, генеральний директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» **Олексій Лукашевич**, заступник міського голови м. Переяслав-Хмельницького **Валентина Губенко**, заступник голови Переяслав-Хмельницького РДА **Анна Скляренко** та голова Національної спілки краєзнавців України **Олександр Реєнт**.

Традиційно у межах форуму відбулося шосте за ліком вручення Премії імені Героя України Михайла Сікорського Національної спілки краєзнавців України. Включно з номінантами 2018 року, кількість лауреатів цієї високої нагороди сягнула тридцяти осіб. З рук голови НСКУ **Олександра Реєнта** у залі переяславського

університету цього року її отримали: генеральний директор «Музею Івана Гончара», художник-монументаліст, живописець, музеєзнавець **Петро Гончар**, директор Волинського краєзнавчого музею, Заслужений працівник культури України, член президії Волинської обласної організації НСКУ, Почесний краєзнавець України **Анатолій Силюк**, директор Музею історії міста Бердичева, голова Житомирської обласної організації НСКУ, Почесний краєзнавець України **Павло Скавронський**, Заслужений працівник культури України, спеціаліст у галузі археології та музеєзнавства, багаторічний керівник секції археології Переяслав-Хмельницької міськрайонної організації УТОПК **Галина Бузян**, директор Івано-Франківського краєзнавчого музею, лауреат обласної премії імені Івана Вагилевича (2009), член НСКУ **Ярослав Штирко**.

Приємно, що незмінними гостями форуму вже вкотре стають лауреати минулорічних вручень премії **Борис Войцехівський** (2013), **Микола Махінчук** (2013), **Ганна Козій** (2014), **Михайло Гич** (2015), **Олександр Колибенко** (2015) та інші знані діячі культури та науки.

Після урочистої частини та святкового концерту робота форуму продовжилася у форматі спільного засідання Правління Національної спілки краєзнавців України та Переяслав-Хмельницького осередку НСКУ, під час якого відбулося вручення членських квитків, подяк, грамот та пам'ятних нагород найактивнішим учасникам й організаторам краєзнавчого руху. Під час засідання пройшла презентація нових краєзнавчих видань «Переяславщина: Сторінки історії краю», де було представлено сім нових монографічних праць дослідників-краєзнавців. Зокрема їх авторами, співавторами та упорядниками є **Юрій Фігурний**, **Євген Букет**, **Леся Коцур**, **Віталій Коцур**, **Олександр Колибенко**, **Олена Колибенко**, **Михайло Гич**, **Микола**

¹ Перебіг заходу висвітлено в публікаціях: Нагайко Т. VII всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання». *Сікорські читання* : VII Всеукр. історико-культуролог. форум, 17 жовтня 2018 р. / [укл. : Т. Нагайко; стенограм. О. Горбовий, Ю. Стукало]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди», ГО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький : ФОП Я. М. Домбровська, 2019. С. 12–14; Нагайко Т. «Сікорські читання» відбулися всьоме. *Вісник Переяславщини*. 2018. 26 жовтня. С. 7; Нагайко Т. VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання». *Краєзнавство*. 2018. № 4. С. 224–227; «Сікорські читання» : VII Всеукр. історико-культуролог. форум, 17 жовтня 2018 р. / [укл. : Т. Нагайко; стенограм. О. Горбовий, Ю. Стукало]; ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди», ГО «Переяславський Скарб». Переяслав-Хмельницький : ФОП Я. М. Домбровська, 2019. 46 с.

Михняк, Юрій Коржов, Олег Коломієць-Князенко.

Вже традиційно робота форуму включила огляд художньо-мистецьких експозицій та майстер-класів, підготовлених кафедрою мистецьких дисциплін місцевого університету, зокрема доцентами та викладачами **Тетяною Носаченко, Оксаною Смірноюю, Ольгою Стрілець, Романом Мотузком, Зариною Шокіровою, Оленою Шпитальною**. Виставково-експозиційна складова зібрання доповнилась виставковими презентаціями, підготовленими університетською бібліотекою (директор **Ольга Шкира**) та відділом історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» (керівник **Тарас Нагайко**).

Завершальним етапом роботи форуму став круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті». Цей захід, починаючи з 2012 р. став вже шостим поспіль зібранням місцевих краєзнавців. Його цьогорічна робота була організована Національним історико-етнографічним заповідником «Переяслав» з нагоди 100-річчя музейної справи на Переяславщині та 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського.

Щорічно події форуму отримують широке суспільне висвітлення, чим привертається увага до безцінної історико-культурної спадщини,

зібраної та збереженої у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав», який має отримати ім'я Михайла Сікорського, що буде гідною даниною пам'яті та шаную його творцеві. Засновники та організатори Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання» дякують постійним інформаційним партнерам заходу: Всеукраїнському благодійному фонду «Журналістська ініціатива» (президент **Людмила Мех**), науковому часопису «Краєзнавство» (головний редактор **Олександр Ресніт**), тижневику «Культура та життя» (головний редактор **Євген Букет**), ТРК «Альта» (директор **Олег Ярмоленко**), громадсько-політичній газеті «Вісник Переяславщини» (редактор **Галина Карпенко**).

Сподіваючись на подальшу плідну співпрацю, оргкомітет висловлює щиру вдячність усім партнерам, учасникам й гостям за підтримку та участь у проведенні цьогорічного зібрання.

21.10.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»; заступник голови організаційного комітету VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання»

ВІДБУВСЯ КРУГЛИЙ СТІЛ «КРАЄЗНАВСТВО ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПОСТАТІ»

17 жовтня у межах програми VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання» відбувся круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті». Цей традиційний захід, що починаючи з 2013 р. вже вшосте поспіль збирає як місцевих краєзнавців так і дослідників з інших міст був організований Національним історико-етнографічним заповідником «Переяслав» з нагоди 100-річчя музейної справи на Переяславщині та 95-ої річниці від дня народження Героя України М. І. Сікорського. Загалом до участі у його роботі було заявлено 19 доповідей. Їх тематична спрямованість була доволі різноманітною та охоплювала як суто історичні сюжети, так і стосувалася інших питань: теорії та методики краєзнавчих досліджень, історії сіл, історії музейної

справи, генеалогії та біографістики, літературного краєзнавства, історії освіти тощо.

Так, на зібранні доповідачем к.і.н. **Андрієм Блануцою** (Інститут історії України НАН України) було розглянуто питання політичного та економічного життя на території Переяславського князівства після монгольського завоювання 1239 р. та до часу політичного підпорядкування Великому князівству Литовському у XIV ст. Дослідник к.і.н. **В'ячеслав Лоха** доповів про боротьбу козацтва Переяславського полку проти турецько-татарської агресії та військові походи переяславського козацтва 1680–1690-их рр. Історик-етнограф **Людмила Набок** ознайомила присутніх з досвідом складання енциклопедичного опису сільського населеного пункту на прикладі

с. Помоклі зауваживши на необхідності структурованого аналізу, що включає загальні відомості, інформацію стосовно географічного положення, історії, характеру господарства, інфраструктури, релігійного життя громади населеного пункту, наявних комплексів пам'яток історії та культури. Краєзнавець-генеалог **Андрій Кравцов** (м. Київ) доповів присутнім про джерела до складання родоводу А. Козачковського та продемонстрував генеалогічне дерево цього роду.

До програми роботи круглого столу представниками НІЕЗ «Переяслав» було заявлено вісім доповідей, а саме: **Сергія Вовкодава**, к.і.н. **Олександра Колибенка**, к.і.н. **Андрія Кузьменка**, к.і.н. **Олени Жам**. Активну участь у роботі круглого столу узяли й науковці відділу історичного краєзнавства. Зокрема, результати свої досліджень у супроводі презентацій апробували **Наталія Ревега** (доповідь: «Видання 50-90-их рр. ХХ ст. як джерело дослідження розвитку музейної справи на Переяславщині»), **Наталія**

Шкіра (доповідь: «До історії школи села Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області»), **Єгор Єгоров** (доповідь: «Пам'ятки НІЕЗ «Переяслав» у мюзиклі «Сорочинський ярмарок»). Наприкінці зібрання модератором круглого столу к.і.н. **Тарасом Нагайком** присутнім було запропоновано поставити запитання доповідачам та обговорити озвучені доповіді.

Таким чином, робота шостого за ліком краєзнавчого круглого столу завершила цикл заходів спрямованих на пошану постаті Героя України Михайла Сікорського.

23.10.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

СТАРТУВАВ НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ «КРАЄЗНАВЧІ ЗУСТРІЧІ»

18 жовтня у межах початку науково-просвітницького проекту «Краєзнавчі зустрічі» відбувся круглий стіл, приурочений до дня народження Петра Панфиловича Дремлюги. Наш земляк, уродженець с. Дем'янці Переяславського повіту, народився 18 жовтня 1899 р.¹ та прожив тривале життя, упродовж якого залишався патріотом рідної землі. Учасник бою під Крутами у січні 1918 р., освітянин, художник – товаришував з багатьма відомими людьми, зокрема В. Заболотним. Тривалий час викладав у Переяслав-Хмельницькому педагогічному училищі. Помер у 1991 р., похований на Ярмарковому кладовищі нашого міста. Ініціатором проведення заходу виступив науково-дослідний відділ історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав». Організаційно це зібрання, приурочене пам'яті П. Дремлюги підтримало наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди». Слухачами круглого столу були студенти-краєзнавці історичного факультету, колектив університетської бібліотеки, викладачі, а також вчителі та учні КЗКОР «Переяслав-Хмельницький лицей-інтернат «Патріот». Зібрання відбулося у конференц-залі імені Василя Сухомлинського, де у переддень, у межах VII Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання», було розгорнуто виставку творчих робіт під назвою «Барвосвіт Петра Дремлюги».

На початку роботи круглого столу його модератором завідувачем науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» **Тарасом Нагайком** для присутніх було озвучено інформацію щодо старту науково-просвітницького проекту зазначеного відділу – «Краєзнавчі зустрічі». За задумом організаторів основна увага має зосередитись на важливих історичних подіях, постатях, об'єктах культурно-історичної

¹ За іншими даними П.П. Дремлюга народився у м. Києві 4 (17) жовтня 1899 р. Див.: Нагайко Т.Ю. Петро Панфилович Дремлюга – митець, педагог, патріот. *Київщина: історія рідного краю: матеріали обласної науково-практичної краєзнавчої конференції «Краєзнавчі читання імені Лаврентія Похилевича»* (25 квітня 2019 року) / Упорядники: В. С. Перерва, О. Д. Рокицька. Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. С. 127.

спадщини, що мають безпосередній зв'язок з Переяславщиною. Проект має на меті популяризацію історичного минулого краю поміж широким загалом, що сприятиме відновленню історичної пам'яті та вихованню патріотизму. Відповідною цільовою аудиторією «Краєзнавчих зустрічей» є краєзнавці, освітяни, викладачі, вчителі, учні, студенти, працівники культурних установ, мешканці міста та району, що цікавляться минулим. Проект реалізується на принципах наукової об'єктивності та публічності у форматі лекторіїв, круглих столів, обговорень та презентацій. Реалізація мети та завдань проекту передбачає співпрацю з адміністраціями наукових, навчально-освітніх та культурних закладів, що здійснюється на основі обопільної зацікавленості сторін та передбачає укладання відповідних договорів. Окрім наукових, навчально-освітніх та культурних закладів міста та району, проект може відбуватися на публічних громадських майданчиках.

Під час першого зібрання науково-просвітницького проекту «Краєзнавчі зустрічі» у межах роботи круглого столу до присутніх з доповіддю про постать Петра Панфиловича Дремлюги звернувся, краєзнавець член Національної спілки письменників України, почесний громадянин Переяслава-Хмельницького **Олег Коломієць**, який особисто знав цю людину. Зокрема він і передав для експонування його художні твори. З-поміж виступаючих слово мала старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» **Наталія Ревега**,

що доповіла присутнім про організацію виставки авторських мистецьких робіт П. Дремлюги. Своїми враженнями про цей захід з присутніми поділилася ліцеїстка КЗКОР «Переяслав-Хмельницький ліцей-інтернат «Патріот», учениця 9-го класу **Чепурна Анна**, яка виконує наукову роботу у секції «Історичне краєзнавство», присвячену зазначеній постаті.

Робота круглого столу продемонструвала жваве зацікавлення присутніх питаннями місцевої історії, зокрема постатями культурних діячів Переяславщини. Сподіваємося, що започатковане починання у зазначеному форматі матиме продовження у інших ініціативах, а «Краєзнавчі зустрічі» стануть традиційним зібранням, що об'єднують небайдужих людей задля вивчення історії нашого краю та збереження історичної пам'яті.

Колектив науково-дослідного відділу історичного краєзнавства НІЕЗ «Переяслав» висловлює щире подяку за організаційне сприяння у роботі перших «Краєзнавчих зустрічей» голові наукового товариства університету **Окані Луцик**, та директору вузівської бібліотеки **Ользі Шкирі** й студентському загалу за постійне активне долучення до краєзнавчих ініціатив.

20.10.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ВІДБУВСЯ КРАЄЗНАВЧИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ «ЗАТОПЛЕНІ СЕЛА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ»

6 грудня у конференц-залі імені В. Сухомлинського ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» відбувся Всеукраїнський круглий стіл «Затоплені села Переяславщини: краєзнавчі розвідки». Захід організований за ініціативи громадської організації «Старий Дніпро» привернув увагу як місцевих, так і академічних дослідників. Його співорганізаторами, доповідачами та слухачами виступили науковці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Інсти-

титуту історії України НАН України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

У межах роботи круглого столу відбулася презентація чергового краєзнавчого видання «Затоплений рай: Андруші у спогадах та документах». Написання книги було ініційовано та реалізовано членами громадської організації «Старий Дніпро». У її основу покладено спогади старожилів, мешканців с. Андруші. Видання, обсягом у 400 сторінок, містить значну кількість світлин та документальних матеріалів. Під час презентації було надано слово його науковим редакторам: доктору педагогічних наук, професору

Ірині Доброскок та кандидату історичних наук, професору **Олександрові Колибенку**. До присутніх з виступами звернулися голова ГО «Старий Дніпро» **Віталій Іващенко**, упорядник видання журналіст **Микола Михняк**, рецензент, кандидат історичних наук **Тарас Нагайко**, директор видавництва «Український пріоритет», видавець книги письменник **Володимир Шовкошитний**. Презентоване видання започаткувало нову видавничу серію краєзнавчого спрямування «Затоплені села Переяславщини».

Робота круглого столу продовжилася доповідями науковців та краєзнавців, що працюють над вивченням історичного минулого затоплених сіл Переяславщини. Зокрема, краєзнавець **Микола Чирков** присвятив свій виступ історії сіл В'юнища та Козинці. Старший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» **Наталія Ревега** представила доповідь «Комарівка: нарис з історії затопленого села». Дослідниця продемонструвала присутнім маловідомі світлини, зокрема й нещодавно віднайдене зображення церкви Святого Миколая Чудотворця села Комарівки, датоване 1936 р.

До роботи круглого столу долучилися відомі вітчизняні науковці, зокрема власними враженнями від почутого поділилася доктор історичних

наук, професор **Валентина Борисенко**. З пропозицією співпраці до присутніх звернувся прес-секретар Національної спілки краєзнавців України, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України **Володимир Милько**. Завершальну доповідь виголосив місцевий активіст та організатор спортивно-туристичних заходів, *методист* з питань розвитку туризму Переяслав-Хмельницького районного будинку культури **Микола Богатир**, який закликав усіх присутніх до збереження пам'яті затоплених сіл Переяславщини шляхом напрацювання туристичних маршрутів та організації відповідних меморіальних заходів.

Відзначимо, що, починаючи з жовтня цього року, Всеукраїнський круглий стіл «Затоплені села Переяславщини: краєзнавчі розвідки» став вже п'ятим науковим зібранням краєзнавчого спрямування, до організації якого долучився науково-дослідний відділ історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

08.12.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ПОБАЧИЛА СВІТ ЧЕРГОВА КНИГА СЕРІЇ «КРАЄЗНАВЧА БІБЛІОТЕКА ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ»

Нещодавно побачило світ нове краєзнавче видання – «Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр. Переяславський полк»¹. У його основу покладено публікацію оригіналу документу – відомості про козацькі господарства с. Пологи-Вергуни – укладеного під час проведення Генерального опису Лівобережної України, що здійснювався упродовж 1765–1769 рр. Ця робота проводилася Малоросійською колегією на чолі з президентом – графом Петром Рум'янцевим. На момент створення документу вказане село входило до другої Переяславської полкової сотні.

Опублікована книга розрахована на істориків, етнографів, генеологів та усіх, хто цікавиться історією рідного краю. Її упорядник – краєзнавець **Юрій Коржов** виявив документ у Центральному державному історичному архіві України, м. Київ. Опублікований текст містить демографічні відомості, дані стосовно господарсько-економічної діяльності мешканців, забудови та топоніміки населеного пункту. У книзі подано іменний (понад 500 власних імен) та географічно-топографічний (понад 200 власних назв) покажчики. Рецензентами видання виступили фахівці НІЕЗ «Переяслав»: завідувач НДВ історичного краєзнавства, кандидат історичних наук **Тарас Нагайко** та

¹ Пологи-Вергуни. Село в матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років. Переяславський полк. / Упорядник Ю. Б. Коржов. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. 154 с. (Серія: Краєзнавча бібліотека Переяславщини; вип. 12).

старший науковий співробітник НДВ археології, кандидат історичних наук **Олександр Юрченко**.

Без сумніву, книгу вже зараз можна вважати бібліографічною рідкістю, адже її наклад становить лише 100 примірників. Також слід сказати, що це видання є першою опублікованою працею у вигляді окремої книги, що стосується села нашого району. Воно містить єдине з відомих на сьогодні документальних свідчень з матеріалів Рум'янцівського опису, що стосується с. Полоїг-Вергунів.

Зауважимо, що на сьогодні у межах документів Генерального опису, відносно Переяславського полку, опубліковано лише кілька документів. Географія цих матеріалів включає такі населені пункти: с. Велий Хутір, Великохуторянську

та Дунинівську слободи Золотоніської сотні (автор: **В. Козоріз**) та с. Городище (Ташань) Яготинської сотні (автор **Ю. Коржов**).

Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» заснована Національним історико-етнографічним заповідником «Переяслав» у червні 2015 р. на сьогодні налічує низку видань, присвячених історичному минулому населених пунктів, що пов'язані з нашим регіоном. У подальших планах вихід нових книг, у тому числі й матеріалів Генерального опису Лівобережної України, що стосуються історії Переяславського полку.

21.12.2018 р.

Тарас Нагайко – к.і.н., завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

**СПИСОК
ЧЛЕНІВ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО МІСЬКОГО ОСЕРЕДКУ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
СТАНОМ НА 2018 Р.***

№ п/п	ПІБ	Дата народження	Дата вступу / вибуття	Номер членського квитка
1.	Березанська Ірина Михайлівна	17.05.1974	22.10.2013	2758
2.	Бондаренко Рімма Іванівна	08.03.1966	22.10.2013	2789
3.	Брехунець Ніна Сергіївна	26.11.1963	22.10.2013	2779
4.	Бурлак (Животівська) Діана Миколаївна	05.07.1989	15.06.2018	2880
5.	Варивода Катерина Сергіївна	06.12.1996	22.10.2013	2759
6.	Ващенко Сергій Володимирович	02.02.1990	22.10.2013 (Вибув 2018)	2760
7.	Ващенко Анна Петрівна	14.12.1992	28.09.2017	2866
8.	Висовень Оксана Іванівна	08.07.1975	22.10.2013	2780
9.	Водяний Олег Миколайович	28.03.1990	22.10.2013	2761
10.	Воловик Людмила Михайлівна	06.06.1961	22.10.2013	2790
11.	Гайдаєнко Ігор Васильович	20.02.1986	22.10.2013	2762
12.	Гончаренко Олексій Миколайович	01.08.1966	22.10.2013	2781
13.	Горбовий Олександр Анатолійович	06.10.1990	18.02.2013	116
14.	Грукач Вікторія Олександрівна	10.04.1989	15.06.2018	2879
15.	Губочкін Микола Петрович	20.12.1982	30.09.2013	2753
16.	Дем'яненко Борис Леонідович	10.08.1968	22.10.2013	2796
17.	Дем'яненко Віра Миколаївна	08.02.1966	22.10.2013	2797
18.	Демуз Інна Олександрівна	21.06.1983	22.10.2013	2782

* Список включає перелік осіб, що вступили до Національної спілки краєзнавців України у період з 2013 р. по 2018 р. Переяслав-Хмельницький міський осередок немає власної офіційної атрибуції та діє як первинна структурна одиниця НСКУ на базі ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди» та Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Голова – Колибенко О. В., секретар – Горбовий О. А.

19.	Дзюбенко Олена Володимирівна	12.04.1983	22.10.2013	2791
20.	Дрок Павло Валерійович	30.05.1986	15.06.2018	2868
21.	Дудар Василь Леонідович	01.11.1982	22.10.2013	2783
22.	Дудка (Алексеєнко) Інна Геннадіївна	26.01.1989	22.10.2013	2757
23.	Жам Олена Михайлівна	16.11.1974	15.06.2018	2877
24.	Зленко Алла Миколаївна	18.11.1978	15.06.2018	2876
25.	Іващенко Андрій Володимирович	28.05.1981	15.06.2018	2872
26.	Ігнатенко Марина Миколаївна	20.04.1973	15.06.2018	2884
27.	Ісайкіна Олена Дмитрівна	21.04.1980	15.06.2018	2875
28.	Ісса Тетяна Вікторівна	08.12.1988	22.10.2013 (Вибула 2014)	2765
29.	Кикоть Микола Миколайович	19.09.1986	22.10.2013 (Вибув 2014)	2764
30.	Кикоть Сергій Миколайович	27.09.1983	22.10.2013 (Вибув 2014)	2798
31.	Ковальська Катерина Володимирівна	10.09.1971	22.10.2013	2792
32.	Козій Тетяна Вікторівна	05.06.1988	22.10.2013 (Вибула 2014)	2765
33.	Козубенко Юрій Леонідович	19.12.1989	22.10.2013 (Вибув 2014)	2766
34.	Колибенко Олександр Володимирович	25.10.1962	18.02.2013	115
35.	Колибенко Олена Володимирівна	03.07.1964	22.10.2013	2784
36.	Коржов Юрій Борисович	21.11.1966	28.09.2017	2865
37.	Костенко Оксана Олексіївна	10.12.1971	22.10.2013	2771
38.	Коцур Віталій Вікторович	04.10.1986	30.09.2013	2754
39.	Коцур (Домбровська) Леся Михайлівна	12.10.1989	30.09.2013	2756
40.	Коцур Надія Іванівна	10.08.1959	15.06.2018	2878
41.	Кравченко Олена Петрівна	02.05.1978	22.11. 2018	2890
42.	Красножон Неоніла Григорівна	20.12.1974	22.10.2013	2772
43.	Лада Олександр Валерійович	01.11.1988	30.09.2013	2752

44.	Лаун Сергій Юрійович	03.07.1988	15.06.2018	2883
45.	Левченко Інна Миколаївна	03.03.1972	26.09.2018	2885
46.	Левченко Леся Юріївна	17.01.1977	22.11.2018	2891
47.	Лисенко Андрій Андрійович	12.10.1964	22.10.2013	2773
48.	Логвинюк Тетяна Василівна	03.01.1986	22.10.2013	2785
49.	Лоха В'ячеслав Анатолійович	17.06.1979	22.10.2013	2793
50.	Лукашевич Олексій Михайлович	01.03.1980	18.02.2013	123
51.	Мірошніченко Денис Анатолійович	02.07.1986	15.06.2018	2874
52.	Мічуда Валерія Валеріївна	26.03.1980	22.10.2013	2794
53.	Молоткіна Валентина Костянтинівна	02.08.1971	22.10.2013	2786
54.	Навальна Марина Іванівна	03.02.1971	15.06.2018	2873
55.	Нагайко Тарас Юрійович	23.08.1980	18.02.2013	114
56.	Непорожній Василь Андрійович	30.04.1990	22.10.2013 (Вибув 2014)	2768
57.	Непорожня Ганна Андріївна	28.10.1960	22.10.2013	2774
58.	Новак Ольга Михайлівна	13.12.1970	15.06.2018	2882
59.	Носаченко Володимир Миколайович	23.04.1990	22.10.2013	2769
60.	Павлик Олександр Васильович	16.07.1988	30.09.2013	125
61.	Петруня Анна Петрівна	08.08.1985	15.06.2018	2870
62.	Потапенко Ярослав Олександрович	28.10.1975	22.10.2013 (Вибув 2014)	2787
63.	Прядко Олександр Олегович	20.01.1985	30.09.2013	126
64.	Ревага Наталія Миколаївна	23.11.1982	15.06.2018	2869
65.	Редзюк Вячеслав Володимирович	09.04.1992	15.06.2018	2871
66.	Рубан Алла Олексіївна	14.04.1970	22.10.2013	2799
67.	Самойленко Неля Іванівна	09.04.1972	15.06.2018	2881

68.	Сіропол Володимир Олександрович	08.09.1980	22.10.2013	2775
69.	Сога (Науменко) Людмила Василівна	14.03.1989	22.10.2013	2767
70.	Соловійова Тетяна Миколаївна	05.06.1965	22.10.2013	2776
71.	Ставицька Анастасія Володимирівна	27.08.1989	22.10.2013	2770
72.	Тарапон Оксана Анатоліївна	22.10.1972	30.09.2013	2751
73.	Ткаченко Тетяна Валентинівна	11.02.1969	22.10.2013	2778
74.	Ткаченко Олеся Віталіївна	06.12.1968	22.10.2013	2777
75.	Ткаченко Віктор Миколайович	19.10.1969	09.06.2015	2856
76.	Харченко Лариса Миколаївна	11.07.1974	22.11.2018	2892
77.	Хмельницька Людмила Василівна	10.02.1971	22.10.2013	2788
78.	Чернов Борис Олексійович	01.05.1938	22.10.2013	2795
79.	Шкира Ольга Іванівна	04.01.1964	06.10.2015	2857
80.	Юрченко Олександр Васильович	05.07.1979	30.09.2013	2755
81.	Юхименко Наталія Федорівна	02.04.1977	22.11.2018	2893

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЛАНУЦА Андрій Васильович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу.

ВОБЛИЙ Олесій Васильович – незалежний дослідник, вивчає постать Воблого О. В.

ГОРБОВИЙ Олександр Анатолійович – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ЄГОРОВ Єгор Григорович – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ЖАМ Олена Михайлівна – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного відділу «Музей хліба» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

КОЛОМІЄЦЬ Олег Родіонович – незалежний дослідник, краєзнавець, член спілки письменників України, Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького.

КОРЖОВ Юрій Борисович – незалежний дослідник, член Національної спілки краєзнавців України.

КРАВЦОВ Андрій Миколайович – аспірант Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України.

ЛОХА В'ячеслав Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри географії, екології і методики навчання, керівник навчально-наукового центру генеалогічних досліджень та історичної регіоналістики ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

НАГАЙКО Тарас Юрійович – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ПОДРИГА Володимир Миколайович – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

РЕВЕГА Наталія Миколаївна – старший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ФІГУРНИЙ Юрій Степанович – кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології Науково-дослідного інституту українознавства МОН України.

ШКІРА Наталія Миколаївна – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Наукове видання

Краєзнавство Переяславщини : щорічник / [упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий ; відп. ред. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав (Київ. Обл.) ; Кам'янець-Подільський (Хмельниц. Обл.) : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. 296 с.

Редакційна колегія може не поділяти фахову думку авторів публікацій, залишає за собою право редагувати та скорочувати надані тексти. Передрук та відтворення опублікованих матеріалів будь-яким способом дозволяється лише при посиланні на це видання. Відповідальність за достовірність поданої інформації несуть автори та упорядники матеріалів.

Відповідальний редактор:

Т. Ю. Нагайко

Упорядники:

Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий

Верстка та літературна корекція:

К. М. Нагайко

Дизайн обкладинки:

С. М. Вовкодав

Адреса редакції:

08400, Київська область, м. Переяслав, вул. Шевченка, 8

Тел. +38(04567)5-41-03; niez.pereyaslav@gmail.com

Підписано до друку 3.12.2020 р. Формат 60×84/8.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 38. Гарнітура Times New Roman.

Наклад: 100 прим.

Віддруковано ТОВ «Друкарня «Рута»

м. Кам'янець-Подільський, вул. Руслана Коношенка, 1

Тел. (03849) 4-22-50; drukruta@ukr.net.

Свідоцтво ДК № 4060 від 29.04.2011 р.

